

શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

લેખક : શાહ સવાઈલાલ જદવજી

: પ્રેરક :

પત્ન્યાસ પ્રવર શ્રી અભયસાગરજી ગણિવર્યાના શિષ્ય-રત્ન
મુનિ શ્રી રવીન્દ્રસાગરજી મહારાજ

: સંપાદક :

શ્રી શરદભાઈ અનોપચંદ શાહ (M, A. L. L. B)
ભાવનગર

: પ્રકાશક :

શાહ મૂળચંદ વનમાળીદાસ-મુંબઈ
શાહ શાંતિલાલ નાગરદાસ-મુંબઈ

: પ્રાપ્તિ-સ્થાન :

વિશ્વ-મંગળ ઇન્વેસ્ટ મેન્ટ પ્રાઇવેટ લિ.
કોર્ટચેમ્બર્સ બ્લોક-૪/D
૩૫/ ન્યુ મરીનલાઇન - મુંબઈ (૪૦૦૦૨૦)

— ● —
ચંપકલાલ ધ્રુવસી
૭૩/નાગદેવી સ્ટ્રીટ, પહેલે માળે
મુંબઈ (૪૦૦૦૦૩)

— ● —
ભરતકુમાર ધ્રુવસી
પીરછલ્લા શેરી, ગાંધીકેલા નાકે.
ભાવનગર

© શાહ સવાઈલાલ જાદવજી

સંવત ૨૦૪૧

મૂલ્ય ૪૧-૦૦

પ્રકાશક

શાહ મૂળચંદ વનમાળીદાસ-મુંબઈ.

શાહ શાંતિલાલ નાગરદાસ-મુંબઈ.

B. A.

મુદ્રક :

જુગલદાસ સી. મહેતા, પ્રવીણ પ્રિન્ટરી
ભગતવાડી, સોનગઢ ૩૬૪૨૫૦

સમ્પાદકીય

પૂજ્ય સવાઈલાલ મામાના અમૂલ્ય ગ્રન્થના સમ્પાદનનું કાર્ય મને સોંપાયું ત્યારે હૃદય વિહ્વળ બની ગયું હતું. પૂ. મામાનો પ્રત્યક્ષ પરિચય નહીં, તેમજ અસંખ્ય પુસ્તકોના વાચનના પરિપાકરૂપે હૃદયના ઊંડાણમાંથી નિચોવાયેલા લખાણમાંથી શું રાખવું—શું ન રાખવું, તેની સતત મૂંઝવણ થતી હતી. સંસારી સંત સાથે સમાયોજન થઈ શકશે કે કેમ, તેની ચિંતા મનને સતત કેરી ખાતી હતી. પણ પૂ. મામાના વાત્સલ્યથી ભરપૂર પ્રેમ-લાગણીને કારણે તેમજ પૂ. શાંતિભાઈ તથા પૂ. અંતુભાઈના સહકારભર્યા માર્ગદર્શનથી આ વિરાટ કાર્ય સમ્પન્ન કરી શક્યો છું.

આ પુસ્તક દ્વારા જૈન સાહિત્યના ખજાનામાં એક વિશેષ રત્નનો ઉમેરો થાય છે, તે નિઃશંક છે; પરંતુ એક વાત સખેદ નોંધવી પડે છે કે આવા વયોવૃદ્ધ; મહાન, ગહન અભ્યાસી પાસેથી પ્રસાદરૂપે પ્રથમ પુસ્તક જ આપણે મેળવી શક્યા છીએ તે આપણા અર્થવ્યવહાર અને સાહિત્ય-રસ વચ્ચેનો સંબંધ સ્પષ્ટ કરે છે.

આ પુસ્તકમાં જૈન ધર્મનું સૂક્ષ્માતિસૂક્ષ્મ નિરૂપણ થયેલું છે. આ પુસ્તક ખડુજન સમાજને અતિશય ઉપયોગી માહિતી પૂરી પાડશે તે ચોક્કસ છે.

અંતમાં એટલું જ કહીશ, કે લેખકશ્રીનો મિત્ર પ્રત્યેનો પ્રેમ, પિતા પ્રત્યેનો આદર-ભાવ, જૈનધર્મ પ્રત્યેની અડગ શ્રદ્ધાનો પૂજ અને કુટુંબ પ્રત્યેનો વાત્સલ્યસ્નેહ આપણને ઘણું શીખવાં બધ છે—સૂચવી બધ છે!

સમ્પાદક

શરદ્ભાઈ-એ-શાહ, ભાવનગર.

—રતનાવળી હાર—નવકાર—

(રાગ : વેણી મારી વેણીના ચાર ચાર કૂત્ર)

રૂડો મારો રૂડો રતનાવળીહાર,
પેયો મેં પારખી સુશોભીત સાર. રૂડો મારો ...ટોક
રંગીત રત્ન રૂડા, પાંચ પાંચ શોભતા, શ્રુતાકાશે દ્વિનકાર,
શોધીને શ્રુતધરે, મુકેલા મોખરે ગુંથીને નવપદ હાર ...રૂડો-૧

દેખી દેદિગ્ય દિલે, પેયો મેં પ્રીતથી, સુવિધિ-દાખી સત્કાર,
દષ્ટિના દોષ ગયાં, અંધારા ઉરના, દેખાયા દિવ્ય દેહાર. ...રૂડો-૨

પેલાની પ્રવેત પ્રભા, નિર્મળતા નીતરે, અંતર ગેહિ અપાર,
ખીબની લાલ દ્યુતિ, કોપેલી આંખડી, વ્યાપે શક્તિનો વિસ્તાર ...રૂડો-૩

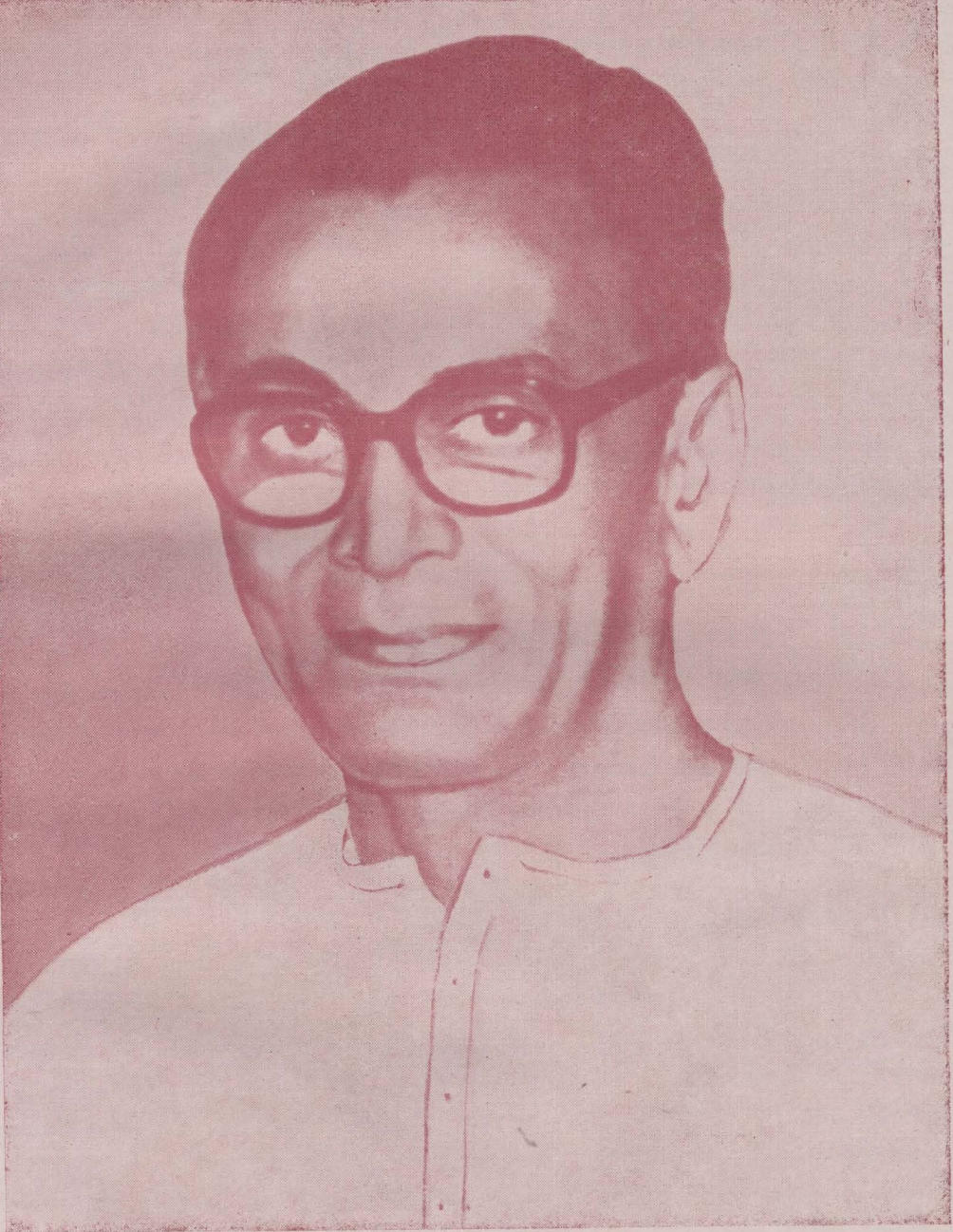
ત્રીબનું તેજ બાણે, સોનેરી ચાંદની, છાંટે શાંતિના સંસ્કાર,
ચોથાની છાંચ લીલી, વિશ્રાન્તિ સ્થાન છે, સુંદર વૃક્ષ સહકાર ...રૂડો-૪

કાળો છે રંગ છતાં, કાપે કાળાશને, અંતીમ રત્ન ઉપચાર.
પૃથ્વીના પંક હરે, વરસીને ધારથી, છાયેલો મેઘ અંખાર ...રૂડો-૫

અડસઠ અક્ષરોની, શ્રુત સંદુકનું, નિર્મળ નામ નવકાર,
મનની મલીનતા ને તનના સંતાપ સહુ, દુરિત દુઃખ હરનાર ...રૂડો-૬

રત્નો છે પાંચ અને ખ્યાતિના લેખના, સુંદર ચગદા છે ચાર,
રત્નોની કીર્ણ પ્રભા, શોભે સોહામણી, એકસો આઠ પ્રકાર ...રૂડો-૭

સંભાળું બગતા ને, સંભાળું ઊંઘતાં, સંભારૂં સાંજરે સવાર,
બાળે છે પાપ બધા, માંગલિક મુખ્ય છે, સવાઈ સર્વમાં સાર ...રૂડો-૮

स्व. शाह दुर्लाल वनभाणीदास परछेगाम.
जन्म-सं १९७६ इगणु-व-२, स्वर्गवास सं. २०३६ मडा-सु-७.
दुःखियाना दुःख देणीने दुःखी जनतुं दील
यथा इरजना दाभव्या, वर्तन पीना वील.

૨૧. ભાઈ દુર્લભજી
સ્થળ : અત્ર, તત્ર, સર્વત્ર

તારા અચાનક અવસાને, આકસ્મિક વિયોગે, આ માનવદેહ અને માનવજીવનની ક્ષણિકતા અને ક્ષુદ્ધકતાને, નખશિખ રીતે, નંદર સાબિત કરી આપેલ છે, — અને જેથી દરેક જીવન-મંડપો મૃત્યુની આગથી સળગી રહેલા દેખાયા છે.

માતા-પિતાની શીતળ છાયા, આજ્ઞાંકિત અનુભવે, આજ્ઞાંકિત પરિવાર, કલ્લોલ કરતાં કુટુંબી-જનો, સ્નેહ-પ્રીતિભાવ ધરાવતા સ્નેહી જનોનો મોટો સમુદાય, ક્ષણ ક્ષણની ચિંતા રાખતી આજ્ઞાંકિત અને આનંદિત ધર્મપત્ની, ધીકતો વેપાર, આવકનાં અનેરાં સાધનો, શૂન્યમાંથી સર્જન કરવાની અજબ કાર્ય શક્તિ, સંજોગોને અનુકૂળ કરવાની કુશળ કુનેહ બુદ્ધિ, કષ્ટ અને કડવાશના વિષપાન પચાવીને, સ્નેહામૃતમાં પલટાવીને અમૃત-કુંભ બનાવવાની અનેરી કાર્યદક્ષતા, સાનુકૂળ સંજોગો, પગલે પગલે પ્રેમભાવની પ્રાપ્તિ, અને પગલે પગલે કરેલી પ્રેમ ભાવની પ્રભાવના, જ્યાં જ્યાં સહવાસ થયો ત્યાં ત્યાં અનેરી સુવાસ ફેલાવી છે.

એ રીતે મહેકતું તારું માનવજીવન અવસાનની હવામાં ઓગળી ગયું. જીવનનાં બધાંય દૃશ્યો અદૃશ્ય બનતાં માનવજીવનની ક્ષણિકતા અને ક્ષુદ્ધકતાના પ્રગટેલા ચિતારો સમજાવે છે-કે-

મૃગજળ સમીપે દોડતાં, મૃગજળ કદી મળશે નહીં;
એ ઝાંઝવાના જોર, જળ થઈને કદી વહેશે નહીં.
આભાસ એહ અસત્ય છે, જે જળ નહીં જળ દૃશ્ય છે;
જૂઠી સવાઈ ઝંખના છે, તરસ ત્યાં ટળશે નહીં.
જર જોખન કાયમ સ્થિર નથી, સરખી સ્થિતિ હરરોજ નથી;
તરુવરની છાયા માફક તે, ફરતી સ્થિતિમાં ફેર નથી.
અહીં આવીને રહેનાર નથી, મરનાર કદી મળનાર નથી;
એ પંથે જે પળનાર ફરી, અહીંની જ ફિકર કરનાર નથી.

જ્યાં જળ નથી, જે કેવળ જળાભાસ છે, ત્યાં શીતળતા કેમ સંભવે ? જે ઉષ્ણક્રાંતુની ઉષ્ણતાના ફક્ત આંદોલનો છે. તેવા ઝાંઝવાથી તૃષાતુરની તૃષાની તૃપ્તિ થાય નહીં. ઝંખના અને ઝાંઝવા બંને આભાસરૂપ છે. વાસ્તવિક રીતે કાંઈ નથી. ફક્ત ભ્રમણા છે.

એવા અનુપમ અંતરનાદે, અંતર દ્વાર ઊઘડે છે. સંસારની નંદરતા સમજાય છે. સંસારના અનંત પ્રવાસમાં, આ ભવ ફક્ત વિસામા રૂપ છે. વિસામાને વળગી પડાય નહાં. વળગી પડીએ તો પણ તેને તજીને અવશ્ય આગળ ચાલવાનું છે. પંથ ઘણો લાંબો છે. રોકાયા રહેવાતું નથી. ગતિ-હીન બનીને પડી રહેવું તે પણ વ્યાજબી નથી. તારા અવસાને આપેલી આ સાચી શિખામણ છે. રડવાથી શું વળે ? રડવાથી અનંતને રસ્તે ગએલા પાછા આવતા નથી. મેળાપ મળતો નથી.

તારું અવસાન સમજાવે છે કે જગત અવસાનથી ઊભરાયેલું છે. અને અવસાનમાંજ ઊભેલું છે. જ્યાં જ્યાં જન્મ, ત્યાં ત્યાં મૃત્યુ. જન્મ જીવનની શરૂઆત છે. મૃત્યુ જીવનનો છેડો છે. એક છેડાનો આદર અને બીજા છેડાનો અનાદર કરવો કેમ પાલવે ? આ બે છેડા વચ્ચેના જીવનને

જીવન કેમ માનવું? સમસ્ત સંસાર મૃત્યુના મુખમાં જ ઊભેલો છે. જે અવશ્ય છે. જે અનિવાર્ય છે. એનો અનાદર કેમ થાય? મૃત્યુનો મહિમા સમજવો જરૂરી છે. રડવાથી, છુપાઈ જવાથી કે અકળાઈ જવાથી, મૃત્યુ છેતરાતું નથી, સમજતું નથી કે દયાલાવ દ્વાખવતું નથી. જીવનની ક્ષણેક્ષણ સાથે મૃત્યુ ઊભેલું જ છે. જન્મ સાથે અનિવાર્ય રીતે જોડાયેલા મૃત્યુનો શોક કરવો એ નિરર્થક છે. બલકે આનંદ અને આદરપૂર્વક મૃત્યુનો સ્વીકાર કરવાથી, મૃત્યુની નાશક દેખાતી કાર્યવાહી તે ધર્મ-જીવનનું સંચાલક બળ બને છે. જન્મ સાથે અવશ્ય રીતે જોડાયેલા મૃત્યુથી નાસનારા મૃત્યુનો મહિમા સમજી શકતા નથી.

તારા અવસાને મીંચાયેલી અંતર આંખ ખોલી આપી છે. ઊંઘતા આત્માને જાગૃત કર્યો છે. એ આત્મજાગૃતિ મૃત્યુના પડકારને પણ પડકાર આપીને આત્મ-ધર્મ સાધક બની રહે એમ ઈચ્છું. છું તારો આત્મા જ્યાં હોય ત્યાં અગાધ શાંતિ અને સંપૂર્ણ સમાધિ પામો.

તારો દેહ-વિલય થયા છતાં, તારા સ્વભાવની સુવાસ, તારા સ્નેહના બંધન, તારી યાદીની ઝંખના, તારી કાર્યદક્ષતાનું કામણ અને અંતરભાવની અસ્મિતા કાયમ માટે, અંતરપટ પર અંકિત બની રહેલાં છે. તારા જીવનની યાદીને અચાદ રાખવા માટે શ્રી જિનેન્દ્ર જીવનજ્યોત દર્શન પુસ્તક લખાયેલું છે તે તારી સ્મૃતિને અર્પણ કરું છું. છેવટે તારું નામ કાવ્યના પ્રથમાક્ષરમાં ચૂંથીને, તને અને તારા નામને, દિલમાં અવધારીને, દિલને શાંત બનાવું છું.

હરિગીત છંદ

હૃદય ખરે નર દેહની અંતિમ શય્યા આગ છે.
લક્ષ્મી મળેલીનો તબક્કો છેવટે તો ત્યાગ છે.
ભળતા સંબંધોથી ભરેલો અંતમાં વિયોગ છે.
જીવિત ધારી સર્વને શિર મૃત્યુનો સંયોગ છે. ...૧

વયના વિચારો વ્યર્થ છે. બુલતી જીવનની ખાટ છે.
નયનો મીંચતા, મંચ માંડેલા બધાય સપાટ છે.
માનવ સહિત પ્રાણીગણોને મોતનો પછડાટ છે.
લીલા અગોચર એહની, એ રોજનો રઘવાટ છે ...૨

અરિહંત, સિદ્ધ, સુસાધુ ને સદ્ધર્મનું રક્ષણ હજો.
ભવ ભ્રમણમાં ચારે શરણ મજબૂત દૃઢ બખ્તર હજો
મેળાપ મામૂલી મહીતળ ક્ષણિક એ નાતા તજી
હૃદય-સવાઈ સંગ હો સાદી અનંત ગતિ સજી ...૩

ॐ શાંતિ, શાંતિ, શાંતિ,

લિ. અતીતના અંગત, વર્તમાન વિયોગી

સવાઈલાલના સ્મૃતિ-સંદેશ

સંકલ્પ ઉદ્ભવ

મૃત્યુની ચાહર ઝોઢીને, સદામાટે આંખ મીંચી ગએલ લાઈ દુર્લભજના દુઃખદ અવસાને, આઘાત અને વ્યાકુળતાથી, મૂઢ બનેલ હૃદય અને મનની શૂન્ય-મનસ્ક સ્થિતિ અતિ મૂંઝવણ લરી અને અસહ્ય હતી. તે વસમા આઘાતોના અવઘાતોમાં પણ તત્ત્વજ્ઞાનના પ્રકાશે પ્રગટેલી સાચી સમજણના સંકલ્પબળે, સ્વર્ગસ્થની પ્રીતિ અને સ્મૃતિને લાવલરી અંજલિ આપવા માટે, અને સ્વર્ગસ્થની મહત્તા સાચવવા માટે, કાંઈક ધર્મ-કાર્ય કરવું જોઈએ તેવી સખળ લાવના જાગૃત્ત થતાં, તે સમયે શ્રી રવીન્દ્ર સાગરજી મહારાજની સાન્નિધ્યમાં સપ્તતિશત સ્થાનકની વિચારણા ચાલુ હતી. તેથી તે સ્થાનોનો અભ્યાસ કરી, પુસ્તક રૂપે લખીને, સ્વર્ગસ્થને અર્પણ કરીને, સ્વર્ગસ્થનો સનેહલાવ સાચવવાનો દૃઢ સંકલ્પ કર્યો અને સંકલ્પ પ્રમાણે કાર્ય થયું.

તે દરમિયાન લાઈ મૂળયદે તથા લાઈ શાંતિલાલે આ પુસ્તક પ્રકાશનની સઘળી જવાબદારીનેા સહર્ષ સ્વીકાર કરવાથી, દિલને ઉત્સાહ અને કાર્યને વેગ મળવાથી સંકલ્પ પ્રમાણે લખાણનું કામ પૂરું થઈ શક્યું છે.

સ્વર્ગસ્થના કુટુંબી જનો અને મારા લાણેજ શાહ શાંતિલાલ નાગરદાસના નિસંકેચ રીતે મળેલ સહકારના પીઠબળથી અને શ્રી રવીન્દ્રસાગર મહારાજની રસપોષક પ્રેરણાવડે મારો આ ધર્મ-સંકલ્પ સિદ્ધ થઈ શક્યો છે. આ સંકલ્પ સિદ્ધિમાં અલ્પાધિક રીતે સહાયક બનેલ સર્વકોઈ નો હૃદય-પૂર્વક આભાર માનું છું.

લેખક

શ્રી. દુર્લભજીભાઈની જીવન ખુશખૂ

મુસીબતોમાં માર્ગ કાઢીને આપજીને આગળ વધેલા, શ્રી દુર્લભજી ભાઈની જીવન કૂલવાડી અનેક પ્રકારના ગુણ-કૂલોથી ફાલેલી હતી. અચૂક અને અવશ્ય થનાર અવસાનની તેઓને જરાપણ ભીતિ ન હતી. કારણકે પરભવતું ટિકિન તેઓએ પ્રથમથી જ લરી રાખેલું હતું.

મુંબઈ તથા ભાવનગર વસતા પરજીગામ સંઘના ભાઈ ઓના રનેહ-સંગઠન માટે અને અરસ-પરસ ભાતુભાવ પૂર્વકની નિકટતા સચવાઈ રહે તે માટે જેઓએ દુરંદેરીપણું દાખવીને, શ્રી-પરજીગામ જૈન મિત્ર મંડળની મુંબઈ અને ભાવનગરમાં સ્થાપના કરી છે. મુંબઈ મિત્ર મંડળના આજીવન પ્રમુખ તરીકે સેવા આપીને અને ભાવનગર મિત્રમંડળના માર્ગદર્શક બનીને, સમાજના કાર્યો માટે અને વતનની જરૂરિયાતો માટે જાણકાર બનાવીને બંને મંડળોને જાગૃત અને કાર્યદક્ષ બનાવેલાં છે.

વૈદક માટે પ્રખ્યાત પરજીગામ વૈદ્યો અને વૈદક વિહોણું બનતાં આયુર્વેદિક દવાખાના માટે મકાન અર્પણ કરીને, વતન પ્રત્યેની પોતાની અઠાફરજ દાખવી. છે વતનમાં મક્ત વૈદક સારવાર મળે તેવો પ્રબંધ કરી આપેલ છે.

શ્રી પરજીગામ હેરાસરજીની પ્રતિષ્ઠા અને શ્રી સંઘના દરેક કાર્યોમાં ઉલ્લસિત રીતે સહકાર આપતા રહીને, જેઓએ શ્રી પરજીગામ સંઘની આજીવન સન્નિષ્ઠ સેવા બજાવેલ છે.

વતનવાસીઓ અને રનેહીજનોના પરિવારોમાં આવતાં પ્રસંગોને, પોતાના પ્રસંગો માનીને, શુદ્ધ ખુદ્ધિ પૂર્વકનું માર્ગદર્શન અને યોગ્ય સહકાર આપવા માટે જેઓ સદાય ઉજમાળ રહેતાં હતાં. સામાજિક અને ધાર્મિક કાર્યો તથા વતનની હિત ચિંતા માટે જાગૃત રહીને. તેવા કાર્યોની વિચારણા માટે, પોતાની આફિસમાં મિટિંગો યોજીને, ખુદ્ધિપૂર્વકની છણાવટ અને સમજાવટ દાખવીને, સમય, શક્તિ અને સંપદાનો ભોગ આપીને, કાર્યોને સફળ બનાવતા હતા.

શ્રી પરજીગામના પાદરની શોભારૂપ નવદુર્ગા માતાજીના નૂતન મંદિર માટે, જેઓએ મુંબઈમાં રહીને ઊલટભેર સહકાર આપેલ છે. યોગ્યજનોની યોગ્ય કદર અને સન્માન કરવાનું જેઓ કદાપિ પણ ચૂક્યા નથી. દુઃખી જનોના દુઃખ દેખીને, જેનું દિલદ્રવી પડતું હતું, તેથી ગુપ્તદાન કે ખુલ્લાદાનની જ્યાં જેવી જરૂર હોય ત્યાં તે રીતે અવશ્ય સહાય અને સહકાર આપતા હતા.

કાયમ માટે અન્યના દુઃખોનું યથાશક્ય નિવારણ કરનાર, ઉચ્ચ આશયી શ્રી દુર્લભજીભાઈના દરેક જીવનકાર્યોને હું અભિનંદન છું. અને તેઓની જીવન-સ્મૃતિને વારંવાર વંદન કરું છું.

—સંઘવી અમૃતલાલ પરશોતમ

માનદ શિક્ષક, શ્રી ઘોઘારી જૈન પાઠશાળા, મુંબઈ.

શ્રી પરશ્વેગામ મંડન શ્રી ધર્મનાથ ભગવાન
પ્રથમ-પ્રતિષ્ઠા, સં. ૧૬૨૩ ચૈત્ર-વ-૭.
બીજી પ્રતિષ્ઠા, સં-૨૦૧૭ મહા-વદી-૫.

શ્રી પરછેગામ મંડન શ્રી ધર્મનાથ જિન-સ્તુતિ

શ્રી ભાનુ ભૂપ કુળ અંબરમાં,
કલ્પિત તમહર નમું ચરણોમાં.
પૂજિત અંગેા પુરંદરથી,
રસ અમૃતતા વધતી શશિથી ...૧

વિજ્યાત શાંતિમય જીવનથી,
જય પામ્યા રાગાદિ અરિથી.
યવ અન્ય, આપ સુમેરુ છે,
જીવન કંચન પર ગેરૂ છે. ...૨

જ્ઞાતા ગીરૂઆ સહુ બાબતના,
નરવર, દાતા બેાધિ-મણીના
શાતા ધ્યેા. દર્ધ દુર્લભ સેવા
લાગે સવાઈ ચરણે દેવા ...૩

—સવાઈલાલ

श्री पञ्चगाम मंडन श्री शीतलनाथ जिन-स्तुति

मंगल भूर्ति मंगल दाता.

विधन-विधातक, विश्व-विधाता.

परम अहम प्रगट-पद ज्ञाता, आत्म रास रमणु रस दाता,
पारंगत पावन परमात्मा, मंगलभूर्ति ... १

अंतर अघडर, हिल-हवाकर, शीतल दर्शन चंद्र सुधाकर,
लव-वन लयडर लगीरथ आता, मंगल भूर्ति ... २

विश्वंकर, धंधर, शिव, शंकर, सिद्धन सिद्धरूप प्राणु प्रियंकर,
तीर्थंकर, जिन, त्रिलुवन त्राता- मंगल भूर्ति ... ३

शुद्ध सनातन रूप चिरंतन, निरंजन, नीरव, निस्पंदन,
सिद्ध, स्वयंभू शिव सुभदाता, मंगल भूर्ति ... ४

ताप त्रिविध डर शीतल स्वामी, शीतल नामी देव नमामि,
सर्व स्वधर्म सवाधि दाता, मंगल भूर्ति ... ५

—सवाईलाल

श्री परछेगाम मंडप श्री शीतलनाथ लगवान
प्रतिष्ठा-संवत्.-२०१७ मंडा-वही-५

गुरु-स्तुति

वसंततिलका वृत्त-

श्रीमानना सकल लेह रडस्य पाभी,
रस्ते यडचा, अगम क्षितिञ्ज द्वार जोली.
विश्वासना अतूट सम्यक तार सांधी,
धन्द्रस्थ धंगित अधी धन्द्रिय जनावी ... १

साधी सदागम प्रति अलिशुचि साची,
गर्विष्ट अंथि करी हूर हरेक काची.
रथना रची स्वगुणु रनेळ स्वतंत्रतानी,
जुवन विषे मधुवता लरी छे मजानी ... २

दोहा

सागर जड्छे संयभी, सागर, सम गंलीर,
गागरमां सागर लयेी, अनुपम आगमनीर ... १

नामगरम, तन संयभी, नयने समता नीर;
पंथम पढने पगथिये, धारेला व्रत धीर ... २

नाम प्रमाणे नीपन्या, विद्याना विधान;
जगणी द्विशा उरनी, जगणुं द्विद उद्यान ... ३

सम्बक व्रत-उपासना, ज्ञान, ध्यान-अभ्यास;
आणु धर्मे आहर्थां, अटल उर उदलास ... ४

द्विवाकर जनी द्विदना, अटकाव्या अंधार;
जणक जणक जणकाविये। जुवनमां जणकार ... ५

—ગુરુ—આભાર—

પરમ પૂજ્ય, પ્રાતઃ સ્મરણીય, આગમોદ્ધારક આચાર્યદેવ શ્રી આનંદ સાગર સૂરિશ્વર મહારાજ સાહેબના શિષ્ય, વિશિષ્ટ તપારાધક, પૂજ્ય શ્રી ચંદ્રસાગર સૂરિશ્વર મહારાજ સાહેબના શિષ્ય, માલવ દેશોદ્ધારક, પૂજ્ય ઉપાધ્યાય શ્રી ધર્મ સાગરજી મહારાજ સાહેબના શિષ્ય, પૂજ્ય પંચાસ પ્રવર શ્રી અભયસાગર ગણિવર કે જેઓ “પૃથ્વી ફરે છે” ના પાશ્ચિમાત્ય પ્રચારને પડકાર આપનાર “યથાનામા તથા ગુણા” અણુગાર છે. પૂર્વભવની સદ્ધર્મ આરાધનાના યોગે બાલ્યવયમાં સર્વવિરતિ ભાગવતી પ્રવજ્યાને અંગીકાર કરીને, અસ્ખલિત ચારિત્ર પ્રભાને ધારણ કરીને સાગરગચ્છમાં રત્ન-સમાન શોભી રહ્યા છે. અનેક શાસન પ્રભાવક કાર્યો જેઓ દ્વારા હાલ થઈ રહ્યાં છે તે પૂજ્ય ગણિવર્ય શ્રી અભયસાગરજી મહારાજના બાળબ્રહ્મચારી, આત્માનંદી વિદ્વાન શિષ્ય રત્ન મુનિ-શ્રી રવીન્દ્રસાગરજીનું પુન્ય યોગે, સુસાન્નિધ્ય પ્રાપ્ત થતાં, તેઓશ્રી તરફથી મળેલ સમ્યક્ સાહિત્યના વાચનથી અને શુભ માર્ગદર્શનથી, શ્રી જિનેશ્વર દેવોના જીવન સંબંધી સ્થાનકોનો (બોલોનો) માહિતી-સંગ્રહ ભાઈ દુર્લભજીના આત્મ શ્રેયાર્થે સંગ્રહીત કરવાની ઈચ્છા થતાં, તત્સંબંધી વીગતો, માર્ગદર્શન અને પ્રેરણાનો પૂરો પુરવઠો મુનિ શ્રી તરફથી પ્રાપ્ત થયેલો છે. પૂજ્ય મુનિશ્રીની પ્રશ્નોના જવાબો દેવાની સમાધાન-શૈલી ઘણી શાંત અને રોચક હોવાથી, આંતર આકર્ષણે નિકટતા પ્રાપ્ત થતાં, તેઓશ્રીની સદ્પ્રેરણાના પૂરકબળે આ પુસ્તક લખી શકાયું છે. તે આ પુસ્તકમાં જે કાંઈ સારું હોય તે તેઓશ્રીને આભારી છે.

તપ ગચ્છાધિપતિ શ્રી સોમસુંદર સૂરિશ્વર મહારાજ સાહેબે વિક્રમ સંવત ૧૩૮૭માં સમ્પત્તિ શતસ્થાન ગ્રંથ રચેલો છે. જુદા જુદા ગ્રંથોમાં ગુંથાયેલા, શ્રી જિન-જીવનના, શ્રી જૈન દર્શનના અને જૈન ઇતિહાસના ૧૭૦ સ્થાનકોનો આ ગ્રંથમાં સમાવેશ કરીને, શ્રી જૈનદર્શનના અતિ લાંબા ગાળાના ઇતિહાસના લગભગ બધાય પાસાંઓનો ઉલ્લેખ કરીને, સુંદર અને બેનમૂન ઇતિહાસગ્રંથનું સર્જન કરેલું છે. તે ગ્રંથની સંસ્કૃત છાયા અને ગુજરાતી અનુવાદ આચાર્ય-શ્રી બુદ્ધિસાગરજી મહારાજના શિષ્ય આચાર્ય શ્રી રૂદ્ધિસાગરજી મહારાજે કરેલો છે. ઉક્ત ગ્રંથ શ્રી રવીન્દ્રસાગરજી મહારાજ તરફથી મળતાં, એ શ્રેષ્ઠ કૃતિના મૂળ આધારે અને બીજા વિવિધ જૈન સાહિત્યના આધારે, પૂજ્ય શ્રી રવીન્દ્રસાગરજી મહારાજની દોરવણી અને પ્રોત્સાહનથી આ પુસ્તક લખી શકાયું છે.

પાઠાંતર અને મતાંતરથી ઊભા થતાં પ્રશ્નોના સમાધાન આપીને, તેમજ તૂટતી માહિતીઓ અને ખૂટતી વિગતો પૂરી પાડીને, લખાયેલા લખાણને ચીવટપૂર્વક તપાસીને, ક્ષતિઓ તથા અશુદ્ધિઓનું નિવારણ કરીને, મુનિશ્રીએ જે સહૃદયતાપૂર્વકનો પરિશ્રમ ઉઠાવેલ છે તે બદલ પૂજ્ય મુનિશ્રીનો હું હૃદયપૂર્વક આભાર માનું છું.

—સવાઈલાલ

પૂજ્ય પંચાસ પ્રવર શ્રી અભયસાગરજી ગણિવર્યના
શિષ્ય રત્ન, શ્રી રવીન્દ્રસાગરજી મહારાજ સાહેબ
જન્મ - સં. ૨૦૦૩ અષાઢ સુ-૧૦. રાવલસર.
દીક્ષા-સં. ૨૦૨૪ પોષ-૫-૧, માંડવગઢ.

पूज्यपाद शासन प्रभावक आचार्यदेवश्री विजयमोतीप्रल-सूरिश्वर
महाराज साहेबनी गुरु-स्तुति,

दोहा-सप्तक

उल्लुल्लुता उय पांचनी, लीधी उाय लगाम;
चीवट सन्न यदाविया, शिव-पंथे सरियाम ...१

भूळ ञनी, अहययनो, रत्न-द्वीप रणिमात;
नवगढमां नवकैटिथी, धारी धरी निरांत. ...२

परमावेनी पादणी, काषायिक कमळत;
क्रोध मान माया अने, तण वोल पंच्यात. ...३

पंच महान्त-मंदिरे, पंचाचार प्रकाश;
समिती गुप्त संकेतथी, शुभ त्रियोग सुवास ...४

विजयोदय सूरीशना, शिष्य रत्न सूरीश;
गगन रवि तप गरछता, छलके शुषु छत्रीश ...५

सूरि-शुषु साचा मोतीनी, धारी मौक्तिक भाण;
यथानाम तथा शुषु, सङ्ग लवन उज्जमाण ...६

संत सरण शिरोमणी, मोती-प्रल सूरीश;
सदगत शासन स्थंलने, नमीअे नामी शीश ...७

પૂજ્યપાદ સ્વ. આચાર્ય શ્રી વિજય મોતીપ્રભ સૂરિશ્વર મહારાજ સાહેબને

— શ્રદ્ધાંજલિ —

શ્રી જિનેશ્વર પરમાત્માના શાસનમાં અનેક મહાપુરુષો થયાં છે, થાય છે, અને થશે. તેમાંના એક મહાપુરુષ, પૂજ્ય. આચાર્ય શ્રી વિજય મોતીપ્રભ સૂરિશ્વર મહારાજ સાહેબ હતા.

સરલ દિલ, શાંત સ્વભાવ, ભદ્ર ભાવનાઓ, શુદ્ધ વ્રતોપાસના અને નિર્મળ અધ્યવસાયોથી જેઓનું સંયમ જીવન દોષોના અંશ વગરનું અને શુદ્ધ સંયમ ધર્મથી અતિ સુવાસિત હતું. ગુરુઆજ્ઞા અને ગુરુભક્તિના સદ્ લક્ષ્યને, ધ્રુવ તારક બનાવીને ઉચ્ચ કોટીના જ્ઞાન, ધ્યાન, તપ અને જપના આંતર પ્રકાશો વડે, મહાવ્રતોના ધર્મ-માર્ગમાં સ્થિર બનીને, જેઓએ સુંદર સંયમધર્મની સમ્યક્ આરાધના કરી છે. શાસન પ્રભાવનાના અતિ સુગંધિત શ્વાસોસ્છવાસ વહાવીને જીવનને આત્મધર્મનો વિકસિત ફૂલ બાગ બનાવીને અનેક આત્મગુણ પુષ્પોની સુવાસને પ્રગટાવીને, છેવટે જીવનની સર્વસુવાસો શાસનને સમર્પિત કરીને, જેઓ ચિરશાંતિ-જીવન વિરામ પામ્યા છે.

સુગમ ઉપદેશ-શૈલીમાં, કર્ણુ મધુર ભાષામાં બુલંદ અવાજે ગાજતી જેઓની વ્યાખ્યાન-વાણી શ્રોતાઓનાં તનમનને, શ્રી જિનપ્રણિત ઉપદેશના ધર્મરસથી રંજિત અને રસતરબોળ બનાવતી હતી. વાણીમાં-વાત્સલ્ય, સ્મિતમાં-સત્કાર, સાન્નિધ્યમાં-શાંતિ, નયનોમાં નિરાંત, અંતરમાં આસ્તિકતા, મુખ મંડળમાં સૌમ્યતા અને જેઓના સમસ્ત દેહ-મંદિરમાં નૈષ્ઠિક બ્રહ્મતેજ પ્રકાશનું હતું. એ રીતે સૂરિશ્વરના આંતર બાહ્ય બંને શરીરો ગુણ સરોવર બનીને સદ્ગુણ જળથી છલકાયેલાં હતાં.

મુનિ જીવનને શોભાવતો મૌનભાવ તે તેઓની આંતરું બ વૃત્તિનો ગુણ સૂચક અરીસો હતો. જે મૌનભાવના આરિસામાં શાંતિ અને સમભાવના સામગ્રા પ્રતિબિંબો પથરાયેલાં રહેતાં. સાધુ જીવનની ચાહર ઝાટકીને, શોક, સંતાપ, અભિમાન અને મૂર્છા ભાવોની ખૂંચતી દરેક કાંકરીઓને દૂર કરીને, નિષ્કલંક રીતે ૫૭ વર્ષોનો દીર્ઘ આરિત્ર-આર્યાય પાળીને સં-૨૦૩૬ના કારતક સુ-૮ બુધવારના શ્રી ભાવનગર મુકામે, શ્રી ગોડીજી જૈન ઉપાશ્રયમાં, શિષ્ય ગણ, સાધુ ગણ અને ભક્ત ગણોના શોક-મગ્ન સમુદાય મધ્યે, આલોચનાનાં અંધોળ વડે, અંતરને પવિત્ર બનાવીને, અંત સમયનાં સબળ આત્મસંગાથી એવ્રા સમર્થ નવકાર મહામત્રનું સ્મરણ કરીને. અતિ સમતાપૂર્વક જેઓ સ્વર્ગવાસ પામ્યા હતાં

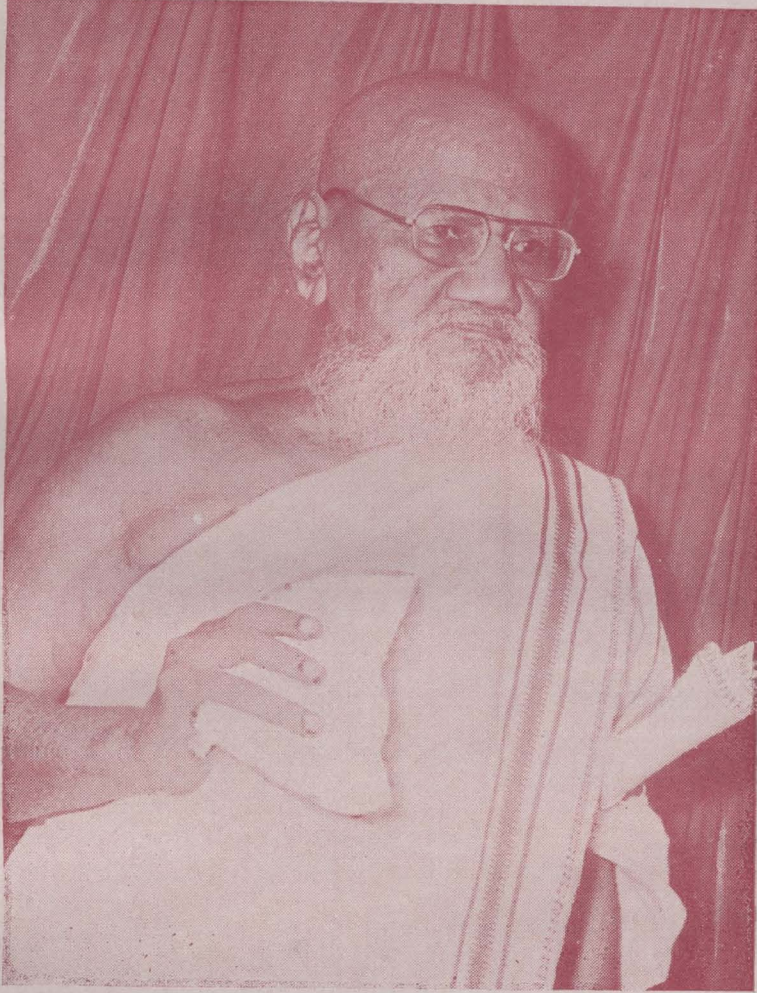
શ્રી ભાવનગર સંઘના ઉપક્રમે, દાદા સાહેબના વિશાળ પટાંગણમાં પૂજ્યશ્રીનું સ્મારક 'ગુરુમંદિર' તૈયાર થઈ રહેલું છે.

સંયમ ધર્મની સુંદરતમ આરાધના કરીને, નિજ જીવનને ધન્ય બનાવીને ધન્ય બનેલા તે મહાપુરુષની ભક્તિ નિમિત્તે, તે શ્રેષ્ઠ સૂરિ-પુંગવની સમગ્ર સ્મૃતિને-

ત્રિવિધ વંદનની-કોટા-કોટી શ્રેણીઓ સાથે, આ શ્રદ્ધાંજલિ સમર્પિત કરું છું.

સવાઈલાલ

परम पूज्य शासन-प्रभावक, लद्दिक परिष्णामी, प्रशांत-मूर्ति
पूज्यपाद आचार्यदेव श्री
विज्यभोतीप्रलसूरिधर७ महाराज साहेब

जन्म. विक्रम-सं, १९५२ श्रागणु व-८ अमहावाह
दीक्षा-सं-१९ ८२ पौष-सु-३ पाटणु
आचार्य पद-सं. २०१९ वैशाख सु-६ पालीताणु।
स्वर्ग वास-सं.२०३९ कार्तिक सु-८ लावनगर

સ્વ-શેઠ જીવણભાઈ રામજીભાઈ. પરછેગામ.
સ્વર્ગવાસ સં ૨૦૨૮ ભાદરવા-સુ ૩
સદા સત્યના સોગતી, અંતરતળ અવધૂત.
ધર્મ પરાયણ-ધારણી, આત્મધ્યાન મજબૂત.

શાહ સવાઈલાલ જીવણ. પરછેગામ
જન્મ-સં. ૧૯૭૨ ભાદરવા-સુ.૧૫

— પિતૃસ્મૃતિ —

પૂજ્ય પિતાશ્રી; શાહ જીવજીભાઈ રામજીભાઈ-પરછેગામ

અવસાન : સં ૨૦૨૮ ભાદરવા-સુ-૩ સોમવાર, તા-૧૧-૯-૧૯૭૨-પરછેગામ.

પ્રેમ વારિધિ પિતાશ્રી,

આપે આજીવન અમારા પ્રત્યે વહાવેલા વાતસલ્ય ભાવનાં વિમળ ઝરણાં અત્યારે પણ સ્મૃતિ-પટમાં અંકિત થઈને, વહાલ-વર્ષા વરસાવી રહેલાં જણાય છે. અને ભુલભુલામણી ભરેલી, અંધ-કારમય માનવજીવનની કેડીઓનો તેજેમય પ્રકાશ બનીને, સાચા માર્ગ-દર્શક બની રહ્યાં છે.

મારી એક જ વર્ષની નાની ઉંમરમાં, જ્યારે વિકરાળ કાળે મારાં જન્મ-જનેતાના જતનને ઝૂંટવી લીધાં અને મને તથા મારી બહેનોને માતાની વહાલપથી સદાને માટે વિખૂટાં પાડ્યાં ત્યારે અમે ભાંડુઓના ઉછેરમાં, પહેલી માતાની ઉજીવને, તમે એ માતારૂપ, બનીને પુરેલી છે. તે સમયે તમારી ૨૮ વર્ષની ભર-ચૌવન વય હતી. પ્રાયે: જે વય જાતીય સુષોને અંખે છે, જાતીય ભોગને સુખ માને છે, દેહ પણ જાતીયતાની આકરી ભૂખે આકુળ-વ્યાકુળ હોય છે; તે ભર-ચૌવન વયે, બાળ ઉછેર માટે, બીજા લગ્ન કરવાની પૂરી જરૂર હોવા છતાં, સંતાનોના ઉછેરની સાચી ચિંતા રાખીને, બીજા લગ્ન કરવાના અંગત માણસોના દબાણને દૂર કરીને, અપર માતાના અયોગ્ય ઉછેરથી, બાળકોને બચાવવા માટે, તમે જ બાળકોની સાચી માતા બની રહ્યાં. એ રીતે એકલવાયા જીવનથી, બાળઉછેર અને ભરણ પોષણનો બેવડો ભાર વહન કરીને, અતિ ઉમંગથી અમારો ઉછેર કરનાર, પ્રબલ મનોયોગી પિતાશ્રી, તે સમયની તમારા દિલની દૃઢતા, અપાર સહનશીલતા અને સમજણતા મનોમંથનની આપની અપાર તાકાતના-શુભ આંકોને હું હજી પણ ગણી શક્યો નથી. જ્યારે અંતર-ચક્ષુ સમક્ષ તમારી તે સમયની દેહાકૃતિ ઊપસી આવે છે ત્યારે તે આકૃતિ-ચિત્રમાં “ગૃહસ્થ પણાના લેખાશમાં, કોઈ સાધુતાનો સોબતી, સંતાનોની માયાના દોરે અંધારીને કર્તવ્યનું પાલન કરતો, કર્મયોગીરૂપે દેખાય છે.” ઝૂંકી ઝૂંકીને વંદન કરતું મન તમારી એ શુભાકૃતિને વારંવાર વિનવે છે કે આપની આ અપાર અંતર-તાકાતનો જે એક જ અંશ અમને આપો તો આજના વિષય-કષાયના ઘૂઘવતા યુગમાં, અમે માનવ બનીને, નિર્ભય રીતે સાચું માનવજીવન જીવી શકીએ.

આપશ્રીના હેતાળ હસ્ત સ્પર્શ, નયનોના નિર્મળ સ્નેહ તેજે, સમયોચિત શિખામણોના રસાસ્વાદે, અને આપની સુખાકૃતિના મૌન ઉપદેશે, મારાં મનોપ્રદેશમાં જે તત્ત્વ, રુચિ અને તત્ત્વ-અભ્યાસની દિશા ખોલી આપી છે. તે આપના અંતરમુખ અવલોકનની અજાયબ પદ્ધતિને આભારી છે. આપની કૃપા દૃષ્ટિથી થયેલા તત્ત્વ-અભ્યાસના સુંદર પરિણામરૂપ “શ્રી તત્ત્વ-વિચાર સ્તવનાવળી.” ની હસ્ત-લિખિત પ્રત જ્યારે મેં તમોને અર્પણ કરી, ત્યારે તમારા તન, મન અપૂર્વ વસ્તુ પ્રાપ્ત થતાં નાચી ઊઠે તેમ નાચી ઊઠ્યા હતાં. તે વખતની તમારી ખુશનુમા મુદ્રાનું સેહામણું દ્રશ્ય આજે પણ ધારણા-પટ પણ ઝૂંકી રહ્યું છે.

જીવનની શરૂઆતમાં પ્રાપ્ત થયેલ, સમજણના પ્રથમ તબક્કાથી, જ્ઞાનજાળની ગળથૂથી આપીને, આધ્યાત્મિક જ્ઞાનની કંઠનળીને સુકાતી બચાવીને, સુષુપ્ત તત્ત્વરુચિને જાગૃત કરીને, તત્ત્વ અભ્યાસની વિવિધ વાનગીઓ પીરસીને, મારાં અંતર દેહમાં આત્મ-શિક્ષણના પાચક રસો પેદા કરીને, તમોએ જે સમ્યક્ જ્યાલના સાજ સજન્યા છે, તે શિક્ષણ-સાજના આલંબન વડે, મારી સમ્યક્ દષ્ટિ અને સમ્યક્ મતિના ઘડાએલા ઘાટ પ્રમાણે “ શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન ” પુસ્તકનું લખાણ લખી શકાયું છે. મારામાં તત્ત્વ અભ્યાસની રુચિ પેદા કરનાર, મૂળ પુરોગામી ઉપકારો એવા તમોને વંદન કરીને, આ પુસ્તક ભાઈ દુર્લાભજીની જીવન સ્મૃતિને અર્પણ કરું છું. અને સાથોસાથ ગઝલશતકમાં ગાજતી પિતૃ-સ્મૃતિ-સુવાસના થોડા પુષ્પોની પુષ્પાંજલિ આપીને તમારી પુન્ય-સ્મૃતિનો સત્કાર કરું છું :

લઘુ વયથી લગન લાગી, અમર દષ્ટિની અંતરમાં;
 સફળ અભ્યાસ પામેલા, મહેસાણાની શાળામાં...
 તમે પેદા કર્યો પૈસો, પરિચ્છેદમાં ખુંચ્યા, વિના;
 વિપુલ રીતે, વિના વેશે, તમે સાધી છે સાધુતા...
 સૂરિ સમ્રાટ આનંદે, પૂજની ઢાળ સાંભળતા;
 પૂજ ઉપાસના માટે, પ્રશંસા ખૂબ પામેલા...
 પઠી સંઘાર પોરિસી, શરણ ચારે સ્વીકારીને;
 જગતની જીવ રાશિને, સુતા ખામી ખમાવીને...
 ચતુર પહોરે તજી શય્યા, સ્મરણ નવકારનું સ્મરતાં;
 તજી નિદ્રા અને તંદ્રા, ક્રિયા આવશ્યકો કરતાં...
 સ્થિરાસન સ્થિર મન સ્થાપી, સજી સમાયિકે સમતા;
 પ્રભાતે દિલ પાંખડીએ, પરિમલ ભક્તિની ભરતા...
 વરસ અઠચાસી વિતાવ્યા, વગર તકરાર ડંકેસે;
 સજી સાદાઈ સંતોની, બધે કૂલો બિછાવ્યાં છે....
 શુકલ તૃતીયા શશિ વારે, પ્રથમ સંવત્સરી રાતે;
 વિના પીડા વિના વ્યાધિ, જપી નવકાર નિરાંતે...
 દિવસ અંતે સમી સાંજે, નયનના નૂર નિતાર્યાં;
 તજી કુટુંબ ને કાયા, પિતા પરલોક સિધાવ્યા...

(પિતૃ-સ્મૃતિ-શતક)

-છેલ્લા સમયની અંતિમ વાતો-

સંવત ૨૦૨૮ના ભાદરવા સુદિ ખીજના, શ્રી નવકાર મહામંત્રની સંગીતધૂન સાંભળ્યા બાદ તમે કહ્યું કે, મારા પ્રવાસના બિસ્તરા-પોટલાં બંધાઈ ગયાં છે. પ્રયાણ-ઘંટ વાગતા પ્રવાસ ચાલુ થશે. ત્યારે મેં કહ્યું કે બાપુજી, અંતરમાં કોઈ જાતની ઈચ્છાઓ હોય તો જણાવો. જવાબમાં તમે હસીને ધીમા અવાજે કહેવા લાગ્યા. :-

ઇચ્છાઓની આજપંપાજ એ જ મોટી અને ખોટી જન્મજ છે. અંતિમ સમયે ઇચ્છાઓનો ઓળે ઉતારીને જીવે હજવા બનવું જોઈએ. ઇચ્છાઓની અગનજાળમાં અઠવાસી વર્ષનો જીવનકાળ સળગી ગયો છે. હવે જીવનકાળના એ દિવસ બાકી છે. તે શેષ જીવનકાળ ઇચ્છાઓની અગનજાળ વિનાનો બની રહે તે માટે અંતરમન સાવચેત બની રહેલું છે.

સરકતા સમયના પ્રવાહમાં જીવનના રૂપાંતરો પલટાયા કરે છે. બાળજીવન, કિશોરજીવન, વિદ્યાર્થીજીવન, લગ્નજીવન, પ્રૌઢજીવન એમ અનેક પ્રકારના જીવનમાં સરકતો જીવનરસ વૃદ્ધ-જીવનમાં પ્રવેશીને આજે મૃત્યુ-જીવનની અતિ નજીક વહી રહ્યો છે. તે મૃત્યુ-જીવનને સુધારવા માટે, હું મૃત્યુને વધાવી રહ્યો છું. પાપ સ્થાનકોના પગપેસારાવાળી જીવની દૃષ્ટિ જ્યાં સુધી માલ, મિલકત અને અન્ય પાપારંભી કાર્યોમાં પરોવાયેલી હોય છે ત્યાં સુધી જીવ મૃત્યુ-જીવનને વધાવી શકતો નથી. જન્મ એ દેહ-જીવનની શરૂઆત છે. મૃત્યુ એ દેહ-જીવનની પૂર્ણાહુતિ છે. તેથી દૈહિક જીવનની છેલ્લી ક્ષણો તે મૃત્યુ-જીવન છે. તે મૃત્યુ-જીવનની ક્ષણો આગામી જીવનના પાયારૂપ છે તે પાયામાં સફલતોને ઉચિત સફલિચારો અને સફલિચારોની પૂરણી કરનાર આત્મા જ મૃત્યુજીવનને સફળ બનાવી શકે છે.

બધા દેહોની માફક આ વૃદ્ધ ખખડેલ દેહ પણ મૃત્યુથી અંકિત દેહ છે. મૃત્યુના દેહ-જીવન નાશક બળો દેહમાં પ્રસરી રહ્યાં છે. તે દેહ-નાશક પરિબળોની કાર્યવાહીની સમજ પડતાં, અરસ પરસ એક રસ બની રહેલા દેહ અને દેહી જીવા હોવાનું ભેદજ્ઞાન બરાબર સમજી શકાય છે. જોખું અને જોખામાં રહેલ વસ્તુ માફક, દેહ અને દેહી નિઃશંક રીતે જીવા સમજી શકાય છે. દેહ અને દેહીને છૂટા પાડનાર મૃત્યુને, જન્મની જેમ સ્વાભાવિક-માનીને, મૃત્યુના લયના ખ્યાલોને ખંખેરીને, જે જીવો મૃત્યુને નિર્ભય પણે આવકારે છે, તેજ જીવો જીવ, જીવન, અને દેહના વાસ્તવિક સ્વરૂપને સમજી શકે છે. એટલે કે નશ્વરને નશ્વર અને શાશ્વતને શાશ્વત, જે જે રીતે છે તેને તે રીતે સમજી શકે છે.

દેહ અને દેહીએ અરસ પરસ ભરેલી સર્વ પ્રદેશી બાથ છૂટી થઈ રહી છે. શરીરની શિથિલતા વધતી જાય છે. જડ દેહ વધારે જડ બનતો જાય છે. ચેતન દેહથી છૂટવાની ચગવળ ચલાવી રહ્યો છે. એ રીતે મૃત્યુ-જીવનની ચાલુ પરિક્રિયા વડે દેહ-દેહી જીવા સમજી શકાય છે. જીવા અનુભવી શકાય છે. એ રીતે પ્રગટ થયેલી આત્મ-અનુભૂતથી, દેહ દ્વારા ઉત્પન્ન થયેલા પુત્રાદિ-પરિવાર અને દેહ દ્વારા ઉપાર્જિત થયેલાં ધન-મિલકત વિગેરે નિઃશંકપણે બીજા પલ્લાના પરિવાર રૂપે સમજાય છે. તે બીજા પલ્લાના દરેક સંબંધોના બંધોને, હું છૂટા પાડવાની કોશિશ કરી રહ્યો છું.

ભેદ જ્ઞાનના પ્રકાશમાં પણ મારાપણાની બુદ્ધિ કુટુંબ પ્રત્યે મારાપણું દાખવી રહી છે. મારા-પણાની એ બુદ્ધિ ઇચ્છે છે કે, મારાં કુટુંબમાં જન્મ પામેલા કુટુંબીજનો ધર્મ પામ્યા વિના, માનવ જીવનને ફેગટપણે શુભાવે નહાં, તે માટે સામાયિક, દેવ પૂજા, નવકાર જાપ, દાન, શીલ, તપ, તીર્થયાત્રા, વ્રત, નિયમ અને સદાચારોની યથા શક્ય આચરણા માટેના નિયમો તમે દરેક જો મારી સમક્ષ સ્વીકારો તો અંતિમ સમયે મને મારું કુટુંબ ધર્મ-માર્ગે ચડ્યું હોવાનો સંતોષ મળે. ઉપર્યુક્ત પુન્યદાન તે મરનાર માટે અંતિમ સમયનું ભાતું કહેવાય છે. પરંતુ અંતિમ સમયે અપાતું તે પુન્ય-દાન સાથે લઈ જવાની શક્તિ કોઈ પણ મરનારને મળેલી હોતી નથી.

આપેલા પુન્યદાનનું ફળ આપનારે જ લોગવવાનું હોય છે, મરનારને તો જો તે શુદ્ધિમાં હોય તો પોતાનું કુટુંબ ધર્મ માર્ગે ચડવાનો સંતોષ અને પુન્ય-દાનની અનુમોદના પ્રાપ્ત થાય છે. એ રીતે પુન્યદાન દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલા સંતોષ અને તેની અનુમોદના મરનાર માટે ઘણી મોટી બાબત છે. કારણ કે જીવનનો સરકતો છેડો એ રીતે અમૃત-આસ્વાદી બને છે.

જન્મ સાથે અચૂક રીતે જડાએલ મૃત્યુનો વારસો એ જ બધા સંતોનોને માતા-પિતા તરફથી મળતો સાચો વારસો છે. જે અનિવાર્ય રીતે અને અવશ્ય લોગવવો જ પડે છે. જન્મને વધાર્થ આપતા અને મૃત્યુથી ભય પામતા લોકો દેહ જીવનનની સાચી જવાબદારી સમજી શકતા નથી. તેઓ-અજ્ઞાન-વશ મૃત્યુને દેહ જીવનથી અજાણ્યું, પર અને અનાવશ્યક માને છે. એ એક એવી કપરી અને વસમી ભૂલ છે કે જેનાથી મોટું બીજું કોઈ અજ્ઞાન નથી. તે અજ્ઞાનજન્ય પરિસ્થિતિથી બચવા માટેના અમારા પ્રયત્નો ચાલુ છે. ખુલ્લી આંખે કે બંધ આંખે લગવાન શ્રી-મહાવીરદેવની પ્રકાશિત મૂર્તિના દૈવીય દર્શન ઘડીએ ઘડીએ થયાં કરે છે. પ્રતિમાના થતાં દર્શન અંતર સ્થળમાં પ્રશસ્ત યોગીની પ્રક્રિયા ચાલુ હોવાની ખાતરી આપે છે.

અધ્યાત્મયોગી શ્રી આનંદધનજી મહારાજના સ્તવનોનું અજબ આકર્ષણ.

અંતિમ માંદગીના અઠાર વર્ષ પહેલાં, ૭૦ વર્ષની ઉંમરે, પિતાજી, જ્યારે તમે માંદગીમાં સપડાયા ત્યારે તમારી અંતિમ ઘડી સમજી, અમે તમને પુન્ય-દાન દેવાની તૈયારીમાં હતાં. તમે તંદ્રાવસ્થામાં બેસી હતાં. ત્યારે અધ્યાત્મયોગી આનંદધનજી મહારાજનાં સ્તવનો તમને ઘણા પ્રિય હોઈને લખમીચંદ્રભાઈ શ્રી આનંદધનજી રચિત સ્તવનો ગાવા લાગ્યા. તમારી તંદ્રાવસ્થામાં તમારી આત્મસુરતા એ સ્તવનોના ભાવવાહી ગાનમાં તલ્લીન હતી, તેની ખાતરી અમોને તુરત મળી ગઈ. લખમીચંદ્રભાઈ સ્તવન ગાવામાં, તાલમાં કે ગાથાના કંમમાં કાંઈક ચૂક્યા. તે ચૂકની તમે તંદ્રાવસ્થામાં પણ નોંધ લીધી. કોઈના ટેકા વિના, સાજા માણસની જેમ તમે સફાળા બેઠા થઈ ગયા અને પથારીમાં બેસીને સ્તવનો ગાવા લાગ્યા. એ સ્તવનોના અજબ આકર્ષણે તમે તમારા તૂટતા જીવનના તારોને અઠાર વરસ અકબંધ રહેવાની ગાંઠોથી બાંધી દીધા. તમે દવા વિના સાજા થયાં. બીજા દિવસથી જ શ્રી જિન-પૂજા, સામાયિક આદિ ધર્મ-ક્રિયાનો નિત્ય ક્રમ ચાલુ થયો. તે છેક છેલ્લી માંદગીની શરૂઆત સુધી સતત ચાલુ રહ્યો. ભાવવાહી સ્તવનો માટે, તમારા અંતરના અસ્થિ-મજ્જા અવિહત પ્રેમને અમે પ્રમોદિત બનીને વારં-વાર વંદન કરીએ છીએ.

પ્રતિક્રમણ-પ્રેમ.

વિશેષ નબળાઈથી, તમે બેસીને પ્રતિક્રમણ કરી શકતા નહીં હોવાથી, તેમજ પ્રતિક્રમણના સૂત્રોના ક્રમનો જ્યાલ ચૂકી જવાતો હોવાથી, તમારી ઇચ્છા અને આદેશથી હું સૂત્રો બોલતો હતો. તમે પથારીમાં સૂતાં સૂતાં સૂત્રો સાંભળતા હતા. પાપોની સાચી આલોચનાનો પાવક પ્રગટાવીને તમે પ્રતિક્રમણ કરી રહ્યા હતા. એ રીતે પથારીમાં સૂતાં સૂતાં તમે કરી રહેલ પ્રતિક્રમણમાં, અને તે સમયની તમારી મુખમુદ્રામાં, સામાયિક બળના અતિ સશક્ત સદ્ભાવો હું પૂરતા પ્રમાણમાં બેઈ શકતો હતો. જ્યારે હું કટાસણા ઉપર બેસીને, સામાયિક લઈને, યોગ્ય યોગ

મુદ્રાઓને સાચવતો, સૂત્રો બોલતો હોવા છતાં, મને મારામાં સામાયિકના દર્શન દેખાતા ન હતાં. સમભાવ ધારક તમારી મુખમુદ્રાના દર્શને, મારા અને તમારા અંતરબળના અધ્યવસાયોમાં રહેલા તફાવતની પાકી ખાતરી મળતાં, હું ચોક્કસ રીતે સમજી શક્યો કે ધર્મ-ક્રિયાનાં બાહ્ય સાધનો અતિ જરૂરી હોવા છતાં, જે અંતરધર્મ રંગના રસ વગરનું હોય તો, તે બાહ્ય સાધનો અને બાહ્ય ક્રિયાઓ ફક્ત બળહીન બાહ્ય દેખાવ જ બની રહે છે. ત્યારે હું સમજ્યો કે સદ્ધર્મના રસ અને રુચિ વગરની મારી સામાયિક બાહ્ય બેઠકના પરિશ્રમરૂપ વેઠ જ છે. મારી તે વખતની તે સામાયિક-ક્રિયા વેઠ હોવા છતાં, ઉચિત વેઠ હતી. કારણ કે જેનાથી તમે પ્રતિક્રમણ ક્રિયાના પોષક બળ મેળવતા હતા, અને સમભાવના સદ્ભાવથી સામાયિકને પામતાં હતાં. આપના માટે બળવેદ એ આજ્ઞાકિત વેઠ, વેઠ હોવા છતાં, આપના સાન્નિધ્યથી અંશતઃપણુ આત્મ-જાગૃતિ થતાં, સફળ પરિણામી બનેલી છે. તે સમયથી તે આજ પર્યાંત મારાથી થતી ધર્મ ક્રિયામાં અંતર-જાગૃતિના અટપાંશો જાગૃત રહે તેવી ચીવટભરી કાળજી રાખી રહ્યો છું. જેમ દીવો દીવાને પેટાવે છે, તેમ તમારી ધર્મક્રિયાની અર્પૂ રુચિ અને ધર્મ ધારણાની અંતર જ્યોત દેખવા વડે, મારા અંતઃકરણમાં પ્રગટેલી અટપ અંતર જ્યોત શાશ્વત રીતે સચવાઈ રહે અને વૃદ્ધિ પામતી રહે, તેવા અંતરીક્ષ શુભાશિષ આપના તરફથી અડર્નિશ અધિક અધિક વરસતા રહે, તેમ નમ્રપણુ ઈચ્છું છું, વિનવું છું.

છેલ્લો દિવસ.

છેલ્લા દિવસના ઢળતા ત્રીજા પહોરે તમે કહ્યું કે-

આજે સ્મૃતિ અને વિસ્મૃતિના ઘેરા વાદળદળોથી અંતર-મન આચ્છાદિત છે. ઘડીકમાં જીવનમાં બનેલ પ્રશસ્ત કાર્યોની પ્રશસ્તિ અંતરને પ્રકાશિત કરે છે. ઘડીકમાં દરેક જ્યાલોની દુનિયા સ્વ-જીવનની હસ્તી સાથે તંદ્રાવસ્થામાં, વિસ્મૃતિના પેટાળમાં ગરક બનીને, મહાનિદ્રાની અંધારી સોડમાં સમાતી લાગે છે. મનોભૂમિનું આ પરિવર્તન દેહજીવનની અંતિમ પળોના પડકારરૂપ છે.

મેં કહ્યું કે બાપુજી, અતિ નબળાઈથી આમ બનતું હોય છે. માટે કાંઈક ચા, દૂધ કે ફળાદિનેો રસ લ્યો. ખોરાકનો ટેકો મળતાં, તન-મનમાં તાજગી આવી જશે. જવાબમાં તમે કાયમ માફક જરા હસીને બોલ્યા, ખોરાક લેવાના સંબંધે પૂરા થયા છે. માટે હવે મને કોઈ પણ જાતનો ખોરાક કે પીણું આપશો નહીં. જે કાંઈ આપશો તે દેહ-પોષક નહીં બને પણ વેદના વધારનાર બનશે. માટે મને ખવરાવવાના મમતનો ત્યાગ કરો. સમય ઘણો થઈ ગયો છે જેથી તું જમી લે.' મેં કહ્યું, બાપુજી, પ્રતિક્રમણના સમયને હજી વાર છે. ત્યાં સુધી તમારી પાસે બેઠો છું. સમય થયે જમી લઈશ. ત્યારે તમે કહ્યું, 'આજે તારા મુખથી બોલાતા પ્રતિક્રમણ સૂત્રો સાંભળવાનું શક્ય નથી. આંતરિક પ્રતિક્રમણ દ્વારા વ્રતભૂમિમાં મનનો પ્રવેશ થઈ ચૂક્યો છે. તારી સાથેની ચાહુ વાતચીતમાં પણ અંતરીક્ષમાં જૂલતી ભગવાન મહાવીર દેવની જાજ્વલ્યમાન જ્યોતિ-પ્રતિમાને અંતર અવલોકી રહેલું છે. તે પ્રકાશ મૂર્તિના ઉજ્જવળ સાન્નિધ્યમાં જીવનની અંતિમ ક્ષણો સમર્પિત બની જશે. તે પ્રકાશના તેજે પરલોકની કેડી પ્રકાશિત બની રહેશે. પણ હવે તું જમી લે. ત્યારે મેં ગળગળા અવાજે કહ્યું કે, બાપુજી, તમે પરલોકના મહાપ્રયાણની તડામાર તૈયારી કરી રહ્યા છો, તેવા દુઃખદ સમયે હું કેમ જમી શકું? આપનો આ આગ્રહ આપને સમયોચિત લાગે છે?

તમે કહ્યું, 'તારી વાત સાચી છે. ચા, હૃદય કાંઈક લઈ લે. સમય 'બહુ થોડો છે.'

મેં કહ્યું, બાપુજી, અમને કાંઈ સંદેશો આપશો. તમે બોલ્યા. હા, દરેકને બોલાવો. મારી આજીવનમાં બેસીને, નવકાર મહામંત્રનું સ્મરણ કરીને, બાપનું વૈતાવરણ સર્જીને, મારી તૂટતી જીવનતાકાતમાં, ખૂટતા અધ્યાત્મબળનું સિંચન કરો કાંઈ ને કાંઈ વ્રત નિયમના યથાશક્ય અભિગ્રહ કરો. મારી પાછળ કોઈ રડશો નહીં. મૃત્યુના રુદ્ધ મરશિયાથી મારા મૃત્યુને મ્લાન બનાવશો નહીં. જિનેન્દ્ર પૂજના સુંદર સંગીતના સરગમ સરભવીને, મારા મૃત્યુની મહત્તા વધારશો. શોકદર્શક કાળાં કપડાં પહેરીને મારા મૃત્યુને શ્યામ બનાવશો નહીં. હસતા મુખે અને પુલકિતદિલે જમણવાર અને ધર્મ ક્રિયાના આનંદ કિલ્લોલના ઊજળાં પૂરમાં મારી મૃત્યુ સ્મૃતિનો ઉજ્જવલ બનાવી રાખશો. દેહ માત્રનો અવશ્ય નાશ થવાનો છે. તેથી મારા દેહ વિલયનું દુઃખ કોઈ ધરશો નહીં. મારો પ્રવાસ તો સરિયામ રસ્તે છે. તે રસ્તે મને કાંઈ પણ અડચણો આવવાની નથી. સહુ સુખ ચેનમાં શાંતિથી જીવજો. જીવનમાં શાંતિ સ્થાપવા માટે, કંકાસ અને કુસંપથી અળગા રહેજો. કંકાસનો કાદવ એટલો ચીકણો હોય છે કે જે ધોવાતો નથી. જેમ ધુઓ તેમ ચીકાશ વધતી જાય છે. માટે પ્રથમથીજ કંકાસના કાદવમાં પગ પડી જાય નહીં તેનો પૂરો ખ્યાલ રાખશો.'

તમે જોઈ શકો છો કે, હું તમારો હોવા છતાં, તમારો સંગાથ છોડીને ચાલ્યો જઈ છું. જે દેહને હું મારો દેહ માનતો હતો. તે દેહનો હું ઇચ્છાએ કે અનિચ્છાએ ત્યાગ કરું છું. મારી માફક જ દરેક મરનાર જીવો, સંબંધીઓનો અને દેહનો ત્યાગ કરે છે. તે તમે સમજો. જે પર છે તેને પર માનો. સાચી સમજણ એ જ સુખની ચાવી છે. મૃતક બનેલો દેહ ગંધાઈ ઊઠે છે. તેથી અંગત જનો જ તેને અગ્નિસંસ્કાર આપે છે. પિતાના શબ પર પ્રાયેઃ પુત્રોજ આગ ચાંપે છે. એ રીતે બધા દેહો છેવટે હુતાશનના હવિ બને છે. અગરતો હિંસક પ્રાણીના ભક્ષ બને છે. અને કાંતો ધરતીમાં ધરબાઈને માટી સાથે માટી બને છે. દરેક દેહની આ અંતિમ દશા છે.

પરલોકમાંથી જીવ કાંઈ બાહ્ય સામગ્રી લાવ્યો નથી. અને પરલોકમાં જતાં અહીંથી કાંઈ બાહ્ય સામગ્રી લઈ જઈ શકતો નથી. તમે દેવા ઇચ્છો છતાં દઈ શકતા નથી. હું લેવા ઇચ્છું તો પણ લઈ શકતો નથી. મરણ સમયે માણસ માત્રની નિરુપાય અને અતિ લાચાર પામર પરિસ્થિતિ હોય છે. જે પરિસ્થિતિના પરિવહન માટે, ખૂબ અંતર ખોજ કરી, કાયમ આત્મનિરીક્ષણ કરવા માટે સમય મેળવતાં રહેજો.'

સંવત. ૨૦૨૮ ના ભાદરવા સુદ્ધિ-૩ સોમવારનો સૂર્ય પ્રશ્નિમ દિશાની ઊંડી ગર્તામાં ડૂબી ગયો. તમે તમારી સર્વ સુરતા સાથે અંતર ભૂમિમાં ઊતરી ગયા. મૃત્યુના મિત્ર બનેલા તમે મૃત્યુની સોંપણી જર્જરિત દેહને સોંપીને, નવા દેહના નિર્માણ માટે, પરલોકના પ્રવાસી બન્યા. અમારી આંખો સજળ બની; મુખ મ્લાન બન્યાં, અને મસ્તકો આપના પાર્થિવ દેહને નમી પડ્યા.

અપાર કાળજી, પૂરી ભાવજત, અને સુંદર સદ્બોધ વડે, આપે મારા અંતરપ્રદેશમાં આત્મ પ્રતીતિની જ્ઞાન-બ્યોત પ્રગટાવીને, મને જે તાત્ત્વિક ભાવની આત્મ-દષ્ટિ આપી છે. તે દષ્ટિને હું સાચવી શકું અને તે દષ્ટિ દ્વારા જીવનમાં સંતોષ ખીલવી શકું, તેવું પ્રેરણા બળ તમોએ કહેલા શિક્ષા-વચનોમાંથી મને કાયમ મળતું રહ્યું. એ જ અભ્યર્થના.

શુભાકાંક્ષી,
છોરુ સવાઈલાલ

श्री. जैन देवासरल. पन्थेगाम.
पन्थेगाममां हेरुं हीपे, स्वर्गं पुरीने जीपे.
शासनना न्यनाइ गजवती, धन गगनमां इरडे.

--:શ્રી પરછેગામ-પ્રશસ્તિ:--

શ્રી સિદ્ધાચળ ગિરિરાજની જૂની તળાટી જ્યાં હતી તે વલ્લભીપુર નજીક, ઘેલા નદીના કાંઠે, ગોહિલ દરબારોના મુખ્ય વસવાટવાળું, કાઠી યુગના પુરાતન કોઠાને મધ્ય ભાગમાં સાચવીને મલપતું, ભાલ પ્રદેશની ભાગોળ ગણાતું અને આમ્ર-વૃક્ષોના વિશાળ વન-ખંડથી શોભિત, એવું પરછેગામ સૌરાષ્ટ્ર દેશના ગોહિલવાડ વિભાગમાં આવેલ છે. જે ભૂમિના ધૂળના રજકણો, પાણી, હવા વિગેરે પવિત્ર, પોષક અને આરોગ્યપ્રદ હોવાથી, અને સીમ પ્રદેશમાં વિપુલ પ્રમાણમાં વિવિધ વન-ઔષધિઓ જાગતી હોવાથી, પરછેગામ પ્રથમથી જ મુલક-મશહૂર વૈદોનું મથક હતું. આયુર્વેદ અને અન્ય વૈદક શાસ્ત્રોના પેઢીપરંપરાગત અભ્યાસ અને અનુભવથી, પરછેગામમાં વસતા પ્રશ્નોરા નાગર બ્રાહ્મણભાઈઓ વૈદક વિદ્યામાં ખૂબ પ્રવીણ હતા. દર્દોથી પૂરા ઘેરાયેલા અનેક દર્દીઓ દેશ દેશાવરથી પરછેગામ આવતાં હતાં અને વૈદકીય ચિકિત્સા મેળવીને, સાબળ બનીને નવજીવન પામતાં હતાં. શ્રી નાગરદાસ વૈદ્ય પરછેગામના છેલ્લા ખ્યાતનામ વૈદ્ય હતા. શ્રી નાગરદાસ વૈદ્યના વૈદક સંબંધી જ્ઞાન, નિદાન અને ઉપચાર માટે, શાસન સમ્રાટ શ્રી વિજય નેમિ સૂરીશ્વર મહારાજે ખૂબ જાણી અભિપ્રાય આપેલો છે, પ્રશ્નોરા નાગરભાઈઓ સંસ્કૃત ભાષાના સારા અભ્યાસી હોવાથી, વૈદ્યરાજેની બોલાવાયેલી બેઠકમાં, સંસ્કૃત ભાષામાં લખાયેલા વૈદક-સૂત્રોની સંસ્કૃત ધારાઓ વહેતી હોવાથી, પૂજ્ય શાસન-સમ્રાટ સૂરીશ્વરજી પરછેગામને કાઠિયાવાડનું કાશી-ક્ષેત્ર કહેતા હતા. આ સમયે બધી કોમોની સરેરાશ વસ્તી ઠીક પ્રમાણમાં હતી. જૈનભાઈઓના ૫૦ ઘર હતાં. બધાં ધર્મ-પ્રેમી હતાં અને ખૂબ ઉજમાળ રીતે સાધુભક્તિ અને ધર્મ આરાધન કરતાં હતાં.

વૈદોના મશહૂર મથક પરછેગામમાં હાલ કોઈ વૈદ્યરાજ નથી. શેઠ વનમાળીદાસ ગોરધનદાસે અર્પણ કરેલ મકાનમાં સરકાર સંચાલિત આયુર્વેદિક દવાખાતું ચાલે છે. પરછેગામ નાનું ગામ હોવા છતાં, વિવિધ મંદિરોથી મંડિત ધર્મધામ છે.

જ્યાં બે જિન-મંદિર, એક શિવમંદિર (ભૂતનાથ-મંદિર) એક મોરલીધર-મંદિર, એક સ્વામી નારાયણ-મંદિર, એક ખોડીધાર મંદિર, એક ભવાની મંદિર, એક ખોબખાતું, વનપ્રદેશમાં સંન્યાસી શ્રી ચીતળગરજીનું સમાધિ-મંદિર અને શિવ-મંદિર છે. નવ-દુર્ગામાતાનું નવું મંદિર ગામના ભાગોળની શોભા બની રહેલું છે. આ રીતે બધી કોમોના ઇષ્ટ દેવોના મંદિરોથી મંડિત પરછેગામમાં દરેક કોમના લોકો પોતાના ઇષ્ટ દેવના દર્શન-સ્મરણ કરી રહેલા છે. અને પ્રાપ્ત જ્ઞાન અનુસાર પ્રાપ્ત-ધર્મનું યથાશક્ય ધર્મોચરણ આચરી રહ્યા છે.

નયનરમ્ય બે જિન-મંદિરો

અમદાવાદથી નીકળેલ શ્રી હઠીસીંગ શેઠના શ્રી સિદ્ધગિરિ યાત્રા સંઘનો મુકામ પરછેગામ થતાં તેઓની સફરેણા અને યોગ્ય સહકારે મૂળનાયક શ્રી ધર્મનાથ ભગવાનના દેરાસરનું નિર્માણ થયેલું છે. શ્રી ધર્મનાથ ભગવાનના દેરાસરજીનું શિલારોપણ સં-૧૯૦૫માં થયેલું છે. શ્રી ધર્મનાથ ભગવાનના દેરાસરમાં પહેલી બિંબ -પ્રતિષ્ઠા વિક્રમ સંવત ૧૯૨૩ ના ચૈત્ર વદી-૭ શુક્રવારના

શુભ દિને, શેઠ રવા ઠાકરશી શિહોરવાળાના શુભ હસ્તે ઘોઘાના શ્રી દ્વીચંદ્રજી યતિશ્રીના શિષ્ય શ્રી સ્વરૂપચંદ્રજી યતિશ્રીના સાન્નિધ્યમાં થયેલી છે.

શ્રી ધર્મનાથ ભગવાનના બિંબની પ્રથમ પ્રતિષ્ઠા માટેની બીજી નોંધ નીચે મુજબ મળે છે:

“શ્રી ધર્મનાથ ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા શાહ વસતા ઉમેદ અને સંઘવી રતનશી હાવાના શુભ હસ્તે થયેલી છે.”

આ નોંધ ઉપરથી શેઠ રવા ઠાકરશી અને વસ્તા ઉમેદ એક કુટુંબના સભ્યો હોવાનું જણાય છે. રવા ઠાકરશી તે વસ્તા ઉમેદના કુટુંબના પૂર્વ-પેઢીધરનું નામ હોય અને તેથી પ્રતિષ્ઠા-દિનના સ્વામીવાત્સલ્યમાં તે મોટા નામે નોતરા દેવાનું ઠરાવાયેલું હોય તેમ સમજાય છે. અને સંઘવી રતનશી હાવા તે શેઠ વસ્તા ઉમેદના અતિ નિકટના સગા હોવાનું માની શકાય છે.

થતાં ધર્મ કાર્યોમાં બીજા ભાઈઓના સમાવેશ માટે મોટા નામની જાહેરાત-પ્રથા અત્યારે પણ ચાલુ છે.

શ્રી ધર્મનાથ ભગવાનના મંદિરનો શિખર કળશ (ઈંડું) વળાના મહેતા કાળિદાસ મોતીચંદે ચડાવેલ છે. (હાલનું વલ્લભીપુર તે વખતે વળા કહેવાતું) મૂળનાયક શ્રી ધર્મનાથની પદાંકીના લેખમાં “શ્રી જિનેદ્રસૂરિજી તપાગરજી” લખેલું છે. તે અંજન શલાકા માટેનો ઉલ્લેખ હોય તેમ લાગે છે. મૂળનાયક શ્રી ધર્મનાથ ભગવાનના બિંબ સિવાય અન્ય જિન-બિંબોની પહેલી પ્રતિષ્ઠા માટેની કાંઈ નોંધ મળતી નથી.

શ્રી ધર્મનાથ ભગવાનના દેરાસરજીનો પ્રથમ જીર્ણોદ્ધાર સંવત ૨૦૦૩માં થયેલ છે.

શ્રી ધર્મનાથ ભગવાનના દેરાસરજીના ગભારામાં ગાદી અને પાટડાના તથા શ્રી જિન-બિંબોની દબાયેલી પકોંઠી વિગેરે રહેલા દોષોના નિવારણ માટે, મૂળનાયક સહિત દરેક બિંબોનું ઉત્થાપન કરીને, તે જિન-બિંબોની બીજી પ્રતિષ્ઠા અને શ્રી શીતળનાથ ભગવાનના નૂતન દેરાસરજીના જિન-બિંબોની પ્રતિષ્ઠા બંને એકીસાથે વિક્રમ સં ૨૦૧૭ના મહા-વદી-૫, તા-૬-૨-૧૯૬૧ ના શુભદિને, પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ શ્રી વિજય લાવણ્ય સૂરીશ્વરજી મહારાજની શુભ નિશ્રામાં થયેલી છે.

ગામ રાશિ સાથે શ્રી શીતળનાથ ભગવાન આવતા હોઈને મૂળનાયક તરીકે શ્રી શીતળનાથ ભગવાનનું બિંબ પ્રતિષ્ઠિત કરવું જોઈએ, તે મુજબની તજજ્ઞોની સૂચનાનો અમલ કરવા જતાં, મૂળનાયક શ્રી ધર્મનાથ ભગવાનના બિંબને કયાં બિરાજમાન કરવું? તેવો પ્રશ્ન ઊભો થતાં, ગામ રાશિએ શ્રી શીતળનાથ ભગવાન આવતા હોઈને, શ્રી શીતળનાથ ભગવાનના બિંબને નવું મંદિર બનાવીને, મૂળનાયક તરીકે બિરાજમાન કરવાનો નિર્ણય થતાં, શ્રી ધર્મનાથ ભગવાનના દેરાસરની હદમાં મૂળનાયક શ્રી શીતળનાથ ભગવાનનું નૂતન જિન-મંદિર બનાવીને, વેરાવળ નિવાસી શેઠ શ્રી ચત્રભૂજભાઈ ભગવાનદાસે શ્રી પરછેગામ સંઘને અર્પણ કરેલું છે.

એક જિન-બિંબ ખંડિત થતાં તેના વિસર્જન પછી શ્રી ધર્મનાથ ભગવાનના મંદિરમાં આરસ પાષાણના કુલ સાત બિંબો હતાં, પણ તેનો સરખી રીતે ગભારામાં સમાવેશ નહીં થતો હોવાથી તે જિન-બિંબો પૈકી શ્રી ચન્દ્રપ્રભુ સ્વામીના બે જિન-બિંબો શ્રી શીતળનાથ ભગવાનના નૂતન મંદિરમાં બિરાજમાન કરેલાં છે. બાકી રહેલાં પાંચ જિન-બિંબો શ્રી ધર્મનાથ ભગવાનના

મંદિરમાં પ્રતિષ્ઠિત કરેલ છે. શ્રી ધર્મનાથ ભગવાનના દેરાસરમાં શ્રી જ્ઞાન-બિંબોની બીજી પ્રતિષ્ઠા નીચેના સફળૃહસ્થોએ કરેલી છે :

૧. મૂળનાયક શ્રી ધર્મનાથ ભગવાનના જ્ઞાન-બિંબની પ્રતિષ્ઠા કંથારિયા નિવાસી સલોત જગજીવનદાસ ગિરધરલાલ તથા તેઓના પરિવારે કરેલી છે.
૨. મૂળનાયક ભગવાનની ડાબી બાજુ શ્રી વાસુપૂજ્ય ભગવાનના જ્ઞાનબિંબની પ્રતિષ્ઠા પચ્છેગામ નિવાસી સ્વ. શાહ પરશોતમદાસ દિયાળભાઈના પરિવારે કરેલી છે.
૩. મૂળનાયક ભગવાનની જમણી બાજુ શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનના જ્ઞાન-બિંબની પ્રતિષ્ઠા પચ્છેગામ નિવાસી સ્વ. શાહ ગુલાબચંદ્ર હરિચંદના પરિવારે કરેલી છે.
૪. મૂળનાયક ભગવાનની ડાબી બાજુના ગોખમાં શ્રી ધર્મનાથ ભગવાનના જ્ઞાન-બિંબની પ્રતિષ્ઠા, શિહોર નિવાસી શ્રી દામોદરદાસ લલુભાઈ તથા તેમના પરિવારે કરેલ છે.
૫. મૂળનાયક ભગવાનની જમણી બાજુના ગોખમાં શ્રી આદિનાથ ભગવાનના જ્ઞાન-બિંબની પ્રતિષ્ઠા કંથારિયા નિવાસી સલોત સ્વજીભાઈ હરિચંદના પરિવારે કરેલી છે.

શ્રી ધર્મનાથ ભગવાનના શાસન અધિષ્ઠાયક શ્રી કિન્નર, યજ્ઞ અને પ્રજ્ઞપિત દેવીની નવી મૂર્તિ-ઓની પ્રતિષ્ઠા ગર્લદ્રાર પાસેના બે ગોખમાં, કંથારિયા નિવાસી સલોત જગજીવનદાસ ગિરધરલાલ અને તેઓના પરિવારે કરેલી છે.

સલોત જગજીવનભાઈએ સં ૨૦૩૭માં દીક્ષાગ્રહણ કરી સંયમધર્મ સ્વીકારેલ છે, જેઓનું દીક્ષિત શુભનામ શ્રી જીતમોહવિજયજી છે. જેઓ સંયમ ધર્મની સુંદર આરાધના કરી રહ્યા છે.

શ્રી શીતળનાથ ભગવાનના દેરાસરજીનું ખનન તથા શિલારોપણ સંવત ૨૦૧૬ ના પોષ વદિ ૬ના શુભદિને વેરાવળ નિવાસી શેઠ ચત્રભુજભાઈ ભગવાનદાસે કરેલું છે.

મૂળનાયક શ્રી શીતળનાથ ભગવાનની પ્રતિમાનો નગર પ્રવેશ સં ૨૦૧૭ ના માગસર સુદિ સાતમના થયેલો છે.

શ્રી શીતળનાથ ભગવાનના દેરાસરમાં, મૂળનાયક શ્રી શીતળનાથ, જમણી બાજુ શ્રી ચંદ્રપલ સ્વામી, ડાબી બાજુ શ્રી નેમિનાથ, જમણી બાજુના ગોખમાં શ્રી ચન્દ્રપ્રભુ અને ડાબી બાજુના ગોખમાં શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન છે. તે પાંચે જ્ઞાન-બિંબોની પ્રતિષ્ઠા વેરાવળ નિવાસી શેઠ ચત્રભૂજભાઈ ભગવાનદાસે તથા તેઓના પરિવારે કરેલી છે.

મૂળનાયક શ્રી શીતળનાથ ભગવાનની પ્રતિમા પરિકર સહિત છે. તે પરિકરના નીચેના ભાગમાં અધિષ્ઠાયક દેવ, દેવી, બ્રહ્મ, યજ્ઞ અને અશોકા દેવીની મૂર્તિ સ્થાપના થયેલી છે.

એ રીતે ધર્મનાથ ભગવાનના દેરાસરમાં બિરાજતાં જ્ઞાન-બિંબોની બીજી પ્રતિષ્ઠા અને શ્રી શીતળનાથ ભગવાનના નૂતન દેરાસરમાં જ્ઞાન-બિંબોની પ્રતિષ્ઠા એકી સાથે સંવત ૨૦૧૭ના મહા વદિ પના શુભદિને ઉપ્પર જણાવેલ ભાઈઓએ કરેલી છે.

પશ્ચિમ દિશાની દીવાલના ગોખમાં શાસન સમ્રાટ પૂજ્ય આચાર્યદેવ શ્રી વિજય નેમિ-સૂરિશ્વરજી મહારાજની મૂર્તિનું સ્થાપન સં. ૨૦૧૭ના મહા વદી-પના શુભદિને, શેઠ ચત્રભુજભાઈ ભગવાનદાસે તથા તેમના પરિવારે કરેલું છે.

શ્રીધર્મનાથ ભગવાનના ગભારામાં પબાસનના નીચેના મધ્યભાગમાં પ્રથમથી જ પ્રાસાદદેવીની પ્રતિમા છે તે પ્રતિમાના નામનો કોઈ ઉલ્લેખ મળતો નથી.

શ્રીતીર્થાધિરાજ શત્રુઞ્ચ તીર્થના છરી પાળતા બે સંઘો.

એકેકું ડગલું ભરે, ગિરિ સન્મુખ ઉજમાળ;
કોડી સહસ્ર ભવના કર્યા, પાપ ખપે તત્કાળ.

ત્રિભુવનના સર્વ તીર્થોમાં શ્રેષ્ઠ તીર્થ-તીર્થાધિરાજ શ્રી શત્રુઞ્ચ મહાતીર્થ છે. શ્રી શત્રુઞ્ચ મહાત્મ્ય ગ્રંથમાં જેના શત મુખ વર્ણનો છે, જે પરમ પૂન્ય ભૂમિનો સ્પર્શ પણ પાપહર છે તે શ્રી સિદ્ધ ગિરિરાજના છરી પાળતા બે સંઘો પરછેગામથી નીકળેલા છે.

પ્રથમ-સંઘ

પરછેગામના વતની, ઉદારદિલ, ધર્મ-પ્રેમી શેઠ લાલચંદ નારણદાસ ધંધાર્થે સુરત જિલ્લાના કઠોર ગામે વસ્યા હતા. બુદ્ધિ-કુશળતા અને સદ્ભાગ્યના યોગે અદ્ય સમયમાં જ ધંધાની સારી ખિલાવટ અને સારી પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરી હતી. સદ્ધર્મના શુભ સંસ્કાર બળે, સંવત ૧૯૭૯ની સાલમાં, પૂજ્ય મુનિશ્રી જસવિજયજી મહારાજ સાહેબની સહપ્રેરણા અને સાન્નિધ્ય પામીને, તેઓએ પરછેગામથી શ્રી સિદ્ધ ગિરિરાજનો છરી પાળતો પ્રથમ સંઘ કાઢીને, તીર્થભૂમિ શ્રી શત્રુઞ્ચ ગિરિરાજ ઉપર, ધર્મપત્ની શ્રી કુલકોરબેન અને કાળિદાસભાઈ તથા ગુલાબચંદભાઈ બંને વડીલ ભાઈઓ સાથે, તીર્થમાળ ધારણ કરીને, નિખાલસભાવે, ન્યાયદ્રવ્યનો સદુપયોગ કરીને, માનવ ભવને કૃતાર્થ કરેલો છે. શ્રી પરછેગામથી શ્રી સિદ્ધગિરિનો આ પ્રથમ સંઘ નીકળેલ હોઈને, સકળ સંઘ-સમુદાયમાં અનેરો ઉલ્લાસ ભાવ પ્રવર્તતો હતો.

પ્રથમ સંઘના સંઘપતિ શ્રી લાલચંદભાઈ તથા તેમના ભાઈ શ્રી ગુલાબચંદભાઈના કુટુંબો હાલ કઠોર ગામમાં વસેલાં છે. કાળિદાસભાઈનો કુટુંબ પરિવાર પરછેગામ અને ભાવનગર ખાતે વસેલો છે.

બીજો-સંઘ

ગૃહ સંસારની સુખશાંતિનો મૂળ આધાર આજીવિકા છે. તે આજીવિકા મેળવવા માટે, વતનનો મોહ અને કુટુંબનો સાથ છોડીને, અનેક લોકોના ઘોડાપુર વરસોથી મુંબઈ તરફ ઢોડી રહ્યાં છે. અને સુખે કે દુઃખે ત્યાં સમાઈ જાય છે. પરછેગામમાં અસ્યાસ પૂરો થતાં, દ્વીપચંદભાઈ આજીવિકાના ઉપાર્જન માટે મુંબઈ ગયા. આજીવિકાનાં સાધનો જમાનીને સ્થિર થયા. ક્રમે ક્રમે બધા ભાઈઓ પણ મુંબઈમાં વસીને, ધંધાકીય રીતે સંધર બન્યા. બાલ્યવયથી ધર્મસંસ્કાર પામેલ દ્વીપચંદભાઈ ધર્મ-રસથી રંજિત બનીને અણુવ્રતોના આરાધક બન્યા. 'મૈથુનના સ્થાનો માત્ર મનની નબળાઈ છે' તેવી અનુપમ આંતરદૃષ્ટિ પ્રાપ્ત થતાં, સળેડે ચતુર્થ મહાવ્રતધારી બનીને, શ્રાવકધર્મની સુંદર આરાધના કરી રહ્યા છે. તેમના ધર્મપત્ની વામાંગના પરસનબેન પ્રથમથીજ ધર્માંંગના છે. જેઓ વ્રત, નિયમ અને તપસ્યાના અતૂટ અને અખૂટ બળો ધરાવે છે. તેથી બંનેનું દંપતિ-જીવન ધર્મ સંપત્તિથી ભરેલું, સૌભાગી જીવન બનીને, સદ્કાર્યોની પરંપરા સરજી રહેલ છે. દ્વીપચંદભાઈના નાનાભાઈ હીરાચંદભાઈ સંયમધર્મને આરાધીને કાળધર્મ પામ્યા છે. મોટાભાઈ રુગનાથભાઈ અને નાનાભાઈ મનસુખભાઈ અવસાન પામ્યા છે. અમૃતલાલ

અને વિનુભાઈએ મુંબઈ ખાતે ધંધાની સારી જમાવટ કરી છે, હીપચંદભાઈ અને તેનો પુત્ર-પરિવાર મુંબઈ અને ખેલગામ વસે છે.

તીર્થયાત્રાના પૂરા પ્રેમી શ્રી હીપચંદ પરશોત્તમદાસે સંવત ૨૦૩૦ના માગસર સુદ પાંચમના શુભદિને, શ્રી વર્ધમાન તપોનિધિ શ્રી વિન્ય ભુવન ભાનુસૂરીશ્વરના શિષ્ય શ્રી યશોભદ્ર વિન્યજી ગણિવર્યની શુભ નિશ્રામાં પરછેગામથી શ્રી સિદ્ધગિરિરાજનો છરી પાળતો બીજે સંઘ કાઠીને, ઘણા કાળથી હૃદયમાં રમી રહેલી ધર્મ ભાવનાને સફળ રીતે પૂરી કરેલી છે. ચતુર્વિધ સંઘ સાથે, યુગાદિદેવ શ્રી આદિનાથ ભગવાનને ભેટીને, ત્રણે ભાઈઓએ ધર્મપત્નીઓ સાથે, તથા ત્રિધવા ભોજાઈ પરભાએન સાથે, તારક તીર્થની તીર્થ-માળા ધારણ કરીને, પોતાની ત્રીવાઓને કાયમ માટે ગૌરવાંકિત બનાવી છે. અને સ્વનામની સાથે, સંઘવી અટકતું સોહામણું છોણું લટકાવીને, શુભ કાર્યની કાયમી સ્મૃતિ સાચવી છે.

અમૃતલાલભાઈ ધાર્મિક શિક્ષક તરીકેની સારી જ્ઞાતિ ધરાવે છે. મુંબઈના પ્રવેશકાળથી પ્રારંભીને આજ સુધી ધાર્મિક શિક્ષક તરીકે માનદ્ સેવા આપી રહ્યા છે; જે દ્વારા હજારો બાળકો ધર્મ-સંસ્કાર પામ્યા છે.

દીક્ષા પંથ અને દીક્ષા પંથના પ્રવાસીઓ.

દિવસ ભીંગે છે અને આથમે છે. અનાદિકાળનો એ નિયત ક્રમ છે. એકાળની ઘટમાળ સાથે જગત ઘસડાયે જાય છે. શા માટે ઘસડાઈએ છીએ તેમાં જ્યાલ વિના, લોકોના થોક કાળની ઘટમાળ સાથે ઘસડાયા કરે છે. એ કાળના ઘસડાટમાં ઘસડાતા, ઘસડાતાં, કોઈ વિરલ સાવચેત વ્યક્તિ આંતરિક તેજ કિરણોના અજવાળે, તે પરવશ સ્થિતિને પારખીને, ઘસડાતા ગાડરિયા પ્રવાહથી જરા થંભીને, અંતર અવલોકન દ્વારા વિચારે છે કે, આમ ઘસડાયે જવું, તે પોતાનો પ્રવાસ નથી, પણ પરવશતાના ખેંચાણ છે, પોતાનો પ્રવાસ તો જુદી દિશાનો છે. જે ઘસડાવાનો નહીં પણ પગભર ચાલવાનો છે. તેવી સમજણ પામીને, માર્ગ બદલીને, સાચા માર્ગે ચડે છે, જે માર્ગને મોક્ષ માર્ગ કહેવાય છે, દીક્ષાપંથ કહેવાય છે. ભવભ્રમણ કરતા જીવોને તે દીક્ષા પંથની કેડીના દર્શન પણ દુર્લભ હોય છે. જ્યારે દીક્ષાપંથના પ્રવાસી બનવાનું તો જીવને અતિદુષ્કર રીતે દુર્લભ છે.

પૃથ્વીતળમાં જળ આવરણ બની રહેલાં, કઠણ અને નક્કર પૃથ્વી પડો તૂટી જતાં જેમ ભૂમિતળમાં રહેલાં નિર્મળ જળની સરવાણીઓથી ફૂલો છલકાઈ જાય છે; તેમ વૈરાગ્ય-રસના જળતળરૂપ કોઈ કોઈ કુટુંબ-ફૂલોમાં મોહનીય કર્મ-આચ્છાદિત કર્મનાં કઠણ પડો તૂટી જતાં, આત્મભાવ ભરપૂર વૈરાગ્ય જળની વિમળ સંયમ-સરવાણીઓથી કુટુંબરૂપ ભરપૂર રીતે છલકતો બને છે. તાજેતરના બે દાયકાઓમાં, સલોત કુટુંબના ફૂલ તળમાં, વૈરાગ્ય જળની દસ દસ સરવાણીઓનાં નિર્મળ જળ છલકાયેલાં છે. જ્ઞાન ગર્ભિત વૈરાગ્યનો પ્રભાવ એવો પ્રભાવિત હોય છે કે તે જ્ઞાન-પ્રકાશ ધરનાર વ્યક્તિ મશાલચી બનીને પોતે પંથ પામે છે અને અન્યને પંથપ્રકાશક બને છે. આવા રૂડા પ્રસંગો ઘણા જૈન કુટુંબોમાં બનેલા છે. તેમાં સમાવેશ પામતું, પરછેગામ સંઘ પરિવારનું સલોત કુટુંબ તેના સબળ પુરાવારૂપ છે.

આત્મ પ્રકાશથી પ્રકાશિત જ્ઞાન ગર્ભિત વૈરાગ્ય એજ સાચો વૈરાગ્ય છે. તેવા સાચા વૈરાગ્ય રસના ભૂમિતળ બનેલાં બધાં કુટુંબો ગૌરવ સાથે ગણના પાત્ર કુટુંબો છે.

નગરશેઠ અને સંઘ પ્રમુખ

મોટું મન, નિખાલસદિલ, સખાવતી સ્વભાવ, પ્રભાવિકવાણી, વિવેકી વર્તન, કાર્યોનેા ઉત્સાહ અને સંઘ-સમુદાયમાં સંપ સચરાઈ રહે તેી કાળજી રાખનાર, યોગ્ય અને સમયદક્ષ વ્યક્તિઓ સંઘ સમુદાયના શેઠપદ માટે યોગ્ય ગણાય છે. ઉપયુક્ત લાયકાતોથી યુક્ત શ્રી પરછેગામ જૈન-સંઘના ત્રણ સિતારાઓએ જીવનભર સંઘસેવા સ્વીકારીને શેઠપદને સાર્થક કરેલું છે.

(૧) શેઠ નારણદાસ રાઘવજી (૨) શેઠ ગોરધનદાસ કુલચંદ (૩) શેઠ વનમાળીદાસ ગોરધનદાસ, સંપૂર્ણપ્રેમ અને સદ્ગુણોથી જોઓએ સંઘ સેવાના બધાં કાર્યો ઉલ્લાસપૂર્વક કરેલાં છે.

સને ૧૯૬૭ સંવત ૨૦૧૭ ધર્માદારૂસ્ટ ધારો જાહેર થતાં, બહુમતીથી પ્રમુખ નીમવાની નીતિ અમલમાં આવતાં શ્રી પરછેગામ જૈન-સંઘે સંઘકમિટી નીમીને પ્રથમ સંઘપ્રમુખ તરીકે શેઠ વનમાળીદાસની વરણી કરીને યોગ્યને યોગ્ય સ્થાન આપ્યું હતું.

પૂજ્ય. આચાર્યશ્રી કૈલાસસાગરજી મહારાજ આહિબની શુભનિશ્રામાં ભાવનગરથી નીકળેલા પાલિતાણા યાત્રા-સંઘના ભાગીદાર બનીને શેઠ વનમાળીદાસે પોતાના ધર્મપત્ની અજ્ઞવાળીબેન સાથે તીર્થભાજ ધારણ કરીને તીર્થ-ઉપાસક બનીને માનવ જીવન સાર્થક કરેલું છે.

૧૦૮ શ્રી પાર્શ્વનાથ જિન-મંદિર પાલિતાણામાં શ્રી જિન-ખિંબ પ્રતિષ્ઠાના મળેલા આદેશની ભાવના પૂરી થયાં પહેલા શેઠ વનમાળીદાસનું અવસાન થતાં, તેઓના પુત્ર-પરિવારે શ્રી કરેડા પાર્શ્વનાથના જિન-ખિંબની પ્રતિષ્ઠા કરીને સદ્ગતની અધૂરી રહેલી અંતર-ભાવનાને અતિ ઉલ્લાસ-પૂર્વક પૂરી કરેલી છે.

શેઠ વનમાળીદાસનું અવસાન થતાં શ્રી પરછેગામ જૈન સંઘે સંઘ-સમુદાયની સર્વાનુમતિથી સંઘ-પ્રમુખ તરીકે શાહ સવાઈલાલ જાદવજીની નીમણૂક કરેલ છે.

શ્રી-સંઘના દરેક કાર્યોમાં માર્ગદર્શક બની, જીલ્લટભેર ભાગ લેનાર અને નાણાકીય વહીવટને ચીવટ-પૂર્વક સંભાળીને જીવનભર સેવા આપનાર, શેઠ પ્રણુદાસ ગોરધનદાસનું સં ૨૦૪૦ શ્રાવણ-સુ-૧૫ના દુઃખદ અવસાન થતાં, શ્રી સંઘે ઉત્સાહી અને કાર્યદક્ષ કાર્યકર ગુમાવેલો છે; જેની ખોટ આજે પણ વણપુરાયેલી છે.

પરિવર્તન પામતા જગતની સાથે સાથે, પરિવર્તનની ફરતી પગ-કેડીઓમાં પગલાં પાડી રહેલું પરછેગામ કાળબળની સાથે કદમ મિલાવીને યુગબળના પ્રવાહોને ઝીલી રહ્યું છે. તે વહાલું વતન પરછેગામ કાયમ પ્રગતિગામી બનીને, જ્ય-વિજ્યના ઝંડા ફરકાવતું સુંદર ધર્મ-ક્ષેત્ર બની રહ્યો.

શ્રી પરછેગામ જૈનસંઘ પરિવારની સચંધર ચેતનામૂર્તિઓની દીક્ષા સખંધી વીગતોનો કોઠો

ક્રમાંક દીક્ષાલેનારનુંનામ	પિતાનું નામ	દીક્ષાસ્થળ	દીક્ષાદિન	ગુરુનામ
૧ શ્રી હીરાચંદલાઈ	શાહ પરશોતમ દીઆળ			ચિદાનંદસાગર
૨ શ્રી જગજીવનલાઈ	સલોતગિરધરલાલ માવજી	ભીલડીયા	સં૨૦૩૭ વૈશાકસુ-૬	વિજયચંદ્ર સૂરિ
૩ શ્રી નરેન્દ્રકુમાર	સલોત જગજીવન ગિરધરલાલ	ભીલડીયા	સં૨૦૩૭ વૈશાકસુ-૬	છતમોહવિજય
૪ શ્રી સમરતબેન	શાહ અમીચંદ જીવન	ખંલાત		
૫ શ્રી કંચનબેન	શાહ વેલચંદ રામજી	પાલીતાણા	સં૨૦૦૦ કારતકવ-૧૩	જિતેન્દ્ર શ્રી
૬ શ્રી હસુમતીબેન	શાહ ગુલાચંદ હરીચંદ	ઘાટકોપર	સં૨૦૧૫ મહાસુ-૫	પ્રવીણાશ્રી
૭ શ્રી મંગળાબેન	શાહ ગુલાબચંદ હરીચંદ	મુલુન્ડ	સં૨૦૧૬, જ્યેષ્ઠ-૧૨	દક્ષયશા શ્રી
૮ શ્રી દેવીબેન	સલોત પોપટલાલ રવજી	પરછેગામ	સં૨૦૨૧,	રાજેન્દ્ર શ્રી
૯ શ્રી લાનુબેન	સલોત પોપટલાલ રવજી	પાલીતાણા	સં૨૦૨૭ મહાસુ-૬	દક્ષયશા શ્રી
૧૦ શ્રી ચંદ્રાબેન	સલોત પોપટલાલ રવજી	પાલીતાણા	સં૨૦૨૭ મહા-સુ૬	ધૃતિ યશાશ્રી
૧૧ શ્રી અરુણાબેન	સંઘવી જસવંતસચ હીરચંદ	પાલીતાણા	સં૨૦૨૭ વૈશાખસુ-૧	દક્ષયશા શ્રી
૧૨ શ્રી કંચનબેન	શાહ હરીચંદ જીવરાજ	પાલીતાણા		રાજેન્દ્ર શ્રી
૨૩ શ્રી હંસાબેન	સલોત પરમાણુદ રવજી	પાલીતાણા		કદપગુણા શ્રી
૧૪ શ્રી ઉમાબેન	સલોત પોપટલાલ રવજી	લાવનગર	સં૨૦૩૭ મહાવ-૫	દિવ્યપ્રજ્ઞા શ્રી
૧૫ શ્રી ગીતાબેન	સલોત હંઠીચંદ માધવજી	લાવનગર	સં૨૦૩૭ મહાવ-૫	ધૃતિચંદ્ર શ્રી
૧૬ શ્રી નયનાબેન	સલોત તલકચંદ અંદરજી	લાવનગર	સં૨૦૪૦ મહાવ-૧	સન્મતિ શ્રી
૧૭ શ્રી કોકિલાબેન	શાહગિરધરલાલ વેલચંદ	લાવનગર	સં૨૦૪૦ મહાવ-૧૦	બોધિરત્ના શ્રી

સમુદાય	દીક્ષિત-નામ	અન્ય વીગત
૧ શ્રી સાગરાનંદ સૂરિ	હિરણ્યપ્રભસાગર	કાળધર્મ પામ્યન્છે
૨ વિજયપ્રેમ સૂરિ	જીતમોહ વિજય	પુત્ર સાથે દીક્ષિત
૩ વિજય પ્રેમસૂરિ	નિર્મળબોધિ વિજય	પિતા સાથે સહદીક્ષિત
૪ વિજય લલિતસૂરિ	સુમંગળા શ્રી	પોતાના પતિ છોટાલાલ ઋગનાથ સાથે દીક્ષા લીધી બંને કાળધર્મ પામ્યા છે.
૫ હિમાચલસૂરિ	કનકપ્રભા શ્રી	સલોત મોહનલાલ મંગળજી પાલીતાણા વાળાના વિધવા ૨૦૪૨ના અસાડ ૧-૧ ના પાલીતાણા મુકામે કાળધર્મ પામ્યા છે
૬ વિજય નેમિસૂરિ.	દક્ષયશા શ્રી	સંધવી જસવંતરાય હારાચંદ પાલીતાણા વાળાના
૭ વિજયનેમસૂરિ	મયણા શ્રી	ધર્મપત્ની, દક્ષયશાશ્રીના સંસારી કુમારિકાબેન
૮ વિજય કેસર સૂરિ	દિવ્યપ્રજ્ઞા શ્રી	કુમારિકા
૯ વિજય નેમીસૂરિ.	ધૃતિયશા શ્રી	દિવ્યપ્રજ્ઞાશ્રીના સંસારી કુમારિકાબેન
૧૦ વિજય નેમિસૂરિ	દિપ્રયશા	દિવ્યપ્રજ્ઞાશ્રીના સંસારી કુમારિકાબેન
૧૧ વિજય નેમિસૂરિ.	અક્ષતયશા શ્રી	દક્ષયશાશ્રીના સંસારી બાળકુમારી પુત્રી
૧૨ વિજય કેસરસૂરિ.	કલ્પગુણા શ્રી	સલોત પરમાણુદં રવજના વિધવા
૧૩ વિજય કેસરસૂરિ.	હર્ષગુણા શ્રી	કલ્પગુણાશ્રીના સંસારી કુમારિકા પુત્રી.
૧૪ વિજય કેસરસૂરિ-	વૈરાગ્યયશા શ્રી	દિવ્યપ્રજ્ઞાશ્રીના સંસારી કુમારિકા બેન
૧૫ વિજય નેમિસૂરિ	સુમતિયશા શ્રી	કુમારિકા
૧૬ વિજય નેમિસૂરિ	નાધરત્ના શ્રી	કુમારિકા
૧૭ વિજય ભક્તિસૂરિ	દષ્ટિરત્ના શ્રી	કનકપ્રભાશ્રીના સંસારી ભાઈના કુમારિકા પુત્રી

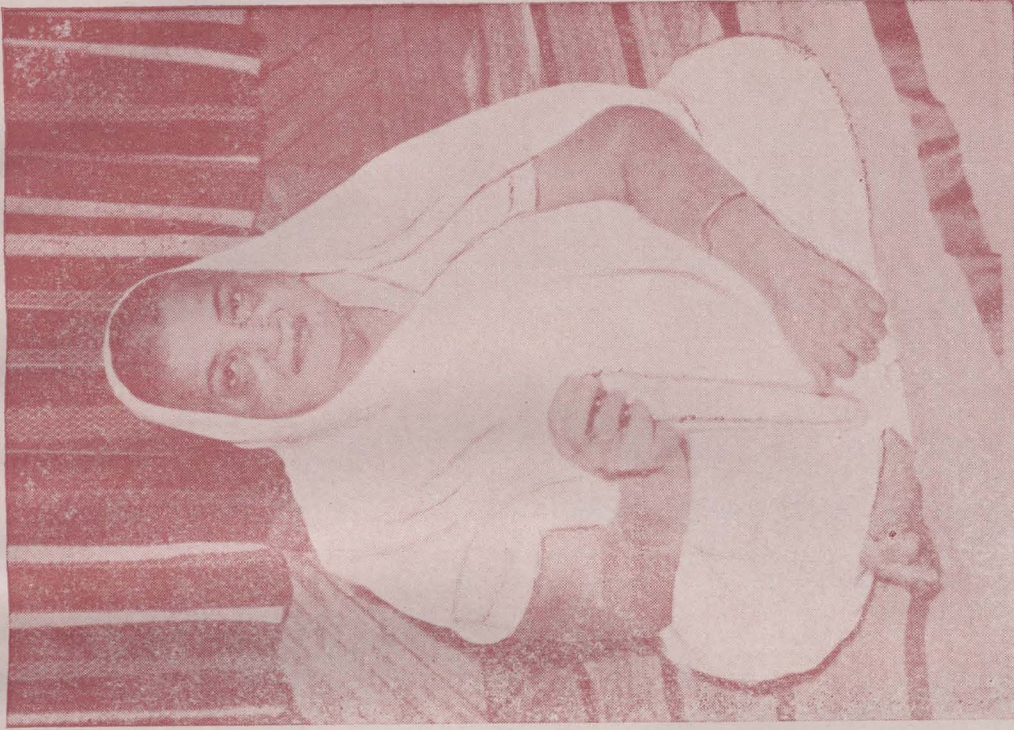
સ્વ. શેઠ વનમાળીદાસ ગોરધનદાસ - પચ્છેગામ.
સ્વર્ગવાસ. સં.૨૦૩૯ ભાદરવા-વ-૧૩.
ગાજ વીજ ગણડાટમાં સંભાળી સુકાન.
જીવનમાં ધારેલ છે, ધર્મોરાધન ધ્યાન.

અજવાળી એન વનમાળીદાસ પચ્છેગામ.
ક્રિયા સાથે તપકર્યો, એાળીને ઉપધાન.
કરતાં પ્રતિદીન પ્રેમથી, પૂજા જિન ભગવાન.

स्व शैल नागरहास धरमशी टाण्डा,
जन्म ता. २१-२-१८८८. स्वर्गवास, ता. १५-४-१९७५.
मे. टु. मन मोली बनी, ज्वननी सुवास,
धुरथी धूप-सणी बनी, श्रेढावी चोपास.

यंयणभेन नागरहास. टाण्डा
जन्म. ता. २६-५-१९१०.
पुत्र-वधु परिवारना, वडा मात विज्यात,
डिहारताथी चोपता, मोरा मनना मात.

શેઠ વનમાળીદાસ ગોરધનદાસ (પરિવાર પ્રાર્થના)

શ્રી સંઘ સમુદાયના આજીવન સેવક બનીને, શેઠ પદ પામેલા, શાસન પ્રભાવક વિવિધ ધર્મ-મહોત્સવોનાં આયોજન કરીને, સદાય ધાર્મિક-વાતાવરણને ગાજતું રાખનાર, દહીંઓનાં દર્દ અને દુઃખને દિલાસા અને રાહત મળી રહે તે શુભ હેતુ પૂર્વક આયુર્વેદિક દવાખાના માટે, મકાન અર્પણ કરનાર, તીર્થયાત્રા અને સદ્ધર્મ કાર્યોમાં ધનનો સહવ્યય કરીને, પરિવારમાં ધર્મ ભાવના પગટાવનાર પ્રબળ પ્રેરણા મૂર્તિની સમગ્ર પ્રતિભાને સપરિવાર વંદન કરીએ છીએ.

અમે છીએ આપને વંદન કરતો આપનો પરિવાર.

પુત્ર-પુત્રી-પરિવાર; રમણિકલાલ, મૂળચંદ, અનંતરાય, અંપકલાલ-ભાનુમતી.

પુત્ર-વધૂ પરિવાર; પ્રભાવતી, તારામતી, ભાનુમતી, મંગળા, વિમળા તથા ગુણવંતી.

પૌત્રપરિવાર; શશિકાન્ત, હર્ષદરાય, મનોબકુમાર, દીપકકુમાર, જ્યેશકુમાર, રોહિત, અને વિમળકુમાર ધર્મેન્દ્ર, આશીષ, અમિત

પૌત્રવધૂ : વૈશાલી અને નયના

પૌત્રી પરિવાર : વિલાસ, સિમતા, પુષ્પા, અરુણા, વર્ષા, પ્રકુલ્લા, રીટા, જયશ્રી, કુણાલ, રિમ્પલ.

શેઠ નાગરદાસ ધરમશી (પરિવાર પ્રાર્થના)

શ્રી સદ્દેવ અને સદ્ગુરુ ભગવંતોની અનુપમ ભક્તિના મુખ્ય પાયા સમાન, શ્રી જ્ઞાન-ખિંબ પ્રતિષ્ઠા તથા શ્રી ગુરૂ પાઠુકાની સ્થાપના આદિ સદ્ધર્મકાર્યો વડે, જીવનને ધર્મરસમય બનાવીને, પૂરા પરિવારને ધર્મભિમુખ બનવાની સુંદર તકો પૂરી પાડીને, શ્રી સદ્દેવ અને સદ્ગુરૂના ઉજ્જવળ સ્વરૂપોસ મજવા માટે, અમારા જીવનમાં વિવેક લોચન ખોલી આપીને, આપે અમારા ઉપર જે મહદ્ ઉપકાર કરેલ છે; તે આપના અપાર ઉપકારને યાદ કરીને, આપની શુભનિષ્ઠાઓની સમગ્ર સદ્સમૃતિઓને વંદન કરીએ છીએ.

આપને વંદન કરતો આપનો પરિવાર :

પુત્રપરિવાર : દલીચંદ, હિંમતલાલ, ભુપતરાય, શાન્તિલાલ, કનૈયાલાલ, અને નવીનચંદ્ર

પુત્ર-વધૂ પરિવાર : રસીલા, સવિતા, મંજુલા, નિર્મળા નલિના અને જ્યા-

પૌત્ર-પૌત્રવધૂ તથા પૌત્રી પરિવાર : કિશોરકુમાર-કોકિલા, પીન્કી. તથા બેબી. અરવિંદ-રીટા, હરેશ, સરલા, અરુણા, જયશ્રી-રેખા, હર્ષા આશા મૂકેશ, વિપુલ જ્યેશ-દક્ષા, રશિમ, નીલેશ, રાજેશ, સુનીતા, દીપ્તિ, દર્શન, જગૃતિ, નીલા, દીપક, મનીશ, કલ્પેશ,

શેઠ જાહવજી રામજી (પરિવાર પ્રાર્થના)

જીવનના તાપ અને પરિતાપોના સ્થાનોને, શાંતિ અને સમાધિમાં પલટાવીને, સમસ્ત પરિવારના જીવનરસને સાવધાનીના સંકેતોને ઝીલતી, આંતર દૃષ્ટિ આપીને, માનવજીવનની મહત્તાનાં મહત્વાકાંક્ષી બનાવીને, આપે અમારા જીવનપથમાં સાચી ધર્મ-દિશાઓ ખોલી આપી છે. આપના તે અપાર ઉપકારને યાદ કરીને, આપે સુઝાડેલ એ ધર્મ-દિશાઓ, અમારો જીવનરાહ બની રહે તેવી આશા સાથે આપને આપનો સમગ્ર પરિવાર વંદન કરે છે.

તમોને વંદન કરતો તમારો પરિવાર :

પુત્ર-પુત્રી:	સવાઈલાલ ત્યા ચંચળબેન
પુત્ર-વધૂ- :	સૂરજ
પૌત્ર પરિવાર:	ખાન્તીલાલ, હર્ષદરાય, ભરતકુમાર અને મહેન્દ્રકુમાર
પૌત્રી પરિવાર:	કુસુમબાળા, હસુમતી અને યશોમતી
પૌત્રવધૂ-પરિવાર:	વિલાસ, હંસા અને જ્યશ્રી
પ્રપૌત્ર પ્રપૌત્રી-પરિવાર :	વિજય, ભારતી, નલિના, હીના, મનાલી, વિરલ, દીપા, હાર્દિક-કિંજલ અને કિન્નરી.

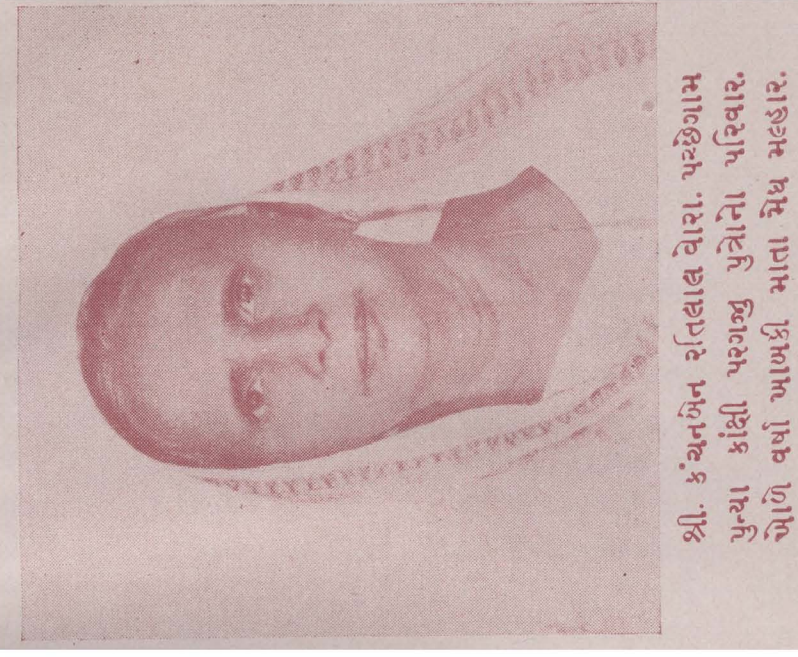
શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન પુસ્તકને, સ્વકીય કાર્ય સમજીને, નિખાલસ ભાવે આપેલા માર્ગ દર્શન માટે શ્રી નગીનદાસ જે, શાહ વાવડી કરનો, તેમજ પુસ્તકનું હાર્દ સમજીને, પુસ્તકને અનુરૂપ સુખપૃષ્ઠની સુંદર ડીઝાઈન બનાવી આપવા માટે, આર્ટિસ્ટ શ્રી બલીનો અને સહકાર આપનાર દરેકનો હૃદય પુર્વક આભાર માનું છું

સ્વ. શાહ પરમાણુંદાસ વનમાળીદાસ
જન્મ. સં.૧૯૮૪ કારતક વ.૭ સ્વર્ગવાસ-૨૦૩૯ ચૈત્રસુ.૧૧.
વડીલ અંધુની ગોદમાં ઉતાવળથી આપ
જમી જમાડીને સુતા અંતિમ એ મેળાપ.

સ્વ. શાહ પ્રભુદાસ ગોસ્વમીદાસ, પરછેગામ.
જન્મ. સં.૧૯૬૩ આસો વ.૧૩ સ્વર્ગવાસ સં. ૨૦૪૦ શ્રાવણસુ.૧૫
સંઘ સમાજના કાજમાં, રાતદિવસ રળીયાત.
સંઘ જમણુના કાર્યમાં, ખડે પગે પ્રખ્યાત.

શુદ્ધિપત્રક

પૃષ્ઠ લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ	પૃષ્ઠ લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૫ ૨૭	અપાયાગમ	અપાયાપગમ	૨૭ ૨૦	અર્ધનારાય	અર્ધનારાય
૬ ૬	સિધ્ધાપદ	સિધ્ધપદ	૨૯ ૧૪	૧૮ભગવાનના	૧૮મા ભગવાનના
૬ ૨૮	અઠીદ્વપ	અઠી દ્વિપ	૩૧ ૧૭	દક્ષિણાર્થ	દક્ષિણાર્ધ
૬ ૩૨	સ્થાત	સ્થિતિ	૩૧ ૨૦	સાડી પચ્ચીશ	સાડી પચ્ચીશ દેશ
૮ ૩૪	વધાર	વધારે	૩૧ ૨૦	આર્ચખંડનાદેશ	આર્ચખંડના
૮ ૩૪	તથીત	તેથી તે	૩૧ ૨૭	(૬)કોશલદેય	(૬)કોશલ દેશ
૮ ૩૫	સતના	રીતના	૩૧ ૨૮	સકંકેતનપુર	સાકેતન પુર
૯ ૧૨	શ્રતના	શ્રુતના	૩૧ ૩૩	મન્સ્ય દેશ	મન્સ્ય દેશ
૯ ૨૦	શ્રતનો	શ્રુતનો	૩૨ ૩	૬૮૦૦૦દેશ	૬૮૦૦૦ગામ
૧૧ ૧૯	સાધુ	સાધુ—	૩૨ ૫	લાટ દેશક	લાટ દેશ
૧૧ ૨૪	પરિષદ	પરિષદ્	૩૨ ૧૪	પરાપદમ	મહાપદમ
૧૩ ૧૩	શ્રીષ્ટ	શ્રેષ્ટ	૩૨ ૨૮	વસુધરાધિપ	વસુધરાધિપ
૧૪ ૨૦	પ્રનાશક	પ્રનાશક	૩૩ ૭	વજ્રધર	વજ્રધર
૧૪ ૨૭	ભાગે	ભાગે	૩૩ ૧૦	પુષ્કરાર્ધદ્વિપ	પુષ્કરાર્ધદ્વિપે
૧૬ ૯	પદમા	પદમાં	૩૩ ૧૦	મહાવિદેહ	મહાવિદેહના
૧૬ ૨૭	કરેલ છે	કહેલ છે	૩૩ ૧૧	જ્યવંતના નામે	જ્યવંતનામે
૧૭ ૨	ગૌરવમાં	ગૌરવમાં	૩૩ ૧૩	મહમહેન્દ્ર	મહા મહેન્દ્ર
૧૯ ૨૨	ઉપલ	ઉત્પલ	૩૩ ૧૯	વિશ્વવિર	વિશ્વાધિપ
૨૦ ૨૪	નિર્દેશલ	નિર્દેશલ	૩૩ ૨૪	મહેન્ધર	મહેન્ધર
૨૧ ૨	ટુકટાના	ટુકડાના	૩૩ ૨૯	૧૦-ભરતક્ષેત્રમાં	૧૦-પાંચ ભરતક્ષેત્રમાં
૨૧ ૩	એકનો અંશ	એક અંશ	૩૩ ૨૯	અને ચૈરવત	અને પાંચ ચૈરવત
૨૨ ૨	મધ્ય	મધ્યમ	૩૫ ૯	પારિણામે છે	પરિણામે છે
૨૨ ૯	અધ્યવસાયો	અધ્યવસાયોનો	૩૫ ૧૧	સ્તવન	સ્તવન
૨૩ ૬	સાદા અનંત	સાદી અનંત	૬૬ ૧૭	દર્શાવેલી	દર્શાવેલી
૨૩ ૯	થએલાં	થએલો	૩૬ ૨૮	જીવનવિચાર	જીવ-વિચાર
૨૩ ૨૧	અવાસપિણ્ણી	અવસપિણ્ણી	૩૮ ૪	રહ્યકર્ણ	હ્યકર્ણ
૨૩ ૨૨	સદ કાળ	સદાકાળ	૩૮ ૧૩	ભવનાર્ત	ભવન પાર્ત
૨૩ ૨૩	૫૦૦	૫૫૬	૩૯ ૧૧	ગુણ મેહ	ગુણ ગેહ
૨૪ ૨૩	વર્માન	વર્તમાન	૪૦ ૧૭	વજ્રધુધરાજી	વજ્રધુધરાજી
૨૪ ૩૩	કાળમાં	કાળનો	૪૦ ૧૯	અશ્વસેન	અશ્વસેન
૨૭ ૩	સત્તરસયં	સત્તરિસયં	૪૦ ૨૬	નવમેવેયક ઐદેવ	નવમે ઐવેયકેદેવ

પૃષ્ઠ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ	પૃષ્ઠ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૪૧	૩	પ્રાણુતે દેવ	અપરાણુતે દેવ	૬૫	૧૮	પ્રતિમાં	પ્રતિમા
૪૧	૧૮	નાંદન રાજર્ષિ	નાંદનરાજર્ષિ	૬૭	૧૦	પ્રસાદ	પ્રાસાદો
૪૧	૨૪	ચોથા નારકે	ચોથી નારકે	૬૭	૧૩	જ્યોતિષક	જ્યોતિષક
૪૨	૧૧	દ્વીપ	દ્વીપ	૬૭	૧૭	શાશ્વત	શાશ્વત
૪૨	૨૭	ક્ષેત્રથી	ક્ષેત્રની દીશા	૬૭	૧૭	ચત્ય	ચૈત્યો
૪૭	૨૨	સ્વાન	સ્થાન	૬૮	૮	સભાન હોય	સભા ન હોય
૪૯	૮	દેવીનંદાની	દેવાનંદાની	૬૯	૧૬	૭૭૨લાખ ભવનમાં દશ ભવનમાં	
૫૦	૧૯	શ્રીવસ્તી	શ્રાવસ્તી	૭૦	૫	તિરઘર્ષા લોકમાં	તિરઘર્ષાલોકમાં
૫૨	૨	સ્થાનોનો	સ્થાનોના	૭૦	૩૨	ગા ગાળી	ના ગાળી
૫૨	૨૨	દેહલતાના	દેહલતાના	૭૨	૧૪	આપ્યો	આપ્યો હોવાથી
૫૩	૩૨	સૌધર્મેન્દ્ર	સૌધર્મેન્દ્ર	૭૬	૫	મુખ્યાપણે	મુખ્ય પણે
૫૪	૪	પાંડુકવન	પાંડુક વન	૭૬	૧૪	ચારિત્રમાં	ચરિત્રમાં
૫૪	૭	પચ	પાંચ	૭૮	૨૮	૮૨/૨/૭૨	૮૨/૨
૫૬	૨૨	દેવને	દેવ તે	૭૯	૮	૪/૨/૧૧	૪/૨
૫૬	૩૦	[બુદ્ધતશાંત]	[બુદ્ધ ત શાંત]	૭૯	૧૦	૪/૧/૬	૪/૧
૫૭	૩	કનિક્ષેપ	નિક્ષેપ	૭૯	૧૧	૨૫/૬	૨/૫
૫૭	૩૨	સુતેજ	સુતેજ	૭૯	૧૩	૩૪૨/૬/૭	૩૪૨/૬
૫૮	૨૭	જંબુદ્વાપે	જંબુદ્વીપે	૭૯	૧૮	પ્રમાણે	પ્રમાણે
૫૯	૪	(૩)અસંભવ	(૩)સંભવ	૮૧	૧૯	વેદુઓ	વેદુઓ
૫૯	૭	(૧૯)અમળ	(૧૯)અચળ	૮૨	૯	પ્રકાશમાંથી	પ્રકાશમાં
૫૨	૨૭	કાર્મિક	કાર્મિક	૮૨	૯	ગુફામાં	ગુફા
૬૦	૯	અરવતે	ઐરવતે	૮૨	૨૪	૬૪૬બર	૬૪૬બર અંતેભરી હોય છે
૬૦	૨૫	ચિંતારિક	ચિંતાહિક	૮૨	૨૫	અંતેભરીઅનેસાથે	અંતેભરી સાથે
૬૦	૩૦	અશસ્તદ	અશસ્તદ	૮૩	૨૫	સમૃદ્ધિમાં	સમૃદ્ધિથી
૬૦	૩૧	શંખાનંદ	શંખાનંદ	૮૪	૧૬	૧૪૦૦	૧૪૦૦૦
૬૦	૩૨	અસંખ્યાગતિ	અસંખ્યાગતિ	૮૪	૨૨	રિષ્ટલ	રિષ્ટાલ
૬૧	૩	પુષ્પક	પુષ્પક	૮૬	૧૦	નિર્થગ	તિર્થગ
૬૧	૧૧	કૃમેષુક	કૃમેષ્ટક	૮૭	૧૯	દેવદુષ્યંતે	દેવદુષ્ય તે
૬૨	૧૫	નદીતા	નદી તટ	૮૮	૧૬	કચારે	કચારેક
૬૨	૨૯	અક્ષયાસ	અક્ષયાસ	૮૮	૩૩	ધ્યાનકંટક	ધ્યાન કટક
૬૨	૨૯	અચિતકર	અચિંતકર	૮૯	૨૧	ભગવાનનો	ભગવાનના
૬૩	૩	અતિષ	અતિત	૯૧	૨૬	૦-૧	૦-૧-૬
૬૪	૮	શાશ્વત	શાશ્વત	૯૩	૨૫	તેમાંજ	તેમાં
૬૪	૧૩	આરિહંતાણું	અરિહંતાણું	૯૪	૯	હોતે તે છે	હોતે છે

પૃષ્ઠ લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૯૪ ૧૫	કેવળ ભગવંતો	કેવળી ભગવંતો
૯૫ ૨૧	કુક્ષીમાં પ્રવેશથી	કુક્ષી-પ્રવેશથી
૯૫ ૨૨	પ્રકર્ત્યા	પ્રકર્તિઓ
૯૬ ૨૬	સમવયસરણ્ય	સમવસરણ્ય
૯૮ ૩	દેવકૃતાનિશય	દેવકૃતાતિશય
૯૮ ૩૩	ઉચ્ચતામ	ઉચ્ચતમ
૧૦૨ ૫	માનવદેવનું	માનવદેહનું
૧૦૩ ૮	(૪)તત્ત્વનિષ્ઠા	(૪)તત્ત્વનિષ્ઠ
૧૦૩ ૧૦	દોષરહિત	દોષરહિત
૧૦૪ ૩૧	દ્વાદશાંગીશ્રુત	દ્વાદશાંગીશ્રુત
૧૦૭ ૧૬	આકષક	આકર્ષક
૧૦૭ ૨૨	આરાસો	આરીસો
૧૦૯ ૧૪	અચ્યુઅ	અચ્યુઆ
૧૦૮ ૧૩	પ્રદક્ષિણા	પ્રદક્ષીણા
૧૦૯ ૧૯	પરમુખ	પટમુખ
૧૦૯ ૨૭	વૈર્યા	વૈર્યા
૧૦૯ ૩૦	કંદર્પો	કંદર્પા
૧૧૦ ૬	અમને	અને
૧૧૨ ૩	મહાવાર	મહાવીર
૧૧૩ ૪૦	૪૪૪૬૪૦૬	સાધ્વીઓની કુક્ષસંખ્યા ૪૪૪૬૪૦૬
૧૧૭ ૫	બહુશ્રુત	બહુશ્રુત
૧૧૮ ૩	ભીથીથી	ભિતીથી
૧૨૦ ૨૪	દ્રવેદ્રવતિ	દ્રવે તે દ્રવ્ય
૧૨૦ ૨૪	તેતે પર્યોથોમાં	પર્યોથોમાં
૧૨૨ ૨૮	ચિરકાલીર	ચિરકાલીન
૧૨૫ ૨૪	આચારોની	આચારોની
૧૨૮ ૧૩	વરમ	વરસ
૧૨૯ ૩૦	અવગહના	અવગાહના
૧૩૦ ૧૫	૬૦૦	૬૦૦૦

પૃષ્ઠ લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૩૨ ૨૪	સર્વાંગી	સર્વથી
૧૩૪ ૧૬	વિચ્છેકાળ	વિચ્છેદ કાળ
૧૩૭ ૧૬	દ્વેપાયન	દ્વીપાયન
૧૩૭ ૨૨	જિનના	જિનનો
૧૩૮ ૨૦	દર્શના	દર્શનો
૧૩૯ ૧૮	ફેરફેરો	ફેરફારો
૧૪૦ ૭	પુર્વભવે	પૂર્વભવ
૧૪૪ ૧૦	વહા	વહી
૧૪૪ ૧૫	એ એ	એ
૧૪૪ ૨૪	અનેય	અનન્ય
૧૪૭ ૩	દ્વાપ	દ્વીપ
૧૫૦ ૬	જેમજ	તેમજ
૧૫૦ ૨૨	જંબુદ્વીપ	જંબુદ્વીપ
૧૫૦ ૨૭	પૃથ્વીની	પૃથ્વીના
૧૫૧ ૩૨	પ્રમાણ્ય અઠીદ્વીપ	અઠીદ્વીપ પ્રમાણ્ય

કાવ્ય-વિભાગ

૧ ૧	એહં	અહં
૪ ૪	ક્ષારઓના	શાઓના
૪ ૧૮	અધિક દિવસ આઠથી	ને દિવસ ઓગણીશથી
૫ ૮	સ્વર્ગ	સ્વર્ગ
૬ ૩૪	ચરણ્ય	ચરણ્ય
૨૩ ૬	કાઉસગ્ગે	કાઉસગ્ગાસન
૩૧ ૬	સદ્દેવનો	સદ્ધર્મનો
૩૧ ૨૭	નિર્જંબળની	નિર્જરા બળની
૩૧ ૨૩	આશ્રય	આશ્રવ
૨૯ ૨૮	અવમૂલ્યોનોના	અવમૂલ્યોના
૩૦ ૨૦	અણવપણે	અણવ અણવપણે
૩૧ ૩૨	ભવના બળે	ભાવનાબળે

કોઠા વિભાગ

પૃષ્ઠ કોઠા નં	ખાના નંબર	અશુધ્ધ	શુધ્ધ	પૃષ્ઠ કોઠા નં	ખાના નંબર	અશુધ્ધ	શુધ્ધ
૨	૯	૧૩ સરસ્વાર	સહસ્વાર	૧૬	પાઠાંતર	વર્વ	વર્વ
૩	૧૧	૧૦ વૈશાખ	વૈશાખ	૧૭	મથાળે	૧૬૬	૮૦
૪	૧૬	૧૦ લક્ષ્મીકર	લક્ષ્મીકર	૧૯	૮૪	૧૯ શક્ત	શક્ત
૬	૩૦	૧૯ અકૃત	અકૃત	૧૯	પાઠાંતર	યક્ષેત્ર	યક્ષેશ
૬	પાઠાંતર	કાળનો	કાળના	૨૦	૮૫	૧ રફ બાણ	વરફ બાણ
૭	૩૫	૧૨ અપરાન્હ	અપરાન્હ	૨૧	૮૬	૧૦ સુતેજ	સુતેજ
૮	૩૭	૧૬ સુમિત્રા	સુમિત્ર	૨૨	૮૮	૭ સત્યનાથ	સત્યનાથ
૮	૩૭	૨૩ ધન્ય વાણિક	ધન્ય વણિક	૨૩	૯૦	૯ પદ્મચંદ્ર	પદ્મ ચંદ્ર
૮	પાઠાંતર	પ્રહર	પ્રહર	૨૩	૯૧	૫ પુષ્પક	પુષ્પક
૯	૪૩	૧૫૨૩ ઉદ્યાન	ઉદ્યાન	૨૩	૯૧	૧૪ કમરી પીંડ	કુમરી પીંડ
૧૦	૪૭	૯ ખાલીકે	૦ પદ્યોપમ	૨૩	૯૧	૧૯ પ્રથમિત્ર	પ્રથમ મિત્ર
૧૦	પાઠાંતર	વરાહ મણિ	વરાહ મણિ	૨૩	પાઠાંતર	ચારિત્રેશ	ચારિત્રેશ
૧૯	પાઠાંતર	જ્યાં	ત્યાં	૨૩	પાઠાંતર	૭૯ અકરર	૧૯ અધકર
૧૨	૬૧	૧૪ ૧૧૦૦	૧૦૦૦	૨૩	પાઠાંતર	૭૫	૭
		૧૫ ૧૦૦૦	૬૦૦	૨૪	૯૨	૨૩ નિધામ	નિધાન
		૧૬ ૯૦૦	૮૦૦	૨૪	પાઠાંતર	અમળ	અચળ
		૧૭ ૮૦૦	૬૭૦	૨૫	૧૬	૧૧ અપાયક	અપાયક
		૧૮ ૬૭૦	૬૧૦	૨૫	૨૦	૧૫ અશ્વતેજ	અશ્વતેજ
		૧૯ ૬૧૦	૬૬૮	૨૬	૧૦	૭ શ્રાવિકાનો	શ્રાવકનો
		૨૦ ૬૬૮	૫૦૦	૨૬	૧૦	૭ રૂષભામન	રૂષભામન
		૨૧ ૫૦૦	૪૫૦	૨૬	૧૭	૧૪ માહાબળ	મહાબળ
૧૬-૭૯	૧૬	૦૧૧ પદ્યોપમ	૦૧૧૧ પદ્યોપમ	૩૪	૨	૧ વિરચીત	વિરચીત
		ઓઠા	ઓઠા	૩૪	૨	૧ શલાકા	શલાકા

અનુક્રમણિકા

- ૧ મંગળ પ્રવેશ. નવકાર મહિમા
- ૩ પરમેષ્ઠી ભગવંતના ૧૦૮ ગુણો.
- ૧૩ પદ સંકલના
- ૧૪ પરમેષ્ઠી ભગવંતોનો ઉપકાર
- ૧૬ નવકાર-સ્તવન
- ૧૭ વ્યવહારકાળ
- ૨૦ પદ્યોપમ અને સાગરોપમના છ પ્રકાર
- ૨૧ અસંખ્યાતના નવ પ્રકાર
- ૨૨ અનંતના નવ પ્રકાર
- ૨૪ ૧૦ કલ્પવૃક્ષોના નામ, કાળચક્ર અને આરા
- ૨૫ અરિહંત ભગવંતો હોવાના કાળ આરક અને ઉત્પત્તિ ક્ષેત્રો
- ૨૬ અદીક્રીપ જંબુક્રીપની પહોળાઈ, પરિધી અને ક્ષેત્રફળ-ચોજનનું કોષ્ટક અને
 - ૧૫ કર્મ ભૂમિ
- ૨૮ વિહરમાન ભગવંતોના નામો, ક્ષેત્રો અને માતા-પિતાના નામો
- ૨૯ વિહરમાન ભગવંતોના પત્નીના નામો લંછન, વિન્ય અને નગરીના નામો તથા અન્ય-૧૬ સ્થાનો
- ૩૦ સંસ્થાન
- ૩૧ સાડી પરચીશ આર્યદેશ
- ૩૨ ચાલુ ચોવીશીના જિન-ચોની નામ, ૩૨ વિન્ય અને ૧૭૦ ભગવંતના નામો
- ૩૫ સમક્રિત સ્તવન
- ૩૬ મનુષ્ય સંખ્યા અને જીવના ૫૬૩ લેહો
- ૩૮ ચોવીશો જિન- ભગવંતોના ભવો
- ૪૨ પૂર્વ નરભવ ક્રીપ ક્ષેત્ર, અને ક્ષેત્ર દ્વીશા.
- ૪૩ પૂર્વ નરભવ વિન્ય- નગરી અને નામો
- ૪૪ પૂર્વ નરભવ-ગુરૂના નામો, શ્રુત અને આરાધના-વીસ્થાનક પદ નોમ અને વિધિ
- ૪૫ પૂર્વ સ્વર્ગભવ અને સ્વર્ગભવનું આયુ
- ૪૬ વ્યવન માસ, પક્ષ, તિથિ અને કલ્યાક તિથિ અંગે
- ૪૭ વ્યવન રાશી, સમય અને સ્વપ્ન પ્રકાર
- ૪૮ સ્વપ્ન-વિચારણા, અને આગતિ સ્થાન
- ૪૯ ગર્ભસ્થિતી, જન્મ માસાદિ જન્મ આરક અને શેષ આરક
- ૫૦ જન્મદેશ, જન્મનગરી, માતા-પિતાના નામો
- ૫૧ માતા ગતિ, પિતા ગતિ, દિગ્ગુ કુમારીકા સ્થાન
- ૫૨ દિગ્ગુ કુમારિકા કાર્ય, અને ઇન્દ્ર સંખ્યા
- ૫૩ ઇન્દ્રના કાર્ય
- ૫૪ અભિષેક શીલા
- ૫૫ ૨૫૦ અભિષેક
- ૫૬ ગોત્ર, વંશ, વંશોત્પતિ અને જિનનામ
- ૫૭ ચાર નિક્ષેપ અને ત્રીશ ચોવીશીના જિન નામ તથા શાશ્વત ચાર જિન-નામ
- ૬૫ પ્રભુ પ્રતિમા-સ્તવન
- ૬૬ શાશ્વત જિન પ્રાસદો અને શાશ્વત પ્રતિમા
- ૭૨ ચોવીશો ભગવંતોના નામના સામાન્ય અને વિશેષ અર્થ
- ૭૫ જિનલંછન, ક્ષણ, ક્ષણનાકારણ અને જિન-દેહ લક્ષણ
- ૭૬ ગૃહસ્થાવાસ જ્ઞાન અને શરીરવર્ણ
- ૭૭ રૂપવર્ણન, બળવર્ણન અને દેહમાન
- ૭૯ પ્રમાણગુણે દેહમાન અને જિન આહાર
- ૮૦ વિવાહ કુમાર અવસ્થા અને રાજ્યકાળ
- ૮૧ બાર ચક્રવર્તી અને રાજ્ય રૂઢિ અને ચૌદ રત્નો
- ૮૩ નવનિધાન, અને ચોવીશો ભગવંતોનો પુત્ર- પરિવાર
- ૮૪ લોકાંતિક દેવો અને વિમાનો અને સંવત્સરી દાન
- ૮૫ તિર્યગ્ બલુક દેવો તેના સ્થાનો અને જિન-દીક્ષા, માસ-તિથિ, નક્ષત્ર રાશી અને વ્રત અવસ્થા
- ૮૬ વ્રત-તપ, વ્રત શિબિકા, સહ-દીક્ષા વ્રત નગર-વન-અને વૃક્ષ

૮૭ લોચ-મુષ્ટિ વ્રતવેળા વ્રતજ્ઞાન, દેવદુષ્ય દેવદુષ્ય સ્થિતિ, પારણા દ્રવ્ય અનેસમય

૮૮ પારણા નગર

૮૯ ભિક્ષાદાતાઓના નામ અને ગતિ પંચદિવ્ય-વસુધારા પ્રમાણ અને જિનતીર્થ ઉકૃષ્ટ તપ.

૯૦ જિન આલગ્રહ, છદમસ્થકાળે

વિહાર ભૂમિ, છદમસ્થ કાળ અને તપ

૯૧ શ્રી મહાવીર ભગવાને કરેલ તપની વિગત

૯૨ પ્રમાદકાળ, ઉપસર્ગ, જ્ઞાન, માસ-તિથિ નક્ષત્ર, રાશી, જ્ઞાનનગરી, જ્ઞાનઉદ્યાન

૯૩ જ્ઞાનવૃક્ષ અને વૃક્ષ પ્રમાણ

૯૪ જ્ઞાનતપ, જ્ઞાનવેળા અદારદોષ ત્યાગ

૯૫ ચોત્રીશ અતિશય

૯૬ સમવસરણુ

૧૦૦ બારા પર્ષદા

૧૦૧ સમવસરણુ વિસ્તાર અને અતિશયો સબંધી અલ્પ વિચારણા

૧૦૨ વાણીના ૩૫ ગુણુ

૧૦૪ તીર્થ ઉત્પત્તિ

૧૦૫ તીર્થ પ્રવૃત્તિ કાળ અને વ્યુત્કેદકાળ

૧૦૬ ચોવીશે ભગવંતના પ્રથમ ગણધરોના નામો, મહાવીરસ્વામીના ૧૧ ગણધરોના નામો, ગણુ સંખ્યા અને શિષ્ય સંખ્યા, મુખ્ય પ્રવર્તીની અને મુખ્ય શ્રાવક-શ્રાવિકાના નામો

૧૦૭ ભકત રાજાઓના નામો

૧૦૮ વૃત્તિદાન એન તુષ્ટિદાન (વધાઈ-દાન)

૧૦૯ શાસન રક્ષક યજ્ઞ-યજ્ઞણીઓ

તિર્થંકર દંવ અને તીર્થ

૧૧૨ ચોવીશે ભગવંતોના ગણુધરોની અને મુનીઓની સંખ્યા

૧૧૩ સાધવી સંખ્યા તથા શ્રાવક શ્રાવિકા સંખ્યા

૧૧૪ કેવળજ્ઞાની, મનપર્યાવજ્ઞાની, અવધિ જ્ઞાની અને પૂર્વધર સાધુઓની સંખ્યા

૧૧૫ વૈકિય લખિધ ધારી મુનિ, વાદીમુનિ અને સામાન્ય મુનિની સંખ્યા

૧૧૬ જિન આદેશ

૧૧૭ સાધુ અને શ્રાવકના વ્રતો

૧૧૯ સાધુ અને સાધવીઓના ઉપકરણુ

૧૨૦ ચારિત્ર સંખ્યા, તખ્ત સંખ્યા

૧૨૧ ચાર પ્રકારે સામાયિક

૧૨૨ પ્રતિકમણુ

૧૨૪ રાત્રીભોજન ત્યાગ અને સ્થિતિકલ્પ

૧૨૫ અવસ્થિત કલ્પ, અસ્થિતકલ્પ,

કલ્પશુદ્ધિ, છઆવશ્યક અને મુનિ સ્વભાવ

૧૨૬ સત્તર પ્રકારે સંયમ

૧૨૭ ચારપ્રકારે અનેબેપ્રકારે ધર્મ, અને વસ્ત્ર વર્ણન

૧૨૮ ગૃહસ્થ અવસ્થાકાળ, કેવળી અવસ્થા કાળ દીક્ષા પર્યાય, આયુષ્ય અને જિન નિર્વાણુ માસ-તિથિ

૧૨૯ નિર્વાણુ નક્ષત્ર, રાશી, સ્થાન, આસન અને અવગાહના

૧૩૦ નિર્વાણુતપ, મોક્ષપરિવાર, નિર્વાણુ વેળા

૧૩૧ મોક્ષ આરક નિર્વાણુ, શેષ આરક

યુગાંતકૃત ભૂમિ અને પર્યાયાંત કૃતભૂમિ

૧૩૨ મોક્ષમાર્ગ, મોક્ષ વિનય અને પૂર્વ પ્રવૃત્તિ

૧૩૩ ૧૪ પૂર્વના નામો અને પદ સંખ્યા

૧૩૪ પૂર્વવિચ્છેદકાળ અને જિન નિર્વાણુ અંતરકાળ

૧૩૬ જિન-જીવ વર્ણન

૧૩૭ રૂદ્ર

૧૩૮ દર્શન ઉત્પત્તિ

૧૩૯ જિનતીર્થે અચ્છેરા

૧૪૧ તેસઠ શલાકા પુરુષ

૧૪૩ તેસઠ શલાકા પુરુષોના દેહ, વર્ણ અને ગતિ અને સમય

૧૪૬ જ્યોતિષક દેવો

૧૪૭ જ્યોતિષક દેવોના આયુષ્ય

૧૪૩ ક્ષીપો ગોળ અને સ્થિર છે

મંગળ પ્રવેશ

ॐ असि आजसा नमः

પંચ પરમેષ્ઠિથી અધિષ્ઠિત, ઓંકાર પ્રણવાક્ષર મંત્ર બીજની સાથે, પચરંગી શ્રી પરમેષ્ઠિ ભગવંતોના પાંચે પ્રથમાક્ષરોને તે તે વર્ણે વિદોકીને, નમસ્કારપૂર્વક જોડીને, શ્રી જ્ઞનશુભાનુવાદના મંગલ ક્ષેત્રના, મંગલ પ્રવેશ માટે, ॐ અસિઆહસા નમઃ પદ વહે શ્રી પંચ પરમેષ્ઠિ ભગવંતને વંદન કરું છું અને મહા મંગળકારી નમસ્કાર મહામંત્રનું સ્મરણ કરું છું.

પરમ ઈષ્ટ, પરમપદે સ્થિત,
પંચ પરમેષ્ઠિ નમસ્કાર મહામંત્ર.
નમો અરિહંતાણું.
નમો સિદ્ધ્યાણું.
નમો આચરિયાણું.
નમો ઉવજ્જાયાણું.
નમો લોએ સંવ સાહુણું.

એસો પંચનમુક્કારો, સંવ પાવપ્પણાસણો;
મંગલાણુંચ સંવેસિં પદમં હવઈ મંગલં.
સમરો મંત્ર ભલો નવકાર, એ છે ચૌદ પૂરવનો સાર;
એના મહિમાનો નહીં પાર, એનો અર્થ અનંત અપાર.

નવકાર મહિમા

ચૌદ પૂર્વરૂપ વિશાળ શ્રુતના સારરૂપ નવકાર મંત્ર છે.

નવકારના દરેક અક્ષરોને મંત્રવિદો મહાન મંત્રરૂપ માને છે.

અડસઠ અક્ષરોની સંખ્યા અને નવપદના પ્રમાણને મંત્રવિદો મંત્રના પ્રભાવ અને તાકાતના ગતિ-સ્થિતીસ્થાપક માને છે.

આઠ સંપદા અને નવ પદમાં, નમસ્કાર પદના પાંત્રીશ અક્ષરો અને ચુલિકાના ૩૩ અક્ષરો મળી અડસઠે અક્ષરોને સંપૂર્ણપણે દેવાધિષ્ઠિત માનેલા છે. જેના સમ્યગ્ આરાધનથી આરાધક અષ્ટમહા-સિદ્ધિ અને નવમહાનિધિરૂપ બાહ્ય અને અભ્યંતર બંને પ્રકારની સંપદા સંપ્રાપ્ત કરે છે.

નવના આંકને અંકશાસ્ત્રીઓ અભંગ અને સર્વોચ્ચ કક્ષાનો (ટોચનો) આંક માને છે.

સદ્દેવ, સદ્ગુરુ અને સદ્ધર્મરૂપ તત્ત્વત્રયી સાથે જેના પદો સદાકાળ સંકલિત છે.

જિ. ૧

૨ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રરૂપ રત્નત્રયાના પરમ પૂનિત પ્રકાશથી જેના સર્વાંગ (દરેક અક્ષરો) પ્રકાશિત છે.

સમ્યગ્શ્રુત અને સમ્યગ્ચારિત્રરૂપ બંને પ્રકારના મહાબળી ધર્મના-બળ જેના બંધારણના પ્રદેશે પ્રદેશે પ્રસરેલા છે.

દાન, શીયળ, તપ અને ભાવરૂપ ચારે ધર્મનો ચતુષ્કોણ-સંગમ જેના પ્રાંગણમાં સળંગ રીતે પથરાયેલો છે. સાકાર અને નિરાકાર બંને પ્રકારના વિશુદ્ધ બળોના આત્મ-આંદોલનથી આંદોલિત તથા ગુણો અને ગુણીઓની અલેદ સંકલનાસ્વરૂપ શ્રી સિદ્ધચક્રના નવે પદો અને શ્રી વીશ સ્થાનકના વીશે પદો જેમાં સદાય અવિચળપણે અવસ્થિત રહેલા છે. પંચપરમેષ્ટિ ભગવંતોના દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ એ ચાર મુખ્ય ગુણો છે. એ પાંચ-ગુણી અને ચાર-ગુણોનું ચક્ર-આલેખન તે સિદ્ધચક્ર-ચંત્ર છે. અને વિવક્ષા ભેદે, વીસ-પદ આલેખન ને વીસ-સ્થાનક ચંત્ર છે. સમ્યગ્ દષ્ટિ જીવોની વિવિધ પ્રકારની ધર્મઆરાધના અને સમસ્ત પ્રકારની વ્રતઉપાસના, તે દરેકનું હાર્દ નવકાર મહામંત્ર છે.

અડસઠ અક્ષર અધિક ફળ, નવ પદ નવે નિધાન;
વીતરાગ સ્વયંમુખ વદે, પંચ પરમેષ્ટિ પ્રધાન.

સર્વ મંત્ર શીર મુગટ-મણી, સદ્ગુરુ ભાષિત સાર;
સો ભવિયા મન શુદ્ધ શું, નિત જપીએ નવકાર.

(નવકાર છંદ શ્રી લાલ વિજયજી)

સર્વ તીર્થનું તીર્થ, સર્વ મંત્રનો મંત્ર, સર્વ નિધાનમાં શ્રેષ્ઠ નિધાન; એવા મહામંત્ર નવકારનું ત્રિકરણ શુદ્ધિથી ધ્યાન કરવું તે સર્વ શ્રેય પ્રાપ્તિનો શ્રેષ્ઠ ઉપાય છે. જે સર્વ મંગલ સમૂહની માંગલિકતાના મહાલયરૂપ અજ્ઞેડ અને શ્રેષ્ઠ ભાવમંગળ છે.

આગે ચોવીશી હુઈ અનંતી, હોશે વાર અનંત;
નવકાર તણી કોઈ આદી ન જાણે, એમ ભાષે ભગવંત.
પૂર્વ દિશી આદિ ચારે પ્રપંચે, સમયા સંપતિ સાર;
સોભવિયા ભક્તે ચોક્ષે ચિત્તે, નિત જપીએ નવકાર.

(નવકાર છંદ)

પૂર્વાદિ ચાર દિશાઓ જેમ અનવધિ છે તેરીતે નવકારની કાળ-મર્યાદા અનવધિ છે. અનંત ચોવીશી ગઈ અને અનંત ચોવીશી જશે છતાં જેમ કાળનું સ્વરૂપ અનાદિ અનંત છે, તેમ નવકાર મંત્રનું હોવું અનાદિ અનંત છે. જેનો અક્ષર દેહ અને અક્ષર દેહની તાકાત બંને અક્ષર છે, સદાકાળ વિદ્યમાન છે, અનાદિ અનંત છે.

શ્રી નમસ્કાર મંત્ર તે દરેક સમ્યગ્ઉપાસના, સાધના અને આરાધનામાં યોગ્ય તાકાત ફેલાવનાર તાકાતપ્રવાહ (કરન્ટ) છે. એ જ નમસ્કાર મંત્ર આધ્યાત્મિક તાકાત કેન્દ્રના (પાવર હાઉસના) સંચાલનમાં પૂરતો પૂરવઠો પૂરો પાડનાર આંતર પૂરવઠા કેન્દ્ર છે.

સમ્યગ્ રીતે જો નવકાર મંત્ર સમજી શકાય તો તે દરેક પ્રકારની સમૃદ્ધિથી ભરપૂર અપૂર્વ ખજાનો છે. જેમાં આંતર-બાહ્ય બંને પ્રકારની ભરપૂર રિદ્ધિઓ ભરેલી છે.

તે ખજાનાની ગુપ્ત ચાવીઓ ગુરુગમદ્વારા સાંપડે છે. અનેક અકળકળની ખુબીઓ (રહસ્યો) શ્રુતધર ગુરુદેવોના સહવાસથી સમજાય છે. પુસ્તકો માર્ગ પ્રતિપાદન કરે છે, જ્યારે માર્ગજ્ઞાતા ગુરુદેવો સ્વયં અનુભવેલ માર્ગનો મર્મ સમજાવે છે.

પંચ પરમેષ્ઠિ ભગવંતના-૧૦૮ ગુણો

શ્રી અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુમહારાજ એ પાંચે પરમેષ્ઠિ ભગવંતો અનુક્રમે આર-આઠ-છત્રીશ-પચ્ચીશ અને સત્યાવીશ ગુણોના ધારક છે, જેના સર્વગુણો ૧૦૮ થાય છે. એ ૧૦૮ ગુણોના ગુણસમૂહરૂપ નવકાર મંત્રનું સ્મરણ મોક્ષદાયક અને છે. પંચ પરમેષ્ઠિ ભગવંતોના ૧૦૮ ગુણોને આશ્રયીને તેના જપની માળાને ૧૦૮ પારા હોય છે. માળા દ્વારા નવકારનો જાપ થતો હોવાથી માળાને નવકારવાળી કહેવાય છે.

પ્રથમ પદ શ્રી અરિહંત પદ-૧૨ ગુણ

અરિ-શત્રુ, હંત-હણુનાર; શત્રુઓને હણુનાર તે અરિહંત.

શત્રુઓના બાહ્ય અને અભ્યંતર બે ભેદ છે. બાહ્યશત્રુઓ હોવાનું કારણ આંતરશત્રુરૂપ કર્મ સમૂહ છે. કારણના અભાવે કાર્ય થતું નહીં હોવાથી, આંતરશત્રુરૂપ કર્મ સમૂહનો નાશ થતાં, બાહ્યશત્રુઓની ઉત્પત્તિ થતી નથી. કર્મ સમૂહરૂપ આંતરશત્રુના ઘાતી અને અઘાતી બે ભેદ છે. જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, મોહનીય અને અંતરાય એ ચાર ઘાતિકર્મ અનુક્રમે આત્માના જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર અને વિચારરૂપ સહજગુણોને આવરણિત રાખે છે, દબાવે છે અને આત્મશક્તિની સ્ફુરણામાં અંતરાયભૂત અને છે; તે ચાર ઘાતી કર્મરૂપ મહાન આંતરશત્રુઓને હણુનાર તે અરિહંત છે.

“આત્મવત્ સર્વ ભૂતેષુ” એ શ્રેષ્ઠ સદ્ભાવનાથી, આત્મપરિણુત અનેલ અરિહંત ભગવંતો સચરાચર જગતના અબ્બેડ હિતકારક આત્મપુરુષ છે. નિષ્કારણ, ઉપકારી, કરુણા સિંધુ અરિહંત ભગવંતો જગતના દુઃખત્રસ્ત જીવોના દુઃખ દૂર કરવા માટે અને જીવોના ભવનિસ્તાર માટે ધર્મતીર્થની સ્થાપના કરે છે.

એ રીતે આંતરશત્રુઓનો નાશ કરવાથી અરિહંત, ધર્મતીર્થના સ્થાપક હોવાથી તીર્થંકર અને આંતરશત્રુઓ પર જય મેળવવાથી જિન કહેવાય છે. અરિહંત પદ, તીર્થંકર પદ અને જિન પદ એ ત્રણે પદો અરિહંત પદના સૂચક નામો છે.

તીર્થ-પતિ અરિહા નમું, ધર્મધુરંધર ધીરોજી;
દેશના અમૃત વરસતા, નિજ વીરજ વડવીરોજી
(નવપદપૂજા)

જિણાણું જાવયાણું, તિન્નાણું તારયાણું;
બુધ્ધોણું બોહયાણું, મુત્તાણું મોઅગાણું.
(શકંસ્તવ)

રાગ-દ્વેષ અને કષાયાદિ આંતર શત્રુઓને જીતનાર તથા શરણાગત અનેલા પ્રાણીઓને શત્રુજીત બનવાનું બળ આપનાર, પ્રવહણની માફક ભવસમુદ્ર તરનાર અને આશ્રિતજનોને ધર્મ પ્રવહણમાં

૪ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યૌત દર્શન

સ્થાન આપી ભવ સમુદ્રથી તારનાર, સમસ્ત રીતે બોધ પામેલા અને અન્યને બોધ પમાડનાર બોધદાતા; આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિના ત્રિવિધ આગના ભયંકર ભડકાઓને બુઝવવાને જેઓ સદ્બોધના જળબંધારૂપ સમર્થ છે. પરભાવથી મુક્ત અને અનુગામીને પરભાવથી મુક્ત કરનાર, ધર્મ ધુરંધર શ્રી તીર્થંકર અરિહંત ભગવાન આઠ પ્રાતિહાર્ય અંબે ચાર અતિશય સહિત ૧૨ ગુણોથી અલંકૃત છે.

અશોક વૃક્ષ સૂર-કુસુમ વૃષ્ટિ,
દિવ્ય ધ્વનિ ચામર દુંદુભિ,
છત્રાસન ભામંડળ ધારક ધીરને રે.

જ્ઞાન પૂજા ને વચનાતિશય,
અપાય-અપગમ ચાર અતિશય,
બાર ગુણે ભૂષિત ભય ભંજન વીરને રે.
પ્રણમ્ય પ્રેમે શાસન પતિ વીરને રે

(તત્ત્વવિચાર સ્તવનાવળી)

પ્રાતિહાર્ય-પ્રતિહારી માદ્ક સાથે રહેનાર.

અરિહંત-નામ કર્મના મહાન પુન્યોદયે પ્રાપ્ત થતી આઠ પ્રકારની અનુપમ રિક્ષિના સમૂહરૂપ પરિકરને અષ્ટ મહા પ્રાતિહાર્ય કહેવાય છે.

આઠ મહા પ્રાતિહાર્ય

૧. અશોક વૃક્ષ-સમવસરણુમાં દેશના પીઠના રત્નજડીત સુવર્ણ સિંહાસન ઉપર પ્રભુના દેહમાનથી બાર ગણું ઊંચું ગાઠ છાયાવાળું વૃક્ષ.
૨. પુષ્પવૃષ્ટિ-જળ અને સ્થળના પંચવર્ણીય અતિ સુગંધિત પુષ્પોની બનુ સુધી થતી પુષ્પવૃષ્ટિ અગર પુષ્પવૃષ્ટિ દ્વારા રચાતો પુષ્પગર (પુષ્પો દ્વારા રચાતી વિવિધ આકૃતિઓ)
૩. દિવ્યધ્વની-પ્રભુની દેશના સમયે દેશનાના અવાજ સાથે પૂરક બનતો દિવ્ય અવાજ અને પ્રભુના ગુણગાન અને નામની દિવ્ય ઘોષણાઓ.
૪. ચામર-ચતુર્મુખ દેશના આપતા ભગવાનની ચારે બાજુ દેવો દ્વારા વીંજતા ચાર જોડી ચામરો. પાઠાંતર-આઠ જોડી અગર તેથી વધારે.
૫. આસન-રત્નજડીત સુવર્ણ સિંહાસન. અશોક વૃક્ષની નીચે દેશના પીઠ ઉપર ચતુર્મુખ દેશના આપી શકાય તે રીતની ગોઠવણીને અનુરૂપ સિંહાસન.
૬. ભામંડળ-ભગવાનના મુખમંડળની પાછળ જિનેશ્વરના અસીમરૂપનું વર્તુળાકાર તેજસ્વી આભામંડળ.
૭. દુંદુભિ-દેવદુંદુભી-દેવતાઈ વાજિંત્ર-દેવનગારાંના નાદો.
૮. આતપત્ર (છત્ર)-ચતુર્મુખ ભગવાનના મસ્તક ઉપરના ભાગે ચારે દિશામાં ત્રણ ત્રણ છત્રો, તેમ જ મતાંતરે ઊર્ધ્વ-મધ્ય દિશાના ત્રણ મળી ૧૫ છત્રો.

આ આઠે પ્રાતિહાર્યો દેવરચિત હોય છે. પ્રભુની ભક્તિથી અને પ્રભુના પુન્ય પ્રભાવના આકર્ષણે દેવો આ આઠ પ્રાતિહાર્યોની અને અન્ય દેવકૃત અતિશયોની અનુપમ રચના કરી અતિ ઉલ્લસિત ભાવે પ્રભુની સેવા-ભક્તિનો અપૂર્વ લાભ મેળવે છે. દેવકૃત પ્રાતિહાર્યોની ઉત્તમ રચના પ્રભુના મહાપ્રભાવે ઉત્તમોત્તમ બને છે.

મહાભિક્ષુકની પાછળ ભમતી આઠ પ્રાતિહાર્યરૂપ મહા સમૃદ્ધિ તે કોઈ પરિચ્છીના પરીચ્છ-રૂપ નથી. પણ મહાત્યાગીના ત્યાગની તાકાતને બિરૂદાવતી અને પોતાની તુચ્છતા અને ક્ષણિકતાના કલંકને દૂર કરવા પ્રભુ ચરણમાં આળોટતી સંપદા છે.

સમવસરણમાં દેશના સમયે પ્રાતિહાર્યો યથાસ્થાને ગોઠવાયેલાં હોય છે અને ભગવંતના વિહાર સમયે આકાશ માર્ગે પ્રભુની સાથોસાથ ચાલે છે.

શ્રી જિનનામ કર્મના મહાન પુન્યોદયથી પ્રાપ્ત થએલ; અરિહંત પદ, અરિહંત-પદની સમૃદ્ધિરૂપ આઠ મહાપ્રાતિહાર્યો અને અરિહંત દેવનાં અનેક અતિશયો-દરેક ધ્યાન યોગ્ય છે. દરેકનું ધ્યાન વર્ણનોને અનુરૂપ અને મંત્રાક્ષરોથી ગભિરિત હોય છે. જે ધ્યાનથી અનેક શુભ અનુષ્ઠાનો અને મહાવિદ્યાઓની સાધના તુરત ફલદાયી બને છે. સાધકને અનેક સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થાય છે.

શ્રી અરિહંત ભગવંતોની સમૃદ્ધિ અને અતિશયોના દર્શન માત્રથી સમ્યગ્દૃષ્ટિ આત્માને સમ્યગ્પરિણતી પરિણમે છે અને જગતના અન્ય જીવો સુખાનુભવ પામે છે. પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિ; પાંચે સ્થાવર નિકાય ઉલ્લસિત બને છે. ઘરતીકંપ, જળપ્રલય, આગના બનાવો અને ભયંકર વાવાઝોડાંરૂપ પોતાના રુદ્રસ્વરૂપનો ત્યાગ કરી સ્થાવરકાયના દરેક પ્રકારો નિરૂપદ્રવી બને છે. પ્રભુના ચરણ સ્પર્શથી પૃથ્વીના રસકસ વૃદ્ધિ પામે છે. રત્ન, હીરા, માણિક આદિ અતિ નિર્મળ તેજસ્વી બને છે. સુવર્ણ-ચાંદી આદિ ધાતુઓની ઉત્તમતા વધે છે. પાણી સ્વચ્છ અને સ્વાદિષ્ટ બને છે. ક્ષો વિશેષ મધુર અને રસવાળા બને છે. કૂલો વિશેષ સુંદર, મનોહર અને અધિક સુગંધીત બને છે. છએ ઋતુઓ એકી સાથે ફળદાયી બને છે. અરિહંત ભગવાનના આતશયના પ્રભાવે ઋતુચક્ર અને સ્થાવર નિકાય સૌમ્ય બની જગતને સુખકારી બને છે.

અરિહંત ભગવંતના ચાર અતિશય રૂપ ચારગુણો

અતિશય-ઉત્કૃષ્ટપણે ચરમસીમારૂપ ગુણપ્રભાવ.

૯. અપાયાગમ-અતિશય સ્વઆશ્રયી ત્યા પરઆશ્રયી તથા દ્રવ્ય અને ભાવથી થતાં ઉપદ્રવોનો નાશ.

૧૦. જ્ઞાનાતિશય-લોકાલોકના રૂપી-અરૂપી સર્વ પદાર્થોનું ત્રણે કાળ સખંધી સંપૂર્ણ જ્ઞાન.

૧૧. પૂજાતિશય-રાજ-રાજેશ્વર તથા દેવ-દેવેન્દ્રો દ્વારા થતી ઉત્કૃષ્ટ પૂજા.

૧૨. વચનાતિશય-૩૫ ગુણરૂપ અતિશય મહીમાવાળી વાણી, અરિહંત પ્રભુ દ્વારા દેવાતી દેશનાને દેવ, મનુષ્ય, તિર્યંચ આદિ દરેક પોતપોતાની ભાષામાં સમજે છે, તે પ્રભુના વચનાતિશયનો

૬ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

ઉત્કૃષ્ટ મહીમા છે. વાણીની વિશિષ્ટ શૈલી અને સંસ્કારાદિ વાણીના ૩૫ ગુણ એ પ્રભુના વચનાતિશયનો પ્રભાવ છે.

આઠ પ્રાતિહાર્ય અને ચાર અતિશય મળી અરિહંત પદના ખાર ગુણો છે; જે જિનનામ કર્મના ઉદયથી પ્રાપ્ત થતાં હોઈ પુન્યના પ્રભાવરૂપ છે.

શ્રી સિદ્ધપદ આઠ ગુણ

સિદ્ધ—પ્રાપ્તવ્ય આત્મસ્વરૂપની સંપૂર્ણ પ્રાપ્તિ પામેલ.

રૂપાતીત સ્વભાવ જે; કેવળ દંસણુ નાણી રે;
તે ધ્યાતા નિજ આત્મા, હોય સિદ્ધ ગુણ ખાણી રે.
(નવપદપૂજા)

સંપૂર્ણપણે સ્વસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ, પરના સંસર્ગથી સર્વાંશે સર્વદા મુક્ત રૂપાતીત કૃતકૃત્ય, અષ્ટ કર્મનો સર્વથા અભાવ અને કેવળજ્ઞાન, દર્શન આદિ આઠ આત્મગુણથી અલંકૃત શ્રી સિદ્ધ લગવાન હોય છે.

સવ્વનૂણું સવ્વ દરિસીણું સિવ-મયલ-મરૂઅ-મણુંત-મકૂખય-મવ્વાખાહ,
મપુણુરાવિત્તિ સિદ્ધિ-ગઈ નામ ઘેયં ઠાણું સંપત્તાણું નમો જિણુણું.

જિઅભયાણું (શકસ્તવ)

સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી, કલ્યાણરૂપ, અચળ, અરૂપી, અનંત, અક્ષય, અવ્યાખાધ આનંદના સ્થાનરૂપ, જે પદ પામ્યા પછી પદચ્યુત થવાની ભીતિનો અને પુનરાગમનનો અભાવ છે તેવી અભય આત્મઅવસ્થાની પ્રાપ્તિ. જે અવસ્થા અષ્ટ કર્મ મુક્ત અને અનંત સ્થિતિએ સ્થિત છે. સ્વગુણ, સ્વપદ, સ્વરૂપ આદિ સર્વસ્વ, સ્વમય, સ્વતંત્ર અને સ્વાનુભૂત અવસ્થાએ અવસ્થિત સિદ્ધ લગવંતો હોય છે.

જળમાં રહેલું લેપચુક્ત તૂંબડું લેપના ભારથી મુક્ત થતાં સ્વાભાવિક રીતે જ જે જળના ઉપરના ભાગમાં આવીને રહે છે. તે રીતે અઢીક્રીપ નરલોકમાં રહેલ આત્મા સંપૂર્ણપણે કર્મ-રજથી મુક્ત થતાં, આત્માની સ્વાભાવિક ઊર્ધ્વગતિથી ઊર્ધ્વલોકાંતે સ્થિર થાય છે. જીવ અને પુદ્ગલને ગતિસ્થિતિ-સહાયક દ્રવ્યો, ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય લોકપ્રમાણુ લોકવ્યાપી દ્રવ્ય છે. તેથી કર્મ મુક્ત બનતાં આત્મા પોતાનીસ્વાભાવિક ઊર્ધ્વગતિથી આ બે દ્રવ્યોની છેવટની મર્યાદાએ ઊર્ધ્વલોકના અંતે અલોકને સ્પર્શી સ્થિર થાય છે. અઢીક્રીપ નરલોક ક્ષેત્રમાંથી આત્માએ સિદ્ધ થતા હોવાથી સિદ્ધક્ષેત્ર અઢીક્રીપ પ્રમાણુ પિસ્તાળીશ લાખ યોજન વિસ્તાર ધરાવે છે.

૧. જ્ઞાનાવરણીય ૨. દર્શનાવરણીય ૩. વેદનીય ૪. મોહનીય ૫. આયુષ્ય ૬. નામકર્મ ૭. ગોત્રકર્મ ૮. અંતરાયકર્મ એ આઠ કર્મોનો સંપૂર્ણ નાશ થવાથી આત્માને ૧. અનંતજ્ઞાન ૨. અનંત દર્શન ૩. અવ્યાખાધ સુખ ૪. અનંત ચારિત્ર ૫. અક્ષય સ્થાત ૬. અરૂપીપણુ ૭. અગુરુ લઘુ ૮. અનંત વીર્યરૂપ આઠ આત્મીક ગુણો સહજ રીતે પ્રાપ્ત થાય છે.

આ આઠ ગુણો એ આત્માના સહજ ગુણો છે. તે નવા ઉપજતા નથી પણ કર્મ દ્વારા અવરાયેલા હતાં, દબાયેલા હતાં. તે કર્મ આવરણો દૂર થતાં સ્વસ્વરૂપે ઝળકી ઊઠે છે, પ્રગટ થાય છે; એ રીતે સિદ્ધ લગવંતો આઠ ગુણ યુક્ત હોય છે.

શ્રી આચાર્ય પદ—૩૬ ગુણ

આચાર્ય—પંચાચારને આચરનાર.

આચારજ મુનિ-પતિ ગણિ, ગુણ છત્રીશી ધામોજી;
ચિદ્વાનંદ રસસ્વાદતા, પરભાવે નિઃકામોજી.

(નવપદ પૂજા)

પંચિદિગ્ધ સંવરણો તહ, નવ વિહ બંભચેર ગુત્તિધરો;
ચઉવિહ—કસાય મુકકો ઈગ્ધ, અકારસ ગુણેહિ સંજુતો-૧
પંચ મહુવચ ગુત્તો, પંચ વિહાચાર પાલણુ સમથો;
પંચ સમિઓ તિ-ગુત્તો, છત્રીસ ગુણો ગુરુ મજ્જ-૨

સદાચારના આગાર, સાધુ સમુદાયમાં શ્રેષ્ઠ સર્વોપરિ, સદ્ધર્મ શાસનના સદ્ સંચાલક, ગુરુ વિભાગના પ્રથમ પદે અને મહામંત્રના ત્રીજા પદના પદસ્થ એવા આચાર્ય લગવાન પરભાવથી પરાહુ-મુખ અને સ્વભાવના ભોક્તા છે, તેમ જ છત્રીસ ગુણથી અદાકૃત છે.

શ્રી આચાર્ય મહારાજના ૩૬ ગુણો

૫ પાંચ ઇન્દ્રિયોના નિગ્રહક-સ્પર્શેન્દ્રિય, રસેન્દ્રિય, ધ્રાણેન્દ્રિય, ચક્ષુરિન્દ્રિય અને શ્રોત્રેન્દ્રિય. એ પાંચ ઇન્દ્રિય અને અનુક્રમે તે ઇન્દ્રિયોના વિષય. આઠ સ્પર્શ, પાંચ રસ, બે ગંધ, પાંચ વર્ણ અને ત્રણ પ્રકારે શબ્દ મળી ૨૩ વિષયો. અને તે ૨૩ વિષયોથી ઉપજતા ૨૫૨ પ્રકારના વિકારોનો નિગ્રહ કરનાર.

૬ નવવિધબ્રહ્મચર્યધારક-ક્ષેત્રને જેમ વાડના રક્ષણની જરૂર છે તેમ બ્રહ્મચર્યને સલામત ટકાવી રાખવા માટે રક્ષણની જરૂર છે. જેમ વાડ વગરનું ક્ષેત્ર પશુઓથી ભેળાય છે તેમ રક્ષણની સલામતી વગરનું બ્રહ્મચર્ય નિસ્તેજ બને છે. અને બ્રહ્મચર્યના નાશની ભીતિ રહે છે. તેથી બ્રહ્મચર્યના નાશના ભયસ્થાનોથી બચવા માટે સલામતીના નવ પ્રકારની મજબૂત કિલ્લેબંધી કરી, આચાર્ય લગવંતો બ્રહ્મચર્યનું રક્ષણ કરે છે.

૪ ચાર પ્રકારના કષાયથી મુક્ત-સંસાર-વૃદ્ધિના કારણરૂપ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચારે કષાયોના કાષાયિક ભાવથી દૂર રહેનાર, કષાયમુક્ત.

૫ પાંચ મહાવ્રતના ધારક—વિરતિ ગુણરૂપ મંદિરના મજબૂત મૂળ સ્થાનરૂપ પાંચ મહાવ્રતોને ધારણ કરનાર.

પ્રાણ્વાતિપાત વિરમણ, મૃષાવાદ વિરમણ, અદત્તાદાન વિરમણ, મૈથુન વિરમણ. અને પરિચ્છેદ વિરમણ એ પાંચ વિરમણ શકિતથી સશક્ત બની, પાંચ અવ્રતોની આડખીલીરૂપ વિધોને દૂર કરી, પાંચ મહાવ્રતોને પ્રયત્નપૂર્વક પાળનાર.

૮ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

૫ પંચાચારને પાળનાર-જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચારિત્રાચાર, તપાચાર અને વીર્યાચાર એ પાંચે સદાચારને આચરનાર, આ પાંચ પ્રકારના સદાચાર સિવાયના બાકીના બધા આચારો દુરાચારથી અંશતઃ કે વિશેષ રીતે દુષિત બનેલા હોય છે. અથવા તો દુરાચારરૂપ હોય છે. તેવા દુરાચાર કે દુરાચારથી દુષિત દરેક આચારોનો ત્યાગ કરી સદા સદાચારનું સેવન કરનાર.

૫ પાંચ સમિતિથી-સમિત જવા આવવામાં, બોલવામાં, આહાર પાણીની એષણામાં, વસ્તુ લેવા-મૂકવામાં તથા નકામી વસ્તુઓનો ત્યાગ કરવામાં સંપૂર્ણ કાળજી અને ચતનાના ઉપયોગરૂપ. અનુક્રમે ઈર્યા સમિતિ, ભાષા સમિતિ, એષણ સમિતિ, આદાનભંડ નિક્ષેપણ સમિતિ અને પારિષ્ઠા પનિકા સમિતિ એ પાંચે સમિતિની સમુચિત ચતના કરનાર, સમિતિ યુક્ત જીવન એ નિરૂપદ્રવી જીવન છે. જે સ્વ. અને પરના હિતથી સંકલિત છે. સમિતિની સંકલના દ્વારા થતાં કાર્યો જીવન અને જીવને બોજ રહિત બનાવે છે.

૩ ત્રણ ગુપ્તિથી ગુપ્ત—મન, વચન અને કાયાના અશુભ વ્યાપારોનો ત્યાગ અને શુભ વ્યાપારોમાં પ્રવૃત્તિરૂપ ગુપ્તિ-સ્થનાત્મક અને નિષેધાત્મક એ રીતની તાકાત દ્વારા અશુભની નિવૃત્તિ અને શુભની પ્રવૃત્તિને એકીસાથે સ્વીકારે છે.

પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિ એ આઠ પ્રવચન માતા છે. માતાના વહાલ અને જતન વિના, બાળક જેમ બિચારું ગણાય છે તેમ પ્રવચન માતાના જતન વિના, દેખરેખ વિના ચારિત્ર લાચાર બને છે.

જીવનમાં અંશતઃ પણ સદાચારનું પાલન અગર તો જીવન ઘડતરમાં અનિવાર્ય રીતે સદાચારની જરૂરીયાત હોવા માટેની મજ્જમ માન્યતા અને સદાચારી જીવન એ જ સાચું જીવન છે તે રીતની સમ્યગ્ સૂત્રદા ધારણ કરવી. એમાં આચાર્યપદ પ્રત્યેનો આદર છે. સદાચાર માટેની તીવ્ર આંતર અંખના અને જે સદાચારી છે તે જ સદ્ભાગી છે તેવી મજ્જમ માન્યતા એ જ આચાર્યપદ પ્રત્યે કરેલો સાચો ભાવ નમસ્કાર છે. આંતરપ્રેમ વગરનો બાહ્ય નમસ્કાર ધાર્યું સફળ પરિણામ લાવવા માટે બળહીન છે.

છત્રીશ સદ્ગુણોનું આલંબન ગ્રહીને આત્મસિદ્ધિના શિખર પ્રતિ અસ્ખલિત રીતે આચાર્ય ભગવંતો ચારિત્ર પંથે ચાલતા હોય છે. આચાર્ય ભગવંતના ગુણોની ૩૬ છત્રીશી દ્વારા દર્શાવેલ ૧૨૯૬ ગુણોથી આચાર્ય ભગવાન અલંકૃત હોય છે.

શ્રી ઉપાધ્યાયપદ-૨૫ ગુણ

ઉપાધ્યાય—પાઠક, અધ્યાપક, દ્વાદશાંગીરૂપ સમ્યગ્ શ્રુતનું અધ્યયન કરનાર અને અધ્યયન કરાવનાર.

ગણિવર, પાઠક, વાચક, પંચાસ આદિ તેના પર્યાય નામો છે. અધ્યયનના બે પ્રકાર છે : સમ્યગ્ શ્રુત અધ્યયન અને મિથ્યાશ્રુત અધ્યયન.

સમ્યગ્ શ્રુત અધ્યયન સ્વ-અધ્યાય છે. જે અભ્યાસીને પરપણાથી મુક્ત કરીને, સ્વલક્ષમાં કેન્દ્રિત કરે છે અને ભવસાગર તરવાના કારણરૂપ બને છે.

મિથ્યાશ્રુત અધ્યયન સ્વ. થી પરાડૂ-મુખ રાખી, પરપણાની પરાધીનતાના બંધન મજબૂત બનાવે છે, અને ભવભ્રમણ વધારે છે તથા તે પરઅધ્યાય છે. આ રીતના અધ્યયનને ભગવંતોએ મિથ્યાશ્રુત અધ્યયન કહેલ છે.

જગતમાં પ્રવર્તતી દરેક પ્રવૃત્તિમાં લાભ અને હાનિ રહેલા છે. અને જેના હેય-ઉપાદેયપણાનો ખ્યાલ વિવેક દૃષ્ટિથી સમજાય છે. ભણતરની પ્રવૃત્તિ પણ તેના પ્રકાર મુજબ તારનાર કે ડુખાડનાર બને છે. ભણતરના પ્રકાર મુજબ જીવન-મંદિરના પાયા સફલક્ષ અને દુર્લક્ષથી પુરાય છે ત્યારે ધર્મી-અધર્મી, સંત-રાક્ષસ, દાતા-ચોર, પાળક-સંહારક, સદાચારી-દુરાચારી વિગેરે અનેક પ્રકારના વિરોધી દ્રન્દ્રો ભણતરના પ્રકાર મુજબ પ્રગટે છે. અને તે દ્વારા અભ્યાસ પ્રમાણે અભ્યાસક પોતે વિકાસ પંથનો કે વિનાશ પંથનો પ્રવાસી બને છે. તેથી સર્વભાવજ્ઞાતા સર્વજ્ઞ અરિહંત ભગવંતોએ ભણતરની ઉચ્ચ ભૂમિકારૂપ દ્વાદશાંગીશ્રુતની રચના શ્રી ગણધર ભગવંતો દ્વારા રચાવીને જગતના જીવોને સફળઅભ્યાસની સારી જરૂરિયાત પૂરી પાડેલ છે. જે રચના સંપૂર્ણ આત્મલક્ષી છે, આત્મલક્ષ સિવાયના બીજા લક્ષ્યો એ લક્ષ્ય જ નથી પણ ભ્રમ માત્ર છે; તેની તેમાં સચોટ સાબિતીઓ છે. અભ્યાસની સફળતા આંતરભૂમિની શુદ્ધતા પર અવલંબે છે. તેથી સમગ્ર દ્વાદશાંગી શ્રુતના સળંગ અભ્યાસ કરનાર અભ્યાસીની મુખ્ય લાયકાત જિનેન્દ્ર ભગવંતોએ સર્વ-સંગ-પરિત્યાગ દર્શાવેલ છે. ગૃહસ્થો માટે તે દ્વાદશાંગી શ્રુતના સારરૂપ છૂટા છૂટા વિભાગોના વિવેચનરૂપ અનેક પુસ્તકો ઉપરબધ છે. તેના અભ્યાસ દ્વારા ગૃહસ્થો અભ્યાસની ઉચ્ચતર ભૂમિકા પ્રાપ્ત કરી, સફલક્ષ સાધીને, આ ભવ અને ભવાંતર બંનેને સુધારી શકે છે. જીવનને આત્મલક્ષી બનાવે તેવા સાહિત્યનો અભ્યાસ કરવો તે ઉપાધ્યાયપદની વિચારણાનો સાર અને સફળોદ્ય છે. અને તેવા સફલક્ષમાં ઉપાધ્યાયપદની આરાધના પણ સમાયેલ છે.

તપ સજ્જાયે રત સદા, દ્વાદશ અંગના ધ્યાતા રે;
ઉપાધ્યાય તે આત્મા, જગબંધવ જગ બ્રાતા રે.
(નવપદ પૂજા)

બાર પ્રકારના તપ સાથે પંચવિધ સ્વાધ્યાયમાં સદા સાવધાન રહી પોતે જ્ઞાનો અભ્યાસ કરે અને અન્ય સાધુ સમુદાયને સૂચાર્થનો અભ્યાસ કરાવનાર ઉપાધ્યાય ભગવંતો જ જગતમાં સાચા બંધુ અને સાચા સહાયક છે. અગિયાર અંગ અને બાર ઉપાંગના પઠન-પાઠનમાં સદા ઉજ્જમાળ રહેતા ઉપાધ્યાય મહારાજ પોતાના અને અભ્યાસ કરનાર અભ્યાસીના હૃદયમંદિરમાં પ્રકાશ ફેલાવનાર દીપક સમાન છે.

અગિયાર અંગ અને બાર ઉપાંગને ભણે અને ભણાવે તથા ચરણ સિત્તરી અને કરણ સિત્તરીના પાલન કરવારૂપ ઉપાધ્યાય ભગવાન રપ ગુણોથી અલંકૃત છે.

અગિયાર અંગ : ૧. આચારાંગ ૨. સુચગડાંગ ૩. ઠાણાંગ ૪. સમવાયાંગ ૫. ભગવતી સૂત્ર ૬. જ્ઞાતા-ધર્મકથા ૭. ઉપાસક દર્શાંગ ૮. અંતગડદર્શાંગ ૯. અનુત્તરો વાઈ દર્શાંગ ૧૦. પ્રશ્ન વ્યાકરણ ૧૧. વિપાક સૂત્ર એ અગિયાર અંગ. બારમું અંગ દૃષ્ટિવાદ હાલ વિચ્છેદ છે.

બાર ઉપાંગ : ૧. ઉવવાઈ ૨. રાયપસેણિ ૩. જીવાસિગમ ૪. પત્રવણા ૫. જંબુદ્રીપ પત્રતિ ૬. ચંદ્રપત્રતિ ૭. સુર પત્રતિ ૮. કપ્પિયા ૯. કપ્પવડંસિયા ૧૦. પુષ્કિયા ૧૧. પુષ્કયુલિયા ૧૨. વન્ડિદર્શાંગ.

ચરણ સિત્તરી : ૫ મહાવ્રત, ૧૦ યતિધર્મ, ૧૭ પ્રકારે સંચમ, ૧૦ પ્રકારે વૈયાવચ્ચ ૯ વિધ બ્રહ્મચર્ય, સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રરૂપ રતનત્રયી, ૧૨ પ્રકારે તપ, ૪ કષાય-નિબ્રહ્ મળી ૭૦ પ્રકારે સમુચિત ચરણ સિત્તરીપૂર્વક ચારિત્ર ધર્મનું પાલન કરે.

૧૦ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

કરણ સિત્તરી : ૭૦ પ્રકારની ક્રિયા શુદ્ધિ :

૪ પ્રકારે પિંડ વિશુદ્ધિ, ૫ સમિતિ, ૧૨ લિક્ષુ પ્રતિમા, ૧૨ લાવના, ૫ ઇન્દ્રિયનિગ્રહ, ૨૫ પડિલેહણ શુદ્ધિ, ૩ ગુપ્તિ, ૪ પ્રકારના અભિગ્રહ મળી ૭૦ પ્રકારે ક્રિયાશુદ્ધિ દ્વારા કરણ સિત્તરીનું વહન કરે.

શ્રુત સાગર : શ્રુત પાઠક ચારિત્ર નિર્યામક શ્રી ઉપાધ્યાય મહારાજ ગુણોની ૨૫ પચ્ચીશી થી ૬૨૫ ગુણગણાલંકૃત હોય છે.

શ્રી દ્વાદશાંગીરૂપ સમ્યક્શ્રુત સાથે જેનો સંબંધ છે તે પિસ્તાળીશ આગમ સૂત્રોના નામ:

૧૧. અંગ.

૧૨. ઉપાંગ. જેના નામો ઉપાધ્યાય પદ ગુણ વર્ણનમાં દર્શાવેલા છે.

૧૦ પચ્ચા સૂત્ર-૧ ચઉશરણુ, ૨ આઉર પચ્ચખખાણુ, ૩ મહા પચ્ચખખાણુ, ૪ ભકત પરિજ્ઞા, ૫ તંદુલ વેઆલિક, ૬ ગણિ વિજઞા, ૭ અંદ્ર વિજઞા, ૮ દેવેન્દ્ર સ્તવ, ૯ મરણુ સમાધિ, ૧૦ સંથારા પચ-નો.

૬. છેદ સૂત્ર-૧ દશાશ્રુત સ્કંધ, ૨ બૃહત્ કલ્પ, ૩ વ્યવહાર કલ્પ, ૪ જિત કલ્પ, ૫ નિશીથ, ૬ મહાનિશીથ.

૪ મૂળ સૂત્ર-૧ આવશ્યક સૂત્ર, ૨ દશ વૈકાલિક, ૩ ઉત્તરાધ્યાયન, ૪ પિંડ નિર્ચુક્રિત, (ઓધ નિર્ચુક્રિત)

૨ ચુલિકા સૂત્ર—૧ નંદી સૂત્ર, ૨ અનુયોગદ્વાર સૂત્ર ૪૫ આગમ મૂળસૂત્ર ૮૬૬૬૩ શ્લોક પ્રમાણુ છે અને પંચાગી ૪૫ આગમ ૬૫૬૩૩૦ છ લાખ ઓગણુ સાંઠ હબાર ત્રણસો ને ત્રીસ શ્લોક પ્રમાણુ છે.

પાલીતાણા આગમમંદિરમાં આગમ સૂત્રો આરસ પાષાણુમાં કોતરેલા છે. સુરત તથા શંખેશ્વરના આગમમંદિરમાં આગમસૂત્રો તામ્રપત્રમાં કોતરેલા છે.

શ્રી સાધુ પદ - ૨૭ ગુણુ

સાધુ—સાધક. મોક્ષ માર્ગના સાધક; સ્વ.—પરહિત સાધક :

દરેક સારા-નહારા કામ કરનાર અને તેના સારા-માઠા પરિણામો પામનાર દરેક કાર્યરિત પ્રાણી સાધક તો કહેવાય છે. સદ્પ્રવૃત્તિ અને અસદ્પ્રવૃત્તિ બંને સાધના તો ગણાય છે. અસદ્ પ્રવૃત્તિ દ્વારા સાધના સાધનાર સાધક સંસારની સાધના કરતા હોવાથી તેવા સાધકો, સાધક નહીં પણ બાધક કહેવાય છે. તેવા બાધક પ્રકારના સાધકોને સાધક કહેવાય નહીં. અહીં તો આત્મદૃષ્ટિ પામી જે આત્મસાધના સાધે છે તેનો જ સાધુપદમાં સમાવેશ ગણેલ છે. જેની લાયકાત માટે ભગવંતોએ ૨૭ પ્રકારની મર્યાદાઓ દર્શાવેલી છે તે મર્યાદા પ્રમાણુ સાધુતાના ઉત્તમ ગુણયુક્ત સાધુ સંસારની પ્રપંચયુક્ત સાધનાને તજીને આત્મસાધનાને સાધે છે. જે અંતરમુખ બનીને સત્યના શોધક અને આત્મહિતસાધક બને છે તે જ સાધુ સાધુપદના અધિકારી છે. જેનાથી બંધન વધે, બોલે વધે તેવી હરકોઈ સાધનાને જિનેશ્વર ભગવંતોએ મિથ્યા સાધના કહેલ છે. મિથ્યા

સાધનાની માયાબળમાંથી છુટવા માટે અને આત્મલક્ષ પામી આત્મસાધનાના સંપાદન માટે, સત્યાવીશ ગુણયુક્ત સાધુપદનું નિરૂપણ ભગવંતોએ નિરૂપેલ છે. તે નિરૂપણ પ્રમાણે સમ્યગ્સાધના સાધનાર સાધક જ સાધુ ગણાય છે. ગુણ વિહીન વ્યક્તિઓને સાધુપદમાં સમાવેશ મળતો નથી.

સાધુપદના ગુણોના અદ્વંપાંશ પણ જીવનમાં ઉતારવાથી ગૃહસ્થ જીવન સુધરે છે. સાધુપદ પ્રત્યે પ્રેમ પ્રગટે છે અને ભવ નિસ્તાર માટે જેની અનિવાર્ય જરૂર છે તે સાધુપદની, અદ્વંપ પણ આરાધના ભવાંતરમાં સાધુપદ પ્રાપ્ત કરાવે છે. સાધુપદની સાચી સદ્ગુણ અને સાધુપદ પ્રત્યેનો સાચો પ્રેમ અંતે સાધુતામાં પરિણમે છે. અનેક સમ્યગ્દષ્ટિ અવિરતી આત્માઓએ ફક્ત સાધુપદની સાચી સદ્ગુણ દ્વારા સાધુપદ પ્રાપ્ત કર્યાના શાસ્ત્રોમાં અનેક દર્શાવે મળી આવે છે. સાધુપદરૂપી ઉચ્ચ રસાયણ, વિચારોમાં વાગોળવાથી અવશ્ય આચારોમાં ઊતરી આવે છે. જેમાં ફક્ત સાચી સદ્ગુણની જ જરૂર છે.

અપ્રમત જે નિત રહે, નવિ હરખે નવિ શોચે રે;
સાધુ સુધા તે આતમા, શું મુંડે શું લોચે રે.

(નવપદ પૂજા)

મુંડન-લોચ આદિ ક્રિયાઓ સાધુતાના બાહ્ય ચિહ્ન છે. સાધુતા વિનાના સાધુપણના બાહ્ય ચિહ્નોની કાંઈ કિંમત નથી. સાધુતાની આત્મસાત્ પ્રાપ્તિ એ જ સાચી સાધુતા છે. સમ્યગ્જ્ઞાન-ચારિત્રરૂપ મૌક્ષ માર્ગમાં જે અપ્રમત રીતે ચાલે છે. પાંચ મહાવ્રત અને છઠ્ઠા રાત્રિ ભોજન ત્યાગ-રૂપ મુનિના વ્રતોનું પાલન કરે છે. જે જિન-આજ્ઞાપાલક બની, ભગવંતે કહેલ ઐંતાળીશ દોષ રહિત આહાર ગ્રહણ કરે છે અને જે આત્મસાધનાના સુસાધક છે. તે સાધુ મુનિ મહારાજ સાધુ, જીવનને ઉચિત ગુણોની ૨૭ સત્તાવીશીથી ૭૨૬ ગુણગણથી સુશોભિત હોય છે.

શ્રી સાધુ ભગવંતના-૨૭ ગુણો

૫ પાંચ મહાવ્રત ધારક ૧ રાત્રિ ભોજન ત્યાગ ૬ છ કાય જીવરક્ષક ૫ પાંચ ઈન્દ્રિય નિગ્રહ.

૧ લોભ નિગ્રહ ૧ ક્ષમાગુણ ધારક ૧ નિર્મળ ચિત્ત ૧ પડિલેહણ વિશુદ્ધિ.

૧ સંયમ યોગ પ્રવૃત્ત ૩ ત્રણ અક્રુશળ યોગના રોધક ૧ પરિષદ સહન કરનાર.

૧ મરણાંત ઉપસર્ગ સહન કરનાર.

વ્રત ધારક, ઈન્દ્રિય નિગ્રહક, કષાય નિગ્રહક, ક્ષમાદિધારક, નિર્મળ-ચિત્ત, વિશુદ્ધ પડિલેહણ, વિશુદ્ધ ચતનાયુક્ત સંયમ યોગમાં પ્રવૃત્ત, કાયાદિકની અક્રુશળ પ્રવૃત્તિના રોધક, પરિષદ અને ઉપસર્ગ સહન કરવામાં શક્તિમાન-એ સત્યાવીશ ગુણોને ઉજમાળ રીતે ધારણ કરીને સાધુ ભગવંતો ચારિત્ર ધર્મનું પાલન કરે છે.

શ્રી નમસ્કાર-મહામંત્રના મંત્રાક્ષર દેહના પદોની અવયવો રૂપે કલ્પના

સાધુપદ શ્વાસનળી—મહામંત્રશ્રી નમસ્કાર મંત્રદેહની સાધુપદ તે શ્વાસનળી છે. મંત્રદેહના જીવનના થડકાર અને ચેતનાનું અસ્તિત્વ સાધુપદની સાધકતાને આભારી છે. સાધુતા એ દરેક પદનો મુખ્ય પ્રાણ છે અને એ જ મંત્રદેહનું મંડાણ છે. જેમ શ્વાસોશ્વાસ બંધ થતાં દેહ

૧૨ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

મૃત્યુ પામે છે તેમ સાધુપદનો વિચ્છેદ થતાં સળંગ મંત્ર દેહનો વિચ્છેદ થાય છે. પણ અહીં તે ભીતિને સ્થાન નથી કારણ કે મંત્ર દેહશાશ્વત છે અને તેના પદસ્થો ભગવત્-કથિત ગુણધારક છે “આણાએ ધર્મો” એ દરેક પદસ્થોનો મુદ્રાલેખ છે. એટલે દરેક પદસ્થો સદ્ગુણપૂર્વકની સ્વક્રમરૂપ પ્રવૃત્તિમાં પ્રવૃત્ત છે. જેથી સાધુપદનો વિચ્છેદ થવાનો નથી. અહીં કહેવાનો ઉદ્દેશ એ છે કે સાધુપદ મંત્રદેહની શાશ્વત શાસનળી છે. પંચપરમેષ્ઠિનું પ્રગટીકરણ એ સાધુપદ પર નિર્ભર રીતે ટકી રહેલું છે અને ટકી રહેવાનું છે.

આચાર્યપદ અને ઉપાધ્યાયપદ—એ બે પદ મંત્રદેહના બે ફેફસાં છે :

દેહમાં ફેફસાં જેમ લોહીનું અભિસરણ અને શુદ્ધિકરણ સાચવે છે તેમ મંત્રદેહમાં વહેતા અમૃતતત્ત્વની શુદ્ધતા અને ગતિ આ બે પદ સાચવી રાખે છે. કોઈ પણ ક્ષેત્ર શુદ્ધતાની ઉપેક્ષા થતાં શુદ્ધીકરણના અભાવે સ્વયં સ્વચ્છતા ગુમાવે છે તેમ આ મંત્રદેહમાં બનતું નથી. તેનું કાયમ શુદ્ધિકરણ આચાર્ય અને ઉપાધ્યાય પદ દ્વારા થતું રહે છે. આચાર્યપદ દ્વારા સદાચારની તાકાતની પુરવણી થતી રહે છે અને ઉપાધ્યાય પદ દ્વારા દ્વાદશાંગી શ્રુતના નિર્મળ નીર મંત્રદેહમાં મલિનતાને પ્રવેશવા દેતાં નથી અને નિર્મળ શ્રુત નીરના પાનથી પદસ્થો આત્મતૃપ્ત બની રહે છે. એટલે પોતાની ક્રમમાં મશગુલ-મસ્ત રહે છે. સમ્યગ્તત્ત્વની યથાયોગ્યતા અને શુદ્ધતાનું આ બે પદો તકેદારીપૂર્વક સંચાલન કરી શુદ્ધિકરણ સાચવે છે.

અરિહંત પદ—એ મંત્ર દેહનું અતિ સુશોભિત અને પરમ પ્રભાવક મુખમંડળ છે. સમ્યગ્-ધર્મ-શ્રવણ, ધર્મદર્શન, ધર્મસ્વીકાર, ધર્મ આસ્વાદ, ધર્મજ્ઞા વિગેરે અનેક ધર્મ સંકેતો અને ધર્મ સામગ્રીની પ્રાપ્તિ વિગેરે અરિહંત પદ દ્વારા થતાં ઉપકારો છે. સિદ્ધપદ કૃતકૃત્ય હોઈને છેલ્લા ત્રણ પદ પર જેની આજ્ઞા પ્રવર્તે છે, જે માર્ગદર્શક છે, જે ઉપદેશક છે, જેના મુખ-કમળથી ઉત્પન્ન થએલ ત્રિપદીનો વિસ્તાર એ જ મહાન દ્વાદશાંગી શ્રુત છે. મુખ મંડળ દ્વારા થતાં દરેક કાર્યો અરિહંત પદમાં સમાયેલા છે. દરેક અંગોમાં પ્રભાવિક અંગ મુખ છે તેમ દરેક પદોમાં પ્રભાવિક પદ અરિહંત પદ છે.

સિદ્ધપદ—એ સમસ્ત દેહવ્યાપી દરેક સંકેતોને ઝીલનાર બ્રહ્મરંધ્ર છે. આત્મસ્વરૂપની સ્વતંત્ર સંપૂર્ણ પ્રાપ્તિ, આત્માનું અભયતા અને અચળતામાં પરિણમન, આત્માની પરમાત્મ સ્થિતિનું સ્થાપન અને સ્વસર્વસ્વરૂપ સિદ્ધપદ; એ મંત્ર દેહનું બ્રહ્મરંધ્ર છે. જ્યાં સંપૂર્ણ શાંતિ-સમાધિ-વીર્ય-જ્ઞાન અને સ્થિતિ અચલિતપણે સ્થિત છે. જેમ દેહમાં બ્રહ્મરંધ્ર ગુપ્તપણે રહેલું છે તેમ પાંચે પદમાં સિદ્ધપદ ગુપ્તઅરૂપી પદ છે. બ્રહ્મરંધ્ર દેહની સુખશાંતિના ખળનારૂપ છે તેમ સિદ્ધપદ પણ સર્વ આત્મસિદ્ધિ અને આત્મસમૃદ્ધિના અક્ષત ખળનારૂપ છે.

એસો પંચ નમુકકારો-સવ્વ પાવપ્પણાસણો

—આ બે પદ મંત્રદેહની પરમ પરાક્રમી બે ભૂજાઓ છે. એક ભૂજા અરિહંત ભગવંતોએ ઉપાદેય દર્શાવેલ આદરણીય આદર કાર્યો કરે છે. જેની પ્રવૃત્તિ પંચ પરમેષ્ઠિના નમસ્કારરૂપ એટલે ઉપાસનારૂપ છે. બીજી ભૂજા હેયતત્ત્વની હેયતા સમજી અવરોધક તત્ત્વોનો નાશ કરી સંરક્ષણ સરજે છે. સર્વ પ્રકારના પાપો આત્માને અવરોધક હોઈ તે હેય તત્ત્વનો નાશ, તે તેનું કાર્ય-

લક્ષ છે. એટલે સર્વ પાવપણાસણો એ એનું સતત અવિરત કાર્ય છે. અનાદિ અનંતકાળનો એ એનો આદર્શ છે, અક્ષર કાર્યક્રમ છે.

એસો પંચ નમુસ્કારો : એ પદ પંચપરમેષ્ટિ નમસ્કારના બળે સુંદર રચનાત્મક સર્જન સર્જે છે. અને સર્વ પાવપણાસણો, એ પદ પણ નમસ્કારના અગાધ બળે અવરોધક બનતાં પાપ બળોનો નાશ કરે છે. એ રીતે બંને પદોની સર્જન અને નાશની પ્રવૃત્તિ જુદી દેખાતી હોવા છતાં એક બીજા પદના કાર્યમાં પૂરક બળ બની રહે છે.

મંગલાણ્ય સર્વેસિં-પદમં હવર્ષ મંગલ-નમસ્કાર મંત્રના અંતિમ એ બે પદો મંત્ર-દેહના મજબુત બે ચરણો છે. જે મંગલ ક્ષેત્રમાં સ્થિત છે અને સર્વશ્રેષ્ઠ મંગલ સ્થાનરૂપ સિદ્ધ પદમાં સામેલ કરવાની નવકાર મંત્રની તાકાતની પ્રસિદ્ધિ રૂપ છે.

નમસ્કાર મંત્રનું સુવિધિએ અને સુરુચિપૂર્વક શુદ્ધ ઉચ્ચારણથી અગર શુદ્ધ સ્મરણથી પાંચે પરમેષ્ઠીના સમગ્ર ૧૦૮ શુણોના મહીમાના રટણનું અંતરભૂમિમાં થતાં અવતરણથી ખાતરીપૂર્વક સર્વ પાપોનો નાશ અને શ્રેષ્ઠ મંગળની પ્રાપ્તિ થાય છે. જેની જોરદાર બાંહેધરી ચુલિકાના પદોએ આપેલી છે તે ખાલી શબ્દોનો આડંબર કે શબ્દોનો વ્યર્થ બબડાટ નથી પણ નક્કર સત્ય હકીકત છે. ચુલિકાના પદો તે મામુલી માણસોના મુડદાલ શબ્દો નથી કે લેજાંગેપ માનવીના ગપ નથી. એ તો મહાન શ્રુતધર ભગવંતોની શુદ્ધ ચકાસણી બાદ સિદ્ધ થયેલ હકીકતનું નક્કર અને નિઃસંદેહ નિર્દેશન છે.

દરેક પદસ્થાની દરેક પદ સંકલના.

અરિહંત પદ સંકલના :

સાધુપદમાં આત્મસાધકપણે, ઉપાધ્યાયપદમાં દ્વાદશાંગી આગમના ઉપદેશકપણે, આચાર્ય-પદમાં મૂર્તિમંત સદાચારના સ્વામી રૂપે, અરિહંત પદમાં સર્વ પ્રકારની શત્રુજિત્ શક્તિરૂપે તથા સર્વ પ્રકારની પૂજ્યતાના લાયક હોવાપણે, સિદ્ધ પદે આત્મસિદ્ધિની સર્વ સિદ્ધતા વડે એ રીતે પ્રથમ પદ અરિહંત પદની પાંચે પદ પર પ્રભા પથરાયેલી હોવાથી, અરિહંત પદ પાંચે પદમાં સમાવિષ્ટ જ છે. એટલે કે પાંચે પદ અરિહંત પદની પ્રતિભાથી પ્રકાશિત છે.

સિદ્ધ પદ સંકલના :

અરિહંત પદ ધાતિકર્મના ક્ષયે સદેહ સિદ્ધપદ સમાન જ છે, સિદ્ધપદના સિદ્ધ ભગવંતો પદસ્થ જ છે. શેષ દ્રવ્ય અરિહંત સહિત ચારે પદોમાં સત્તામાં સિદ્ધપદ સમાયેલું છે. સિદ્ધ-પદના સુંદર નિરાબાધ યોગાનમાં પહોંચવાનો દરેક પદનો શુભ સંકેત અને પરિણામ યુક્ત પ્રયત્ન છે. દરેક પદસ્થો સિદ્ધપદ પંથના પ્રવાસી છે. પંથ ચડેલા તેઓ દરેકને સત્તામાં રહેલા સિદ્ધપદના ઉષાકાળનો આરંભ થઈ ચુકેલો છે અને પ્રભાતકાળના પડધમ વાગી રહ્યા છે. એ રીતે સિદ્ધપદ પાંચે પદમાં સમાવિષ્ટ છે.

આચાર્ય પદ સંકલના :

આચાર્ય પદના પંચાચારના આંદોલનથી દરેક પદ આંદોલિત છે. સદાચારનો વિકાસ અને

૧૪ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

સંપૂર્ણતા એ જ દરેક પદનું સુલક્ષ્ય છે. જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ અને વીર્યરૂપ પાંચે સદાચારની સહજ સંપૂર્ણ શક્તિરૂપ સિદ્ધપદ છે. આચાર્યપદના એ જ સદાચારના આંદોલનો અરિહંતપદના પાચારૂપ છે. ઉપાધ્યાયપદ અને સાધુપદ એ બંને પદ એ જ પાંચ આચારના આંદોલન ઝીલનાર એક જ કક્ષાના ભિન્નભિન્ન કાર્યવાહીના સુક્ષેત્રો છે. એ રીતે આચાર્ય પદ પાંચે પદોમાં સમાવિષ્ટ છે.

ઉપાધ્યાય પદ સંકલના :

દ્રાહશાંગી શ્રુતના પઠન-પાઠનથી ઉપાધ્યાય પદ ઉજવળ છે. અરિહંતપદ અને સિદ્ધપદ એ જ દ્રાહશાંગી શ્રુતના સારરૂપ છે. અરિહંતપદ એ દ્રાહશાંગીનું પ્રણેતાપદ છે અને સિદ્ધપદ એ દ્રાહશાંગીએ દર્શાવેલ માર્ગગમનથી પ્રાપ્ત થતું પદ છે. દ્રાહશાંગી શ્રુતની તેજરેખાઓના પ્રકાશના માર્ગદર્શનથી જ આચાર્યપદ, ઉપાધ્યાય પદ અને સાધુપદની સાર્થકતા છે. દ્રાહશાંગી શ્રુત એ જ માર્ગદર્શન છે. દરેક પદના પદરથો દ્રાહશાંગીએ દર્શાવેલ મોક્ષમાર્ગના પથિક છે. મહામંત્રના પાંચે પદો દ્રાહશાંગી શ્રુતના સારરૂપ છે. એ રીતે ઉપાધ્યાય પદ પાંચે પદમાં સમાવિષ્ટ છે.

સાધુ-પદ સંકલના :

સાધુપદની સાધુતા તો દરેક પદના પ્રાણ સમાન છે. દરેક પદ સાધુપદના જ પ્રકાર છે. સાધુપદની સમ્યગ્સાધુતાના બુદ્ધા બુદ્ધા દેખાતા પ્રકારો એકાકાર બનતાં પાંચે પદના મહાપ્રાણ બને છે, એ રીતે સાધુપદ પાંચે પદમાં સમાવિષ્ટ છે

‘એસો પંચ નમુક્કારો’એ પદથી પાંચે પદને એકીસાથે નમસ્કાર થએલા છે. એક જ નમસ્કાર પાંચે પદના પાદચરણ પખાળે છે. સ્વ પાવાપણાસણો એ પાંચે પદની સરખી તાકાતનું તારણ છે. પાંચે પદના નમસ્કાર દ્વારા સમસ્ત પાપ સમૂહ પર પ્રગાઠ પ્રહાર પડે છે અને પાંચે પદની સમસ્ત શક્તિ કે ભિન્નભિન્ન શક્તિનો કાર્ય પ્રકાર સર્વ પાપ પ્રાનાશક છે. દરેક પદ પોતાના પદ પ્રકાશિત રહી અન્ય પદને પણ પ્રકાશિત કરે છે. દરેક પદને થએલો નમસ્કાર પાપ-પ્રનાશક હોવાથી આરાધકને અવ્યાબાધ, અવિચળ અને અનોપમ સર્વશ્રેષ્ઠ માંગલિક દાતા છે તે પ્રકારનું જગતમાં અન્ય કોઈ માંગલિક નથી. ‘મંગલાણુંચ સવેસિં પદમં હવઈ મંગલ’ એ બે પદો તેની પાકી બાંહેધરી આપે છે. સર્વશ્રેષ્ઠ મંગલના એ બે પદો અનાદિકાળના સાક્ષી છે.

એ રીતે ચુલિકાના ચારે પદો પ્રથમના પાંચે પદોના પ્રભાવથી સંપૂર્ણ પ્રભાવિત અને આશ્રિત છે.

પરમેષ્ઠી ભગવંતોનો ઉપકાર

સર્વ સંસારી જીવો ઉપર પંચ પરમેષ્ઠિ ભગવંતોનો ઉપકાર અનાદિ અનંત ભાગે ચાલુ છે.

વ્યવહાર રાશીમાંથી એક જીવ સિદ્ધ થતાં, અવ્યવહાર રાશીમાંથી એક જીવ વ્યવહાર રાશીમાં પ્રવેશે છે. વ્યવહાર રાશીમાં પ્રવેશેલ જીવ ફરી કદી અવ્યવહાર રાશીમાં જતો નથી. વ્યવહાર રાશીમાં રહેલા દરેક જીવોને વ્યવહાર રાશીમાં મળેલો પ્રવેશ એ સિદ્ધ થતા જીવોને આભારી છે. જીવોનું સિદ્ધ થવું તે અરિહંત ભગવંતોના ઉપદેશને અને ત્રણે પ્રકારના સાધુ ભગવંતોની સાધનાને આભારી છે એ રીતે વ્યવહાર અને અવ્યવહાર રાશીમાં રહેલા સર્વ જીવો પર પંચ પરમેષ્ઠી ભગવંતોનો પ્રાથમિક ઉપકાર છે.

જીવની અવ્યવહાર રાશીની અનાદિની જેલની બેડીઓ પંચ પરમેષ્ટિ ભગવાનની સ્વઉચિત પ્રવૃત્તિ દ્વારા તૂટે છે. વ્યવહાર રાશીમાં જીવને દાખલ થવાનો એટલે ઉત્તતિક્રમમાં આગળ વધવાની તક આપવાનો પ્રથમ અને મહાન ઉપકાર પંચ પરમેષ્ટી ભગવંતોનો છે. વ્યવહાર રાશીમાં દાખલ થયા પછી જીવ પંચ પરમેષ્ટી ભગવાનના પરમ આલંબને અને આરાધનાએ ભવ નિસ્તાર પામે છે અને એક અવ્યવહાર રાશીના જીવને વ્યવહાર રાશીમાં દાખલ કરે છે.

પંચ પરમેષ્ટી ભગવંતોની એ રીતની ઉપકારની પરંપરા કાયમ માટે ચાલુ રહેલી છે.

સાધુપદની સાધકતા ઉપાધ્યાય પદની ઉપબોધિતા અને આચાર્ય પદની આચરણીયતાનો શુભગ સમ્યગ્પણે સમન્વય દ્વારા થતી શુભપ્રવૃત્તિ એ જ અરિહંત પદની ઉત્તમ ઉપાસના છે. અરિહંત પદની ઉપાસના એ જ સિદ્ધપદમાં સામેલ થવાના હક્કનો પરમ પરવાનો છે.

૧૦૮ તેજકિરણોથી તેજસ્વી બનેલ પાંચે પદોની આભા સ્વપદે સ્થીર બની આત્મતાકાત કેળવીને ઊર્ધ્વપદગામી બને છે. અરિહંત પદ અને સિદ્ધપદની આભા અસ્ખલિત અને અખંડિત રીતે પ્રવર્તે છે જ્યારે નીચેના ત્રણ પદોના પદસ્થોને સ્વઆભા સાચવવા માટે સંપૂર્ણ તકેદારી અને પ્રમાદ-ત્યાગની ખૂબ આવશ્યકતા રહે છે. છેલ્લા ત્રણ પદસ્થોની આભા સાવચેતીના અભાવે કે પ્રમાદ દોષના યોગે ચાલી જાય તો તે પદસ્થ પદ પતન પામે છે.

પદ પાંચ હોવા છતાં તેનું પ્રવેશદ્વાર ફક્ત સાધુપદ છે. સાધુપદના સત્યાવીશ ગુણની તાકાત ધારણ કરનાર તાકાતવાન જ તે પદમાં સામેલ થઈ શકે છે. જે સાધુ ગુણ યોગ્ય બળ-વીર્ય પ્રાપ્ત ન થયું હોય તો તેવા ગુણ વિહીનને બાહ્યવેશ કે બાહ્યબળ દ્વારા તેમાં પ્રવેશ મળતો નથી. તેવો પ્રવેશ આ પદને માન્ય નથી. જેમ ગાંડો માણસ હું રાજ છું તેમ બોલવાથી રાજ્યપદને અધિકારી બની શકતો નથી તેમ ગુણરહિત સાધુ હું સાધુ છું તેમ માનવામાત્રથી સાધુપદ પામી શકતો નથી. ગુણયુક્ત પદસ્થો કંમે કંમે ચોથા-ત્રીજા પદે થઈ બીજા પદના પદસ્થ બને છે. અથવા સીધા બીજા પદના પદસ્થ બને છે અથવા તો પ્રથમ પદે બિરાજી બીજા પદના પદસ્થ બને છે. પહેલું પદ માર્ગદર્શકનું, બીજું પદ પરિપૂર્ણતાનું હોઈ સાધ્યપદ છે. છેલ્લા ત્રણ પદ સાધકના હોઈ સાધનાના પગથિયારૂપ છે. પહેલા પદના પદસ્થ માર્ગદર્શને સાધ્યપદની સાધના સાધ્ય થઈ ચુકેલી હોય છે. અધાતિ કર્મોની સ્થિતી હોવા છતાં ધાતી કર્મોનો નાશ થયો હોવાથી તે સયોગી સિદ્ધ જ ગણાય છે. પાંચે પદમાં સિદ્ધપદ એ ભાવસિદ્ધપદ છે. શેષ ચાર પદો દ્રવ્યસિદ્ધપદ છે.

આ પાંચે પદની બહાર રહેલા જીવો, પાંચે પદના ધ્યાનથી સાધકની યોગ્યતા મેળવી, સાધુપદ દ્વારા આ પાંચ પદમાં પ્રવેશ મેળવી પદસ્થ બની શકે છે. શ્રાવક-શ્રાવિકાઓ જેઓ ધર્મના આરાધક હોવા છતાં, પાંચે પદ પ્રત્યે અનન્ય ભક્તિ ધરાવતાં હોવા છતાં, તેઓ આ પદોની બહાર રહેલાં છે. તેઓ જ્યારે સાધુપદના પૂરા સંસ્કારો પામી સર્વ વિસ્તીર બને છે, ત્યારે આ પદો તેઓનો પ્રવેશ લાયકાતના ધોરણે માન્ય રાખે છે. એ રીતે પદમાં સામેલ થઈ, પદસ્થ બન્યા છતાં જે પદ-નિશ્ચિત સંસ્કારો અને સુચિત યોગ્ય ગુણો સાચવી શકતાં નથી તેઓ પદથી પતન પામી પદચ્યુત બને છે.

પંચ-પદોની બહાર રહેલા હોવા છતાં ચતુર્વિધ સંઘમાં સમાવિષ્ટ એવા દેશ વિસ્તીરોને પણ શ્રી તીર્થંકર ભગવંતો દેશનાની શરૂઆત ‘પહેલાં નમે તિથથસ્સ’ કરીને આવકારે છે. તે દેશવિસ્તી

૧૬ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

વ્રતધરોની આ પાંચ પદમાં સામેલ થવાની યોગ્યતા બતાવે છે. એ યોગ્યતાની વિશેષ અને તાત્કાલિક પ્રાપ્તિ માટે, નમસ્કાર મંત્રનો જાપ, પંચપરમેષ્ટિની આરાધના, ઉપાસના અથવા ચેનકેન પ્રકારેણ પંચપરમેષ્ટિ પદમાં તત્ત્વમયતા પ્રાપ્ત કરવી એ જ એક ઉપાય માત્ર છે.

પાંચ પદોમાં વેશ સંપ્રદાય કે ક્ષેત્રને એકાંતે સ્થાન અપાયેલું નથી. ફક્ત નક્કર ગુણો જ પદસ્થોની લાયકાત રૂપ છે. પાંચમા પદમાં રહેલ “લોએ અને સવ” એ બે શબ્દો બહુ જ અર્થગંભીર છે. સાધુના સત્યાવીશ ગુણધારક સાધુ ક્ષેત્રથી નરલોક અઢી દ્વીપની અંદર અથવા લબ્ધિદ્વારા કે દેવ સહાયથી અઢીદ્વીપ બહાર હોય તો તે ગમે તે ક્ષેત્ર સંપ્રદાય કે ગચ્છમાં હોવા છતાં પાંચમા પદમા પદના પદસ્થ તરીકે લોએ અને સવ શબ્દથી ગુણ આશ્રયિ તેનો સ્વીકાર કરી વંદન કરવામાં આવે છે.

શ્રી પંચ પરમેષ્ટી ભગવાનના કરેલ ગુણવર્ણન અને સ્તવના, એ આંતર ગૃહમાં જાગેલી મહામંત્ર-પદ પ્રવેશની કાળ જૂની ઝંખનાની સફળતા માટેની પ્રાર્થના છે.

એ આંતરઝંખના ઝંખે છે.

પદસ્થોની લાયકાતના પરિબળોનું સ્વમાં પ્રગટીકરણ.

તે તાકાતના આધારે, તે તેજના સહારે, માર્ગ-પ્રતિક્ષા અને માર્ગવહન બળ મેળવીને, શ્રી નવકારના નિર્વિકાર આધ્યાત્મિક ક્ષેત્રમાં પ્રતિકાર રહિત પ્રવેશ.

તે ક્ષેત્ર પ્રવેશના પરવાના નમસ્કાર મંત્ર દ્વારા પ્રાપ્ત થયાં છે, થાય છે અને થશે.

પંચ પરમેષ્ટિ ભગવાનના સર્વ ગુણોની સમ્યગ્વિચારણા, તે ગુણોની તાત્વિક મહત્તા, તે ગુણોમાં ઝળકતી આત્મતાકાતની તેજરેખાનું નિરીક્ષણ, અને તેમાં તદ્દાકાર તદ્દલીનતા પ્રાપ્ત થતાં, પંચપરમેષ્ટિપદ પ્રવેશની લાયકાત પ્રાપ્ત થાય છે. તે લાયકાત આંતર અને બાહ્ય બંને પ્રકારે સક્રિય રીતે પરિણુત થતાં, તે સક્રિયસહભાવના જ પંચ પરમેષ્ટી પદ પ્રવેશની મંજૂરીરૂપ પરવાનાખત બને છે.

પંચ પરમેષ્ટિ ભગવંતના જાપ-સ્મરણ-સ્તવના-સેવા-પૂજા-ઉપાસના અને આરાધના આદિ દરેક પ્રકારો પંચ પરમેષ્ટિ પ્રત્યે થતી પ્રાર્થનાના પ્રકારો છે. તે પવિત્ર અને પ્રભુપ્રણિત પ્રાર્થના બળે, સર્વમાન્ય અને સર્વજ્ઞમાન્ય પદપ્રવેશ પરવાનાખતની પ્રાપ્તિ જીવને અવશ્ય થાય છે. મહામંત્ર પદનો પ્રવેશક જ સુક્તિ માર્ગનો પ્રવાસી છે. મહામંત્ર પદના પ્રવેશકને પ્રવેશની સાથે જ સત્તાગત સુક્તિની મહોર (ખાતરી) મળી જાય છે. એમ સર્વ સર્વજ્ઞ ભગવંતો એ કરેલ છે.

નવકાર સ્તવન

- રાગ : ધનવાન જીવન માણે છે -

નવકાર મંગળકારી છે, તે છાયા વીર તમારી છે;
ઔદે પૂરવ-શ્રુત સિંધુનો, નીચોડ મંગળકારી છે. નવકાર ટેક
પાંચે પદમાં પચરંગી તમે, પદ પદના પદવીધાર તમે;
રસ-રંગ છટા પદ પદ બુઢી, સાકાર નિરાકારી છે. નવકાર ૧

ત્રિરંગી ગુરુના ગારવમાં, દ્વિરંગી સુદેવના દૈવતમાં;
 સંયમ બળની ચડતાં કમથી, તાકાતને વિસ્તારી છે. નવકાર ૨

સાધક બોધક આચાર વડે, શોભે ગુરુ વંદનના ત્રિપદે;
 ને દેવ નમનના દ્વિપદમાં, શત્રુધન મુક્તિધારી છે. નવકાર ૩

સદ્દેવ ગુરુને ધનરૂપે, નિરખ્યા તમને જ મહામંત્રે;
 છો જ્ઞેયોપાદેય તત્ત્વ તમે, નવકાર દર્શનદાયી છે. નવકાર ૪

છો ધ્યેય તમે અને ધ્યાન તમે, ધરીયે ધ્યાતા બની જીર અમે;
 એકાગ્રદશા નવકાર સુલીનતા, સ્થાન પાવનકારી છે. નવકાર ૫

નવકાર વડે જપીએ તમને, નવકાર વિષે ઘો સ્થાન મને;
 નવકાર નિર્વિકાર સવાઈ, જ્યોત ઇચ્છા મારી છે. નવકાર ૬

(તત્ત્વવિચાર સ્તવનાવળી)

અનાદિ અનંત જગત અને તેમાં બ્રમણુનું કારણ,
 કાલે અણુઇ નિહણે જોણિ-ગહણુમ્મિ ભીસણે ઇત્ય
 ભમિયા ભમિહિંતિ ચિરં જીવા જિણુ-વચણુ-મલહંતા.

(॥ ૪૬ ॥ જીવવિચાર સૂત્ર)

શ્રી જિન વચનને પામ્યા નથી તેવા પ્રાણીઓ, અનાદિ અનંત સ્થિતિવાળા આ સંસારમાં પરિબ્રમણુ કરે છે. ભવ બ્રમણુના અનેક કારણો આ એક કારણુમાં સમાએલા છે. અનાદિકાળની અથડામણુના અંતનો ઉપાય શ્રી જિન વચનની પ્રાપ્તિમાં જ સમાયેલો છે. ભવબ્રમણુ રૂપ રાત્રિમાં ગાઠ નિદ્રિત આત્માને પ્રભુ વચનની પ્રાપ્તિ એ જ સુવર્ણ પ્રસાત છે. શરૂઆત અને અંતના છેડા રહિત ષડ્દ્રવ્યાત્મક જગત પ્રવાહથી અનાદિ અનંત છે. ધર્મોસ્તિકાય, અધર્મોસ્તિકાય, આકાશસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય, કાળ અને જીવાસ્તિકાય; એ છ એ દ્રવ્યો અનાદિ અનંત છે. આ ષડ્દ્રવ્યાત્મક જગતમાં જીવો જ્યાં સુધી શ્રી જિન-વચન પામે નહીં ત્યાં સુધી જીવોનું ભવ-બ્રમણુ ચાલુ રહે છે. અનાદિ અનંત સંસારમાં શ્રી જિન વચનની પ્રાપ્તિ થતાં, જીવોનું ભવબ્રમણુ અનાદિ-સાંત બને છે. અનાદિ સાંત એ વહેવારકાળનો પ્રકાર છે. વહેવારકાળનું વર્ણન ભગવંતોએ નીચે મુજબ વર્ણવેલ છે.

વ્યવહાર કાળ

જ્યોતિષચક્રની ગતિના આધારે પ્રવર્તતો રાત્રિ-દિવસરૂપ કાળ અઢી દ્વીપ પ્રમાણુના ક્ષેત્રમાં પ્રવર્તે છે. અઢી દ્વીપ પછીના તિરછોલોકના દ્વીપ અને સમુદ્રોમાં વ્યવહારકાળનું પ્રવર્તન નથી, કારણ કે ત્યાં સૂર્ય અને ચંદ્રનું ગમનાગમન નથી અને જિધ્વ અધોલોકમાં સૂર્ય-ચંદ્ર છે જ નહિ! તેથી ત્યાં પણ રાત્રિ-દિવસરૂપ વ્યવહારકાળની મર્યાદા નથી.

જિ. ૩

અઢી દ્વીપ પ્રમાણુ નરલોકમાં ૧૩૨ ચંદ્ર અને ૧૩૨ સૂર્ય આવેલા છે તેની વીગત:

જંબુદ્વીપમાં	૨ ચંદ્ર	૨ સૂર્ય
લવણુ સમુદ્રમાં	૪ ચંદ્ર	૪ સૂર્ય
ઘાતકી ખંડમાં	૧૨ ચંદ્ર	૧૨ સૂર્ય
કાળોદ્ધિમાં	૪૨ ચંદ્ર	૪૨ સૂર્ય
પુષ્કરાધમાં	૭૨ ચંદ્ર	૭૨ સૂર્ય મળી

કુલ ૧૩૨ ચંદ્ર, ૧૩૨ સૂર્ય છે.

જ્યોતિષી દેવોના ચર અને સ્થિર બે પ્રકાર છે; તેમાં ઉપર દર્શાવેલા અઢી દ્વીપ ક્ષેત્રમાં આવેલા ૧૩૨ ચંદ્ર અને ૧૩૨ સૂર્ય તેના પરિવાર સાથે દરેક ચર વિભાગના છે. જેથી પોતપોતાના મર્યાદિત ક્ષેત્રમાં તેઓનું અવિરત પરિભ્રમણ ચાલુ જ હોય છે. ચર ચંદ્રનો પરિવાર પણ ચર હોય છે. એક ચંદ્રના પરિવારમાં ૮૮ ગ્રહ, ૨૮ નક્ષત્ર અને ૬૬૯૭૫ કોટાકોટી તારક સમુદાય છે. તારાઓના વિમાનોની સંખ્યામાં દર્શાવાયેલ કોટાકોટી શબ્દ માટે બે રીતના વિચારો પ્રવર્તે છે. એક કોટાકોટી શબ્દને ક્રોડની સંખ્યાનો જ સંકેત-શબ્દ કહે છે અને એક કોટાકોટીને ક્રોડ ગુણ્યા ક્રોડથી થતી ૧૫ આંકની સંખ્યા કહે છે. અઢી દ્વીપ ક્ષેત્રની ખહાર આવેલા ચંદ્ર અને સૂર્ય સ્થિર છે તેથી તેઓને અને તેના પરિવારને પરિભ્રમણ હોતું નથી.

ચર જ્યોતિષક ચક્રની ગતિના આધારે રાત્રિ-દિવસરૂપી વ્યવહારકાળ પ્રવર્તે છે. તે વ્યવહારકાળનું પ્રવર્તન અઢીદ્વીપ ક્ષેત્ર પ્રમાણુ છે. વહેવાર કાળના સંખ્યાત, અસંખ્યાત અને અનંત એમ ત્રણ પ્રકાર છે. સંખ્યાથી દર્શાવાતો કાળ સંખ્યાત કાળ કહેવાય છે સુક્ષ્મ-અવિભાજ્ય કાળને સમય કહેલ છે જે સમયરૂપ કાળનું સુક્ષ્મ કાળમાન કેવળી ગમ્ય છે.

વ્યવહારકાળનું કોષ્ટક

અસંખ્યાત સમય	૧ આવલિકા
૨૫૬ આવલિકા	૧ ક્ષુલ્લક ભવ
૧૭૬૦ ક્ષુલ્લક ભવ	૧ પ્રાણુ, (૧ શ્વાસોશ્વાસ) ૪૪૪૬૩૩૫૬ આવળીકા
૭ પ્રાણુ	૧ સ્તોક
૭ સ્તોક	૧ લવ
૭૭ લવ	૧ મુહૂર્ત એટલે બે ઘડી અથવા ૪૮ મિનિટ
૧૬૭૭૭૨૧૬ આવળીકા	૧ મુહૂર્ત ૩૭૭૩ શ્વાસોશ્વાસ
૩૧૧ મુહૂર્ત	૧ પ્રહર (૩ કલાક)
૮ પ્રહર	૧ અહોરાત્રી ૩૦ મુહૂર્ત ૬૦ ઘડી (૨૪ કલાક)
૧૫ અહોરાત્રી	૧ પક્ષ
૨ પક્ષ	૧ માસ

૬ માસ	૧ અયન
૧૨ માસ અથવા ૨ અયન	૧ વર્ષ
૫ વર્ષ	૧ યુગ

૧૭૧૧ ક્રિસ્તક ભવનો એક પ્રાણ ગણતાં એક પ્રાણની ૪૪૮૦ આવલિકા થાય તે રીતે ગણતાં ૧ મુહૂર્તની ૧૬૯૩૦૪૦ આવલિકા થાય, જ્યારે એક મુહૂર્તની ચોક્કસ આવલિકા ૧૬૭૭૭-૨૧૬થી કાંઈક અધિક કહેલ છે.

એગાકોડિ સત્ત સક્ટિ લખખા સત્તહત્તરિ સહસ્સા ય,
દ્વાય સયા સોલહિઆ આવલિઆ ઇગિ મુહુત્તમિમિ (નવતત્વ-૧૨)

તે હિસાબે એક પ્રાણની ૪૪૪૬૩૬૩ આવલિકા થાય તે પ્રમાણે ૧ પ્રાણના ક્રિસ્તક ભવ ૧૭૩૬ થાય. ઘણે ઠેકાણે ૧૭૧૧ ક્રિસ્તક ભવ લખેલ છે ત્યાં ૧૭૧૧ ક્રિસ્તક ભવમાં કાંઈ એછા સમજવા. ૧૭૧૧ થી વધારે અને ૧૭૧૧ માં કાંઈક એછા ભવ એટલે ૧૭૩૬ ભવ આવે. સંખ્યાત સંખ્યાના સંખ્યાત પ્રકારે હોય છે. સંખ્યાતની ગણતરીમાં શીર્ષ પ્રહેલિકાની સંખ્યા ૧૬૪ આંકની શાસ્ત્રમાં ઉપલબ્ધ છે, જે નીચે મુજબ ૫૪ આંકડા અને ઉપર ૧૪૦ શુન્યથી લખાય છે.

૭૫૮૨ ૬૩૨૫ ૩૦૭૩ ૦૧૦૨ ૪૧૧૫ ૭૯૭૩ ૫૬૬૬ ૭૫૬૬ ૬૪૦૬ ૨૧૮૬ ૬૬૮૪ ૮૦૮૦
૧૮૩૨ ૬૬ અને ઉપર ૧૪૦ શુન્ય મૂકતા શીર્ષ પ્રહેલિકા સંખ્યા લખાય છે.

શીર્ષ પ્રહેલિકા કોષ્ટક

૮૪ લાખ વર્ષનું એક પૂર્વાંગ, ૮૪ લાખ પૂર્વાંગનું ૧ પૂર્વ. તે રીતે ચોરાશી લાખને ૮૪ લાખે ગુણતાં ચડતાં અઠવાનીસમાં સ્થાનને શીર્ષ પ્રહેલિકા કહેવાય છે. ૮૪ લાખના ગુણાકાર પામતાં ૨૮ સ્થાનો નીચે મુજબ છે :

(૧) પૂર્વાંગ (૨) પૂર્વ (૩) ત્રુટિતાંગ (૪) ત્રુટિત (૫) અડડાંગ (૬) અડડ (૭) અવવાંગ (૮) અવવ (૯) હુહુવાંગ (૧૦) હુહુવ (૧૧) ઉત્પલાંગ (૧૨) ઉત્પલ (૧૩) પદ્મમાંગ (૧૪) પદ્મ (૧૫) નલીનાંગ (૧૬) નલીન (૧૭) અર્થનિપુરાંગ (૧૮) અર્થનિપુર (૧૯) અયુતાંગ (૨૦) અયુત (૨૧) પ્રયુતાંગ (૨૨) પ્રયુત (૨૩) નયુતાંગ (૨૪) નયુત (૨૫) ચુલિકાંગ (૨૬) ચુલિકા (૨૭) શિર્ષ પ્રહેલિકાંગ (૨૮) શિર્ષ પ્રહેલિકા.

સંખ્યાતની શાસ્ત્રોમાં ઉપલબ્ધ ૧૬૪ આંકની સંખ્યા શીર્ષ પ્રહેલિકા છે તેથી વધારે આંકો ધરાવતી સંખ્યા હોવી સંભવિત છે. તેથી અત્યારે ઉપલબ્ધ સંખ્યાને છેલ્લી સંખ્યા કહી શકાય નહીં, કારણકે તેથી પણ વધારે આંકની સંખ્યાનો સંકેત દર્શાવેલ હોવાનો સંભવ છે. અસંખ્ય અને અનંતના કોષ્ટક દર્શાવનાર શ્રી અરિહંત ભગવંતોએ સંખ્યાતાની જે ચરમ સંખ્યા દર્શાવી હોય તે સંખ્યાને સંખ્યાતાનું ચરમ સીમાચિન્હ માની સંખ્યાતાનો પ્રકાર ત્યાં સુધી

૨૦ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યૌત દર્શન

સમજવો જોઈએ; તે રીતે સંખ્યાતાના સંખ્યાત પ્રકારો છે. સૌ, હજાર, લાખ, કોડ, અબજ અને ભગવંતોએ સંખ્યાતાની જે છેલ્લી ચરમ સંખ્યા દર્શાવી હોય તે દરેક સંખ્યા અરસપરસ ઘણી વધઘટ ધરાવતી હોવા છતાં તે દરેકને સંખ્યાતુ જ કહેવાય છે. સંખ્યાતાથી સંખ્યા સમજવાની કૌશીલ્ય કરવાથી અસંખ્યાતાની અસંખ્યાતતા સમજવાનું સરલ બનશે.

અસંખ્યાતના અસંખ્ય પ્રકાર છે, જેમ કે સુક્ષ્મ નિગોહ (સાધારણ વનસ્પતિ)થી બાહર નિગોહ સુધીના જીવોના શરીરો અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગે કહેલા છે તે શરીરોના કદમાં પરસ્પર અસંખ્યાત ભાગે કે ગુણે નાના મોટાપણુ પ્રવર્તે છે. અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગે દર્શાવેલા જીવોના શરીરમાં સહુથી નાનું શરીર સુક્ષ્મ-સાધારણ વનસ્પતિ કાયતું છે. તેથી અસંખ્યાત ગુણુ મોટા શરીરો અનુક્રમે નીચેના જીવો ધરાવે છે; સુક્ષ્મ વાયુ, સુક્ષ્મ અગ્નિ, સુક્ષ્મ અપૂકાય, સુક્ષ્મ પૃથ્વીકાય, બાહર વાયુકાય, બાહર-અગ્નિકાય, બાહર અપૂકાય, બાહર-પૃથ્વીકાય અને બાહર નિગોહ અનુક્રમે દરેક અસંખ્ય અસંખ્ય ગુણુ મોટા શરીર ધરાવે છે. આ દરેક જીવોના શરીરો અંગુલના અસંખ્યાત ભાગે છે છતાં તે એક બીજાથી અસંખ્યગુણુ મોટા શરીર છે. એ રીતે અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગના પણુ અસંખ્યાત પ્રકારો જણાવેલા છે. તે વાસ્તવિક હકીકતરૂપે ચોક્કસ દેહમાનના ચોક્કસ માપ છે. અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગમાં પણુ અસંખ્ય પ્રકારની રહેલ તરતમતા તે જીવોના દેહમાનથી સમજી શકાય છે.

છેવટના ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતા સુધીની જણાવેલી સંખ્યાના સંખ્યાત પ્રકારો છે છેવટની ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતાની સંખ્યા પૂરી થતાં સંખ્યાતાનો પ્રકાર પૂરો થાય છે, તેમાં એક ઉમેરાતા પહેલું અસંખ્યાતુ બને છે. નવમા ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત અસંખ્યાતાના પ્રકાર સુધીમાં અસંખ્યાતાના અસંખ્યાત પ્રકારો થાય છે. છેવટના નવમા અસંખ્યાતાની મર્યાદા પૂરી થતાં, અસંખ્યાત સંખ્યાનો પ્રકાર પૂરો થાય છે. અને તેમાં એક ઉમેરાતાં પહેલું અનંતુ બને છે. નવમા અનંત અનંતા સુધીમાં, અનંતાના અનંત પ્રકારો થાય છે.

શાસ્ત્ર વિષયોની ગંભીરતાની સમજણુ ગુરુગમ દ્વારા મેળવવાથી તેમાં રહેલ રહસ્ય, ખૂબી અને ગણતરીનું જ્ઞાન સુગમતાથી પ્રાપ્ત થાય છે. જેથી જ્ઞાનીઓએ નિર્કશેલ હકીકતોની શ્રદ્ધા સુદ્રઢ બને છે. સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા અને અનંતાના પ્રકાર સમજવા માટે ગુરુગમ અને સાધુ-સાનિધ્ય ખૂબ જરૂરી છે.

પદ્યોપમ અને સાગરોપમ કાળના છ પ્રકાર

પદ્યોપમ અને સાગરોપમ કાળ અસંખ્ય વર્ષ પ્રમાણુ હોવાથી અસંખ્યાતાના પ્રકારમાં છે. અસંખ્યાતાના અસંખ્યાત પ્રકાર છે.

૧. બાહર ઉદ્ધાર પદ્યોપમ-એક યોજન પ્રમાણુ લાંબો, પહોળો અને ઊંડો પદ્ય કદથી તેમાં યુગલિકોના વાળના ઝીણા ટુકડા એવી રીતે ઠાંસી ઠાંસીને સજ્જડ ભરવા કે તેના ઉપરથી ચર્કવતીની સેના ચાલે તો પણુ જરાય દબાય નહિ તેમ જ પાણી કે અગ્નિ પ્રવેશે નહિ એવા પદ્ય-કૂવામાંથી સમયે સમયે એક એક વાળનો ટુકડો કાઢતાં પદ્ય બાલી થતાં જે કાળમાન થાય તે બાહર ઉદ્ધાર પદ્યોપમ કહેવાય.

૨. સુક્ષ્મ ઉદ્ધાર પદ્યોપમ-ઉપર દર્શાવેલ વાળના પ્રત્યેક ટુકડાના અસંખ્ય અસંખ્ય ભાગ કદપી સમયે સમયે વાળના ટુકડાને એક એકને અંશ ભાગ કાઢતાં કુવો ખાલી થતાં સુધીનું જે કાળમાન થાય તે સૂક્ષ્મ ઉદ્ધાર પદ્યોપમ કાળ કહેવાય.
૩. બાહર અધ્ધા પદ્યોપમ-ઉપર દર્શાવેલ માપ પ્રમાણના પદ્યમાં સાત દીવસના જન્મેલા યુગલિકના એક વાળના સાત વાર આઠ આઠ ટુકડાઓ કરી પદ્ય ઠાંસી ઠાંસીને ભરવો કે જેને ચક્રવર્તીની સેના અગ્નિ કે જલ અસર ન કરી શકે. (એક વાળના સાતવાર આઠ આઠ ટુકડા કરતાં તેના કુલ ૨૦૬૭૧૫૨ વીસ લાખ સત્તાણું હજાર એકસો અને બાવન ટુકડા થાય.) તે પદ્યમાંથી સો-સો વરસે એક એક ટુકડો કાઢતાં પદ્ય જ્યારે ખાલી થાય તેટલું કાળમાન તે બાહર અધ્ધા પદ્યોપમ કહેવાય છે.
૪. સુક્ષ્મ અધ્ધા પદ્યોપમ-ઉપર બાહર અધ્ધા પદ્યોપમમાં દર્શાવેલ પ્રત્યેક ટુકડાઓના અસંખ્ય અસંખ્ય ભાગ કદપી સો-સો વરસે એક એક ભાગ કાઢતાં પદ્ય ખાલી થતાં સુધીનું જે કાળમાન તે.
૫. બાહર ક્ષેત્ર પદ્યોપમ-ઉપરના કુવામાં જે વાળના ટુકડા ભર્યાં છે અને તે ટુકડાઓ જે આકાશ પ્રદેશને ફરસે છે તે આકાશ પ્રદેશને સમયે સમયે એક એક કાઢતાં જે કાળમાન થાય તે.
૬. સુક્ષ્મ ક્ષેત્ર પદ્યોપમ-ઉપરના વાળોના ખંડના અસંખ્ય ભાગ કદપી તે ખંડો જે આકાશ પ્રદેશને ફરસ્યા હોય તે અને ન ફરસ્યા હોય તેવા તે દરેક આકાશ પ્રદેશને સમયે સમયે એક એક કાઢતાં જે કાળમાન થાય તે.

ઉપર દર્શાવેલા છ પ્રકારના પદ્યોપમના હસ કોટાકોટી પદ્યોપમે તે-તે પ્રકારના સાગરોપમ થાય છે. સાગરોપમના પ્રકારો પણ પદ્યોપમ પ્રમાણે છ પ્રકારના અને તેજ નામના છે.

ચોથા સુક્ષ્મ અધ્ધા પદ્યોપમ અને સાગરોપમથી દેવો અને નારકીના જીવોની આયુષ્યની સ્થિતિ મપાય છે અને તે રીતે દર્શાવાયેલા આયુષ્યસ્થિતિના કાળમાનમાં એક સમયનો પણ ફરક પડતો નથી. કાળના માપ એટલા ચોક્કસ દર્શાવેલા હોય છે કે કોટાકોટી સાગરોપમના કાળ-માપથી ખતાવેલા દર્શાવાયેલા (આરા) આરકના કાળમાપમાં એક સમયની પણ વધઘટ હોતી નથી. એટલે અસંખ્ય કાળના કે અનંત કાળના માપ તે અટકળ કે અનુમાનરૂપ નથી પણ ચોક્કસ માપ છે. જેમ સંખ્યાત એ ચોક્કસ માપ છે તેમ અસંખ્ય અને અનંત પણ ચોક્કસ માપ છે. ચાર ગાઉના કુવામાં નિશ્ચિંત વાળના ટુકડા ભરવા અને સમયે સમયે કે સો સો વરસે એક એક કાઢવાની કદપના એ કોઈ હુમ્મગ કદપના નથી પણ તે રીતે તે કાળમાન બને છે, માટે તે રીતે જણાવેલ છે.

અસંખ્યાતના નવ પ્રકાર

- (૧) જઘન્ય પરિત્ત અસંખ્યાતું (૨) મધ્યમ પરિત્ત અસંખ્યાતું (૩) ઉત્કૃષ્ટ પરિત્ત અસંખ્યાતું
- (૪) જઘન્ય યુક્ત અસંખ્યાતું (૫) મધ્યમ યુક્ત અસંખ્યાતું (૬) ઉત્કૃષ્ટ યુક્ત અસંખ્યાતું
- (૭) જઘન્ય અસંખ્યાત અસંખ્યાતું (૮) મધ્યમ અસંખ્યાત અસંખ્યાતું (૯) ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત અસંખ્યાતું.

૨૨ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

જઘન્ય, મધ્ય અને ઉત્કૃષ્ટના પરિત્ત યુક્ત અને સ્વનામ વડે અસંખ્યાત અને અનંતના નવ નવ ભેદ દર્શાવેલા છે

અસંખ્યાત સંખંધી

જઘન્ય યુક્ત અસંખ્યાત નામના ચોથા અસંખ્યાતાની સંખ્યા જેટલા જ એક આવલિકાના સમય હોય છે. મધ્યમ અસંખ્યાત અસંખ્યાત નામના આઠમા અસંખ્યાતાની સંખ્યા પ્રમાણની જગતમાં નીચેની દસ વસ્તુઓ હોય છે :

(૧) લોકાકાશના પ્રદેશો (૨) એકજીવના પ્રદેશો (૩) ધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશો (૪) અધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશો (૫) સ્થિતિ બંધના અધ્યવસાયોના સ્થાનો (૬) અનુભાગ બંધના અધ્યવસાયો સ્થાનો (૭) ત્રણે યોગના અવિલાજ્ય ભાગો (૮) એક કાળ ચક્રના સમયો (૯) પ્રત્યેક શરીરી જીવો (૧૦) અનંતકાય જીવના શરીરો.

ઉપર દર્શાવેલ દસ વસ્તુઓ આઠમા પ્રકારના અસંખ્યાત પ્રમાણે અસંખ્યાતી છે. એટલે આ દસે વસ્તુ આઠમા પ્રકારના અસંખ્યાતમાં સમાવેશ પામે છે. અહીં એ યાદ રાખવું જરૂરી છે કે આઠમું અસંખ્યાતું અસંખ્યાત પ્રકારનું છે એટલે આઠમા અસંખ્યાતના અસંખ્યાત પ્રકારમાંથી ગમે તે એક પ્રકારમાં કે બીજા પ્રકારમાં ઉપરોક્ત દશે વસ્તુઓનો સમાવેશ થાય છે.

અનંતના નવ પ્રકાર

અનંતના પણ અસંખ્યાત પ્રમાણે નવ પ્રકાર છે તે નીચે મુજબ :

(૧) જઘન્ય પરિત્ત અનંતું (૨) મધ્યમપરિત્ત અનંતું (૩) ઉત્કૃષ્ટ પરિત્ત અનંતું (૪) જઘન્ય યુક્ત અનંતું (૫) મધ્યમ યુક્ત અનંતું (૬) ઉત્કૃષ્ટ યુક્ત અનંતું (૭) જઘન્ય અનંત અનંતું (૮) મધ્યમ અનંત અનંતું (૯) ઉત્કૃષ્ટ અનંત અનંતું.

અનંતાનો નવમો પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ અનંત અનંતું જે છે તે વ્યવહારમાં કયાંય પણ ઉપયોગમાં આવતો જ નથી. ફક્ત ક્રમ મુજબ નવમો પ્રકાર હોવાથી દર્શાવાયેલ છે. અલોકાકાશના પ્રદેશો અને ત્રણે કાળના સમયો આઠમા અનંતમાં સમાવેશ પામે છે. તવમા અનંતની સંખ્યાના પ્રમાણની કોઈ વસ્તુ લોકાલોકમાં નહીં હોવાથી અનંતાનો નવમો પ્રકાર કામમાં આવતો નથી.

અનંત સંખંધી

જઘન્ય યુક્ત અનંત નામના ચોથા અનંત પ્રમાણ અમવ્ય જીવો આ વિશ્વમાં છે. મધ્યમ યુક્ત અનંત નામના પાંચમા અનંત પ્રમાણ સિદ્ધતા જીવો છે. મધ્યમ અનંત અનંત નામના આઠમા અનંત પ્રમાણ નીચે દર્શાવેલી સાત વસ્તુઓ છે :

(૧) વનસ્પતિ કાયના જીવો (૨) નીગાહના જીવો (૩) સર્વ જીવો (૪) અલોકાકાશના પ્રદેશો (૫) ત્રણે કાળના સમયો (૬) પુદ્ગલના પરમાણુઓ (૭) કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શનના પર્યાયો. આ સાત વસ્તુ આઠમા અનંતના અનંત પ્રકારમાંથી કોઈપણ પ્રકારમાં સમાવેશ પામે છે.

બાકી રહેલા અસંખ્ય અને અનંતના પ્રકારમાં શુન્દ્ર આવે છે તે વિગતો શાસ્ત્ર મુની ભગવંતોના સહવાસ દ્વારા મેળવવી.

વ્યવહારકાળના ચાર પ્રકાર-ચતુર્ભંગી

- (૧) અનાદિ અનંત-આ જગત્ કાળના અનાદિ અનંત ભાગે છે.
- (૨) સાદો અનંત-સિદ્ધ આત્માની સ્થિતિ સાદી-અનંત ભાગે છે.
- (૩) અનાદિ-સાંત-મોક્ષે ગયેલ આત્માનું ભવભ્રમણ અનાદિ-સાંત ભાગે છે.
- (૪) સાદિ-સાંત-દેહધારી આત્માનું જીવન સાદિ-સાંત ભાગે છે.
જગતના દરેક દ્રવ્યો અને દરેક પર્યાયોનો સમાવેશ આ રીતે કાળની ચતુર્ભંગીમાં થયેલાં હોય છે.
નિશ્ચયકાળ એક સમયની વર્તનારૂપ છે.

અસંખ્યાત અને અનંતકાળ

અસંખ્યાત વર્ષ-૧ પદ્યોપમ, ૧૦ કોટાકોટી પદ્યોપમ એક સાગરોપમ, ૧૦ કોટાકોટી સાગરોપમ=૧ ઉત્સર્પિણી (ચડતો કાળ), ૧૦ કોટાકોટી સાગરોપમ=એક અવસર્પિણી (ઉતરતો કાળ), ૨૦ કોટાકોટીન સાગરોપમ એક કાળચક્ર, એક ઉત્સર્પિણી અને એક અવસર્પિણી=એક કાળચક્ર થાય છે, અનંત કાળચક્ર=એક પુદ્ગલ પરાવર્તનકાળ થાય છે. આ રીતે નિયમિત પણે કાળનું વહન ચાલુ હોય છે. અનંતકાળ ગયો અને અનંતાનંતકાળ જશે છતાં કાળનું વહન સદાકાળ ચાલુ હોવાથી કાળને અનાદિ અનંત કહેલ છે.

પાંચ ભરત અને પાંચ ઐરવત ક્ષેત્રમાં ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી કાળ પ્રવર્તે છે. એટલે અહીં છ આરાના ભાવ અનુક્રમે બદલાતા રહે છે. કાંતો ચડતો કાળ હોય છે કાંતો જીતરતો કાળ હોય છે, ભરત અને ઐરવત ક્ષેત્ર સિવાય અઢીક્રીપના અન્ય ક્ષેત્રોમાં જુદી જુદી રીતે સમાન કાળ પ્રવર્તતો હોય છે ત્યાં ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી કાળના ચડતા-જીતરતાપણાનો ભેદ નથી.

મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં સદાકાળ અવસર્પિણી કાળના ચોથા આરાના ભાવ જેવા ભાવો સમાનપણે પ્રવર્તે છે. જ્યાં ઉત્કૃષ્ટ દેહમાન ૫૦૦ ધનુષ્યનું અને ઉત્કૃષ્ટ આયુ ૧ કોડ પૂર્વ વરસનું હોય છે. દેવ કુર અને ઉતર કુરક્ષેત્રમાં ઉત્કૃષ્ટ દેહમાન ત્રણ ગાઉ અને ઉત્કૃષ્ટ આયુ ત્રણ પદ્યોપમનું હોય છે. જ્યાં સદાકાળ પહેલા આરાના ભાવ સમાનપણે વર્તે છે. આ યુગલિક ક્ષેત્રમાં શિશુ ઉછેર કાળ ૪૯ દિવસનો હોય છે. ત્રણ દિવસને આંતરે આહારની ઇચ્છા થતાં, તુવેરના દાણા જેટલો આહાર પોષણક્ષમ બને છે. હરિવર્ષ અને રચક નામના યુગલિક ક્ષેત્રમાં ઉત્કૃષ્ટ દેહમાન બે ગાઉ અને ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય બે પદ્યોપમનું હોય છે અને સદાકાળ બીજા આરાના જેવા ભાવો સમાનપણે વર્તે છે. જે ક્ષેત્રમાં શિશુ ઉછેરકાળ ૬૪ દિવસનો છે અને બે દિવસને આંતરે આહારની ઇચ્છા થતાં, બૌર પ્રમાણ ખોરાક પોષણક્ષમ બને છે. હિમવંત અને હિરણ્યવંત નામના ક્ષેત્રમાં ઉત્કૃષ્ટ દેહમાન ૧ ગાઉ અને ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય એક પદ્યોપમનું હોય છે. જ્યાં સદાકાળ ત્રીજા આરાના ભાવ સમાનપણે વર્તે છે. જે ક્ષેત્રમાં શિશુ ઉછેર કાળ ૭૬ દિવસનો છે અને દર બીજે દિવસે આહારની ઇચ્છા થતાં, આંબળાના ફળ પ્રમાણ આહાર પોષણક્ષમ બને છે. છપ્પન અંતરક્રીપ ક્ષેત્રોમાં સદા ત્રીજા આરાના અંતના ભાગ જેવા ભાવ સમાનપણે વર્તે

૨૪ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

છે. ત્યાંના યુગલિકોનું દેહમાન ઉત્કૃષ્ટ ૮૦૦ ધનુષ્ય પ્રમાણે હોય છે. આયુષ્ય પદ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગનું હોય છે અને આહારની ઇચ્છા એકાંતરા થાય છે. શિશુ ઉછેર કાળ ૭૯ દિવસનો હોય છે. યુગલિક ક્ષેત્રોમાં યુગલિકો કદપવૃક્ષ પાસેથી યાચના દ્વારા આહાર આદિ ઉપયોગી બધી વસ્તુઓ મેળવે છે કારણકે તે ક્ષેત્રોમાં અસિ-મસિ-કૃષિના વ્યાપારો હોતા નથી. તે ક્ષેત્રોમાં ૧૦ પ્રકારના કદપ-વૃક્ષો હોય છે, તે વૃક્ષો પાસેથી યુગલિકો યાચના દ્વારા આહાર આદિ મેળવે છે.

યુગલિક ક્ષેત્રોમાં રહેલા ૧૦ પ્રકારના કદપવૃક્ષોના નામ

(૧) મત્તાંગ (૨) ભુત્તાંગ (૩) ત્રુટિક (૪) દિપાંગ (૫) જ્યોતિંગ (૬) ચિત્રાંગ (૭) ચિત્રસ
(૮) મણ્યંગ (૯) ગૃહાકાર (૧૦) અણિયસ.

ભરત તથા ઐરવત ક્ષેત્રમાં આ કદપવૃક્ષો અવસર્પિણી કાળના ત્રીજા આરાના અંત સુધી હોય છે.

કાળચક્ર અને આરા

જે ક્ષેત્રોમાં ચડતો અને પડતો કાળ એટલે બહલાતા ભાવોવાળો કાળ પ્રવર્તે છે તે કાળને અનુક્રમે ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી કાળ કહેવાય છે. એક કાળચક્રના તે બે ભાગ છે. દરેક ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી કાળને છ-છ વિભાગ હોય છે જેને આરક કહેવાય છે.

ઉત્સર્પિણી કાળ (ચડતાકાળ)ના છ આરાના નામ અને કાળમાન : ૧ દુષમ દુષમ-૨૧૦૦૦ વર્ષ પ્રમાણ (૨) દુષમ ૨૧૦૦૦ વર્ષ પ્રમાણ (૩) દુષમ-સુષમ ૪૨૦૦૦ વર્ષ-ન્યુન એક કોટાકોટી સાગરોપમ પ્રમાણ (૪) સુષમ-દુષમ બે કોટાકોટી સાગરોપમ પ્રમાણ (૫) સુષમ-ત્રણ કોટાકોટી સાગરોપમ પ્રમાણ (૬) સુષમ-સુષમ ચાર કોટાકોટી સાગરોપમ પ્રમાણ.

અવસર્પિણી (ઊતરતા કાળ)ના છ આરા અને કાળમાન :

(૧) સુષમ-સુષમ-ચાર કોટાકોટી સાગરોપમ પ્રમાણ (૨) સુષમ ત્રણ કોટાકોટી સાગરોપમ પ્રમાણ (૩) સુષમ-દુષમ બે કોટાકોટી સાગરોપમ પ્રમાણ (૪) દુષમ-સુષમ ૪૨૦૦૦ વર્ષ-ન્યુન એક કોટાકોટી સાગરોપમ પ્રમાણ (૫) દુષમ-૨૧૦૦૦ વર્ષ પ્રમાણ (૬) દુષમ-દુષમ-૨૧૦૦૦ વર્ષ પ્રમાણ-વર્તમાન કાળે હુંડા અવસર્પિણી કાળમાં ૨૧૦૦૦ વર્ષ પ્રમાણનો દુષમ નામનો પાંચમો આરક ચાલુ છે, વહી રહેલ છે.

એક ઉત્સર્પિણી અને એક અવસર્પિણી કાળ મળી એક કાળચક્ર થાય છે. જે કાળચક્રની કાળમર્યાદા ૨૦ કોટાકોટી સાગરની હોય છે. કાળચક્રમાં ૨૧૦૦૦ વર્ષની કાળ મર્યાદાના જે ચાર આરા આવે છે તે કાળ કાળચક્રની કાળ મર્યાદા પાસે અતિ અદ્યકાળ છે. વિકાસની ચરમસીમા પછી પડતા કાળની છેલ્લી કક્ષા સમાન કાળચક્રની આ ઊતરતી રેખા છે, તેથી પાંચમા તથા છઠ્ઠા આરાના સદાકાળ સમાન ભાવે વર્તતા ક્ષેત્રો નથી. જેમ પેલા, બીજા, ત્રીજા અને ચોથા આરાના સદાકાળ સમાન ભાવે વર્તતા ક્ષેત્રો અઢીક્રીપમાં છે તે રીતે પાંચમા અને છઠ્ઠા આરાના સદાકાળ સમાન ભાવે વર્તતા ક્ષેત્રો અઢીક્રીપમાં નથી કારણ કે તે પડતા કાળની ચરમ રેખા સમાન છે. પેલા, બીજા અને ત્રીજા આરાના સદાકાળ સમાન ભાવ યુગલિક ક્ષેત્રો (અકર્મ ભૂમિ)માં વર્તે છે, જ્યારે ચોથા આરાના સદાકાળ સમાન ભાવ પાંચ મહાવિદેહ ક્ષેત્ર (કર્મભૂમિ)માં વર્તે છે.

જિનેશ્વર દેવ શ્રી અરિહંત પરમાત્માઓની વિઘ્નમાનતાનો કાળ

અરિહંત ભગવંતો હોવાના કાળ આરક

ઉત્સર્પિણી કાળમાં અરિહંત ભગવંતો ત્રીજા આરામાં અને ચોથા આરાની શરૂઆતમાં હોય છે. અવસર્પિણી કાળમાં અરિહંત ભગવંતો ત્રીજા આરાના અંતે અને ચોથા આરાના સમસ્ત કાળમાં હોય છે. ચોથા આરાના ભાવ જેવા જ ભાવ જ્યાં સદાકાળ એક સરખા પ્રવર્તે છે તે મહા-વિદેહ ક્ષેત્રમાં તીર્થંકર દેવો સદાકાળ હોય છે.

ઉત્સર્પિણી કાળના છેલ્લા તીર્થંકર ભગવાનથી અવસર્પિણી કાળના પેલા તીર્થંકર ભગવંતો અંતરકાળ સામાન્ય રીતે ૧૮ કોટાકોટી સાગરોપમ હોય છે અને અવસર્પિણી કાળના છેલ્લા તીર્થંકરથી ઉત્સર્પિણી કાળના પેલા તીર્થંકર ભગવંતો અંતરકાળ સામાન્ય રીતે ૮૪૦૦૦ વરસ હોય છે. શ્રી મહાવીર ભગવાનથી શ્રી પદ્મનાભ ભગવાનનો અંતરકાળ ૮૪૦૦૭ વરસ અને પાંચ માસ છે તે નીચેની વીગતે છે :

શ્રી મહાવીર ભગવાન ચોથા આરાના ૩ વરસ ૮૧ માસ શેષકાળે મોક્ષે ગયા અને આવતી ચોવીશીના શ્રી પદ્મનાભ ભગવાન ત્રીજા આરાના ૩ વરસ ૮૧ માસ ગયે જન્મ પામશે. એટલે ૫-૬-૧-૨ એમ ચાર આરાના ૮૪૦૦૦ વરસ અને ૩ વરસ ૮૧ માસ ચોથા આરાનો શેષકાળ અને આગામી ત્રીજા આરાની શરૂઆતના ૩ વરસ ૮૧ માસ મળી ૮૪૦૦૭ વરસ અને પાંચ માસ ભણવા.

તીર્થંકર ભગવંતોના ઉત્પત્તિક્ષેત્રો

પુકખરવરદી વઢું ધાયઈ, સંડે અ જંબુ દીવે અ;
ભરહેરવય વિદેહે, ધમ્માઈગરે નમંસામિ ॥ પુકખરવરદી - ૧ ॥

તિર્થલોકના અસંખ્યાત દ્વીપ અને સમુદ્રોમાં અઠી દ્વીપ પ્રમાણ મનુષ્ય ક્ષેત્ર છે. તે પછીના દ્વીપ અને સમુદ્રોમાં મનુષ્યોના જન્મ અને મરણ નીપજતાં નથી. એટલે લોકનાથ તીર્થંકર ભગવંતો એ અઠી દ્વીપ (મનુષ્યલોક)માં જ ઉત્પન્ન થાય છે. અઠી દ્વીપમાં ૧૫ કર્મભૂમિ ક્ષેત્ર, ૩૦ અકર્મભૂમિ ક્ષેત્ર અને ૫૬ અંતરદ્વીપ ક્ષેત્ર મળી મનુષ્યોના ૧૦૧ ક્ષેત્ર છે. અસી, મસી અને કૃષિના વ્યાપારો જ્યાં વર્તતા હોય છે તે કર્મભૂમિ ક્ષેત્ર કહેવાય છે અને અસી, મસી અને કૃષિના વ્યાપારો જ્યાં વર્તતા નથી અને દેહ જરૂરિયાતનો આધાર કલ્પવૃક્ષ યાચના પર આધારિત છે, તે ક્ષેત્રો અકર્મભૂમિ ક્ષેત્રો કહેવાય છે.

જિ. ૪

૨૬ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જયોત દર્શન

અઢી દ્વીપ પહોળાઈ માન

એક રજ્જુ પ્રમાણુ વિસ્તાર ધરાવતાં તિર્થલોકમાં અસંખ્ય દ્વીપ અને સમુદ્રો આવેલા છે. તેની મધ્યમાં અઢી દ્વીપ આવેલ છે.

પ્રથમ જંબુદ્વીપ (તિર્થલોકની મધ્યમાં) થાળી આકારે આવેલ છે. જેની પહોળાઈ ૧ લાખ યોજન છે. તે જંબુદ્વીપ ફરતો લવણુ સમુદ્રવલયાકારે ચોતરફ ૨-૨ લાખ યોજન પહોળાઈ નો છે. તે લવણુ સમુદ્ર ફરતો વલયાકારે ઘાતકીખંડ ચોતરફ ૪-૪ લાખ યોજન વિસ્તારવાળો છે. ઘાતકી ખંડ ફરતો વલયાકારે કાળોદ્ધિ સમુદ્ર ૮-૮ લાખ યોજન પહોળાઈવાળો છે. કાળોદ્ધિ સમુદ્રની ફરતો વલયાકારે પુષ્કરાધ દ્વીપ ચોતરફ ૮-૮ લાખ યોજન પહોળાઈવાળો છે. એ રીતે અઢી દ્વીપની લંબાઈ-પહોળાઈ ૪૫ લાખ યોજન છે.

જંબુદ્વીપની પહોળાઈ, ગોળ પરિધિ અને ક્ષેત્રફળ

જંબુદ્વીપની પહોળાઈ-૧ લાખ યોજન.

જંબુદ્વીપની ગોળ પરિધિ - ૩૧૬૨૨૭ યોજન ૩ ગાઉ ૧૨૮ ધનુષ્ય અને ૧૩૧ આંગળથી કાંઈક અધિક છે.

જંબુદ્વીપ ક્ષેત્રફળ - ૭૯૦૫૬૯૪૧૫૦ યોજન ૧ ગાઉ ૧૫૧૫ ધનુષ્ય અને ૬૦ આંગળ છે.
(લઘુ સત્રહણી ગાથા ૮-૬-૧૦)

યોજનનું કોષ્ટક

૪ આંગળ-૧ મુઠી. ૩ મુઠી-૧ વેંત. ૨ વેંત-૧ હાથ=૨૪ આંગળ અથવા ૨૦^૪ ઈંચ.
૪ હાથ-૧ ધનુષ્ય અથવા ૧ દંડ અથવા ૯૬ આંગળ અથવા ૮૨^૬ ઈંચ.
૨૦૦૦ ધનુષ્ય-૧ ગાઉ અથવા ૮૦૦૦ હાથ. ચાર ગાઉ-૧ યોજન.

ખીજું માપ

૧૯ કળા-૧ યોજન એટલે ૧ યોજનનો ૧૯ મો ભાગ તે એક કળા.
૫૨૬ યોજન ૬ કળાનો એક ખંડુક. ૧૯૦ ખંડુક=૧ લાખ યોજન પ્રમાણનો જંબુદ્વીપ.

અઢી દ્વીપ મનુષ્ય લોકમાં આવેલ ૧૫ કર્મભૂમિ

૧ ભરત, ૧ ઐરવત અને ૧ મહાવિદેહ જંબુદ્વીપમાં આવેલા છે.
૨ ભરત, ૨ ઐરવત અને ૨ મહાવિદેહ ઘાતકીખંડમાં આવેલા છે.
૩ ભરત, ૨ ઐરવત અને ૨ મહાવિદેહ પુષ્કરાધ દ્વીપમાં આવેલા છે.

એ રીતે અઢી દ્વીપમાં ૫ ભરત, ૫ ઐરવત અને ૫ મહાવિદેહ ક્ષેત્ર મળી કુલ ૧૫ કર્મભૂમિ ક્ષેત્રો આવેલા છે-તે કર્મભૂમિ ક્ષેત્રોમાં જ તીર્થંકર ભગવંતોના જન્મ થાય છે.

ઉત્કૃષ્ટ તથા જ્ઞાન્ય કાળે શ્રી તીર્થંકર ભગવંતોની સંખ્યા

કર્મભૂમિહિં કર્મભૂમિહિં પઠમ સંઘયણિ ઉક્ષોસય સત્તરિસયં
જિણુવરાણુ વિહરંત લપ્સઈ.

નવકોડી હિં કેવલિણુ કોડી સહસ્સ નવ સાહુ ગમ્મઈ સંપઈ જિણુવર વીસ
મુણિખિહું કોડીહિં વરનાણુ સમણુહ કોડી સહસ્સ દુઅ થુણિજ્ઞઈ નિચ્ચ વિહાણિ
(જગચિંતામણી-૨)

કર્મભૂમિ ક્ષેત્રમાં પ્રથમ સંઘયણુવાળા ઉત્કૃષ્ટ કાળે ૧૭૦ તીર્થંકર ભગવંતો વિચરતા હોય છે. અને સંપ્રતિકાળે વીસ તીર્થંકર ભગવંતો વિચરી રહ્યા છે. ઉત્કૃષ્ટ કાળે સદ્ધર્મ પ્રવર્તક ૧૭૦ ધર્મોપદેશક ભગવંતો વિચરતા હતાં ત્યારે તેઓના સાધુ પરિવારમાં નવ કોડ દેવળ-જ્ઞાની સાધુ ભગવંતો હતાં અને ૯ હજાર દ્વાડ મોક્ષ-માર્ગ સાધક સાધુ મુનિ મહારાજ સંયમ ધર્મનું પાલન કરતાં વિચરતા હતાં. હાલ સંપ્રતિકાળે મહાવિદેહ ક્ષેત્રોમાં પુરુષોમાં સિંહસમાન મહાધર્મનાયક પરમ ચેતના ચિકિત્સક ૨૦ તીર્થંકર ભગવંતો વિદ્યમાનપણે વિચરી રહ્યાં છે, જેઓના સાધુ પરિવારમાં બેકોડ દેવળ જ્ઞાની ભગવંતો બે હજાર કોડ સાધુ ભગવંતો પૃથ્વી તળને પાવન કરતાં વિચરી રહ્યાં છે.

દરેક તીર્થંકર ભગવંતનું સંઘયણુ વજ્રઋષભ નારાય હોય છે. હાડપિંજરની રચનારૂપ સંઘ-યણુના છ પ્રકાર કહ્યા છે :

(૧) વજ્રઋષભ નારાય (૨) ઋષભ નારાય (૩) નારાય (૪) અર્ધનારાય (૫) કીલિકા (૬) છેદપૃષ્ટ-છેદસ્પૃષ્ટ (છેવહુ) સેવાર્ત.

સંઘયણુ-હાડકાની રચના. વજ્ર-ખીલી. ઋષભ-પાટો. નારાય-મર્કટખંધ.

અર્ધનારાય અર્ધમર્કટખંધ. કીલિકા=એકલી ખીલી. છેદસ્પૃષ્ટઅડેલા છેડા.

પ્રથમ સંઘયણુ ખૂબ જ મજબૂત અને તાકાતવાળું હોય છે. બાકીના સંઘયણુ અનુક્રમે મજબૂતાર્ધ અને બળમાં ઊતરતી કક્ષાના હોય છે.

પ્રથમ સંઘયણુધારી તીર્થંકર ભગવંતો ૧૫ કર્મભૂમિના ૧૭૦ ક્ષેત્રોમાં ઉત્કૃષ્ટકાળે ૧૭૦ની સંખ્યામાં વિચરતા હોય છે.

પાંચ ભરત, પાંચ ઐરવત અને પાંચ મહાવિદેહની ૧૬૦ વિજ્ય મળી ૧૭૦ ક્ષેત્રમાં એકીસાથે ઉત્કૃષ્ટ કાળે ૧૭૦ ધર્મચક્રવર્તી ધર્મનાયક ભગવંતો વિચરતા હોય છે. ૧૬ શ્યામ, ૩૮ લીલા ૫૦ ઉજવળ, ૩૦ રક્ત, ૩૬ સુવર્ણરંગી એ રીતે પાંચે વર્ણના દેહ ધરાવતા ૧૭૦ તીર્થંકર ભગવંતો ઉત્કૃષ્ટ કાળે વિચરતા હોય છે.

શ્રી અજીતનાથ ભગવાનનો શાસનકાળ એ ઉત્કૃષ્ટ કાળ હતો, તે કાળે એકીસાથે ૧૭૦ ભગવંતો પૃથ્વી તળને પાવન કરતાં વિચરી રહ્યાં હતાં.

૨૮ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

મધ્યકાળે ૬૦ ભગવંતો ઉપદેશની અમૃતવર્ષા વરસાવીને ત્રિવિધ તાપ પીડિત જનોના તાપ દૂર કરતાં હતાં. જઘન્યકાળે (સંપ્રતિકાળે) અશરણુને શરણુરૂપ વીશ તીર્થંકર ભગવંતો મહાવિદેહ ક્ષેત્રોમાં ભવિજીવોના ભવોની ભાવઠ ભાંગી રહ્યા છે.

વિહરમાન ૨૦ ભગવંતોના વિધનહર નામે

(૧) સીમંધર (૨) યુગમંધર (૩) બાહુ (૪) સુબાહુ (૫) સુખત (૬) સ્વયંપ્રભ (૭) ઋષભાનન (૮) અનંતવીર્ય (૯) સુરપ્રભ (૧૦) સુવિશાળ (૧૧) વજ્રધર (૧૨) ચંદ્રાનન (૧૩) ચંદ્રબાહુ (૧૪) ભુજંગમ (૧૫) ઇન્દ્ર (૧૬) નૈમિપ્રભુ (૧૭) વીરસેન (૧૮) મહામદ્ર (૧૯) દેવચશા : (૨) અન્વિતવીર્ય. પાઠાંતર, (૧૯) ચંદ્રચશ

પાઠાંતર (૧૯) ચંદ્રચશ

૨૦ વિહરમાન જીવના ક્ષેત્રો (વિજય) કે જ્યાં હાલ ભગવંતો વિચરે છે.

૧ થી ૪ ભગવંતો જંબુદ્વીપ મહાવિદેહમાં સુદર્શન મેરૂની પૂર્વ-પશ્ચિમની ઉત્તર-દક્ષિણ વિજયે.
૫ થી ૮ ભગવંતો ધાતકીખંડ દ્વીપે પૂર્વ મહાવિદેહે વિજય મેરૂની પૂર્વ-પશ્ચિમની ઉત્તર-દક્ષિણ વિજયે.
૯ થી ૧૨ ભગવંતો ધાતકી ખંડ દ્વીપે પશ્ચિમ મહાવિદેહે અચળ મેરૂની પૂર્વ-પશ્ચિમની ઉત્તર-દક્ષિણ વિજયે.
૧૩ થી ૧૬ ભગવંતો પુષ્કરાર્ધ દ્વીપે પૂર્વ મહાવિદેહમાં મંદર મેરૂની પૂર્વ-પશ્ચિમની ઉત્તર-દક્ષિણ વિજયે.
૧૭ થી ૨૦ ભગવંતો પુષ્કરાર્ધે પશ્ચિમ મહાવિદેહમાં વિદ્યુનમાલી મેરૂની પૂર્વ-પશ્ચિમની ઉત્તર-દક્ષિણ વિજયે.
વર્તમાનકાળે વિચરી રહ્યા છે.

૨૦ વિહરમાન ભગવંતોના પિતાના નામે

અનુક્રમે (૧) શ્રેયાંસ (૨) સુદ્રઠ (૩) સુગ્રીવ (૪) નિષઘ (૫) દેવસેન (૬) ચિત્રમૂતિ (૭) કીર્તી (૮) મેઘ (૯) વિજય (૧૦) નાગ (૧૧) પદ્મરથ (૧૨) વાલ્મિક (૧૩) દેવાનંદ (૧૪) મહાબળ (૧૫) વજ્રસેન (૧૬) વીરરાજ (૧૭) ભાનુસેન (૧૮) દેવરાજ (૧૯) સંવરભૂતિ (૨૦) રાજપાળ
પાઠાંતર : (૬) મિત્ર ભુવન (૧૫) ગજસેન (૧૭) ભૂમિપાલ (૧૯) સર્વભૂતિ.

૨૦ વિહરમાન ભગવંતોના માતાના નામે

અનુક્રમે (૧) સત્યકી (૨) સુતારા (૩) વિજયા (૪) સુનંદા (૫) દેવસેના (૬) સુમંગલા (૭) વીર-સેના (૮) મંગલાવતી (૯) વિજયાવતી (૧૦) ભદ્રા (૧૧) સરસ્વતી (૧૨) પદ્માવતી (૧૩) વિજયા (૧૪) મહિમા (૧૫) યશોદા (૧૬) સેના (૧૭) ગજગતી (૧૮) ઉમાદેવી (૧૯) ગંધા (૨૦) કનીનિકા
પાઠાંતર (૧૩) રેણુકા (૧૬) સેમા (૧૭) ભાનુમતી (૧૯) ગંગાદેવી (૨૦) કાનિકા.

૨૦ વિહરમાન ભગવંતોના પત્નીઓના નામો

અનુક્રમે (૧) રૂક્મણી (૨) પ્રિયમંગલા (૩) મોહિની (૪) કિંપુરુષા (૫) જયસેના (૬) પ્રિયસેના (૭) જ્યાવંતી (૮) વિજયા (૯) નંદસેના (૧૦) વિમલા (૧૧) વિજયાવતી (૧૨) લીલાવતી (૧૩) સુગંધા (૧૪) ગંધસેના (૧૫) ભદ્રાવતી (૧૬) મોહિની (૧૭) રાજસેના (૧૮) સુરિકાન્તા (૧૯) પદ્માવતી (૨૦) રત્નમાળા.

૨૦ વિહરમાન ભગવંતોના લંછન

અનુક્રમે (૧) વૃષભ (૨) ગજ (૩) મૃગ (૪) કપિ (૫) ભાનુ (૬) શશી (૭) સિંહ (૮) ગજ (૯) ચંદ્ર (૧૦) ભાનુ (૧૧) શંખ (૧૨) વૃષભ (૧૩) કમળ (૧૪) કમળ (૧૫) શશી (૧૬) સૂર્ય (૧૭) વૃષભ (૧૮) ગજ (૧૯) ચંદ્ર (૨૦) સ્વરિતક.
પાઠાંતર : (૧૧) વૃષભ.

૨૦ વિહરમાન ભગવંતોના વિજયના નામો

અનુક્રમે ૧-૫-૬-૧૩ અને ૧૭મા ભગવાનના વિજયનું નામ પુષ્કલાવતી; ૨-૬-૧૦-૧૪ અને ૧૮ ભગવાનના વિજયનું નામ વપ્રા; ૩-૭-૧૧-૧૫ અને ૧૯ મા ભગવાનના વિજયનું નામ વત્સા અને ૪-૮-૧૨-૧૬ અને ૨૦મા ભગવાનના વિજયનું નામ તલિનાવતી છે.

૨૦ વિહરમાન ભગવંતોની નગરીના નામો

અનુક્રમે ૧-૫-૬-૧૩ અને ૧૭મા ભગવાનની નગરી પુંડરીકિણી છે; ૨-૬-૧૦-૧૪ અને ૧૮મા ભગવાનની નગરીનું નામ વિજયા છે; ૩-૭-૧૧-૧૫ અને ૧૯ મા ભગવાનની નગરીનું નામ સુશીમાપુર છે; ૪-૮-૧૨-૧૬ અને ૨૦ મા ભગવાનની નગરીનું નામ અયોધ્યા છે.

પાઠાંતર : ૪-૮-૧૨-૧૬ અને ૨૦ મા ભગવાનની નગરી વીતશોકા.

વીશે વિહરમાન તીર્થંકર ભગવંતોનું ચોરાશી લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય છે. દરેક ભગવાનનું દેહમાન ૫૦૦ ધનુષ્ય છે. અરિહંત પદ્ધતિ શ્રેષ્ઠ ૧૨ ગુણે અલંકૃત મોઘામૃત દ્વારા ત્રસ્ત પ્રાણીઓના આંતરપટ પર ચડેલાં બહિર્ભાવના પટો દૂર કરીને બોધી બીજના દાન દ્વારા પ્રાણીઓના આત્મ દારિદ્ર્યનું નિવારણ કરતાં વીચરી રહ્યા છે. સીમંધર સ્વામીને ૮૪ ગણધર છે. બીજા ભગવાનોના ગણધરોની સંખ્યા મળી નથી. આગમસાર સંગ્રહ ભાગ પાંચમા દરેક ભગવંતના ચોરાશી ચોરાશી ગણધર દર્શાવેલાં છે.

નીચેના સ્થાનો વિશે વિહરમાન ભગવંતોના સ્થાનો સરખા છે

દેહવર્ણ-કંચન, આયુષ્ય-૮૪ લાખ પૂર્વ, દેહમાન-૫૦૦ ધનુષ્ય, અતિશય-૩૪, વાણીગુણ-૩૫, પ્રાતિહાર્ય-૮, કેવળી સંખ્યા-૧૦ લાખ, સાધુ સંખ્યા-૧૦૦ ક્રોડ, જન્મ-શ્રી કુંથુનાથ અને શ્રી અરનાથ ભગવાનના આંતરે, દીક્ષા-શ્રી મુનીસુવ્રતસ્વામી અને શ્રીનમિનાથ ભગવાનને આંતરે,

૩૦ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

જ્ઞાન શ્રી મુની સુવ્રત ભગવાન અને શ્રી નમિનાથ ભગવાનને આંતરે, નિર્વાણ આવતી ચોવીશીના શ્રી ઉદયનાથ અને શ્રી પેઢાળનાથને આંતરે, ચવન શ્રાવણ -૧-૧, જન્મ-વૈશાક ૧-૧૦, દીક્ષા શ્રાવણ સુદી - ૩, જ્ઞાન-ચૈત્ર સુ-૧૩ ના થયેલ છે અને નિર્વાણ શ્રાવણ સુ-૩ના થશે. દીક્ષા પર્યાય-૧ લાખ પૂર્વ, છઠ્ઠમસ્થકાળ-૧૦૦૦ વર્ષ.

જંબુદ્વીપ મહાવિદેહની ૪ વિજયમાં, ધાતકીખંડ મહાવિદેહની ૮ વિજયમાં અને પુષ્કરાર્ધ ના મહાવિદેહની ૮ વિજયમાં; જ્યાં હાલ ૨૦ વિહરમાન ભગવંતો વિચરે છે તે વિશે વિજયમાં વિદ્યમાન તીર્થંકર સહિત ૮૪ તીર્થંકર ભગવંતો જીવંતપણે જીવનની મુદ્દી બુદ્ધી અવસ્થાઓમાં હોય છે. તે ચોરાશી ભગવંતોમાં એક ભગવંતનું તીર્થં પ્રવર્તનું હોય છે. શેષ ૮૩ દ્રવ્ય ભગવંતોમાં કોઈ બાળક, કોઈ યુવાન, કોઈ રાજવી અને કોઈ છઠ્ઠમસ્થ સાધુપણામાં હોય છે. એક તીર્થંકર દેવ નિર્વાણ પામે, અન્ય એક ભગવંતને કેવળજ્ઞાન થાય અને એક અરિહંત ભગવંતને જન્મ થાય. આ પ્રમાણે એક લાખ પૂર્વને આંતરે જન્મ અને નિર્વાણના ક્રમ અનુસારે ચોરાશી જિન-પરંપરા વીશે વિજયમાં સદાકાળ પ્રવર્તતી હોય છે. આ રીતની કિંવદંતી સાંભળવા મળે છે.

તત્વં તુ કેવલિગમ્યમ.

જંબુદ્વીપની જગતીના ભરત ક્ષેત્રાંતરંગત દક્ષિણ દ્વારથી મહાવિદેહ ક્ષેત્ર ૩૩૧૫૭ યોજન અને ૧૭ કળા દૂર છે.

સંસ્થાન - (દેહાકૃતિ)

ધર્મસારથી, ધર્મનાયક એવા સર્વ જિનેન્દ્ર ભગવંતોનું મહાસુંદર સમચતુરસ્ર સંસ્થાન હોય છે. સંસ્થાનના છ પ્રકાર છે :

૧. સમચતુરસ્ર - સંસ્થાન :- સમ-સરખું, ચતુરસ્ર - ચારે કોણથી. પલાંઠી વાળીને બેઠેલા દેહનું ચારે બાજુનું (ચારે ખુણાનું) સરખું પ્રમાણ હોય છે અને દેહનું માપ સ્વ અંગુલે ૨૦૮ અંગુલ હોય છે. દેહાકૃતિ અને મુખ-મંડળ ઘણું જ સુંદર અને મનોહર હોય છે. અને દેહના દરેક અંગોપાંગ સપ્રમાણ અને સુડોળ હોય છે.
૨. ન્યગ્રોધ - પરિમંડળ સંસ્થાન :- ન્યગ્રોધ-વટવૃક્ષ, પરિમંડળ - વિસ્તાર પામેલું. વટવૃક્ષ પેઠે શરીરને ઉપરનો ભાગ પરિમંડિત વિસ્તારવાળો, સુંદર અને સુડોળ હોય છે. એટલે નાભિથી ઉપરના દેહભાગો સપ્રમાણ અને ઘાટલા હોય છે. નાભિથી નીચેના અંગોપાંગ સપ્રમાણ હોય નહીં.
૩. સાદિ - સંસ્થાન :- સાદિ - શરૂઆતના અંગો એટલે નાભિની નીચેના અંગોપાંગો સપ્રમાણ અને સુડોળ હોય. અને નાભિની ઉપરનાદેહ ભાગો પ્રમાણહીન અને બેડોળ હોય.
૪. કુબ્જક - સંસ્થાન :- હાથ - પગ વિગેરે સુડોળ - સપ્રમાણ હોય છે અને ઉદર વિગેરે પ્રમાણહીન હોય છે.

૫. વામન - સંસ્થાન :- ઉદર પ્રમુખ અંગો સારા અને હાથ - પગ વિગેરે અસુંદર અને પ્રમાણુ-હીન હોય છે.

૬. હુંડક - સંસ્થાન :- શરીરના દરેક અંગોપાંગ ખેડોળ અને પ્રમાણુહીન હોય છે.

સંસારની ચારે ગતિનો વિચ્છેદ કરનાર ધર્માવતાર સર્વ તીર્થંકર ભગવંતોને મહાસુંદર પેલું સમયતુચ્ચ સંસ્થાન હોય છે. જગતમાં અન્યજનોને પણ પેલું સંસ્થાન અને પેલું સંઘયણુ હોય છે, પણ ભગવંતોના સંસ્થાન અને સંઘયણુની તુલનાએ અન્ય દરેકના પ્રથમ સંઘયણુ અને પ્રથમ સંસ્થાન અતિ તુચ્ચ ગણાય તે રીતના હોય છે. એટલે જગતમાં પ્રથમ શ્રેણીના સંઘયણુ અને સંસ્થાનમાં તારક તીર્થ-પતિના દેહના સંઘયણુ અને સંસ્થાન અસીમ બળવાળા અને અતિ-સુંદર રૂપવાળા હોય છે.

સાડી પચ્ચીશ-આર્યદેશ

કર્મ વિજેતા સર્વ જિનેન્દ્ર ભગવંતોના જન્મ આર્યદેશમાં અને ઉચ્ચ રાજ્ય કુળમાં થાય છે.

જંબુક્રીપના ભરતક્ષેત્રમાં ૬ ખંડ (વિભાગ) છે, તેમાં પાંચ અનાર્યખંડ અને એક આર્ય ખંડ છે. દરેક અનાર્ય ખંડમાં ૫૩૩૬ દેશો હોય છે. એટલે પાંચ અનાર્યખંડના કુલ ૨૬૬૮૦ દેશ છે અને એક આર્યખંડમાં ૫૩૨૦ દેશ છે. એ રીતે ભરત ક્ષેત્રના છએ ખંડોના મળીને ૩૨૦૦૦ દેશ છે. આજ રીતે ૫ ભરત, ૫ ઐરવત અને પાંચ મહાવિદેહની ૧૬૦ વિજયમાં દરેકમાં ૩૨૦૦૦ દેશો હોય છે. એ રીતે અઠી ક્રીપના ૧૭૦ ક્ષેત્રો માંહિના દક્ષિણાર્ય મધ્યખંડના આર્ય-દેશોમાં જ જિનેન્દ્ર ભગવંતોના પાંચે કલ્યાણુકો બને છે. તેમ જ ૬૩ શલાકા પુરુષોના જન્મ પણ આર્ય દેશોમાં જ થાય છે. ભરતક્ષેત્રના દક્ષિણાર્ય મધ્ય આર્ય ખંડના કુલ ૫૩૨૦ દેશમાં સાડી પચ્ચીશ દેશ-આર્ય દેશ છે. આ સાડી પચ્ચીશ આર્ય ખંડના દેશ ભરત ક્ષેત્રમાં દક્ષિણાર્ય મધ્ય ખંડને વિષે આવેલા છે. જે દેશોમાં ભગવંતો દ્વારા ધર્મ સંસ્થાપન થાય છે જેથી તે સાડી પચ્ચીશ દેશો ધર્મના સ્થાન ગણાય છે.

સાડી પચ્ચીશ આર્ય દેશોના નામ, સુખ્ય નગરી અને તે દેશમાં સમાવેશ થયેલ ગામોની સંખ્યા અનુક્રમે :

(૧) મગધદેશ - રાજગૃહી - ગામોની સંખ્યા ૬૬ લાખ (૨) અંગદેશ, અંપાનગરી અને ગામ સંખ્યા ૫ લાખ (૩) અંગદેશ, તામ્ર લિપ્તી નગરી-ગામસંખ્યા ૫૦ હજાર (૪) કાલિંગદેશ કાંચનપુર ૧ લાખ ગામ (૫) કાશીદેશ વારાણસી નગરી ૧ લાખ અને ૯૨ હજારગામ (૬) કોશલદેશ, સંક્રેતનપુર ૯૯ હજાર ગામ (૭) કુર્જદેશ - હરિતનાપુર ૮૭૩૨૫ ગામો (૮) કુશાવર્તદેશ - સૌરીપુરી ૧૪૦૮૩ ગામ (૯) પંચાલદેશ - કાંપિલ્યપુર ૩ લાખ ૮૩ હજાર ગામ (૧૦) જંગલદેશ અહિછત્રા નગરી-૧ લાખ ૪૫ હજાર ગામ (૧૧) સૌરાષ્ટ્ર દેશ દ્વારામતિ નગરી ૬૮ લાખ પાંચ હજાર ગામ (૧૨) વિદેહ દેશ મિથીલા નગરી ૮૨ હજાર ગામ (૧૩) વત્સદેશ, કોશાંબી નગરી ૨૮ હજાર ગામ (૧૪) શાંડિલ્યદેશ નંદીપુર - ૧૦ હજાર ગામ (૧૫) મલયદેશ - ભદ્રહીલપુર - ૭ લાખ ગામ (૧૬) મત્સ્યદેશ - વૈરાટપુર ૮૦ હજાર ગામ (૧૭) વરુણદેશ - અથ્યાપુરી ૨૪ હજાર ગામ

૩૨ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

(૧૮) દશાર્ણદેશ - મુક્તિકાવતી નગરી ૧૮ લાખ ૯૨ હજાર ગામ (૧૯) ચેન્નીદેશ - શુક્તિકાવતી ૬૮૦૦૭ ગામો (૨૦) સિંધુસૌવીરદેશ - વીત્તભયપત્તન-૬૮૫૦૦ ગામ (૨૧) સુરસેન દેશ-મથુરા નગરી ૬૮૦૦૦ દેશ (૨૨) મંગદેશ - પાવાપુરી ૩૬૦૦૦ ગામ (૨૩) માસદેશ-પુરિવટ્ટા નગર ૧૪૨૫ ગામ (૨૪) કુણ્ણાલદેશ - સાવત્રી નગરી ૬૩૦૫૩ (૬૩૦૫૩) ગામ (૨૫) લાટદેશક કોહીવર્ષ નગર ૨૧ લાખ ૩ હજાર ગામ (૨૬) અરધાદેશ કેકય પ્રવેતાંબિકા નગરી ૨૫૮ ગામ.

ચાલુ ચૌવીશીના જિન - ચૌનિ, નામ

અનુક્રમે (૧) નકુલ (૨) સર્પ (૩) સર્પ (૪) છાગ (૫) મુષક (૬) મહિષ (૭) મૃગ (૮) મૃગ (૯) વાનર (૧૦) નકુલ (૧૧) વાનર (૧૨) અશ્વ (૧૩) છાગ (૧૪) હસ્તિ (૧૫) માંજર (૧૬) હસ્તિ (૧૭) છાગ (૧૮) હસ્તિ (૧૯) અશ્વ (૨૦) વાનર (૨૧) અશ્વ (૨૨) મહિષ (૨૩) મૃગ (૨૪) મહિષ.

પાંચે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ૩૨ વિજ્ય હોય છે, તે વિજ્યના નામો : (૧) કચ્છ (૨) સુકચ્છ (૩) મહાકચ્છ (૪) કચ્છાવતી (૫) આવર્ત (૬) મંગલાવર્ત (૭) પુષ્કલા (૮) પુષ્કલાવતી (૯) વત્સ (૧૦) સુવત્સ (૧૧) મહાવત્સ (૧૨) વાત્સાવતી (૧૩) રમ્ય (૧૪) રમ્યક (૧૫) રમણીય (૧૬) મંગલાવતી (૧૭) પદમ (૧૮) સુપદમ (૧૯) પરાપદમ (૨૦) પદમાવતી (૨૧) શંખ (૨૨) કુમુદાની (૨૩) નલીન (૨૪) નલિનાવતી (૨૫) વપ્રા (૨૬) સુવપ્ર (૨૭) મહાવપ્ર (૨૮) વપ્રાવતી (૨૯) વદ્યુ (૩૦) સુવદ્યુ (૩૧) ગંધિલ (૩૨) ગંધિલાવતી.

શ્રી. અજીતનાથ ભગવાનના સમયે ઉત્કૃષ્ટપણે ૧૭૦ શ્રીતીર્થંકર દેવો વિચરતા હતાં તે ભગવંતોના પાપહર નામો :

૩૨. જંબુદ્વીપ મહાવિદેહે ૩૨ વિજ્યમાં ઉત્કૃષ્ટ કાળે વિચરેલા ભગવંતના વિમળનામો :

(૧) જયદેવ (૨) કર્ણભદ્ર (૩) લક્ષ્મીપતિ (૪) અનંત હર્ષ (૫) ગંગાધર (૬) વિશાળચંદ્ર (૭) પ્રિયંકર (૮) અમરાદિત્ય (૯) કૃષ્ણનાથ (૧૦) ગુણગુપ્ત (૧૧) પદ્મનાભ (૧૨) જળધર (૧૩) યુગાદિત્ય (૧૪) વરહત્ત (૧૫) ચંદ્રકેતુ (૧૬) મહાકાય (૧૭) અમરકેતુ (૧૮) અરણ્યવાસ (૧૯) હરિહર (૨૦) રામેન્દ્ર (૨૧) શાંતિદેવ (૨૨) અનંતકૃત (૨૩) ગજેન્દ્ર (૨૪) સાગરચંદ્ર (૨૫) લક્ષ્મીચંદ્ર (૨૬) મહેશ્વર (૨૭) ઋષભદેવ (૨૮) સૌમ્યકાન્ત (૨૯) નેમિપ્રભ (૩૦) અજિતભદ્ર (૩૧) મહીધર (૩૨) રાજેશ્વર.

૩૨- ધાતકી ખંડે પૂર્વ મહાવિદેહે ૩૨ વિજ્યમાં ઉત્કૃષ્ટકાળે વિચરેલા ભગવંતોના ભવ્ય નામો : (૧) વીરસેન (૨) વત્સસેન (૩) નિલકાંત (૪) મુજ્જકેશી (૫) રૂક્મીક (૬) ક્ષેમંકર (૭) મૃગાંકનાથ (૮) મુનીમૂર્તિ ૯ વિમલનાથ (૧૦) આગમિક (૧૧) નિષ્પાપનાથ (૧૨) વસુધવાધિપ (૧૩) મલ્લિનાથ (૧૪) વનદેવ (૧૫) બળભદ્ર (૧૬) અમૃતવાહન (૧૭) પૂર્ણભદ્ર (૧૮) રેવાંકિત (૧૯) કલ્પશાખા (૨૦) નલિનીદત્ત (૨૧) વિદ્યાપતિ (૨૨) સુપાર્થ (૨૩) ભાનુનાથ (૨૪) પ્રભંજન (૨૫) વિશિષ્ટનાથ (૨૬) જળપ્રભ (૨૭) મુનિચંદ્ર (૨૮) રૂષિપામ (૨૯) કુડગદત્ત (૩૦) ભૂતાનંદ (૩૧) મહાવીર (૩૨) તીર્થેશ્વર.

પાઠાંતર (૧૧) દત્તનાથ (૧૭) મૂર્તિચંદ્ર (૨૬) ઋષિપાળ.

૩૨-ઘાતકીખંડે પશ્ચિમ મહાવિદેહે ઉત્કૃષ્ટ કાળે વિચરેલા તારક તીર્થપતિઓના ભવતારક નામો :

(૧) ધર્મદત્ત (૨) ભૂમિપતી (૩) મેરૂદત્ત (૪) સુમિત્ર (૫) શ્રી ષેણુનાથ (૬) પ્રભાનંદ (૭) પદમાકર (૮) મહાઘોષ (૯) ચંદ્રપ્રભ (૧૦) ભુમીપાળ (૧૧) સુમતિષેણુ (૧૨) અચ્યુત (૧૩) તીર્થપતી (૧૪) લલિતાંગ (૧૫) અમરચંદ્ર (૧૬) સમાધિનાથ (૧૭) મુનિચંદ્ર (૧૮) મહેન્દ્રનાથ (૧૯) શશાંક (૨૦) જગદ્દિશ્વર (૨૧) દેવેન્દ્રનાથ (૨૨) શુણુનાથ (૨૩) ઉદ્યોતનાથ (૨૪) નારાયણુ (૨૫) કપિલનાથ (૨૬) પ્રભાકર (૨૭) જિનદીક્ષિત (૨૮) સકળનાથ (૨૯) શીલાહનાથ (૩૦) વ્રજધર (૩૧) સહસ્રાર (૩૨) અશોકાખ્ય.

પાઠાંતર : (૧૩) તીર્થભૂતિ

૩૨-પુષ્કરાધર્મ દ્વીપે પૂર્વ મહાવિદેહે ૩૨ વિજ્યમાં ઉત્કૃષ્ટ કાળે વિચરેલા મહાજ્યોતિર્ધર શ્રી જિનના જ્યવંતના નામો :

(૧) મૈઘવાહન (૨) જીવરક્ષક (૩) મહાપુરુષ (૪) પાપહર (૫) મૃગાંકનાથ (૬) સુરસિંહ (૭) જગતપૂજ્ય (૮) સુમતિનાથ (૯) મહામહેન્દ્ર (૧૦) અમરભૂતી (૧૧) કુમારચંદ્ર (૧૨) વારિ-ષેણુ (૧૩) રમણુનાથ (૧૪) સ્વયંભૂ (૧૫) અચળનાથ (૧૬) મકરકેતુ (૧૭) સિદ્ધધાર્થનાથ (૧૮) સકળનાથ (૧૯) વિજ્યદેવ (૨૦) નરસિંહ (૨૧) શતાનંદ (૨૨) વૃંદારક (૨૩) ચંદ્રાતપ (૨૪) ચિત્રગુપ્ત (૨૫) દેઠનથ (૨૬) મહાયશા (૨૭) ઉષ્માંક (૨૮) પ્રદ્યુમ્નનાથ (૨૯) મહાતેજ (૩૦) પુષ્પકેતુ (૩૧) કામદેવ (૩૨) અમરકેતુ.

પાઠાંતર [૨૪] ચંદ્રગુપ્ત (૩૨) સમરકેતુ

૩૨-પુષ્કરાધર્મ દ્વીપે પશ્ચિમ મહાવિદેહે ૩૨ વિજ્યમાં ઉત્કૃષ્ટ કાળે થયેલા વિપ્રવેદિર તીર્થપતિના ઉત્તમોત્તમ નામો

(૧) પ્રસનચંદ્ર (૨) મહાસેન (૩) વજ્રનાથ (૪) સુવર્ણબાહુ (૫) કુરૂચંદ્ર (૬) વજ્રવીર્ય (૭) વિમળચંદ્ર (૮) યશોધર (૯) મહાખળ (૧૦) વજ્રસેન (૧૧) વિમળઘોષ (૧૨) ભીમનાથ (૧૩) મેરૂપ્રભ (૧૪) ભદ્રગુપ્ત (૧૫) સુદ્રઢસિંહ (૧૬) સુવત (૧૭) હરિચંદ્ર (૧૮) પ્રતિમાધર (૧૯) અતિશ્રેય (૨૦) કનકકેતુ (૨૧) આજિતવીર્ય (૨૨) ક્ષેત્રુ મિત્ર (૨૩) બ્રહ્મદત્ત (૨૪) હિમકર (૨૫) વરૂણદત્ત (૨૬) યશકીર્તી (૨૭) નાગેન્દ્ર (૨૮) મહેન્દ્ર (૨૯) કૃતબ્રહ્મ (૩૦) મહેન્દ્ર (૩૧) વર્ધમાન (૩૨) સુરેન્દ્રદત્ત

પાઠાંતર : (૨૩) બ્રહ્મભૂત (૨૪) હિતકર

૧૬૦-પાંચ મહાવિદેહ ક્ષેત્રના દરેકના ૩૨ લેખે ૧૬૦ જિનેન્દ્ર ભગવંતો મહાવિદેહ ક્ષેત્રોમાં વીચરતા હતા અને પાંચ

૧૦-ભરતક્ષેત્રમાં પાંચ અને ઐરવત ક્ષેત્રમાં પાંચ મળી ૧૦ ભગવંતો વીચરતા હતા તે નીચે મુજબ

૧ શ્રી અજીતનાથ જંબુદ્વીપ ભરતક્ષેત્રે ૧ શીતળનાથ જંબુદ્વીપ ઐરવતક્ષેત્રે

૧ શ્રી સિદ્ધધાંતનાથ ઘાતકીખંડ પૂર્વભરતે ૧ શ્રી કરણુનાથ ઘાતકી ખંડ પશ્ચિમભરતે.

૧ શ્રી પુષ્પદંત ઘાતકીખંડ પૂર્વ ઐરવતે ૧ શ્રી જિનસ્વામી ઘાતકીખંડ પશ્ચિમ ઐરવતે

૩૪ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

૧ શ્રી પ્રભાસસ્વામી પુષ્કરઢીપે પૂર્વભરતે ૧ શ્રી પ્રભાવકસ્વામી પુષ્કરાર્ધે પશ્ચિમ ભરતે.
૧ શ્રી અક્ષપાસ સ્વામી પુષ્કરાર્ધે પૂર્વ ઐરવતે ૧ શ્રી નવત્રશાસ્વામી પુષ્કરાર્ધે પશ્ચિમ ઐરવતે
એ રીતે પાંચ મહાવિદેહ ક્ષેત્રોમાં ૧૬૦, પાંચ ભરત ક્ષેત્રોમાં ૫ અને પાંચ ઐરવતક્ષેત્રોમાં
૫ મળી ઉત્કૃષ્ટ કાળે ૧૭૦ ભગવંતો પૃથ્વીતળ પર વિચરતાં હતાં.

સમકિત-દર્શન

મહામાહણુ અને મહાપદસ્થ શ્રી અરિહંત ભગવંતોના ભવની ગણતરી સમકિત પામ્યા પછીથી થાય છે તેજ નિયમ દરેકને લાગુ પડે છે. સમકિત પામ્યા પહેલાનું ભવ-બ્રમણ કેવળ દ્વિશા-શૂન્ય-દ્વાડ છે. કોઈપણ સદ્લક્ષ વગરની નકામી ઘટમાળ જેવું મિથ્યાબ્રમણ છે અને એ રીતનું મિથ્યાબ્રમણ અનાદી હોવાથી તે રીતના બ્રમણના ભવો ગણતરીમાં આવી શકે નહીં. સમકિત એ જ ભવ પ્રવાસમાં દિશાસુચક ધ્રુવ-તારક સમાન છે. જેથી સમકિત પ્રાપ્ત થતાં દિશા-લક્ષ નક્કી થઈ જાય છે.

આઘ કષાયની ચોકડી દર્શન મોહનીય ત્રિક,
નાશ થતાં દર્શન ખૂલે ટળે ભર્મની ખીક;
પોતે ના દેખે પોતાને દર્પણુ વીના નેન,
નાજણુ આત્મા આત્માને સમકિત વિના તેમ-

(તત્ત્વવિચાર સ્તવનાવળી)

અંચિલેદ્દ થતાં અનંતાનુબંધી ચાર કષાયો અને ત્રણ દર્શન મોહનીય મળી, સાતકર્મ પ્રકર્તિનો ક્ષય-ઉપશમ કે ક્ષયોપશમ થવાથી, તે તે પ્રકારના સમકિત ભાવની પ્રાપ્તિ થાય છે. સમકિત પ્રાપ્ત થતાં આત્મ-લક્ષ અને માર્ગ-દ્વિશા નક્કી થાય છે. જેમ આંખ પોતાને દર્પણુ વીના જોઈ શકતી નથી તેમ આત્મા સમકિત વીનાપોતાને સમજી શકતો નથી. સમકિત પામવાથી જીવ શુકલ પાક્ષિક બને છે અને તે અવશ્ય અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તન કાળમાં સુક્તિ પામે છે. એમ શ્રી વિતરાગ દેવના ટંકશાળી વચનો ટંકારવ કરીને વહે છે. સદ્દેવ, સદ્ગુરુ અને સદ્ધર્મની સાચી ઓળખ કરાવનાર સમકિત છે. અને તેથી જ તે મોક્ષમાર્ગના પરવાનારૂપ છે. તે સમકિતની પાછળ જ્ઞાન અને ચારિત્ર અનુગામી થતાં મોક્ષમાર્ગ બને છે. “સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગ.”

(તત્ત્વાર્થાધિગમ)

સમ્મદિહી જીવો જઈ વિહુ પાવં સમાયરે કિંચી,
અપોસિ હોઈ બંધો જેણું ન નિધંધસં કુણુઈ.

—(વંદિતાસૂત્ર-૩૬)

સમકિત દૃષ્ટિ જીવડો કરે કુટુંબ પ્રતિપાળ,
અંતર ગત ન્યારો રહે જિમ ધાવ ખેલાવત બાળ.

નિર્ધ્વંશ પરિણામના અભાવે સમકિત-દૃષ્ટિઆત્મા પાપોના અટપબંધ બાંધે છે. કુટુંબનું પ્રતિપાલન કરતો હોવા છતાં તે કુટુંબમાં જ્યોતપ્રોત બનતો નથી. સમકિત જ આત્માને સર્વગુણ પ્રાપ્તિમાં પ્રથમ મુખ્ય આંક સમાન છે. સમકિતનો સહયોગ થતાં જીવના આચરણ અને જીવન બંને સમ્યગ્ બને છે.

લવબ્રમણ કરતાં જીવને ક્ષાયિક સમકિત એકવાર, ઉપશમ સમકિત પાંચવાર અને ક્ષાયોપ-શમિક સમકિત અસંખ્ય વાર પ્રાપ્ત થાય છે. સમકિત સદ્દેવ, સદ્ગુરુ અને સદ્ધર્મની સાચી પિછાન કરાવે છે. શ્રદ્ધાના પરિણામ પ્રગટાવે છે. સમ્યગ્શ્રદ્ધા પ્રાપ્ત થતાં જ્ઞાન અને ચારિત્ર ફલદાયિ બને છે. પાંચમી વખત પ્રાપ્ત થતું ઉપશમ સમકિત ક્ષાયિક સમકિતમાં પરિણામે છે એટલે લવબ્રમણમાં જીવ ચાર વખત ઉપશમ શ્રેણી પામે છે.

સમકિત રતવન

(રાગ : નેમ પ્રાણના આધર)

આપો સમકિત વીર આપો સમકિત વીર	આત્મિક ગુણ સમકિત છે....	ટેક
મિથ્યા પટ દુરે કરી વસ્તુ વસ્તુ રૂપથી સત્યાસત્ય વિવેક (૨)	પ્રગટો જ્ઞાન પ્રકાશ, દેખું સાચો સાચ; સમકિત થી સમજાય છે...	આપો-૧
આઘ કષાયની ચોકડી નાશથતાં, દર્શન ખૂલે દેખે હિતા હિત (૨)	દર્શન મોહનીય ત્રિક ટળે ભર્મની બીક શું કર્તવ્ય શું ત્યાજ્ય છે....	આપો-૨
શ્રદ્ધા તે સમકિત છે પ્રગટો આત્મ પ્રદેશમાં ટાળો વિપર્યાસ (૨)	સમકિત મુકિત બીજ, જે છે આત્મિક ચીજ; દોરમાં સાપની બુદ્ધિને...	આપો-૩
જીવાદિ નવ તત્વને જાણે તે સમજી શકે જાણે કેણુ અજાણુ (૨)	જાણે સમકિત હોય, શું હોયો પાદેય; બાળક અમૃત વિષને...	આપો-૪
વચનો શ્રી વીતરાગના અસત્યનું કારણ નથી નિશ્ચળ સમકિત વંદુ (૨)	સત્યજ હોય તમામ, સમજે બુદ્ધિ-ધામ; અવિચળ શ્રદ્ધાવંત છે...	આપો-૫
દેખી પર દર્શન તણા બાલે તે પણ ઠીક છે તેણે સોનું કથીર (૨)	ચમત્કાર ચળ ચિત્ત, તેને નહીં સમકિત; એક જ મૂલ્ય આંકેલ છે...	આપો-૬

૩૬ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યાંત દર્શન

સર્વ વચન સ્વીકારીને એક કરે અકબુલ,
શંકા શ્રી સર્વજ્ઞમાં તેને મિથ્યા શૂળ;
સોનુ મેળવે ધૂળ (૨) નિષ્કૂળ તેહનું જ્ઞાન છે... આપો-૭

શંકાથી શ્રદ્ધા ખસે શંકા સમકિત ચોર
શંકા તો કમ જોર છે શ્રદ્ધા સાચું જોર
પ્રગટો શ્રદ્ધા સુજોર (૨) અવિચળ મુખ્ય આરોગ્ય છે... આપો-૮

દેવ-ગુરૂ-સદ્ધર્મને ઓળખવાની આંખ
માર્ગ પ્રતીક્ષા પામીને મોક્ષ જવાની પાંખ
સમકિત ગુણ સવાઈ(૨) આપો વિનંતી વીર છે... આપો-૯

(તત્ત્વવિચાર સ્તવનાવળી)

મનુષ્યસંખ્યા

મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં રહેલા ગર્ભજ મનુષ્યોની ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યા ૨૬ આંકમાં શ્રી જિનેન્દ્ર પ્રભુએ દર્શાવેલ છે તે આંક ૭૯૨ ૨૮૧ ૬૨૫ ૧૪૨ ૬૪૩ ૩૭૫ ૯૩૫ ૪૩૬ ૫૦૩ ૩૬, છે એ આંકમાં સ્ત્રી સોનીસંખ્યાના વધીને ૨૭ ભાગ અને પુરુષ સંખ્યાનો ૧ ભાગ જણાવેલ છે એટલે પુરુષો કરતાં સ્ત્રીઓની સંખ્યા વધારેમાં વધારે ૨૭ ગુણી દર્શાવી છે.

અનંતાનંત જીવરાશીમાં મનુષ્યક્ષેત્ર આશ્રયી મનુષ્યોની સંખ્યા ૨૬ આંકમાં દર્શાવેલી છે, તેમાંથી અકર્મ ભુમીના મનુષ્યોની સંખ્યા બાદ કરતાં કર્મભુમીના મનુષ્યોની જે સંખ્યા રહે, તેમાંથી પણ મિથ્યાદર્શનથી મુંઝાયેલા માર્ગ-અપ્રાપ્ત મનુષ્યો બાદ કરતાં જે અદ્ય સંખ્યા રહે તે સંખ્યા ધર્મ-માર્ગ પામેલાની હોય છે.

ચૌદ રજ્જુ પ્રમાણ લોકમાં એક રજ્જુ પ્રમાણ ક્ષેત્રમાં ત્રીણલોક આવેલ છે. ત્રીણલોકના અસંખ્યાત દ્વીપ અને સમુદ્રોના મધ્યમાં આવેલ અઠીદ્વીપ પ્રમાણ અતિ-અદ્ય મનુષ્યક્ષેત્ર છે. મનુષ્યક્ષેત્રમાં ૫૬ અંતરદ્વીપ ૩૦ અકર્મભુમી અને ૧૫ કર્મભુમી મળી ૧૦૧ મનુષ્યક્ષેત્રો છે. તેમાં ૧૫ કર્મભૂમિ ક્ષેત્રોમાં ફક્ત ધર્મ-આરાધના હોય છે. દરેક કર્મભૂમિમાં પાંચ અનાર્યખંડ અને એક આર્યખંડ મળી છ ખંડ હોય છે. અનાર્યખંડોને બાદ કરતાં એક આર્યખંડમા ૫૩૨૦ દેશ છે તે ૫૩૨૦ આર્ય દેશોમાં ધર્મઆરાધનાને યોગ્ય ક્ષેત્રરૂપ ફક્ત સાડી પચ્ચીશ દેશ છે. તે સાડી પચ્ચીશ દેશોમાં જ સમ્યગ્ધર્મનું પ્રવર્તન હોય છે

શ્રી જીવન વિચાર સૂત્રમાં ૫૬૩ ભેદોના નીરૂપણમાં મનુષ્યોના ૩૦૩ ભેદ દર્શાવ્યા છે તે ૩૦૩ ભેદોમાં કર્મભૂમિના મનુષ્યોના ૪૫ ભેદ છે. તે ૪૫ ભેદમાંથી ૧૫ ભેદ સમુદ્ધીમના અને ૧૫ ભેદ ગર્ભજ અપર્યાપ્તાના બાદ કરતાં મનુષ્યોના ૧૫ ગર્ભજ પર્યાપ્તાભેદ ધર્મ આરાધનાની યોગ્યતા ધરાવતાં હોય છે. તેમાંથી પણ મિથ્યાત્વ-ત્રાંધિ સહિતના જીવો બાદ કરતાં ત્રાંધીભેદ પામેલા જે જીવો છે તે જીવો જ ધર્મ પામી શકે છે.

એ રીતે આર્યક્ષેત્ર મનુષ્યજન્મ અને સદ્ધર્મની પ્રાપ્તિ અનુક્રમે અતિ અતિદુર્લભ છે અને તેમાંયે ઈન્દ્રિયપટુતા અને શરીરનો રોગરહિતપણાનો સમય એજ જીવનમાં સદ્ધર્મ આરાધનાનો સુગમ અને સુંદર સમય છે. વૃધ્ધાવસ્થા અને મૃત્યુના અચાનક થનાર આક્રમણ પહેલા અતિ સાવધાન બનીને જે ધર્મ-સાધના સાધી શકાય તે સત્વર સાધી લેવી જોઈએ, એજ મહા પુન્ય-યોગે મળેલ માનવ-ભવનો સાચો ઉપયોગ છે. પ્રાપ્ત થએલ સમયનો સદ્ઉપયોગ કરી લેવો એજ મનુષ્યભવની સાર્થકતા છે. એમ સર્વ જિનેન્દ્ર ભગવંતોએ કહેલ છે.

પૂ. આચાર્યદેવશ્રી સોમતિલકસૂરીશ્વર વીરચિત શ્રી સપ્તતિશતસ્થાનક પ્રકારણના

શ્રી રૂઢિસાગર સૂરિકૃત અનુવાદના આધારે વર્તમાન ચૌવીશીના ચૌવીશ તીર્થંકર ભગવંતોના જીવન સખંધી તથા શાસન સખંધી ૧૭૦ સ્થાનકોનું સારભૂત વર્ણન.

ભવ

જુદા જુદા દેહ ધારણ કરવા તે ભવ અને તે ભવની શૃખંલા તે ભવભ્રમણ-ભવશૃંખલામાં જીવ અનાદી કાળથી સંકળાયેલો છે અને સંસારની ચાર ગતિના ૫૬૩ પ્રકારના જીવ ભેદમાં જીવ અનાદિ કાળથી ભવભ્રમણ કરે છે. ભવભ્રમણનું સ્વરૂપ જિનેન્દ્ર ભગવંતોએ નીચે મુજબ કહેલ છે.

નારક-તિર્યંચ-મનુષ્ય અને દેવ એ ચાર ગતિ-આશ્રયી સંસારી જીવના ૫૬૩ ભેદો છે. ગતિ પરિભ્રમણનું ચાલતું ચક્ર તે ભવ છે. સંસાર છે. ગતિ પરિભ્રમણનો અંત તે ભવનો અભાવ છે. મોક્ષ છે.

ભવ (ગતિ) પરિભ્રમણ કરતા નારક જીવોના ૧૪ ભેદ છે. રત્નપ્રભા આદિ સાત નારક ભૂમીના નારક જીવો સાત પ્રકારે છે. તે સાત પર્યાપ્તા અને સાત અપર્યાપ્તા મળી નારક જીવોના ૧૪ ભેદ છે.

તિર્યંચ ગતિના જીવોના ૪૮ ભેદ.

પૃથ્વી, પ્રાણી, અગ્નિ અને વાયુ એ ચાર એકેન્દ્રિય સ્થાવરના સુક્ષ્મ અને બાહર બે-બે પ્રકાર ગણતાં ચાર સ્થાવરના આઠ ભેદ થાય છે. એકેન્દ્રિય વનસ્પતિકાયના પ્રત્યેક અને સાધારણ, સાધારણના સુક્ષ્મ અને બાહર એમ ત્રણ ભેદ છે. વિગલેન્દ્રિયના બેઠન્દ્રિય તેઠન્દ્રિય અને ચઉરિન્દ્રિય એમ ત્રણ ભેદ છે. પંચેન્દ્રિય તિર્યંચના જળચર, સ્થળચર, ખેચર, સ્થળચરના ઉર-પરિસર્પ, ભુજપરિસર્પ અને ચતુર્બ્ધ એ પાંચ પ્રકારના ગર્ભજ અને સમુછીંમ એમ બે પ્રકારે ગણતા ૧૦ ભેદ થાય છે. એ રીતે ચાર સ્થાવરના ૮, વનસ્પતિના ૩, વિકલેન્દ્રિયના, ૩ અને પંચેન્દ્રિય તિર્યંચના ૧૦ ભેદ મળી ૨૪ ભેદ થાય છે, તેને પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા બે રીતે ગણતા તિર્યંચના ૪૮ ભેદ છે.

મનુષ્યગતિના ૩૦૩ ભેદ.

૧૫ કર્મભૂમિ, ૩૦ અકર્મભૂમિ અને ૫૬ અંતરદ્રીપના ક્ષેત્ર મળી મનુષ્યોના ક્ષેત્ર આશ્રયી ૧૦૧ ભેદ છે; તે ૧૦૧ ગર્ભજ પર્યાપ્તા, ૧૦૧ ગર્ભજ અપર્યાપ્તા અને ૧૦૧ સમુછીંમ અપર્યાપ્તા

૩૮ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

મળી મનુષ્યના ૩૦૩ ભેદ છે. તેમાં ૧૫ કર્મભુમી અને ૩૦ અકર્મભુમીના નામો આગળ આવી ગયેલાં છે, બાકી રહેતાં ૫૬ અંતરદ્વીપ માનવ ક્ષેત્રોના નામો :

(૧) અકોરૂક (૨) આભાસિક (૩) વૈસાનિક (૪) લાંગૂલીક (૫) રહ્યકર્ણ (૬) ગજકર્ણ (૭) ગોકર્ણ (૮) શશકુલીકર્ણ (૯) આદર્શમુખ (૧૦) મેઠ મુખ (૧૧) અજમુખ (૧૨) ગોમુખ (૧૩) અશ્વ-મુખ (૧૪) હસ્તિમુખ (૧૫) સિંહમુખ (૧૬) વ્યાઘ્રમુખ (૧૭) અશ્વકર્ણ (૧૮) સિંહકર્ણ (૧૯) અકર્ણકર્ણ (૨૦) પ્રાવર્ણકર્ણ (૨૧) ઉદકામુખ (૨૨) મેઘમુખ (૨૩) વિદ્યુત મુખ (૨૪) વિદ્યુતદંત (૨૫) ધનદંત (૨૬) લષ્ટદંત, (૨૭) ગુહદંત (૨૮) શુદ્ધદંત.

લઘુ હિમવંત પર્વતની ચાર દાઠાઓ ઉપર અનુક્રમે ઉપરોક્ત અઠ્યાવીસ અંતરદ્વીપો આવેલા છે. એ જ રીતે શીખરી પર્વતની ચાર દાઠાઓ ઉપર ઉપર્યુક્ત નામના બીજા ૨૮ અંતરદ્વીપો આવેલા છે જે બંને મળી ૫૬ અંતરદ્વીપ નરક્ષેત્રો છે.

દેવ ગતિના ૧૬૮ ભેદ :

૧૦ ભવનાતિ, ૧૫ પરમાધામી, ૮ વ્યંતર, ૮ વાણુવ્યંતર, ૧૦ તિર્યંગજાંભૂક, ૧૦ જ્યોતિષી, ૧૨ દેવલોક, ૬ લોકાંતિક, ૩ કિલબીષિયા, ૬ ઐવેયક, અને પાંચ અનુત્તર વિમાન મળી દેવોના ૬૬ ભેદ છે તે પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા બે રીતે ગણતાં દેવોના ૧૬૮ ભેદ છે.

શ્રી જીવવિચાર સૂત્રને આધારે સંસારી જીવોનું ભવબ્રમણ ૫૬૩ પ્રકારે છે. વિવક્ષા ભેદે ત્રસ અને સ્થાવર, ત્રણુવેદ, ચાર-ગતિ, પાંચ જાતિ, છ-કાય આદિને અનુલક્ષી સંસારમાં જીવનું બ્રમણ બે-ત્રણ-ચાર-પાંચ અને છ પ્રકારે છે. થોનીઓને આશ્રયી ૮૪ લાખ પ્રકારે છે. એ રીતે વિવક્ષાભેદે અનેક પ્રકારે છે. એ રીતે અનાદિકાળથી જીવનું ભવબ્રમણ ચાલે છે.

સંસારમાં પરિબ્રમણ કરતાં જીવોના ભવિ અને અભવિ બે પ્રકાર છે. આ બે પ્રકાર સિવાય જાતિ-ભવિ નામનો જીવનો એક પ્રકાર છે. તે જાતિ-ભવિ જીવો અવ્યવહાર રાશી છોડીને કદી-પણુ વ્યવહાર રાશીને પામતાં નથી.

અભવિજીવો સાધુવેશ પામે છે પણ સમ્યગ્દર્શન પામી શકતાં નથી. તેથી સાધુવેશ પામ્યા છતાં અભવિજીવો સાધુતા પામી શકતા નથી, તેથી અભવિ જીવો અનંત સંસારી છે.

ભવિજીવોની સમકિત પામ્યા પછીની ભવ-સ્થિતિ ઓછી હોવાથી તેના ભવોની ગણતરી થઈ શકે છે.

ચોવીશે જિન ભગવંતના ભવો સ્થાનક-૧

શ્રી તીર્થંકર ભગવંતોના ભવની ગણતરી ભવ બ્રમણમાં સમકિત પામે તે ભવથી ગણાય છે. શ્રી તીર્થંકર ભગવાનના ભવની અગાઉના ત્રીજે ભવે દરેક તીર્થંકર ભગવાનના જીવો શ્રી વીસ-સ્થાનક તપની આરાધના કરી જિન નામ કર્મ નિકાચીત કરે છે. ભરત અને ઐરવત ક્ષેત્રમાં ચડતો પડતો કાળ પવતો છે. તે ક્ષેત્રમાં એક અવસર્પિણી કાળમાં-૨૪ અને એક ઉત્સર્પિણી કાળમાં ૨૪ તીર્થંકર ભગવંતોના જન્મ થાય છે અને તે રીતે ૨૪ તીર્થંકર ભગવંતો થાય તેટલા

સમયના ગાળાને એક ચોવીશી કહેવાય છે. જ્યાં કાળ સરખો પ્રવર્તે છે તેવા મહાવિદેહ ક્ષેત્રોમાં ચોવીશીનો નિયમ નથી. ત્યાં સદાકાળ ભગવંતો વિચરતા હોય છે. હવે જે વર્ણન કરવામાં આવે છે તે ચાલુ અવસર્પિણી કાળના જંબુદ્વીપના ભરતક્ષેત્ર આશ્રયી ચાલુ ચોવીશીના ચોવીશ ભગવંતોનું છે.

પ્રથમ તીર્થંકર તણા હુઆ ભવ તેર કહી જે,
શાંતિતણા ભવ ખાર સાર નવભવ નેમ લહીજે. ૧

દસભવ પાર્થ જિણુંદને સત્યાવીશ શ્રી વીર,
શેષ તીર્થંકર ત્રીહું ભવે પામ્યા ભવજળતીર. ૨

જ્યાંથી સમકિત ફરસિયું ત્યાંથી ગણીએ તેહ,
ધીરવિમલ પંડિત તણે જ્ઞાન વિમલ ગુણુ મેહ. ૩

શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનના ૧૩ ભવ, શ્રી ચંદ્રપ્રભુના ૭ ભવ, શ્રી શાંતિનાથના ૧૨ ભવ, શ્રી મુની સુવ્રતના ૯ ભવ, શ્રી નેમનાથના ૯ ભવ, શ્રી પાર્શ્વનાથના ૧૦ ભવ, શ્રી મહાવીર-સ્વામીના ૨૭ ભવ, શેષ ૧૭ જિન દરેકના ત્રણ ભવ.

(સપ્તતિશત સ્થાનક પ્રકરણને આધારે)

પાઠાંતર : શ્રી ચંદ્રપ્રભુના ભવ-૩-૭-૮ શ્રી મુની સુવ્રત સ્વામી ભવ-૩.

ઉપર ખતાવેલ શ્રી જ્ઞાનવિમલ સૂરીકૃત ચૈત્યવંદનમાં તથા પાઠાંતરમાં ભવોની સંખ્યામાં જે ફરક આવે છે તે સમકિત પામ્યાના ભવની ગણતરી જુદી જુદી માનેલ હોવાથી આવે છે. શ્રી ચંદ્ર-પ્રભુ અને શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામીના જ્યાં ત્રણ ભવ ખતાવ્યા છે ત્યાં તે ભવોથી સમકિત પ્રાપ્તિ અને ભવોની ગણતરી કરેલ છે તેમાં આગળના ભવોનો ઉલ્લેખ નથી.

શ્રી ઋષભદેવ ભવ-૧૩

૧. ધનસાર્થવાહ ૨. દેવકુરુ યુગલિક ૩. સૌધર્મદેવ ૪. મહાખળ રાજા (મહાવિદેહ) ૫. ઇશાન દેવલોકદેવ ૬. વજ્રવંધરાજા ૭. ઉતરકુરુ યુગલિક ૮. સૌધર્મે દેવ ૯. કેશવ (વૈદ્ય) ૧૦. અચ્યુતદેવ-લોકદેવ ૧૧. વજ્રનાભ ચક્રવર્તિ મહાવિદેહ ૧૨. સર્વોર્થ સિદ્ધ દેવ ૧૩. શ્રી ઋષભદેવ ભગવાન.

૨ શ્રી અજિતનાથ ભવ-૩ (૧) વિમલવાહન રાજા (૨) અનુતર વિમાનેદેવ (૩) શ્રી અજિતનાથ
૩ ,, સંભવનાથ ભવ-૩ (૧) વિપુલવાહન રાજા (૨) સર્વોર્થ સિદ્ધ દેવ (૩) શ્રી સંભવનાથ
૪ ,, અભિનંદન ભવ-૩ (૧) મહાખળ રાજા (૨) વિજય વિમાનેદેવ (૩) શ્રી અભિનંદન
સ્વામી

૫ ,, સુમતિનાથ ભવ-૩ (૧) પુરુષસિંહરાજા (૨) વિજયંત વિમાનેદેવ (૩) શ્રી સુમતિનાથ
૬ ,, પદમપ્રભુ ભવ-૩ (૧) અપરાજિતરાજા (૨) આઠમે ઐવેયકેદેવ (૩) શ્રી પદમ પ્રભુ
૭ ,, સુપાર્શ્વનાથ ભવ-૩ (૧) નંદિષેણરાજા (૨) મધ્ય ઐવયકેદેવ (૩) શ્રી સુપાર્શ્વનાથ

૪૦ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

૮ શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ભવ-૩ (૧) મહાપદ્મરાજ (૨) વિજય વિમાનેદેવ (૩) શ્રી ચંદ્રપ્રભુ
('આગમ સાર' સંપ્રદમાંથી)

૮ શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ભવ-૭ (૧) શ્રી વર્મારાજ (૨) સૌધર્મદેવલોકે દેવ (૩) અજિતસેન ચક્રવર્તી
(૪) અચ્યુતેન્દ્ર (૫) પદ્મનાભરાજ (૬) વૈજયંતે દેવ (૭) શ્રી ચંદ્રપ્રભુ
પાઠાંતર : (૬) વિજય વિમાને દેવ.

૮ શ્રી ચંદ્રપ્રભુના પાઠાંતરે આઠભવ દર્શાવેલ છે, તે ભવોનું વર્ણન મળેલ નથી.

૯ ,, સુવિધિનાથ ભવ-૩ (૧) પદ્મરાજ (૨) આનત દેવ (૩) શ્રી સુવિધિનાથ
૧૦ ,, શીતળનાથ ભવ-૩ (૧) પદ્મોત્તરરાજ (૨) પ્રાણુતકદ્વેદેવ (૩) ,, શીતળનાથ
૧૧ ,, શ્રેયાંસનાથ ભવ-૩ (૧) નલિનીગુપ્તરાજ (૨) મહા અચ્યુત (૩) ,, શ્રેયાંસનાથ
૧૨ ,, વાસુપુજ્ય ભવ ૩ (૧) પદ્મોત્તરરાજ (૨) પ્રાણુતકદ્વેદેવ (૩) ,, વાસુપૂજ્ય
૧૩ ,, વિમળનાથ ભવ-૩ (૧) પદ્મસેનરાજ (૨) સહસ્રારદેવ (૩) ,, વિમળનાથ
૧૪ ,, અનંતનાથ ભવ-૩ (૧) પદ્મધરરાજ (૨) પ્રાણુતેદેવ (૩) ,, અનંતનાથ
૧૫ ,, ધર્મનાથ ભવ-૩ (૧) દ્રઢરથરાજ (૨) વિજયેદેવ (૩) ,, ધર્મનાથ
૧૬ ,, શાંતિનાથ ભગવાન ભવ-૧૨

(૧) શ્રીષેણરાજ (૨) ઉત્તરકુરુ યુગલિક (૩) સૌધર્મદેવ (૪) અમિતસેન (૫) પ્રાણુતેદેવ (૬)
બળભદ્ર (મહાવિદેહ) (૭) અચ્યુતેદેવ (૮) વજ્રાયુધરાજ (૯) નવમે ત્રેવેચકેદેવ (૧૦) મેઘરથરાજ
(૧૧) સર્વાર્થ સિદ્ધેદેવ (૧૨) શ્રી શાંતિનાથ

પાઠાંતર (૪) અશ્વિસેન વિદ્યાધર (૬) ત્રીજા ઐવચકે

૧૬ શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનના સંસાર પક્ષે પુત્ર શ્રી ચક્રાયુધ નામના પ્રથમ ગણુધરના ૧૨-ભવ
જે ભવો શાંતિનાથ ભગવાનની સાથે સાથે થએલા છે. જે બાર ભવના સખંધી છે.

(૧) અભિનંદિતા રાણી (૨) ઉત્તરકુરુ યુગલીક (સ્ત્રીપણે) (૩) સૌધર્મદેવ (૪) વિજયરાજ
(૫) પ્રાણુતેદેવ (૬) વાસુદેવ (મહાવિદેહ) (૭) નારક-વિદ્યાધરઅને અચ્યુત દેવ (૮) સહસ્રાયુધ
નામે પુત્ર (૯) ત્રેવેચકદેવ (૧૦) દ્ઢરથ નામે ભાઈ (૧૧) સર્વાર્થ સિદ્ધેદેવ (૧૨) ચક્રાયુધકુમાર
(પુત્ર-સેનાપતી અને ગણુધર)

૧૭ શ્રી કુંથુનાથ ભવ-૩ (૧) સિંહવાહન રાજ (૨) સર્વાર્થ સિદ્ધેદેવ (૩) શ્રી કુંથુનાથ
૧૮ ,, અરનાથ ભવ-૩ (૧) ધનપતિ (૨) નવમે વેચક ઐ દેવ (૩) શ્રી અરનાથ
૧૯ ,, મદિલનાથ ભવ-૩ (૧) મહાબળ રાજ (૨) વિજયાંતે દેવ (૩) શ્રી મદિલનાથ
૨૦ ,, મુની સુવ્રત ભવ-૩ (૧) સુરવિષ્ટ રાજ (૨) પ્રાણુતેદેવ (૩) શ્રી મુની સુવ્રત

પાઠાંતર : (૨) અપરાજિતે દેવ

૨૦ ,, મુની સુવ્રત ભવ-૬ (૧) શિવકેતુરાજ (૨) સૌધર્મદેવ (૩) કુબેરદત્ત રાજ (૪) સનત-
કુમારે દેવ (૫) વજ્રકુંડલરાજ (૬) બ્રહ્મદેવલોકદેવ (૭) શ્રી વર્મારાજ (૮) અપરાજિતેદેવ (૯)

(૯) શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામી

૨૧ શ્રી નમિનાથ ભવ-૩ (૧) સિદ્ધારથ રાજ (૨) પ્રાણુતેદેવ (૩) શ્રી નમિનાથ

૨૨ શ્રી નેમનાથ તથા રાજમતી ભવ-૬ (૧) ધનરાજ ધનમતી (૨) સૌધર્મેદેવ બંને (૩) ચિત્રગતિ વિદ્યાધર, રત્નવતીરાણી (૪) માહેન્દ્રેદેવ બંને (૫) અપરાજીતરાજ, પ્રિયમતીરાણી (૬) આરણુદેવલોકે બંને (૭) સુપ્રતિષ્ઠરાજ, યશોમતી રાણી (૮) અપરાજીત વિમાને દેવ બંને (૯) શ્રી નેમનાથ અને રાજમતી.

પાઠાંતર : (૭) શંખરાજ

૨૩ શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનના ૧૦ ભવ અને કમઠના ભવો બંને સાથે દર્શાવેલા છે (૧) મરૂમૂતી-કમઠ (૨) હસ્તિ-કુર્કટસર્પ (૩) સહસ્ત્રારેદેવ-પાંચમીનરકે (૪) કરણુવેગ વિદ્યાધર-સર્પ (૫) અચ્યુતદેવ-પાંચમીનરકે (૬) વજ્રનાભરાજ કુરંગ ભીલ (૭) મધ્યમઞ્ચેવેયકે-સાતમી નરકે (૮) સુવણ્ણ-બાહુરાજ-સિંહ (૯) પ્રાણુતદેવ-ચોથી નરકે (૧૦) શ્રી પાર્શ્વનાથ-કમઠ યોગી.

૨૪ શ્રી મહાવીર સ્વામી ૨૭ ભવ (૧) નયસાર (૨) સૌધર્મેદેવ (૩) મરિચિ (ભરત યુવ) ત્રિદંડિક (૪) પાંચમે દેવલોક (૫) કૌશિક બ્રાહ્મણ (૬) સૌધર્મેદેવ (૭) પુષ્પમિત્રત્રિદંડી (૮) સૌધર્મેદેવ (૯) અગ્નિઘોત વિપ્ર (૧૦) ઈશાન દેવલોકે (૧૧) અગ્નિભૂતી બ્રાહ્મણ (૧૨) ત્રીજે દેવલોક (૧૩) ભારદ્વાજ તાપસ બ્રાહ્મણ (૧૪) ચોથે દેવલોક (૧૫) સ્થાવર વિપ્ર (૧૬) બ્રહ્મદેવલોક (૧૭) વિશ્વભૂતી રાજકુમાર (૧૮) સાતમેદેવલોક (૧૯) ત્રિપષ્ટ વાસુદેવ (૨૦) સાતમી નરક (૨૧) સિંહ (૨૨) ચોથી નરકે (૨૩) પ્રિયમિત્ર ચક્રવર્તી (૨૪) મહાશુક્રેદેવ (૨૫) નંદનરાજાધિ (૨૬) પ્રાણુતેદેવ (૨૭) મહાવીર સ્વામી.

(૨૨-૨૩) ચોથી નરકમાંથી આવેલ જીવ ચક્રવર્તી ન જ બને-તેથી વિચારણીય છે

૨૪ શ્રી મહાવીર સ્વામીના-૨૭ ભવ શ્રી વીરવિજયજી કૃત સત્યાવીશ ભવના સ્તવન આધારે. (૧) નયસાર (૨) સૌધર્મેદેવ (૩) મરીચી (૪) બ્રહ્મદેવલોકેદેવ (૫) કૌશીક (૬) વીપ્ર (૭) સૌધર્મેદેવ (૮) અગ્નિઘોત (૯) ઈશાનેદેવ (૧૦) અગ્નિભૂતી (૧૧) ત્રીજેદેવલોક (૧૨) ભારદ્વાજ (૧૩) ચોથે દેવલોક (૧૪) થાવર વિપ્ર (૧૫) પાંચમે દેવલોક (૧૬) વિશ્વભૂતી (૧૭) મહાશુક્રે દેવ (૧૮) ત્રિપષ્ટ વાસુદેવ (૧૯) સાતમી નરકે (૨૦) સિંહ (૨૧) ચોથા નરકે (૨૨) નરભવ (૨૩) પ્રિયમિત્ર ચક્રવર્તી (૨૪) મહાશુક્રે દેવ (૨૫) નંદન (૨૬) પ્રાણુતે દેવ (૨૭) શ્રી મહાવીર સ્વામી.

પાઠાંતર : [૬] શ્રી રંગવિજય કૃત સ્તવનમાં છઠ્ઠાભવનું નામ પુષ્પ વિપ્ર આપેલ છે.

સપ્તતિ શત સ્થાનક પ્રકરણમાં તથા આગમ સાર સંગ્રહમાં શ્રી લલિતવિજય મહારાજ કૃત મનહર ઇંદ્રમાં શ્રી મહાવીર દેવના ભવોના નામ અને ક્રમ સરખા દર્શાવેલા છે. શ્રી વીરવિજયજી કૃત તથા શ્રી રંગવિજયજી કૃત શ્રી મહાવીર ભગવાનના સત્યાવીશ ભવનાસ્તવનમાં ભવનાક્રમ જુદા દર્શાવેલા છે. શ્રી વીરવિજયજી તથા શ્રી રંગ વિજયજી કૃત સ્તવનમાં ૧૪ નરભવ અને ૧૦ દેવભવ દર્શાવ્યા છે. સપ્તતિશત સ્થાનકમાં ૧૩ નરભવ અને ૧૧ દેવભવ દર્શાવેલ છે એટલે છઠ્ઠા ભવથી આવીશમાં ભવનાક્રમમાં બંનેમાં ફરક આવે છે.

જિ ૬

૪૨ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

અક્ષય પદના નાયક અને દ્વાયક શ્રી તીર્થંકર દેવોના ભવ પૂર્વેનો ત્રીજો ભવ કે જ્યાં જિન-જીવ પ્રાયે સમકિત પામે છે તેમજ વીશ સ્થાનક તપની આરાધના કરી જિન-નામ-કર્મ નિકાચીત કરે છે. ત્રણ ભવથી વધારે ભવની ગણતરીવાળા જિન-જીવો ભવ ગણતરીના પ્રથમ ભવે સમકિત પામે છે.

અહીં ભગવંતોના પૂર્વના ત્રીજા ભવ સખંધી સ્થાનો કહેવાય છે.

પૂર્વ-ભવ-ભગવંતના અગાઉના દેવ-ભવ પહેલાંનો નરભવ

પૂર્વ નરભવ દ્વીપ સ્થાનક-૨

૧ થી ૪ શ્રી ઋષભદેવથી શ્રી અસિનંદન ચાર ભગવાનનો પૂર્વ-ભવદ્વીપ જંબુદ્વીપ છે.

૫ થી ૮ શ્રી સુમતિનાથથી શ્રી ચંદ્રપ્રભુ સુધી ચાર ભગવાનનો પૂર્વભવદ્વીપ ઘાતકી ખંડદ્વીપ છે.

૯ થી ૧૨ શ્રી સુવિધિનાથથી શ્રી વાસુપુજ્ય સુધી ચાર ભગવાનનો પૂર્વભવદ્વીપ પુષ્કરવર દ્વીપ છે.

૧૩ થી ૧૫ શ્રી વિમલનાથથી શ્રી ધર્મનાથ સુધી ત્રણ ભગવાનનો પૂર્વ ભવદ્વીપ ઘાતકી-ખંડ દ્વીપ છે.

૧૬ થી ૨૪ શ્રી શાંતિનાથથી શ્રી મહાવીર સ્વામી નવ ભગવાનનો પૂર્વભવદ્વીપ જંબુદ્વીપ છે.

પૂર્વ નરભવ ક્ષેત્ર સ્થાનક - ૩

ક્ષેત્ર-ભરત ઐરવત મહાવિદેહાદિ

૧ થી ૧૨ ઋષભદેવથી વાસુપુજ્ય સુધી ૧૨ ભગવાનના પૂર્વભવ-ક્ષેત્ર મહાવિદેહ છે.

૧૩ શ્રી વિમલનાથ ૧ ભગવાનનું પૂર્વભવ ક્ષેત્ર ભરત ક્ષેત્ર છે.

૧૪ શ્રી અનંતનાથ ૧ ભગવાનનું પૂર્વભવ ક્ષેત્ર ઐરવત ક્ષેત્ર છે.

૧૫ શ્રી ધર્મનાથ ૧ ભગવાનનું પૂર્વભવ ક્ષેત્ર ભરત ક્ષેત્ર છે.

૧૬ થી ૧૮ શ્રી શાંતિનાથથી શ્રી અરનાથ ૩ ભગવાનના પૂર્વભવ ક્ષેત્ર પૂર્વમહાવિદેહ છે.

૧૯ શ્રી મલ્લિનાથ ૧ ભગવાનનું પૂર્વભવ ક્ષેત્ર પશ્ચિમ મહાવિદેહ છે.

૨૦ થી ૨૪ શ્રી મુનિસુવ્રતથી શ્રી મહાવીર ૫ ભગવાનના પૂર્વભવ ક્ષેત્ર ભરતક્ષેત્ર છે.

પૂર્વ-ભવ-નરભવ-ક્ષેત્ર દિશા - સ્થાનક-૪

શ્રી વીમળ-ધર્મ-મુનિસુવ્રત-નમિ-નેમ-પાર્શ્વ અને મહાવીર એ-૭ ભગવાનના પૂર્વ નરભવ ક્ષેત્રની મેઝૂ ગીરીથી દક્ષિણ દિશા છે શ્રી અનંતનાથ ભગવાનના પૂર્વનરભવ ક્ષેત્રની દિશા મેઝૂગીરીથી ઉત્તર દિશા છે. શ્રી મલ્લિનાથ ભગવાનના પૂર્વ નરભવ ક્ષેત્રની દિશા શીતોદા નદીથી દક્ષિણ દિશા છે. શ્રી ઋષભ, સુમતિ, સુવિધિ, શાંતિ, કુંથુ એ પાંચ ભગવાનના પૂર્વ નરભવ ક્ષેત્રની દિશા શીતા નદીથી ઉત્તર દિશા છે. શેષ ૧૦ જિનનો પૂર્વ નરભવ જન્મની ક્ષેત્ર દિશા શીતા નદીથી દક્ષિણ દિશા છે.

પૂર્વ નરભવ વિજય સ્થાનક-૫

દરેક મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ૩૨ વિભાગો હોય છે તે વિભાગોને વિજય કહેવાય છે. ભરત અને ઐરવત ક્ષેત્રમાં વિજય નહીં હોવાથી ત્યાં ત્યાં તે ક્ષેત્રોના નામ કહ્યાં છે.

શ્રી ઋષભ, સુમતિ, સુવિધિ અને શાંતિનાથ-૪ ભગવાનના પૂર્વ નરભવ વિજય પુષ્કલાવતી છે. શ્રી અજીત, પદ્મ, શીતલ અને અરનાથ-૪ ભગવાનના પૂર્વ નરભવ વિજય વત્સ વિજય છે. શ્રી સંભવ સુપાર્શ્વ, અને ત્રેયાંસ એ-૩ ભગવાનના પૂર્વ નરભવ વિજય રમણિય વિજય છે. શ્રી અભિનંદન, ચંદ્રપ્રભુ અને વાસુપૂજ્ય એ ૩ ભગવાનના પૂર્વ નરભવ વિજય મંગલાવતી વિજય છે. શ્રી કુંથુનાથ આર્વાતવિજય શ્રી મલ્લિકનાથ સલિલાવતી વિજય, શ્રી અનંતનાથ-ઐરવત અને શેષ ૭ જિન, શ્રી વિમલ, ધર્મ, મુનિસુવત, નમિ, નેમ, પાર્શ્વ અને મહાવીર સ્વામીના પૂર્વ નરભવ સ્થળ ભરતક્ષેત્ર છે.

પૂર્વ નરભવ નગરી સ્થાનક-૬

૧-૫-૯ અને ૧૬માં ભગવાનની પૂર્વ-નરભવ નગરી પુંડરકિણ્ણી છે. ૨-૬-૧૦ અને ૧૮માં ભગવાનની સુસીમા નગરી છે; ૩-૭-૧૧માં ભગવાનની શુભાપુરી છે. ૪-૮ અને ૧૨માં ભગવાનની રત્નસંચયા નગરી છે. ૧૩માં ભગવાનની મહાપુરી ૧૪માં ભગવાનની રિષ્ટાનગરી, ૧૫માં ભગવાનની ભદ્રાલપુર નગરી, ૧૭માં ભગવાનની ખરૂંગિપુરી, ૧૯માં ભગવાનની વીતશોકા નગરી, ૨૦ માં ભગવાનની ચંપાનગરી, ૨૧માં ભગવાનની કૌશાંબીપુરી, ૨૨માં ભગવાનની રાજગૃહી, ૨૩માં ભગવાનની અયોધ્યા અને ૨૪માં ભગવાનની પૂર્વ નર-ભવ નગરી અહિચ્છત્રા નગરી છે.

પૂર્વ નરભવ નામો અને રાજ્ય. સ્થાનક ૭-૮

ચોવીશે તીર્થંકર ભગવંતોના પૂર્વ નરભવ નામો અનુક્રમે

(૧) વજ્રનાભ (૨) વિમલ વાહન (૩) વિપુલબળ (૪) મહાબળ (૫) પુરુષસિંહ (૬) અપ-રાજિત (૭) નંદિષેષુ (૮) પદમ (૯) મહાપદમ (૧૦) પદમ (૧૧) નલિની શુદ્ધ (૧૨) પદમોત્તર (૧૩) પદમસેન (૧૪) પદમરથ (૧૫) દેહરથ (૧૬) મેઘરથ (૧૭) સિંહાવર (૧૮) ધનપતિ (૧૯) વૈશ્રમણ્ય (૨૦) શ્રી વર્મા (૨૧) સિદ્ધધાર્થી (૨૨) સુપ્રતિષ્ઠ (૨૩) આનંદ (૨૪) નંદન.

પાકાંતર નામો (૪) ધર્મસિંહ (૫) સુગ્રીવ અતિબળ (૬) ધર્મ મિત્ર (૭) સુંદરબાહુ (૧૧) દિવ્ય (૧૨) ધન્દ્ર દિવ્ય (૧૩) સુહર (૧૪) મહેન્દ્ર (૧૫) સિંહરથ (૧૭) રૂપી (૧૮) સુદર્શન (૧૯) નંદન (૨૨) શંખ (૨૩) સુદર્શન.

પૂર્વ નરભવમાં શ્રી આદિનાથ ભગવાનનો જીવ વજ્રનાભ નામે ચક્રવર્તી રાજા હતા શેષ ૨૩ જિન જીવો પૂર્વ નર-ભવમાં સામાન્ય રાજાઓ હતાં.

જગન્નાથ શ્રી જિનેન્દ્ર દેવોના પૂર્વ-નર-ભવના ગુરૂઓના નામો સ્થાનક-૯

ગુરૂ-ધર્મગુરૂ. પૂર્વ નરભવે ચોવીશે ભગવંતોના જીવોએ દીક્ષા લીધેલી તે દીક્ષા ગુરૂઓના નામ અનુક્રમે ;

૪૪ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

(૧) વજ્રસેન (૨) અરિહમન (૩) સંબ્રાન્ત (૪) વિમલવાહન (૫) સીમંધર (૬) પિહિતાશ્રવ
(૭) અરિહમન (૮) યુગંધર (૯) સર્વજગદાનંદ (૧૦) સસ્તાધ (૧૧) વજ્રહત (૧૨) વજ્રનાભ (૧૩)
સર્વગુપ્ત (૧૪) ચિત્રરથ (૧૫) વિમલવાહન (૧૬) ધનરથ (૧૭) સંવર (૧૮) સાધુસંવર (૧૯)
વરધર્મ (૨૦) સુનંદ (૨૧) નંદ (૨૨) અતિયશ (૨૩) દામેષ્ઠર (૨૪) પોટ્ટીલાચાર્ય.

પૂર્વ નરભવ-શ્રુત. સ્થાનક-૧૦

શ્રુત-શ્રી ગણધર ભગવંતોએ રચેલ દ્વાદશાંગી શ્રુત.

શ્રી ઋષભદેવ ભગવાન પૂર્વનરભવમાં બાર અંગધારી દ્વાદશ અંગજ્ઞાતા હતા અને શેષ ૨૩
ભગવંતો પૂર્વ નરભવમાં અગિયાર અંગ જ્ઞાતા હતા.

પૂર્વ નરભવે-શ્રી જિનપણાના હેતુ રૂપ આરાધના. સ્થાનક-૧૧

શ્રી ઋષભદેવ અને શ્રી મહાવીર સ્વામી બંને ભગવંતોએ પૂર્વ નરભવે વીસસ્થાનક પદની
સંપૂર્ણ આરાધના કરી હતી, શેષ ૨૨ ભગવંતોએ પૂર્વ નરભવે એક-એ-ત્રણ અગર સર્વ સ્થાન-
કેાની આરાધના કરી હતી. ભગવાન શ્રી મહાવીરસ્વામીના જીવે, નંદ રાજના ભવમાં, એકલાખ
વરસના દીક્ષા પર્યાય કાળમાં ૧૧૮૦૬૪૫ માસખમણ કરવા વડે જાવજીવ ૨૦ સ્થાનક તપનું
સુંદર રીતે આરાધન કરેલ હતું.

વીશ સ્થાનક પદના નામો :

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
અરિહંત	સિધ્ધ	પ્રવચણ	સૂરિ	સ્થવિર	વાચક	સાધુ	નાણુ જી
૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	
દર્શન	વિનય	ચરણ	બંભ	કિરિયા	તપ	કરો	ગોચમ ઠાણુ જી
૧૬	૧૭		૧૮	૧૯	૨૦		
જિનવર	ચારિત્ર	પંચવિધ	નાણુ	શ્રુત	તીર્થ	એ	નામ જી
એ	વીશ	સ્થાનક	જે	આરાધે	તે	પામે	શીવ ધામ જી

(વીશ સ્થાનક સ્તુતી-સૌભાગ્ય લક્ષ્મી)

(૧) અરિહંત (૨) સિધ્ધ (૩) પ્રવચન (૪) આચાર્ય (૫) સ્થવિર (૬) ઉપાધ્યાય (૭) સાધુ
(૮) જ્ઞાનપદ (૯) દર્શન (૧૦) વિનય (૧૧) ચારિત્ર (૧૨) બ્રહ્મચર્ય (૧૩) ક્રિયા (૧૪) તપ
(૧૫) ગૌતમ (૧૬) જિન (૧૭) સંચમ (૧૮) અભિનવજ્ઞાન (૧૯) શ્રુત (૨૦) તીર્થ.

એ વીસ સ્થાનક પદોમાં સિધ્ધ પદ રકતવર્ણ, આચાર્ય પદ પીતલવર્ણ, સ્થવિર પદ શ્યામવર્ણ,
ઉપાધ્યાય પદ નીલવર્ણ, સાધુ પદ શ્યામવર્ણ, અને શેષ દરેક પદોનો વર્ણ રચેલ છે.

સ્થવિર પદના ત્રણ પ્રકાર છે (૧) જાતિસ્થવિર-૬૦ વરસ ઉપરની વયના (૨) શ્રુત સ્થવિર
સમવાય-અંગધારક (૩) પર્યાય સ્થવિર-૨૦ વર્ષનો દીક્ષા પર્યાય ધારક.

સમ્પત્તિ શત સ્થાનક પ્રકરણમાં ગૌતમ પદ નથી અને બીજા પદોના નામ અને ક્રમમાં ફરક આવે છે છતાં નામોના અર્થ સરખા જ છે અને ગૌતમ પદનો બીજા પદોમાં સમાવેશ થયો છે તેમ સમજવું.

સમ્પત્તિશત સ્થાનક પ્રકરણમાં દર્શાવેલાં ૨૦ સ્થાનક પદના નામો

(૧) અરિહંત (૨) સિદ્ધ (૩) પ્રવચન (૪) ગુરુ (૫) સ્થવિર (૬) બહુશ્રુત (૭) તપ અથવા તપસ્વી (૮) વાત્સલ્ય અથવા અભિકખનાણુ (૯) દર્શન (૧૦) વિનય (૧૧) આવશ્યક (૧૨) શીલ (૧૩) વ્રત (૧૪) ક્ષણુલવ (૧૫) તપ (૧૬) ત્યાગ (૧૭) વેચાવચ્ચ (૧૮) સમાધિ અથવા અપૂર્વ-નાણુ (૧૯) શ્રુત (૨૦) પ્રવચન પ્રભાવના.

વીસ સ્થાનક પદ આરાધના-દરેક પદ ૨૦-૨૦ અકુંભ-છકું-ઉપવાસ આયંબિલ કે એકાસણુ આદિ તપથી થાય છે. એક પદનો આરાધના તપ છ માસની મર્યાદામાં પુરો થવો જોઈએ. છ માસના સમય ગાળામાં એકથી વધારે પદનો આરાધના તપ કરી શકાય છે. પેલા પદનો જપ નમો અરિહંતાણું છે. તે રીતે દરેક પદના નામ પ્રમાણે દરેક પદના જપની વીસ માળા ગણવાની હોય છે.

કાઉસગ્ગ [લોગસ્સ], સાધિયા, ફળ, પ્રદિક્ષણા અને ખમાસણુની સંખ્યા.

દરેક પદની અનુક્રમે ૨૪-૧૫-૭-૩૬-૧૦-૨૫-૨૭-૫-૬૭-૧૦

૧૭-૬-૨૫-૧૨-૨૮-૨૪-૭૦-૫૧-૪૫-અને ૨૦ છે.

બીજા, પાંચમ, અગિયારશ આદિ જ્ઞાન તિથીમાં દેવ ગુરુની સાન્નિધ્યમાં તપની શરૂઆત કરવાનું કહેલ છે.

પૂર્વ સ્વર્ગભવ સ્થાનક-૧૨

ચોવીસે તીર્થંકર ભગવંતોના જિન-ભવ પૂર્વનો સ્વર્ગભવ અનુક્રમે

(૧) સર્વાર્થ સિદ્ધ (૨) વિજ્ય વિમાન (૩) સાતમે ઐવેચક (૪) જ્યંતવિમાન (૫) જ્યંતવિમાન (૬) નવમે ઐવેચક (૭) છકું ઐવેચક (૮) વિજ્ય વિમાન (૯) આનત દેવલોક (૧૦) પ્રાણુત દેવલોક (૧૧) અચ્યુત (૧૨) પ્રાણુત (૧૩) સહસ્રાર (૧૪) પ્રાણુત (૧૫) વિજ્ય વિમાન (૧૬) (૧૭) (૧૮) સર્વાર્થ સિદ્ધ (૧૯) જ્યંત વિમાન (૨૦) અપરાણુત (૨૧) પ્રાણુત (૨૨) અપરાણુત (૨૩-૨૪) પ્રાણુત દેવલોક.

પાઠાંતર [૮] વૈજ્યંત [૧૦] અચ્યુત

પૂર્વ સ્વર્ગ-ભવ-આયુ સ્થાનક-૧૩

ચોવીસે ભગવંતોના જિન-ભવ પૂર્વના સ્વર્ગ ભવનું આયુષ્ય અનુક્રમે

(૧) ૩૩ સાગર (૨) ૩૩ સાગર (૩) ૨૬ સાગર (૪) ૩૩ સાગર (૫) ૩૩ સાગર (૬) ૩૧ સાગર (૭) ૨૮ સાગર (૮) ૩૩ સાગર (૯) ૧૬ સાગર (૧૦) ૨૦ સાગર (૧૧) ૨૨ સાગર (૧૨) ૨૦ સાગર (૧૩) ૧૮ સાગર (૧૪) ૨૦ સાગર (૧૫) ૩૨ સાગર (૧૬-૧૭-૧૮-૧૯-૨૦) ૩૩ સાગર (૨૧) ૨૦ સાગર (૨૨) ૩૩ સાગર (૨૩) ૨૦ સાગર (૨૪) ૨૦ સાગર.

૪૬ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

શ્રી ધર્મનાથ ભગવાનના પૂર્વભવ સ્વર્ગાયુ મધ્યમ હતું શેષ ૨૩ ભગવંતોના પૂર્વ સ્વર્ગ ભવ આયુ ઉત્કૃષ્ટ હતું.

સમતિ શત સ્થાનક પ્રકરણકાર પૂજ્ય આચાર્ય દેવ ચોવીસે તીર્થંકર ભગવંતોના પૂર્વ ભવ સખંધી તેર સ્થાનકો કહીને, હવે જિનભવ સખંધી બાકીના સ્થાનકો બતાવે છે.

ચ્યવન માસાદિ સ્થાનક ૧૪

ચ્યવન-ચ્યવલુ'

જસપંચ કલ્યાણુક દિવસ વિશેષ સુહાવે,
પણુ થાવર નારક તેહને પણુ સુખ થાવે;
તે ચ્યવન જન્મ વ્રત નાણુ અને નિર્વાણુ
સવિ જિનવર કેરાં એ પાંચે આહાણુ.

(વીરસ્તુતિજ્ઞાનવિમળજી)

ચોવીશે ભગવંતોના ચ્યવન માસ-પક્ષ-તિથિ અનુક્રમે

(૧) અષાઠ વ-૪ (૨) વૈશાખ સુ-૧૩ (૩) ફાગણ સુ-૮ (૪) વૈશાખ સુ-૪ (૫) શ્રાવણ સુ-૨ (૬) મહા વદ-૬ (૭) ભાદરવા વ-૮ (૮) ચૈત્ર વ-૫ (૯) ફાગણ વ-૯ (૧૦) વૈશાખ વ-૬ (૧૧) જ્યેષ્ઠ વ-૬ (૧૨) જ્યેષ્ઠ સુ-૯ (૧૩) વૈશાખ સુ-૧૨ (૧૪) શ્રાવણ વ-૭ (૧૫) વૈશાખ સુ-૭ (૧૬) ભાદરવા વ-૭ (૧૭) શ્રાવણ વ-૯ (૧૮) ફાગણ સુ-૨ (૧૯) ફાગણ સુ-૪ (૨૦) શ્રાવણ સુ-૧૫ (૨૧) આસો સુ-૧૫ (૨૨) કારતક વ-૧૨ (૨૩) ચૈત્ર વ-૪ (૨૪) અષાઠ સુ-૬

કલ્યાણુક તિથિ અંગે

પૂર્વાનુપૂર્વીક્રમ-ભૂતકાળમાં થએલા ગત ચોવીશીના પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી કેવળજ્ઞાની પ્રભુ અને ભવિષ્યકાળમાં આવતી ચોવીશીમાં થનાર પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી પદ્મનાભ ભગવંતની અન્યોઅન્ય કલ્યાણુક તિથિઓ સરખી હોવાથી પૂર્વાનુ પૂર્વીજાણવી. એટલે ગઈ ચોવીશીના તીર્થંકર ભગવંતોની જે કલ્યાણુક તિથિઓ છે તે જ કલ્યાણુક તિથિઓ આવતી ચોવીશીમાં થનાર શ્રી પદ્મનાભ આદિ તીર્થંકરોની છે-ગઈ ચોવીશીના પહેલા ભગવાન અને આવતી ચોવીશીના પહેલા ભગવાનની કલ્યાણુક તિથિઓ સરખી હોય છે, તે જ રીતે અનુક્રમે ગઈ ચોવીશીના ચોવીશમાં ભગવાન અને આવતી ચોવીશીના ચોવીશમાં ભગવાનની કલ્યાણુક તિથિઓ સરખી જાણવી.

પશ્ચાનુપૂર્વીક્રમ-વર્તમાનકાળે શ્રી ઋષભદેવ આદિ જિનેન્દ્રોની જે કલ્યાણુક તિથિઓ છે તે ભૂત અને ભવિષ્યકાળના ભગવંતોની અપેક્ષાએ પશ્ચાનુ પૂર્વી છે એટલે કે જે કલ્યાણુક તિથિઓ ગઈ ચોવીશીના છેલ્લા ભગવંત શ્રી સંપ્રતિ જિનની છે તે જ કલ્યાણુક તિથિ આવતી ચોવીશીના શ્રી ભદ્રકૃત જિનની છે. તે જ તિથિઓ વર્તમાન કાળે પ્રથમ તીર્થંપતિ શ્રી આદિશ્વર ભગવાનની છે. એટલે કે અતિત અને અનાગતકાળના ૨૪ મા ભગવાનની કલ્યાણુક તિથિઓ વર્તમાન ચોવીશના પ્રથમ ભગવંતની હોય છે. ભૂતઅને ભવિષ્યની ચોવીશીના ત્રેવીસમાં ભગવાનની કલ્યાણુક તિથિ તે વર્તમાન કાળની ચોવીશીના બીજા ભગવાનની હોય છે. ભૂત અને ભવિષ્યકાળની ચોવીશીના ૨૨મા ભગવાનની કલ્યાણુક તિથિઓ તે વર્તમાન ચોવીશીના ત્રીજા ભગવાનની હોય છે તે રીતે અનુક્રમે ભૂત

અને ભવિષ્યકાળની ચોવીશીના પેલા ભગવાનની કલ્યાણક તિથિઓ તે વર્તમાન ચોવીશીના ચોવીશમા ભગવાનની કલ્યાણક તિથિઓ હોય છે. કલ્યાણક તિથિઓના આ ક્રમને પશ્ચાત્તુપૂર્વીક્રમ કહેવાય છે.

ચ્યવન નક્ષત્ર સ્થાનક-૧૫

ચોવીશે ભગવંતોના ચ્યવન નક્ષત્ર અનુક્રમે

(૧) ઉત્તરાષાઢા (૨) રોહિણી (૩) મૃગશિર્ષ (૪) પુનર્વસુ (૫) મથા (૬) ચિત્રા (૭) વિશાખા (૮) અનુરાધા (૯) મૂળ (૧૦) પૂર્વાષાઢા (૧૧) શ્રવણ (૧૨) શતભિષા (૧૩) ઉત્તર ભાદ્રપદ (૧૪) રેવતી (૧૫) પુષ્ય (૧૬) ભરણી (૧૭) કૃતિકા (૧૮) રેવતી (૧૯) અશ્વિની (૨૦) શ્રવણ (૨૧) અશ્વિની (૨૨) ચિત્રા (૨૩) વિશાખા (૨૪) ઉત્તરાશ્લેષુની.

ચ્યવન રાશી સ્થાનક-૧૬

ચોવીશે તીર્થંકર ભગવંતોની ચ્યવન રાશી અનુક્રમે

(૧) ધન (૨) વૃષભ (૩) મીથુન (૪) મીથુન (૫) સિંહ (૬) કન્યા (૭) તુલા (૮) વૃશ્ચિક (૯) ધન (૧૦) ધન (૧૧) મકર (૧૨) કુંભ (૧૩) મીન (૧૪) મીન (૧૫) કર્ક (૧૬) મેષ (૧૭) વૃષભ (૧૮) મીન (૧૯) મેષ (૨૦) મકર (૨૧) મેષ (૨૨) કન્યા (૨૩) તુલા (૨૪) કન્યા પાઠાંતર : (૧૭) વૃશ્ચિક

ચ્યવન સમય સ્થાનક-૧૭

ચોવીશે ભગવંતો તથા સર્વ અરિહંત ભગવંતોનો ચ્યવન સમય મધ્યરાત્રિનો હોય છે.

વર્તમાન ચોવીશીના શ્રી ઋષભાદિ ચોવીશે જિનેન્દ્રો સખંધી ચ્યવન માસ, પક્ષ, તિથી નક્ષત્ર અને રાશી જે રીતે જણાવ્યા છે તે જ રીતે પાંચ ભસ્ત અને પાંચ ઐરવત ક્ષેત્રોમાં વર્તમાન ચોવીશીના સર્વ જિનેન્દ્રોના ચ્યવન, માસ-પક્ષ તિથિ, નક્ષત્ર અને રાશી સરખાં જ જણાવ્યા.

સ્વપ્ન પ્રકાર સ્થાનક-૧૮

સ્વપ્ન શાસ્ત્રમાં સ્વપ્નના ૭૨ પ્રકાર જણાવ્યા છે તેમાં ૪૨ અશુભ પ્રકારના અને ૩૦ સ્વાનુશુભ પ્રકારના કહ્યા છે. તે ૩૦ શુભ પ્રકારના સ્વપ્નમાંથી સર્વ જિનમાતા શુભ ચૌદ સુપ્ન હેષે છે.

શ્રી જિન ભગવંતોનો આત્મા પૂર્વ-ભવથી ચ્યવી માતાની કુક્ષીમાં ગર્ભપણે ઉત્પન્ન થતાં સર્વ-જિન-માતા ચૌદ સ્વપ્ન હેષે છે તે સ્વપ્નો નીચે મુજબ હોય છે. (૧) હાથી (૨) વૃષભ (૩) સિંહ (૪) અભિષેક યુક્તપલકમી (૫) પુષ્પમાળા (૬) ચંદ્ર (૭) સૂર્ય (૮) ધ્વજ (૯) કુંભ (૧૦) પદમસરોવર (૧૧) ક્ષીરસમુદ્ર (૧૨) દેવવિમાન (૧૩) રત્નરાશી (૧૪) નિર્ધૂમ-અગ્નિ

દરેક જિનમાતા ગર્ભના પ્રભાવથી અને ભાવિના શુભ સંકેતથી ઉપર્યુક્ત ચૌદ સ્વપ્નો સ્પષ્ટ અને શુદ્ધ રીતે અર્ધનિદ્રાવસ્થામાં હેષે છે.

૪૮ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

જો જિન-જીવ સ્વર્ગમાંથી આવે તો જિન-માતા સ્વપ્નમાં દેવવિમાન હોય છે અને જો જિન જીવ નરક ગતિમાંથી આવેલ હોય તો જિનમાતા સ્વપ્નમાં ભુવન (પ્રાસાદ) હોય છે. એથી સર્વ સ્વપ્નો ગર્ભ સાથે સંબંધિત હોવાની સ્પષ્ટ સાબિતી મળે છે.

વિશેષમાં શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનની માતાએ પ્રથમ સ્વપ્નમાં વૃષભ દેખેલ છે. શ્રી અજીતનાથની માતાએ પ્રથમ સ્વપ્નમાં હાથી દેખેલ છે, અને શ્રી મહાવીર ભગવંતની માતાએ પ્રથમ સ્વપ્ને સિંહ દેખેલ છે. શેષ જિન-માતાઓએ સ્વપ્નો દર્શાવેલ ક્રમ માફક દેખેલ છે.

વાત પિત્ત, કે કફના પ્રકોપથી, ક્રોધાદિ કષાયોની કાષાયિક પ્રકૃતિથી, રોગ કે આઘાતના પ્રત્યાઘાતથી અથવા ઉપાધિના ઉધાનોથી અને વેદનાના વલોપાતથી આવતા સ્વપ્નો જે કેવળ ભ્રમણરૂપ અથવા તો પોતાના વિચારોના પ્રતિબિંબરૂપ હોય છે તે પ્રકારના આ સ્વપ્નો નથી. આ સ્વપ્ન તો ગર્ભના પ્રભાવ અને ગર્ભની ઉત્તમતાની આગાહી રૂપે, કુદરત નિશ્ચિત નિયમિતતાના આધારે, ભાવિના શુભ સંકેતોની સૂચના આપતા, કુદરતી શુભ પરિબળોથી ભરેલા તથા ગર્ભના શુભ પુન્ય પ્રભાવે ઉત્પન્ન થતાં શુભ સ્વપ્ન-સંકેતો છે. આ સ્વપ્નો મનની નબળાઈ કે લાગણીઓના પડઘારૂપ નથી પણ ભાવિસૂચનની સમ્યક્ પ્રતીતિ રૂપ છે.

ઉત્તમ જીવની માતાઓ ઉત્તમ જીવ કુક્ષીમાં આવતાં, તે જીવની ઉત્તમતાને અંગે આ રીતે સ્વપ્ન સંકેત પામે છે જેનું વર્ણન અનેક રીતે અનેક અંશોમાં મળે છે.

શ્રી જિનેન્દ્રદેવ અને ચક્રવર્તીની માતાઓ ગર્ભના પ્રભાવે ૧૪ સ્વપ્ન દેખે છે. શ્રી જિન-માતા શુદ્ધ અને સ્પષ્ટ સ્વપ્ન દેખે છે અને ચક્રવર્તીની માતા જરા ઝાંખા ચૌદ સ્વપ્ન દેખે છે. વાસુદેવોની માતા સાત સ્વપ્ન દેખે છે. બળદેવોની માતા ચાર સ્વપ્ન દેખે છે. પ્રતિવાસુદેવની માતા ત્રણ અને માંડલીક રાજાઓની માતા ગબ્બદિ ગમે તે એક સ્વપ્ન દેખે છે. ઉત્તમ પુરુષોની માતા પણ આ રીતના એકાદ ઉત્તમ સ્વપ્ન જોઈને જાગૃત થાય છે.

સ્વપ્ન વિચારણા સ્થાનક-૧૯

શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનની માતા માફદેવી માતાએ ગર્ભ પ્રભાવે જોયેલ ચૌદ-સ્વપ્નનો ક્ષેત્રાદેશ પ્રભુજીના પિતાશ્રી નાભિરાજ અને ઈન્દ્ર દ્વારા વર્ણવાયેલ છે, કારણ કે તે કાળમાં સ્વપ્ન-શાસ્ત્ર આદિ શાસ્ત્રોનું નિરૂપણ થયું ન હતું. શેષ ૨૩ જિન-માતાઓએ જોયેલ સ્વપ્નના પ્રભાવ અને અર્થ સંબંધી વિચાર તેમના પિતા અને સ્વપ્ન શાસ્ત્રના રહસ્ય જાણુનાર નિપુણ પંડિતોએ કરેલ છે.

સ્વપ્ન વિચારમાં જણાવેલા ઉત્તમ પુરુષોના આગતિ સ્થાન

આગતિ-આવવું. અગાઉનો ભવ કે જ્યાંથી જીવ અહીં આવે છે તે પૂર્વભવને આગતિ સ્થાન કહેવાય છે.

જિન-ભગવંતોના આગતિસ્થાન- પેલી, ખીજી, ત્રીજી, નારક તથા દેવ વિમાનો છે. ચક્રવર્તીના આગતિસ્થાન- પેલી નરક ભવનપતિ વ્યંતર જ્યોતિષી અને વૈમાનિક દેવલોક છે.

વાસુદેવના આગતિસ્થાન - પેલી, ખીજી નારક, ૧૨ દેવલોક અને ત્રૈવેયક છે.

બળદેવના આગતિસ્થાન - પ્રથમ જો નરક ભવનપતિ, વ્યંતર જ્યોતિષી અને વૈમાનિક દેવલોક છે.

ગર્ભ સ્થિતિ - સ્થાનક-૨૦

ચોવીશે તીર્થંકર ભગવંતોનો ગર્ભ-સ્થિતિ કાળ અનુક્રમે -

(૧) ૬માસ-૪ દિવસ (૨) ૮-૨૫ (૩) ૬-૬ (૪) ૮-૨૮ (૫) ૬-૬ (૬) ૬-૬ (૭) ૬-૧૬ (૮) ૬-૭ (૯) ૮-૨૬ (૧૦) ૬-૬ (૧૧) ૬-૬ (૧૨) ૮-૨૦ (૧૩) ૮-૨૧ (૧૪) ૬-૬ (૧૫) ૮-૨૬ (૧૬) ૬-૬ (૧૭) ૬-૫ (૧૮) ૬-૮ (૧૯) ૬-૭ (૨૦) ૬-૮ (૨૧) ૬-૮ (૨૨) ૬-૮ (૨૩) ૬-૬ (૨૪) ૬-૭ દિવસ.

શ્રી મહાવીર સ્વામી ભગવાન પ્રથમ માતા દેવીનંદાની કુક્ષીમાં ૮૨ દિવસ સુધી રહ્યા તે ગર્ભકાળ ગર્ભ સ્થિતિમાં બતાવેલ ૬ માસ અને ૭ દિવસમાં સાથે ગણાયેલ છે.

કર્પુર કાવ્ય કલ્પોદ્દાહિ ભાગ પાંચમાં દેવાનંદા માતાની કુક્ષીમાં ૮૩ રાત્રી ગર્ભપણે રહ્યાનું જણાવે છે.

જન્મ સમય, જન્મ નક્ષત્ર અને જન્મ રાશી વ્યવન પ્રમાણે સમજવા.

જન્મ માસાદિ સ્થાનક-૨૧

ચોવીશે ભગવંતોના જન્મ-માસ-પક્ષ અને તિથિ અનુક્રમે -

(૧) ચૈત્ર-વ-૮ (૨) મહા સુ-૮ (૩) માગસર સુ-૧૪ (૪) મહા-સુ-૨ (૫) વૈશાખ સુ-૮ (૬) કાર્તિક વ-૧૨ (૭) જ્યેષ્ઠ સુ-૧૨ (૮) પોષ વ-૧૨ (૯) માગસર વ-૫ (૧૦) મહા વ-૧૨ (૧૧) ક્રાગણ્ય વ-૧૨ (૧૨) ક્રાગણ્ય વ-૧૪ (૧૩) મહા-સુ-૩ (૧૪) વૈશાખ વ-૧૩ (૧૫) મહા-સુ-૩ (૧૬) જ્યેષ્ઠ વ-૧૩ (૧૭) વૈશાખ વ-૧૪ (૧૮) માગસર સુ-૧૦ (૧૯) માગસર સુ-૧૧ (૨૦) જ્યેષ્ઠ વ-૮ (૨૧) શ્રાવણ વ-૮ (૨૨) શ્રાવણ્ય સુ-૫ (૨૩) પોષ વ-૧૦ (૨૪) ચૈત્ર સુ-૧૩.

ચૈત્ર સુદી-તેરશ દીને મધ્ય નિશાએ માન,
સર્વે દિશિ નિર્મળછતે જન્મ વીરનો જાણુ.

જિન જન્મ સમય, નક્ષત્ર અને રાશિ સ્થાનક ૨૨-૨૩-૨૪નું વર્ણન આગળ આવી ગયેલ છે, જે વ્યવન કલ્યાણક પ્રમાણે છે.

જન્મ આરક અને શેષ આરક કાળમાન સ્થાનક ૨૫-૨૬

આરાઓના નામ અને તેની કાળમર્યાદા આગળ દર્શાવેલ છે તેમ જ ઉત્સર્પિણી, અવસર્પિણી અને કાળચક્ર આદિની વિગતો વહેવારકાળમાં દર્શાવેલ છે.

શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનનો જન્મ ત્રીજા આરાના પર્યાંત ભાગે છે અને ત્રીજા આરાના ત્રણ-વરસ ૮૧ માસ બાકી રહે મોક્ષે ગયા છે. શ્રી અજીતનાથ ભગવાનનો જન્મકાળ અને મોક્ષકાળ ચોથા આરાના મધ્યમાં છે. શ્રી સંભવનાથ થી શ્રી કુંથુનાથ સુધીના શ્રી જિનેશ્વરોના જન્મ અને મોક્ષ ચોથા આરાના પાછલા અર્ધભાગમાં છે અને શ્રી અરનાથથી શ્રી મહાવીર સ્વામીના જન્મ અને મોક્ષ ચોથા આરાના અંત ભાગમાં છે.

જિ ૭

૫૦ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

શ્રીઋષભદેવ ભગવાનના મોક્ષગમન પછી ૩ વરસ ૮૧ માસે ત્રીજે આરો પૂરો થયો, એટલે ઋષભદેવ ભગવાનના જન્મ સમયે ત્રીજે આરો ૮૪ લાખ પૂર્વ ૩ વરસ અને ૮૧ માસ શેષ હતો, ખીજા ભગવંતોના આયુષ્યથી ચોથા આરાનો શેષકાળ અધિક જાણ્યો. આરકનો શેષકાળ સમજવા શ્રી અજીતનાથ થી શ્રી મહાવીર સ્વામી સુધીના દરેક જિનના આયુષ્યમાં જિન આંતરકાળનો સમય ઉપરાંત ૩ વરસ અને સાડા આઠ માસ ઉમેરવાથી જિન-જન્મ આરક શેષ કાળમાન થાય છે.

શ્રી મહાવીર સ્વામી ચોથા આરાના ૩ વરસ ૮૧ માસ બાકી રહેતા મોક્ષે ગયાં છે એટલે તેમનો જન્મ આરક શેષકાળ ૭૫ વરસ ૮૧ માસ જાણ્યો.

જન્મદેશ : સ્થાનક-૨૭

ચોવીશે તીર્થંકર ભગવંતોના જન્મદેશ અનુક્રમે -

- (૧) કોશલદેશ (૨) કોશલદેશ (૩) કુલાબુદેશ (૪) કોશલદેશ (૫) કોશલદેશ (૬) વન્સદેશ (૭) કાશીદેશ (૮) પૂર્વદેશ (૯) કોશલદેશ (૧૦) મલયદેશ (૧૧) કાશીદેશ (૧૨) અંગદેશ (૧૩) પંચાલદેશ (૧૪) કોશલદેશ (૧૫) ઉત્તર કોશલદેશ (૧૬) કુરુદેશ (૧૭) કુરુદેશ (૧૮) કુરુદેશ (૧૯) વિદેહદેશ (૨૦) મગધદેશ (૨૧) વિદેહદેશ (૨૨) કુશાવર્તદેશ (૨૩) કાશીદેશ (૨૪) પૂર્વદેશ.

જન્મનગરી : સ્થાનક-૨૮

ચોવીશે ભગવંતોની જન્મનગરી (જન્મસ્થળ) અનુક્રમે -

- (૧) અયોધ્યા (૨) અયોધ્યા (૩) શ્રીવસ્તી (૪) અયોધ્યા (૫) અયોધ્યા (૬) કોશાંબી (૭) કાશી (૮) અંદ્રપુરી (૯) કાકંદી (૧૦) ભદ્વિપુર (૧૧) સિંહપુર (૧૨) ચંપા (૧૩) કાંપિલપુર (૧૪) અયોધ્યા (૧૫) રત્નપુર (૧૬) હસ્તિનાપુર (૧૭) હસ્તિનાપુર (૧૮) હસ્તિનાપુર (૧૯) મિથિલા (૨૦) રાજગૃહિ (૨૧) મિથિલા (૨૨) સૌરીપુરી (૨૩) કાશી (૨૪) ક્ષત્રિયકુંડ.

પાઠાંતર : (૧૬) ગજપુર (૧૭) નાગપુર. ગજપુર અને નાગપુર એ હસ્તિનાપુરના પર્યાય નામો છે (૧૯) મથુરા (૨૧) મથુરા

માતાઓના નામ : સ્થાનક-૨૯

ચોવીશે ભગવંતોના જન્મદાતા જન્મેતાના નામો અનુક્રમે -

- (૧) માર્ગદેવા (૨) વિજ્યા (૩) સેના (૪) સિદ્ધાર્થો (૫) મંગલા (૬) સુશીમા (૭) પૃથ્વી (૮) લક્ષ્મણા (૯) રામા (૧૦) નંદા (૧૧) વિષ્ણુ (૧૨) જ્યા (૧૩) શ્યામા (૧૪) સુયશા (૧૫) સુવ્રતા (૧૬) અચિરા (૧૭) શ્રી (૧૮) દેવી (૧૯) પ્રસાવતી (૨૦) પદ્માવતી (૨૧) વપ્રા (૨૨) શીવા (૨૩) વામા (૨૪) ત્રિશલા.

પાઠાંતર : (૫) સુમંગલા

પિતાના નામ સ્થાનક-૩૦

શ્રી ચોવીશે ભગવંતોના પુન્ય પનોતા પિતાઓના નામ અનુક્રમે

- (૧) નાભિરાજા (૨) જિતશત્રુ (૩) જિતારી (૪) સંવર (૫) મેઘરથ (૬) શ્રીધર (૭) સુપ્રતિષ્ઠ

(૮) મહાસેન (૯) સુગ્રીવ (૧૦) દૃઢરથ (૧૧) વિષ્ણુ (૧૨) વસુપુત્ર્ય (૧૩) કૃતવર્મા (૧૪) સિંહ-
સેન (૧૫) ભાનુ (૧૬) વિશ્વસેન (૧૭) સુર (૧૮) સુદર્શન (૧૯) કુંભ (૨૦) સુમિત્ર (૨૧)
વિજય (૨૨) સમુદ્રવિજય (૨૩) અશ્વસેન (૨૪) સિદ્ધાર્થ.

માતાગતિ-સ્થાનક-૩૧

અહ જિનવર માતા મોક્ષમાં સુખશાતા, અહ જિનવર ખ્યાતા સ્વર્ગ ત્રીજો વિખ્યાતા;
અહ જિનપજનેતા નાક માહેન્દ્ર યાતા, સવિજિનવર નેતા શાશ્વતા સુખદાતા.

(વીરસ્તુતિ પદ્મવિજય)

શ્રી ઋષભદેવથી શ્રી ચંદ્રપ્રભુ સુધીના આઠ ભગવંતોના માતા મોક્ષે ગયા છે. શ્રી સુવિધિ-
નાથથી શ્રી શાંતિનાથ સુધીના આઠ ભગવંતોના માતા સનતકુમાર દેવલોકમાં ગયા છે અને શ્રી
કુંથુનાથથી શ્રી મહાવીરસ્વામી સુધીના આઠ ભગવંતોના માતા માહેન્દ્ર દેવલોકમાં ગયાં છે.

પાઠાંતર : શ્રી મહાવીર ભગવાનના માતા ખારમા દેવલોકે ગયા છે.

પિતાગતિ સ્થાનક-૩૨

શ્રી ઋષભદેવના પિતા નાભિરાજ નાગકુમાર દેવલોકમાં ગયા છે. શ્રી અજીતનાથથી શ્રી
ચંદ્રપ્રભુ સુધીના સાત ભગવંતોના પિતા ઇશાન દેવલોકમાં ગયા છે. શ્રી સુવિધિનાથથી શ્રી શાંતિ-
નાથ સુધીના આઠ ભગવંતોના પિતાઓ સનતકુમાર દેવલોકમાં ગયા છે. શ્રી કુંથુનાથથી મહા-
વીર સ્વામી સુધીના આઠ ભગવંતોના પિતા માહેન્દ્ર દેવલોકમાં ગયા છે.

પાઠાંતર : શ્રી મહાવીર સ્વામી ભગવંતના માતા પિતા ત્રીશલા માતા અને સિદ્ધાર્થ રાજ
ખારમા દેવલોકે ગયા છે.

શ્રી મહાવીર સ્વામી ભગવાનના પ્રથમ માતા પિતા દેવાનંદા તથા ઋષભદત્તવિપ્ર મોક્ષે ગયા છે.

દિગ્ કુમારિકાઓના સ્થાન સ્થાનક-૩૩

દિગ્ કુમારિકા-દિશાદેવીઓ. દિગ્-કુમારીકાદેવીઓ શ્રી જિન-જન્મ થતાં પ્રભુના જન્મસમયે
પ્રભુના જન્મસ્થળે આવે છે અને જન્મ પ્રસંગતું કાર્યક્રમખંડ અને મુકરર રીત મુજબનું અતિ-
વિવેક અને ઉલ્લાસપૂર્વક કરે છે. તે દીશા-દેવીઓના સ્થાન.

મેરૂપર્વત નીચે ચાર ગજદંત પર્વત ઉપર દરેક ઉપર બે-બે ભુવન મળી દિગ્-કુમારી દેવીઓના
આઠ-ભુવન આવેલા છે. મેરૂ પર્વતના નંદનવનમાં આઠકૂટગિરિના શિખરો ઉપર દિગ્ કુમારી
દેવીઓના આઠ ભુવન છે, રૂચક દ્વિપની ચારે દિશામાં ચાર રૂચક ગિરિ ઉપર પ્રત્યેક ગિરિ ઉપર
આઠ આઠ મળી દિગ્ કુમારી દેવીઓના ૩૨ ભુવન છે. રૂચક ગિરિના મધ્યભાગમાં દિગ્ કુમારી
દેવીઓના ચાર ભુવન છે અને રૂચક ગિરિની ચારે વિદિશાઓમાં દિગ્ કુમારી દેવીઓના ચાર ભુવન છે.

એ રીતે ૫૬ ભુવન સ્થાનમાંથી દિગ્ કુમારિકા દેવીઓ શ્રી જિન જન્મ સમયે અતિ જલદ-ભર
શ્રી જિન જન્મ સ્થળે આવી ભક્તિપૂર્વક સૂતિકા-સુચીકર્મ કાર્ય કરે છે.

૫૨ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

આ સ્થાનોનો સંપ્રદાયભેદે જુદા વર્ણનો હોવાનો સંભવ ગણાય એટલે નક્કી સ્થાન માટેનો નિર્ણય શ્રુતધર ભગવંત ગમ્ય માનવો.

દિગ્ કુમારીકાકાર્ય સ્થાનક-૩૪

સાભળો કળશ જિન-મહો-સવનો ઇહાં	છપ્પનકુમરિ દિશિ વિદિશિ આવે તિહાં	
માય સુત નમીય આનંદ અધિકો ધરે	અષ્ટ સંવર્ત વાયુથી કચરો હરે...	૧
વૃષ્ટિ ગંધોદકે અષ્ટ કુમરી કરે	અષ્ટ કળશા ભરી અષ્ટ દર્પણુ ધરે	
અષ્ટ ચામર ધરે અષ્ટ પંખા લહી	ચાર રક્ષા કરી ચાર દીપક ગ્રહી...	૨
ધરકરી કેળના માય સુત લાવતી	કરણુસુચીકર્મ જળકળશે નવરાવતી	
કુસુમપુલ અલંકાર પહેરાવતી	રાખડી બાંધી જઈ શયન પધરાવતી...	૩
નમિય કહે માય તુજ બાળ લીલાવતી	મેરૂ રવિ ચંદ્ર લગે જીવજે જગપતી	
સ્વામી ગુણુગાવતી નિજધર જાવતી	તિણે સમે ઇન્દ્ર સિંહાસન કંપતિ...	૪

શ્રી જિન-જન્મરૂપ ઉત્તમોત્તમ સુતક પ્રાપ્ત થતાં, છપ્પન દિગ્ કુમારિકા દેવીઓ ઊલટભેર જિન-જન્મ સ્થળે આવીને, જન્મ-સમયના દરેક કાર્યો કરવા લાગે છે. પ્રથમ આઠકુમારિકા દેવીઓ સંવર્તક વાયુ વિકુવીને ભુમીને રજ રહિત બનાવે છે. દિવ્ય શક્તિથી વાયુની સાવરણી બનાવી ભુમીને સાફ કરે છે. આઠ દિગ્ કુમારિકાઓ સુગંધિત જળની વર્ષા વરસાવીને જન્મસ્થળનું વાતાવરણ સુગંધિત અને શીતળ બનાવે છે. આઠ દિગ્ કુમારિકાઓ સ્વચ્છ નિર્મળ જળના સુંદર કળશાઓ ધારણુ કરીને ભગવંતને સ્નાન કરાવે છે. જે કે ભગવંતોને પ્રસૂતી સમયે પણ મલીનતા હોય નહીં છતાં વહેવાર ને ઉચિત દરેક પ્રકારના સુચી કાર્યો તનમય બનીને દેવીઓ કરતી હોય છે, અષ્ટ દિગ્બાળાઓ પ્રભુની સન્મુખ સ્ફટિકના દર્પણુ ધરીને તે દર્પણુમાં પ્રભુનું સુંદર રૂપ અતૃપ્ત ભાવે નીરખી રહે છે. આઠ દિગ્કુમારિકાઓ પ્રભુની આસપાસ પુલકીત પણે સુંદર ચામરો વીંજતી ચરણુ અને દેહલતાના અનુપમ અભિનયપૂર્વક ભગવંતનું બહુમાન કરે છે. અષ્ટ દિગ્ કુમારીકાઓ રત્ન-જડિત વીંજણુથી પ્રભુના દેહને સુખાનુકૂળ પવનથી વીંજે છે. ચાર દિગ્બાળાઓ ઉદ્દ્યોતક દીપકો ધારણુ કરી જન્મસ્થળને પ્રકાશિત બનાવે છે. ચાર-દિગ્બાળાઓ રક્ષા પોટલી તૈયાર કરીને ભગ-વાનને રક્ષા બાંધે છે અને અંતરથી ભગવાનનું ક્ષેમકુશળ ઇચ્છે છે.

એ રીતે સર્વ જિન જન્મ સમયે જન્મ સમયનું દરેક કાર્ય ઉલ્લાસભર ઉત્તમ રીતે કરીને દિગ્-કુમારી દેવીઓ પોતપોતાના સ્થળે જાય છે.

ઈતિ દિગ્કુમારિકા સ્તિકા નામ વિધિ

ઈન્દ્રસંખ્યા સ્થાન-૩૫

દેવોના-કલ્પોપત્ર અને કલ્પાતીત એમ મુખ્ય બે પ્રકાર છે:

કલ્પોપત્ર-કલ્પ સહિત એટલે સામાજિક વ્યવસ્થાપૂર્વક. સ્વામી-સેવકભાવ તેમજ ઇન્દ્ર સામાજિક વિગેરે જુદા જુદા ૧૦ પ્રકારો અને તેની સામુહિક વ્યવસ્થાવાળો દેવ-વિભાગ. કલ્પોપત્ર-દેવલોકમાં સામાજિક વ્યવસ્થાને અનુસરીને દેવ સમુદાયના દસ વિભાગ બનેલા હોય છે.

(૧) ઈન્દ્ર- દેવરાજ (૨) સામાનિકદેવો. (૩) ત્રાયચ્ચિંશકદેવો (૪) ત્રણપર્ષદાનાદેવો (સુરસભાના સુરસભાસદા) (૫) અંગરક્ષકદેવો (૬) કટકના દેવો (સુર-સેના) (૭) લોકપાળદેવો. (૮) સુર-પ્રભ (૯) કિંકર - (સુર સેવક ગણ) (૧૦) કિલિવધયા દેવો (દેવ સમુદાયની સાફ-સુક્રીતું કાર્ય કરનાર હલકી જાતિ)

જીવનપતિ અને વૈમાનિક દેવલોકમાં આ દેવોના દશે વિભાગો હોય છે. વ્યંતરકાયના ઈન્દ્રોને અને જ્યોતિષી-ઈન્દ્રોને લોકપાળ અને ત્રાયંત્રિશિક એ બે વિભાગ હોતા નથી.

ઉપર્યુક્ત વ્યવસ્થા વગરનો વિભાગ તે કલ્યાતીત દેવ વિભાગ છે નવગ્રૈવેયક અને પાંચ અનુત્તર વિમાનના દેવો કલ્યાતીત દેવ વિભાગના દેવો છે. જુદાજુદા કલ્પોપત્ત દેવ સમુહના અધિપતિને ઈન્દ્ર કહેવાય છે. ઈન્દ્રો ચોસઠ છે.

જીવનપતિ દેવોની દશ નિકાય છે. તે પ્રત્યેક નિકાયના ઉત્તરાર્ધ અને દક્ષિણાર્ધ બંને શ્રેણીના અધિપતિ એક એક ઈન્દ્ર હોવાથી, જીવનપતિ નિકાયના ૨૦ ઈન્દ્રો છે. આઠ વ્યંતર અને આઠ વાણુવ્યંતર દેવોમાં પણ ઉત્તર દક્ષિણ બે વિભાગ થતાં હોવાથી, વ્યંતર વાણુવ્યંતર દેવોમાં પણ ઉત્તર દક્ષિણ બે વિભાગ થતાં હોવાથી, વ્યંતરવાણુવ્યંતર નિકાયના બત્રીશ ઈન્દ્રો છે. પાંચ પ્રકારના જ્યોતિષી દેવોમાં ચંદ્ર અને સૂર્યના એક એક ઈન્દ્ર હોય છે. એટલે જ્યોતિષી દેવના બે ઈન્દ્ર છે. જે કે વિશ્વમાં જેટલા ચંદ્ર અને સૂર્યના વિમાનો છે તેટલા જ ચંદ્ર અને સૂર્ય ઈન્દ્રો છે. પણ અહીં જાતિની અપેક્ષાએ એક એકજ ગણેલ છે. વૈમાનિક દેવોમાં આઠ દેવલોક સુધી પ્રત્યેકમાં એક એક, નવમા તથા દશમા બંને દેવલોકમાં એક અને અગિયાર-બારમા દેવલોકમાં એક મળી વૈમાનિક દેવલોકમાં દશ ઈન્દ્રો છે. એ રીતે ચોસઠ ઈન્દ્રો છે.

શ્રી જિન જન્મ થતાં, પ્રભુના પુન્યાતિશય બળે ઈન્દ્રોના આસન કંપાયમાન બને છે. અત્રિધિ જ્ઞાનના ઉપયોગથી આસનના કંપવાનું કારણ જાણી ઈન્દ્રો અતિ હર્ષ અનુભવે છે. શ્રી જિન-જન્મ થયો હોવાનું જ્ઞાન દ્વારા જાણી દેવલોકમાં રહેલા ઈન્દ્રો પ્રથમ સિંહાસન ઉપરથી ઊઠીને પ્રભુને અંજલીબદ્ધ પ્રણામ કરી શકસ્તવ બોલે છે અને સર્વે ઈન્દ્રો પ્રભુના જન્મ સ્થળે આવે છે. જિન-ભગવંતને મેરુ પર્વત પર લઈ જઈ જન્મ સ્નાત્રાભિષેક કરે છે.

ઈન્દ્રના કાર્ય : સ્થાનક-૩૬

પ્રથમ સૌધર્મેન્દ્ર પ્રભુના જન્મસ્થળે આવી, પ્રાસાદમાં પ્રવેશી જગતપિતા પ્રભુને અને પ્રભુની માતાને વંદન કરી, પ્રભુની અનુજ્ઞા માગી, માતાને વિનંતીપૂર્વક નિવેદન કરે છે કે જગતદિવાકર શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવંતોનો જન્મ થતાં, તે કૃપા સિંધુનો જન્મ મહોત્સવ ઉજવવો એ અમારો પરંપરાથી ચાલ્યો આવતો અનિવાર્ય આચાર છે તેથી હે જગત માતા! અમે ભગવાનને જન્મ મહોત્સવ તથા સ્નાત્રાભિષેક માટે મેરુ પર્વત પર લઈ જઈ એ છીએ. તેમ વિનયપૂર્વક વિદિત કરી માતાને અવસ્વાપિની નિદ્રાથી નિદ્રિત કરે છે અને વિકુર્વેલું પ્રભુનું પ્રતિરૂપ માતાની બાજુમાં સ્થાપીને, સૌધર્મેન્દ્ર પોતે પાંચ રૂપ બનાવે છે. પ્રભુને કશી પણ બાધા ન થાય તે રીતે સાવચેત બનીને વિવેકપૂર્વક એકરૂપથી પ્રભુને કર સંપુટમાં ગ્રહણ કરે છે. બે સ્વરૂપે પ્રભુની બંને બાજુ ચામર વીંજે છે અને એક સ્વરૂપે વજ્રધારણુ કરી અંગરક્ષક તરીકે અને માર્ગવાહક બનીને પ્રભુની આગળ ચાલે છે અને એક સ્વરૂપે પ્રભુના પાછળના ભાગમાં રહી પ્રભુના મસ્તક ઉપર

પક : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

વિશાળ છત્ર ધારણ કરે છે જે છત્રનો વિસ્તાર પ્રમુને ધારણ કરેલ કરસંપુટના ઊર્ધ્વ ભાગે આવે છે એ રીતે અતિ ભક્તિપૂર્વક વિશાળ સુર સમુદાય સાથે મેરુપર્વત ઉપર પાંડુક વનમાં આવે છે. મેરુપર્વત ઉપર ભદ્રશાસન, નંદનવન, સૌમનસવન અને પાંડુકવન નામના અનુપમ વનરાજીથી વિસ્તરેલા ચાર મહાવન છે, તેમાં પાંડુકવનમાં આવી દેવ દેવેન્દ્રો જિન સ્નાત્રાભિષેક કરે છે.

અભિષેક-શીલા

જંબુદ્વીપ, ઘાતકી ખંડ દ્વીપ અને પુષ્કરાર્ધદ્વીપનાં અનુક્રમે ૧-૨ અને-૨ મળી કુલ પાંચ મેરુપર્વત ઉપર ચારે દિશામાં શ્રી જિન જન્માભિષેક કરવા માટેની નિયત ચાર ચાર શીલાઓ છે. પાંચે મેરુ પર્વત ઉપર કુલ ૨૦ અભિષેક શીલાઓ છે. તે દરેક શીલાઓ અર્ધ ચંદ્રાકારે ૫૦૦ યોજન લાંબી, ૨૫૦ યોજન પહોળી અને ૪ યોજન જાડી ઉત્તમ અજુન જાતના ઉજ્જવલ સુવર્ણની હોય છે. દરેક મેરુપર્વતની ચારે દિશામાં જન્માભિષેક શીલાઓ ઉપર જન્માભિષેક સિંહાસનો છે.

પૂર્વ દિશામાં પાંડુશીલા આવેલી છે, તે શીલા ઉપર બે સિંહાસનો છે.

તે સિંહાસનો ઉપર બે વિજયના જિન ભગવંતોનો અભિષેક થાય છે. ઉત્તર દિશામાં રક્ત કંબલાશીલા છે તેના ઉપર એક સિંહાસન છે. તે સિંહાસન ઉપર ઐરવત ક્ષેત્રના જિન ભગવંતોનો જન્માભિષેક થાય છે.

પશ્ચિમ દિશામાં રક્તશીલા છે. તેના ઉપર બે સિંહાસનો છે. તે સિંહાસનો ઉપર બે વિજયનાં જિન ભગવંતોનો જન્માભિષેક થાય છે.

દક્ષિણ દિશામાં પાંડુકબલાશીલા છે, તે ઉપર એક સિંહાસન છે, તે સિંહાસન ઉપર ભરત ક્ષેત્રના જિનેશ્વર ભગવંતોનો જન્માભિષેક થાય છે.

દરેક સિંહાસન રત્નમય, ૫૦૦ ધનુષ લાંબા, ૨૫૦ ધનુષ પહોળા અને ચાર ધનુષ ઊંચા હોય છે; એ રીતે એક મેરુપર્વત ઉપર ચારે દિશાની ચાર શીલા ઉપર અભિષેક માટેના છ સિંહાસનો છે. પાંચે મેરુ પર્વત ઉપર ૨૦ અભિષેક શીલા ઉપર કુલ ૩૦ સિંહાસનો છે.

પાંચ ભરત અને પાંચ ઐરવત ક્ષેત્રમાં એક સમયે જ્યારે ૧૦ જિનેશ્વર દેવોનો જન્મ થાય છે ત્યારે એક સમયે તે દસે જિન-ભગવંતોને મેરુ પર્વત ઉપર અભિષેક થાય છે. મહાવિદેહ ક્ષેત્રોમાં એક સમયે વધીને ૨૦ વિજયમાં ૨૦ જિન જન્મ થાય છે ત્યારે એક સમયે તે વિશે જિન ભગવંતોનો જન્માભિષેક થાય છે.

ઉત્કૃષ્ટકાળે મહાવિદેહ ક્ષેત્રોમાં ૧૬૦ જિનભગવંતો વિચરતા હોય છે પણ તેઓના જન્મ તો એક સમયે ૨૦ થી વધુ સંખ્યામાં તો ન જ થાય. ૧૬૦ જિન ભગવંતોના જન્મ એક સમયે થાય નહીં. એક સમયે ૨૦ અગર ૧૦ જિનેશ્વર પ્રભુનો જન્મ થાય છે.

એ રીતે સૌધર્મેન્દ્ર પાંચ રૂપે પ્રભુને ગ્રહણ કરી, મેરુ પર્વત ઉપર પાંડુક વનમાં આવીને, ખૂબ ઉત્સાહપૂર્વકનો મહોત્સવ સર્જીને, ભક્તિ ભરપુર હૃદયે પ્રભુનો સ્નાત્રાભિષેક કરે છે.

સુવર્ણ, શૈવ્ય અને રત્નના ત્રણ પ્રકારના કળશ, તથા સુવર્ણશૈવ્ય અને રત્ન મિશ્રિત ધાતુના ચાર પ્રકારના કળશ તથા માટીના એકપ્રકારના કળશ મળીને આઠ જાતના કળશ હોય છે. પ્રત્યેક

જાતિના આઠ આઠ હજાર કળશ સુગંધિત જળ આદિથી ભરીને કુલ ચોસઠ હજાર કળશથી એક અભિષેક થાય છે; એવા અઠીસો અભિષેકો મેરુ પર્વત ઉપર દેવો જિન જન્મસ્નાત્રાભિષેક સમયે કરે છે.

પાઠાંતર : પ્રત્યેક અભિષેકના કળશની ૮૦૦૦ની સંખ્યાને કોઈ સ્થળે ૧૦૦૮ ખતાવી છે પણ તે મુજબ ગણતાં કળશોનો દર્શાવેલો ચોક્કસ આંક મળી શકે નહીં.

અભિષેકે અને કળશ સંખ્યા

આતમ લક્ષિત મળ્યા કેઈ દેવા	કેતા મિત્ત અનુબંધ
નારીપ્રેર્યા વળી નિજ કુળવટ	ધર્મી ધર્મ—સખાઈ
જેઈસ વ્યંતર જીવનપતિના	વૈમાનિક સુર આવે
અચ્યુત પતિ હુકમે કરી કળશા	અરિહાને નવરાવે
આઠ જાતિ કળશા પ્રત્યેકે	આઠ આઠ સહસ પ્રમાણે
અહિસઠ સહસ હુઆ અભિષેકે	અઠીસે ગુણા કરી જાણે
સાંઠ લાખ ઉપર એક કોડી	કળશાનો અધિકાર
બાસઠ ઇન્દ્ર તણા તિંહા બાસઠ	લોકપાળના ચાર

(સ્નાત્ર પૂજા—શ્રી વીરવિજય)

જ્યોતિષક, વ્યંતર; જીવનપતિ અને વૈમાનિક એ ચારે નિકાયના દેવો ઉત્કૃષ્ટ લક્ષિતથી, સુવર્ણ આદિ આઠ જાતિના કળશો વડે, પ્રત્યેક જાતિના આઠ આઠ હજાર કળશો ઔષધિ મિશ્રિત જળથી ભરીને, ચોસઠ હજાર કળશથી એક અભિષેક એવા અઠીસો અભિષેકથી પ્રભુનો સ્નાત્રાભિષેક કરે છે. તેમાં કુલ ૧ કોડ અને ૬૦ લાખ કળશોનો અભિષેક થાય છે.

૨૫૦ અભિષેક

મેરુ પર્વત ઉપર પાંડુક વનમાં અચ્યુત ઇન્દ્રની આજ્ઞા પામીને, દેવસમુદાય ૨૫૦ અભિષેક કરે છે. શ્રી વીરવીજયજી કૃત સ્નાત્ર પૂજામાં તે અભિષેકો નીચે મુજબ જણાવેલા છે.

બાસઠ ઇન્દ્રોના	૬૨	અસુરકુમારની ઇન્દ્રાણીના	૧૦
લોકપાળ દેવોના	૪	નાગકુમારદેવની ઇન્દ્રાણીના	૧૨
અન્દ્રની પંક્તિના	૬૬	જ્યોતિષીદેવની ૪ ઇન્દ્રાણીના	૪
સૂર્ય શ્રેણીના	૬૬	વ્યંતરદેવની ૪ ઇન્દ્રાણીના	૪
ગુરુસ્થાનક દેવોનો	૧	ત્રણ પર્ષદાનો	૧
સામાનિક દેવોનો	૧	સેના-કટકપતિ દેવોનો	૧
સૌધર્મની ઇન્દ્રાણીના	૮	અંગરક્ષક દેવોનો	૧
ઈશાનેન્દ્રની ઇન્દ્રાણીના	૮	અન્યદેવોનો	૧

અભિષેક વિધિ પૂરી થતાં ઇશાનેન્દ્ર પ્રભુને પોતાના ખોળામાં સ્થાપે છે અને સૌધર્મન્દ્ર વૃષભનું રૂપ ખતાવીને શૃંગો દ્વારા જળધારા વહાવીને પ્રભુને અભિષેક કરે છે.

પદ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

સ્નાત્રાભિષેક બાદ દેવો પ્રભુને ઉત્તમ વસ્ત્રાભૂષણો પહેરાવી ભક્તિપૂર્વક માતૃગૃહે લાવી માતાજી પાસે મૂકે છે. ઈન્દ્ર પ્રભુના જન્મણા હાથના અંગુઠામાં અમૃત-રસનો સંચાર કરે છે. શ્રીજિન-ગૃહે ખત્રીશ કોડ સુવર્ણ મુદ્રાની વૃષ્ટિ કરે છે અને અતિ આનંદ વિભોર બની અભયની ઉદ્દોષણા કરતાં દેવ અને દેવેન્દ્રો નંદીધર દ્વાપ જાય છે ત્યાં શ્રીજિન-જન્મ નિમિત્તે અષ્ટાન્હિકા મહોત્સવ ઉજવી સર્વઈન્દ્રો અને દેવો સ્વસ્થાનકે જાય છે.

વિસ્તારના ભયે અહિં સંક્ષેપમાં વર્ણન દર્શાવ્યું છે; પરંતુ દેવોદ્વારા થતાં સ્નાત્રાભિષેકના શાસ્ત્રોમાં આવતાં વિસ્તાર પૂર્વકના વર્ણનોમાં જરા પણ અતિશયોક્તિ નથી. જિનનામ કર્મના પ્રકૃષ્ટ પુન્યોદયે આ બધું જ હોઈ શકે છે.

ગોત્ર અને વંશ સ્થાનક:-૩૭-૩૮

શ્રીનેમિનાથ અને શ્રી મુનિસુવત સ્વામી એ-એ ભગવાનનું ગૌતમ ગોત્ર છે અને શેષ ૨૨ ભગવંતોનું કાશ્યપ ગોત્ર છે. શ્રી નેમિનાથ અને શ્રી મુનિસુવત સ્વામીનો જન્મ હરિવંશમાં હોવાથી એ ભગવંતોનો વંશ હરિવંશ છે, શેષ ૨૨ ભગવંતોનો વંશ ઈક્ષ્વાકુ વંશ છે.

વંશોત્પતિ

વિનીતા નગરીમાં આવીને, ઈન્દ્રે બાળસ્વરૂપ ભગવાન ઋષભદેવને ઈક્ષ્મિનો સાંઠો લેવા વિનંતી કરતાં ભગવાને ઈક્ષ્મિના સાંઠાનો સ્વીકાર કર્યો ત્યારે ઈન્દ્રે પોતાના આગમનના હેતુની સ્પષ્ટતા કરતા કહ્યું કે હવે યુગલિક કાળનો અંત સમય હોઈ ભગવાનના વંશની સ્થાપનાના હેતુથી હું આવ્યો છું. ભગવાને ઈક્ષ્મિ-સાંઠાનો સ્વીકાર કર્યો હોવાથી ભગવાનનો વંશ ઈશ્વાકુવંશ નામે ખ્યાતિ પામ્યો. જેનો દરેક સભાજનોએ સ્વીકાર કર્યો. ઈક્ષ્વાકુવંશમાં ૨૨ તીર્થંકર ભગવંતોના જન્મ થયા હોવાથી ઈક્ષ્વાકુવંશ અતિખ્યાત વંશ ગણાય છે.

શ્રી શીતળનાથ ભગવાનના તીર્થકાળમાં હરિવર્ષ યુગલીક ક્ષેત્રમાંથી એક યુગલનું અપહરણ કરી કોઈ દેવને યુગલને ભરતક્ષેત્રમાં રાજ્યાસને સ્થાપે છે. તે યુગલીક રાજ્યથી ચાલેલો વંશ તે હરિવંશ કહેવાય છે. શ્રી મુનિસુવત અને શ્રી નેમિનાથ ભગવાનના જન્મ તે હરિવંશમાં થયેલા છે.

શ્રી-જિનનામ સ્થાનક - ૩૯

‘લોગસસ સૂત્ર’ એ જિન નામ સ્તવ સૂત્ર છે તેમાં ચોવીસે ભગવંતોને નામ-ઉદલેખન સાથે વંદન કરવામાં આવેલ છે.

ૐ ઋષભ અજિત સંભવ અભિનંદન સુમતિ પદમપ્રભ સુપાર્થ ચંદ્રપ્રભ સુવિધિ શીતલ શ્રેયાંસ વાસુપૂન્ય-વિમળ-અનંત ધર્મ-શાંતિ કુંથુ-અર-મલિલ-મુનિસુવત-નમિ-નેમિ-પાર્થ વર્ધમાનાંતા જિનાઃ શાંતાઃ શાંતિકરા ભવંતુ સ્વાહા-

(બુહત શાંત)

નામકૃતિ દ્રવ્ય ભાવે પુનત સ્ત્રિ જગજ્જનં
ક્ષેત્રે કાલેચ સર્વાસ્મિન્નહંતઃ સમુ પાસમહે

(સકલાહંત સૂત્ર)

નામ સ્થાપના—દ્રવ્ય અને ભાવ અરિહંત ભગવંતોના એ ચારે નિક્ષેપ ઉપાસનીય છે.

કનિક્ષેપ-નિક્ષેપાના-પ્રકારો દ્વારા નિપજતી વ્યવસ્થા

- ૧ અરિહંત નામ-નિક્ષેપ શ્રી ઋષભદેવ આદિ અરિહંત ભગવંતના પવિત્ર નામો અથવા-તો અરિહંત ભગવંતના જિન વીતરાગ-તીર્થ'કર આદિ ગુણુવાચક પર્યાય નામો
- ૨ અરિહંત સ્થાપના-નિક્ષેપ-અરિહંત ભગવંતની સદ્ભાવ અને અસદ્ભાવ સ્થાપના. જિન પ્રતિમાઓ વગેરે—
- ૩ અરિહંત દ્રવ્ય-નિક્ષેપ-અતિતકાળે થઈ ગયેલા અરિહંત ભગવંતો તથા ભાવિ કાળે અરિહંત પદ પામનાર જિન જીવો.
- ૪ અરિહંત ભાવ નિક્ષેપ-આઠ પ્રાતિહાર્ય અને ચાર અતિશય સહિત ખાર ગુણુ અલંકૃત, સમવસરણાદિ સમૃદ્ધિધારક વિદ્યમાન (વિહરમાન) ભગવંતો સંપ્રતિકાળે મહાવિદેહ ક્ષેત્રોમાં શ્રી સીમંધર સ્વામી આદિ ૨૦ વિહરમાન ભગવંતો છે તે ભાવ અરિહંત પણુ વિચરે છે.

એ રીતે સર્વ કાળ અને સર્વ ક્ષેત્રને આશ્રયી અરિહંત ભગવંતના ચારે નિક્ષેપની ઉપાસના આત્માને પવિત્ર કરનાર અને તારનાર છે. ભાવ જિનેશ્વરના વિરહકાળે, પ્રથમના ત્રણ જિન નિક્ષેપ, શ્રીજિન-નામ શ્રી જિન-પ્રતિમા અને શ્રી દ્રવ્ય જિનનું ધ્યાન તે પ્રત્યક્ષ ભાવ-જિન સમાન લાભદાયી છે. “જિન પ્રતિમા જિન સારિખી કહી સૂત્ર મોઝાર” એપંક્તિ ચારે જિનેશ્વરના નિક્ષેપા ભાવ નિક્ષેપ સમાન આરાધ્ય હોવાનું સૂચવે છે.

શ્રી જિનેશ્વર પ્રભુના ચારે નિક્ષેપા જગતના જંતુઓને સરખી રીતે જ પવિત્ર કરાનારા છે તેમાં જરા પણુ સંશય નથી.

ચાલુ અવસર્ધિણી કાળમાં પાંચ ભરત અને પાંચ ઐરવત ક્ષેત્રે કુલ ૧૦ ક્ષેત્રોમાં વર્તમાન ચોવીશીના છેલ્લા ચોવીશમા ભગવાનનું શાસન ચાલે છે તે ૧૦ ક્ષેત્રોની ચાલુ ૧૦ વર્તમાન ચોવીશી, ૧૦ અતીત ચોવીશી અને ૧૦ અનાગત ચોવીશી મળી ૩૦ ચોવીશીના જિનેશ્વર ભગવંતોના પતીતપાવન નામોનું સ્મરણુ, સ્મરણુ કરનારના દુઃખ દુરિત અને અઘ-સમૂહનો નાશ કરે છે. જિનનામ સ્મરણુનો મહિમા અપરંપાર અને અનંત છે, જિન નામ સ્મરણુ અશરણુનું શરણુ છે, પંગુના ચરણુ છે, મરણુનું મારણુ છે અને સર્વ-શુભ કરણુનું કારણુ છે.

અતીત-વર્તમાન અને અનાગત ચોવીશીના જિન-નામોએ જિનેશ્વર પ્રભુના નામ નિક્ષેપ છે. અતીત અને વર્તમાન ચોવીશીના ભગવંતો થઈ ગયા છે. હાલ કેઈ વિચરતા નથી અને અનાગત ચોવીશીના ભગવંતો હવે પછી થનાર હોવાથી તે દરેક ભગવંતોના જીવો દ્રવ્ય જિન-નિક્ષેપમાં ગણાય છે.

૧ ત્રીસ-ચોવીશીના નામો

૧. શ્રી જંબુદ્વિપે ભરત ક્ષેત્રે અતીત ચોવીશીના ભવ-ભંજન ભગવંતના નામો.

- (૧) કેવળનાણી (૨) નિર્વાણી (૩) સાગર (૪) મહાજસ (૫) વિમળ (૬) સર્વાનુભૂતિ (૭) શ્રીધર (૮) શ્રીદત્ત (૯) દામોદર (૧૦) સુતેજ (૧૧) સ્વામી (૧૨) મુનિસુવત (૧૩) સુમતિ

૫૮ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

(૧૪) શિવગતિ (૧૫) અસ્ત્યાગ (૧૬) નમીશ્વર (૧૭) અનિલ (૧૮) યશોધર (૧૯) કૃતાર્થ (૨૦) જિનેન્દ્ર (૨૧) શુદ્ધમતિ (૨૨) શિવંકર (૨૩) સ્યંદન (૨૪) સંપ્રતિ.

૨. શ્રી જંબુદ્વિપે ભરત ક્ષેત્રે વર્તમાન ચોવીશીના વિધનહર વિતરાગ દેવોના નામો.

(૧) ઋષભ (૨) અજીત (૩) સંભવ (૪) અભિનંદન (૫) સુમતિ (૬) પદ્મપ્રભ (૭) સુપાર્થ (૮) ચંદ્રપ્રભ (૯) સુવિધિ (૧૦) શીતળ (૧૧) શ્રેયાંસ (૧૨) વાસુપૂજ્ય (૧૩) વિમળ (૧૪) અનંત (૧૫) ધર્મ (૧૬) શાંતિ (૧૭) કુંથુ (૧૮) અર (૧૯) મલ્લી (૨૦) મુનિસુવત (૨૧) નમિ (૨૨) નેમ (૨૩) પાર્શ્વ (૨૪) મહાવીર.

પાઠાંતર (૧) આઠીનાથ (૮) પુષ્પહંત (૨૪) વર્ધમાન.

૩. જંબુદ્વિપે ભરત ક્ષેત્રે અનાગત ચોવીશીના ભાવિ ભગવંતોના નિર્માણ નામો

(૧) પદ્મનાભ (૨) સુરદેવ (૩) સુપાર્થ (૪) સ્વયંપ્રભ (૫) સર્વાનુભૂતિ (૬) દેવશ્રુત (૭) ઉદય (૮) પેઢાળ (૯) પોટીલ (૧૦) શતકીર્તિ (૧૧) સુવત (૧૨) અમમ (૧૩) નિષ્કયાય (૧૪) નિષ્પુલાક (૧૫) નિર્મમ (૧૬) ચિત્રગુપ્ત (૧૭) સમાધિ (૧૮) સંવર (૧૯) યશોધર (૨૦) વિજ્ય (૨૧) મલ્લજિન (૨૨) દેવજિન (૨૩) અનંતવીર્ય (૨૪) ભદ્રકૃત.

પાઠાંતર : (૨૪) ભદ્રંકર. (૧૯) મલ્લ

૪. શ્રી જંબુદ્વીપ ઐરવત ક્ષેત્રે અતિત ચોવીશીના અતિ-કૃપા સિંધુ ભગવંતના નામો.

(૧) પંચરૂપ (૨) જિનહર (૩) સંપુટિક (૪) ઉજ્જયંતિક (૫) અધિષ્ઠાયક (૬) અભિનંદન (૭) રત્નેશ (૮) રામેશ્વર (૯) અંગુષ્ઠમ (૧૦) વિનાશક (૧૧) આશેષ (૧૨) સુવિધાન (૧૩) શ્રીપદ્મ (૧૪) શ્રીકુમાર (૧૫) સર્વશૈલ (૧૬) પ્રભંજન (૧૭) સૌભાગ્ય (૧૮) દિનકર (૧૯) વ્રતાધિ (૨૦) સિદ્ધિકર (૨૧) શારિરીક (૨૨) કલ્પક્રુમ (૨૩) તીર્થોદ્ધિ (૨૪) ક્ષેશ.

૫. શ્રી જંબુદ્વીપે ઐરવત ક્ષેત્રે વર્તમાન ચોવીશીના ત્રિલોકોત્તમ તીર્થંકર દેવોના નામો.

(૧) બાલચંદ્ર (૨) સુચંદ (૩) અગ્નિસેન (૪) નંદિષેષુ (૫) ઋષિહત્ત (૬) વ્રતધર (૭) સોમચંદ્ર (૮) દ્વીર્ધસેન (૯) શતાયુષ (૧૦) શિવસુત (૧૧) શ્રેયાંસ (૧૨) સ્વયંજળ (૧૩) સિંહસેન (૧૪) ઉપશાંત (૧૫) ગુપ્તસેન (૧૬) મહાવીર્ય (૧૭) પાર્શ્વ (૧૮) અભિધાન (૧૯) મરૂદેવ (૨૦) શ્રીધર (૨૧) સ્વામીકોષ્ટ (૨૨) અગ્નિપ્રભ (૨૩) અગ્નિહત્ત (૨૪) વીરસેન.

પાઠાંતર : (૧) ચંદ્રાનન (૨) સુવત (૧૬) સદાવીર્ય (૨૧) સામકંબુ.

૬. શ્રી જંબુદ્વીપે ઐરવત ક્ષેત્રે અનાગત ચોવીશીના જ્ઞાન દિવાકર ભગવંતોના નામો.

(૧) સિદ્ધાર્થ (૨) પૂર્ણધોષ (૩) યશધોષ (૪) નંદિષેષુ (૫) સુમંગળ (૬) વજ્રધર (૭) નિર્વાણુ (૮) ધર્મધ્વજ (૯) સિદ્ધસેન (૧૦) મહાસેન (૧૧) વીરમિત્ર (૧૨) સત્યસેન (૧૩) શ્રીચંદ્ર (૧૪) મહેન્દ્ર (૧૫) સ્વયંજળ (૧૬) દેવસેન (૧૭) સુવત (૧૮) જિનેન્દ્ર (૧૯) સુપાર્શ્વ (૨૦) સુકોશળ (૨૧) અનંત (૨૨) વિમળ (૨૩) અજિતસેન (૨૪) અગ્નિહત્ત

पाठांतर : (२) विमण (११) रविमित्र (१४) सिंद्धसेन (२२) अमृत

७. घातकीभंडे पूर्व लरते अतित योवीशीना अनंत यत्पुष्टय धारक लगवंतोना नामे।

(१) रत्नप्रल (२) अमित (३) असंलव (४) अकलंक (५) अंद्रस्वामी (६) शुलंकर (७) सत्यनाथ (८) सुंदरनाथ (९) पुरंहर (१०) स्वामी (११) देवहत्त (१२) वासवहत्त (१३) श्रेयांस (१४) विश्वरूप (१५) तपस्तेज (१६) प्रतिभोध (१७) सिध्दार्थ (१८) संधम (१९) अमण (२०) देवेन्द्र (२१) प्रवर (२२) विश्वसेन (२३) मेघनंदन (२४) सर्वज्ञ

पाठांतर : (१५) स्वयंतेज

८. घातकीभंडे पूर्वलरते वर्तमान योवीशीना मण डर लगवंतोना विमण नामे।

(१) युगादिनाथ (२) सिद्धांत (३) मडेश (४) परमार्थ (५) समुद्धर (६) लूधर (७) उद्योत (८) आर्थव (९) अलय (१०) अप्रकंप (११) पद्मनाथ (१२) पद्मानंद (१३) प्रियंकर (१४) सुकृतनाथ (१५) लद्रेश्वर (१६) मुनिचंद्र (१७) पंचमुष्टि (१८) त्रिमुष्टि (१९) गांगिक (२०) प्रवणुव (२१) सर्वांग (२२) अर्द्धमेन्द्र (२३) धन्द्रहत्त (२४) जिनपति

पाठांतर : (११) पद्मनाथ

९. घातकीभंडे पूर्वलरते अनागत योवीशीना लगवंतोना मडांमांगलिक नामे।

(१) सिद्धनाथ (२) सम्यगनाथ (३) जिनेन्द्र (४) संप्रति (५) सर्वस्वामी (६) मुनिनाथ (७) विशिष्टनाथ (८) अपरनाथ (९) अहंशांति (१०) पर्वतनाथ (११) कामुकि (१२) ध्यानवर (१३) श्रीकल्प (१४) संवरनाथ (१५) स्वस्थनाथ (१६) आनंद (१७) रविचंद्र (१८) प्रलवनाथ (१९) सानिध्य (२०) सुकर्ण (२१) सुकर्मा (२२) अमम (२३) पार्श्वनाथ (२४) शाश्वतनाथ

१०. घातकीभंडे पश्चिमलरते अतितयोवीशीना अतिशयालंकृत अर्द्धत लगवंतोना नामे।

(१) वृषलनाथ (२) प्रियमित्र (३) शांतनु (४) सुमृदु (५) अतीतल (६) अव्यक्त (७) कणाशत (८) सर्वजित (९) प्रभुद्ध (१०) प्रवृजिन (११) सौधर्म (१२) तमोद्वीप (१३) वज्रसेन (१४) अुद्धिनाथ (१५) प्रबंध (१६) अजित (१७) प्रमुष (१८) पद्योपम (१९) अर्कोपम (२०) तिष्ठित (२१) मृगनाथ (२२) देवेन्द्र (२३) प्रायच्छित (२४) शिवनाथ

पाठांतर : (१६) अजित (२३) पद्मरथ

११. घातकीभंडे पश्चिम लरते वर्तमान योवीशीना विन्धनायक लगवंतोना नामे।

(१) विश्वेन्द्र (२) करणनाथ (३) वृषलनाथ (४) प्रियतेज (५) विमश (६) प्रशम (७) आरित्र (८) प्रलाहित (९) मंजुकेशी (१०) पीतवास (११) सुररिपु (१२) ह्यानाथ (१३) सडस्रलूज (१४) जिनसिंहु (१५) रेपक जिन (१६) आहु (१७) पद्विनाथ (१८) अयोग (१९) योगनाथ (२०) कामरिपु (२१) अरष्यआहु (२२) नोमिक (२३) गर्लज्ञान (२४) अजित

पाठांतर : (१) अंजुजिन (२) कपिलनाथ (१७) आदिनाथ

૧૨. ઘાતકીખંડે પશ્ચિમ ભરતે અનાગત ચોવીશીના શાંતિસદન શાંતિદાતા ભગવંતોના નામો

(૧) રત્નકેશ (૨) ચક્રહસ્ત (૩) સાંકૃત (૪) પરમેશ્વર (૫) સુમૂર્તિ (૬) મુદૂર્તિક (૭) નિકેશ (૮) પ્રશસ્તિક (૯) નિરાહાર (૧૦) અમૂર્તિ (૧૧) ક્ષીજનાથ (૧૨) પ્રવેતાંગ (૧૩) આરૂનાથ (૧૪) દેવનાથ (૧૫) વયાધિક (૧૬) પુષ્પનાથ (૧૭) નરનાથ (૧૮) પ્રતિકૃત (૧૯) મૃગેન્દ્ર (૨૦) તપોનિધિક (૨૧) અચલ (૨૨) અરણ્યક (૨૩) દશાનન (૨૪) શાંતિક
પાઠાંતર : (૬) નાગેન્દ્ર (૨૦) નિષ્ઠિનાથ (૨૧) મૃગનાથ (૨૨) દેવેન્દ્રનાથ (૨૩) પદમરથ (૨૪) શિવનાથ

૧૩. ઘાતકીખંડ પૂર્વ ઐરવતે અતિત ચોવીશીના ગર્ભાવધિજ્ઞાનધારક ગુણાતિશયિ ભગવંતોના નામો

(૧) વજ્રસ્વામી (૨) ઈન્દ્રયત્ન (૩) સૂર્યસ્વામી (૪) પુરૂરવ (૫) સ્વામીનાથ (૬) અવબોધ (૭) વિક્રમસેન (૮) નિર્ધાટિક (૯) હરીન્દ્ર (૧૦) પ્રતેરિક (૧૧) નિર્વાણ (૧૨) ધર્મહંતુ (૧૩) ચતુર્મુખ (૧૪) જનકૃતેન્દ્ર (૧૫) સ્વયંક (૧૬) વિમળાદિત્ય (૧૭) દેવપ્રભ (૧૮) ધરણેન્દ્ર (૧૯) તીર્થનાથ (૨૦) ઉદ્યાનંદ (૨૧) સર્વાર્થ (૨૨) ધાર્મિક (૨૩) ક્ષેત્ર સ્વામી (૨૪) હરિચંદ્ર
પાઠાંતર : (૧૦) નિર્વાણ (૧૧) સૌરી (૧૪) અયોગિ (૧૫) વિક્રમેન્દ્ર (૨૧) શિવાર્થ (૧૪) જ્ઞનકૃતેન્દ્ર

૧૪. ઘાતકીખંડ પૂર્વ ઐરવતે વર્તમાન ચોવીશીના સુચરિત્ર પુરુષોત્તમ ભગવંતોના નામો

(૧) અપશ્ચીમ (૨) પુષ્પદંત (૩) અહંત (૪) સુચરિત્ર (૫) સિદ્ધાનંદ (૬) નંદક જ્ઞન (૭) પ્રકૃપ (૮) ઉદય (૯) રૂકમેન્દ્ર (૧૦) કૃપાળુ (૧૧) પેઢાળ (૧૨) સિદ્ધેશ્વર (૧૩) અમૃતતેજ (૧૪) જિતેન્દ્ર (૧૫) ભોગલી (૧૬) સર્વાર્થ (૧૭) મેઘાનંદ (૧૮) નંદિકેશ (૧૯) હરનાથ (૨૦) અધિષ્ઠાયક (૨૧) શાંતિક (૨૨) નંદિક (૨૩) કુંડપાર્થ (૨૪) વિરોચન

પાઠાંતર : (૫) સિદ્ધાતપ (૭) પદમરૂપ (૧૯) અધરહર

૧૫. ઘાતકીખંડે પૂર્વ ઐરવતે અનાગતચોવીશીના વિજ્યેજીવલિત વિજ્યેતા ભગવંતોના નામો

(૧) વિજ્યપ્રભ (૨) નારાયણ (૩) સત્યપ્રભ (૪) મહામૃગેન્દ્ર (૫) ચિંતામણિ (૬) અસો-ગિન (૭) દિવમૃગેન્દ્ર (૮) ઉપવાસિત (૯) પદમચંદ્ર (૧૦) યોધકેન્દ્ર (૧૧) ચિંતારિક (૧૨) ઉતરાહિક (૧૩) અપાશિત (૧૪) દેવજળ (૧૫) તારક (૧૬) અમોઘ (૧૭) નાગેન્દ્ર (૧૮) નિલોત્પલ (૧૯) અપ્રકંપ (૨૦) પુરોહિત (૨૧) ઉભયેન્દ્ર (૨૨) પાર્શ્વનાથ (૨૩) નિર્વચસ (૨૪) વિચોષિત

૧૬. ઘાતકી ખંડ પશ્ચિમ ઐરવતે અતિતચોવીશીના પુરુષપુંડરિક મહિમા નિધાન અરિહંતોના નામો

(૧) સુમેરૂક (૨) જ્ઞનકૃત (૩) ઋષીકેલી (૪) અશસ્ત્ર (૫) નિધર્મ (૬) કુટલિક (૭) વર્ધમાન (૮) અમૃતેન્દ્ર (૯) શંભાનંદ (૧૦) કલ્યાણવત (૧૧) હરિનાથ (૧૨) બાહુ (૧૩) ભાગવ (૧૪) સુભદ્ર (૧૫) પ્રતિપાપ્ત (૧૬) વિચોષિત (૧૭) બ્રહ્મચારી (૧૮) અર્સાગ્યાગતિ (૧૯) ચારિત્રેશ (૨૦) પરિણામિક (૨૧) કંબોજ (૨૨) વિધિનાથ (૨૩) કૌશિક (૨૪) ધર્મેશ

પાઠાંતર : (૨) દિનકર (૧૪) વસુપ્રભ (૧૫) પંચપાદ (૨૨) નિધિનાથ

१७. धातकीभंडे पश्चिमअरवते वर्तमानयोवीशीना लोकदीपक लोकनाथ लगवंतोना नामो

(१) उपाहित (२) जिनस्वामी (३) स्वमित (४) छिन्द्रजिन (५) पुष्यक (६) मंडिक (७) प्रहत (८) महनसिंह (९) छस्तनिधि (१०) अंद्रपार्थ (११) अश्वभोध (१२) जनकाहि (१३) विभुतिक (१४) कुमरीपीठ (१५) सुवपि (१६) हरिवास (१७) प्रियमित्र (१८) धर्मदेव (१९) धर्मअंद्र (२०) प्रवाहित (२१) नहिनाथ (२२) अश्वामिक (२३) पूर्वनाथ (२४) अित्रक

पाठांतर : (२) ज्यनाथ (१८) सिधध धर्म (१) उपाहित

१८. धातकीभंडे पश्चिमअरवते अनागत योवीशीना भोक्ष मार्गदाता लुवनलानु लगवंतोना नामो

(१) रवीन्द्र (२) सुकुमाण (३) पृथ्वीवंत (४) कुलपरोधा (५) धर्मनाथ (६) प्रियसोम (७) वाङ्म (८) अलिनंदन (९) सर्वलानु (१०) सद्रष्ट (११) गौष्टिक (१२) सुवर्णकेतु (१३) सोमअंद्र (१४) क्षेत्राधिप (१५) सौदातिक (१६) कृमे पुक (१७) तमोरिपु (१८) देवतामित्र (१९) कृत- पार्थ (२०) अडुनंद (२१) अधौरिक (२२) निकंभु (२३) द्रष्टिस्वामी (२४) वक्षेसजिन

पाठांतर : (१२) भौष्टिक

१९. पुष्करार्धे पूर्वअरवते अतितयोवीशीना परमज्योतिस्वर्प लगवंतोना नामो

(१) श्रीमहगन (२) मूर्तिस्वामी (३) निराग (४) प्रलंभित (५) पृथ्वीपति (६) आरित्र निधि (७) अपरान्जित (८) सुभोधक (९) युधेश (१०) वैतालीक (११) त्रिभुष्टिक (१२) मुनि भोध (१३) तीर्थस्वामी (१४) धर्माधिक (१५) वमेश (१६) समाधि (१७) प्रभुनाथ (१८) अनाहि (१९) सर्वतीर्थ (२०) निरुपम (२१) कुमारिक (२२) विडारात्र (२३) धण्डेसर (२४) विकास

पाठांतर : (९) युधेश (१५) यमधेश (१७) सप्तादिश (२३) धरण्डेन्द्र

२०. पुष्करार्धे पूर्वअरवते वर्तमान योवीशीना मडागोप मडामाडणु लगवंतोना नामो

(१) जगन्नाथ (२) प्रलास (३) सरस्वामी (४) अरवतेश (५) धर्मानन (६) विज्यात (७) अवसानक (८) प्रभोधक (९) तपोनाथ (१०) पाठक (११) त्रिकर (१२) शोगत (१३) श्रीवशा (१४) श्रीस्वामी (१५) सुकर्मेश (१६) कर्मातिक (१७) अमलेह (१८) ध्वनंशिक (१९) प्रसाह (२०) विपरीत (२१) मृगांक (२२) कक्षाडिक (२३) गण्डेन्द्र (२४) ध्यानज्ञ

पाठांतर : (२) छिस्वर (५) दिधनाथ (१२) सागर (१४) अडमत् (२२) कक्षाटिक

२१. पुष्करार्धे पूर्वअरवते अनागत योवीशीना धर्मधुरंधर धर्मअर्की धर्मनायकेना नामो

(१) वसंतध्वज (२) त्रिमातूल (३) अघटित (४) त्रिभंल (५) अचण (६) प्रवाहित (७)

(७) तपोनाथ (८) पुष्पकेतु (९) कर्मिक (१०) अद्रकेतु (११) प्रहारिक (१२) वितराग (१३) उद्योत (१४) तपोधिक (१५) अतिष (१६) मरुदेव (१७) दामिक (१८) शिलाद्वित्य (१९) स्वस्तिक (२०) विश्वनाथ (२१) शतक (२२) सखस्तादि (२३) तमोक्ति (२४) ब्रह्मांक

पाठांतर : (९) धार्मिक (१७) वामिक (१९) प्रहारित

१७. पुष्करार्धे पूर्व औरवते अनागतयोवीशीना अभांडानंद स्वरूप लगवंतोना नामो

(१) यशोधर (२) सुमत (३) अलचघोष (४) निर्वाणुक (५) प्रतवस्तु (६) अतिराज (७) अश्वनाथ (८) अर्जुन (९) तपचन्द्र (१०) शारीरिक (११) मछसेन (१२) सुश्रव (१३) द्रढप्रहार (१४) अम्बरिक (१५) वृतातित (१६) तुम्बर (१७) सर्वशील (१८) प्रतिराज (१९) जितेन्द्रिय (२०) तपादि (२१) रत्नाकर (२२) देवेश (२३) लांछन (२४) प्रवेश

पाठांतर : (१२) सुश्रीव (२२) रत्नकर

२८. पुष्करार्धे पश्चिम औरवते योवीशीना विमल विभोधहाता लगवंतोना नामो

(१) सुसंलव (२) परछाल (३) पूर्वास (४) सौंदर्य (५) गौरिक (६) त्रिविक्रम (७) नारसिंह (८) मृगवस्तु (९) सोमेश्वर (१०) सुलानु (११) अपायमदल (१२) विभोध (१३) सज्जमिक (१४) माधीन (१५) अश्वतेज (१६) विधाधर (१७) सुदोयन (१८) मौननिधि (१९) पुंडरिक (२०) चित्रगण (२१) भाणु छिंदु (२२) सर्वांकल (२३) लूरिसर्वा (२४) पुष्पांग

पाठांतर (२) श्लाशुनी (१४) धातुक

२९- पुष्करार्धे पश्चिम औरवते वर्तमान योवीशीना दयावारिधि हीनअंधु देवाधिदेवोना नामो

(१) गांगेय (२) नलवशा (३) लज्जिन (४) ध्वजधिक (५) सुलद्र (६) स्वामीनाथ (७) छितक (८) नान्हेघोष (९) रूप विर्य (१०) वज्जनाल (११) सतोष (१२) सुधर्मा (१३) श्रीक्षुणादि (१४) वीरचंद्र (१५) मोधानिक (१६) स्वेच्छ (१७) कोपक्षय (१८) अकाम (१९) सतोषित (२०) शत्रुसेन (२१) क्षेमवात (२२) दयानाथ (२३) कीर्ति (२४) शुलनाम

पाठांतर (३) लीमक (२९) क्षेमनाथ

३० पुष्करार्धे पश्चिम औरवते अनागत योवीशीना तमछर त्रिलुवन लास्कर लगवंतोना नामो

(१) अहोषित (२) वृषल (३) विनयानंद (४) मुनिनाथ (५) चन्द्रक (६) अद्रकेतु (७) ध्वजद्वित्य (८) वसुभोध (९) वसुकीर्ति (१०) धर्मभोध (११) देवांग (१२) भरिचिक (१३) सुलव (१४) यशोधर (१५) गौतम (१६) मुनिशुद्ध (१७) प्रभोध (१८) शतानिक (१९) यारित्र (२०) शतानंद (२१) वेदार्थनाथ (२२) सुधानाथ (२३) ज्योतिमुभ (२४) सुर्यांकनाथ

શાશ્વત જિન-નામ

ઋષભ ચંદ્રાનન વંદન ક્રીજે વારિષેણુ દુઃખ વારે જી
વર્ધમાન જિનવરવળી પ્રણમો શાશ્વત નામ એ ચારે જી
ભરતાદિક ક્ષેત્રે મળી હોવે ચારનામ ચિત્ત ધારે જી
તેણે ચારે એ શાશ્વત જિનવર નમિયે નિત્ય સવારે જી

(શાશ્વત જિન-સ્તુતિ પદ્યમ વિજય)

ઋષભ-ચંદ્રાનન, વારિષેણુ અને વર્ધમાન એ ચાર જિન-નામ શાશ્વત છે. ઉત્કૃષ્ટ કાળે થયેલા ૧૭૦ ભગવંતો, સંપ્રતિકાળે વિદ્યમાન ૨૦ ભગવંતો તથા પાંચ ભરત તથા પાંચ ઐરવત ક્ષેત્રે થયેલા અને થનારા અતીત વર્તમાન અને અનાગત ૩૦ ચોવીશીના ભગવંતોના નામો તથા ચાર શાશ્વત જિનનામો. એ દરેક જિન-નામો જિન-ભગવંતોનો નામ નિક્ષેપ હોવાથી પરમ માંગલિક નામો છે. પ્રભુ નામ નિક્ષેપની ઉપાસનાથી અનામી પદ પ્રાપ્ત થાય છે. શ્રી જિન નામ રૂપ મંત્ર એ પરમ મંત્ર છે કારણ કે જિનેશ્વર ભગવંતના સર્વનામો અને સર્વનામીઓ 'નમો આરિહંતાણુ' પદમાં પ્રથમ સમાવેશ પામીને છેવટે અનામી બનીને 'નમો સિદ્ધાણુ' પદમાં સદાકાળ સિદ્ધસ્વરૂપે બીરાજમાન થયા છે, થાય છે અને થશે.

જે પ્રાણીઓ શ્રી જિન-વચન પામીને સદ્ધર્મ-આચરણ કરે છે તે પ્રાણીઓને જિન-નામ સ્મરણ તથા જિન પ્રતિમા દર્શન, દેખતા મનુષ્યોના હાથમાં રહેલી લાકડી માફક તુરત ફલદાયી બને છે અને તેવા પ્રાણીઓ વહેલી તકે ભવ નિસ્તાર પામે છે. પરંતુ જેને કાંઈ પણ ધર્માચારણ પ્રાપ્ત થયેલ નથી તેવા પ્રાણીઓને પણ શ્રી જિનનામ સ્મરણ અને શ્રી જિનપ્રતિમાદર્શન આંધ-ળાના હાથમાં રહેલ લાકડી પ્રમાણે રક્ષણરૂપ બને છે. અંધ માણસને સ્વયંદૃષ્ટિનો અભાવ હોતા છતાં, રસ્તામાં રહેલ અંતરાયો ખાડા, ટેકરા વિગેરે વિદ્યોના સંકેતો આપી, લાકડી જેમ અંધ માણસનું રક્ષણ કરે છે. રસ્તામાં પડતો બચાવે છે. તે રીતે ધર્મવિહીન માણસોને પણ જિન-નામ સ્મરણ અને જિન-પ્રતિમા દર્શનરૂપ લાકડી ભવાણુવના ભયંકર માર્ગમાં આવતા વિદ્યો અને અકસ્માતોથી રક્ષણ કરી, માર્ગ સન્મુખ લાવી, અંતે ભવ નિસ્તાર આપનાર બને છે. શ્રી જિનનામ સ્મરણ અને જિન-પ્રતિમા દર્શન બંને જગતમાં અતૈકિક પરિબળ છે. આંતર જગત અને મોહમૂઢ હરકોઈ પ્રાણીઓને તે પરમ આલંબન રૂપ છે.

જિન-પ્રતિમા (જિન સ્થાપના નિક્ષેપ)

અરિહંત ભગવંતોના નામ અને ભગવંતોની સ્થાપના (પ્રતિમા) તે બંને અરિહંત પદના નામ અને સ્થાપના રૂપ નિક્ષેપ હોવાથી અરિહંત રૂપે જ ગણાય છે. દરેક ભગવંતોના નામ હતાં, દરેક ભગવંતોને દેહ હતાં, ભગવંતના વિરહકાળે ભવે ભગવંતોના દેહ વિલય પામ્યા હોવા છતાં, શ્રી જિન-પ્રતિમા તે સાક્ષાત જિનદેહની ગુણાલંકૃત છબી છે. જે જિન ભગવંતના દેહનો સાક્ષાત્ પ્રતિ-આકાર છે. જેથી જિનપ્રતિમાના દર્શનથી જિન ભગવંતોનો સાક્ષાત્કાર સાંપડે છે. જે નામ પહેલા જિન-ભગવંતના દેહ સાથે અંકિત હતું તે નામ હાલ જિનપ્રતિમાની સાથે અંકિત છે. જિન ભગવંતોના માહાત્મ્યથી દિલમાં પ્રાપ્ત થયેલ સૂજ પ્રમાણે પ્રતિમાના દર્શનથી સાક્ષાત્ પ્રભુદર્શન થાય છે.

નામીનો નાશ થતાં, નામ નિક્ષેપનો નાશ થતો નથી. જેમકે પરિચિત અને અંગત સ્નેહીનો ફોટો નીહાળતાં, અંતર-ચક્ષુ સમક્ષ તે સ્નેહીના જીવનની સમગ્ર કાર્યવાહી અને સ્વભાવનું ઢૂંઢૂં ચિત્રાલેખન ઉપસી આવે છે. તે સ્વર્ગસ્થના નામ અને સ્થાપના નિક્ષેપને આધારે જ બની આવે છે. તેજ રીતે જિન ભગવંતોના દેહ-દર્શન, જિન-જીવન મહિમાના દર્શન, જિન-નામ સ્મરણથી અને જિન પ્રતિમાના દર્શનથી દર્શન કરનારને પ્રાપ્ત થાય છે

પ્રભુ પ્રતિમા મહિમા સ્તવન

(રાગ : રક્ત ટપકતી સોસો ઝોળી સમરાંગણથી આવે)

૧

પોતાના મહીમાના પાકા	ગાયન મુતી ^૧ ગાતી,
ધારેલા ધ્યેયોની ધારા	છબી વિષે છલકાતી;
જડ પથરમાં પરખાતી	જીવન જ્યોતિ ઝળકાતી — ૧
નિપજાવે નવનીવ રૂપે દિલ	પથરને પથર આ,
આત્મ શુદ્ધિના દર્શન પામે	સદ્પ્રેક્ષક પથરમાં;
વીરના નામે એ મહિમા	પ્રભાવિક ઉતર્યો પથરમાં — ૨
મંગળકારી વીર નામથી	મંગળમુતી ^૧ મહિમા,
મુતીના સુવિહિત દર્શને	વીરમળે દર્શનમાં;
સરખા સાધક દષ્ટિમાં	વીર અને વીરની પ્રતિમાં — ૩
જીવન મંત્રો વીર પ્રભુના	વીર પ્રતિમા વહતી,
વીર પ્રભુનો આત્મ ખળનો	દૃષ્ટાને દાખવતી;
રવિની તેજસ્વી સષ્ટિ	દેખેના ધ્રુવડ-દષ્ટિ, — ૪
દિલાગારે જિન-મુતીનો	સૂર્યોદય સાંપડતા;
નર ધ્રુવડના અંતર લોચન	ધારે છે નિષ્કળતા,
ફેક સવાઇ માનવતા	અને લોચનની સુંદરતા; — ૫

૨

જ્યારે જ્યારે મહાવીર તારી	મુતી ^૧ દેખુ ત્યારે,
ધારે દિલના પંક પખાળે	સદ્ધ્યેયોની ધારે;
મારાં અંતર આગારે	સુંદર ચિત્રામણુ ધારે — ૧
રંગ અગૂર પીંછી પકડીને	ના આળેખે રેખા,
સીધા ચિત્રોને ઉપસાવે	અજબ ચિત્ર આલેખા;
એની કીંમતના લેખા	આંક વિના અંતર દેખ્યા — ૨
ચિત્રકાર એ મુતી ^૧ પોતે	ચિત્ર બની ચિત્ર ચાલે,
જડ પથર બની ચેતન ગંગા	દિલ પ્રદેશે મહાલે;

નેત્રા દ્વારા ત્રીકાળે ઢળતી અંતરના ઢાળે — ૩
 ચિતરંજન એ મુર્તિ નાચે નેત્રોમાં, અંતરમાં,
 નેત્રોને અંતર નાચે છે ચિત રંજન મુર્તિમાં;
 મોટો મુર્તિનો મહિમા અને અંતર દગની સીમા — ૪
 આત્મ જાગૃતિના ગર્જાસ્વ મુર્તિ મેઘે ગાજે,
 આનંદે મન-મયૂર નાચતો પગતળ દેખી લાજે;
 અરણ્ય - સવાઈ કાળાશે લાજે ભક્તિ આવાસે — ૫

૩

મહક્રમ ખીડેલા ઓણોને સ્થિર આંખની દૃષ્ટિ,
 આણુ-આણુ ઉછળતી દેખી સ્વાધિનતાની સૃષ્ટિ;
 પુષ્ટાલંબન એ પ્રતિમા સમજાવે છે સ્વાધિનતા — ૧
 અખંડ આઝાદીના દર્શન એની આંખે કીધાં,
 સ્વતંત્રતાના ઓજસ મુખપર નયન ભરીને પીધાં;
 અંતર લોચન ઉઘડતાં ખત વાંચ્યા ગુલામીના — ૨
 જડતાની પરવશ જંજીરે માનેલી આઝાદી,
 પરસત્તાની શોષણ-પીડા સમજેલો આઝાદી;
 સમજણુ લુલેલો સાદી ઘેલો જડ પુદ્ગલ વાદી — ૩
 વીર પ્રતિમાના દર્શનથી દિલની સૃષ્ટિ દેખી,
 દર્પણરૂપે બની દિલની સ્પષ્ટ દશા આલેખી;
 પ્રિયા બની હૃદય-પ્રતિમા સુઝાડી સ્વદેશ સીમા — ૪
 ઉંચા આસક્તિના વાંસે પંચ વિષય પટ્ટાનો,
 સ્વદેશમાં ઝંડો ફરકે છે પરદેશી સત્તાનો;
 ઝેરી રજકણુને ઝરતો શોષણુ નિતિ સાચવતો — ૫
 અંતરપુરના પાય તખ્તપર તિમિર-પટ પંજે છે,
 હૃદ છોડોના સવાઈ સૂત્રે આત્મનાદ ગુંજ્યો છે;
 પ્રતિમાના દર્શન માત્રે દુશ્મન બિસ્તરને બાંધે — ૬

(શ્રી તત્ત્વ વિચાર સ્તવનાવળી)

શાશ્વત જિન-પ્રાસાદ અને શાશ્વત જિન પ્રતિમા

પ્રભુ નામથી અંકીત અને પ્રતિષ્ઠિત પ્રભુ પ્રતિમા પ્રભુ સમાન છે. શાશ્વત કે અશાશ્વત ગમે તે પ્રકારની જિન-પ્રતિમા દર્શનીય, વંદનીય અને ઉપાસનીય છે. અશાશ્વત જિન પ્રતિમાની ગણતરી સદાકાળની હોઈ શકે નહીં, એટલે અહીં શાશ્વત પ્રતિમાઓ અને શાશ્વત પ્રાસાદોનું સંખ્યા વર્ણન શ્રી જીવવિજયજી મહારાજે જે સકળતીર્થ સૂત્રમાં કહેલ છે, તેને આધારે તે સંખ્યા વર્ણન અહીં રજુ કરેલ છે :

સત્તાણ્ણવર્ધ સહસ્સા લાખા છપ્પન અઠ્ઠ કોડીઓ,
બત્તિસય બાસિઆઈ તિઅ દોએ ચેઈએ વંદે — ૪

પન્નરસ કોડી સયાઈ કોડીબાયાલ લાખ અડવન્ના,
છત્તીસ સહસ અસિઈ સાસય બિંબાઈ પણ્ણમામિ — ૫

(જગચિંતામણી સૂત્ર)

આઠકોડ સત્તાવન લાખ બસો ને બાશી ૮૫૭૦૦૨૮૨ શાસ્વત જિન પ્રાસાદો અને પન્નરસો બેંતાળીશકોડ અઠ્ઠાવન લાખ છત્તીસ હજાર અને એંશી ૧૫૪૨ ૫૮૩૬૦૮૦ શાસ્વત જિન બીંબોને વંદન કરું છું.

વ્યંતર અને જ્યોતિષી દેવ લોકમાં અસંખ્ય શાસ્વત જિન પ્રાસાદ અને અસંખ્ય શાશ્વત જિન પ્રતિમાઓ છે. તે જિન પ્રાસાદો ૧૨ા યોજન લાંબા, સવા છ યોજન પહોળા અને નવ યોજન ઉંચા છે. તે પ્રસાદોમાં રહેલી પ્રતિમાઓ પાંચસો ધનુષ્ય ઉંચાઈની છે. વ્યંતર અને જ્યોતિષક નિકાયમાં અસંખ્ય શાશ્વત પ્રાસાદ અને પ્રતિમા હોવાથી તેની ગણતરી થઈ શકે નહીં તેથી શ્રી જીવવિજયજી મહારાજે સકલતીર્થ સૂત્રમાં નીચેની પંક્તિથી તે અગણિત શાશ્વત પ્રાસાદ અને શાશ્વત પ્રતિમાને વંદન કરેલ છે.

“ વ્યંતર જ્યોતિષીમાં વળીજેહુ શાસ્વતા જિન વંદુ તેહ ”—વ્યંતર અને જ્યોતિષી એ બે નિકાય સિવાયના દરેક સ્થળોના શાશ્વત વ્યત્ય અને શાસ્વત બિંબોનુ વર્ણન સકલતીર્થ સૂત્રમાં દર્શાવેલ છે.

ગૈમાનિક દેવલોકમાં શાશ્વત જિન — પ્રાસાદો અને પ્રતિમાઓ

- ૧ સૌધર્મ દેવલોકમાં શાસ્વત પ્રાસાદ ૩૨ લાખ છે. પાંચ સભા સહિત દરેક પ્રાસાદે ૧૮૦ જિન-બીંબ છે. કુલ ૫૭ કોડ ૬૦ લાખ.
- ૨ ઈશાન દેવલોકમાં ૨૮ લાખ પ્રાસાદ, દરેક પ્રાસાદે ૧૮૦ જિનબીંબ. કુલબીંબ ૫૦ કોડ ૪૦ લાખ.
- ૩ સનતકુમાર દેવલોકમાં ૧૨ લાખ પ્રાસાદ. દરેક પ્રાસાદે ૧૮૦ બીંબ. કુલ બીંબ ૨૧ કોડ ૬૦ લાખ.
- ૪ માહેન્દ્ર દેવલોકમાં ૮ લાખ પ્રાસાદ. દરેક પ્રાસાદે ૧૮૦ બીંબ. કુલ બીંબ ૧૪ કોડ ૪૦ લાખ.
- ૫ બ્રહ્મ દેવલોકમાં ૪ લાખ પ્રાસાદ. દરેક પ્રાસાદે ૧૮૦ બીંબ. કુલ બીંબ ૭ કોડ ૨૦ લાખ.
- ૬ લાતક દેવલોકમાં ૫૦ હજાર પ્રાસાદ. દરેક પ્રાસાદે ૧૮૦ બીંબ. કુલ બીંબ ૯૦ લાખ.
- ૭ મહાશુક દેવલોકે ૪૦ હજાર પ્રાસાદ. દરેક પ્રાસાદે ૧૮૦ બીંબ. કુલ બીંબ ૭૨ લાખ.
- ૮ સહસ્રાર દેવલોકે ૬ હજાર પ્રાસાદ. દરેક પ્રાસાદે ૧૮૦ બીંબ. કુલ બીંબ ૧૦ લાખ ૮૦ હજાર

૬૮ : શ્રી જિનેન્દ્ર ભુવન જ્યોત દર્શન

૯ આનત દેવલોકે } ૧૦ પ્રાણુત દેવલોકે }	૪૦૦	પ્રાસાદ દરેક પ્રાસાદમાં ૧૮૦ ખીંબ. કુલ ખીંબ } પ્રાસાદ દરેક પ્રાસાદે ૧૮૦ ખીંબ. કુલ ખીંબ }	૭૨૦૦૦
૧૧ આરણુ દેવલોકે } ૧૨ અચ્યુત દેવલોકે }	૩૦૦	પ્રાસાદ દરેક પ્રાસાદે ૧૮૦ ખીંબ. કુલ ખીંબ } પ્રાસાદ દરેક પ્રાસાદે ૧૮૦ ખીંબ. કુલ ખીંબ }	૫૪૦૦૦

૯ ઐવેયક

૧ સુદર્શન } ૨ સુપ્રતિબદ્ધ } ૩ મનોરમ }	}	ત્રણુઐવેયકમાં ૧૧૧ પ્રાસાદ. દરેકમાં ૧૨૦ ખીંબ. કુલ ખીંબ ૧૩૩૨૦. કલ્પાતીત દેવલોકમાં પાંચ સલાન હોય તેથી ૧૨૦ જિન પ્રતિમા.	
૪ સર્વતોલક્ર } ૫ સુવિશાળ } ૬ સુમનસ }			ત્રણુઐવેયકમાં મળી ૧૦૭ પ્રાસાદ. દરેકમાં ૧૨૦ ખીંબ. કુલ ખીંબ ૧૨૮૪૦.
૭ સોમનસ } ૮ પ્રિયંકર } ૯ નંદીકર }			ત્રણુમાં મળી ૧૦૦ પ્રાસાદ. દરેકમાં ૧૨૦ ખીંબ. કુલ ખીંબ ૧૨૦૦૦.

પાંચ અનુતર વિમાન. પાંચ પ્રાસાદ. દરેકમાં ૧૨૦ પ્રતિમા કુલ ખીંબ ૬૦૦

- ૧ વિજય
- ૨ વૈજયંત
- ૩ જયંત
- ૪ અપરાજીત
- ૫ સર્વાર્થસિદ્ધ

કુલ પ્રાસાદ : ૮૪૯૭૦૨૩

કુલ ખીંબ. ૧૫૨૬૪૪૪૭૬૦

પાંચ અનુતર સર્વેમળી લાખ ચોરાશી અધિકાવળી,
સહસ સત્તાણુ તેવીસ સાર જિનવર ભુવન તણુ અધિકાર.
સો કોડ બાવનકોડ સંભાળ લાખ ચોરાણુ સહસ ચઉઆળ,
સાતસે ઉપર સાંઠ વિશાળ સવિખીંબ પ્રણુમુ ત્રણુકાળ.

બાર દેવલોક, નવ ઐવેયક અને પાંચ અનુતર વિમાનમાં ૮૪ લાખ ૯૭ હજાર અને ૨૩ જિનપ્રાસાદો છે. તેમા ૧૫૨ કોડ ૯૪ લાખ ૪૪ હજાર અને ૭૬૦ જિનખીંબ છે

વૈમાનિક દેવલોકમાં એટલે સૌધર્મ દેવલોકથી સર્વાર્થ સિદ્ધ અનુતર વિમાન સુધીમાં આવેલા દરેક શાશ્વત પ્રાસાદો ૧૦૦ યોજન લાંબાં, ૫૦ યોજન પહોળા અને ૭૨ યોજન ઊંચાઈવાળા છે. ભુવનપતિ દેવલોકમાં અસુરકુમાર ભુવનમાં આવેલા શાશ્વત જિન-ચૈત્યો ૫૦ યોજન લાંબાં ૨૫ યોજન પહોળા અને ૩૬ યોજન ઊંચા છે. અસુરકુમાર સિવાય ભુવનપતિ દેવોના ખીંબ નવ પ્રકારના ભુવનમાં આવેલા જિન પ્રાસાદો ૨૫ યોજન લાંબાં, ૧૨૫ યોજન પહોળા અને ૧૮ યોજન ઊંચા છે. વૈમાનિક અને ભુવનપતિ દેવલોકના દરેક પ્રાસાદોમાં જિનખીંબો ૧૫૫ ધનુષ એટલે સાત હાથ ઊંચા છે.

ભવનપતિના ભુવનોમાં આવેલ પ્રાસાદ અને ખીંખ સંખ્યા

૧ અસુરકુમાર.	ભુવનમાં ૬૪ લાખ પ્રાસાદ. દરેક પ્રાસાદે ૧૮૦ ખીંખ. કુલ ખીંખ ૧૧૫૨૦ લાખ.
૨ નાગકુમાર	ભુવનમાં ૮૪ લાખ પ્રાસાદ. દરેક પ્રાસાદે ૧૮૦ ખીંખ. કુલ ૧૫૧૨૦ લાખ.
૩ સુપર્ણકુમાર	ભુવનમાં ૭૨ લાખ પ્રાસાદ. દરેક પ્રાસાદે ૧૮૦ ખીંખ. કુલખીંખ ૧૨૯૬૦ લાખ.
૪ વિદ્યુતકુમાર	૭૬ લાખ પ્રાસાદ. દરેક પ્રાસાદે ૧૮૦ ખીંખ. કુલ ૧૩૬૮૦ લાખ.
૫ અગ્નિકુમાર	૭૬ લાખ પ્રાસાદ. દરેક પ્રાસાદે ૧૮૦ ખીંખ. કુલ ૧૩૬૮૦ લાખ.
૬ દ્વીપકુમાર	૭૬ લાખ પ્રાસાદ. દરેક પ્રાસાદે ૧૮૦ ખીંખ. કુલ ૧૩૬૮૦ લાખ.
૭ ઉદ્ધિકુમાર	૭૬ લાખ પ્રાસાદ. દરેક પ્રાસાદે ૧૮૦ ખીંખ. કુલ ૧૩૬૮૦ લાખ.
૮ દિગ્ગુ કુમાર	૭૬ લાખ પ્રાસાદ. દરેક પ્રાસાદે ૧૮૦ ખીંખ. કુલ ૧૩૬૮૦ લાખ.
૯ પવનકુમાર	૯૬ લાખ પ્રાસાદ. દરેક પ્રાસાદે ૧૮૦ ખીંખ. કુલ ૧૭૨૮૦ લાખ.
૧૦ સ્તનિતકુમાર	૭૬ લાખ પ્રાસાદ. દરેક પ્રાસાદે ૧૮૦ ખીંખ. કુલ ૧૩૬૮૦ લાખ.
	કુલ ૭૭૨ લાખ
	૧૩૮૯૬૦ લાખ

સાત કોડ ને બહોંતેર લાખ ભવન પતિમાં દેવળલાખ તેરશે કોડ નેવ્યાશી કોડ સાંઠ લાખ વંદુ કરજોડ
 દસભવન પતિના ૭૭૨ લાખ ભવનમાં ૭ કોડ અને ૭૨ લાખ જિન પ્રાસાદ છે અને તેમાં ૧૩૮૯ કોડ અને ૬૦ લાખ જિન પ્રતિમા છે.

તીર્થલોકમાં આવેલ શાશ્વત જિન પ્રાસાદ અને શાશ્વત જિન-ખીંખો

છ વર્ષધર પર્વતના પૂર્વ દિશાના કુટ ઉપર એક એક પ્રાસાદ	કુલ પ્રાસાદ-૬
ચોનીશદીર્ઘ વૈતાલ્યના પૂર્વ દિશાના કુટ ઉપર એક એક પ્રાસાદ	કુલ - ૩૪
સોળ વક્ષસ્કાર ગિરીની નદી તરફ એક એક પ્રાસાદ	કુલ - ૧૬
ચાર ગજહંત ગિરીઉપર મેરૂ તરફની દિશામાં એક એક પ્રાસાદ	કુલ - ૪
જંબુવૃક્ષ ઉપર-૧ અને કરિકુટ ઉપર ૮ મળી	કુલ - ૯
શાદમલી વૃક્ષ ઉપર-૧ અને કરિકુટ ઉપર ૮ મળી	કુલ - ૯
મેરૂ પર્વતના ચારે વનની ચારે દીશામાં એક એક	કુલ - ૧૬
મેરૂ પર્વતની ચુલિકા ઉપર એક	કુલ - ૧
ચૌદ મહાનદીના ચૌદ પ્રપાત કુંડની મધ્યમા- ૧-૧	કુલ - ૧૪
સોળ મહાદ્રહોની મધ્યમા એક એક	કુલ - ૧૬
ચાર વૃત વૈતાલ્ય ગિરિઉપર - ૧-૧	કુલ - ૪
૩૨ વિજયની ૬૪ નદીના મધ્ય કુંડમાં -૧-૧	કુલ - ૬૪
૧૨ અંતર નદીના કુંડની મધ્યમાં- ૧-૧	કુલ - ૧૨
૨૦૦ કંચનગીરી દરેક પર ૧-૧	કુલ - ૨૦૦
ચિત્ર-વિચિત્ર યમક અને સમક ચારે ગિરિ ઉપર- ૧-૧	કુલ - ૪
જંબુ વૃક્ષના વલયાકાર પરિવારના ૧૦૮ વૃક્ષપર ૧-૧	કુલ - ૧૦૮
શાદમલી વૃક્ષના વલયાકાર પરિવારના ૧૦૮ વૃક્ષપર -૧-૧	કુલ - ૧૦૮

૭૦ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

દેવકુરૂ તથા ઉત્તરકુરૂ ક્ષેત્રમાં ૧-૧
ભદ્રશાલ વનના ૮ કરિકુટ ઉપર ૧-૧

કુલ - ૨
કુલ - ૮

૬૩૫

જંબુદ્વીપ તીરર્થલોકમાં ૬૩૫ પ્રાસાદ અને દરેક પ્રાસાદમાં ૧૨૦ ખીંબ છે. ઉપર દર્શાવેલ જંબુદ્વીપના ૬૩૫ પ્રાસાદ દરેકમાં ૧૨૦ પ્રતિમા કુલ પ્રતિમા ૭૬૨૦૦ તે જ પ્રમાણે ૬૩૫ પ્રાસાદ પૂર્વ ધાતકી ખંડમાં દરેકમાં ૧૨૦ પ્રતિમા કુલ ૭૬૨૦૦ તે જ પ્રમાણે ૬૩૫ પ્રાસાદ પશ્ચિમ ધાતકીમાં દરેકમાં ૧૨૦ પ્રતિમા કુલ ૭૬૨૦૦ ધાતકી ખંડમાં બે ઇષુકાર પર્વત ઉપર ૧-૧ પ્રાસાદ. દરેકમાં ૧૨૦ પ્રતિમા કુલ ૨૪૦ ધાતકીખંડ પ્રમાણે ૧૨૭૨ પ્રાસાદ પુષ્કરાર્ધમાં દરેકમાં ૧૨૦ પ્રતિમા કુલ ૧૫૨૬૪૦ નંદીસર દ્વીપની ચારે દિશાના પર પ્રાસાદ. દરેકમાં ૧૨૪ પ્રતિમા કુલ ૬૪૪૮ નંદીસરદ્વીપની ચાર વિદિશામાં ૧૬ પ્રાસાદ. દરેકમાં ૧૨૦ પ્રતિમા કુલ ૧૯૨૦ માનુષોતર પર્વત ઉપર ૪ પ્રાસાદ. દરેકમાં ૧૨૦ પ્રતિમા કુલ ૪૮૦ કુંડલદ્વીપ પર ચાર પ્રાસાદ. દરેકમાં ૧૨૪ પ્રતિમા કુલ ૪૯૬ રચકદ્વીપ ઉપર ૪ પ્રાસાદ. દરેકમાં ૧૨૪ પ્રતિમા કુલ- ૪૯૬

તીર્થલોકના કુલ પ્રાસાદ ૩૨૫૯ અને પ્રતિમાઓ ૩૬૧૩૨૦

તીર્થ લોકના ઉપર દર્શાવેલ પ્રાસાદો અને ખીંબોની વિગત ટુંકાણમાં નીચે મુજબ છે:

જંબુ દ્વીપમાં ૬૩૫ પ્રાસાદમાં	૭૬૨૦૦	જિન-ખીંબ છે
ધાતકી ખંડમાં ૧૨૭૨ પ્રાસાદમાં	૧૫૨ ૬૪૦	જિન ખીંબ છે
પુષ્કરાર્ધમાં ૧૨૭૨ પ્રાસાદમાં	૧૫૨૬૪૦	જિન ખીંબ છે
નંદીસર દ્વીપની		
દિશા વિદિશામાં ૬૮ પ્રાસાદમાં	૮૩૬૮	જિન ખીંબ છે
માનુષોતર પર્વત ૪ પ્રાસાદમાં	૪૮૦	જિન ખીંબો છે
કુંડલ દ્વીપમાં ૪ પ્રાસાદમાં	૪૯૬	જિન ખીંબો છે
રચક દ્વીપમાં ૪ પ્રાસાદમાં	૪૯૬	જિન ખીંબ છે
૩૨૫૯	૩૬૧૩૨૦	

બત્રીશેને ઓગણસાંઠ તીર્થ લોકમાં ચૈત્યનો પાઠ

ત્રણ લાખ એકાણુહજાર ત્રણસે વીસ તે ખીંબ જુહાર

તીર્થ લોકમાં આવેલ શાશ્વત જિન પ્રાસાદો વધીને ૧૦૦ યોજન લાંબા, ૫૦ યોજન પહોળા અને ૭૨ યોજન ઊંચા છે તેથી મધ્યમ વિસ્તારવાળા પ્રાસાદો ૫૦ યોજન લાંબા, ૨૫ યોજન પહોળા અને ૩૬ યોજન ઊંચા છે. તેથી ઓછા વિસ્તારવાળા જિન પ્રાસાદો ૧ ગાઉ લાંબા, ગાગાઉ પહોળા અને ૧૪૪૦ ધનુષ્ય ઊંચા છે. તીર્થ લોકમાં આ રીતે પ્રાસાદોનો વિસ્તાર જુદા જુદા પ્રકારે છે. દરેક પ્રાસાદમાં જિન પ્રતિમા ૫૦૦ ધનુષ્ય ઊંચાઈના છે.

એ રીતે વૈમાનિક દેવલોકમાં ૮૪૯૭૦૨૩ પ્રાસાદમાં ૧૫૨૬ ૪૪૪૭૬૦ જિન ખીંબ છે જુવન પતિના લવનમાં ૭૭૨૦૦ ૦૦૦ પ્રાસાદમાં ૧૩૮૬૬૦ ૦૦૦૦.૦

તીર્થ લોકમાં

૩૨૫૯ પ્રાસાદમાં

૩૯૧૩૨૦ ખીંબ છે

કુલ પ્રાસાદો ૮૫૭૦૦૨૮૨ અને ૧૫૪૨૫૮૩૬૦૮૦ ખીંબો છે.

સૂત્રોમાં દર્શાવેલ શાશ્વત-જિન-પ્રાસાદ અને પ્રાસાદ વિસ્તાર નિઃશંકપણે તે તે રીતે જ છે.

વર્તમાન માનવ દેહો અને દેહ વસવાટ માટેના વર્તમાન આવાસો દ્વારા શાશ્વત-જિન-પ્રાસાદોનાં વિસ્તારની તુલના થઈ શકે નહીં. કારણ કે નાના માનવ દેહો અને નાના માનવ ગેહો તો ફક્ત પાંચમાં અને છઠ્ઠા આરામાં, ભરત અને ઐરવત ક્ષેત્રોમાં જ હોય છે. તે સિવાયના ચાર આરાઓમાં અને સમાન કાળ-ભાવ ધરાવતાં ક્ષેત્રોમાં મનુષ્ય-દેહો મોટા હોય છે અને આવાસો વિશાળ હોય છે. આવાસો અને નિવાસો તો અમુક ચોક્કસ કાળ-ક્ષેત્રને અનુસરીને હોય છે. જ્યારે શાશ્વત જિન-મંદિરો સદાકાળ માટેના શાશ્વત હોઈ તેનો વિસ્તાર સર્વકાળ- અને સર્વ ક્ષેત્રને અનુસરીને શાશ્વત છે.

શાશ્વત જિન-પ્રાસાદો એકલા માનવ લોકની મર્યાદામાં નથી. તે ત્રણે લોકમાં આવેલા છે. તેના કોઈ સર્જક કે માલિક નથી. સર્જક દ્વારા સર્જાયેલા મંદિરો કાળાંતરે નાશ પામે છે, જ્યારે શાશ્વત જિન-મંદિરો સદાકાળના શાશ્વત છે અને શાશ્વત રહેશે. તે નવા બનતાં નથી. તેમ જ તેની સંખ્યા ઘટતી નથી.

જેને કાળની કોઈ અસર થતી નથી, જે જૂના બનતાં નથી, જેનો કાળાંતરે પણ નાશ થતો નથી. તેથી તે શાશ્વત કહેવાય છે. અન્ય શાશ્વત પદાર્થોની જેમ શાશ્વત પ્રાસાદો અને શાશ્વત પ્રતિમાઓ પણ શાશ્વત છે. તેનો વિસ્તાર અને સંખ્યા જે રીતે છે તે રીતે જ સૂત્રકાર ભગવં-તોએ કહેલ છે.

શ્રી જિન નામ-વર્ણન

દાતા શબ્દ સાથે દાન, ચોર શબ્દ સાથે ચોરી, કષાય શબ્દ સાથે ક્રૂરતા અને દયાળુ શબ્દ-સાથે જેમ દયા ગુણ તે તે શબ્દોમાં અંતરગત સમાયેલા છે. તે રીતે ગુણીના ગુણવાચકનામોમાં દરેક શબ્દો ગુણીના ગુણ અને અવગુણ સહિત હોય છે. તે નિયમ-અનુસાર જિન, અરિહંત, તિર્થંકર અને વીતરાગ વિગેરે જે જે જિન પર્યાય નામો છે તે તે નામો અંતરગત ગુણોથી અલંકૃત નામો છે. જે જિન ભગવંતોના સામુદાયિક સ્વભાવ-ગુણ-સુચક નામો છે. અને શ્રી ઋષભ, અજિત-સંભવ વિગેરે ચોવીશ જિન ભગવંતોના નામો વ્યક્તિગત અંગત જિન નામો છે, તે નામો પણ સામાન્ય અને વિશેષ ગુણ ભાવોથી અલંકૃત છે. વ્યક્તિગત દરેક નામો નામ પ્રમાણે ગુણ ધરાવતાં હોય તેવો નિયમ નથી. નામ અને ગુણો ગુદા ગુદા પણ હોઈ શકે છે. પણ અહીં ચોવીશ ભગવંતોના નામ “યથાનામા તથા ગુણા” એ ન્યાયયુક્ત જ છે, તે વિગત દર્શાવવા માટે, પ્રકરણકાર આચાર્ય મહારાજએ સામાન્ય અને વિશેષ અર્થ દ્વારા શ્રી ચોવીશ જિનના નામો અને પરિણામોમાં રહેલ સામ્યતાનું ગુણ આશ્રિત વર્ણન કરેલ છે.

શ્રી જિન નામના સામાન્ય તથા વિશેષ અર્થ : સ્થાનક ૪૦-૪૧

- ૧ ઋષભદેવ—ઋષભ-ખજાદ : મહાવ્રતરૂપ ધુરાને ધારણ કરનાર, તથા ગર્ભાવસ્થામાં મરૂદેવા માતાએ પ્રથમ સ્વપ્નમાં વૃષભ જોયો હતો તથા પ્રભુનું લાંછન વૃષભ હોવાથી-ઋષભદેવ.
- ૨ અજિતનાથ—જેને કોઈ જિતી ન શકે તેવાં અદ્વિતીય અજીત, તથા રાગાદિ શત્રુઓને જીતી જે અજિત બન્યા છે તેમ જ ભગવાન ગર્ભમાં આવ્યા પછી માતા વિજ્યાદેવીને પિતા જિતશત્રુ રાજા પાસાની રમતમાં જીતી શક્યા નહીં તેથી-અજીતનાથ.
- ૩ સંભવનાથ—શુભના-સંભવવાળા, અને સેના માતાના ગર્ભમાં આવ્યા પછી પૃથ્વી ઉપર ઘણા ધન-ધાન્યનો સંભવ થવાથી-સંભવનાથ.
- ૪ અભિનંદન—અભિનંદનને પાત્ર. ઈન્દ્રો પણ વિનયપૂર્વક સ્તુતિ કરતા હોવાથી અને સિદ્ધાર્થી માતાના ગર્ભમાં આવ્યા પછી ગર્ભકાળ સુધી ઈન્દ્રે હાંમેશાં સ્તુતિ કરી હોવાથી-અભિનંદન.
- ૫ સુમતિનાથ—શુભમતિના સફલાવવાળા, તેમ જ ગર્ભકાળે પ્રભુમાતાએ બે સ્ત્રીઓ સંબંધી ઉત્પન્ન થયેલાં વિવાહનો સુમેળ સંવાદ આપ્યો-સુમતિનાથ.
- ૬ પદ્મપ્રભ— પદ્મ જેવા નિર્મળ અને નિર્લેપ તથા શરીરની કાંતિ પદ્મ સમાન લાલ હોવાથી, અને પદ્મનું લાંછન હોવાથી પદ્મપ્રભ.
- ૭ સુપાર્થનાથ—સુંદર પડખા વાળા. તેમ જ ભગવાન ગર્ભમાં આવ્યા બાદ પૃથ્વી માતાના પાર્થ-પડખાના અવયવો અતિ સુંદર થવાથી-સુપાર્થનાથ.
- ૮ ચંદ્રપ્રભ— ચંદ્ર જેવા શીતળ, ચંદ્ર સમાન દેહ કાંતિ અને ચંદ્ર લાંછન હોવાથી તેમજ લક્ષ્મણા માતાને ગર્ભકાળે ચંદ્રપાનનો દોહદ થવાથી-ચંદ્રપ્રભ.
- ૯ સુવિધિનાથ—સારી વિધિવાળા શુભ ક્રિયાકારક તેમ જ રામામાતા ગર્ભકાળે શુભક્રિયા કરવામાં વિશેષ ભાવવાળા થયા હોવાથી-સુવિધિનાથ.
- ૧૦ શીતળનાથ—શીતળ અને શીતળતા કરનાર, જગતના જીવોના ત્રિવિધ તાપ દૂર કરનાર તેમ જ ગર્ભકાળે નંદા માતાના હસ્ત-સ્પર્શથી પિતા દ્વરથ રાજાનો દાહજવર શાંત થવાથી-શીતળનાથ.
- ૧૧ શ્રેયાંસનાથ—શ્રેયકરનાર. તેમ જ ગર્ભકાળે વિષ્ણુ માતાએ દેવ અધિષ્ઠિત શય્યાનો કરેલ ઉપલોગ સર્વને શ્રેયકર થયેલ હોવાથી-શ્રેયાંસનાથ.
- ૧૨ વાસુપૂજ્ય— દેવોથી પૂજીત, વિશેષ વસુનામના દેવથી વિશિષ્ટપણે પુજાયેલા તથા પિતા વસુપૂજ્ય રાજાના પુત્ર હોવાથી વાસુપૂજ્ય.
- ૧૩ વિમળનાથ—નિર્મળ. મળ વગરના વિમળ. ગર્ભસ્થાનમાં આવ્યા પછી શ્યામા માતાની બુદ્ધિ અને શરીરની કાંતિ વિશેષ નિર્મળ થવાથી-વિમળનાથ.
- ૧૪ અનંતનાથ—અનંત શુભધારક. જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર આદિના અનંતપણથી. તેમ જ સુયશા માતાએ ગર્ભાવસ્થામાં અનંત (ઘણા) પ્રમાણવાળી રત્નોનીમાળા સ્વપ્નમાં દેખેલ હોવાથી-અનંતનાથ.

- ૧૫ ધર્મનાથ— ધર્મધારક ધર્મનાયક, ધાર્મિક સ્વભાવવાળા અને ધર્મ પ્રવર્તક તેમજ ગર્ભકાળે માતા સુવ્રતા ધર્મકાર્યમાં અધિકાધિક પ્રીતિવાળા થયા હોવાથી-ધર્મનાથ.
- ૧૬ શાંતિનાથ— શાંતિ દાતા, શાંત રસના સ્વામી તેમજ ગર્ભકાળે દેશમાં ઉત્પન્ન થયેલી મહા-મારી પ્રભુમાતાના સ્નાનજલથી દૂર થતાં, નગરમાં અને દેશમાં શાંતિ પ્રવર્તવાથી-શાંતિનાથ.
- ૧૭ કુંથુનાથ— પૃથ્વી પાળક, પૃથ્વી પર સદ્ધર્મનો વિસ્તાર કરનાર તેમજ માતા શ્રીદેવીએ પૃથ્વી પર આવેલા રત્ન સ્તુપતું સ્વપ્ન દેખવાથી-કુંથુનાથ.
- ૧૮ અરનાથ— વૃદ્ધિ કરનાર તેમજ દેવી માતાએ સ્વપ્નમાં મહારત્નાકર દેખેલો હોવાથી અરનાથ.
- ૧૯ મલ્લિનાથ— બળવાન મોહાદિ મલ્લોને મહાત કરનાર તેમજ માતા પ્રભાવતીને પુષ્પ માલ્ય નિર્મિત (માલતી પુષ્પની શય્યા) પર સુવાનો દોહદ થવાથી મલ્લિનાથ.
- ૨૦ મુનિસુવ્રત— સદ્વ્રતી. મુની સબંધી ઉત્તમ વ્રતવાળા. તેમજ ગર્ભકાળ સમયે માતા પદ્માવતી ઉત્તમ પ્રકારના વ્રતોની રુચિવાળા થયા હોવાથી-મુનિ સુવ્રત.
- ૨૧ નમિનાથ— નભાવનાર તેમજ ગર્ભકાળે માતા વપ્રા વપ્રપર (ગઢ ઉપર) ફરતાં હતાં તેના જોવા માત્રથી ગર્ભ પ્રભાવે અન્ય શત્રુરાજ્યો ભય પામીને ભાગી ગયા હોવાથી-નમિનાથ.
- ૨૨ નેમિનાથ— (અરિષ્ટનેમિ) ચક્રધારા સમાન, પાપવૃક્ષનો નાશ કરનાર તેમજ શિવામાતાએ સ્વપ્નમાં રિષ્ટ રત્નમય નેમિ (ચક્રધારા) જોયેલ હોવાથી અને અરિષ્ટ અમંગળના નાશકારક હોવાથી-અરિષ્ટ-નેમિ.
- ૨૩ પાર્શ્વનાથ— જગતના પદાર્થોને પ્રગટ પહેલે દેખનાર તેમજ વામા માતાએ પોતાની શય્યા પાસે સર્પ જતો જોયો હોવાથી પાર્શ્વનાથ.
- ૨૪ વર્ધમાન— વૃદ્ધિ કરનાર, ભગવાન ગર્ભમાં આવ્યા બાદ સિક્કધાર્ય રાજાના ઘરમાં ધન-ધાન્ય અને સુવર્ણ આદિની વૃદ્ધિ થવાથી અને જ્ય વિજય મેળવવાથી વર્ધમાન.

મહાવીર— મહા બળવાન. બાલ્ય વયમાં આમલકી કીડાની રમતમાં, દુષ્ટદેવે પ્રભુને પોતાના ખભા ઉપર રાખીને પ્રભુને ભય પમાડવા માટે પોતાના દેહનું સાત તાડ ઊંચું ભયંકર સ્વરૂપ વીકુંચું. તે રીતે તે દેવની દુષ્ટતા અને ધૃષ્ટતાને દેખીને તે દેવના ખભા ઉપર પ્રભુએ મુષ્ટિ પ્રહાર કરતાં, દેવનું દેવતાઈ શરીર એવડ થઈ ગયું. દેવ બાળ-પ્રભુની તાકાત દેખી અતિ વિસ્મિત થયો અને પ્રભુની માફી માગી. એ રીતે મહાબળ ધારક હોવાથી મહાવીર નામે પ્રસિદ્ધ થયાં. જિન-જ્ય પામેલા-જિતેલા. દરેક આત્મશત્રુઓના બળને સ્વબળે પરાજ્ય આપી આંતરશત્રુઓને પરાસ્ત કરી અવિચળ અને અનંત જ્ય મેળવનાર. દુન્યવીજ્યની પાછળ પાછળ પરાજ્યનો ગુપ્ત પાદ સંચાર રહેલો હોય છે. જે જ્યને પરાજ્યમાં પડતાવી નાંખે છે. જ્ય વખતના જ્યનાદો પરાજ્ય થતાં ભયનાદો ખને છે, એ રીતે દુન્યવી જ્ય ક્ષણિક અને દુઃખદાયક છે; જ્યારે જિન-ભગવંતોએ મેળવેલો જ્ય, પરાજ્યની પનોતીથી પૂર્ણપણે મુક્ત હોઈ-ચાલ્યા જવાની ભીતિ વગરનો સદાકાળનો શાશ્વત જ્ય છે. પરભાવના સર્વ પ્રભાવો પર જ્ય મેળવી સ્વભાવ સિદ્ધિની શાશ્વત જ્ય પતાકા લહેરાવનાર-તે જિન

૭૪ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

અરિહંત-૧

અહીં ધાતુ પૂજને યોગ્ય એ અર્થમાં છે તેથી ત્રણે જગતના સર્વ જીવો જેઓની ભક્તિ ભાવે પૂજા, સેવા, સ્તુતિ, સ્તવના કરે છે તે અરિહંત કહેવાય છે.

અરિહંત

કર્મરૂપી આંતર શત્રુઓનો નાશ કરનાર.

બાહ્ય શત્રુઓનો નાશ કરવાથી કે ઘાત કરવાથી. શત્રુઓની પરંપરા નાશ થતી નથી પણ શત્રુઓની પરંપરા વધતી જાય છે. એક બાહ્ય શત્રુનો નાશ કરતાં અનેક બાહ્યશત્રુઓ ઊભા થાય છે અને સદાકાળ શત્રુઓની શત્રુબળની ભીતિ રહ્યા કરે છે. તે બાહ્ય શત્રુઓની ઉત્પત્તિના કારણરૂપ આંતરશત્રુરૂપ કર્મ બીજ છે. તે આંતરશત્રુરૂપ કર્મ બીજ જ બાહ્ય-શત્રુ વૃક્ષનું મૂળ છે. આંતર-શત્રુરૂપ શત્રુ વૃક્ષના મૂળનો નાશ થતાં બાહ્યશત્રુરૂપવૃક્ષ આપોઆપ પડી જાય છે. નાશ પામે છે. અરિહંતભગવંતે આંતર શત્રુરૂપ શત્રુ વૃક્ષના મૂળના છેદક છે. એ રીતે ચારે ઘાતી કર્મના ઘાતક, કર્મશત્રુધન હોવાથી અરિહંત.

તીર્થંકર -

ચતુર્વિધ સંઘરૂપ તીર્થના સ્થાપક. ચતુર્વિધસંઘ સાધુ-સાધ્વી; શ્રાવક અને શ્રાવિકા વિરતિ ધર્મનું આરાધન કરનાર ચાર પ્રકારનો જન સમુદાય. તીર્થ-જે તારે અગર જેનાથી તરાય તે તીર્થ.

સંઘ-સમાન ધ્યેય માટે માનવ સમુદાયનું સંકલન તે સંઘ અગર સંસ્થા. જગતમાં રહેલા અનેક પ્રકારના સંઘ અને સંસ્થાઓ તથા તેના સ્થાપકોના મુખ્ય પણે આત્મલક્ષી અને દેહલક્ષી એમ બે પ્રકાર છે. માનવ સમુદાયના મોટાભાગના સંઘ સંકલનો, ભૌતિકસુખ-સત્તા-પ્રતિષ્ઠા અને અર્થોપાર્જન વિગેરે દુન્યવી અને દૈહિક સુખની ઝંખનાથી ભરેલા હોય છે. જેમાં સ્વાર્થની સાધના, પરિચ્છેદની મૂર્છા, અને કાંઈક લેવાની ઈચ્છા મુખ્ય અને કાયમિક રહેતી હોય છે. તેવા સંકલનોના દરેક પ્રકારો બોલે વધારનારા હોવાથી તે રીતના સંઘ-સ્થાપકો અને તે રીતનો સંઘ સમુદાય તારક બની શકે નહીં. જેમ બોલે ઓછો તેમ વસ્તુ હળવી બને છે. વસ્તુની હળવાશ પ્રમાણે વસ્તુમાં તરવાના ગુણો ઉત્પન્ન થાય છે. હળવી વસ્તુ સહેજે તરી શકે છે અને તારી શકે છે.

બાહ્ય અને અભ્યંતર બંને પ્રકારના બોલને, સંપૂર્ણ પણે દૂર કરીને તીર્થંકર ભગવંતે નિર્બોધ બન્યા છે. સ્વભાવની સંપૂર્ણ સિદ્ધિ સાધ્ય કરી, જેઓ પ્રથમ ભવસમુદ્રના કુશળ તરવૈયા બન્યા છે અને પછીથી અન્ય આશ્રિતો માટે ભવસમુદ્ર તરવા માટેનો તીર્થરૂપી આરો બાંધે છે.

સંપૂર્ણ તપના તેજ અને સંપૂર્ણ ત્યાગની તાકાત પ્રાપ્ત કરી, તીર્થંકર દેવોએ ત્યાગની ભુમિકા ઉપર સંઘની (તીર્થની) સ્થાપના કરી છે. જેમાં સમાવેશ પામેલા સાધુઓ અને સાધ્વીઓ પ્રથમ બાહ્ય સંગ અને પરિચ્છેદનો સંપૂર્ણ બોલે ઉતારી સંઘમાં પ્રવેશે છે. અને અંતરંગ બોલે દિન-પ્રતિદિન ઓછો કરવાની સતત તકેદારી રાખે છે. જેથી તેઓ બોજ રહિત બની તરે છે. તરનાર જ ડુબતાને ટેકો આપી શકે છે. સાધુ સાધ્વીઓ તરવાની અને તારવાની લાયકાત પામેલા છે.

શ્રાવક અને શ્રાવિકાઓ જેઓ બાહ્ય-અભ્યંતર ઘણા બોજવાળા હોય છે. તેઓ પણ ક્રમે ક્રમે ત્યાગભાવના કેળવીને, બોલે ઓછો કરતાં હોય છે. દરેકનું લક્ષ બોજરહિત બનવાનું હોય છે. સાધુ-સાધ્વી શ્રાવક અને શ્રાવિકા સમસ્ત સંઘ-સમુદાય-પ્રભુ પ્રણિત હેય-ઉપાદેયની ખૂબી

સમજીને તે પ્રમાણે પોતપોતાની મર્યાદામાં ખંતપૂર્વક પ્રવર્તીને હોય છે, અને તેથી જ તીર્થંકર દ્વારા સ્થપાયેલ સંઘ તીર્થ કહેવાય છે. જે તરે છે અને તારે છે.

જેના સ્થાપક તારક છે. જેનું અંધારણુ ત્યાગ છે. જેની પ્રવૃત્તિ આત્માને નિર્મોજ કરવાની છે. જેમાં રહેલા સાધુ-સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકાઓનો સમુદાય સતત નિર્મોજ બનવા માટે ઉદ્યમશીલ છે. તેવા ચતુરવિધ સંઘરૂપ તીર્થની સ્થાપના કરનાર તે તીર્થંકર.

જિન-લાંછન સ્થાનક-૪૨

૧૦૦૮ શુભ લક્ષણથી લક્ષિત, દેહીપ્યમાન જિન-દેહના જમણા સાથળ ઉપર જુદા જુદા જન્મ-જાત ચિહ્ન હોય છે, જે ચિહ્નને જિન-લાંછન કહેવાય છે.

પ્રભુ પ્રતિમાની ઓળખ પલાંઠી નીચે કોતરેલ લાંછનથી થાય છે.

ચોવીશે જિન-ભગવંતોના લાંછનોના નામ-અનુક્રમે

(૧) વૃષભ (૨) હાથી (૩) અશ્વ (૪) કપિ (૫) કૌચપક્ષી (૬) લાલપદ્મ (૭) સ્વસ્તિક (૮) ચંદ્ર (૯) મગર (૧૦) શ્રીવત્સ (૧૧) ગેંડો (૧૨) મહિષ (૧૩) વરાહ (૧૪) સિંચાણુ (૧૫) વજ્ર (૧૬) મૃગ (૧૭) છાગ (૧૮) નંદાવર્ત (૧૯) કુંભ (૨૦) કચ્છપ (૨૧) નીલકમળ (૨૨) શંખ (૨૩) સર્પ (૨૪) સિંહ

ફણાના કારણ અને ફણા સ્થાનક-૪૩

સાતમા શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ભગવાનના મસ્તક ઉપર એક, પાંચ અને નવફણા છત્રરૂપ હોય છે. તેવીસમાં શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનના મસ્તક ઉપર ત્રણ, સાત અને અગિયાર ફણા છત્રરૂપે હોય છે. શેષ-૨૨ જિનને છત્રરૂપ ફણા હોતી નથી.

શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ભગવાનના માતા પૃથ્વી માતાએ સ્વપ્નમાં પોતાને એક, પાંચ અને નવ ફણાવાળી નાગ શય્યામાં સુષ્પે પોઢેલા જોયા હતા તેમજ મહાસર્પને પડખામાં રમતો જોયો હતો. વળી શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ભગવાનના વ્રત આરંભથી શકેન્દ્ર પ્રભુના મસ્તક ઉપર છત્ર સમાન ફણા ધારણ કરતો હતો. જેથી શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ભગવાનના ખીંજો તે રીતે ફણાવાળા હોય છે.

પોતાના ઉપર પૂર્વે ભગવાને કરેલ ઉપકારનું સ્મરણ કરતો શ્રી ધરણેન્દ્ર નાગરાજ બહુ ભક્તિપૂર્વક શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનના મસ્તક ઉપર ત્રણ, સાત કે અગિયાર ફણારૂપ છત્રને નિરંતર ધારણ કરતો હતો તેથી શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનના ખીંજોને તે રીતે ફણા-છત્ર હોય છે.

સહસ્ર ફણા પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિમાને એકહજાર ફણારૂપ છત્ર હોય છે.

શ્રી જિન દેહ લક્ષણ સ્થાનક-૪૪

લક્ષણ અંગે વિરાજતાં અડહિય સહસ્ર ઉદાર લાલ રે

રેખાકર ચરણાદિકે અભ્યંતર નહીં પાર લાલ રે

ઈન્દ્ર અન્દ્ર રવીગિરીતણા ગુણુ લેઈ ધડીયું અંગ લાલ રે

ભાગ્ય કિંહા થકી ઉપન્યું અચરીજ એહ ઉત્તંગ લાલ રે...જગ જીવન આવીયું

(આડી જિન સ્તવનયશોવિજય)

૭૬ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

સર્વ તીર્થંકર ભગવંતોના દેહો, અંગ, ઉપાંગ, હાથપગની રેખા આદિ દેહ સબંધી ૧૦૦૮ શુભ લક્ષણો યુક્ત હોય છે. આ લક્ષણો દેહના હોઈ બાહ્ય લક્ષણો કહેવાય છે. બાહ્ય લક્ષણોથી શોભીત ભગવાનોના દેહની લાક્ષણિકતા એટલી ઉચ્ચ કેટિની હોય છે કે ઇન્દ્ર, ચન્દ્ર, સૂર્ય અને પવંતો વિગેરેમાં બળ, શીતળતા, પ્રકાશ અને અડગતા આદિ ગુણો દરેકમાં સુખ્યાપણે એક એક હોય છે, જ્યારે ભગવંતોના દેહમાં તે સર્વગુણો એક સાથે સમસ્તપણે સમાયેલા હોય છે.

એ રીતે સર્વ ભગવંતો ૧૦૦૮ બાહ્ય લક્ષણ યુક્ત હોય છે. સર્વ ભગવંતોના અભ્યંતર લક્ષણ અનંત હોય છે

સર્વજિન-ગૃહસ્થાવાસજ્ઞાન સ્થાનક-૪૫

મતિજ્ઞાન-શ્રુતજ્ઞાન-અવધિજ્ઞાન મનઃ પર્યવજ્ઞાન અને કેવળજ્ઞાન એ પાંચ પ્રકારે જ્ઞાન છે. તે પૈકી પ્રથમના ત્રણ મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાન શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવંતોને પૂર્વના દેવભવથી આરંભી શ્રી જિન-ભવમાં ગૃહસ્થાવાસ સુધી અતિ નિર્મળ પણે હોય છે. ગુરુ નિવાસમાં રહી વિદ્યાનો અભ્યાસ કે શાસ્ત્રોના પઠનપાઠનની કોઈ જરૂરિયાત જિનેન્દ્રને છેલ્લા ભવમાં હોતી નથી. પ્રવર્તતા દરેક શાસ્ત્રોનો સમાવેશ ભગવંતોના શ્રુત-જ્ઞાનમાં સમાયેલો હોય છે. નિશાળે લઈ જવા વિગેરે જ્ઞાન સંસ્કાર માટેના જે પ્રસંગો શ્રી જિન-આચરિત્રમાં જોવા મળે છે તે વડીલ-વર્ગનો વહેવાર માત્ર છે. ભગવાનને કાંઈ ભણવાનું હોતું નથી.

શ્રી મહાવીર ભગવાનને બાલ્યવયમાં વિદ્યાભ્યાસ કરાવવા માટે શ્રી સિદ્ધાર્થ રાજા ગુરુ પાસે લઈ ગયા. તે પ્રસંગની ઇન્દ્રને જાણ થતાં ઇન્દ્રે તે સ્થળે આવી ભગવાનને વ્યાકરણ સંબંધી કઠિન પ્રશ્નો પૂછ્યાં હતાં, તે પ્રશ્નોના યથાર્થ જવાબો ભગવાને આપ્યા હતાં. કઠિન પ્રશ્નોના સ્પષ્ટ જવાબો સાંભળી વિદ્યાગુરુ અને વડીલ વર્ગ આનંદીત થયા હતા. જે જવાબો દ્વારા ભગવાન જ્ઞાની છે, ભગવાનને ભણવાની જરૂર નથી તેવી સ્પષ્ટ હકીકત ઇન્દ્રે વિદ્યાગુરુ અને કૌટુંબિકજનોને સમજાવી હતી.

જિન-શરીર-વર્ણ સ્થાનક-૪૬

પદ્મ પદ્મને વાસુ પૂજ્ય દોયરાતા કહીએ,
ચંદ્રપદ્મને સુવિધિનાથ દોઉજવળ લહીએ— ૧
મલ્લિનાથ ને પાર્શ્વનાથ દો, નીલાનીરખ્યા.
મુનિસુવ્રત ને નેમનાથ દો અંજન સરખા.— ૨
સોળે જિન કંચન સમા એવા જિન ચોવીશ
ધીરવિમળ પંડિત તણો જ્ઞાન વિમળ કહે શિષ.— ૩

શ્રી પદ્મ પ્રભુ અને શ્રી વાસુપૂજ્ય સ્વામીના શરીરવર્ણ લાલ, શ્રી ચંદ્રપદ્મ અને શ્રી સુવિધિનાથ ભગવાનના દેહવર્ણ સફેદ, શ્રી મલ્લિનાથ અને પાર્શ્વનાથ ભગવાનની દેહકાંતિ નીલ, શ્રી મુનિસુવ્રત અને શ્રી નેમનાથ ભગવાનની શરીરકાંતિ શ્યામ અને શેષ સોળ જિન ભગવંતોની દેહદ્યુતિ સુવર્ણસમ પીળી છે. એ રીતે શ્રી જિન ભગવંતોના દેહ પાંચે વર્ણના હોય છે. રંગો અને રંગોના થતા પેટા વિભાગો પ્રમાણે, માનવદેહો અને રૂપી પદાર્થો દરેક રંગના હોય છે. પીળું મનાતું સોનું પણ પાંચે વર્ણનું હોય છે. માટી, ધાતુ, રત્નો, ક્ષણ-કૂલ, પશુ-પક્ષીના દેહો તથા

માનવ દેહો પાંચે વર્ણના હોય છે. વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ એ ચારેય નામ કર્મની પ્રકૃતિ છે. તે નામ કર્મ બંધની સાથે, બંધ સમયથી જ શુભ કે અશુભ રીતે સામેલ હોય છે. વર્ણોદ્ધિ પુદ્ગલ દ્રવ્યના લક્ષણો છે. દેહો, પુદ્ગલોની નીપજ હોઈ પાંચે રંગના હોય છે. અત્યારે પણ માનવ દેહો પાંચે રંગના છે.

સર્વજિન-રૂપવર્ણન સ્થાનક-૪૭

સર્વ દેવોના સર્વરૂપના પરમાણુઓને એકઠા કરીને માત્ર અંગુલ પ્રમાણુ વિક્રુવર્વામાં આવે તો પણ તે વિક્રુવેલરૂપ શ્રી જિન-ચરણ-અંગુષ્ઠ પાસે અતિ નિસ્તેજ દેખાય છે અર્થાત્ તેથી અનંત ગુણરૂપ શ્રી જિન-દેહનું હોય છે.

શ્રી જિનેશ્વર દેવના દેહ કરતાં શ્રીગણધરોના દેહનું રૂપ ઘણું હીન હોય છે. તેનાથી શ્રી ચૌદ પૂર્વધરોએ વિક્રુવેલ આહારક શરીરનું રૂપ હીન હોય છે. તેનાથી અનુત્તર વાસીદેવોનું, તેનાથી નવ ઐવેયક દેવોનું, તેનાથી વૈમાનિક દેવોનું તેનાથી જ્યોતિષક દેવોનું તેનાથી ભવનપતિ દેવોનું અને તેનાથી વ્યંતર દેવોનું રૂપ ઉત્તરોત્તર ઓછું હોય છે. વ્યંતર દેવોના રૂપથી ચક્રવર્તી, વાસુદેવ, બળદેવ અને માંડલીક રાજાઓનું રૂપ પણ પરસ્પર ઓછું ઓછું હોય છે.

અન્ય ખાકીના દેહોની રૂપકાંતિ છ સ્થાન ગુણ હાનિવૃદ્ધિને પ્રાપ્ત થએલ હોવાથી પરસ્પર ન્યુનાધિક હોય છે.

શ્રી જિન-બળ વર્ણન સ્થાનક-૪૮

સામાન્ય રાજાઓથી બળદેવોનું બળ અધિક હોય છે. તેનાથી કોટી-શિલા ઉપાડનાર વાસુ-દેવોનું બળ અધિક હોય છે. તેનાથી ચક્રવર્તીઓનું બળ બમણું હોય છે. અને તેનાથી જિનેશ્વર ભગવંતોનું બળ અપરિમિત અનંત હોય છે; જેથી ભગવંતોના બળનું પ્રમાણ થઈ શકે નહીં. પ્રભુ બળની તુલનામાં આવે તેવો કોઈ દાખલો દુનિયાભરમાં નથી.

“ભગવાનની નાની કાયા આટલા બધા જળ સમૂહથી થતા અભિષેકને સહન કેમ કરી શકશે” ઇન્દ્રના તે પ્રકારના થયેલા જન્માભિષેક સમયના સંશયને અવધિ-જ્ઞાન વડે જાણીને, ઇન્દ્રના તે સંશયના નિવારણ માટે, જન્મના પ્રથમ જ દિવસે ચરમ તીર્થપતિ ભગવાન મહા-વીરદેવે મેરૂપર્વતને પગના અંગુઠાના દબાણ માત્રથી ચલાયમાન કર્યો. જે ભગવાનના અપરિમિત, અવર્ણનીય બળની સાબિતી છે.

ઇન્દ્રનો સંશય દૂર કરવાનું કારણ હોવાથી શ્રી મહાવીર ભગવાને બળ પ્રગટ કર્યું હતું. અન્ય ૨૩ ભગવંતોને તેવું કોઈ કારણ નહીં હોવાથી બળ પ્રગટ કર્યું નથી. શ્રી વીર ભગવાને મેરૂ પર્વતને ચલાયમાન કર્યો તેમાં બળનો ગર્વ ન હતો પણ ઇન્દ્રના સંશયનું સમાધાન કરવાનો હેતુ હતો.

દેહમાન

શ્રી સર્વજ્ઞ ભગવંતોએ માનવદેહના ઉત્કૃષ્ટ દેહમાન ત્રણ ગાઉ અને જઘન્ય દેહમાન અંગુલના અસંખ્યાત ભાગે કહેલ છે. અંગુલના અસંખ્યાત ભાગનું જઘન્ય દેહમાન તે સર્વ દેહોની ઉત્પત્તિ સમયનું અને સમુચ્છિંમ મનુષ્યોનું દેહમાન છે. કાયાના વિકાસમાં થતી વધઘટ તે એકદમ રાતો-

રાતમાં બનતો બનાવ નથી. પણ ૧૦ કોટાકોટી સાગરોપમ કાળે ઘટતી ઘટતી માનવ કાયા એક હાથની બની રહે છે. એ રીતે પાંચ ભરત અને પાંચ ઐરવતક્ષેત્રોમાં, માનવ અને માનવેતર દેહો પર, ચડતા-પડતા કાળની અસર થતી રહે છે. સદાય સમાન કાળભાવ ધરાવતા ક્ષેત્રોમાં આરીતે કાળ બળે કાયાની વધઘટ બનતી નથી. ભરત અને ઐરવત ક્ષેત્રોમાં જ આ રીતનો ચડતો પડતો કાળ વર્તે છે. શ્રી મહાવીર દેવના નિર્વાણ પછીના ૨૫૦૦ વર્ષના સમય ગાળામાં, માનવદેહનો સાત હાથનો વિકાસ ઘટીને સાડાત્રણહાથની સરેરાશનો બનેલ છે. તેજ રીતે શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનના સમયથી સામ્પ્રતકાળ સુધીમાં દેહમાનમાં થએલો ઘટાડો તે પડતા કાળની અસર છે. સાડાત્રણહાથના માનવદેહો હજુ ઘટીને, છઠ્ઠા આરાના અંત સુધીમાં એક હાથના રહેશે અને ૧૦૦ વર્ષનો આયુર્મર્યાદા કાળ ઘટીને સરેરાશ ૨૦ વર્ષનો રહેશે. આ રીતે દેહમાન અને આયુષ્યમાં થતો કમિકઘટાડો તે દસ કોટીકોટી સાગરોપમ વર્ષોનો લાંબા ગાળાનો ઘટતો કમ છે. તેજ રીતે ઉત્સર્પિણી કાળમાં આયુષ્ય અને દેહમાન વધતાં કમથી વિકાસ પામતાં હોય છે. એ રીતે પાંચ ભરત અને પાંચ ઐરવત ક્ષેત્રોમાં દેહમાન અને આયુષ્ય કાળમાં થતી વધઘટમાં જીવોના કર્મ સાથે, કાળ-બળની પણ અસર રહેલી છે. સો વરસના ટુંકા ગાળામાં પણ દેહમાન અને આયુષ્યની મર્યાદા પર કાળ બળની સામાન્ય અસર થતી જણાય છે તો દશ કોટા કોટી સાગરોપમ કાળના લાંબા કાળ-ગાળામાં દેહમાન અને આયુષ્યની મર્યાદામાં સૂત્રાનુસાર વધઘટ થઈ શકે છે તે સરળ રીતે સમજી શકાય છે.

અઢીઢીપમાં જ્યાં જ્યાં સદાય સમાન કાળ-ભાવ વર્તે છે, તે. તે. ક્ષેત્રોમાં અત્યારે પણ માનવશરીરો અને માનવેતર શરીરો સૂત્રોમાં દર્શાવેલ ઉત્કૃષ્ટ દેહમાન અને ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ધરાવે છે, પાંચ ભરત અને પાંચ ઐરવત ક્ષેત્રોમાં જ કાળ બળે દેહ-વિકાસ અને આયુષ્ય કાળની વધઘટ ધ્યા કરે છે અને તેથી જ ભરત અને ઐરવત ક્ષેત્રોમાં ઉત્પન્ન થતાં શ્રી જિન-ભગવંતોના દેહમાન ૫૦૦ ધનુષ્યના કમથી ઘટીને સાતહાથના હોય છે તેમજ વધતા કમ સાત હાથથી વધીને ૫૦૦ ધનુષ્ય સુધીના હોય છે. શ્રી જિન-ભગવંતોના દેહમાન-પ્રમાણે, તે ક્ષેત્ર અને તે કાળના અન્ય માનવદેહો તે તે રીતે અનુરૂપ અને સરેરાશ દેહમાન અને આયુષ્ય ધરાવતાં હોય છે. શાસ્ત્રોમાં શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતોના દેહમાનો, ઉત્સેધાંશુળ, આત્માંશુળ અને પ્રમાણાંશુળ એ ત્રણ માપોથી બતાવેલા છે.

જિન-દેહ પ્રમાણ ઉત્સેધાંશુળ અને આત્મ અંશુલથી. સ્થાનક-૪૯-૫૦
ઉત્સેધાંશુલ ધનુષ્ય.-એટલે ચાર હાથ અગર ૯૬ અંશુલ એથવા ૮૨/૨/૭ રઈચ

ચોવીસે ભગવંતોના દેહમાન ઉત્સેધાંશુળ પ્રમાણે અનુક્રમે

પ્રથમ શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનનું દેહમાન ૫૦૦ ધનુષ્ય, ત્યાર પછી શ્રી અજીતનથથી શ્રી સુવિધનાથ સુધી. પચાસ પચાસ ધનુષ્ય એણું એણું દેહમાન ગણાતા અનુક્રમે ૪૫૦-૪૦૦-૩૫૦-૩૦૦-૨૫૦-૨૦૦-૧૫૦ અને ૧૦૦ ધનુષ્યના દેહમાન શ્રી સુવિધનાથ ભગવાન સુધી માનવા. ત્યાર પછી દસ-દસ ધનુષ્ય એણા કરતાં અનુક્રમે ૯૦-૮૦-૭૦-૬૦-૫૦ ધનુષ્ય દેહમાન અનુક્રમે શ્રી શીતળનાથથી શ્રી અનંતનાથ સુધીના જાણવા. ત્યાર પછી પાંચ પાંચ ધનુષ્ય એણા કરતાં અનુક્રમે ૪૫-૪૦-૩૫-૩૦-૨૫-૨૦-૧૫-અને ૧૦ ધનુષ્ય દેહમાન અનુક્રમે શ્રીધર્મનાથથી નેમનાથ ભગવાનના જાણવા. શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું દેહમાન ૯ હાથ એટલે સવા બે ધનુષ્ય છે

અને શ્રી મહાવીર સ્વામી ભગવાનનું દેહમાન સાત હાથ એટલે ૧૧૧૧ ધનુષ્ય છે.

આત્મ આંગુલ પ્રમાણથી સર્વ જિનેન્દ્ર ભગવંતોના દેહ, પોતપોતાના દેહાંગુલથી ૧૨૦ અંગુલ હોય છે. ૧૦૮ આત્માંગુલ દેહ અને ૧૨ આત્માંગુલની શીખા મળી દેહનું પ્રમાણ ૧૨૦ આત્માંગુલ કહેલ છે.

શ્રી જિન દેહ પ્રમાણાંગુલ પ્રમાણ સ્થાનક-૫૧

ઉત્સેધાંગુલના નિયત માપ પ્રમાણે ચાર ધનુષ અને ઉપર એક ધનુષના બાર ભાગમાથી બે ભાગ એટલે ૪/૨/૧૨ ધનુષનું એક પ્રમાણ અંગુલ થાય છે.

પ્રમાણ અંગુલ અને શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનનું આત્મ-અંગુલ બંને સરખા છે. એક પ્રમાણાંગુલના ૪/૧/૬ ધનુષ થાય છે એટલે ઋષભદેવ ભગવાનના ૧૨૦ આત્મ આંગુલના ૫૦૦ ધનુષ્ય થાય.

૨૫/૬ ધનુષ્યનું એક પ્રમાણાંગુલ થાય તે રીતે ૫૦૦ ધનુષ્યના ૧૨૦ પ્રમાણ અંગુલ થાય.

પ્રમાણાંગુલ એટલે ૪ ધનુષ્ય અને ૧૬ આંગળ અથવા ૧૬ હાથને ૧૬ આંગળ અથવા ૩૪૨/૬/૭ ઈંચ અથવા ૪૦૦ ઉત્સેધાંગુલ.

પ્રમાણાંગુલના પચાસમાં ભાગને એક અંશ કહેવાય છે. એક અંશ એટલે ૮ આંગુલ એક હાથનો ત્રીજો ભાગ એટલે પ્રમાણાંગુલના ત્રણ અંશનો એક હાથ થાય. શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું દેહમાન ૦ પ્રમાણાંગુલ અને ૨૭ અંશ છે એટલે નવહાથ છે. શ્રી મહાવીર ભગવાનનું દેહમાન ૦ પ્રમાણ અંગુલ ૨૧ અંશ છે એટલે સાત હાથ છે.

એટલે પ્રમાણાંગુલ અને ઉત્સેધાંગુલ બંને માપ એકસરખા જ દેહમાન જુદી જુદી રીતે બતાવે છે.

ગૌવીશે ભગવંતોના પ્રમાણાંગુલ પ્રમાણે દેહમાન અનુક્રમે

દરેક માનમાં પ્રમાણાંગુલ અને અંશના નિશાન સમજવા જેમાં અંશો નથી ત્યાં અંશના સ્થાનમાં ૦ મુકેલ છે.

(૧) ૧૨૦-૦ (૨) ૧૦૮-૦ (૩) ૯૬-૦ (૪) ૮૪-૦ (૫) ૭૨-૦ (૬) ૬૦-૦ (૭) ૪૮-૦ (૮) ૩૬-૦ (૯) ૨૪-૦ (૧૦) ૨૧-૩૦ (૧૧) ૧૬-૧૦ (૧૨) ૧૬-૪૦ (૧૩) ૧૪-૨૦ (૧૪) ૧૨-૦ (૧૫) ૧૦-૪૦ (૧૬) ૯-૩૦ (૧૭) ૮-૨૦ (૧૮) ૭-૧૦ (૧૯) ૬-૦ (૨૦) ૪-૪૦ (૨૧) ૩-૩૦ (૨૨) ૨-૨૦ (૨૩) ૦-૨૭ (૨૪) ૦-૨૧

જિન-આહાર સ્થાનક-૫૨

સર્વે ભગવંતો બાહ્યાવસ્થામાં અંગુષ્ઠપાન અમૃતપાન કરે છે. જન્મ સમયે મેરૂ પર્વત ઉપર સ્નાત્રાભિષેક કરી ઈન્દ્રો પ્રભુને પ્રભુમાતા પાસે લાવીને મૂકે છે ત્યારે ઈન્દ્ર ભગવંતના જમણા હાથના અંગુઠામાં અમૃતનું સંચારણ કરે છે. સર્વ જિન ભગવંતો બાહ્યવયમાં જે રીતે અમૃતવાહી અંગુષ્ઠ પાન કરે છે. શ્રી જિન-ભગવંતો માતાઓના સ્તનપાન કરતા નથી. બાહ્યકાળ વીત્યા બાદ શ્રી ઋષભદેવ ભગવાન કલ્પવૃક્ષના દિવ્ય ફળોનો આહાર કરતાં હતાં. જે ફળો દેવેન્દ્રો, દેવકુરૂ ઉત્તરકુરૂ ક્ષેત્રમાંથી લાવી ભગવાનને આહાર માટે આપતા હતા. શ્રી ઋષભદેવની કુમાર

૮૦ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

અવસ્થાના કાળમાં પાકશાસ્ત્ર વિધિ પ્રવર્તી ન હતી કારણ કે તે કાળમાં અગ્નિ પ્રગટેલ નહીં-
દાવાનળ દ્વારા અગ્નિ પ્રગટ થયા પછી શ્રી ઋષભદેવ ભગવાને અનાજ આદિને અગ્નિમાં પકવવાની
રીત (પાકવિધિ) બતાવી હતી.

શેષ-૨૩ ભગવંતો અંગુષ્ઠપાન પછીની વયમાં ઓદન-ભાત આદિ મધુર આહાર કરતાં હતાં.

જિન-વિવાહ સ્થાનક-૫૩

શ્રી મલ્લિનાથ અને શ્રી નેમિનાથ એ એ ભગવંતો સિવાય શેષ બાવીશ ભગવંતોએ
ભોગ્યક્રમનો ઉદ્દય હોવાથી વિવાહ કર્યો હતો.

શ્રી આદીશ્વર ભગવાનની બે પત્નીઓના નામ અનુક્રમે સુમંગલા અને સુર્નદા હતાં. શ્રી
શાંતિનાથ ભગવાનની મુખ્ય પત્નીનું નામ યશોમતી હતું. તેઓની બીજી પત્નીઓના નામ મળેલ
નથી. શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પત્નીનું નામ પ્રભાવતી અને શ્રી વીર ભગવાનના પત્નીનું નામ
યશોમતી હતું. શેષ ભગવંતોની પત્નીના નામો મળેલ નથી.

જિન-કુમાર અવસ્થા કાળ સ્થાનક-૫૪

કુમાર અવસ્થા-રાજકાળ પૂર્વેની અવસ્થા.

ચોવીશે ભગવંતોની કુમાર અવસ્થાકાળ-અનુક્રમે

(૧) ૨૦ લાખપૂર્વ (૨) ૧૮ લાખપૂર્વ (૩) ૧૫ લાખપૂર્વ (૪) ૧૨૧૧ લાખપૂર્વ (૫) ૧૦ લાખ
પૂર્વ (૬) ૭૧૧ લાખ પૂર્વ (૭) ૫ લાખ પૂર્વ (૮) ૨૧૧ લાખ પૂર્વ (૯) ૫૦ હજાર પૂર્વ (૧૦)
૨૫ હજારપૂર્વ (૧૧) ૨૧ લાખ વરસ (૧૨) ૧૮ લાખ (૧૩) ૧૫ લાખ (૧૪) ૭૧૧ લાખ (૧૫)
૨૧૧ લાખ (૧૬) ૨૫ હજાર વરસ (૧૭) ૨૭૭૫૦ વરસ (૧૮) ૨૧૦૦૦ વરસ (૧૯) ૧૦૦ વરસ
(૨૦) ૭૫૦૦ વરસ (૨૧) ૨૫૦૦ વરસ (૨૨) ૩૦૦ વરસ (૨૩) ૩૦ વરસ (૨૪) ૩૦ વરસ

રાજ્યકાળ અને ચક્રીત્વ સ્થાનક ૫૫-૫૬

ચોવીશે જિન ભગવંતોના રાજ્યકાળ અનુક્રમે

(૧) ૬૩ લાખ પૂર્વ (૨) ૫૩ લાખ પૂર્વ અને ૧ પૂર્વાંગ (૩) ૪૪ લાખ પૂર્વ, ૪ પૂર્વાંગ (૪) ૩૬૧૧
લાખપૂર્વ, ૮ પૂર્વાંગ (૫) ૨૬ લાખ પૂર્વ ૨૨ પૂર્વાંગ (૬) ૨૧૧૧ લાખ પૂર્વ અને ૧૬ પૂર્વાંગ (૭) ૧૪
લાખ પૂર્વ ૨૦ પૂર્વાંગ (૮) ૬૧૧ લાખપૂર્વ ૨૪ પૂર્વાંગ (૯) ૧૧૧ લાખ પૂર્વ ૨૮ પૂર્વાંગ (૧૦)
૫૦ હજાર પૂર્વ (૧૧) ૪૨ લાખ વરસ (૧૨) રાજ્યકાળ નથી (૧૩) ૩૦ લાખ વરસ (૧૪) ૧૫
લાખ વરસ (૧૫) ૫ લાખ વરસ (૧૬) ૫૦ હજાર વર્ષ (૧૭) ૪૭૧૧ હજાર વર્ષ (૧૮) ૪૨
હજાર વર્ષ (૧૯) રાજ્યકાળ નથી (૨૦) ૧૫ હજાર વર્ષ (૨૧) ૫ હજાર વર્ષ (૨૨-૨૩-૨૪) શ્રી
નેમ પાસ અને વીરને રાજ્યકાળ નથી)

(૧૬) શાંતિનાથ (૧૭) કુન્થુનાથ (૧૮) અરનાથ એ ત્રણ ભગવંતો પ્રથમ માંડલિક રાજ
અને પછી ચક્રવર્તી રાજ હતા. તેમના ઉપર દર્શાવેલ રાજ્યકાળમાં અરધા કાળ સુધી માંડલીક
રાજ અને અરધાકાળ સુધી ચક્રવર્તી રાજ હતા, એટલે શ્રી શાંતિનાથ ૨૫૦૦૦ વર્ષ માંડલિક

અને ૨૫૦૦૦ વર્ષ ચક્રવર્તી પછે હતા. અને શ્રી કુંથુનાથ ૨૩૭૫૦ વર્ષ માંડલિક રાજા અને ૨૩૭૫૦ વર્ષ ચક્રવર્તી પછે હતા. શ્રી અરનાથ ભગવાન ૨૧૦૦૦ વર્ષ માંડલિક રાજા અને ૨૧૦૦૦ વર્ષ ચક્રવર્તી પછે હતા. શ્રી વાસુપુત્ર્ય, શ્રી મલ્લિનાથ, શ્રી નેમિનાથ અને શ્રી પાર્શ્વનાથ અને શ્રી મહાવીરસ્વામી એ પાંચ ભગવંતોને રાજ્યકાળ નથી. શેષ ૧૬ ભગવંતોએ રાજ્ય ભોગવેલ છે. જેમાં (૧૬) શાંતિનાથ (૧૭) શ્રી કુંથુનાથ (૧૮) શ્રી અરનાથ એ ત્રણ ભગવંતો ચક્રવર્તી રાજા હતા.

૧૨ ચક્રવર્તી રાજ્યો

ચક્રવર્તી -છ ખંડના અધિપતિ રાજા તે ચક્રવર્તી રાજા, એકચક્રી (સર્વોપરી રાજ્ય સત્તા ધારણ કરનાર) અથવા તે ચક્ર-આયુધ ધારણ કરનાર તે ચક્રવર્તી. ચાલુ અવસર્પિણી કાળમાં ૧૨ ચક્રવર્તી રાજ્યો થયાં છે તેના નામો:

(૧) ભરત (૨) સગર (૩) મધવા (૪) સનતકુમાર (૫) શાંતિનાથ (૬) કુંથુનાથ (૭) અરનાથ (૮) સુભુમ (૯) પદમ (૧૦) હરિષેણુ (૧૧) જ્ય (૧૨) બ્રહ્મદત્ત.

ચક્રવર્તીની રાજ્ય-રૂઢિ વર્ણન

કુરુજળવય હથિણાઉર નરિસરો પદમ-તઓ મહાચક્રવદ્વિભોએ મહાપ્પ ભાવો
જે ભાવત્તરિ પુરવર સહસ્સવર નગર નિગમ જળવય વર્ષ,
ખત્તિસારાય વર સહસ્સાણુ યાય મગ્ગો
ચઉદ્દસ વરરયણુ નવ મહાનિહિ ચઉસકિ સહસ્સ પવરજીવ ઇણુ સુંદર વર્ષ
ચુલસી હય-ગય-રહ સય સહસ્સ સામી છત્રવર્ષ ગામ કૌડિ સામી
આસિ જે ભારહંમિ ભયવં “ ૧ ” વેદુઓ

(અજિતશાંતિસ્તવ ૧૧-શાંતિજિન સ્તુતિ)

કુરુદેશમાં હસ્તિનાપુર નગરમાં પ્રથમ રાજા અને પછી ચક્રવર્તીની રાજ્ય રૂઢિના મોટા પ્રભાવવાળા ખહોંતેર હજાર નગર અને બત્રીશ હજાર મુગટબદ્ધ રાજ્યો જેમને અનુસરતા હતા તથા ચૌદ રત્ન, નવનિધિ અને ચોસઠ હજાર સુંદર સ્ત્રીઓના સ્વામી, ૮૪ લાખ ઘોડા, ૮૪ લાખ હાથી ૮૪ લાખ રથ અને ૬૬ કોડ ગામોના સ્વામી એવા શ્રી શાંતિનાથ ભગવાન ભરત ક્ષેત્રને વિષે ચક્રવર્તી થયા.

ચક્રવર્તીના ૧૪ રત્નો

- ૧ ચક્રરત્ન- અપ્રતિહત શસ્ત્ર શત્રુના મસ્તકને છેદે છે-જે ૧ ધનુષ પ્રમાણુ હોય છે.
- ૨ છત્રરત્ન- જે ધનુષ પ્રમાણુ હોય છે ચક્રીના હસ્ત સ્પર્શે વધીને ૧૨ યોજન વિસ્તારવાળુ બને ત્યારે તેની નીચે સમસ્ત ચક્રીજળનો સમાવેશ થાય છે. સ્વેચ્છદેશના રાજાઓથી દેવો-કારા વરસાવતા વરસાદના ઉપદ્રવ વખતે આ રત્નથી સમસ્ત સૈન્યનું રક્ષણુ થાય છે.
- ૩ હંડ રત્ન- એક ધનુષ પ્રમાણુ-જરૂર પડે એક હજાર યોજન ભૂમી ખોદી શકે છે, ટેકરાવડે વાંકી ચૂકી ભૂમિ આ રત્નના પ્રહારથી તુરત સરખી બને છે.

૮૨ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

૪ ચર્મ રત્ન-બે હાથ પ્રમાણ લાંબુ હોય છે. ચક્રીના હસ્ત સ્પર્શે ૧૨ યોજન વિસ્તાર પામે છે. તેના ઉપર શાલી પ્રમુખ ધાન્ય સવારે વાવેલા હોય તે સાંજે ઉપયોગ યોગ્ય બને તે રીતે તૈયાર થાય છે.

૫ ખડગ રત્ન-અત્રીશ આંગળ પ્રમાણવાળું અતિશક્તિવંત શસ્ત્ર.

૬ કાકીણી રત્ન-ચાર અંગુલ પ્રમાણવાળા આ રત્નથી વૈતાલ્ય પર્વતની ઘોર અંધકારમય ગુફામાં બંને બાજુ પ્રકાશ આપનારા ઓગણ પચાશ મંડળનું આલેખન કરે છે તે આળે ખેલ મંડળના પ્રકાશથી અંધકારમય ગુફામાં દિવસ જેવો પ્રકાશ પથરાય જાય છે તે પ્રકાશમાંથી સૌન્ય સુગમતાથી ગુફામાં પસાર કરે છે.

૭ મણિરત્ન-આ રત્ન ચાર આંગળ લાંબુ અને બે આંગળ પહોળું હોય છે. તે રત્નને ચક્રવર્તીની રાવટી ઉપર મૂકવાથી તે રત્નથી ખાર યોજન સુધીની ભૂમિ પ્રકાશિત થાય છે. હાથે કે મસ્તકે બાંધવાથી તે તે અંગોના રોગો દૂર થાય છે.

૮ પુરોહિત રત્ન-શાંતિકર્મ કરનાર.

૯ અશ્વરત્ન - શ્રેષ્ઠ અશ્વ.

૧૦ ગજરત્ન - શ્રેષ્ઠ હાથી.

૧૧ સેનાપતિ રત્ન - ચક્રવર્તીની સહાય વીના જે ગંગા સિંધુ નદીની બહારના ચાર ખંડ સાથે છે. જે ગુદ્ધમાં અતિ નિપુણ હોય છે.

૧૨ ગૃહપતી રત્ન - ગૃહની ચીંતા રાખે છે (કૌઠારીના સ્થાને).

૧૩ વાર્ધિકી રત્ન - મકાન બાંધકામમાં અતિ નિપુણ લશ્કરના પડાવો નાખવા તથા વિચિત્ર પ્રવાહની ઉન્મળના અને નિમળના જેવી મહાનદીઓ ઉપર પુલ બાંધવા આદિકામ કરનાર-બાંધકામ નિષ્ણાત અગ્રણી.

(૧૪) સ્ત્રી રત્ન-અત્યંત અદ્ભુત રૂપવંત ચક્રીના લોગને યોગ્ય તાકાતવાળી સ્ત્રી જેનું સ્થાન ચક્રીના સ્ત્રી સમુદાયમાં મુખ્ય ગણાય છે. ચક્રી સ્ત્રી રત્ન સાથે મૂળશરીરે અને તે સિવાય બીજી સ્ત્રીઓ સાથે વૈક્રિય શરીરે લોગ લોગવે છે. ચક્રીઓને ૬૪ હજાર એક અંતે ઉરી અને સાથે બે વારાંગના હોય છે. એ રીતે ચક્રીનો સ્ત્રીપરિવાર એક લાખ બાણુ હજારનો હોય છે. તેમાં સ્ત્રી રત્ન મુખ્ય ગણાય છે. દરેક ચક્રવર્તીના સ્ત્રી રત્ન મૃત્યુ બાદ પ્રાયે : છઠ્ઠી નરકે જાય છે જે સ્ત્રી રત્ન લડાઈ આદિ સંહાર કાર્ય કરતી નહીં હોવા છતાં દુષ્ટ કામાસક્તિના મહારૌદ્ર અધ્યવસાયો ધરાવતી હોવાથી નરકની અધિકારિણી બને છે. સ્ત્રી રત્નનો કામાવેશ એટલો પ્રબલ હોય છે કે કામોત્તેજનાના સમયે ચક્રી સિવાય કોઈ અન્ય પુરુષ સ્ત્રી રત્નનું આલિંગન સહન કરી શકે નહીં. સ્ત્રી રત્નના કામ ઉત્તેજીત શરીરના આંદોલનોનો પ્રચંડ વેગ અન્ય આલિંગિત પુરુષનું મૃત્યુ નીપજાવે છે.

પ્રત્યેક રત્ન એક હજાર યજ્ઞોએ અધિષ્ઠિત હોય છે અને બે હજાર યજ્ઞો ચક્રવર્તીના અંગ-રક્ષક સેવક હોય છે.

ચક્ર રત્ન, દંડ, છત્ર અને ચર્મ એ ચાર રત્નો આયુષશાળામાં ઉત્પન્ન થાય છે. ખડગ, કાંકિણિ અને મણિ એ ત્રણ રત્નો ભંડારમાં ઉત્પન્ન થાય છે. ગજ અને અશ્વ એ બે રત્નો વૈતાલ્ય ગિરિમાળામાં ઉત્પન્ન થાય છે. સ્ત્રી-રત્ન ક્ષત્રીય રાજાને ઘેર કન્યારૂપે ઉત્પન્ન થાય છે. બાકીના પુરોહિત-સેનાપતી-ગૃહપતી અને વાર્ધિષ્ઠીએ ચાર રત્નો ચક્રવર્તીની નગરીમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

પાંચ મહાવિદેહ ક્ષેત્રની ૧૬૦ વિજયમાં યુગપદ્મ ૨૮, ૨૮, ૨૮, ૨૮, ૨૮, ચક્રવર્તી, ૪, ૪, ૪, ૪, ૪, વાસુદેવ અથવા ૪x૫ ચક્રવર્તી અને ૨૮x૫ વાસુદેવ હોઈ શકે છે.

ચક્રવર્તીના નવ નિધાન

- ૧ નૈસર્ગીક નિધાન-ગામ નગર-આકર-પાટણ-દ્રોણ મુખ-કંટક-નિવેશ મંડળધર આદિ સર્વ સ્થાપત્ય સંબંધી અને શિલ્પ સંબંધી.
- ૨ પાંડુક નિધાન-ગણિતના માન ઉન્માન, બીજના પ્રમાણ ૨૪ પ્રકારના ધાન્યના ઉત્પાદન સંબંધી.
- ૩ પિંડલક નિધાન-સ્ત્રી-પુરુષોના આસરણ અને હસ્તી તથા અશ્વના લક્ષણ સંબંધી.
- ૪ સર્વ-રત્નનિધાન-ચૌદે રત્નની ઉત્પત્તિ સંબંધી.
- ૫ મહાપદ્મ નિધાન-વસ્ત્ર અને રંગના ઉત્પત્તિ પ્રકાર, અને સાત ધાતુઓ અને વસ્ત્રોની ધોવાની રીતો સંબંધી.
- ૬ કાળ નિધાન-સમસ્તકાળ જ્ઞાન (જ્યોતિષ્કજ્ઞાન) શિલ્પ-વિષય, શતકર્મ, કૃષિ અને વાણિજ્ય સંબંધી.
- ૭ મહાકાળ નિધાન-સોનું, રૂપું, મોતી, પ્રવાળ, મણિ, સ્ફટિક આદિની ઉત્પત્તિ સંબંધી.
- ૮ માણવક નિધાન-શસ્ત્ર, સર્વદંડ, અને સુલટ સંબંધી, યુદ્ધ સામગ્રી, યુદ્ધ નીતિ અને દંડ નીતિ સંબંધી.
- ૯ શંખ નિધાન-નાટક, નૃત્ય, વાજાંત્ર, ગદ્ય અનેપદ્ય સંબંધી તથા ધર્મ, અર્થ અને કામ સંબંધી.

પ્રત્યેક નિધાન આઠ યોજન ઊંચા, નવયોજન પહોળા અને ૧૨ યોજન લાંબા, પેટીના આકારે, ગંગાનદીના મુખ આગળ સદાકાળ રહે છે. ચક્રવર્તી છ ખંડ સાધીને પાછા વળે ત્યારે, તેના પુન્યોદયે તેની સાથે આવે છે અને ચક્રીની નગરીના નીચેના ભાગમાં પાતાળમાં રહે છે. આ નિધાનો વિવિધ રત્નમય છે. ઘણા ધન અને રત્નાદિ સમૃદ્ધિમાં સહિત હોય છે. આ નવે નિધાનો એક એક હજાર અધિષ્ઠાયક યજ્ઞોથી અધિષ્ઠિત હોય છે.

પાંચ મહાવિદેહ ક્ષેત્રના ૧૬૦ વિજયમાં દરેક વિજયને છ ખંડ હોય છે તે પ્રત્યેક વિજયમાં છ ખંડ અધિપતિ એક એક ચક્રવર્તી હોઈ શકે છે. ભરત અને ઐરવત દશ ક્ષેત્રોમાં દરેક ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી કાળમાં બાર બાર ચક્રવર્તી રાજાઓ થાય છે.

ચૌવીશે ભગવંતોનો પુત્ર પરિવાર-અનુક્રમે

- (૧) ૧૦૦ (૨) - (૩) ૩ (૪) ૩ (૫) ૩ (૬) ૧૩ (૭) ૧૭ (૮) ૧૮ (૯) ૧૬ (૧૦) ૨ (૧૧) ૧૨ (૧૨) ૯૬ (૧૩) - (૧૪) ૮૮ (૧૫) ૧૬ (૧૬) ૧,૫૦,૦૦૦૦૦ (૧૭) ૧૫૦ લાખ (૧૮)

૮૪ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

૧,૨૫,૦૦૦૦૦ (૧૬) અવિવાહિત (૨૦) ૧૧ (૨૧) - (૨૨) અવિવાહિત(૨૩) - (૨૪) એકપુત્રી
(શ્રી રવીન્દ્રસાગર મહારાજની નોટ ઉપરથી)

ક્રમાંક ૨-૧૩-૨૧ અને ૨૩માં ભગવાનનો પુત્ર પરિવાર મળેલ નથી.

લોકાંતિક દેવો સ્થાનક-૫૭

પાંચમા બ્રહ્મદેવલોકના રિષ્ટ નામના ત્રિજા પ્રતર પાથડામાં આઠ કૃષ્ણરાજી છે. કૃષ્ણરાજી એટલે શાશ્વત પરમાણુઓની ભીંત આકરે રહેલી પંક્તિઓ જેની લાંબી પરિધિરૂપ આયામ અસંખ્ય યોજન છે અને પહોળાઈમાં સંખ્યાત યોજન છે. તે કૃષ્ણરાજીની આઠ દીશાના આઠ આંતરામાં અને એક કૃષ્ણરાજીની મધ્યમાં એમ લોકાંતિક દેવોના નવ વિમાનો છે જેમાં લોકાંતિક દેવો વસે છે, જે દેવો સાત કે આઠ ભવે મોક્ષે જનારા હોય છે. જેઓની આયુ-સ્થિતિ આઠ સાગરોપમની હોય છે.

લોકાંતિક દેવોના વિમાનો ૧૧ દિશા, નામ અને સંખ્યા

કૃષ્ણરાજીની —

- ૧ ઇશાનકોણમાં અરિષ્ઠ નામના વિમાનમાં સારસ્વત નામના લોકાંતિક દેવો ૭૦૦ની સંખ્યામાં છે.
- ૨ પૂર્વ દિશામાં અરિષ્ઠમાળી નામના વિમાનમાં આદિત્ય નામના લોકાંતિક દેવો ૭૦૦ની સંખ્યામાં છે.
- ૩ અગ્નિકોણમાં વિરોચન નામના વિમાનમાં વન્હિ નામના લોકાંતિકદેવો ૧૪૦૦ની સંખ્યામાં છે.
- ૪ દક્ષિણ દિશામાં પ્રભંકર નામના વિમાનમાં વરૂણ નામના લોકાંતિકદેવો ૧૪૦૦૦ની સંખ્યામાં છે.
- ૫ નૈઋત્ય કોણમાં અંદ્રાલ નામના વિમાનમાં ગર્હતોય નામના લોકાંતિકદેવો ૭૦૦૦ની સંખ્યામાં છે.
- ૬ પશ્ચિમ દિશામાં સૂર્યાલ નામના વિમાનમાં તુષિત નામના લોકાંતિકદેવો ૭૦૦૦ની સંખ્યામાં છે.
- ૭ વાયવ્યકોણમાં શુકાલ નામના વિમાનમાં અવ્યાબાધ નામના લોકાંતિકદેવો ૬૦૦૦ની સંખ્યામાં છે.
- ૮ ઉત્તરદિશામાં સુપ્રતિષ્ઠ નામના વિમાનમાં આગ્નેય નામના લોકાંતિકદેવો ૬૦૦૦ની સંખ્યામાં છે.
- ૯ મધ્ય ભાગમાં રિષ્ટલ નામના વિમાનમાં રિષ્ટા નામના લોકાંતિકદેવો ૬૦૦૦ની સંખ્યામાં છે.

આ વિમાનવાસી લોકાંતિક દેવો શ્રી તીર્થંકર ભગવંતોનો દીક્ષા સમય આવેલો જાણી, શ્રી જિન ભગવંત જે ક્ષેત્રમાં હોય ત્યાં આવી પ્રભુને પ્રણામ કરીને હે ભગવંત તીર્થ પ્રવર્તાવો, એમ કર જોડીને વિનંતી કરે છે. આ દેવોનો તે આચાર છે. જે દેવો પોતાના પરા-પૂર્વ આચારનું ચુસ્ત-પણે પાલન કરે છે. કારણ કે તે આચારનું મહત્વ લોકાંતિક દેવો બરાબર સમજે છે. જગદાધાર જિન ભગવંતોના અતિ મહિમાવંત દર્શનને માટે તે દેવો તત્પ્રસતા હોય છે. વ્રત સમય પ્રસંગે-તીર્થ પ્રવર્તાવાની પ્રાર્થના કરે છે.

શ્રી જિન-ભગવંતો પણ અવધિજ્ઞાનથી દિક્ષા-સમય નજીક આવેલો જાણી, મહા પરિત્યાગના શરૂઆતના પ્રથમ સોપાન-ત્યાગ ભાવની પુષ્ટિ માટે, ધનના ત્યાગરૂપ વાર્ષિક દાન દેવાની શરૂઆત કરે છે.

સાંવત્સરિ-દાન સ્થાનક ૫૮

ત્રિજીવન તિલક સર્વ જિન-ભગવંતો પ્રભાતના પ્રથમ પ્રહરે પ્રતિદીન એક કોડ આઠ લાખ સુવર્ણના દાન દ્વારા જગતના દારિદ્રને દૂર કરે છે. વરસ દરમિયાન ૩૮૮ કોડ અને ૮૦ લાખ સુવર્ણ

સુદ્રાનું મહાનદાન ઉદાર દિલે દરેક અરિહંત ભગવંતો આપે છે. સંવત્સરી દાનમાં અપાતી સુવર્ણ સુદ્રાનું વજન ૮૦ રતી હોવાનું આગમસાર સંગ્રહમાં દર્શાવેલ છે. પ્રભુના દાન અવસરે તિર્યગ્ જાંભૂક દેવો દ્રવ્ય પૂરું પાડે છે.

તિર્યગ્ જાંભૂક દેવો

સર્વ જિન ભગવંતોના વરસીદાનના સમયે ભગવંતોને દાન માટે દ્રવ્ય પૂરું પાડનાર નિર્યગ્ જાંભૂક દેવોના ૧૦ પ્રકાર છે.

(૧) અન્ન જાંભૂક (૨) પાન જાંભૂક (૩) વસ્ત્ર જાંભૂક (૪) લેણુ જાંભૂક (૫) પુષ્પ જાંભૂક (૬) ક્ષણ જાંભૂક (૭) પુષ્પક્ષણ જાંભૂક (૮) સયણુ જાંભૂક (૯) વિદ્યાજાંભૂક (૧૦) અવિચત જાંભૂક

નિર્યગ્ જાંભૂક દેવોના સ્થાન

પાંચ મહાવિદેહ ક્ષેત્રોમાં-૧૬૦ તથા પાંચ ભરત પાંચ ઐરવત ક્ષેત્રના ૧૦ મળી ૧૭૦ વૈતાલ્ય ગીરી ઉપર. તથા દેવકુરૂમાં ચિત્રકુટ પર્વત ઉપર, ઉત્તરકુરૂમાં ચમક અને જમકપર્વત ઉપર તથા જંબુદ્વીપમાં ૨૦૦, ઘાતકીદ્વીપમાં ૪૦૦ અને પુષ્કરાર્ધમાં આવેલા ૪૦૦ મળી અદીદ્વીપમાં આવેલા-૧૦૦૦ કંચનગીરી ઉપર તિર્યગ્ જાંભૂક દેવો રહે છે. તિર્યગ્ જાંભૂક દેવના દરેક પ્રકારો ગીરીશૃંગ ઉપર વસનારા છે.

દીક્ષા-માસ-પક્ષ તિથિ સ્થાન-પદ

ચોવીશ ભગવંતોના સર્વ-સંગ- પરિત્યાગ-વ્રત-માસ-પક્ષતિથિ અનુક્રમે

(૧) ચૈત્રવ-૮ (૨) મહાવ-૯ (૩) માગસર સુ-૧૫ (૪) મહા સુ-૧૨ (૫) વૈશાક વ-૯ (૬) કારતક વ-૧૩ (૭) જ્યેષ્ઠ સુ-૧૩ (૮) પોસ વ-૧૩ (૯) માગસર વ-૬ (૧૦) મહા વ-૧૨ (૧૧) ક્ષાગણુ વ-૧૩ (૧૨) ક્ષાગણુ વ-૩૦ (૧૩) મહા સુ-૪ (૧૪) વૈશાક વ-૧૪ (૧૫) મહા સુ-૧૩ (૧૬) જ્યેષ્ઠ વ-૧૪ (૧૭) વૈશાક વ-૫ (૧૮) માગસર સુ-૧૧ (૧૯) માગસર સુ-૧૧ (૨૦) ક્ષાગણુ સુ-૧૨ (૨૧) અષાઠ વ-૯ (૨૨) શ્રાવણુ સુ-૬ (૨૩) પોષ વ-૧૧ (૨૪) માગસર વ-૧૦.

વ્રત-નક્ષત્ર અને રાશિ સ્થાનક-૬૦-૬૧

દીક્ષા નક્ષત્ર અને દીક્ષા રાશિઓ વ્યવન કલ્યાણુક પ્રમાણે સમજાવા.

વ્રત-અવસ્થા સ્થાનક-૬૨

શ્રી વાસુપૂજ્ય, શ્રી મલ્લિનાથ, શ્રી નેમિનાથ, શ્રી પાર્શ્વનાથ અને શ્રી મહાવીર સ્વામી એ પાંચ ભગવંતોએ કુમાર અવસ્થામાં રાજ્ય લોગવ્યા વિના પ્રથમ વયમાં દીક્ષા ગ્રહણુ કરેલ છે. શેષ ૧૯ ભગવંતોએ રાજ્ય લોગવી રાજ્યકાળ પછીની વયે વ્રત અંગીકાર કરેલ છે.

પાસ વીર વાસુ પૂજ્યને નેમ મલ્લિકુમારી, રાજ્ય વિહૂણા એ થયાં આપે વ્રત ધારી;

શાંતિનાથ પમુહાસવિ લઈ રાજ્ય નિવારી, મલ્લિ નેમ પરણ્યાનહીં બીજા ઘર ખારી.

(શાંતિજન-સ્તુતિ વીરવિજયજી,

વ્રત-તપ સ્થાનક-૬૩

શ્રી સુમતિનાથને એક ભકત (એગાસણુ) શ્રી મલ્લિનાથ તથા શ્રી પાર્શ્વનાથ ને અહુમ શ્રી વાસુપૂજ્યને ૧ ઉપવાસ શેષ ૨૦ ભગવંતોને વ્રત તપ છૂટું હતો.

વ્રત-શિખિકાઓ સ્થાનક-૬૪

શિખિકા - પાલખી. દીક્ષા સમયે દીક્ષા મહોત્સવની રથયાત્રામાં જેમાં ભગવાન જેસે છે. તે પાલખીઓ વિવિધ આકારની, વિવિધ રચનાની અને વિવિધ નામની હોય છે.

ચોવીશે ભગવંતોની દીક્ષા-પાલખીઓના નામ-અનુક્રમે

(૧) સુદર્શના (૨) સુપ્રભા (૩) સિદ્ધાર્થી (૪) અર્થસિદ્ધા (૫) અભયંકરા (૬) નિવૃત્તિકરા (૭) મનોહરા (૮) મનોરમિકા (૯) સુર પ્રભા (૧૦) શુક પ્રભા (૧૧) વિમલ પ્રભા (૧૨) પૃથ્વી (૧૩) દેવદિન્ના (૧૪) સાગરહત્તા (૧૫) નાગહત્તા (૧૬) સર્વાર્થી (૧૭) વિજયા (૧૮) વૈજયંતી (૧૯) જયંતી (૨૦) અપરાજિતા (૨૧) દેવકુરૂ (૨૨) દ્વારવતી (૨૩) વિશાળા (૨૪) ચંદ્રપ્રભા

પાઠાંતર : (૨૨) ઉત્તરકુરા.

દીક્ષા સમયે એક હજાર પુરુષોદ્વારા શિખિકાનું વહન થાય છે.

સહ-દિક્ષા સ્થાનક-૬૫

વીર એકાકી ચાર હજારે દીક્ષા ધૂર જિન પતિ,
પાસને મલ્લિ ત્રયશત સાથે બીજા સહસે વ્રતી;
ખટશત સાથે સંયમધરતાં વાસુ પૂજ્ય જગદણી,
અનુપમલીલા જ્ઞાન રસિલાદેજે મુજને ઘણી-(પાર્શ્વજિન સ્તુતિ વીરવિજય)

શ્રી જિન-ભગવંતો જ્યારે વ્રત ગ્રહણ કરે છે ત્યારે તેઓની સાથે અન્યજનો પણ વ્રત-ગ્રહણ કરે છે. તેઓને સહ-દીક્ષિત અથવા દીક્ષા-પરિવાર કહેવાય છે.

શ્રી વાસુ પૂજ્ય ભગવંતે ૬૦૦ પુરુષો સાથે, શ્રી મલ્લિનાથ અને શ્રી પાર્શ્વનાથે ત્રણસો ત્રણસો પુરુષો સાથે ઋષભદેવ ભગવાને ચાર હજાર પુરુષો સાથે અને શ્રી મહાવીર ભગવાને સાથ વિના એકાકી પણ વ્રત ગ્રહણ કરેલ છે અને શેષ ૧૬ ભગવંતોએ એક એક હજાર પુરુષો સાથે વ્રત ગ્રહણ કરેલ છે.

વ્રત-નગર સ્થાનક-૬૬

શ્રી નેમનાથ ભગવાને દ્વારિકા નગરીમાં અને શેષ ૨૩ ભગવંતોએ પોતાની જન્મ-નગરીઓમાં દીક્ષા લીધી છે.

દીક્ષાવન અને દિક્ષાવૃક્ષ સ્થાનક ૬૭-૬૮

ચોવીશે ભગવંતોના દિક્ષા વનના નામે

શ્રી ઋષભદેવ ભગવાને સિદ્ધાર્થ વનમાં, શ્રી વાસુપૂજ્ય સ્વામીએ વિરામગેહ વનમાં, શ્રીધર્મ-

નાથ જિને વપ્રગાવનમાં, શ્રી મુનિ સુવ્રત સ્વામીએ નિલગુહાવનમાં, શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાને આશ્રમ પદવનમાં અને શ્રી મહાવીર સ્વામીએ જ્ઞાત ખંડ વનમાં અને શેષ ૧૮ ભગવંતોએ સહસ્રાન્ન વનમાં દીક્ષા લીધી છે. ચોવીશે ભગવંતોએ અશોક વૃક્ષ નીચે દીક્ષા લીધી છે. કર્પૂર કાવ્ય કલ્લોલ ભાગ પાંચમાં દિક્ષા-વૃક્ષના નામો જ્ઞાન વૃક્ષ પ્રમાણે દાખવેલા છે.

લોચમૃષ્ટિ વ્રત-વેળા-અને વ્રતજ્ઞાન સ્થાનક ૬૮-૭૦-૭૧

શ્રી આદિશ્વર ભગવાને ચતુર્મુષ્ટિ અને શેષ ૨૩ ભગવંતોએ પંચ મુષ્ટિ લોચ કરેલ છે. લોચ એટલે કોઈ પણ વાળવપનના સાધનોના ઉપયોગ વિના ફક્ત હાથ દ્વારા વાળ ખેંચી કાઢવા તેને લોચ કયો કહેવાય છે. શ્રી આદિશ્વર ભગવાનને ચતુર્મુષ્ટિ લોચ થતાં, ઈન્દ્ર મહારાજે વિનંતી કરવાથી, એક મુષ્ટિ બાકી રહેલ વાળ રહેવા લીધા હતાં.

શ્રી સુમતિનાથ, શ્રી ત્રયાંસનાથ, શ્રી મલ્લિનાથ, શ્રી નેમિનાથ અને શ્રી પાર્શ્વનાથની વ્રત-વેળા દિવસનો પૂર્વ ભાગ, પૂર્વાન્હ કાળ છે અને શેષ ૧૯ ભગવંતોની વ્રતવેળા દિવસનો પાછળનો ભાગ અપરાન્હ કાળ છે.

સર્વ ભગવંતો જન્મથી જ ત્રણ જ્ઞાન સહિત હોય છે. વ્રતવેળા સર્વ ભગવંતોને ચોથું મનઃ પર્યવ સ્થાન પ્રાપ્ત થાય છે.

દેવદુહ્ય અને દેવદુહ્ય સ્થિતી સ્થાનક ૭૨-૭૩

દેવદુહ્ય-દિવ્ય-વસ્ત્ર ઈન્દ્રે આપેલ દિવ્ય વસ્ત્ર-

સર્વ ભગવંતોને દીક્ષા સમયે, સૌધર્મેન્દ્ર ભગવાનના સ્કંધ ઉપર દેવ-દુહ્યનું સ્થાપન કરે છે. દેવોદ્વારા અપાતું તે દેવદુહ્ય તે સમયે લાખ સુવર્ણ મુદ્રા કિંમતનું હોય છે.

શ્રી મહાવીર સ્વામીના દેવદુહ્યની સ્થિતિ તેર માસની છે. શેષ ૨૩ ભગવંતોને, મોક્ષે ગયા ત્યાં સુધી દેવદુહ્ય રહેલું હોવાથી તેની સ્થિતિ તે પ્રમાણે નિર્વાણ કાળ સુધીની છે.

શ્રી મહાવીર સ્વામી પાસે સોમ નામના વિપ્રેદાનની માગણી કરવાથી અરધું દેવદુહ્ય કાઢીને આપ્યું હતું અને બાકી રહેલું અરધું વસ્ત્ર સ્કંધેથી સરકી ગયું હતું. આગમ સાર સંગ્રહમાં જંબુદ્વીપ પ્રજ્ઞપ્તિના આધારે “આદી વીરને દેવદુહ્ય કાંઈ વધુ તેર માસ” લખેલ છે.

પારણા દ્રવ્ય અને સમય સ્થાનક ૭૪-૭૫

શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનના વ્રત-તપનું પારણું ઈક્ષુરસ (શેરડીના રસથી) અને શેષ તેવીશ જિનના વ્રતતપ પારણા પરમાન્ન (ક્ષીર) થી થયાં છે. શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનનું પારણું વ્રત લીધા પછી એક વરસ પછી થયું હતું અને શેષ ૨૩ ભગવંતોને તપનું પારણું બીજે દિવસે થયું હતું.

શ્રી આદિશ્વર ભગવાનને દીક્ષાતપ છઠ્ઠું તપ હોવા છતાં કર્મયોગે થયેલ ૪૦૦ દિવસના ચોવિહારા ઉપવાસતપનું પારણું ૧૩ માસ અને ૧૧મે દિવસે થયેલ છે. કારણ કે યુગલિક કાળ પછીના ધર્મ-યુગની શરૂઆતના તે પ્રથમ સાધુ હતાં. સાધુઓના દીક્ષા-આચરોથી તે કાળના લોકો

૮૮ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

અજ્ઞાત હતાં, ચારિત્રધર સાધુ પોતે રસોઈ કરે નહીં અને પોતાને માટે રસોઈ કરવાની બીજાને ભલામણ કરે નહીં અને એ રીતે છ કાચ જીવેના રક્ષણ માટે લીધેલ તિવિહં તિવિહેણું પ્રતિજ્ઞાનું રહસ્ય તે સમયે કોઈ લોકો જાણતા ન હતા.

ભગવાન જેવા મોટા માણસોને તો કિંમતી અલંકાર, ઉચ્ચ પ્રકારના વસ્ત્રો, સુંદર પ્રાસાદો, સ્વરૂપવાન કન્યાઓ અને ઘણું ધન આપીને તે દ્વારા ભગવાનની ભક્તિ કરવી જોઈ એ, તેમ દરેક લોકો સમજતાં હતાં. અને તે પ્રમાણે તેઓ પ્રવૃત્તિ કરતાં હતાં. તેમાંથી ભગવાન કાંઈ પણ સ્વીકારતા નહીં હોવાથી લોકો ભગવાનની સાથે સાથે ફરતાં હતાં અને ઉપયુક્ત વસ્તુઓ સ્વીકારવા માટે વારંવાર વિનંતી કરતાં હતાં. પરંતુ ભગવાન તેમાંનું કંઈ સ્વીકારતા નહિ; પણ મૌન હતાં. જેથી લોકો બહુ વ્યથા અનુભવતા હતાં.

કોઈને એવો ખ્યાલ નહોતો, કે સાધુઓને ચારિત્ર નિર્વાહ માટે નિર્દોષ આહાર અને નિર્દોષ જળની ભીક્ષા આપવી જોઈ એ.

આ રીતે ૧ વરસ અને ૪૦ દિવસ ૪૦૦ દિવસ ૧૩ મહિના ને ૧૦ દિવસ સુધી ભગવાનનો તપ ચાલુ રહ્યો. આહાર તથા પાણીના અભાવે ભગવાન સાથેના સહદીક્ષિત સાધુઓ તાપસ બન્યા. અને તેઓ ફળ-ફૂલ અને પત્રાદિના આહાર વડે દેહ પોષણ કરવા લાગ્યા.

ભગવાનના પૌત્ર શ્રીશ્રેયાંસકુમારે ભગવાનનું સાધુરૂપ જોતાં આવું રૂપ ક્યારે જોયેલ છે તેમ ખ્યાલમાં આવતાં ઉહાપોહ થતાં શ્રેયાંસકુમારને ભતિ-સ્મરણ જ્ઞાન થતાં, ભગવાન તો સાધુ છે અને સાધુઓતો નિર્દોષ ભીક્ષા ગ્રહણ કરે તેવો ખ્યાલ આવતાં, કરપાત્રી ભગવાનને ઈશ્વરસ વહોરાવીને, દીક્ષાતપથી ચાલુ રહેલ તપનું પારણું શ્રેયાંસકુમારે કરાવ્યું અને તે જ સમયે અહોદાન અહોદાનની ઘોષણાપૂર્વક પંચ દિવ્ય પ્રગટ થયાં.

અને શ્રેયાંસકુમાર તદ્ભવે ભોક્ષ ગતિ પામ્યાં

સર્વ જિનવ્રત તપના પારણા બીજે દીવસે જ થએલા કહેલ હોવાથી વ્રત-તપ દીક્ષાદીને પૂરો થાય એ રીતે તપની શરૂઆત થતી હોવાથી વ્રતના બીજે દિવસે પારણા આવે છે. શ્રી આદિત્યર ભગવાનનું દીક્ષા તપ પારણુ બારમાસ અંતે થયું છે તેમ જે દર્શાવેલ છે તે બારમાસ અંતે એટલે બારમાસ પછી ૪૧મું દિવસે થયું તેમ સમજવું. એક વરસથી વધારે સમય ગાળાનો તપ હોવાથી વરસીતપ અગર બારમાસી તપ કહેવાય છે. ઉપરના ૪૦ દિવસો વરસીતપમાં અંતરગત રીતે વધારે સમજવાના છે.

પારણાનગર સ્થાનક-૭૬

ચોવીશે ભગવંતોના વ્રત તપ પૂરા થતાં જે નગરીઓમાં પારણા થયાં તે નગરીઓના અનુક્રમે નામો :

(૧) હસ્તિનાગપુર (૨) અયોધ્યા (૩) સાવત્રી (૪) અયોધ્યા (૫) વિજયપુર (૬) બ્રહ્મસ્થળ (૭) પાટલીખંડ (૮) પદ્મખંડ (૯) રવેતપુર (૧૦) રિષ્ટપુર (૧૧) સિદ્ધાર્થપુર (૧૨) મહાપુર (૧૩) ધાન્યકંટક (૧૪) વર્ધમાનપુર (૧૫) સોમનસપુર (૧૬) મંદરપુર (૧૭) ચક્રપુર (૧૮) રાજ-

પુર (૧૯) મિથિલા (૨૦) રાજપુર (૨૧) વીરપુર (૨૨) દ્વારામતી (૨૩) કોપકટક નગર (૨૪) કોલ્લાગસત્રિવેશ.

પાઠાંતર : (૧૩) ધાન્યકુટ (૯) ઉદ્યોતપુર (૧૮) રાજગૃહી (૨૩) કૌતકૃતનગર

પ્રથમ લિક્ષાદાતાઓના નામ સ્થાનક-૭૭

ચોવીશે જિનના વ્રત-તપ પારણે પ્રથમ લિક્ષા વહોરાવનાર મહાભાગ્યશાળીઓના નામો અનુક્રમે

(૧) ત્રેયાંસકુમાર (૨) બ્રહ્મદત્ત (૩) સુરેન્દ્રદત્ત (૪) ઇન્દ્રદત્ત (૫) પદ્મ (૬) સોમદેવ (૭) મહેન્દ્ર (૮) સોમદત્ત (૯) પુષ્પ (૧૦) પુનર્વસુ (૧૧) નંદ (૧૨) સુનંદ (૧૩) જ્ય (૧૪) વિજ્ય (૧૫) ધર્મસિંહ (૧૬) સુમિત્ર (૧૭) વ્યાઘ્રસિંહ (૧૮) અપરાજિત (૧૯) વિશ્વસેન (૨૦) બ્રહ્મદત્ત (૨૧) દિવ્ર (૨૨) વરદિવ્ર (૨૩) ધન્ય નામે વણીક (૨૪) બહુલ નામે બ્રાહ્મણ.

પ્રથમ લિક્ષાદાતાઓની ગતિ સ્થાનક-૭૮

શ્રી ઋષભદેવથી શ્રી ચંદ્ર પ્રભુ સુધીના આઠ લગવંતોના આઠ પ્રથમ લિક્ષા દાતા તદ્ભવે મોક્ષ પામ્યા છે અને શ્રી સુવિધિનાથથી શ્રી મહાવીરજીન સુધીના સોળ જિનના પ્રથમ લીક્ષા દાતાઓ તેજ ભવે મોક્ષે ગયા છે અગર ત્રીજે ભવે મોક્ષગતીને પામશે.

પાંચ દિવ્ય અને વસુધારા પ્રમાણુ સ્થાનક ૭૯-૮૦

દિવ્ય-દેવતાઈ, દેવકૃત, વસુધારા, ધનવૃષ્ટિ.

સુપાત્રમાં પણ સર્વોત્તમ રત્ન-પાત્ર સમાન એવા સર્વ અરિહંતોના પહેલા લીક્ષાદાન સમયે તે સ્થળે દેવોદ્વારા પાંચ દિવ્ય પ્રગટ થાય છે.

(૧) સુગંધીજળ અને સુગંધભરપૂર પુષ્પવૃષ્ટિ (૨) વસુધારા ધનવૃષ્ટિ (૩) ચેલવૃષ્ટિ ઉત્તમ સુંદરવસ્ત્રોની વૃષ્ટિ (૪) ઠુંડુંભિનાદ દેવનગારાનાનાદ (૫) અહોદાન અહોદાનની દિવ્ય-ઘોષણા આ પાંચ દિવ્યકાર્ય લગવાનનો મહિમાથી દેવો કરતા હોય છે.

જિનેન્દ્ર પ્રભુના પ્રથમ વ્રતના પારણે લિક્ષા દાતાને ઘેર ઉત્કૃષ્ટથી સાડાબાર કોડ સુવર્ણ સુદ્રાની વૃષ્ટિ થાય છે તેને વસુ-ધારા કહેવાય છે. તે સિવાયના તપના પારણા પ્રસંગે ૧૨૧ કોડ કે ૧૨૧ લાખ સોનૈયાની વૃષ્ટિ થાય છે.

જિનતીર્થ ઉત્કૃષ્ટ તપ સ્થાનક-૮૧

શ્રી ઋષભદેવ તીર્થે આરસાસ શ્રી અજીતનાથથી શ્રી પાર્શ્વનાથ લગવાનના તીર્થે આઠમાસ અને શ્રી મહાવીર સ્વામી તીર્થે છ માસનો ઉત્કૃષ્ટ તપ થએલ છે.

શ્રી મહાવીર પ્રભુના શાસનમાં શ્રી વિજ્ય હીર સુરીશ્વર મ.-સાની શુભ (પ્રેરણાથી) અઠ્ઠમાસ શાહના રાજ્યકાળમાં ચંપાબેન નામની શ્રાવિકાએ છ માસનો ઉત્કૃષ્ટ તપ કર્યો હોવાની જોષ મળે છે.

જિ ૧૨

૯૦ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

શ્રી આદીધર ભગવાનનો ૧ વરસ ૪૦ દિવસનો ઉત્કૃષ્ટ તપ બારમાસી તપ કહેવાય છે. બાર-માસ ઉપરનો તપ હોવા છતાં પરાપૂર્વથી બારમાસી તપ કહેવાનો વહેવાર છે.

શ્રી જિન અભિગ્રહ સ્થાનક-૮૨

ચોવીશે તીર્થંકર ભગવંતોએ કરેલા અભિગ્રહો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવની અપેક્ષાએ બહુવિધ બહુ-પ્રકારના છે. શ્રી મહાવીર દેવે કરેલા નિમ્નોક્ત પાંચ અભિગ્રહો અધિક જાણવા.

સર્વ તીર્થંકર કરતાં અધિક ગણ્યાએલા મહાવીર દેવના પાંચ અભિગ્રહો : ૧. રહેવાથી અપ્રિતી ઉત્પન્ન થાય તેવા ગૃહસ્થને ઘેરકે અન્ય કોઈ પણ સ્થળે નિવાસ કરવો નહીં. ૨. અપ્રતિબદ્ધ વિહાર (૩) મૌનપણે આત્મધ્યાનમાં સ્થિર રહેવું (૪) હસ્તકરપાત્રમાં આહાર લેવો (સર્વથા પાત્રનેા ત્યાગ (-) (૫) ગૃહસ્થોનો અભ્યુસ્થાનાદિ વિનય કરવો નહીં.

શ્રી ચંદનબાળાને હાથે પારણું થયું તે તપનાં અતિ વિષમ અભિગ્રહને અન્યગ્રંથોમાં મહાવીર દેવનો મહા અભિગ્રહ કહેલ છે. તે અભિગ્રહ લગભગ નીચે મુજબ હતો.

રાજકુમારી કુંવારી કન્યા, અહુમતપ હાથે-પગે બંધન માથે મુંડન આંગે આંસુ અને ઉંબ-રામાં ખેઠેલી હોય તેવી કન્યાના હાથેથી ભીક્ષા લેવી. ભગવાનનો તે મહાઅભિગ્રહ પાંચમાસ અને પચીસ દિવસના તપને અંતે પૂરો થયો હતો.

શ્રી મહાવીર દેવનો તે અભિગ્રહ દ્વિવાહન રાજાની કુંવારી ચંદનબાળા દ્વારા પૂરો થતાં પ્રભુ મહિમાએ તે સ્થળે પાંચ દિવ્ય પ્રગટ થયા અને ચંદનબાળાના હાથપગના બંધનો દેવ સહાયે દિવ્ય અલંકાર થયા હતાં અને મુંડીત મસ્તક પર દેવ સહાયે સુંદર દિવ્યવાળ ઉત્પન્ન થયા હતાં. ચંદનબાળા શ્રી મહાવીર ભગવાનના પ્રથમ પ્રવર્તિની સાધ્વી બન્યા અને અનુક્રમે સકલ કર્મક્ષયે અનંત શીવસુખના ભોક્તા બન્યા.

છઠ્ઠમસ્થ કાળે વિહાર ભૂમી સ્થાનક-૮૩

શ્રી રૂષભદેવ શ્રી નેમિનાથ, શ્રી પાર્શ્વનાથ અને શ્રી મહાવીર સ્વામીએ ચાર ભગવાનોના છઠ્ઠમસ્થકાળનો વિહાર આર્ય અને અનાર્ય બંને દેશમાં થયો હતો. શેષ વીશ તીર્થંકર ભગવંતોનો છઠ્ઠમસ્થકાળનો વિહાર આર્યદેશમાં હતો.

છઠ્ઠમસ્થ કાળ અને તપ સ્થાનક-૮૪

કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયાં પહેલાંનો દિક્ષા-પર્યાય તે છઠ્ઠમસ્થ કાળ

ચોવીશે તીર્થંકર ભગવંતોનો છઠ્ઠમસ્થ કાળ અનુક્રમે

(૧) ૧૦૦૦ વરસ (૨) ૧૨ વરસ (૩) ૧૪ વરસ (૪) ૧૮ વરસ (૫) ૨૦ વરસ (૬) છ માસ (૭) નવ માસ (૮) ત્રણ માસ (૯) ચાર માસ (૧૦) ત્રણ માસ (૧૧) બે માસ (૧૨) એક માસ (૧૩) બે માસ (૧૪) ત્રણ વરસ (૧૫) બે વરસ (૧૬) એક વરસ (૧૭) સોળ વરસ (૧૮) ત્રણ વરસ (૧૯) એક અહોરાત્રી (૨૦) અગિયાર માસ (૨૧) નવ માસ (૨૨) ચોપન દિવસ (૨૩) ચૌરાશી દિવસ (૨૪) બાર વરસ સાડાં છ માસ.

પાઠાંતર : (૧૯) એક પ્રહર.

સર્વ જિન ભગવંતોનું છદ્મસ્થ કાળે તપ ઉચ્ચ હતું તેમાં શ્રી મહાવીર સ્વામીનું તપ ઘણું ઉચ્ચ હતું; કારણ કે તેઓનો કર્મ-સમુહ પણ ઘણો ઉચ્ચ હતો. શ્રી મહાવીર ભગવાનનો છદ્મસ્થકાળ ૧૨ વરસ અને સાડા છ માસનો હતો તે સમય દરમિયાન ભગવાને ૩૪૯ પારણા કર્યાં હતાં એટલે આઠાર-ચૌણ દિન ૩૪૯ હતાં. આ રીતે પારણા દિન ઉપરથી શ્રી મહાવીર દેવની તપની ઉચ્ચતાનો આંક કેટલો ઉંચો હતો તે સહેજે સમજી શકાય છે. શ્રી મહાવીર દેવે ઘણાં તપ કર્યાં હતાં. વધીને છ માસના ઉપવાસ કર્યાં હતાં.

તપ-પારણા-અને છદ્મસ્થ કાળ

શાસન નાયક ચરમ તીર્થ પતિ દેવાધિદેવ શ્રી મહાવીર સ્વામી ભગવાનના બાર વરસ અને સાડા છ માસના છદ્મસ્થ કાળમાં થયેલ તપ અને પારણાની નીચે મુજબ છે.

વરસ-માસ-દિવસ

છ માસી તપ-	૧	સમયમર્યાદા	૦-૬-૦
પાંચ દિવસ ન્યુન છ માસી તપ-	૧	„	૦-૫-૨૫
ચાર માસી તપ-	૬	„	૩-૦-૦
ત્રણ માસી તપ-	૨	„	૦-૬-૦
અઢીમાસી તપ-	૨	„	૦-૫-૦
બે માસી તપ	૬	„	૧-૦-૦
દોઢ માસી તપ	૨	„	૦-૩-૦
માસખમણુત પ-	૧૨	„	૧-૦-૦
પાસ ખમણુ તપ-	૭૨	„	૩-૦-૦
ભદ્ર મહાભદ્ર અને સર્વતો ભદ્ર એ ત્રણ પ્રતિમા એકી સાથે વહન કરી તે તપસ્યા બે-ચાર-અને ૧૦ ઉપવાસની સળંગ કરી-તે-	૧	„	૦-૦,૧૬
બાર પ્રતિમા વહન કરી તેના અહુમ તપ-	૧૨	„	૦-૧-
છઠ્ઠું તપ-	૨૨૯	„	૧-૩-૮
કુલ પારણા-	૩૪૬	„	વરસ ૧૧-૬-૨૫
દીક્ષા તપના છકૂતપનો દીક્ષા દીન એક ત્રણસો આગણુ પચાશ પારણાના દીવસો			૦-૦-૧
			૦-૧૧-૧૯

કુલ છદ્મસ્થ કાળ- ૧૨-૬-૧૫

દીક્ષા લીધાના પ્રથમ દિવસથી તે કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય તેટલા સમયને છદ્મસ્થ-કાળ કહેવાય છે.

દરેક જિન-ભગવંતોના વ્રત-તપની શરૂઆત એ રીતે થતી હોય છે કે વ્રત તપ દીક્ષાના પ્રથમ દિવસે પૂરો થાય છે અને તેનું પારણું દીક્ષાના બીજા દિવસે થાય છે.

૯૨ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

ભગવાન શ્રી મહાવીર સ્વામીનો વ્રત તપ છઠ્ઠું તપ છે. તેમાં પ્રથમ ઉપવાસ ગૃહસ્થાવસ્થામાં થએલ હોઈ, દ્વીક્ષા-દ્વીનનો ઉપવાસ છદ્મસ્થકાળમાં ગણાય છે. સપ્તતિશત સ્થાન પ્રકરણમાં ગાથા-૧૭૫માં “વય દ્વિષુ મેગ” શ્રી દ્વીક્ષા તપનો એક દિવસ છદ્મસ્થ કાળની તપસ્યામાં ગણેલ છે. અને તે દ્વીક્ષા છઠ્ઠું પ્રથમ પારણું ૩૪૯ પારણામાં સાથે ગણાયેલ છે. પ્રથમ છઠ્ઠું સિવાય ભગવંતની કુલ તપસ્યાની સંખ્યા ૩૪૯ છે. પરંતુ જ્ઞાન-તપના છઠ્ઠું તપનું પારણું કેવળ-જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી થએલ હોય તે છદ્મસ્થ કાળમાં ગણાય નહીં એટલે છદ્મસ્થકાળ પૂરો થયા પછીનું ૩૫૦ મું પારણું કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછીનું હોઈ તે છદ્મસ્થ કાળમાં ગણાય નહીં. એટલે તપસ્યાના કોઠામાં ૨૨૯ છઠ્ઠું તપ દર્શાવ્યા છે ત્યાં જ્ઞાન તપ સિવાયના છઠ્ઠા પારણા-૨૨૮ અને દ્વીક્ષા છઠ્ઠું પારણું-એક મળી ૨૨૯ છઠ્ઠું તપના પારણા ગણવાના છે.

ઉપરાંત; “સાડાબાર વરસ જિન ઉત્તમ વીરજી ભૂમી ન ઠાયારે” (શ્રીપદમ વીજ્યજી) વ્રત ગ્રહણ કર્યાથી તે કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયાં સુધીના છદ્મસ્થ કાળના સાડા બાર વરસથી અધિક લાંબા ગાળામાં શ્રી વીરભગવાન ભૂમી ઉપર સૂતા તો નહોતા જ પણ વિશ્રાંતિ માટે ભૂમી ઉપર કદી પણ પલાંઠી વાળીને ઘેઠા ન હતા. વિવિધ સુદ્રા-આસનોમાં ધ્યાન કરતા હતા અને વિહાર સમયે ગ્રામાનુશામ વિચરતા હતા.

પ્રમાદકાળ અને ઉપસર્ગ સ્થાનક ૮૫-૮૬

છદ્મસ્થ અવસ્થામાં શ્રી મહાવીર દેવનો પ્રમાદ કાળ એક અંતમુહુર્ત અને શ્રી ઋષભદેવનો પ્રમાદ કાળ એક અહોરાત્રીનો હતો. શેષ ૨૨ ભગવંતોને પ્રમાદ કાળનો અભાવ હતો.

શ્રી પાર્શ્વનાથ અને શ્રી મહાવીર સ્વામીને દેવ મનુષ્ય અને પશુ જાતિ તરફથી અનેક ઉપસર્ગો થયાં છે, શેષ ૨૨ જિન-ભગવંતોને ઉપસર્ગનો અભાવ છે. શ્રી મહાવીર-દેવને સંગમદેવે એક જ રાત્રિમાં વીશ ઉપસર્ગો કર્યાં હતાં. એ રીતે મહાવીર દેવના ઉપસર્ગો વિશેષ અને કઠીન હતાં.

જ્ઞાન-માસ-પક્ષ-તીથી-નક્ષત્ર અને રાશી સ્થાનકો ૮૭-૮૮-૮૯

ચોવીસે ભગવંતોના જ્ઞાન-માસ-પક્ષ અને તીથી અનુક્રમે :

(૧) ફાગણ-૩-૧૧ (૨) પોષ સુ-૧૧ (૩) કાર્તિક ૧-૫ (૪) પોષ-સુ-૧૪ (૫) ચૈત્ર સુ-૧૧ (૬) ચૈત્ર સુ-૧૫ (૭) ફાગણ-૧-૬ (૮) ફાગણ ૧-૭ (૯) કાર્તિક સુ-૩ (૧૦) પોષ-૧-૧૪ (૧૧) મહા-૧-૧૫ (૧૨) મહા સુ-૨ (૧૩) પોષ સુ-૬ (૧૪) વૈશાક ૧-૧૪ (૧૫) પોષ સુ-૧૫ (૧૬) પોષ સુ-૬ (૧૭) ચૈત્ર-સુ-૩ (૧૮) કાર્તિક સુ-૧૨ (૧૯) માગસર સુ-૧૧ (૨૦) ફાગણ ૧-૧૨ (૨૧) માગસર સુ-૧૧ (૨૨) આસો ૧-૧૫ (૨૩) ચૈત્ર ૧-૪ (૨૪) વૈશાક સુ-૧૦

જ્ઞાન નક્ષત્ર અને જ્ઞાન રાશી ચ્યવન નક્ષત્ર તથા રાશી પ્રમાણે જાણવા.

જ્ઞાન નગરી અને ઉદ્યાન સ્થાનકો ૯૦-૯૧

શ્રી ઋષભદેવને પુરીમલાળ નગરમાં શ્રી નેમિનાથને ગીરનાર પર્વત ઉપર શ્રી મહાવીર સ્વામી-

ને જાંભિકા નગરીની બહાર અને શેષ ૨૧ લગવંતોને પોતાના જન્મસ્થાન નગરોમાં કેવળજ્ઞાન થયેલ છે.

શ્રી રૂપલદેવને શકટમુખ ઉદ્યાનમાં અને શ્રી મહાવીર સ્વામીને ઋગ્નુ વાલુકા-નદીને કિનારે અને શેષ ૨૨ લગવંતોને દ્વીક્ષા સ્થળ-ઉદ્યાનમાં કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું છે.

કેવળ જ્ઞાન વૃક્ષ-અને વૃક્ષ પ્રમાણુ સ્થાનક ૯૨-૯૩

ચાવીશે લગવંતોના જ્ઞાન વૃક્ષના નામો અનુક્રમે :

(૧) વટવૃક્ષ (૨) સપ્તપર્ણ (૩) શાલવૃક્ષ (૪) પ્રિયાલ (૫) પ્રિયંગુ (૬) છત્રાલ (૭) શીરિષ (૮) નાગવૃક્ષ (૯) મલ્લિક (૧૦) પિલંબુ (૧૧) તિંદુક (૧૨) પાડલ (૧૩) જંબુ (૧૪) અશ્વરથ (૧૫) દ્વિપર્ણ (૧૬) નંદી (૧૭) તિલક (૧૮) આમ્ર (૧૯) અશોક (૨૦) ચંપક (૨૧) બકુલ (૨૨) વેતસ (૨૩) ધાતકી (૨૪) શાલવૃક્ષ.

અર્થ- પ્રિયંગુ-રાયણ (૬) છત્રાલ-છત્રાકાર વૃક્ષ (૮) નાગવૃક્ષ-નાગકેસર

(૧૪) અશ્વરથ=પીંપળો (૨૩) ધાતકી=ધાવડી.

જ્ઞાન-વૃક્ષ એટલે જે વૃક્ષની નીચે લગવાનને કેવળજ્ઞાન થાય છે તે વૃક્ષો લગવાનના શરીરથી બાર ગુણા જિંચા હોય છે. ચૈત્ય વૃક્ષ એટલે અશોક વૃક્ષ જે સમવસરણમાં હોય છે તે વૃક્ષો પણ લગવાનના દેહમાનથી ૧૨ ગુણા જિંચા હોય છે; પરંતુ મહાવીર સ્વામીનું જ્ઞાન વૃક્ષ અગિયાર ધનુષ પ્રમાણથી વિશેષ છે. મહાવીર દેવના સમવસરણમાં શાલિવૃક્ષ સહિત અશોકવૃક્ષની જિંચાઈ ૩૨ ધનુષ્ય હતી.

દરેક લગવંતોના સમવસરણમાં દેવકૃત અશોક વૃક્ષ ઉપર દેવો શ્રી જિન લગવંતોને જે વૃક્ષ તળે કૈવલ્ય પ્રાપ્ત થયેલ હોય છે તે જ્ઞાન વૃક્ષ સ્થાપિત કરે છે. દરેક લગવાનોના દેહમાનથી જ્ઞાન-વૃક્ષ અને અશોક વૃક્ષ બારગુણા હોય છે. પણ શ્રી મહાવીર સ્વામીનું શાલ-વૃક્ષ ૩૨ ધનુષ જિંચુ હોઈ સમ વસરણના દેવકૃત અશોક વૃક્ષ કરતાં અગિયાર ધનુષ વિશેષ હતું. જ્ઞાન-વૃક્ષ તે વૃક્ષ છે અને અશોક વૃક્ષ પ્રાતિહાર્ય હોઈ દેવ રચના છે.

દેવાધિદેવ લગવાન મહાવીર નામના પુસ્તકના પરિશિષ્ટ ૧૨માં અશોક-વૃક્ષ અને જ્ઞાનવૃક્ષ બંને એકજ જણાવ્યા છે. તેમાં જ જણાવે છે કે -

“ શ્રી રૂપલદેવ આદિ તીર્થંકર લગવંતોને જે વૃક્ષ નીચે કેવળજ્ઞાન થાય છે તેજ વૃક્ષ તેઓને અશોક વૃક્ષ કહેવાય છે. શ્રી રૂપલાદિના અશોક-વૃક્ષો આ રીતે હતાં. (૧) ન્યગ્રોધ (૨) સપ્તપર્ણ (૩) શાલ (૪) સરલ (૫) પ્રિયંગુ (૬) પ્રિયંગુ (૭) શિરિષ (૮) નાગ (૯) અક્ષ (૧૦) ધૂલી (૧૧) પલ્લશ (૧૨) તેંદુ (૧૩) તિલક (૧૪) પીંપળ (૧૫) દ્વિપર્ણ (૧૬) નંદી (૧૭) તિલક (૧૮) આમ્ર (૧૯) કંકેણ (૨૦) ચંપક (૨૧) બકુલ (૨૨) મેષશીંગ (૨૩) ધવ (૨૪) શાલ ” જેમાં જ્ઞાન વૃક્ષોને જ અશોક વૃક્ષ જણાવેલા છે.

૯૪ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

ઉપરના વર્ણન મુજબ જે ભગવંતનું જે જ્ઞાન વૃક્ષ હોય તે જ્ઞાન વૃક્ષની તેના વિસ્તાર મુજબની દેવકૃત રચના એ જ અશોક વૃક્ષ પ્રાતિહાર્ય ગણાય છે. અહીં સમવસરણમાં રહેલા અશોક વૃક્ષ ઉપર જ્ઞાન વૃક્ષની સ્થાપનાને બદલે, અશોક વૃક્ષના નામે જ્ઞાન-વૃક્ષની સ્થાપના દર્શાવેલ છે. હકીકતમાં અશોક-વૃક્ષ ઉપર જ્ઞાન વૃક્ષની સ્થાપના અને અશોક વૃક્ષને નામે જ્ઞાન-વૃક્ષની સ્થાપના બંને વિચારોમાં જ્ઞાન-વૃક્ષની સ્થાપના સ્વીકારાયેલી છે.

જ્ઞાન-તપ અને જ્ઞાન વેળા સ્થાનક ૯૪-૯૫

શ્રી રૂષભદેવ, શ્રી મલિલાનાથ, શ્રી નેમિનાથ અને શ્રી પાર્શ્વનાથને અકુમ તપ, શ્રી વાસુપુન્યને ચોથ ભક્ત અને શેષ ૧૯ ભગવંતોને છઠ્ઠ તપ હોતે તે છતે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું હતું.

શ્રી રૂષભદેવથી શ્રી પાર્શ્વનાથ સુધીના ૨૩ ભગવંતોને દિવસના પૂર્વ ભાગના પ્રથમ પ્રહરમાં અને શ્રી મહાવીર સ્વામીને દિવસના પશ્ચિમ ભાગના છેલ્લા પ્રહરમાં કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું હતું.

અઠાર દોષ ત્યાગ સ્થાનક-૯૬

દરેક કેવળી ભગવંતો અઠાર દોષ રહિત હોય છે. અઠાર દોષ પૈકી એક પણ દોષ કે એક પણ દોષનો અંશ હોય ત્યાં સુધી કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થાય નહીં. દોષોનો સંપૂર્ણ નાશ થયે કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. સર્વ જિન-ભગવંતો તથા દરેક કેવળ ભગવંતો અઠાર દોષ રહિત હોય છે.

(૧) દાનાંતરાય (૨) લાભાંતરાય (૩) ભોગાંતરાય (૪) ઉપભોગાંતરાય (૫) વીર્યાંતરાય (૬) મિથ્યાત્વ (૭) અજ્ઞાન (૮) અવિરતિ (૯) કામ (૧૦) હાસ્ય (૧૧) રતિ (૧૨) અરતિ (૧૩) ભય (૧૪) શોક (૧૫) દુઃખ (ગુણુપ્સા) (૧૬) રાગ (૧૭) દ્વેષ અને (૧૮) નિદ્રા. આ અઠાર દોષોનો નાશ થયે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે.

પ્રકારાંતર-૧૮ દોષ

(૧) હિંસા (૨) મૃષા (૩) અદત્તાદાન (૪) કીડા (૫) હાસ્ય (૬) રતિ (૭) અરતિ (૮) શોક (૯) ભય (૧૦) ક્રોધ (૧૧) માન (૧૨) માયા (૧૩) લોભ (૧૪) મદ (૧૫) મત્સર (૧૬) અજ્ઞાન (૧૭) નિદ્રા (૧૮) પ્રેમ

અઠાર દોષ રહિત પરિણતી તે નિર્દોષ પરિણતી છે. અને નિર્દોષ પરિણતી એજ કેવળજ્ઞાનની ભૂમિકા છે અગર તો કેવળજ્ઞાન છે.

બંને રીતે દર્શાવેલા અઠાર દોષોના નામ અને ક્રમ જુદા હોવા છતાં તેમાં રહેલા ભાવ સરખા જ છે. મતલબ કે સંપૂર્ણ જ્ઞાન દર્શન અને ચારીત્રના અવરોધક કોઈ પણ દોષ ગમે તે નામે સંબોધાયેલા હોય તે સર્વનો પરિહાર તે નિર્દોષ આત્મ પરિણતી છે. અઠાર દોષો કે વિવિધા ભેદે થતાં અનેક દોષો તે સર્વ દોષ રહિત નિર્દોષ પરિણતી એજ શુદ્ધ આત્મ પરિણતી છે.

ચોત્રીસ અતિશય સ્થાનક-૯૭

અઉતિસ અઈ સય જુઆ અકું મહા પાડિહેર કય સોહા,
તિત્યરારા ગય મોહા આએ અન્વા પયત્તેણું.

(તિજ્યપહુત્ત-ગા-૧૦)

દરેક તીર્થંકર ભગવંતો ચોત્રીશ અતિશયોથી અલંકૃત હોય છે. અતિશય એટલે વર્ણન કરાતા ગુણોની ચરમ-સીમા, વધારેમાં વધારે પ્રમાણ.

જન્મથી હોનારા ચાર અતિશયો

- (૧) અનંતરૂપ અને બળયુક્ત શરીર. મક્ક પ્રસ્વેદ-રોગ અને દુર્ગંધથી રહિત સુગંધથી ભરપૂર શરીર અને અનંતરૂપયુક્ત સર્વશ્રેષ્ઠ સમચતુસ્ત્ર સંસ્થાન અને સર્વ શ્રેષ્ઠ વજ્ર રૂપભનારાચ સંઘચણના ધારક અસીમ રૂપવાન અને મહા બળવાન શરીરવાળા.
- (૨) ઉજ્જવ લોહી અને માંસ - દુર્ગંધ રહિત અને સુગંધ સહિત સફેદ ક્ષીર સમાન લોહી અને માંસ યુક્ત શરીર.
- (૩) અગોચર આહાર - નિહાર. ભગવાનના આહાર અને નિહાર ચર્મ-ચક્ષુથી અગોચર હોય છે.
- (૪) સુગંધી શ્વાસોશ્વાસ - ઉત્તમ કમળ પુષ્પની સુવાસ જેવો સુગંધિ શ્વાસોશ્વાસ.

માનવ માત્રના દેહ મળની પેદાશ અને મળના સંગ્રહ સ્થાન જેવા હોય છે દરેક માનવ દેહના લોહી અને માંસ લાલ હોય છે અને દરેક માનવ દેહની આહાર નિહાર પ્રવૃત્તિ દ્રષ્ટિગોચર હોય છે. સામાન્ય રીતે માનવ દેહ અશુચીના આલય રૂપ છે. દેહની અંદરની અશુચીને સ્પર્શીને વહન થતો શ્વાસોશ્વાસ દુર્ગંધથી ભરપૂર હોય છે. દરેક માનવ દેહની રચના એ રીતે મળ આશ્રિત હોય છે. પણ માનવ સમુદાયના મહામાનવ શ્રી તીર્થંકર ભગવંતના, તીર્થંકર નામ કર્મના મહાપુન્યોદયે ઉપરના ચારે અતિશયો પ્રભુના ગર્ભાંધારણથી જ અત્યૌકિક પણે હોય છે. માતાની કુક્ષીમાં પ્રવેશથી જ ઉપરના ચારે મૂળ અતિશયોની હેતુભૂત પુન્ય પ્રકર્તાઓ ઉદયમાં પ્રવર્તતી હોય છે જેથી શુદ્ધ અને પવિત્ર આણુઓથી શુચીતર ગર્ભાંધારણ અંધાય છે. શુચીતર ગર્ભાંધારણ દ્વારા ઉત્પન્ન થએલ જિન-દેહમાં મળ-પ્રસ્વેદ-દુર્ગંધ કે રોગનો પ્રાદુર્ભાવ બનતો નથી કારણ કે તે તે કારણોના ઉત્પાદક આણુઓનો તે દેહ અંધારણમાં અભાવ હોય છે. પ્રવેત લોહી અને માંસ, સુગંધેત શ્વાસોશ્વાસ અને અગોચર આહાર નિહાર એ પણ ગર્ભકાળથી દેહ અંધારણ સાથેની જ દેહની નીપજ છે જે પૂર્વે નિકાચિત જિન-નામ કર્મના મહા પુન્યોદયની બક્ષીસ છે.

આ ચારે અતિશયોની પુન્ય પ્રકૃતિનો ઉદય પ્રભુ જન્મ થતાં જ તદ્દરૂપે પ્રત્યક્ષ રીતે આણી દેખી શકાતો હોવાથી આચાર અતિશયોને જન્માતિશય કે મૂળાતિશય કહેવાય છે.

અથ : કર્મ ક્ષયે ચત્તારા ૧૧ અતિશય

- (૫) સમવસરણુ - પ્રભુના હેશના સ્થળની દેવકૃત અનુપમ રચનાકૃતિ, એક યોજન પ્રમાણ ક્ષેત્રના સમવસરણુમાં મનુષ્યો-દેવો અને તિર્યંચો કોટાકોટી સંખ્યામાં હોવા છતાં સંકડાશ કે બાધા વગર સમાર્ધ શકે છે. સમવસરણુની રચના દેવકૃત છે અને સમવસરણુમાં કોટાકોટી શ્રોતાઓના સમુહનો સમાવેશ તે પ્રભુના અતિશયનો અચિંત્ય મહિમા છે.
- (૬) રોગ નિવારક (૭) વૈરભાવ ત્યાગ (૮) મરકી આદિ ઇતિનો અભાવ (૯) અતિ-વૃષ્ટિ અભાવ
- (૧૦) અનાવૃષ્ટિ અભાવ (૧૧) દુષ્કાળ અભાવ
- (૧૨) સ્વચક્ર પરચક્ર ભય અભાવ - ભગવાન વિચરતા હોય તે ક્ષેત્રથી પચીશ યોજન સુધીમાં છ માસ સુધીના પૂર્વોત્પન્ન રોગો નાશ પામે છે અગર તેો ઉપશાંત થાય છે અને નવા રોગો ઉત્પન્ન થતાં નથી. પૂર્વવૈરભાવ ઉપશાંત થાય છે, નવા વૈરભાવ ઉત્પન્ન થતાં નથી. અતિવૃષ્ટિ, અનાવૃષ્ટિ કે દુષ્કાળનો ભય ઉત્પન્ન થાય નહીં. ઉત્પન્ન થયેલો હોય તેો ઉપશાંત થાય છે. મરકી આદિ ૭ પ્રકારની ઇતિઓ અને સ્વચક્ર કે પરચક્રના આક્રમણનો ભય ઉત્પન્ન થાય નહીં. તેવા ભયો ઉપજેલા હોય તેો ઉપશાંત થાય છે.

પાઠાંતરે ૧૨૫ યોજન વિસ્તાર દર્શાવેલો છે તે ચારે દિશામાં ૨૫-૨૫ યોજન અને ઉર્ધ્વ અર્ધા દિશામાં ૧૨૫ ૧૨૫ યોજન મળી ૧૨૫ યોજનમાં પ્રભુ પ્રભાવે કોઈ પણ જીવને વ્યથા કે ભીતી વર્તે નહીં એ રીતે એક દીશામાં ૨૫ યોજન સુધી અને સર્વ દિશાઓ નો મળીને ૧૨૫ યોજન ના વિસ્તારમાં ઉપરના સાતે ઉપદ્રવો ન થાય, થયેલ હોય તેો તત્ક્ષણ શમી જાય.

- (૧૩) પાંત્રીશ ગુણ્યુક્ત વાણી - મનુષ્ય તિર્યંચ અને દેવો દરેક પોતપોતાની ભાષામાં સુગમતાથી સમજી શકે તેવા પરમ પ્રભાવવાળી પ્રભુવાણી શબ્દ અને અર્થને અનુસરીને ૩૫ ગુણ્યુક્ત હોય છે.
- (૧૪) યોજન ગામીની વાણી, પ્રભુની વાણી એક યોજન ક્ષેત્ર સુધીના પ્રસરણ બળવાળી હોય છે
- (૧૫) ભામંડળ - સુર્યથી બારગુણા તેજવાળું મસ્તકની પાછળ મસ્તક દ્વરતું આભામંડળ (ભામંડળ) તેજવર્તુળ

કર્માંક પથી ૧૫ સમવસરણુથી ભામંડળ સુધીના અતિશયો ધાતીકર્મનો ક્ષય થવાથી ઉત્પન્ન થતાં ૧૧ અતિશયો છે તેને કર્મ ક્ષયતિક્ષય કહેવાય છે. સમવસરણુ અને ભામંડળ અન્યત્ર દેવકૃત અતિશય કહેલા છે. ત્યાં તે અપેક્ષાએ તે રીતે સમજવા.

અથ દેવકૃત ૧૯ અતિશય

- (૧૬) ધર્મચક્ર-અતિ તેજસ્વી આરાઓથી યુક્ત આકાશમાં રહે છે.
- (૧૭) ચામર-ચતુર્બુજ પ્રભુની બન્ને બાજુ ચામર અણવીજ્યા વીજ્યા છે ચામરોની સંખ્યા ૮ ૧૬-૨૪-૩૨ અને ૬૪ જુદી જુદી અપેક્ષાએ જુદી જુદી હોય છે

- (૧૮) સિંહાસન-પાદપીઠ સહિત સ્ફટિક રતનનું ઉજ્જવળ ઉત્તમ સિંહાસન પ્રભુને સમવસરણમાં બેસવા માટે હોય છે. કોઈ ઠેકાણે સુવર્ણ-સિંહાસન કહેલ છે ત્યાં અર્જુન ભતિના સફેદ સુવર્ણના સિંહાસન હોવાનો સંભવ છે.
- (૧૯) છત્ર-ચારે દિશામાં ચાર રૂપે દેશના દેતા લગવાનના મસ્તક ઉપર ઉપરના ભાગમાં ત્રણ ત્રણ છત્રો હોય છે.
- (૨૦) ધર્મ-ધ્વજ-રતનમય ધ્વજ (ઇન્દ્રધ્વજ) સમવસરણમાં ઉચિત સ્થાને હોય છે. સમવસરણમાં ચારે દિશામાં ચાર ધર્મધ્વજ હોય છે એટલે અહીં ૩૪ અતિશયમાં દર્શાવેલો ધ્વજ તે ઇન્દ્ર-ધ્વજ સમજવો.
- (૨૧) સુવર્ણકમળ - પ્રભુ વિહાર સમયે સુવર્ણ કમળ ઉપર પદ ઠવતા વિહાર કરે છે. ચાલતી વેળા બે પગ નીચે બે સુવર્ણ કમળ અને સાત સુવર્ણ કમળ પ્રભુના પાછળના ભાગમાં રહે છે. પ્રભુ ચાલે તેમ વારાફરતી બે-બે સુવર્ણકમળ આગળ આવતાં જાય છે.
- (૨૨) ત્રણ ગઢ-સમવસરણ. રૂપાના સોનાના અને રતનના ત્રણ ગઢથી બનેલું હોય છે. એટલે સમવસરણને ત્રિગડુ પણ કહેવાય છે. ત્રણ ગઢ યુક્ત હોવાથી ત્રિગડુ કહેવાય છે.
- (૨૩) ચારમુખે દેશના -લગવાન સમવસરણમાં પૂર્વ દિશાના સિંહાસન ઉપર બેસે છે. બાકીની ત્રણ દિશામાં વ્યંતરદેવો પ્રભુના રૂપ જેવા જ ત્રણ પ્રતિરૂપો વિકૃત્વીને સ્થાપે છે.
- (૨૪) અશોક-વૃક્ષ સમવસરણના મધ્યભાગે લગવાનના દેહમાનથી બારગુણું જિંચું, છત્ર-ધંટા અને પતાકાયુક્ત અશોક વૃક્ષ-હોય છે જે ઘણી ઘાટી છાયાવાળું હોય છે.
- (૨૫) અધોમુખ કંટક-વિહાર માર્ગમાં આવતાં કંટકાદિ બાધા ન થાય તે રીતે અધોમુખ બને છે. કંટકો અને કંટકો જેવી બીજી બાધાકારક ધારહાર વસ્તુઓનો સમાવેશ કંટકોમાં સમજવો. જિનેન્દ્ર દેવોનો વિહારમાર્ગ નિષ્કંટક બની રહે છે.
- (૨૬) વૃક્ષ-પ્રણામ-વિહાર માર્ગમાં આવતાં વૃક્ષો અને વેલીઓ વંદન કરતાં હોય તે રીતે શરીરનો વળાંક લેતા હોય છે. તે જાણે ઝુકી ઝુકીને વંદન કરતાં હોય તેમ લાગે છે.
- (૨૭) હુંહુભિનાદ - દેવ વાજિંત્રોનો અવાજ-ધ્વનિ.
- (૨૮) અનુકૂળ પવન -લગવાન વિચરતા હોય ત્યાં ચોતરફ એક યોજન સુધીના ક્ષેત્રમાં પવન અનુકૂળ રીતે વાય છે.
- (૨૯) પક્ષી પ્રદિક્ષીણા--મોર આદિ શુભ પક્ષીઓ પ્રભુની પ્રદિક્ષણા કરતાં હોય તે રીતે ઉડ્યન કરે છે.
- (૩૦) સુગંધ જળવૃષ્ટિ-લગવાનના વિહાર માર્ગમાં સુગંધયુક્ત જળવૃષ્ટિ થાય છે.
- (૩૧) પુષ્પ-વૃષ્ટિ - પંચવર્ણના સુગંધી પુષ્પોની વૃષ્ટિ.
- (૩૨) કેશ-નખ અવૃદ્ધિ--કેશ-રોમ-દાઢી મૂછના વાળ અને નખ સંયમ લીધા બાદ વધે નહીં.
- (૩૩) દેવ-સાનિધ્ય-જ્ઞાન-ચથી ચારે નિકાયના એક કોડ દેવો પ્રભુની સાનિધ્યમાં રહે છે.

(૩૪) અનુકૂળ-ઋતુ - છએ ઋતુઓ અનુકૂળપણે વર્તે છે.

ક્રમાંક ૧૬થી ૩૪ અતિશયો દેવકૃત હોવાથી દેવકૃતાનિશય કહેવાય છે. એ રીતે ૪ મુળાતિશય, ૧૧ ધાતિકર્મ ક્ષયાતિશય અને ૧૯ દેવકૃતાતિશય મળી ભગવંતને ચોત્રીશ અતિશય હોય છે.

અરિહંત ભગવંતોના કર્મક્ષયાતિશય અને દેવકૃતાતિશય બંને વિભાગમાં સમવસરણુ શબ્દ આવે છે. ત્યાં તે શબ્દ તે તે બાબતની અપેક્ષાએ સમજવાના હોય છે. સમવસરણુમાં કોટાકોટી દેવ અને મનુષ્યોનો સંકડાશ વગર અને બાધા વગર સુખપૂર્વક સમાવેશ થવો તે ભગવંતના કર્મ ક્ષયાતિશયનો પ્રભાવ છે એટલે ૧૧ કર્મ ક્ષયાતિશયમાં અક્ષીણ મહાલય નામનો અતિશય એટલે સમવસરણુ સમાવેશ અતિશય સમજવો અને દેવકૃત ૧૯ અતિશયમાં સમવસરણુ અગર ત્રણ ગઢ અતિશય છે, ત્યાં સમવસરણુ રચના દેવકૃત અતિશય સમજવો. આ રીતે સરખા શબ્દો હોવા છતાં પ્રકાર ભેદે કહેવાનો હેતુ જુદો હોય છે.

ચોત્રીશ અતિશયમાં ભામંડળ કર્મ ક્ષયાતિશયમાં દર્શાવેલ છે અને આઠ પ્રાતિહાર્યોમાં ભામંડળ દેવકૃત દર્શાવેલ છે તે તે અપેક્ષાએ બરાબર છે. પાથીંવ દેહથી પ્રકાશ પૂંજનું પ્રકટીકરણ થવું તે કર્મ-ક્ષયાતિશયનો પ્રભાવ છે અને તે તેજ પૂંજેના વર્તુળાકારની રચના તે દેવકૃતાતિશય છે એટલે કર્મ-ક્ષયાતિશયમાં ભામંડળ એટલે દેહદ્વારા પ્રગટ થતો પ્રકાશ પૂંજ સમજવો અને દેવકૃત અતિશયમાં ભામંડળ એટલે પ્રભુદેહની તેજ-છાયાનો દેવો દ્વારા બનાવાયેલો વર્તુળાકાર સમજવો.

સપ્તતિશતસ્થાન પ્રકરણમાં ૩૪ અતિશયો નામ અને કેમ નીચે મુજબ દર્શાવેલ છે.

૪ મુળાતિશય (૧) મળરહિત શરીર (૨) સફેદ લોહી અને માંસ (૩) ચર્મચક્ષુ અગોચર આહાર-નિહાર (૪) સુગંધિત શ્વાસોશ્વાસ.

૧૧ ધાતિકર્મ ક્ષયાતિશય - (૧) સમવસરણુ (૨) સર્વ ભાષા અનુગત વાણી (૩) ભામંડળ (૪) થી (૧૧) રોગ-વૈરઘ્નિ મારી-અકરમાત-દુર્ભિક્ષ-અનાવૃષ્ટિ-અતિવૃષ્ટિ એ આઠે અનિષ્ટ દુઃખ-હાયક બાબતોનો અભાવ.

૧૯ દેવકૃત અતિશય - (૧) સમવસરણુ (૨) અશોકવૃક્ષ (૩) સિંહાસન (૪) ધર્મચક્ર (૫) ચાર રૂપે દેશના (૬) છત્ર (૭) ચામર (૮) હાંડુલી (૯) ઇન્દ્રધ્વજ (૧૦) નવ સુવર્ણકમળ (૧૧) પુષ્પવૃષ્ટિ (૧૨) સુગંધી જળવૃષ્ટી (૧૩) અનુકૂળવાયુ (૧૪) છએ ઋતુનું એકી-સાથે પ્રગટ થવું (૧૫) પક્ષી પ્રદક્ષિણા (૧૬) નખરોમ અવૃદ્ધિ (૧૭) અધોમુખ-કંટક (૧૮) વૃક્ષ-વંદના (૧૯) જ્યન્યથી કોડ દેવોનું આગમન.

સમવસરણુ (ત્રિગડુ)

શ્રી તીર્થંકર ભગવંતોને કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થતાં, દેવો દ્વારા સમવસરણુની (દેશના-સ્થળની) અલૌકિક અને અજ્ઞેડ રચના થાય છે. ભક્તિથી પ્રેરાયેલા દેવ ગણો તે સમવસરણુની રચનામાં પોતાની સમસ્ત શક્તિ તથા દક્ષતાના સમન્વયથી અજબ સુંદરતા, અતિ અનુકૂળતા, સુંદર વ્યવસ્થા, નિર્મળ મનોરંજન અને ઉચ્ચતામ શિદ્ધ-કળા આદિના આલેખન દ્વારા ગઢાદિની શોભા અને ભવ્યતા દ્વારા સમવસરણુને યોગ્ય અનેક વસ્તુઓનું સર્જન કરે છે.

પ્રથમ વાયુકુમાર દેવો ભૂમીને વાયુદ્વારા શુદ્ધ કરે છે. દરેક પ્રકારના કચરાને અને રજ સમુદને દૂર કરે છે. મેઘકુમાર દેવો સુગંધી જળનું સીંચન કરી, વાતાવરણ શીતળ અને સુગંધિત બનાવે છે તે સ્વચ્છ અને સુગંધમય બનેલી ભૂમી ઉપર વ્યંતરનિકાયના દેવો સવાકોશ ઊંચી સુવર્ણ રત્નમય પીઠ બનાવે છે અને ૧૦ હજાર પગથિયાં સહિત પ્રથમ ચાંદીનો ગઠ બનાવે છે. જે ગઠની રાંગ સુવર્ણ કાંગરાઓથી સુશોભિત હોય છે પેલા રૌપ્યગઠમાં ધ્વજ, તોરણ અને પુષ્પમાળાથી સુશોભિત ચારે દિશામાં ચાર દ્વાર બનાવે છે અને ચારે દિશામાં મીઠાજળની સુંદર મનોરમ્ય ચાર વાવડી (વાપિકા) બનાવે છે. તુંબરૂ, ખટવાંગી, કપાલી અને જટા મુગટધારી આ ચાર દેવો પેલા ગઠના ચાર દ્વારપાળ છે. આ પ્રથમ ગઠમાં શ્રોતાજનોના વાહન રાખવામાં આવે છે. પાંચ હજાર પગથિયાવાળો, રત્નકાંગરાથી સુશોભિત બીજો સુવર્ણગઠ જ્યોતિષી દેવો બનાવે છે. તેના ચાર દ્વારે જ્યા, વિજ્યા, અજિતા અને અપરાજિતા નામની બખ્ખે દેવીઓ દ્વારપાલિકા છે. બીજા ગઠમાં બેસીને પશુઓ અને પંખીઓ આદિ તિર્યંચ પ્રાણીઓ દેશના સાંભળે છે. બીજા ગઠમાં ઇશાન કેણે દેવો અતિ મનોહર દેવ છંદો રચે છે. જ્યાં ભગવાન દેશના સિવાયના સમયે વિશ્રામ લેવા બેસે છે. ઉજ્જવળ મણિ કાંગરાથી સુશોભિત ત્રીજો રત્નમય ગઠ વૈમાનિક દેવો બનાવે છે. તેને પાંચ હજાર પગથિયા હોય છે અને તે ગઠના ચાર દ્વારના સોમ, યમ, વરુણ અને ધનદ એ ચાર દેવો દ્વારપાળ છે. ત્રીજા ગઠની સમભુતળ પીઠની મધ્યમાં અશોકવૃક્ષ ભગવાનના હેડથી બાર ગણી ઉંચાઈવાળું અને ઉપરના ભાગમાં એક યોજન સમવસરણુ પ્રમાણે વિસ્તારવાળું અને ગાઠ છાયાયુક્ત હોય છે. અશોક વૃક્ષના થડ પાસે ચારે દિશામાં રત્નજડિત સિંહાસનો હોય છે. તેના ઉપર પરમ જ્યોતિ સ્વરૂપી પુરુષોત્તમ શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવાન બીરાજમાન થાય છે. દરેક સિંહાસન ઉપર ભગવાનના મસ્તકના ઉપરના ભાગમાં આવે તે રીતે શોભાયમાન ત્રણ ત્રણ છત્ર ઝુલી રહ્યા હોય છે. દરેક સિંહાસનની બંને બાજુ બખ્ખે દેવતાઓ અગર દેવ યુગલ બે-બે ચામરો વીંજતા હોય છે. ચામરો વીંજતા દેવોની સંખ્યા પ્રમાણમાં ચામરની સંખ્યાની વધઘટ થયા કરે છે. ચામર વીંજવાની બાબત નિયત છે પણ કેટલા દેવો ચામર વીંજે તેની સંખ્યા નિયત નથી. કોઈ ઠેકણે ચામર વીંજતા દેવ એક હોયે ચામર વીંજે છે. કોઈ ઠેકણે બંને હોયે દેવો ચામર વીંજે છે. એમ ચામર માટેના જુદા જુદા ઉદ્દેશો મળે છે. એટલે ચામર અતિશયમાં જઘન્યથી આઠ અને ઉત્કૃષ્ટથી ૬૪ ચામર વીંજતા હોવાના ઉદ્દેશો છે. ધર્મધ્વજ, માનધ્વજ, ગજધ્વજ અને સિંહધ્વજ નામના ચાર મહાધ્વજો અનુક્રમે પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર અને દક્ષિણ દિશામાં સ્વ-સ્વ ચિન્હથી અંકિત જિન શાસનના વિજયને વ્યક્ત કરતાં લહેરાતા હોય છે. સમવસરણુના મધ્ય ભાગમાં મણિપીઠ, સિંહાસન, ચૈત્યવૃક્ષ અને દેવછંદ વિગેરેની રચનાઓ વ્યંતર દેવો અતિ નિપુણતાપૂર્વક રચે છે. સમવસરણુની રચના વર્તુળાકારે અથવા ચોરસ આકારે (બંનેમાંથી ગમે તે એક આકારની) હોય છે. સમવસરણુનો વિસ્તાર કાળને અનુરૂપ વધીને ૪૮ ગાઉ અને ઘટીને ચાર ગાઉ પ્રમાણ હોય છે. પ્રભાતકાળે પતીતપાવન પરમકૃપાળુ અરિહંત ભગવંત સુવર્ણકમળ ઉપર ચરણુ કમળ સ્થાપતા પૂર્વદ્વારથી પ્રવેશ કરી ત્રીજા ગઠમાં અશોકવૃક્ષ પાસે આવી નમોતિત્થસ્સ ઝોલી વૃક્ષને ત્રણ પ્રહીક્ષણા દર્ષ, પૂર્વદિશાના સિંહાસને બીરાજમાન થાય છે. ભગવાનના બંને ચરણો રત્નમય પાદપીઠ ઉપર હોય છે. ભગવાને ગંભીર મેઘનાદ નાદે પુષ્કરાવર્ત મેઘસમાન અતિ ફલદાયી ધર્મ-દેશના આપે છે. શેષ ત્રણ બાજુની દીશામાં વ્યંતર દેવો ભગવાનના ત્રણ પ્રતિરૂપો સ્થાપન કરે છે. જે ભગવાનના પ્રભાવથી સહજ રીતે ભગવાન જેવા જ દેખાય છે. અને ચારે દીશામાં રહેલા શ્રોતાઓને એમ લાગે છે કે શ્રી જિનેન્દ્ર પ્રભુ અમને ઉપદેશ આપી રહ્યા છે.

૧૦૦ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

ચોત્રીશ અતિશયોની બતાવેલી સંખ્યામાં અનેક અતિશયો સમાએલા છે. એક એક અતિ-શયના ઉંડા ચિંતવને અનેક અતિશયોની પરંપરાના દર્શન પ્રાપ્ત થાય છે. અતિશય શબ્દ પ્રભુના મહિમા અને પુન્યબળની પરાકાષ્ટરૂપ છે.

વર્તુળાકાર સમવસરણુ વિસ્તાર

પ્રથમ ચાંદીનો ગઢ દસ હજાર પગથિયા ધરાવે છે. ચાંદીના ગઢની લીંતો ૫૦૦ ધનુષ્ય જાંચી, ૩૩ ધનુષ ૩૨ આંગળ પહોળી હોય છે, પહેલા ગઢની પ્રતર ભૂમિ ૫૦ ધનુષ, પરિધિ ૩ ચોજન ૧૩૩૩ ધનુષ ૧ હાથ અને આઠ અંગુલ હોય છે.

બીજો સુવર્ણગઢ પાંચહજાર પગથિયાવાળો હોય છે જે ગઢની દીવાલો ૫૦૦ ધનુષ જાંચી, ૩૩ ધનુષ્ય ૩૨ આંગળ પહોળી હોય છે જેની પ્રતરભૂમિમી ૫૦ પચાશ ધનુષ્યની છે. અને પરિધિ બે ચોજન ૮૮૮ ધનુષ ૮૫૩ આંગળ છે.

ત્રીજા રત્નમય ગઢને પગથિયા અને દિવાલ બીજા ગઢની માફક છે. પ્રતરભૂમિ ૧ ગાઉ ૬૦૦ ધનુષ છે. પરિધિ ૧ ચોજન ૪૩૩ ધનુષ્યમાં કાંઈક ન્યુન છે. હિસાબ કરતાં પરિધિ ૧ ચોજન ૪૪૪ ધનુષ ૪૨૩ આંગળ આવે છે.

દરેક ગઢના પગથિયા એક હાથ ઉંચા અને એક હાથ પહોળા હોય છે.

બાર પર્ષદા

સાધુ, વૈમાનીક દેવી અને સાધ્વી ગણરૂપ ત્રણ પર્ષદા અગ્નિપૂજામાં હોય છે. જ્યોતિષી, ભવનપતિ અને વ્યંતરદેવની દેવીઓની ત્રણ પર્ષદા નૈઋત્યકોણમાં હોય છે. જ્યોતિષી, ભવનપતિ અને વ્યંતરનિકાયના દેવોની ત્રણ પર્ષદા વાયવ્યકોણમાં હોય છે. વૈમાનીક દેવો, માનવ પુરુષો અને માનવશ્રીઓની ત્રણ પર્ષદા ઈશાનકોણમાં હોય છે. ચાર રૂપે દેશના આપતા, શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવાનના ચારેરૂપો દિશાભિમુખ અને પર્ષદાઓ વિદિશાઓમાં રહેલી દર્શાવીને, સમવસરણુની વ્યવસ્થાનો સુંદર ચીતાર અંથકાર ભગવંતે અતિ ટુંકાણુમાં આબેહુબ રીતે આપેલ છે.

ચારે નિકાયની દેવીઓ અને સાધ્વી-ગણો એ પાંચ પર્ષદાઓ ઊભા ઊભા દેશના સાંભળે છે. બાકીની સાત પર્ષદાઓ બેસીને નમ્રભાવે પ્રભુ-દેશના સાંભળે છે, એ રીતે બારે પર્ષદા સમવસરણુના ત્રીજા ગઢમાં યથાસ્થાને રહી, સંકડાસ કે ઉકળાટની બાધા પામ્યા વગર સમશિતોષણુ વાતાવરણુમાં પ્રભુ-વાણીના પિયુષપાન કરે છે. બીજા ગઢમાં પશુ, પક્ષી આદિ સંત્રીપંચેન્દ્રિય તિર્થંચ પ્રાણી ગણો ભતિય વેરભાવનો ત્યાગ કરીને વીતરાગ દેવની વાણી સાંભળે છે. આદિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિના ત્રિવિધ તાપથી પીડિત પ્રાણીઓને શ્રી જિનેન્દ્ર પ્રભુની અમૃતવાણી તાપહર અને શાંતિકારક બને છે.

(શ્રી સમવસરણુ પ્રકરણુના આધારે)

પ્રભુ દેશના શ્રવણુ કરતાં ઉંદર-બિલાડી, સર્પ, નકુલ આદિ પશુ ભતિના જન્મભતિ વૈરા ઉપશાંત બને છે જેઓ નિરૂપદ્રવીબની, સાથે બેસીને દેશના શ્રવણુ કરે છે. ઉંદરને દેખીને બિલાડી

આક્રમણોર ન બનતાં શાંતિથી ઉંદરની પાસે ઝેસી રહે તે પ્રભુના અપાર અતિશયના મહિમાથી બને છે.

પર્ષદા ઉપર પડેલી પ્રભુની પરિતાપહર દૃષ્ટિથી અને પાર્ષદ્ય લોકોએ કરેલ પ્રભુ દેહના દુઃખહર દર્શનથી, પરસ્પર જન્મજાત વૈરોની, ઉપશાંતિ અને ઉપદ્રવોની ભિત્તિઓ રહિત બનેલ સમગ્ર સમવસરણુ ક્ષેત્ર સમભાવ, સ્નેહભાવ અને કરુણાભાવના છલકાતા સિંધુની લહેરાતી લહેરાથી તરખાળ અને તૃપ્ત બનેલ હોય છે.

સમવસરણુ વિસ્તાર

ચોવીશે ભગવંતોના સમવસરણુનો વિસ્તાર અનુક્રમે ન્યુન-ન્યુન હોય છે. શ્રી આદીશ્વર ભગવાનના સમવસરણુનો વિસ્તાર ૪૮ ગાઉ છે અને તે પછી ક્રમે ક્રમે બે બે ગાઉ વિસ્તાર ઓછો થતાં બાવીશમાં શ્રી નેમનાથ પ્રભુજીના સમવસરણુનો વિસ્તાર છ ગાઉ છે. પછી એક એક ગાઉ વિસ્તાર ઓછો થતાં શ્રી પાર્શ્વનાથનો સમવસરણુ વિસ્તાર પાંચ ગાઉ અને શ્રી મહાવીરના સમવસરણુનો વિસ્તાર ચાર ગાઉ છે. શ્રી સમવસરણુ પ્રકરણમાં દરેક જિન-ભગવંતોના સમવસરણુ વિસ્તાર આત્માંગુલ માપે એક ચોજન કહેલ છે.

અતિશયો સંબંધી અલ્પ વિચારણા

માનવ શરીર એ અશુચીમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ મળની પેદાશ છે. મલ અને દુર્ગંધ પરસ્પર સંમિલીત હોય છે. અહીં પ્રભુના અતિશયથી પરંપરાગત કાયાના પરિણામો પલટાય છે. જનનીની કુક્ષીમાં ઉત્પન્ન થયેલ હોવા છતાં, પ્રભુની કાયા મળ અને દુર્ગંધ રહિત શુદ્ધ અને પવિત્ર પરમાણુઓને ધારણુ કરે છે. એ પ્રભુના અસાધારણુ અતિશયનો મહિમા છે.

“રક્ત એટલે લાલ” લાલ પરમાણુઓના પ્રવાહી પદાર્થ રૂપ લોહી હોય છે. અને એ રાતા રક્ત ને આશ્રિત દેહનું માંસ પણ રક્ત રંગી હોય છે. આ માનવ દેહના બંધારણુને અબાધિત રીતે સાચવીને, લોહી અને માંસના રંગીન રજકણોનો ત્યાગ કરી પ્રવેત રજકણોના સંચલ-રૂપ લોહી અને માંસની સર્વાંશે પ્રવેતતા એ ભગવંતના અતિશયને આભારી છે. લોહીના પ્રવેત રજકણોથી શરીર અતિ બળવાન, અતિ રૂપવાન અને અતિ સૌંદર્યધારક બને છે. એ કુદરતી નિયમ પણ આમાં સમાયેલો છે, કારણુ કે પ્રભુના દેહનું બળ અને કાન્તિ ચરમ સીમાના અતિશય છે.

માનવ શરીરના આહાર અને નિહાર ધૃણાત્મક અને જુગુપ્સાહાયક છે. જે દ્રશ્યો આંખને જેવા રુચિકર બનતાં નથી, શરીરના બંધારણુ સાથે આહાર નિહારનો ધનીષ્ટ સંબંધ છે તેને નિવારી શકાય નહીં. શરીરને પોષણુ યોગ્ય પદાર્થો આપવા, તે આહાર અને તે આહાર માટે આપેલા પદાર્થોમાંથી પોષણુના તત્ત્વો શરીર સંચાલન કાર્યમાં વપરાઈ જતાં, બાકી રહેલ નિસત્વ અને નકામા પદાર્થોનો શરીર દ્વારા ત્યાગ કરવો તે નિહાર છે, આ બંને ક્રિયાઓ શરીરના અસ્તિત્વ સાથે સરભાગેલી અને શરીરના નાશ સુધી રહેનારી ક્રિયાઓ છે. માનવ સમુદાયની આ ધૃણાત્મક ક્રિયાઓ છે પણ માનવ શ્રેષ્ઠ ભગવંતોની આહાર-નિહારની પ્રવૃત્તિ અર્મચક્ષુથી અગોચર હોય છે. જેથી ધૃણાત્મકપણાની કોઈ અસર ભગવાનના આહાર-નિહારથી ઊપજતી નથી. સામાન્ય રીતે માનવીઓ માટે એકાંતમાં મળત્યાગ અને જ્યાં ત્યાં જેમ તેમ ન જમતાં,

૧૦૨ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

પોતાને ઘેર આવી, લોજન-આસને બેસી (જમવાના નિયત સ્થળે બેસી) લોજન કરવાની પ્રથા તે શ્રેષ્ઠ પ્રથા છે. ભગવાનના આહાર-નિહાર ચર્મચક્ષુથી અગોચર રહે છે તે ભગવાનના અતિશયની જ બલીહારી છે.

માનવદેવનું મળરહિતપણું, દેવશરીરથી પણ અનંત વિશેષ માનવદેવનું રૂપ અને બળ, સફેદ લોહી અને માંસ. માનવદેહના આહાર-નીહારની અગોચરતા અને સુગંધના પરમાણુઓના પુંજ સમાન શ્વાસોશ્વાસ વહેવો એ ચારે અસાધારણ બાબત છે. સંખ્યાતા માનવ દેહના બંધારણમાં ફક્ત અતિ-અલ્પ સંખ્યામાં થતાં શ્રી જિનેશ્વર દેવોના દેહ-બંધારણમાં થતો આ અલૌકિક ફેરફાર તે શ્રી જિન-નામ કર્મ-રૂપ મહા પુન્યનો પ્રભાવ છે.

માતાના કુક્ષી પ્રવેશથી જ જે મહા પુન્ય પ્રકૃતિના પુન્યોદયની શરૂઆત થાય છે અને જે અતિશયરૂપ ગણાય છે તે અતિશયોને મૂળાતિશય કહેવાય છે.

સમવસરણની સમૃદ્ધિ-એ માનવ સમુદાય માટે કલ્પનાતિત સમૃદ્ધિ જેવી સમૃદ્ધિ જણાતી હોય છતાં જે જિન નામ કર્મના પ્રભાવે દેવો દ્વારા શ્રી જિન-ભગવંતોને સાંપડેલી સમૃદ્ધિ છે. તે દેવકૃત રચનાઓ પ્રભુના અતિશયના પ્રભાવે અમૃતપૂર્વ અહ્લુત બને છે. આ સમૃદ્ધિ માટે શાસ્ત્રોમાં આવતાં વર્ણનોમાં અતિશયોક્તિનો એક પણ અંશ નથી. કોડો દેવોનું સાનિધ્ય એ ભગવંતો માટે માસુલી બાબત છે. દેવો દ્વારા રચાતુ સમવસરણ અને આઠ પ્રાતિહાર્યો વિગેરે દેવકૃત-રચના હોઈ, જરા પણ આશ્ચર્યકારી ગણાય નહીં. ભગવંતોના દરેક અતિશયો અહ્લુત હોવા છતાં, ખરો અલુહત મહિમાતો કર્મક્ષય થતાં, પ્રગટતા અતિશયોનો છે. જે કોઈ અન્યની કૃતિ કે સહાયરૂપ નથી. જે અતિશયો ભગવંતોના પોતાના પુન્ય-પ્રભાવ અને સહભાવથી પ્રવર્તે છે. દેવો કે માનવોના જરાપણુ સહકાર વીના જે અતિશયો પ્રભુના ઉદયાગત-પ્રકૃષ્ટ પુન્ય-બળથી જ પ્રવર્તે છે અને જે અતિશયો પૃથ્વી તળ પર પ્રગટ થએલા પાપોના પરિણામોથી ઉપજતા અનેક સંકટોનું નિવારણ કરી પ્રથમ સુખાનુભવના. અમૃત-પાન આપીને સ્વાનુભવના (આત્મ-સ્વરૂપના) લોજન થાળ પીરસીને પ્રાણીઓની અનાદીની ભૂખ અને તૃષ્ણાનું નિવારણ કરે છે.

પૂર્વોક્ત રોગોની ઉપશાંતિ, નવા રોગોની અનુત્પતિ, વૈરભાવની ઉપશાંતિ, મરકી, અતિવૃષ્ટિ, અનાવૃષ્ટિ, દુષ્કાળ અને સ્વચક્ર કે પરચક્રના આક્રમણથી ઉત્પન્ન થતાં દુન્યવી ઉપદ્રવોની સાહજિક રીતે જ થતી ઉપશાંતિ અને અનુત્પતિ એ નિષ્કારણ ઉપકારી શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતોનો જગતપર પરમ ઉપકાર છે અને એ રીતે જગત ઉપર થતી સંકટોની ઉપશાંતિ એ મહિમાવંત ભગવંતોના અતિશયોની સહજ સ્વાભાવિકતા છે, કારણ કે જેમાં પ્રભુને કાંઈ પરિશ્રમ કરવો પડતો નથી, જેમ પુષ્પની સુવાસ વાતાવરણમાં સહજ રીતે વીના પરિશ્રમે પ્રસરે છે તેમ પ્રભુના પુન્યાતિશયો સહજ રીતે પૃથ્વી તળ પર પ્રસરે છે. અને જેથી પ્રભુ-દેહથી ૨૨૫ યોજન પર્યંત ક્ષેત્રમાં ઉપદ્રવો ઉપશાંત થાય છે અને નવા ઉપજતા નથી.

પ્રભુ-વાણીના ગુણુ ૩૫. ૨થાનક-૯૮

સાતગુણુ શબ્દ સબંધી અને ૨૮ ગુણુ અર્થ સબંધી મળી પ્રભુની પિયુષ સમી વાણી પાંત્રીશ ગુણુયુક્ત હોય છે.

પ્રભુવાણીના શબ્દ-અપેક્ષિત સાત ગુણો:

(૧) સંસ્કારિતા-દરેક શબ્દો વ્યાકરણાદિ-સંસ્કાર યુક્ત શુદ્ધિ પામેલા (૨) ઘોષિત-મેઘ સમાન ગંભીર ઘોષ સાથે આલ્હાહક (૩) ઉપચાર યુક્ત-હૃદયંગમ વિશદતા અને વિદ્રેતા દર્શક (૪) ઉદાત્તારૂપ-ઉચ્ચ વૃત્તિ અને ઉચ્ચ-આશયવાળા (૫) પ્રતિનાદયુક્ત-પ્રતિધ્વનિ (પકઘા) ના પ્રતિકર આંદોલનવાળા. (૬) દાક્ષિણ્યતા - વકલાવોના અંશવગરના સરલતાયુક્ત (૭) ઉપનીત રાગ સહિત- આમ રાગ સહિત માલકોષ આદિ રાગોથી રંજિત.

અર્થની અપેક્ષાએ-૨૮ ગુણો.

(૧) સમ્યગ્ અર્થ (૨) પૂર્વાપર સબંધ (૩) સંશય રહિત (૪) તત્વ નિષ્ઠા-વિવક્ષિત વસ્તુના સ્વરૂપ પદર્શક (૫) શિષ્ટ-અભિમત સિધ્ધાંત રૂપ (૬) પ્રસ્તાવ-દેશકાળ ઉચિત (૭) પ્રખલ-પ્રતિવાદીના કુતર્કદોષ-અસ્ત-પ્રશ્નોના ઉત્તર આપવામાં પ્રખલ સમર્થ અને ઘોષ રહિત (૮) પ્રીતિકારક (૯) પદ વાક્યોની સાપેક્ષતા રૂપ (૧૦) અભિજાત-પ્રતિપાદક ભૂમિકા અનુસાર (૧૧) મધુર-રિનગ્ધ-સાંભળવા ગમે અને સુખદાયક અને તેવા (૧૨) પરનિંદારહિત અને સ્વ-સ્તુતિ રહિત (૧૩) સુસંબધ-ઓછા શબ્દોમાં વધારે વિગતવાળા એટલે થોડામાં ઘણું કહેનાર (૧૪) સ્પષ્ટતા-વર્ણુ-પદ અને વાક્યોથી સ્પષ્ટ (૧૫) સત્ત્વ ગુણુ યુક્ત (૧૬) વર્તકારક-ભુત, ભવિષ્ય અને વર્તમાનકાળ તથા વચન અને લિંગાદિથી યુક્ત (૧૭) વિશેષ અર્થભાવ-અન્યની અપેક્ષાએ વિશેષ અર્થ અને વિશેષભાવ યુક્ત (૧૮) ઉદાર-ઘણી સમજણુ આપે તેવું ઉદાર (૧૯) વિચિત્ર-લિપ્ત લિપ્ત વસ્તુના લિપ્ત લિપ્ત પ્રકારો અને લિપ્ત ક્ષિપ્ત અર્થોથી ભરપૂર (૨૦) મર્મ આઘાત રહિત સમત્વભાવવાહી-કોઈના મર્મ ખુલ્લા પાડે નહીં, સાંભળતા આઘાત લાગે નહીં તેવા સમભાવ-વાહક (૨૧) સ્થિરતાદાયક-શ્રોતાઓને ભ્રાંતિ અને વિક્ષેપ વગર સમજણુમાં સુગમ (૨૨) અવિલંબપદ-ચાકચ-વર્ણુદિની વિલંબ રહિત સ્થાપના અને વિલંબરહિત યથાવસ્થિત ઉચ્ચારણુ (૨૩) વિવક્ષિત-વ્યુચ્છેદ રહિત પરિપૂર્ણ રચના અને વિવક્ષિત અર્થ સહિત (૨૪) ખેદ રહિત-સરલ રીતે સમજાય તેવું અને ગ્રહણુ થઈ શકે તેવું (૨૫) અદ્ભુત અર્થ-પ્રકાશક (૨૬) તત્વ-સ્પષ્ટતા (૨૭) ખડુ પ્રશંસનીય (૨૮) આશ્ચર્યકારક-નવા નવા લાવોને જણાવનાર.

સાત ગુણુ શબ્દ નિષ્ટ અને અઠવાવીસ ગુણુ અર્થનિષ્ટ મગી કુદ પાંત્રીશ ગુણોથી યુક્ત વાણી સર્વ જિનેન્દ્ર ભગવંતોની હોય છે.

અન્ય કેવળી ભગવંતો અને અરિહંત ભગવંતોના કેવળ-જ્ઞાન (જ્ઞાન શક્તિ) સરખાં જ હોય છે. પરંતુ શ્રી અરિહંત ભગવંતોને શ્રી જિન નામ કર્મના મહાપુન્ય પ્રભાવથી વિશિષ્ટ વચનાતિશય યોગ પ્રાપ્ત હોવાથી વાણી વિન્યાસની અદ્ભુત શૈલી અને રોચકતા પ્રાપ્ત થાય છે.

દરેક સંજી તિર્થંચો, મનુષ્યો અને દેવોને ભગવંતોની દેશના પોતપોતાની ભાષારૂપે પરિણમે છે તે ભગવાનની સર્વજ્ઞતા સાથે જિન નામ કર્મ દ્વારા પ્રાપ્ત થએલ વચનાતિશય-બળની ઉચ્ચ કરામત છે. ભાષાના દરેક અણુ-ઉચ્ચારણુ-તાકાત-પરિવર્તન-બળ-તેની અસર તિવ્રતા-મંદતા અને ભાષા અણુઓના જુદા-જુદા સમુહો મિશ્રિત થતાં, ભાષાના પ્રગટ થતાં વિવિધ પરિબળો-એક ભાષાને બીજી ભાષામાં પલટી દેતી તાકાતોના ભાષા પુદ્ગલો અને ભાષામાં અન્ય સહાયક પુદ્ગલ બળોનું સર્વ કેવળી ભગવંતોને જ્ઞાન હોય છે. પણ પોતાના દેહ બંધારણુમાં

૧૦૪ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

તે રીતે પ્રગટ કરવાની વચનબળની રચનાત્મક અને પ્રેરક વિશિષ્ટતા શ્રી અરિહંત ભગવંતોના જ વચન બળમાં હોય છે. જે વિશિષ્ટતા જિન-નામકર્મ નો જ અનુબંધિત વચનાતિશય બળનો પ્રકાર છે. તેમાં કાંઈ ચમત્કાર નથી કે જરાપણ અતિશયોક્તિ નથી. તે સહજ અને સ્વાભાવિક રીતે જ બને છે. શ્રી જિન સુખ દ્વારા બોલાતી ભાષા શ્રોતાઓને પોતપોતાની ભાષા પ્રમાણે પરિણમે છે. તે ભાષા વર્ગણના પુદ્ગલોની પરિણમન શક્તિ છે. અને તે પરિણમન શક્તિનું રહસ્ય સર્વ-સર્વજ્ઞ ભગવંતો સમજે છે. પણ તેનો ઉપયોગ ફક્ત અરિહંત ભગવંતો જ તેને તે રીતની દૈહિક વચન-બળ શક્તિ પ્રાપ્ત હોવાથી કરી શકે છે. જે શક્તિને દર્શન પરિભાષામાં વચનાતિશય કહેવાય છે.

સમવસરણના મર્યાદિત-ક્ષેત્રમાં કોટોની રાંખ્યામાં આવેલા દેવો, મનુષ્યો અને તિર્થંચો નિરાબાધ રીતે સમાઈ શકે છે. તે પાથીવપણના પરિવર્તનના જ્ઞાન દ્વારા અને પરિવર્તન શક્તિના પરિણામ રૂપ, પૌદ્ભિક કાર્ય પરિણામ છે. ભગવાનની દૈહિક અને પૂર્વબદ્ધ પુન્ય શક્તિનો એ નિર્દેશ છે જે સહજ અને સ્વાભાવિક છે. પાથીવતાના પરિણમન અને પરિવર્તન પર સત્તા ભોગવતું પુન્ય બળ શ્રી અરિહંત ભગવંતો ને જ પ્રાપ્ત થાય છે. દર્શન-પરિભાષામાં તે પુન્ય બળને અક્ષીણ મહાલય અતિશય કહેવાય છે.

અરિહંત ભગવંતોનું સમવસરણ-અતિશયો કે વાણીના સમગ્ર ગુણો કોઈ ચમત્કાર રૂપ નથી તેમજ કવચિત્ નીપજતાં અચ્છેરા પણ નથી. તે તો એક ને એક-બે જેવી નિર્વિવાદિત સત્ય હકિકતો છે. શાસ્ત્રોના અદ્ય અભ્યાસથી ગુરુગમના અભાવથી કે બુદ્ધિ મંદતાથી જિન-અતિશયાદિ રૂપ જિન-સમૃદ્ધિ કહાચ સમજી શકાય નહીં તેમ બને પણ ન સમજાય તેવી બાબતોનો શાંત ચિત્તે વિચાર કરી સમજવા પ્રયત્ન કરવો. જાણકાર પાસે સમજવા માટે મહેનત કરવી. પૂરી કૌશિલ્ય કર્યો છતાંય ન સમજાય તો તે બાબત જે રીતે જે શબ્દમાં જ્યાં છે તે રીતે ત્યાં રહેવા દેવી, મારી મચડીને મતિકદ્દપનાને અનુરૂપ વિકૃત કરવી નહીં તેમજ સમજી શકવાથી આ ખોટું છે, માનવા યોગ્ય નથી, તેવા ઘમંડમાં ફસાવું નહીં તેમજ તે બાબતોને ચમત્કારનું રૂપ આપી વિકૃત બનાવવી નહીં.

આઠ-પ્રાતિહાર્ય સ્થાનક-૯૯

આઠ પ્રાતિહાર્યનું વર્ણન અરિહંત ભગવંતના ૧૨ ગુણના વર્ણનમાં આપેલ છે.

તીર્થ ઉત્પત્તિ - સ્થાનક-૧૦૦

શ્રી ઋણલદેવથી શ્રી પ્રાર્થનાથ સુધી તેવીશ તીર્થંકરોને પ્રથમ સમવસરણે પ્રથમ દેશના સમયે તીર્થની ઉત્પત્તિ થઈ છે. શ્રી મહાવીર-સ્વામીને બીજા સમવસરણમાં દેશના આપતા તીર્થ ઉત્પત્તિ થઈ છે.

સાધુ-સાધ્વી શ્રાવક અને શ્રાવિકા રૂપ ચતુર્વિધ સંઘ-ગણધર અને દ્વાદશાંગી-શ્રૂત, ઉપ-ચુક્ત સંઘ-ગણધર અને દ્વાદશાંગીની સ્થાપના તે તીર્થ ઉત્પત્તિ કહેવાય છે

શ્રી મહાવીર ભગવાનની પ્રથમ દેશના સમયે કોઈ પણ મનુષ્યને વિરતીધર્મના પરિણામ

થયા નહીં તેથી શ્રી મહાવીર દેવને બીજા સમવસરણી દેશના સમયે ચતુર્વિધ સંભ-ગણુધર અને દ્વાદશાંગી રૂપ તીર્થ ઉત્પત્તિ થઈ છે માટે જ શ્રી મહાવીર દેવની પહેલી અભાવિત પર્ષદ્દા એ અરહેરૂ ગણાય છે

તીર્થ પ્રવૃત્તિ કાળ-સ્થાનક-૧૦૧

બીજા તીર્થકરના તીર્થની ઉત્પત્તિ ન થાય ત્યાં સુધી પૂર્વ તીર્થકરને તીર્થ-પ્રવૃત્તિ કાળ જાણવો.

શ્રી મહાવીર સ્વામી તીર્થ-પ્રવૃત્તિકાળ પાંચમાં દુષમ આરાના અંત પર્યાંત છે. શ્રી મહાવીર કેવળજ્ઞાન પર્યાય ૨૯ વરસ પાઠ માસ અને નિર્વાણ પછી શેષ ચોથા આરાના ૩ વરસ ૮૧ માસ અને પાંચમા આરાના ૨૧૦૦૦ મળી કુલ ૨૧૦૩૩ વરસ અને બે માસ શ્રી મહાવીર પ્રભુના તીર્થને પ્રવૃત્તિ કાળ જાણવો.

શ્રી તીર્થકર ભગવંતોના કેવળજ્ઞાનથી આરંભી પાછળના તીર્થકરને કેવળજ્ઞાન ન થયું હોય ત્યાં સુધીનો કાળ તીર્થ પ્રવૃત્તિકાળ જાણવો.

શ્રી ઋષભદેવ કેવળી-પર્યાય ૧ હજાર વરસ-ચુન એકલાખ પૂર્વ અને શ્રી ઋષભ દેવભગવાનના નિર્વાણ સમયે શેષ ત્રીજા આરક ૩ વરસ સાડા આઠમાસ અને ચોથા આરો ૪૨૦૦૦ વર્ષ-ચુન એક કોટાકોટી સાગરોપમ અને પાંચમો આરો ૨૧૦૦૦ વરસ મળી શ્રી ઋષભદેવથી શ્રી મહાવીર ભગવાન સુધી ચોવીસે તીર્થકર ભગવંતોનો તીર્થ-પ્રવૃત્તિકાળ ૨૨ હજાર વર્ષ-ચુન એક કોટાકોટી સાગરોપમ ૧ લાખ પૂર્વ ૩ વરસ અને ૮૧ માસ છે.

તીર્થ વ્યુત્પત્તિકાળ સ્થાનક-૧૦૨

તીર્થ-વ્યુત્પત્તિ-ધર્મ વ્યુત્પત્તિકાળ

શ્રી સુવિધિનાથથી શ્રીધર્મનાથ ભગવાન સુધીના સાત ભગવાનના તીર્થ તીર્થ વિરહેકાળ અનુક્રમે ૦૧, ૦૧, ૦૧૧, ૦૧, ૦૧૧, ૦૧ અને ૦૧ પદ્યોપમ મળી અગિયાર ૦૧ પદ્યોપમ એટલે ૨૧૧૧ પદ્યોપમ કાળ તીર્થ વિરહેકાળ જાણવો.

પાઠાંતર : ૧-૧-૩-૧-૩-૧ અને-૧ એમ અનુક્રમે ૧૧ પદ્યોપમ તીર્થ વિરહેકાળ જાણવો.

શેષ-૧૭ તીર્થકર ભગવંતોના તીર્થ તીર્થ વિરહેકાળ નથી.

મનહર છેદ

ઋષભ સુવિધિ સુધી એક દષ્ટિ વાદવીના, અંગ અગિયાર હોય એવો ખ્યાલ આણવો; સુવિધિથી શાંતિ વચ્ચે પુણાત્રણ પદ્યોપમ, દ્વાદશાંગીનો વિરહેકાળ લલિત પ્રમાણવો.

હુહો

શાંતિનાથથી વીર સુધી અંતર આઠતું વેદ

અંગ રહ્યા ત્યાં સુધી પણ દષ્ટિવાદ વિરહેકાળ - ૧

(આગમસાર સંબંધ-લલિતવિજયજી)

૧૦૬ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

દષ્ટિવાદ સિવાયના અગિયાર અંગતુ પ્રવર્તન હોય તે કાળને પૂર્વ-વિચ્છેદ કાળ સમજવો અને શ્રી સુવિધિનાથથી શ્રી ધર્મનાથના તીર્થ જે તીર્થ વિચ્છેદ કાળ કહ્યો છે. તે તીર્થ વિચ્છેદ કાળમાં સમગ્ર દ્વાદશાંગીનો વિચ્છેદ સમજવો. તીર્થ વિચ્છેદકાળમાં દ્વાદશાંગી શ્રુત હોય નહીં.

પ્રથમ ગણધરોના નામ-સ્થાનક-૧૦૩

ચોવીશે તીર્થકર ભગવંતોના પ્રથમ ગણધરના નામો અનુક્રમે

(૧) પુંડરીક (૨) સિંહસેન (૩) ચારુદત્ત (૪) વજ્રનાભ (૫) ચમરગણિ (૬) સુદ્યોત (૭) વિહર્ભ (૮) દિત્ત (૯) વરાહ (૧૦) નંદ (૧૧) કૌસ્તુભ (૧૨) સુભુમ (૧૩) મન્દર (૧૪) યશોધર (૧૫) અરીષ્ટ (૧૬) ચક્રાયુધ (૧૭) શાંભ (૧૮) કુંભ (૧૯) ભિષજ (૨૦) મદિલ (૨૧) શુંભ (૨૨) વરદત્ત (૨૩) આર્યદિન્ન (૨૪) ઇન્દ્રભુતી.

પાઠાંતર : (૮) દત્તગણિ (૯) વૃષભગણિ (૧૯) અભિક્ષક

શ્રી મહાવીરદેવના ૧૧ ગણધર-ગણ અને શિષ્ય સંખ્યા.

(૧) ઇન્દ્રભૂતિ (૨) અગ્નિભૂતિ (૩) વાયુભૂતિ (૪) વ્યક્ત (૫) સુધર્મા (૬) મંડિતપત્ર (૭) મૌર્યપુત્ર (૮) અકંપિત (૯) અચલબ્રાતા (૧૦) મેતાર્ય (૧૧) પ્રભાસ

દરેક ગણધરોની શિષ્ય સંખ્યા અનુક્રમે

(૧થી ૫) દરેકના ૫૦૦ શિષ્ય (૬) ૩૫૦ (૭) ૩૫૦ (૮થી ૧૧) દરેકને ૩૦૦ શિષ્ય મળી અગિયારે ગણધર ભગવંતોનાં શિષ્ય પરિવારની સંખ્યા ૪૪૦૦ છે.

ક્રમાંક ૮ થી ૯ મા ગણધરનો ૧ ગણ અને ક્રમાંક ૧૦થી ૧૧માં ગણધરનો ૧ ગણ અને ક્રમાંક ૧થી ૭ ગણધરના દરેકના એક એક મળી ગણ ૯ છે.

મુખ્ય પ્રવર્તિની-મુખ્ય સાધ્વીના નામો-સ્થાનક ૧૦૪

ચોવીશે તીર્થકર દેવોની મુખ્ય પ્રવર્તિનીના નામો અનુક્રમે

(૧) આહ્લી (૨) ક્ષાણુની (૩) શ્યામા (૪) અન્જિતા (૫) કાશ્યપી (૬) રતિ (૭) સોમા (૮) સુમના (૯) વારુણી (૧૦) સુયશા (૧૧) ધરિણી (૧૨) ધરણી (૧૩) ધરા (૧૪) પદ્મા (૧૫) શીવા (૧૬) શ્રુતી (૧૭) દામિની (૧૮) રક્ષિકા (૧૯) બંધુમતી (૨૦) પુષ્પાવતી (૨૧) અનિલા (૨૨) યક્ષદત્તા (૨૩) પુષ્પચુલા (૨૪) ચંદનબાળા.

મુખ્ય શ્રાવક તથા મુખ્ય શ્રાવિકાના નામ-સ્થાનક-૧૦૫-૧૦૬

શ્રી ઋષભદેવના પ્રથમ શ્રાવક શ્રેયાંસ, શ્રી નેમિનાથના નંદ, શ્રી પાર્શ્વનાથના સુદ્યોત અને શ્રી મહાવીર સ્વામીના પ્રથમ શ્રાવકનું નામ શંખ, ઋષભદેવ ભગવાનની પ્રથમ શ્રાવિકા સુભદ્રા, શ્રી નેમનાથ ભગવાનની મહાસુવતા, શ્રી પાર્શ્વનાથની સુનંદા અને શ્રી મહાવીર સ્વામીની પ્રથમ શ્રાવિકાનું નામ સુલસા છે. એ રીતે ચાર ભગવાનના મુખ્ય શ્રાવક તથા મુખ્ય શ્રાવિકાના નામ જાણવા, શેષ ૨૦ ભગવંતોના શ્રાવક-શ્રાવિકાના નામ અપ્રસિદ્ધ હોવાથી મળેલ નથી.

શ્રી જિન ભક્ત રાજઓના નામ અને દાન કથન-સ્થાનક-૧૦૭

ચોવીશે તીર્થંકર દેવોના ભક્ત રાજઓના નામ અનુક્રમે-

(૧) ભરત ચક્રવર્તી (૨) સગર ચક્રવર્તી (૩) મૃગસેન (૪) મિત્રવીર્ય (૫) સત્યવીર્ય (૬) અજિતસેન (૭) દાનવીર્ય (૮) મધવા (૯) યુધ્ધવીર્ય (૧૦) સીમંધર (૧૧) ત્રિપદવાસુદેવ (૧૨) દ્વીપૃષ્ઠ વાસુદેવ (૧૩) સ્વયંભુ વાસુદેવ (૧૪) પુરુષોત્તમ વાસુદેવ (૧૫) પુરુષસિંહ વાસુદેવ (૧૬) કુણ્ણક (૧૭) કુબેર (૧૮) સુભૂમ ચક્રવર્તી (૧૯) અજિત (૨૦) વિજય (૨૧) હરિષેણુ ચક્રવર્તી (૨૨) કૃષ્ણ વાસુદેવ (૨૩) પ્રસેનજિત (૨૪) શ્રેણિક

પાઠાંતર : (૩) મિત્રસેન

જિન ભક્તરાજ ભરત ચક્રવર્તીને આરીસા ભુવનમાં કેવળજ્ઞાન

પ્રથમ તીર્થંપતિ યુગાદિનાથ શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનને સોપુત્ર અને એ પુત્રીઓનો પરિવાર હતો. તેમાં જ્યેષ્ઠ પુત્ર શ્રી ભરત મહારાજ આ અવસર્પિણી કાળના-પ્રથમ ચક્રવર્તી મહારાજ હતા. તેઓ આરીસા ભુવનમાં (દેહુ વિભુષા શંગાર ભવનમાં)- અનિત્ય ભાવ ભાવતાં, કેવળજ્ઞાન પામ્યા હતાં. શ્રી આદીશ્વર ભગવાનના સો પુત્રો અને એ પુત્રીઓ તદ્દભવ-મોક્ષ પામ્યા છે. ભરત ચક્રવર્તીની પછીના સાત રાજવીઓ ભરત ચક્રવર્તીની માફક આરીસા ભુવનમાં કેવળજ્ઞાન પામ્યા હતાં. ભરત ચક્રવર્તીથી આઠ પાટ પરંપરા સુધીમાં આરિસા ભુવનમાં કેવળજ્ઞાન પામેલ આઠ રાજવીઓના નામ (૧) ભરત (૨) આદિત્યશા : (૩) મહાયશા : (૪) બળભદ્ર (૫) બળવીર્ય (૬) કીર્તિવીર્ય (૭) જળવીર્ય (૮) દંડવીર્ય આદિ આઠે રાજઓ સાનુકૂળ ભોગ સામગ્રીથી ભરપૂર ભુવનમાં, વિશાળ રાજ્યરિદ્ધિના સત્તા કાળમાં, શરીરની સુંદરતા અને વિકસતા-બળની વયમાં, આકર્ષક અભિનયયુક્ત અનેક અતિ લાવણ્યમય સુંદર સુંદરીઓના સમુહમાં જેને જગત ઝંખે છે તે બધા સુખોની પ્રાપ્તિ થવા છતાં-પણ નયનો દ્વારા દેહરૂપને નીરખતાં, નીરખતાં, અંતર અક્ષુ ખુલતા, આત્મદર્શન પામી તત્ક્ષણ ક્ષપક શ્રેણી ઉપર આરોહણ કરી, આરીસાના આલંબને કેવળજ્ઞાનરૂપી આરાસો મેળવનાર એ ભરત રાજ અને તેના અનુગામિ-પાટના અધિપતી બાકીના સાત રાજઓનો ભિતરનો સમયગૂ બળનો કેટલો ઉન્નવળ અને વિશાળ હશે ?

ભરત ચક્રવર્તીની પાટ પરંપરાના અસંખ્ય રાજઓ મોક્ષગામી બનેલ છે. શ્રી ઋષભદેવ ભગવાન અને શ્રી અજિતનાથ ભગવાનનો અંતરકાળ પ૦ લાખકોડ સાગરોપમનો હતો. તેટલા લાંબા કાળ સુધી ભરત મહારાજની પાટ પર આવેલા દરેક મહારાજઓ મોક્ષપદ પામ્યા છે.

ભરતની પાટે ભુપતી રે, સિદ્ધિવર્યા ઇણે કાય સહુણા;
અસંખ્યાતા જિહાં લગે રે, હુઆ અજિત-જિન-રાય સહુલા.

(નવાણુ પ્રકારી પૂજા - શ્રી વીર વિજયજી)

શ્રી મહાવીર ભક્ત શ્રેણીક મહારાજ કે જે આવતી ચોવીશીના પ્રથમ તીર્થંપતિ શ્રી પદ્મનાભ જિન થવાના છે. તે શ્રેણીક મહારાજનો શ્રીમહાવીરદેવ પ્રત્યે એવો અવિહત અસ્થિ-મનજી પ્રેમ હતો કે હૃદયના પ્રત્યેક થડકારે અને રક્તાભિસરણુના પ્રત્યેક ધડકે-દેહાલયના દરેક પ્રદેશ

૧૦૮ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

મહાવીર નામ શુન્બતું હતું. અરિહંત પદ-ગુણ શુન્બતથી અરિહંત પદ પ્રાપ્ત કરનાર એ મહાનુ-ભાવને-દ્રવ્ય તીર્થ કરને કોટિ કોટિ વંદન !

જિન-આગમન વધાર્થ. વૃત્તિદાન અને તુષ્ટિદાન- સ્થાનક-૧૦૭

પૃથ્વી પીઠ પર મહાપ્રભુ શ્રી તીર્થ કર ભગવાનના પાદ સંચાર થતા, સમસ્ત પૃથ્વીતળ વિક્રસ્વર અને આલ્હાહક અને છે. પૃથ્વીના પેટાણમાં રહેલા પૃથ્વીના શુપ્તરસ રૂપી શુપ્ત રહેતા અમૃત ઝરણાનું પૃથ્વીમાતા-એ-પૃથ્વી પર સીંચન કરી, પોતાના પનોતા પુત્રના સ્વાગત અને વધાર્થ માટે, ઋતુચક્રના સુંદર રાસમંડળ રચી, આત્મ-રાસ રસિક પ્રભુના પગલે પગલે, નિર્સર્ગના નિર્દોષ નૃત્ય અને પુશનુમા વાતાવરણ સર્જીને, ચોતરફ સ્વાગતના સ્વસ્તિક પુર્ષો. ક્ષેત્રો અને ઉદ્યાનો વિક્રસ્વર ખની વીતરાગ દેવના ચોવારણા લેતાં, વધાર્થ વ્યક્ત કરવા લાગ્યા. વૃક્ષો અને વનલતાઓ, વલ્લિકાઓ લળી લળીને નમન કરવા દ્વારા સર્વસંગ પરિત્યાગીનું સ્વાગત કરવા લાગ્યા. પક્ષીઓ સ્વયંબુદ્ધ દ્વિક્ષિતના દેહને વર્તુલાકાર રચી, ભવપરિકરમાથી મુક્ત બનેલા ભગવાનના દેહને પ્રદિક્ષણા દેવા લાગ્યા.

એ મહા માનવના મહાપ્રભાવે, વાતાવરણ સુસંવાહિત બન્યું અને માનવહૃદયની ભક્તિ અને પ્રીતિની ભાવનાઓની જાગૃતિએ ભક્તિ-ભાવ ભરપૂર, ઠેર ઠેર સ્વાગતના અને વધાર્થના ડંકા વગાડ્યા.

એ યુગ પુરુષ ચોગીની પધરામણીની વધાર્થના સમાચાર સાંભળતાં ચક્રવર્તી રાજાઓની સમસ્ત રોમરાજી વિક્રસ્વર અને છે. આનંદની અતિ વિરલ ક્ષણ પ્રાપ્ત થતાં, એ ક્ષણને જીવનની અમુદ્ય ક્ષણ માની, અતિ હર્ષિત બની પ્રભુ પધાર્યાની વધાર્થ આપનાર વનપાલકને ચક્રવર્તી રાજાઓ સાડાબાર લાખ સુવર્ણ મુદ્રાનું વૃત્તિદાન આપે છે. અને ૧૨૧૧ કોડ સુવર્ણ મુદ્રાનું પ્રીતિદાન આપે છે. અને એ રીતે નિઝંથના આગમને પોતાના ધન-નિધાનને ધન્ય બનાવે છે.

ત્રણખંડ વસુધા પતિ વાસુદેવો પ્રભુ પધાર્યાની વધાર્થ પ્રસંગે ૧૨૧૧ લાખ રૂપ્યમુદ્રા વૃત્તિ-દાન અને ૧૨૧૧ કોડ રૂપ્ય મુદ્રા પ્રીતિદાન આપી સ્વ. સંપત્તિને સાર્થક કરે છે. અન્ય માંડલીક રાજાઓ તારક પરમાત્માની પધરામણીના સમાચાર આપનારને ૧૨૧૧ હજાર રૂપ્ય મુદ્રાનું વૃત્તિદાન અને ૧૨૧૧ લાખ મુદ્રાનું પ્રીતિદાન દેવા દ્વારા આજીવન આજીવિકાની ચિંતા રહિત બનાવે છે. અન્યનાગરિકો પણ પોતાની શક્તિ પ્રમાણે પ્રભુ આગમન વધાર્થ પ્રસંગે ઉલસીત બની દાન આપે છે.

શ્રી જિનેન્દ્ર દેવોના આગમન પ્રસંગે, વધાર્થ પ્રસંગે અપાતાએ વૃત્તિદાન અને પ્રીતિદાનમાં.

અંતરના આહર, ભક્તિની ભાહર અને રનેહના સાગરની ઉભરાતી સપાટી સમાચેલી છે. પાડાંતર વાસુદેવોનું વૃત્તિદાન અને પ્રીતિદાન અન્યત્ર સાડા બાર કોડ રૂપ્ય મુદ્રા દર્શાવેલ છે.

શાસન અધિષ્ટાયક દેવ-દેવીઓ ૧૦૮-૧૦૯

શ્રી જિનેન્દ્ર દેવોએ પ્રવર્તાવેલ શાસન એ એક જ જગતમાં તારક તીર્થ છે. જે જગતના જીવો માટે અતિજરૂરી શાસન છે, જગતમાં પ્રવર્તતા અનેક શાસનોમાં શ્રી જિનશાસન સિવાય

કોઈ પણ શાસન આત્મ-તારક શાસન નથી અને જિનેન્દ્ર-દેવો સિવાય કોઈ તારક દેવ નથી. તેવી સાચી સમજણપૂર્વક ચંતર દેવ નિકાયના યક્ષ વિભાગના દેવ દેવીઓ શ્રી જિનશાસનનું સેવાકાર્ય અતિ હર્ષપૂર્વક સંભાળે છે. જે શાસન જરૂરી છે તેનું જતન કરવાનું પણ જરૂરી હોવાનું માનીને શાસન રક્ષક યક્ષ અને યક્ષિણીઓ શાસન-પર આવતાં વિઘ્નો દૂર કરે છે. અને શાસન-સેવાને પોતાની ફરજ માની આજીવન સેવા આપે છે. શાસન સેવા કરી પોતાના જીવનને કૃતાર્થ અને ધન્ય બનાવે છે.

ચોવીશે તીર્થંકર ભગવંતોના શાસન રક્ષક દેવ દેવીઓના નામ અનુક્રમે-

જકખા ગોમુહ મહજકખ તિમુહ જકખેસ તુંબર કુસુમો,
માયંગ વિજય અ જિઆ બંભો મણુઓ સુરકુમારો — ૭
છમ્મુહ પયાલ કિન્નર ગરૂદો ગંધવ્વ તહય જકિખંદો,
કુખેર વરૂણો ભિઉડી ગોમેઠો પાસ માયંગો — ૮
દેવીઓ ચક્રેસરી અજિઆ દુરિઆરિ કાલિ મહાકાલી,
અચ્યુઅ સંતા બલા સુતારયા-સોય સિરિવચ્છા — ૯
ચંડા વિજયં કુસિ પન્નઈત્તિ નિવ્વાણિ અચ્યુઆ ધરણી,
વઈરૂદ્ધુતા ગંધારિ અંબ પહમાવઈ સિધ્ધા - (૧૦)
(સંતિકરં સૂત્ર)

શાસન રક્ષક યક્ષોના નામ અનુક્રમે

(૧) ગોમુખ (૨) મહાયક્ષ (૩) ત્રિમુખ (૪) ઇન્દ્ર (૫) તુંબર (૬) કુસુમ (૭) માતંગ
(૮) વિજય (૯) અજિત (૧૦) બ્રહ્મા (૧૧) મનુજ (૧૨) સુરકુમાર (૧૩) ષરમુખ (૧૪) પાતાળ
(૧૫) કિન્નર (૧૬) ગરૂડ (૧૭) ગંધર્વ (૧૮) યક્ષેન્દ્ર (૧૯) કુખેર (૨૦) વરૂણ (૨૧) બ્રહ્મી (૨૨)
ગોમેઘ (૨૩) પાર્શ્વ (૨૪) માતંગ.

પાઠાંતર : નામો (૪) યજ્ઞેશ (૧૧) ઇન્દ્ર (૨૩) વામન

શાસન રક્ષક ૨૪ યક્ષણીઓના નામ અનુક્રમે

(૧) ચક્રેશરી (૨) અજિતા (૩) દુરિતારી (૪) કાળી (૫) મહાકાળી (૬) અચ્યુતા (૭)
શાંતા (૮) જ્વાલા (૯) સુતારિકા (૧૦) અશોકા (૧૧) શ્રીવત્સા (૧૨) ચંડા (૧૩) વિજયા
(૧૪) અંકુશા (૧૫) પ્રહાપિત (૧૬) નિર્વાણી (૧૭) અચ્છુપ્તા (૧૮) ધારણી (૧૯) વૈરૂપ્યા (૨૦)
દત્તા (૨૧) ગાંધારી (૨૨) અંબા (૨૩) પદ્મમાવતી (૨૪) સિધ્ધાયિકા.

પાઠાંતર : નામો (૧) પ્રતિચક્રા (૬) સુશ્યામા (૮) ભૃકુટી (૧૧) માનવી. (૧૨) પ્રવરા (૧૩)
વિહિતા (૧૫) પન્નગા કંદપો (૧૭) બલા-બાલા-અચ્યુતા (૨૦) નરહતા અચ્છુપ્તા (૧૮) ધારણી.

શ્રી તીર્થંકર દેવ અને તીર્થ

છદમસ્થ સ્થિતી છેદી જિન નામ કર્મ ઉદ્ધે,
સર્વજ્ઞ થઈને સ્થાપ્યુ એ તીર્થંનું શરણુહો.
(તત્ત્વવિચાર સ્તવનાવળી)

દેશ કે દુનિયાની સત્તા, અધિકાર કે સંપત્તિથી મળતા, કોઈ પણ પદના અધિકારની અંખના શ્રી અરિહંત ભગવંતોને હોતી નથી, સંસારના દરેક પદો અને સંસારના દરેક અધિકારોના માટે સંપૂર્ણ યોગ્યતા ધરાવતા હોવા છતાં તે દરેકના પૂર્ણ પરિહારી અને મહાત્યાગી એવા શ્રી અરિહંત ભગવંતો પદાતીત પરમ પુરુષ છે.

મારાપણાની સ્વાર્થ દૃષ્ટિથી સરખયેલા, હું અને મારાપણાના આવેથી પોષાયેલા, તેવા હરકોઈ દેશ, જાતિ કે સંપ્રદાયના સંકુચિત સંચાલનોના અંશને પણ જે ભગવંતો અસ્પૃશ્ય માને છે. જેઓ એકેન્દ્રિયથી માંડીને પંચેન્દ્રિય સુધીના સચરાચર પ્રાણી જગતના સર્વપ્રાણીઓ પ્રત્યે 'વસુધૈવ-કુટુંબકર્મ'ની વિરાટ સદ્ભાવનાના વાહક છે. તેવા જગતદેવે કરેલ તીર્થ સ્થાપના એકાંતિક કે એક પક્ષિય નથી. નિયત નિયમ અને શિસ્તના ચુસ્ત પાલન વડે, કોઈ પણ માનવ તે તીર્થના સભ્ય બની શકે છે, અને તીર્થંકર ભગવંતોએ ફરમાવેલ આજ્ઞાંકિત પ્રવૃત્તિઓથી પ્રવૃત્ત બની સ્વચ્છ સાધી શકે છે. એ રીતે હરકોઈ માનવ નિયમ અને શિસ્તના સ્વીકારથી તીર્થમાં પ્રવેશ પામી શકે છે.

તીર્થસ્થાપના એ કોઈ નવી પ્રનાળીકા કે નવી પ્રવૃત્તિ નથી, પરાપૂર્વથી ચાલી આવતી સનાતન સ્થાપના છે. દરેક ભગવંતોની તીર્થ-સ્થાપના સરખી જ હોય છે.

સદ્ધર્મ આરાધનાના ફળો આરાધકોને મુખ્ય એ રીતે ફલિતાર્થ બને છે. કર્મની નિર્જરા રૂપે અને શુભ-આશ્રવથી પૂન્યના શુભ બંધરૂપે ફળદાયી બને છે. નિકાચિતપણે દૃઢ થયેલા શુભ કે અશુભ ગમે તે પ્રકારના કર્મબંધો ઉદ્ધયકાળે બાંધનારે અવશ્ય ભોગવવા પડે છે. પૂર્વ-ભવમાં તીર્થંકર ભગવંતોના આત્માએ સદ્ધર્મ-આરાધના વડે જિન નામ કર્મરૂપ નિકાચિત પુન્ય પ્રકૃતિનો શુભ બંધ બાંધેલ હોવાથી, તે મહા શુભ જિન નામ કર્મના ઉદ્ધયથી, અરિહંતના ભવમાં અરિહંત પદની સર્વ સમૃદ્ધિ અને અરિહંત પદના સર્વ મહા-પ્રભાવો પ્રાપ્ત થાય છે, અને ઉદ્ધયકાળમાં વર્તતા તે શુભ કર્મની પાવન પ્રેરણાથી શ્રી તીર્થંકર ભગવંતો તીર્થની સ્થાપના કરે છે. તીર્થંકર ભગવંતો દ્વારા થતી તે તીર્થ સ્થાપના, ભયંકર ભવ સમુદ્રમાં સુરક્ષિત અને સુવ્યવસ્થિત બંદર સમાન છે. જે તીર્થ બંદરેથી ભવ પ્રવાસના વર્ણુનો પ્રવાસમાં ઉપયોગી સાધનોની પ્રાપ્તિ, સાધનોની સમર્થતાની વિગતો, પ્રવાસમાં સાવચેત રહેવા માટેની સુચનાઓ, અને માર્ગમાં આવતી દરેક મુશીબતોની સંપૂર્ણ વિગતો અને મુશીબતોના સામનાના સઘળા ઉપાયો તે તીર્થ બંદરેથી, પ્રાણી પ્રવાસીઓને વિગતવાર મળે છે. તીર્થ બંદરેથી મળતી સામગ્રી અને સાધનોનો તથા પ્રવાસ ઉચિત સૂચનાઓનો સંપૂર્ણપણે સાવચેત બની ઉપયોગ કરનાર પ્રવાસીઓ તીર્થ-બંદરેથી શ્રેમક્રુશળતાપૂર્વક ઇચ્છિત શ્રેષ્ઠ સ્થળે-(સ્વનગરે) પહોંચી શકે છે.

વ્રત અને આરાધનાની કક્ષા અને નર-નારીના ભેદ વડે, મહાવ્રતધારી સાધુ-સાધ્વી અને અણુવ્રતધારી શ્રાવક અને શ્રાવીકા કહેવાય છે. આરાધકના એ ચારે વિભાગના સમુહને તીર્થ કહેવાય છે. વ્રત અને આરાધનાનાં પ્રકાર જુદા જુદા હોવા છતાં, ચારે વિભાગના સમુદાયનું ધ્યેય, ભવનિસ્તાર પામવાનું એકસરખું હોય છે. તે ભવનિસ્તારની ભાવનાનું સદ્દલક્ષ્ય એજ તીર્થના સભ્યની મુખ્ય લાયકાત છે. શરૂઆતની એ સભ્યતા સમય જતાં મહાવ્રતોની વિશાળતા રૂપ બને છે. તીર્થમાં અસભ્યને પ્રવેશ મળતો નથી કારણ કે અસભ્યતા એ ગુણના અંશ વગરનો

ખાલી શુન્યાવકાશ છે. ઇષ્ટ કાર્યના સર્જનો માત્ર “ છે ” માંથી જ સર્જાય છે. “ નથી ” માંથી કંઈ પણ નીપજતું જ નથી. એટલે કે ભવનિસ્તારની ભાવના એ દરેક તીર્થ સભ્યની પ્રથમ સભ્યતા છે. આચારમાં અણુભિતરેલી અને વિચારમાં જ રહેલી ભવનિસ્તારની ભાવના પણ એ ભવ વૃક્ષના મૂળને ખાળનાર જલદ અગ્નિ સમાન છે. એ સદ્લક્ષ્ય રૂપ અગ્નિ કણનું જતન ખૂબ જરૂરી છે. જો એ સદ્લક્ષ્ય રૂપ અગ્નિકણ ખુઝાય જાય તો તેવા તીર્થ-સભ્યની સભ્યતા ચાલી જાય છે.

શ્રી અરિહંત ભગવંતોએ પ્રરૂપેલ નિયમોને અનુસરી સર્વ વિરતી ધારક પુરુષ અને સ્ત્રી વર્ગને સાધુ સાધ્વી કહેવાય છે. દેશથી કે અદ્વાપાંશથી વિરતીધર્મને ધારણ કરનાર અથવા સમ્યક્ શ્રદ્ધાપૂર્વક વિરતીધર્મની સદ્દહલણા કરનાર પુરુષવર્ગ તથા સ્ત્રીવર્ગને શ્રાવક શ્રાવિકા કહેવાય છે.

શ્રદ્ધા-વિવેક અને ક્રિયાના ત્રિગુણાત્મક બળ વડે સર્વથી કે દેશથી ધર્મ સાધના સાધતા સાધુ-સાધ્વી અને શ્રાવક-શ્રાવિકાઓ ત્યાગ અને ભોગતા ગુઠા ગુઠા છેડા ઉપર ઉમેડા હોવા છતાં સદ્માર્ગનું લક્ષ એક હોવાથી, ચારે વિભાગ એક તીર્થનો સમુદાય ગણાય છે.

તીર્થંકર ભગવાનના પ્રથમ શિષ્ય દ્વાદશાંગીની રચના રચનાર અને સાધુ ગણના ધારકને ગણુધર કહેવાય છે. પ્રભુ મુખથી ઉત્પત્તિ સ્થિતી અને લય સંબંધી ત્રિપદી (ત્રણ વાક્યો) સાંભળવા માત્રથી અર્થગંભીર વિચારણા અને સદ્ભાવોના સ્ફુરણા બળે, ગણુધર ભગવંતો દ્વારા તાત્કાલિક રચાએક શ્રુત તે દ્વાદશાંગી શ્રુત છે. ગણુધર ભગવંતો સ્વયં વિશાળ જ્ઞાનનો પુરવઠો ધરાવતાં હોય છે. ફક્ત ભગવાને કરેલ એક અંગુલી નિર્દેશ એટલે કે ત્રિપદીના મળેલ સંકેતે, ગણુધર ભગવંતોને શ્રુત રચનાની સમસ્ત ખૂબી સમજમાં આવી જાય છે અને સ્ત્રીતરમાં ભરેલ જ્ઞાન પૂરવઠો તાત્કાલિક શ્રુતરૂપે પરિણમી, અદ્ભુત દ્વાદશાંગી શ્રુતની રચના પામે છે જેમાં સમસ્ત લોકના સર્વ પદાર્થોનું જ્ઞાન સમાયેલ છે.

સાધુ સમુદાય ગણુધર ભગવંતોનો આજ્ઞાવર્તી હોય છે અને સાધ્વી સમુદાય મુખ્યપ્રવર્તિનીનો આજ્ઞાવર્તી હોય છે. શ્રાવક-શ્રાવિકાઓનો સમુદાય સદ્દેવ અને સદ્ગુરુઓનો ઉપાસક વર્ગ છે. દરેક વર્ગ જિન ભગવંતની આજ્ઞા એ જ ધર્મ છે તેમ માને છે અને આજ્ઞાધર્મની પોતાની લાયકાત (દરજા) પ્રમાણે અનુપમ આરાધના કરે છે. શ્રી તીર્થંકર ભગવંતની પ્રથમ પાઠે ગણુધર ભગવંત બીરાજે છે. સંપ્રતિકાળે ચારિત્રધર્મની આરાધના કરતા સર્વ-સાધુ અને સર્વ સાધ્વીઓ તે ગણુધર ભગવંતની પાટ પરંપરાનો સમુદાય છે. સંપ્રતિ કાળે ઉપલબ્ધ અને પઠન-પાઠન થતાં અંગ અને ઉપાંગ શ્રુતો તે ગણુધર ભગવંતોએ રચેલ અને પરંપરાગત પ્રાપ્ત થયેલું દ્વાદશાંગી પ્રવિષ્ટ શ્રુત છે.

અતુર્વિધ સંઘની સ્થાપના સાથે, તીર્થરક્ષક દેવ-દેવીઓ તીર્થના સેવાકાર્યનો સહર્ષ સ્વીકાર કરે છે અને દરેક તીર્થપતિના શાસનકાળ સુધી સેવા આપે છે. આ રીતે તીર્થ નિશ્ચિત શાસન રક્ષક દેવ અને દેવથી અધિષ્ઠિત બને છે.

એક તીર્થંકર ભગવંતે સ્થાપેલ તીર્થનો તીર્થ પ્રવર્તનકાળ બીજા તીર્થંકર ભગવંતનું તીર્થ ન સ્થપાયું હોય ત્યાં સુધીનો ગણાય છે. બીજા તીર્થંકર દેવનું તીર્થ સ્થપાતા તે તે તીર્થંકર

૧૧૨ : જીનેન્દ્ર જીવન જ્યૌત દર્શન

દેવનાં તીર્થનો તીર્થ-પ્રવર્તનકાળ ગણાય છે. યુગાદિદેવ શ્રી આદિનાથ લગવાનથી ચૌવીસમા તીર્થપતિ શ્રી મહાવાર સ્વામીના તીર્થકાળ સુધી તીર્થ પ્રવર્તન અખાધિત રીતે ચાલુ રહેલ છે અને શ્રી મહાવાર સ્વામીનું તીર્થપ્રવર્તન પાંચમા દુષમ આરાના અંત સુધી ચાલશે. નવથી પન્નર ભગવંતોના તીર્થે, તીર્થ વિચ્છેદ કાળમાં, દ્વાદશાંગીનો વિચ્છેદ કહેલ છે તે સમયે સાધુ-સાધ્વીનો અભાવ હોય છે.

એ રીતે શ્રી આદિનાથ લગવાનથી શ્રી મહાવીર સ્વામી લગવાન સુધીના ચૌવીશે ભગવાનોનો તીર્થ પ્રવર્તનકાળ ૨૨ હજાર વર્ષ ન્યુન એક કોડાકોડી સાગરોપ એક લાખ પૂર્વ ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ છે.

શ્રી વીર ભગવાનનો તીર્થ પ્રવર્તનકાળ પૂરો થતાં, તીર્થ વિચ્છેદકાળના છઠ્ઠા આરાના ૨૧૦૦૦ વરસ અને આવતી ઉત્સર્પિણી કાળના પ્રથમ બે આરાના ૪૨૦૦૦ વરસ મળી ૬૩૦૦૦ વર્ષનો તીર્થ વિચ્છેદ કાળ પસાર થતાં. આવતી ઉત્સર્પિણી કાળના પ્રથમ તીર્થકર શ્રી પદ્મનાભ જિન પ્રથમ તીર્થ-સ્થાપના કરશે.

એ રીતે તીર્થ - સ્થાપના પ્રવાહથી અનાદિ અનંત રૂપે જગતમાં હોય છે.

શ્રી ગણધર ભગવંતો અને ગણ સંખ્યા સ્થાન-૧૧૦-૧૧૧

ચૌવીશે ભગવંતોના ગણધરોની સંખ્યા અનુક્રમે-

(૧) ૮૪ (૨) ૬૫ (૩) ૧૦૨ (૪) ૧૧૬ (૫) ૧૦૦ (૬) ૧૦૭ (૭) ૬૫ (૮) ૬૩ (૯) ૮૮ (૧૦) ૮૧ (૧૧) ૭૬ (૧૨) ૬૬ (૧૩) ૫૭ (૧૪) ૫૦ (૧૫) ૪૩ (૧૬) ૩૬ (૧૭) ૩૫ (૧૮) ૩૩ (૧૯) ૨૮ (૨૦) ૧૮ (૨૧) ૧૭ (૨૨) ૧૧ (૨૩) ૧૦ (૨૪) ૧૧

ચૌવીશે ભગવંતોની ગણધર સંખ્યા ૧૪૫૨ અને ગણ સંખ્યા ૧૪૫૦ છે. તેવીશ ભગવંતો સુધી ગણ અને ગણધર સંખ્યા સરખી છે. મહાવીર ભગવાનના ગણધર-૧૧ અને ગણ ૬ છે. આ કારણથી ગણધરોની સંખ્યાથી ગણ બે ઓછા છે.

મુની સંખ્યા સ્થાન - ૧૧૨

ચૌવીશે ભગવંતોના મુનીઓની સંખ્યા અનુક્રમે લાખ અને હજારમાં

(૧) ૦-૮૪ (૨) ૧-૦ (૩) ૨-૦ (૪) ૩-૦ (૫) ૩-૨૦ (૬) ૩-૩૦ (૭) ૩-૦ (૮) ૨-૫૦ (૯) ૨-૦ (૧૦) ૧-૦ (૧૧) ૦-૮૪ (૧૨) ૦-૭૨ (૧૩) ૦-૬૮ (૧૪) ૦-૬૬ (૧૫) ૦-૬૪ (૧૬) ૦-૬૨ (૧૭) ૦-૬૦ (૧૮) ૦-૫૦ (૧૯) ૦-૪૦ (૨૦) ૦-૩૦ (૨૧) ૦-૨૦ (૨૨) ૦-૧૮ (૨૩) ૦-૧૬ (૨૪) ૦-૧૪

ચૌવીશે ભગવંતોની સર્વ મુની સંખ્યા ૨૮ લાખ ૪૮ હજાર (૨૮૪૮૦૦૦) છે. ઉપર્યુક્ત મુની સંખ્યા ભગવાનના સ્વહસ્તે દીક્ષિત મુનીઓની છે. પ્રશિષ્યાદિ પરિવારની સંખ્યા ગુઠી સમજવી.

સાધ્વી સંખ્યા સ્થાનક-૧૧૩

ચોવીશે ભગવંતોની સાધ્વી સંખ્યા અનુક્રમે

(૧) ૩ લાખ (૨) ૩ લાખ ૩૦ હજાર (૩) ૩ લાખ ૩૬ હજાર (૪) ૬ લાખ ૩૦ હજાર
(૫) ૫ લાખ ૩૦ હજાર (૬) ૪ લાખ ૨૦ હજાર (૭) ૪ લાખ ૩૦ હજાર (૮) ૩ લાખ
૮૦ હજાર (૯) ૧ લાખ ૨૦ હજાર (૧૦) એક લાખ અને ઉપર છ ૧૦૦૦૦૬ (૧૧) ૧ લાખ
૩ હજાર (૧૨) ૧ લાખ (૧૩) ૧ લાખ અને ૮૦૦ (૧૪) ૬૨ હજાર (૧૫) ૬૨ હજાર ૪૦૦
(૧૬) ૬૧ હજાર ૬૦૦ (૧૭) ૬૦ હજાર ૬૦૦ (૧૮) ૬૦ હજાર (૧૯) ૫૫ હજાર (૨૦) ૫૦
હજાર (૨૧) ૪૧ હજાર (૨૨) ૪૦ હજાર (૨૩) ૩૮ હજાર (૨૪) ૩૬ હજાર.

પાઠાંતર : (૬) ૩ લાખ ૨૦ હજાર (૧૦) ૩ લાખ ૮૦ હજાર (૧૧) ૧ લાખ ૨૦ હજાર
(૧૨) ૧ લાખ ૬ હજાર (૧૩) ૧ લાખ ૩ હજાર (૧૪) ૧ લાખ ૮૦૦

શ્રાવક સંખ્યા સ્થાનક-૧૧૪

ચોવીશે ભગવાનના શ્રાવકોની સંખ્યા અનુક્રમે લાખ અને હજારમાં

(૧) ૩-૦૫ (૨) ૨-૬૮ (૩) ૨-૬૩ (૪) ૨-૮૮ (૫) ૨-૮૧ (૬) ૨-૭૬ (૭) ૨-૫૭ (૮)
૨-૫૦ (૯) ૨-૨૬ (૧૦) ૨-૮૬ (૧૧) ૨-૭૬ (૧૨) ૨-૧૫ (૧૩) ૨-૦૮ (૧૪) ૨-૦૬ (૧૫)
૨-૦૪ (૧૬) ૨-૬૦ (૧૭) ૧-૭૬ (૧૮) ૧-૮૪ (૧૯) ૧-૮૩ (૨૦) ૧-૭૨ (૨૧) ૧-૭૦ (૨૨)
૧-૬૬ (૨૩) ૧-૬૪ (૨૪) ૧-૫૬

ચોવીસે ભગવંતોના સર્વ શ્રાવકોની સંખ્યા ૫૫ લાખ ૪૮ હજાર-૫૫૪૮૦૦૦ છે.

પાઠાંતર (૫) ૨ લાખ ૮૦ હજાર (૧૫) ૨ લાખ ૪૦ હજાર (૧૮) ૧ લાખ ૮૦ હજાર

શ્રાવિકા સંખ્યા સ્થાન-૧૧૫

ચોવીશે ભગવાનોની શ્રાવિકા સંખ્યા અનુક્રમે લાખ અને હજારમાં

(૧) ૫-૫૪ (૨) ૫-૪૫ (૩) ૬-૩૬ (૪) ૫-૨૭ (૫) ૫-૧૬ (૬) ૫-૦૫ (૭) ૪-૬૩ (૮)
૪-૬૧ (૯) ૪-૭૧ (૧૦) ૪-૫૮ (૧૧) ૪-૪૮ (૧૨) ૪-૩૬ (૧૩) ૪-૨૪ (૧૪) ૪-૧૪ (૧૫)
૪-૧૩ (૧૬) ૩-૬૩ (૧૭) ૩-૮૧ (૧૮) ૩-૭૨ (૧૯) ૩-૭૦ (૨૦) ૩-૫૦ (૨૧) ૩-૪૮ (૨૨)
૩-૩૬ (૨૩) ૩-૩૬ (૨૪) ૩-૧૮

ચોવીસે ભગવંતોની સર્વ શ્રાવિકા સંખ્યા ૧ કોડ ૫ લાખ ૩૮ હજાર-

- ૧૦૫૩૮૦૦૦ છે.

પાઠાંતર : (૫) ૨ લાખ ૮૦ હજાર (૧૫) ૨ લાખ ૪૦ હજાર (૧૭) ૧ લાખ ૮૦ હજાર

૧૧૪ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

કેવળી સંખ્યા સ્થાન-૧૧૬

ચોવીશે ભગવંતોના કેવળજ્ઞાની સાધુઓની સંખ્યા અનુક્રમે

(૧) ૨૦ હજાર (૨) ૨૦ હજાર (૩) ૧૫ હજાર (૪) ૧૪ હજાર (૫) ૧૩ હજાર (૬) ૧૨ હજાર (૭) ૧૧ હજાર (૮) ૧૦ હજાર (૯) ૭૫૦૦ (૧૦) ૭ હજાર (૧૧) ૬૫૦૦ (૧૨) ૬૦૦૦ (૧૩) ૫૫૦૦ (૧૪) ૫૦૦૦ (૧૫) ૪૫૦૦ (૧૬) ૪૩૦૦ (૧૭) ૩૨૦૦ (૧૮) ૨૮૦૦ (૧૯) ૨૨૦૦ (૨૦) ૧૮૦૦ (૨૧) ૧૬૦૦ (૨૨) ૧૫૦૦ (૨૩) ૧૦૦૦ (૨૪) ૭૦૦

ચોવીશે ભગવાનોના કુળ કેવળજ્ઞાની મુનીઓની સંખ્યા ૧ લાખ ૭૬ હજાર અને ૧ સો
- ૧૭૬૧૦૦ છે.

પાઠાંતર : સર્વસાધુ સંખ્યા ૧૭૩૫૦૦.

મનઃપર્યવજ્ઞાની સાધુ સંખ્યા સ્થાનક-૧૧૭

ચોવીશે ભગવંતોના મનઃપર્યવજ્ઞાની સાધુઓની સંખ્યા અનુક્રમે

(૧) ૧૨૭૫૦ (૨) ૧૨૫૦૦ (૩) ૧૨૧૫૦ (૪) ૧૧૬૫૦ (૫) ૧૦૪૫૦ (૬) ૧૦૩૦૦ (૭) ૯૧૫૦ (૮) ૮૦૦૦ (૯) ૭૫૦૦ (૧૦) ૭૫૦૦ (૧૧) ૬૦૦૦ (૧૨) ૬૦૦૦ (૧૩) ૫૫૦૦ (૧૪) ૫૦૦૦ (૧૫) ૪૫૦૦ (૧૬) ૪૦૦૦ (૧૭) ૩૩૪૦ (૧૮) ૨૫૫૧ (૧૯) ૧૭૫૦ (૨૦) ૧૫૦૦ (૨૧) ૧૨૫૦ (૨૨) ૧૦૦૦ (૨૩) ૭૫૦ (૨૪) ૫૦૦

ચોવીશે ભગવંતોના સર્વ મનઃપર્યવજ્ઞાની સાધુની સંખ્યા ૧ લાખ ૪૫ હજાર ૫૬૧

- ૧૪૫૫૬૧ છે

અવધિજ્ઞાની સાધુ સંખ્યા સ્થાનક-૧૧૮

(૧) ૬૦૦૦ (૨) ૬૪૦૦ (૩) ૬૬૦૦ (૪) ૬૮૦૦ (૫) ૧૧૦૦૦ (૬) ૧૦૦૦૦ (૭) ૬૦૦૦ (૮) ૮૦૦૦ (૯) ૮૪૦૦ (૧૦) ૭૨૦૦ (૧૧) ૬૦૦૦ (૧૨) ૫૪૦૦ (૧૩) ૪૮૦૦ (૧૪) ૪૩૦૦ (૧૫) ૩૬૦૦ (૧૬) ૩૦૦૦ (૧૭) ૨૫૦૦ (૧૮) ૨૬૦૦ (૧૯) ૨૨૦૦ (૨૦) ૧૮૦૦ (૨૧) ૧૬૦૦ (૨૨) ૧૫૦૦ (૨૩) ૧૪૦૦ (૨૪) ૧૩૦૦

ચોવીશે ભગવાનોના અવધિજ્ઞાની સાધુ સંખ્યા ૧ લાખ ૩૩ હજાર ૪૦૦ છે.

- ૧૩૩૪૦૦ છે.

પૂર્વધર સાધુ સંખ્યા સ્થાનક-૧૧૯

ચોવીશે ભગવંતોના પૂર્વધારી સાધુ સંખ્યા અનુક્રમે

(૧) ૪૭૫૦ (૨) ૩૭૨૦ (૩) ૨૧૫૦ (૪) ૧૫૦૦ (૫) ૨૪૦૦ (૬) ૨૩૦૦ (૭) ૨૦૩૦ (૮) ૨૦૦૦ (૯) ૧૫૦૦ (૧૦) ૧૪૦૦ (૧૧) ૧૩૦૦ (૧૨) ૧૨૦૦ (૧૩) ૧૧૦૦ (૧૪) ૧૦૦૦ (૧૫) ૬૦૦ (૧૬) ૮૦૦ (૧૭) ૬૭૦ (૧૮) ૬૧૦ (૧૯) ૬૬૮ (૨૦) ૫૦૦ (૨૧) ૪૫૦ (૨૨) ૪૦૦ (૨૩) ૩૫૦ (૨૪) ૩૦૦

ચોવીશે ભગવંતો સર્વ પુર્વધારી સાધુ સંખ્યા ૩૩૯૯૮ તેત્રીશ હજાર નવસો અને અઠ્ઠાણુ છે

વૈક્રિય લખિધારી સાધુ સંખ્યા સ્થાનક-૧૨૦

ચોવીશે ભગવંતોના વૈક્રિય લખિધારી સાધુ સંખ્યા અનુક્રમે

(૧) ૨૦૬૦૦ (૨) ૨૦૪૦૦ (૩) ૧૯૮૦૦ (૪) ૧૯૦૦૦ (૫) ૧૮૪૦૦ (૬) ૧૬૧૦૮ (૭) ૧૫૩૦૦ (૮) ૧૪૦૦૦ (૯) ૧૩૦૦૦ (૧૦) ૧૨૦૦૦ (૧૧) ૧૧૦૦૦ (૧૨) ૧૦૦૦૦ (૧૩) ૯૦૦૦ (૧૪) ૮૦૦૦ (૧૫) ૭૦૦૦ (૧૬) ૬૦૦૦ (૧૭) ૫૧૦૦ (૧૮) ૭૩૦૦ (૧૯) ૨૬૦૦ (૨૦) ૨૦૦૦ (૨૧) ૫૦૦૦ (૨૨) ૧૫૦૦ (૨૩) ૧૧૦૦ (૨૪) ૭૦૦

ચોવીશે ભગવંતોના સર્વ વૈક્રિય લખિધાર સાધુની સંખ્યા ૨ લાખ ૪૫ હજાર ૨૦૮ ૨૪૫૨૦૮ છે.

વાહિમુની સંખ્યા સ્થાનક-૧૨૧

ચોવીશે ભગવંતોના વાહિમુનીઓની સંખ્યા અનુક્રમે-

(૧) ૧૨૬૫૦ (૨) ૧૨૪૦૦ (૩) ૧૨૦૦૦ (૪) ૧૧૦૦૦ (૫) ૧૦૪૫૦ (૬) ૯૬૦૦ (૭) ૮૪૦૦ (૮) ૭૬૦૦ (૯) ૬૦૦૦ (૧૦) ૫૮૦૦ (૧૧) ૫૦૦૦ (૧૨) ૪૭૦૦ (૧૩) ૩૨૦૦ (૧૪) ૩૨૦૦ (૧૫) ૨૮૦૦ (૧૬) ૨૪૦૦ (૧૭) ૨૦૦૦ (૧૮) ૧૬૦૦ (૧૯) ૧૪૦૦ (૨૦) ૧૨૦૦ (૨૧) ૧૦૦૦ (૨૨) ૮૦૦ (૨૩) ૬૦૦ (૨૪) ૪૦૦

ચોવીશે ભગવંતોના સર્વવાહિ મુનીઓની સંખ્યા ૧ લાખ ૨૬ હજાર અને ૨૦૦

— ૧૨૬૨૦૦—છે.

સામાન્ય મુની સંખ્યા સ્થાનક-૧૨૨

ચોવીશે ભગવંતોની સર્વ સાધુ સંખ્યા ૨૮૪૮૦૦૦ ની છે તેમાંથી નીચેના સાત સ્થાનકોની સંખ્યા બાહ કરતાં જે સંખ્યા આવે તે સામાન્ય મુનીની સંખ્યા સમજવી.

બાહ કરવાના સાત સ્થાનકો :

(૧) ગણધર સંખ્યા ૧૪૫૨, (૨) કેવળી સંખ્યા ૧૭૬૧૦૦ (૩) મનપર્યાવી સંખ્યા ૧૪૫૫૯૧ (૪) અવધિજ્ઞાની સંખ્યા ૧૩૩૪૦૦ (૫) પુર્વધારી સંખ્યા ૩૩૯૯૮ (૬) વૈક્રિય લખિધાર સંખ્યા ૨૪૫૨૦૮ (૭) વાહિ મુનિ સંખ્યા ૧૨૬૨૦૦ સાથે સ્થાનોની કુલ સંખ્યા ૮૬૧૬૪૯ થાય છે તે સર્વ સાધુ સંખ્યા ૨૮૪૮૦૦૦ માંથી બાહ કરતાં ૧૯૮૬૦૫૧ સંખ્યા રહે તે ચોવીશે ભગવાનના સામાન્ય મુની સંખ્યા બાણવી.

બાહ કરવાના સાતે સ્થાનની સંખ્યા બાહ કરતા ચોવીશે ભગવંતોના સામાન્ય મુનીઓની સંખ્યા અનુક્રમે

૧૧૬ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

(૧) ૪૧૬૬ (૨) ૨૧૪૮૫ (૩) ૧૨૬૧૯૮ (૪) ૨૩૨૯૩૪ (૫) ૨૫૪૨૦૦ (૬) ૨૬૬૫૮૫
(૭) ૨૪૫૦૨૫ (૮) ૨૦૦૩૦૭ (૯) ૧૫૬૦૧૨ (૧૦) ૫૬૦૧૬ (૧૧) ૪૮૧૨૪ (૧૨) ૩૮૬૩૪
(૧૩) ૩૮૮૪૩ (૧૪) ૩૬૪૫૦ (૧૫) ૪૦૬૫૭ (૧૬) ૪૧૪૬૪ (૧૭) ૪૩૧૫૫ (૧૮) ૩૨૫૦૬
(૧૯) ૨૮૮૫૪ (૨૦) ૨૧૧૮૨ (૨૧) ૬૦૮૩ (૨૨) ૧૧૨૮૬ (૨૩) ૧૦૭૬૦ (૨૪) ૧૦૦૮૯

ચોવીશે લગવતોના સર્વ સામાન્ય મુનીની સંખ્યા ૧૬ લાખ ૮૬ હજાર અને ૫૧ છે.

- ૧૬૮૬૦૫૧ - છે.

અનુત્તરોપપાતિ મુની, પ્રકિર્ણક-અંથ, પ્રત્યેક બુદ્ધ સંખ્યા સ્થાનક-૧૨૩-૧૨૪-૧૨૫

અનુત્તરોપ પાતિ-અનુત્તર વિમાનમાં ઉત્પન્ન થનાર,

અનુત્તર વિમાનમાં ગમન કરનાર મુની સંખ્યા

શ્રી ઋષભદેવના ૨૨૬૦૦, શ્રી નેમનાથના ૧૬૦૦; શ્રી પાર્શ્વનાથના ૧૨૦૦ અને શ્રી મહાવીર સ્વામીના ૮૦૦, આ ચાર લગવતો સિવાય શેષ ૨૦ લગવતોના અનુત્તરોપપાતિ મુનીઓની સંખ્યા શાસ્ત્રોમાં બતાવેલ નહીં હોવાથી અન્યક્ત છે.

સર્વ સાધુઓની દર્શાવેલ સંખ્યાથી અનુત્તરોપપાતિ મુનીની સંખ્યા અલગ જાણવી. પચત્રા-પ્રકરણો-અગર પ્રકિર્ણક અંથ-શિષ્યો માટેના હિત-શિક્ષા ઉપદેશક અંથ-જિનેન્દ્ર લગવાના નેટલા શિષ્યો તેટલા પચત્રા-પ્રકિર્ણક અંથો જાણવા. પ્રત્યેક બુદ્ધની સંખ્યા પણ જિન-શિષ્ય પ્રમાણે જાણવી. દરેક જિન-શિષ્ય પ્રત્યેક બુદ્ધ છે.

જિન-આદેશ-સંખ્યા સ્થાનક-૧૨૬

બાર અંગ આદિ આગમ શાસ્ત્રોમાં નહીં લખાયેલા એવા આદેશો ૨૩ તીર્થંકરના સમયમાં અનેક પ્રકારે છે અને શ્રી મહાવીર દેવના શાસને ૫૦૦ પ્રકારે આદેશ જાણવા.

સિદ્ધાંતમાં નહીં દર્શાવાયેલ પણ જ્ઞાની બહુશ્રુત મુનીઓના કથનની પરંપરાએ તથા અનુભવથી કહેવાતા, સિદ્ધાંતમાં ગુંથાયેલ ન હોય તેવી વસ્તુ સ્વરૂપને જાણવાનારી આજ્ઞાઓ તે આદેશ કહેવાય છે. જેવાકે,

- (૧) કુરટ અને ઉત્કુરટ નામના બે મુની ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર અને ઉત્કૃષ્ટ તપયુક્ત હોવા છતાં રૌદ્ર ધ્યાનથી નરકમાં ગયાં.
- (૨) શ્રી મહાવીર દેવના ડાબા પગના અંગુઠાના દબાણથી મેરુગિરિ અલાયમાન થયો.
- (૩) અનંતકાયરૂપ સ્થાવર વનસ્પતિકાયમાંથી (નીગોદમાંથી) પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયરૂપે કેળના ઝાડનો ભવ પામી, બાબુમાં રહેલ કંટક-વૃક્ષના સંસર્ગ-દુખે પીડા પામીને, અકામ નિર્જ-રાવડે, મનુષ્ય ભવ પામીને, મરુદેવા બન્યા અને પ્રભુના સમવસરણનું ભરત મહારાજ દ્વારા વર્ણન સાંભળતા, સહજભાવે આત્મભાવના ભાવતા અંતકૃત કેવલી બની, હાથીની અંબાડી ઉપર રહેલા મરુદેવા માતા મોક્ષે ગયા.

(૪) વળચાકાર ત્યા નળિયાકાર એ બે આકાર સિવાયના દરેક પ્રકારના આકારવાળા મરુછો સ્વયંભૂ રમણ આદિ સમુદ્રોમાં થાય છે તેમજ કમળ પણુ સ્વયંભૂ રમણ સમુદ્રમાં થાય છે.

વસ્તુ સ્વભાવને જણાવનારી આ રીતની આજ્ઞાઓરૂપે ઘણા પ્રકારના આદેશો સૂત્રોમાં ગુંથાએલા નથી એટલે બહુશ્રત પરંપરાએ કથનીય છે.

સાધુ અને શ્રાવકોના વ્રત સ્થાનક ૧૨૭-૧૨૮

શ્રી ઋષભદેવ અને શ્રી મહાવીરપ્રભુના તીર્થે સાધુઓને પાંચ મહાવ્રત અને શેષ બાવીશ જિનના તીર્થે સાધુઓને ચાર મહાવ્રત હોય છે. શ્રી અજિતનાથથી શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનના તીર્થના સાધુઓ સ્વભાવથી ઋતુ અને પ્રાજ્ઞ (સરલ અને સમજી) હોવાથી પરિગ્રહત્યાગ વ્રતમાં સ્ત્રીના ત્યાગનો સમાવેશ થયેલો હોવાનું સમજતા અને પરિગ્રહત્યાગ વ્રતથી સ્ત્રીત્યાગનો સ્વીકાર કરતાં હતાં જ્યારે શ્રી ઋષભદેવ અને શ્રી મહાવીરદેવના સાધુઓએ સર્વથા મૈથુન વિરમણ વ્રતથી સ્ત્રીત્યાગ સ્વીકારેલ છે. એ રીતે સર્વથી મૈથુન વિરમણ (સંપૂર્ણ ક્ષત્રચર્ય) વ્રત ચોવીશે ભગવંતોના તીર્થે હોય છે. પેલા અને છેલ્લા તીર્થે ચોથા વ્રતરૂપે અલગ હોય છે અને ૨૨ જિન તીર્થે સાધુઓ બ્રહ્મચર્ય વ્રતનો પરિગ્રહ ત્યાગવ્રતમાં સમાવેશ થયેલો સમજે છે. ઠાણાં ગ સૂત્રમાં તે ચોથા મહાવ્રતને બહિર્ધાઠાણાઓ વેરમણું કહેલ છે. એ રીતે વ્રતોની સંખ્યાની દર્શાવાતી વધઘટમાં પણ પાંચે મહાવ્રતોના પૂરેપૂરા પાલન સમાયેલા છે.

ચોવીશે ભગવાનના તીર્થે શ્રાવકોના ૧૨ અણુવ્રતો દર્શાવેલ છે.

પાંચ વ્રત

(૧) હિંસા ત્યાગ (૨) મૃષા ત્યાગ (૩) અદત્ત ત્યાગ (૪) મૈથુન ત્યાગ અને (૫) પરિગ્રહ-ત્યાગ—એ પાંચ વ્રતો સાધુઓ સર્વથી ગ્રહણ કરતાં હોવાથી મહાવ્રત કહેવાય છે અને શ્રાવકો સમ્યક્ત્વપૂર્વક એ પાંચ વ્રતોને અંશથી ગ્રહણ કરતાં હોવાથી, અણુવ્રત કહેવાય છે. હિંસા, અસત્ય, ચોરી, મૈથુન અને પરિગ્રહ મુર્છા એ પાંચે અવ્રતો જગતમાં ભયંકરમાં ભયંકર પાપરૂપ છે અને જે સ્વ અને પરને સહાય સંતાપ આપનાર છે. એ પાંચે અવ્રતોના આચરણમાં અઠારે પાપસ્થાનકો સમાયેલા છે જેના અગણિત પ્રકારો છે જે દરેક દુરાચરણ રૂપ છે. જે દરેક દુઃખ-હાયક અને અનિચ્છનીય છે.

પાંચે સદ્વ્રતોના સહાયરણથી તે દરેક દુષ્ટ દુરાચરણોને દૂર કરી શકાય છે. વ્રતોનું વેગબળ અવ્રતોના આક્રમણથી બચાવે છે.

મારામારી, સંહાર, સંગ્રામ, ખુનાખરાખી, ક્રુડ, કપટ, પડયંત્રો, ચોરી, ઘાડ, લૂંટકાટ ભરવૃત્તિ, દેહભોગની ભૂખ, રૂપલાલસા, સ્વાદ્વોલુપતા, ઇન્દ્રિય વિષયોની આધીનતા, ઘન-ધાન્ય-મકાન-ગામ-ગરાસ, નામના અને કામના આદિની પરિગ્રહ મૂર્છા આદિદુઃખો અને દુઃખોની પરંપરા, દરેક પ્રકારના ભુદ્ધો અને દુઃખદ ઘટનાઓ એ દરેક પ્રકારની અવ્રતોની અનીચ્છનીય ઓજાહ છે. તે દુઃખ હાયક અવ્રતોથી બચવા માટે હયા-સત્ય-આચૌર્ય બ્રહ્મચર્ય અને પરિગ્રહ ત્યાગરૂપ પાંચે વ્રતોનું નિષ્કારણ ઉપકારી ભગવંતોએ જગતના જીવોના હિત માટે નિરૂપણ કરેલ છે.

૧૧૮ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યૌત દર્શન

વ્રતપાલનથી વ્રતધારક પોતે સુખી બને છે. અને અન્ય જીવોને અડચરણરૂપ થતો નહીં હોવાથી, અન્ય જીવો પણ વ્રત ધારકના વ્રતપાલનથી ઉપદ્રવો, અને લિથીથી મુક્ત બને છે. વ્રત વિહીન લોકો અરસપરસની અથડામણ અને કલેશમાં ફસાયેલા હોય છે.

શ્રાવકોના ૧૨ વ્રત

શ્રાવકોના સમકિત સહિત બાર વ્રતો

દેશથી પાંચ વ્રતોનો સ્વીકાર તે પાંચ અણુવ્રત જે મૂળવ્રત છે. તે મૂળ વ્રતોને ગુણુકારી થાય, મૂળ વ્રતોને મજબૂત કરે, પોષણ આપે તે ગુણુવ્રત ત્રણ પ્રકારે છે અને વારંવાર સેવવા યોગ્ય ચાર શિક્ષા વ્રતો છે, ગુણુવ્રતના પોષણ અને શિક્ષાવ્રતની સહાયથી શ્રાવકોના અણુવ્રત ઉજ્જવળ બને છે. સાધુઓને સર્વથી વ્રત હોવાથી પોષક અને સહાયક વ્રતોનો અલગ પ્રકાર નથી. કારણકે સાધુઓના તે વ્રતોમાંજ પોષક અને સહાયક બળ સમાચેલા છે. શ્રાવકોના વ્રત અંશથી અને અલ્પ હોવાથી તે વ્રતોને પોષક અને સહાયક વ્રતોની જરૂરીયાત રહે છે એટલે જ લગવંતોએ શ્રાવકોના મૂળવ્રતરૂપ પાંચ અણુવ્રતોની બળવણી માટે ગુણુવ્રત અને શિક્ષાવ્રતનું નીરૂપણ કરેલ છે.

ત્રણ ગુણુવ્રત

દોરડાથી ખીલે બાંધેલ પશુઓનો તોફાનોનો વિસ્તાર જેમ દોરડાની લાંબાઈ પ્રમાણે મર્યાદિત બને છે તેમ ગુણુ-વ્રતરૂપી વ્રત દોરડાથી બંધાયેલ શ્રાવકના આરંભ સમારંભ આદિ પાપાચારો વ્રત મુજબ મર્યાદિત બને છે.

- (૧) દિગ્ પરિમાણુ વ્રત-દશે દિશાના ગમનગમન તથા દશે-દિશામાં આજ્ઞા-પ્રવર્તન સબંધિ નિયમ. દિશાગમન હદની મર્યાદા નક્કી કરી તે મુજબ વર્તી, નિયમથી વધારાની હદના ગમનનો ત્યાગ.
- (૨) લોગ ઉપલોગ વિરમણુ. લોગ અને ઉપલોગની વસ્તુઓના ઉપયોગ માટે વસ્તુઓની મર્યાદિત સંખ્યાનો નિયમ અને નિયમમાં ધારેલ વસ્તુઓ સિવાય ખીજી તમામ વધારાની વસ્તુઓનો ત્યાગ.
- (૩) અનર્થ દંડ વિરમણુ-વિના કારણુ પાપ બંધ થાય તેવી હર કોઈ પ્રવૃત્તિઓનો ત્યાગ જેનાથી કોઈ મળે નહીં અને પાપ બંધાય તેવી પ્રવૃત્તિઓમાં પ્રવર્તવાથી આત્માવિના કારણુ દંડાય છે, તેવી અનર્થ દંડના કારણુ રૂપ થતી તમામ કાર્યવાહીના ત્યાગરૂપ અનર્થદંડ વિરમણુ વ્રત છે.

દિશા-ગમનનું પ્રમાણુ અને લોગ ઉપલોગની સામગ્રીની મર્યાદા નક્કી થતાં, તે મુળ અણુ-વ્રતના દયા-સત્ય-અચૌર્ય-બ્રહ્મચર્ય અને અપરિશ્રુ વ્રતના સ્વીકારેલા અંશને દ્રઢ અને મજબૂત બનાવે છે. જેનાથી વ્રત પાલન સુગમ બને છે. આ વ્રતોથી આરંભ સમારંભ દ્વારા થતાં પાપાચરણુની મર્યાદા બંધાય છે.

અનર્થદંડની કાર્યવાહી વીનાકારણુ પડતાં લાડી પ્રહારો જેવી છે. વીના કારણુ થતી પાપ-પ્રવૃત્તિ દ્વારા, વિનાકારણુ થતાં દંડ અને વીના કારણુ ઉપજતાં દુઃખોથી અનર્થદંડ વિરમણુ વ્રત, વ્રત ધારકને બચાવે છે.

ચાર શિક્ષા વ્રત

સામાયિક, દેશાવગાશિક, પૌષધ અને અતિથિ-સંવિભાગ વ્રત આ ચારે વ્રતો વારંવાર આ સેવન કરવા યોગ્ય હોવાથી શિક્ષા વ્રત કહેવાય છે.

સામાયિક, દેશાવગાશિક અને પૌષધ વ્રત એ સર્વ વિરતી ચારિત્રના અદ્ય અંશો છે. જે દ્વારા ચારિત્રનો સ્વાભાવિક આસ્વાદ મળે છે. અદ્યપાંશથી થતી આરાધના, આરાધનાની રુચિ વધતાં છેવટે સર્વાંશની પ્રાપ્તિરૂપ બને છે, દાન, શીયળ તપ અને ભાવ ચારે ધર્મ જેમાં સમાયેલા છે જેથી શિક્ષાવ્રત વારંવાર સેવવા યોગ્ય છે. અતિથિ એવા સર્વ-સંગ પરિત્યાગી સાધુ અને સાધમીઓને આહરસત્કારપૂર્વક અપાતા અન્નાદિ દાનરૂપ અતિથિ સંવિભાગ વ્રત એ મૂળ અણુવ્રતોને ઘણા શુદ્ધ અને શક્તિશાળી બનાવે છે.

સામાયિક દેશાવગાશિક અને પૌષધવ્રત એ સાધુ ધર્મના જ અદ્યપાંશો છે અને અતિથિ-સત્કારએ સાધુઓની ભક્તિરૂપ છે એ રીતે ચારે શિક્ષાવ્રતો સાધુતાની જ સાધના સાધે છે.

સાધર્મિક શ્રાવક અને શ્રાવિકાઓનો આહરસત્કાર, અને તેઓની માનપૂર્વક ભોજનાદિદેવાપૂર્વક કરાતી ભક્તિને પણ અતિથિ સંવિભાગ વ્રત ગણેલ છે-એટલે સાધુભક્તિ અને સાધર્મિકભક્તિ બંને ભક્તિ અતિથિ સંવિભાગ છે. શ્રાવકપણું તે સાધુતાનું નાનું રૂપ છે તેથી તે પણ અતિથિ ગણાય છે. ધર્મ-સગાઈ સમજીને થતો અતિથિસત્કાર તે ખરી રીતે આત્મસત્કાર છે. દેહ અને કુટુંબ દ્વારા નીપજતી સગાઈઓ જીવને ભવોભવ પ્રાપ્ત થાય છે. પરંતુ જીવને ધર્મ સગાઈનો સબંધ મળવો અતિ દુર્લભ છે.

સાધુ-સાધ્વીઓના ઉપકરણ સ્થાનક-૧૨૯

ચોવીશે તીર્થંકર ભગવંતોના તીર્થમાં, જિનકદંપી સાધુના ૧૨ ઉપકરણો તથા સ્થવિર-કદંપી સાધુઓના ૧૪ ઉપકરણો અને સાધ્વીઓના ૨૫ ઉપકરણો જાણવા.

ઉપકરણોના બે પ્રકારો કહ્યાં છે.

(૧) ઔદિકઉપકરણ-ધર્મ પાલન માટે ખાસ જરૂરી ઉપકરણો (૨) ઔપગ્રાહિક ઉપકરણો-વિશેષ કારણ-પ્રસંગે જે ઉપકરણો ગ્રહણ કરવામાં આવે છે.

સાત પાત્ર-પરિકરણ ઉપકરણો-(૧) પાત્ર (૨) પાત્ર બંધ (૩) પાત્ર સ્થાપન વસ્ત્ર (૪) ઉન-ગુચ્છક ચરવલી (૫) પડલા (વસ્ત્રના ટુકડા) (૬) રજસ્રાણુ વસ્ત્ર (૭) ગોચ્છક.

પાંચ-અંગરક્ષણુ માટેના ઉપકરણ

શરીરપર ધારણ કરવાના ત્રણ કપડાં જેમાં (૧) કપડો (૨) કાંબળી (૩) કાંબળી સાથે પડમાં નાખવાનું વસ્ત્ર એ ત્રણ, અને રજોહરણુ તથા મુહપત્તિ એ પાંચ અંગરક્ષણુ માટેના ઉપકરણો છે.

સાત પાત્ર પરિકર ઉપકરણ અને પાંચ અંગરક્ષણુ માટેના ઉપકરણો મળી બાર ઉપકરણો જિન-કદંપી સાધુઓના જાણવા.

૧૨૦ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

સ્થવિર કદપી સાધુને ઉપર જણાવેલા બાર ઉપકરણો ઉપરાંત એક માત્રક પાત્ર અને એક ચોલ પટક (કટિપટક) એ-એ વધારે ગણતાં ૧૪ ઉપકરણુ હોય છે.

સાધ્વીના ૨૫ ઉપકરણો

સાધુઓના ખતાવેલ ચૌદ ઉપકરણુમાંથી ચોલપટક સિવાયના તેર ઉપકરણો અને સાધ્વી-દેહને ઉચિત ખીજ અગિયાર વસ્ત્રો અને એક કમઠકપાત્ર જે તુ'બડાનુ' હોય છે તે મળી સાધ્વી-ઓના પચીસ ઉપકરણો જાણવા

ચારિત્રસંજ્યા અને તત્ત્વસંજ્યા સ્થાનક-૧૩૦-૧૩૧

(૧) સામાયિક (૨) છેદોપસ્થાપન (૩) પરિહાર વિશુદ્ધિ (૪) સુક્ષ્મ-સંપરાય (૫) યથાખ્યાત ચારિત્ર. આ પાંચે ચારિત્રો પ્રથમ અને છેલ્લા જિનના સાધુને હોય છે. શેષ બાવીસ જિનના સાધુઓને (૧) સામાયિક (૨) સુક્ષ્મ સંપરાય અને (૩) યથાખ્યાત ચારિત્ર એ ત્રણ ચારિત્ર હોય છે.

જીવ-અજીવ-આદિ નવ તત્ત્વો, સદ્દેવ, સદ્ગુરુ અને સદ્ધર્મ એ તત્ત્વત્રયી, તેમજ સમ્યગ્-દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર આદિ તાત્ત્વિક બાબતોનું તત્ત્વ પ્રવર્તન દરેક તીર્થંકર ભગવંતોના સમયે સરખી રીતે જ પ્રવર્તે છે. તેમાં કશી ફેરફાર પડતો નથી.

નવ-તત્ત્વ

(૧) જીવ (૨) અજીવ (૩) પુન્ય (૪) પાપ (૫) આશ્રવ (૬) બંધ (૭) સંવર (૮) નિ-નર્જરા (૯) મોક્ષ. આનવ તત્ત્વ સબંધી તત્ત્વજ્ઞાન સર્વ તીર્થંકર દેવોના સમયમાં પ્રવર્તતું હોય છે અને એ નવે તત્ત્વો જગતમાં સદાકાળ પ્રવર્તતા પ્રવર્તમાન તત્ત્વો છે.

જીવે તે જીવ, જડ અજીવ છે શુભ અશુભફળ પુન્ય પાપ છે,

આશ્રવ દ્વારા કર્મો આવે અટકે સંવર બળે...જીવજી

સબંધ કર્મનો આત્મપ્રદેશે બંધનરૂપ તે બંધ તત્ત્વ છે

નાશ નિર્જરા કરે કર્મનો, મુક્ત દશા તો મળે જિનજી તારાથી દુઃખ ટળે

(તત્ત્વવિચાર સ્તવનાવળી)

જગતમાં મુખ્ય જીવ અને અજીવ એ બે તત્ત્વો છે (દ્રવ્યો છે) દ્રવ્યે દ્રવતિ=તે તે પર્યાયોમાં પરિણમે તે દ્રવ્ય કહેવાય છે. તત્ત્વરૂપ તે તત્ત્વ, જેના કાયમિક અસ્તિત્વથી જગતનું અસ્તિત્વ છે. દર્શનજ્ઞાન ચારીત્ર તપ, વીર્ય અને ઉપયોગ તે જીવના લક્ષણ છે. એક જીવતત્ત્વ ચેતના લક્ષણુ યુક્ત તત્ત્વ છે. અજીવ તત્ત્વના મુખ્ય પાંચ પ્રકારો છે. ધર્મોસ્તિકાય, અધર્મોસ્તિકાય, આકાશા. સ્તિકાય પુદ્ગલાસ્તિકાય અને કાળ એ પાંચે અજીવ દ્રવ્યોના લક્ષણો જુદા હોવા છતાં સર્વ જડ તત્ત્વ છે. જડત્વ એ પ્રત્યેક અજીવનું સમાન લક્ષણ છે. અજીવના પુદ્ગલા સ્તિકાયના પ્રકાર-માં કાર્મણુ વર્ગણાના સમૂહો રહેલા છે. જે રૂપી અને જડ છે. તે શુભ અને અશુભ કાર્મણુ-વર્ગણાના વર્ગ સમૂહોનું જે આત્મપ્રદેશોમાં આગમન તે આશ્રવ તત્ત્વ છે. આત્મપ્રદેશો પ્રત્યે શુભ કાર્મણુ વર્ગણાઓનું આગમન તે શુભ આશ્રવ છે અને આત્મ પ્રદેશો પ્રત્યે અશુભ કર્મ-વર્ગણાઓનું આગમન તે અશુભ આશ્રવ છે શુભ અને અશુભ કર્મ-વર્ગણાઓના શુભ અને

અશુભ આશ્રવોનો આત્મ-પ્રદેશો પર થતો બંધ તે શુભ બંધ અને અશુભ બંધ છે. શુભ અને અશુભ કર્મબંધોના ઉદયકાળે પ્રાપ્ત થતાં સુખ અને દુઃખરૂપ પરિણામો તે પુન્ય અને પાપ તત્વ છે. બંધમાં પડેલા પુન્યબંધો અને પાપબંધો ઉદયકાળે તે તે રીતે શુભ કે અશુભરૂપે ફળે છે. સુખ અને દુઃખના પ્રકારોની રચના રચે છે. અરૂપી જીવનારૂપી નૃત્યોથી નાચતી નાટકશાળા રૂપ સંસારના સર્વ દ્રશ્યોનો પુન્ય અને પાપ તત્વ જ સર્જક છે. આશ્રવ બંધ અને ઉદયકાળમાં વર્તતા પુન્ય પાપના સમુદરૂપ કાર્મણ વર્ગણોનો જીવ-સાથેનો સબંધ એ જ જીવને ભવ બ્રમણ્યું કારણ છે. શુભ અને અશુભ આશ્રવોની અટકાયતરૂપ સંવર તત્ત્વ છે. શુભ અને અશુભ કર્મ બંધોની નાશક આત્મ-શક્તિ તે નિર્જરા તત્ત્વ છે. સર્વ સંવર ભાવ અને સર્વ નિર્જરા ભાવરૂપ આત્મ-પરિણામ પ્રગટ થતાં કર્મોના આગમનરૂપી શુભાશુભ આશ્રવોનો સર્વથા અભાવ થવાથી અને બંધ સ્થિતિમાં બંધાયેલા સર્વ શુભાશુભ કર્મ બંધોનો આત્યંતિકપણે નાશ થવાથી જીવ સર્વ કર્મ-સમુદોના બંધોથી મુક્ત બને છે. આત્માની એ મુક્ત દશા તે મોક્ષ તત્ત્વ કહેવાય છે.

વિવક્ષા ભેદે અને પ્રકારાંતરે નવે તત્ત્વોના અનેક ભેદો હોય છે તે સર્વ ભેદો મૂળ જીવ અને અજીવ એ બે દ્રવ્યોના જ ઉત્તર ભેદ છે.

ચાર પ્રકારે સામાયિક. સ્થાનક-૧૩૨.

સમભાવની પ્રાપ્તિ જેનાથી થાય તે સામાયિક.

(૧) સમકિત સામાયિક (૨) શ્રુત સામાયિક (૩) દેશવિરતિ સામાયિક (૪) સર્વ વિરતી સામાયિક. સામાયિકના એ ચાર ભેદો છે. સામાયિકના ચાર ભેદોના દર્શાવેલ ક્રમથી, શ્રુતધર ભગવંતોએ અનુપમ અમૂલ્ય સુચના પાઠવી છે.

સમકિત સામાયિકનો પહેલો નંબર એટલા માટે આપેલ છે કે સામાયિકના દર્શન માટે સમકિત આંખ સમાન છે. સમકિત દ્વારા દર્શન સામાયિક પ્રાપ્ત થતાં શ્રુત સામાયિક પ્રાપ્ત થાય છે. સમ્યગ્દર્શનના પ્રભાવે સમ્યગ્શ્રુત સમ્યગ્ રીતે પરિણમે છે. દર્શનથી દૃષ્ટિ ખુલ્લે છે અને જ્ઞાનથી માર્ગની માહિતી મળે છે. સમ્યગ્ દૃષ્ટિ અને સમ્યગ્ રીતે માર્ગ માહિતી પ્રાપ્ત થાય ત્યારે જ દેશથી કે સર્વથી વિરતી સામાયિક પ્રાપ્ત થાય છે.

આયુ વર્જિત સાતે કર્મનીજ સાગર કોડાકોડી હીણુ રે,
સ્થિતિ પ્રથમ કરણે કરીજી વીર્યા અપુરવ મોગર લીન રે.

(આદીજનસ્તવન ખીમાવિજ્યજી)

ભવ બ્રમણ્ય કરતાં જીવને યથા પ્રવૃત્તિકરણ એટલે જીવ યોગ્ય સામાન્ય યોગ્યતા, પ્રાથમિક યોગ્યતા પ્રાપ્ત થતાં, આયુષ્ય કર્મ સિવાયની સાતે કર્મોની કર્મ સ્થિતિ એક કોડાકોડી સાગરો-પમમાં કાંઈક ઓછી થાય છે ત્યારે જીવ અપૂર્વ કરણ દ્વારા મિથ્યાત્વની નિખિડ અંધિનો ભેદ કરે છે. એ રીતે અંધિ-ભેદ થયેલ આત્માને સામાયિકનો લાભ મળે છે. અંધિ ભેદ પામ્યા વીનાના આત્માને સુંદર સમ્યગ્શ્રુત પણ મિથ્યારૂપે પરિણમે છે. જેમ કમળાના રોગવાળાને

૧૨૨ ; શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

દરેક શ્વેત વસ્તુઓ પીળી જ દેખાય છે. તેમ ગ્રંથિ ભેદ પામ્યા પીનાના આત્માને શ્રુત દ્વારા મળતું માર્ગદર્શન માર્ગરૂપે પરિણમતું નથી કારણ કે તેના દર્શનમાં છવાયેલા મિથ્યાત્વના રંગના આવરણો વસ્તુ તત્વની શ્વેતતા (શ્રેષ્ઠતા) નીરખવામાં અંતરાયરૂપ બને છે. આત્મ-ધર્મની પ્રાપ્તિ દર્શન ગુણુ પ્રાપ્ત થયા પછીથી જ પ્રાપ્ત થાય છે. દર્શન પ્રાપ્ત થતાં, અંતર લોચન ખૂલે છે. બાહ્ય ભાવમાં રાચતા જીવને અંતરદર્શિ ખુલતાં સમ્યગ્શ્રુત સમ્યગ્ રીતે પરિણમે છે. દર્શન અને જ્ઞાન સમ્યગ્ રીતે પરિણમતાં જીવને દેશવિરતી કે સર્વ વિરતી સામાયિકની પ્રાપ્તિ તેના સમ્યગ્ પ્રકારના વીર્યા-બળ મુજબ પ્રાપ્ત થાય છે. ગ્રંથિ ભેદ થતાં પ્રથમ સમ્યગ્ દર્શન (સમકિત)ની પ્રાપ્તિ થાય છે. સમ્યગ્ દર્શનથી સમ્યગ્શ્રુત સમ્યગ્પણે પરિણમે છે. સમ્યગ્ દર્શન અને સમ્યગ્શ્રુત પ્રાપ્ત થતાં તે દ્વારા સમ્યગ્ ચારિત્ર પ્રાપ્ત થાય છે. એટલે કે દેશવિરતિ કે સર્વવિરતિ સામાયિકની પ્રાપ્તિ થાય છે.

સમકિત સામાયિક દર્શન છે. શ્રુત સામાયિક જ્ઞાન છે. દેશ વિરતિ કે સર્વવિરતિ સામાયિક તે ક્રિયા (ચારિત્ર) છે. દર્શન હોય ત્યાં જ્ઞાન ચારિત્રની ભજના કહી છે. દર્શન અને જ્ઞાન હોય ત્યાં ચારિત્રની ભજના કહી છે. એટલે સમકિત સામાયિક એ દરેક સામાયિકનો મૂળ આધાર છે. માટે જ્યાં ચારિત્ર હોય ત્યાં દર્શન જ્ઞાન હોય જ અને જ્યાં જ્ઞાન હોય ત્યાં દર્શન હોય જ. એટલે સમકિત સામાયિક એ દરેક સામાયિકોનો મૂળ આધાર છે અન્ય સામાયિક ધર્મ પરિબળોનો તાળો સમકિત સામાયિકથી જ મળે છે.

પ્રતિક્રમણ. સ્થાનક-૧૩૩.

(૧) દેવસિક (૨) રાત્રિક (૩) પાક્ષિક (૪) ચતુર્માસિક અને (૫) સાંવત્સરિક

એ પાંચ પ્રકારના પ્રતિક્રમણો ભગવંતે કહેલા છે. શ્રી ઋષભદેવ અને શ્રી મહાવીર તીર્થે પાંચે પ્રતિક્રમણ હોય છે શેષ ૨૨ જિન તીર્થે દેવસિક અને રાત્રિક એ પ્રતિક્રમણો હોય છે.

દિવસે-રાત્રે-પક્ષે ચારમાસે અને વરસ હહાડે કરવાના પ્રતિક્રમણની પ્રથા પ્રહરીઓના ઘંટ-નાદ પ્રમાણે ઘડીએઘડીએ આત્માને ભગૃત રાખે છે.

પડિ સિધ્ધાણું કરણે કિચ્ચાણુમકરણે પડિક્રમણું,
અસદ્દહણે અ તહા વિવરિચ પડ્વણા એ. અ.

(૪૮ વંદિતા સૂત્ર)

પ્રતિક્રમણ-પાછા ફરવું.

ચિર-કાલીર આહાર, ભય, મૈથુન અને-પરિગ્રહાદિ સંજ્ઞાબળે જીવ આક્રમણુ ખોર બની, મૂળ વ્રતોની મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરી, સંરક્ષણરૂપ વ્રતોની નિયમકિત રેખાથી બહાર ચાલ્યો બચ છે. તે નિયમ રેખાની હદ ચૂકીને આગળ વધી નિયમ-બહારની ધરતીમાં ધૂમતા જીવને ત્યાંથી પાછા ફરી નિયમ-મર્યાદાની ભૂમિકામાં દાખલ થવું તે પ્રતિક્રમણુ છે.

(૧) નિષેધિત કાર્યો કરવા (૨) કર્તવ્યરૂપ ખતાવેલા કાર્યો ન કરવા (૩) અશ્રદ્ધા રાખવી (૪) વિપરીત પ્રરૂપણા કરવી. શ્રુતધર ભગવંતોએ આ ચારે બાબતોને આક્રમણ ખોર દર્શાવેલ છે. તેનાથી બચવા માટે પ્રતિક્રમણ કરવાનું કહેલ છે. ઉપર્યુક્ત ચારે બાબતોની સતત તકેદારી રાખી, નિયમો-નો ભંગ ન થાય તેમ વર્તવું જોઈએ. જે નિયમનું ઉલ્લંઘન થયું હોય તો તુરત જે જે ભૂલો થઈ હોય તે સુધારીને નિયમમાં દૃઢ થવું જોઈએ. જે ભૂલો નિવારવામાં વિલંબ થાય તો ભૂલોની પરંપરા વધતી જાય છે અને તેમ થતાં વ્રત-ક્ષેત્ર કેવળ ભૂલોનું ક્ષેત્ર બની રહે. ભૂલોના નિવારણ માટે રાત્રીના લાગેલ દોષ રાઈ પ્રતિક્રમણથી અને દિવસના લાગેલા દોષોને દેવસિક પ્રતિક્રમણથી નિવારીને લીધેલા વ્રતોને નિર્મળ રાખવા માટે, સવાર સાંજ પ્રતિક્રમણ કરવું અતિ જરૂરી હોઈ શ્રુતધર ભગવંતોએ પ્રતિક્રમણને આવશ્યક કહેલ છે.

પ્રતિક્રમણ ક્રિયામાં નિષેધનો ત્યાગ, કર્તવ્યનો આદર, સમ્યગ્ શ્રદ્ધા અને શુદ્ધ પ્રરૂપણાના બળ સામાયેલા છે. જે બળોનો સવાર સાંજ વ્રતોના રક્ષણ માટે ઉપયોગ કરવો તે પ્રતિક્રમણ છે.

દિવસ દરમિયાન લાગેલા અતિચારો રૂપી ભેળો થએલો કચરો સાંજની સંધ્યાએ દૂર કરવો અને રાત્રી દરમિયાન ભેળો થએલો કચરો સવારની સંધ્યાએ દૂર કરવો એ રીતે સવાર સાંજ દિલની સાફસૂફી રાખનાર રાઈ પ્રતિક્રમણ અને દેવસિક પ્રતિક્રમણ છે. કાયમ સાફ રખાતા ઘરના ખૂણાઓમાં, માલ સામાનની નીચે અને દીવાલો ઉપર જામેલી રજને દૂર કરવા સમાન પાક્ષિક અને ચાતુર્માસિક પ્રતિક્રમણ છે એ રીતે દૈનિક, પાક્ષિક, અને ચાતુર્માસિક સાફસૂફી થતી હોવા છતાં હલન ચલનના ઘસારાથી, ભોંયતળમાં પડેલ તીરાડો અને ખાડાઓના સમાર કામ જેવું તથા લીંપન જેવું અને ઝાંખી પડી ગએલી દીવાલોને ધોળથી અને રંગ રોગાનથી શોભાય-માન બનાવવા જેવું સાંવત્સરિક પ્રતિક્રમણ છે.

અપ્રત્યાખ્યાનીય કષાયોની કાળસ્થિતી એક વરસની છે. એક વરસ ઉપર જે થોડો પણ કાળ પસાર થાય તો અપ્રત્યાખ્યાનીય કષાયો અનંતાનુબંધી કષાયોમાં પરિણમી ખતરનાક ખતરારૂપ બને છે. સાંવત્સરિક પ્રતિક્રમણ અનંતાનુબંધી કષાયોથી આત્માને બચાવી રાખે છે.

અંતર ગૂઢનો ખૂણેખૂણે તપાસી બાર માસની કાળ મર્યાદાના અપ્રત્યાખ્યાનીય કષાયોના દરેક અંશોને અંતરખોજ કરી તેને દૂર કરવા માટે સાંવત્સરીક પ્રતિક્રમણ અતિ જરૂરી છે.

અનંતાનુબંધી કષાયોથી બચવા માટે અને તે કષાયોનો સામનો કરવા માટે, સાંવત્સરિક પ્રતિક્રમણ એ મજબૂત-સંગ્રામ મોરચો છે. ક્ષમાપનાના અમૃત-નીર એ કષાયોના નાશ માટે કાતિલ તેજબ છે. સાંવત્સરિક પ્રતિક્રમણમાં ક્ષમાપના નીરનો છૂટે હાથે નિઃસંકોચ ઉપયોગ થાય છે. પ્રતિક્રમણ એ વ્રતભૂમિનો વફાદાર ચોકિયાત છે.

ખામેમિ સવ્વ જીવે સવ્વે જીવા ખમંતુ મે,
મિત્તી મે સવ્વ ભૂએસુ વેરં મજ્જન કેણ્ણઈ.
(વંદિતા સુત્ર-૪૯)

પ્રતિક્રમણની ક્રિયા દ્વારા-ક્ષમાજલ વડે કાયમ વ્રતો કે નિયમોનું જે વખત પક્ષાલન થાય છે. જેથી વેરનાં વિસર્જન અને ક્ષમાના સર્જન સર્જાય છે.

૧૨૪ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

પ્રતિક્રમણ-પ્રતિચરણ-પ્રતિહરણા-વારણા-નિવૃત્તિ-નિંદા-ગર્હા અને શુદ્ધિ. આ આઠે પ્રતિક્રમણના પર્યાય નામો છે. એ નામોમાં પણ તાકાતના તેજ ભરેલા છે. જેના વડે ઉરના અધિકારો ઉલ્લેચાતા રહે છે.

શ્રી મહાવીર તીર્થે શ્રુતધર ભગવંતોએ પ્રતિક્રમણને ઉભય-ટંક-આવશ્યક અને ફરજિયાત જણાવેલ છે.

રાત્રી લોજન ત્યાગ વ્રત-સ્થાનક-૧૩૪

શ્રી ઋષભદેવ અને શ્રી મહાવીર સ્વામીના શાસનમાં સાધુઓને રાત્રી લોજન ત્યાગવ્રતના પચ્ચપ્પાણ મૂળ ગુણમાં કરાવવામાં આવે છે. શેષ બાવીશ ભગવંતોના સાધુઓને રાત્રિલોજન ત્યાગ-પ્રત્યાખ્યાન ઉત્તર ગુણમાં કરાવવામાં આવે છે.

સ્થિતિ-કલ્પ સ્થાનક-૧૩૫

- (૧) અચેલક કલ્પ-તુચ્છ અને જીર્ણપ્રાય પ્રમાણોપેત રવેત વસ્ત્ર ધારણ કરવા.
- (૨) ઔદેશિક કલ્પ-આઘાકર્મી પિંડનો ત્યાગ, સાધુને ઉદેશીને બનાવેલ આહારાદિક આદેશિક હોવાથી તેનો ત્યાગ.
- (૩) શપ્યાતર કલ્પ-સાધુને વસતિ-ઉપાશ્રય આપનારના આહાર વિગેરે સાધુને ખપે નહીં.
- (૪) રાજપિંડ કલ્પ-રાજ-ચકવર્તી આદિનો આહાર સાધુને કલ્પે નહીં.
- (૫) કૃતિકર્મ કલ્પ-પોતાથી વધારે દીક્ષા પર્યાયવાળા અને પદવીધર પંડિત ગણિ-પ્રવર્તક-ઉપાધ્યાય અને આચાર્ય આદિ જ્ઞાન સ્થવિરનો આદર કરવો, વંદન કરવું અભુક્ટીઓ ખામી તેઓતું માન સાચવવું.
- (૬) મહાવ્રત કલ્પ-પ્રાણાતિપાત વિરમણ આદિ પાંચ મહાવ્રતોને પાળવા.
- (૭) જ્યેષ્ઠ-કલ્પ- મોટા-નાનાનો વ્યવહાર વ્રત પર્યાય અપેક્ષાએ સમજવો.
- (૮) પ્રતિક્રમણ કલ્પ-પેલા અને છેલ્લા જિન-તીર્થે છ આવશ્યક રૂપ પ્રતિક્રમણ ઉભયકાળ કાચમ કરવાનું હોય છે તેમ જ પાક્ષિક, ચઉમાસિક અને સંવત્સરિક પ્રતિક્રમણો તેના કહેલા નિયત કાળે કરવાના હોય છે. શેષ બાવીશ ભગવંતોના સાધુઓ દેવસિ-રાઇ પ્રતિક્રમણ દોષ લાગે ત્યારે તે જ વખતે કરે, અન્યથા નહીં.
- (૯) માસકલ્પ-ઋતુખંધ કાળમાં એક માસથી વધારે રહે નહીં. વર્ષાર્દુતુમાં ચાર માસ રહે. આ કલ્પ પેલા અને છેલ્લા જિનના સાધુને નિયમિત અને શેષ-૨૨ જિનના સાધુઓને માટે અનિયમિત છે.
- (૧૦) પર્યુષણ કલ્પ-ચોમાસાના ૭૦ દિવસો એક સ્થાને રહેવું. ઉત્કૃષ્ટ પણે ચાર માસ સુધી

રહેવું. ભાદરવા સુદી ૪ થી કારતક સુ-૧૪ સુધીના ૭૦ દિવસો એક સ્થાનમાં રહેવું.

આ ૧૦ કલ્પ પેલા અને છેલ્લા જિનના તીર્થમાં નિયમિત જાણવા અને બાવીશ જિનના સાધુઓ માટે ચાર પ્રકારનો સ્થિતિકલ્પ નિયત જાણવો. શેષ-૬ અનિયત કલ્પ જાણવા.

અવસ્થિત કલ્પ-નિયમિત કલ્પ-કાયમિક કલ્પ.

(૧)શય્યાતર કલ્પ (૨) મહાવ્રત કલ્પ (૩) કૃતિકર્મ કલ્પ (૪) અભ્યુસ્થાન કલ્પ. આ ચાર કલ્પ અવસ્થિત કલ્પ (કાયમિક) જાણવા, શેષ ૨૨ જિનના સમયમાં પણ આ કલ્પ હોય છે અર્થાત્ સર્વે જિનના સર્વ સાધુઓને નિયત હોય છે.

અસ્થિત કલ્પ - અનિયત સ્થિતિ કલ્પ. સ્થાનક-૧૩૬.

(૧) પ્રતિક્રમણ કલ્પ (૨) રાજપીઠ કલ્પ (૩) ઔદ્દેશિક કલ્પ (૪) અચેલક કલ્પ (૫) માસ કલ્પ (૬) પર્યુષણ કલ્પ.

પેલા અને છેલ્લા જિનના સાધુઓને આ છ કલ્પ અવશ્ય પાળવના હોય છે શેષ ૨૨ જિનના સાધુઓ કદાચિત્ પાળે કદાચિત્ ન પાળે.

કલ્પ-શુદ્ધિ. સ્થાનક-૧૩૭.

પ્રથમ જિનના સાધુઓને આચારોનું જ્ઞાન બહુ મહેનતે સમજાવી શકાય છે જ્યારે આચારોનું પાલન સુખે પળાવી શકાય છે. શ્રી મહાવીરદેવના સાધુઓને આચારોનું જ્ઞાન બહુ મહેનતે સમજાવી શકાય છે તેમજ આચારો બહુ મહેનતે પળાવી શકાય છે. શેષ ૨૨ જિનના સાધુઓને આચારોનું જ્ઞાન સુખેથી સમજાવી શકાય છે અને આચારોનું પાલન સુખેથી પળાવી શકાય છે. તે તે કાળમાં જીવોની કર્મોદ્ધયની વિચિત્રતાથી આ રીતના કલ્પશુદ્ધિમાં ફેરફારો હોય છે.

છ આવશ્યક તથા મુની સ્વભાવ. સ્થાનક ૧૩૮-૧૩૯.

આવશ્યક-અવશ્ય કરવા યોગ્ય.

(૧) સામાયિક (૨) ચતુર્વિંશતિસ્તવ (લોગસ્સ) (૩) વંદન (ગુરુવંદન) વાંદણા (૪) પ્રતિક્રમણ (પાપનિંદા) (૫) કાર્યોત્સર્ગ (૬) પ્રત્યાખ્યાન-(સવાર સાંજના પરચકખાણુ)

આચારોની શુદ્ધિ માટે તથા આચારોની શુદ્ધ સ્થિતિ ટકાવી રાખવા માટે આવશ્યક ક્રિયાઓની અતિ આવશ્યકતા કહી છે.

સામાયિક પ્રતિક્રમણ અને કાઉસગ્ગ એ ત્રણ આવશ્યકથી ચારિત્રાચારની ચતુર્વિંશ જિન સંસ્તવ આવશ્યકથી દર્શનાચારની, ગુરુવંદન આવશ્યકથી જ્ઞાનાચાર અને પરચકખાણુ આવશ્યકથી તપાચારની શુદ્ધિ અને વૃદ્ધિ થાય છે અને વીર્યાચાર તો સર્વત્ર વ્યાપીને જ રહેલ છે. પંચાચારની નિર્મળતામાટે આવશ્યક ક્રિયા અતિ જરૂરી ક્રિયા છે. છએ આવશ્યકો આચાર શુદ્ધિના સૂત્રધારો છે.

૧૨૬ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

છ આવશ્યક પેલા તથા છેલ્લા જિન-તીર્થમાં નિરંતર સવાર-સાંજ કરવાના હોય છે. શેષ બાવીશ જિન તીર્થે સાધુઓને પ્રાયશ્ચિત્ત અને પ્રમાદ આદિના કારણે કરવાના હોય છે. અને તે દૈવસિક અને રાત્રિક પ્રતિક્રમણ સ્વરૂપ છે.

પ્રથમ જિનના સાધુ ઋણુ અને જડ. શ્રી મહાવીર દેવના સાધુઓ વક અને જડ તથા શેષ ૨૨ જિનના સાધુઓ ઋણુ અને પ્રાણ હોય છે. એ રીતે કાળના યોગે જીવોના કમોદયની વિચિત્રતાથી આવશ્યક સદાકાળ અને કારણે ઉપજે કરવાના બે પ્રકાર પડેલ છે.

આશ્રવદ્રારને રૂંધીએ ઇન્દ્રિ-દંડ કષાય,
સતર લેદ સંયમ કહ્યો એહીજ મોક્ષ-ઉપાય.

(સાધુગુણ પચ્ચીરી)

સત્તર પ્રકારે સંયમ સ્થાનક-૧૪૦

પાંચ અવતોનો ત્યાગ, પાંચ ઇન્દ્રિયોનો નિચ્છેડ, ત્રણદંડનો ત્યાગ, અને ચાર કષાયોના ત્યાગરૂપ ૧૭ પ્રકારે સાધુઓ સંયમ ધર્મનું આરાધન કરે છે.

પ્રકારાંતરે સંયમના ૧૭ લેદ.

૯ પ્રકારે જીવ સંયમ-પૃથ્વી આદિ પાંચ સ્થાવર તથા બે-ત્રણ-ચાર અને પંચેન્દ્રિય એ ચારે પ્રકારે ત્રસજીવો મળી, નવે પ્રકારના સંસારી જીવોને દુઃખ ત્રાસ આદિ આપવાથી દૂર રહેવારૂપ સમસ્ત પ્રાણીગણો ઉપર દયાભાવ રાખવારૂપ નવ પ્રકાર.

૧૦ અજીવ-સંયમ. અજીવ-સંયમ બે પ્રકારે છે.

(૧) ઉત્સર્ગથી અજીવ સંયમ-પુસ્તક-વસ્ત્ર તુણુ-પાત્ર આહાર આદિને ગ્રહણ નહીં કરવારૂપ.

(૨) અપવાદે અજીવ સંયમ ઉપર જીણાવેલ પુસ્તકાદિ પાંચેને યતનાપૂર્વક ગ્રહણ કરવારૂપ.

૧૧ પ્રેક્ષા સંયમ-વસ્તુને નીરખીને પડિચેડણુ કરી યતનાપૂર્વક ગ્રહણ કરી ઉપયોગ કરવો.

૧૨ ઉત્પ્રેક્ષા સંયમ-બે પ્રકારે છે (૧) સાધુને શાતાદિ પૂજવારૂપ (૨) ગૃહસ્થને શાતાદિ ન પૂજવારૂપ

૧૩ પ્રમાર્જના સંયમ-જળ્યા-વસ્ત્ર-પાત્ર-સંથારો-આસન વિગેરેને નીરખી, રજેહરણુ દ્વારા ઉપયોગ પૂર્વક પ્રમાર્જના કરવારૂપ.

૧૪ પારિષ્કપન સંયમ-જળ્યા તપાસી જીવઘાત ન થાય તે રીતે નિર્જીવસ્થાને મળ-મૂત્ર અને અયોગ્ય આહાર આદિને ઉપયોગપૂર્વક પરહવવારૂપ.

૧૫ મન સંયમ-આર્ત રૌદ્રધ્યાન રૂપ મનના અકુશળ પરિણામના ત્યાગરૂપ તથા ધર્મ ધ્યાન અને શુકલ ધ્યાનના કુશળ પરિણામો ઉત્પન્ન કરવા રૂપ.

(૧૬) વચન સંયમ-સાવધ ભાષાનો ત્યાગ અને નિરવધ ભાષાનાં ઉપયોગરૂપ.

(૧૭) કાયસંયમ-કાયા દ્વારા થતી પ્રવૃત્તિમાં જીવઘાત ન થાય તેનો ઉપયોગ રાખવા રૂપ.

જાણ્ય ચારિત્ર તે આતમા નિજ સ્વભાવમાં રમતો રે,
વેશ્યા શુદ્ધ અલંકર્યો મોહવને નહીં ભમતો રે.

(નવપદ્મજ્ઞ યશોવિજયજી)

ચાર પ્રકારે તથા બે પ્રકારે ધર્મ. સ્થાનક-૧૪૧.

દાન-શીલ-તપ અને ભાવધર્મ-એ ચાર પ્રકારે ધર્મ છે.

- (૧) દાન-ધર્મ-અભયદાન સુપાત્રદાન- અનુકંપાદાન-ઉચિતદાન અને કીર્તિદાન દાનના એ પાંચ પ્રકારોમાં અભયદાન અને સુપાત્રદાન એ શ્રેષ્ઠ દાન છે. અનુકંપાદાન, ઉચિતદાન, અને કિર્તિદાન એ પણ સમયોચિત દાનના પ્રકાર છે. દાનના પાંચ દુષણો નિવારીને અને દાનના પાંચ ભૂષણ સાચવીને અપાતું દાન સાર્થક બને છે. કિર્તિ દાનમાં કીર્તિની અપેક્ષા હોવા સાથે ત્યાગ ભાવ સમાયેલો છે ગૃહસ્થોને માટે દાન એજ મુખ્ય ધર્મ છે.
- (૨) શીલ-ધર્મ-મન વચન અને કાયાથી સદાચારોનું અને બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરવું.
- (૩) તપ-ધર્મ- તપના છ બાહ્ય અને છ અભ્યંતર બાર ભેદ છે તે બારે પ્રકારના તપો કરવા તે તપ ધર્મ છે.
અણુસણુ-ઉણોદરી-વૃત્તિસંક્ષેપ-રસત્યાગ-કાયકલેશ અને સંલીનતાએ છ પ્રકારે બાહ્ય તપ છે. પાચશિત્-વિનય-વેચાવચ્ય-સ્વાધ્યાય-ધ્યાન અને કાર્યોત્સર્ગ એ છ પ્રકારે અભ્યંતર તપ છે.
બારે પ્રકારના તપ દ્વારા નિર્જરા થાય છે.
- (૪) ભાવ-ધર્મ- અશુભ મનના ભાવોનો ત્યાગ કરી અને શુભ ભાવમાં પ્રવર્તવું તે ભાવ ધર્મ છે અને અનુકંમે શુદ્ધ ભાવમય બનવું-

- બે પ્રકારે ધર્મ -

- (૧) શ્રુત ધર્મ- દ્વાદશાંગી પ્રકરણ વિગેરે શ્રી જિન પ્રણિત શ્રુતજ્ઞાન લણવું લણાવવું-અને લણુ-નારને સહાય કરવી.
- (૨) ચારિત્ર-ધર્મ- શ્રી જિન-પ્રણિત ચારિત્ર ધર્મનું પાલન કરવું.
સર્વ જિન ભગવંતોએ દુવિધ અને ચઊવિધ ધર્મ પ્રરૂપેલ છે.

૧ વસ્ત્ર વર્ણન કથન-સ્થાનક-૧૪૨.

પેલા અને છેલ્લા તીર્થ કરના તીર્થમાં યોગ્ય નિર્ચુકિત ગ્રંથમાં દર્શાવેલા માપવાળા પ્રવેત વસ્ત્રો ધારણ કરવાનો કલ્પ છે. શેષ ૨૨ જિનના તીર્થમાં નિર્દોષ કલ્પનીય ગમે તે માપ અને વર્ણવાળા, હલકી કે ઉંચી કીંમતના જે વસ્ત્રો મળે તે વાપરવાનો કલ્પ છે.

૧૨૮ : શ્રી જીનેન્દ્ર જીવન ન્યોત દર્શન.

ગૃહસ્થ અવસ્થા કાળ તથા કેવળી અવસ્થાકાળ. સ્થાનક ૧૪૩-૧૪૪

કુમાર અવસ્થા, રાજ્ય-અવસ્થા અને ચક્રવર્તીપણાનો સમગ્ર લેણો કાળ તે ગૃહસ્થાવસ્થા કાળ જાણવો.

દિક્ષા અવસ્થાના કાળમાંથી છન્નમસ્થ અવસ્થાનો કાળ ખાદ કરતાં જે કાળ રહે તે કેવળી અવસ્થાકાળ જાણવો.

દીક્ષા પર્યાય કાળ. (મત-કાળ) સ્થાનક-૧૪૫

ચોવીશે ભગવંતોનો દીક્ષા પર્યાયકાળ અનુક્રમે.—

(૧) એકલાખ પૂર્વ (૨) એકપૂર્વાંગન્યુન એક લાખ પૂર્વ (૩) ચાર પૂર્વાંગન્યુન ૧ લાખ પૂર્વ (૪) આઠ પૂર્વાંગન્યુન ૧ લાખ પૂર્વ (૫) ૧૨ પૂર્વાંગન્યુન ૧ લાખ પૂર્વ (૬) ૧૬ પૂર્વાંગન્યુન ૧ લાખ પૂર્વ (૭) ૨૦ પૂર્વાંગન્યુન ૧ લાખ પૂર્વ (૮) ૨૪ પૂર્વાંગન્યુન ૧ લાખ પૂર્વ (૯) ૨૮ પૂર્વાંગન્યુન ૧ લાખ પૂર્વ (૧૦) ૨૫ હજાર પૂર્વ (૧૧) ૨૧ લાખ વરસ (૧૨) ૫૪ લાખ વરસ (૧૩) ૧૫ લાખ વરસ (૧૪) ૭૧ લાખ વરસ (૧૫) ૨૧૧ લાખ વરસ (૧૬) ૨૫ હજાર વરસ (૧૭) ૨૩૭૫૦ વરસ (૧૮) ૨૧૦૦૦ વરસ (૧૯) ૫૪૯૦૦ વરસ (૨૦) ૭૫૦૦ વરસ (૨૧) ૨૫૦૦ વરસ (૨૨) ૭૦૦ વરસ (૨૩) ૭૦ વરસ (૨૪) ૪૨ વરસ.

આયુષ્ય કાળમાન. સ્થાનક ૧૪૬.

ચોવીશે ભગવંતોના આયુષ્યકાળ અનુક્રમે—

(૧) ૮૪ લાખ પૂર્વ (૨) ૭૨ લાખ પૂર્વ (૩) ૬૦ લાખ પૂર્વ (૪) ૫૦ લાખ પૂર્વ (૫) ૪૦ લાખ પૂર્વ (૬) ૩૦ લાખ પૂર્વ (૭) ૨૦ લાખ પૂર્વ (૮) ૧૦ લાખ પૂર્વ (૯) બે લાખ પૂર્વ (૧૦) ૧ લાખ પૂર્વ (૧૧) ૮૪ લાખ વરસ (૧૨) ૭૨ લાખ વરસ (૧૩) ૬૦ લાખ વરસ (૧૪) ૫૦ લાખ વરસ (૧૫) ૪૦ લાખ વરસ (૧૬) ૩૦ લાખ વરસ (૧૭) ૨૦ લાખ વરસ (૧૮) ૧૫ હજાર વરસ (૧૯) ૮૪ હજાર વરસ (૨૦) ૫૫ હજાર વરસ (૨૧) ૩૦ હજાર વરસ (૨૨) એક હજાર વરસ (૨૩) ૧૦૦ વરસ (૨૪) ૭૨ વરસ

પૂર્વ-સંખ્યા.

૮૪ લાખ વરસનું ૧ પૂર્વાંગ ૮૪ લાખ પૂર્વાંગ-૧ પૂર્વ એટલે ૭૦૫૬ ઉપર દસ શૂન્ય એટલે ૭૦ લાખ ૫૬૦ હજાર કોડ વરસ અથવા ૭૦૫૬૦ અબજ વર્ષ.

૮૪ લાખ પૂર્વ-૫૬૨૭૦૪ના આંક ઉપર ૧૫ શૂન્ય એટલે-

૫૬ લાખ ૨૭ હજાર અને ૪૦ કોટાકોટી વરસનું શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનનું આયુષ્ય જાણવું

જિન નિર્વાણ માસ-પક્ષ-તીથી. સ્થાનક-૧૪૭.

ચોવીશે ભગવંતોના નિર્વાણ માસ પક્ષ તીથી અનુક્રમે—

(૧) મહાવ-૧૩ (૨) ચૈત્ર સુ-૫ (૩) ચૈત્ર સુ-૫ (૪) વૈશાક સુ-૮ (૫) ચૈત્ર સુ-૬ (૬) માગસર વ-૧૧ (૭) ક્રાગણ વ-૭ (૮) ભાદરવા વ-૭ (૯) ભાદરવા સુ-૬ (૧૦) વૈશાક વ-૨ (૧૧)

શ્રાવણ ૫-૩ (૧૨) અસાડ સુ-૧૪ (૧૩) અસાડ ૫-૭ (૧૪) ચૈત્ર સુ-૫ (૧૫) જોઠ સુ-૫ (૧૬) જોઠ-૫-૧૩ (૧૭) વૈશાક ૫-૧ (૧૮) માગસર સુ-૧૦ (૧૯) ફાગણ સુ-૧૨ (૨૦) જોઠ ૫-૬ (૨૧) વૈશાક-૫-૧૦ (૨૨) અસાડ સુ-૮ (૨૩) શ્રાવણ સુ-૮ (૨૪) કારતક ૫-૧૫

નિર્વાણ નક્ષત્ર. સ્થાનક-૧૪૮

ચોવીશે ભગવંતોના નિર્વાણ નક્ષત્ર અનુક્રમે

(૧) અભિજીત (૨) મૃગશિર્ષ (૩) આદ્રા (૪) પુષ્ય (૫) પુનર્વસુ (૬) ચિત્રા (૭) અનુ-રાધા (૮) જ્યેષ્ઠા (૯) મૂળ (૧૦) પૂર્વાષાઢા (૧૧) ધનિષ્ઠા (૧૨) ઉત્તર ભાદ્રપદ (૧૩) રેવતી (૧૪) રેવતી (૧૫) પુષ્ય (૧૬) ભરણી (૧૭) કૃતિકા (૧૮) રેવતી (૧૯) ભરણી (૨૦) શ્રવણ (૨૧) અશ્વિની (૨૨) ચિત્રા (૨૩) વિશાખા (૨૪) સ્વાતિ.

નિર્વાણ રાશી. સ્થાનક-૧૪૯

ચોવીશે ભગવંતોની નિર્વાણ રાશી અનુક્રમે

(૧) મકર (૨) વૃષભ (૩) મિથુન (૪) કર્ક (૫) કર્ક (૬) કન્યા (૭) વૃશ્ચિક (૮) વૃશ્ચિક (૯) ધન (૧૦) ધન (૧૧) કુંભ (૧૨) મીન (૧૩) મીન (૧૪) મીન (૧૫) કર્ક (૧૬) મેષ (૧૭) વૃષભ (૧૮) મીન (૧૯) મેષ (૨૦) મકર (૨૧) મેષ (૨૨) તુલા (૨૩) તુલા (૨૪) તુલા

જિન-નિર્વાણ-સ્થાન સ્થાનક-૧૫૦

અષ્ટાપદ પર આદીજિન એ પહોંચ્યા મુક્તિ મોઝાર તો,
વાસુપુજ્ય ચંપાપુરીએ નેમ મુક્તિ ગિરનાર તો;
પાવાપુરી નગરીમાં વળી એ શ્રી વીર તણુ નિર્વાણ તો,
સમેતશીખર વીશ સિદ્ધ હુઆએ શિર વહુ તેહની આણુતો.
(પંચમી સ્તુતિ)

શ્રી ઋષભદેવ અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર, શ્રી વાસુપૂજ્ય ચંપાપુરીમાં, શ્રી નેમનાથ ગીરનાર પર્વત ઉપર, શ્રી મહાવીર સ્વામી પાવાપુરીમાં અને શેષ વીશ ભગવંતો સમેતશીખર ઉપર નિર્વાણ પદ પામ્યા છે.

મોક્ષાસન સ્થાનક-૧૫૧

શ્રી આદીનાથ, શ્રી નેમનાથ અને શ્રી મહાવીર સ્વામી પર્યંકાસને મોક્ષપદ પામ્યા છે. શેષ ૨૧ ભગવંતો કાયોત્સર્ગ આસને મોક્ષપદ પામ્યા છે. (પર્યંકાસન એટલે પદમાસન)

અવગાહના સ્થાનક-૧૫૨

ચરમ દેહ અવકાશથી નષ્ટ ત્રિભાગે ન્યૂન,
અમૂર્તની અવગાહના ત્રણે કાળ અચ્યુત

(તત્ત્વવિચારસ્તવનાવળી)

૧૩૦ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

સર્વ જિન-ભગવંતો અને સર્વ કેવળી ભગવંતો જે આસને નિર્વાણ પામે તે આસન અવસ્થિત દેહની અવગાહનાથી તેના ત્રીજા ભાગની અવગાહના ઓછી ફરતાં જે અવગાહના રહે તે મોક્ષ અવગાહના.

શરીરમાં ત્રીજા ભાગનું પોલાણ હોય છે. તે પોલાણ ભાગ જેટલી અવગાહના ઓછી થવાથી સિદ્ધ થતાં આત્માઓની અવગાહના જે શરીરે સિદ્ધ થયા હોય તે શરીરના ૨/૩ ભાગ જેટલી રહે છે.

નિર્વાણ તપ સ્થાનક-૧૫૩

શિવ પહોંચ્યા ઋષભ ચક્રદસ ભકતે બાવીશ લઘ્યા શિવ માસ થીતે,
છકું શિવ પામ્યા વીર વળી કાતીક વદી અમાવાસ્યા નિરમળી.

(સ્તુતી જ્ઞાનવિજયજી)

નિર્વાણ સમયે શ્રી ઋષભદેવને છ ઉપવાસ, શ્રી મહાવીર સ્વામીને છકું અને શેષ બાવીશ જિનને માસખમણ તપ હતો.

મોક્ષ ગમન પરિવાર (સહ-નિવાણ) સ્થાનક-૧૫૪

શ્રી ઋષભદેવ દસ હજાર સાથે, શ્રી પદ્મ પ્રભુ ૩૦૮ સાથે, શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ૫૦૦ સાથે, શ્રી વાસુ પુજ્ય ૬૦૦ સાથે, શ્રી વિમલનાથ ૬૦૦ સાથે, શ્રી અનંતનાથ ૭૦૦૦ સાથે, શ્રી ધર્મનાથ ૧૦૮ સાથે, શ્રી શાંતિનાથ ૬૦૦ સાથે, શ્રી મલ્લિકનાથ ૫૦૦ સાથે, શ્રી નેમનાથ ૫૩૬ સાથે, શ્રી પાર્શ્વનાથ ૩૩ સાથે અને શ્રી મહાવીર સ્વામી એકાકી પણે મોક્ષ પદ પામ્યા છે. શેષ બાર જિન એક એક હજારના પરિવાર સાથે મોક્ષપદ પામ્યા છે. બાવીશે ભગવંતોનો મોક્ષગમન પરિવાર ૩૮૪૮૫ છે.

શ્રી મહાવીર સ્વામી એકાકી મોક્ષે ગયા તેની ૧ સંખ્યા ગણીએ તો સર્વ સંખ્યા ૩૮૪૮૬ થાય છે પરંતુ પરિવાર સાથે પરિવાર ધારક જિનેન્દ્રોની સંખ્યા ગણવાની નથી. ફક્ત પરિવારની સંખ્યા ગણવાની છે. મહાવીર સ્વામીનું એકાકી મોક્ષગમન એટલે પરિવાર વગરનું મોક્ષગમન છે. જેથી પરિવાર સંખ્યા ગણતરીમાં શ્રી મહાવીર મોક્ષ ગમન પરિવારમાં શૂન્ય મુક્તા પરિવાર સંખ્યા ૩૮૪૮૫ બરાબર થાય છે.

નિર્વાણ વેળા સ્થાનક-૧૫૫

શ્રી સંભવનાથ, શ્રી પદ્મપ્રભુ, શ્રી સુવિધિનાથ અને શ્રી વાસુપુજ્ય એ ચાર ભગવંતો પાંચમાન્ડ કાળે, શ્રી આદિનાથ, શ્રી અજિતનાથ, શ્રી અભિનંદન, શ્રી સુમતિનાથ, શ્રી સુપાર્શ્વનાથ, શ્રી ચંદ્રપ્રભુ, શ્રી શીતળનાથ અને શ્રી શ્રેયાંસનાથ એ આઠ ભગવંતો પૂર્વાન્ડ કાળે, શ્રી ધર્મનાથ, શ્રી અરનાથ શ્રી નેમનાથ અને શ્રી મહાવીર સ્વામી એ ચાર ભગવંતો અપરરાત્રે રાત્રીના છેલ્લા પહોરે, શ્રી વિમલનાથ, શ્રી અનંતનાથ, શ્રી શાંતિનાથ શ્રી કુંથુનાથ, શ્રી મલ્લિકનાથ, શ્રી મુનિસુવ્રત, શ્રી નેમિનાથ અને શ્રી પાર્શ્વનાથ એ આઠ ભગવંતો રાત્રીના પહેલા ભાગમાં (પૂર્વ રાત્રીએ) મોક્ષ પદ પામ્યા છે.

મોક્ષ આરક સ્થાનક-૧૫૬

ચોવીશે જિનના મોક્ષ આરક ચોવીશે જિનના જન્મ આરક પ્રમાણે જાણવા. શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનના જન્મ અને મોક્ષ ત્રીજા આરામાં અને શેષ ૨૩ ભગવંતોના જન્મ અને મોક્ષ ચોથા આરામાં છે.

નિર્વાણ શેષ આરક સ્થાનક-૧૫૭

જન્મ સમયના કહેલા આરક સમયમાંથી, આયુષ્યકાળનો સમય બાદ કરતાં જે આરક સમય આવે તે નિર્વાણ સમયે રહેલો શેષ આરક કાળ જાણવો. શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનના જન્મ સમયે ૮૪ લાખ પૂર્વ અને નેવાશી પખવાડીયા ત્રીજા આરાના બાકી હતાં. તેમાંથી શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનનું ૮૪ લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય બાદ કરતાં નેવાશી પખવાડીયા એટલે ૩ વરસ અને સાડા આઠ માસ શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનના નિર્વાણ સમયે ત્રીજા આરાનો શેષ આરક-કાળ જાણવો. તે રીતે દરેક ભગવાનના જન્મ સમય આરકમાંથી આયુષ્યકાળ બાદ કરતાં, જે કાળ આવે તે શેષ આરક-કાળ જાણવો. શ્રી અજિતનાથથી શ્રી મહાવીર સ્વામી સુધીના ૨૩ ભગવંતોના જન્મ અને નિર્વાણ ચોથા આરામાં છે. શ્રી મહાવીર નિર્વાણ સમયે ત્રણ વરસ સાડા આઠ માસ ચોથા આરાનો શેષ આરક-કાળ જાણવો.

યુગાંતકૃત ભૂમિકા સ્થાનક-૧૫૮

યુગાંતકૃત ભૂમિ-શ્રી તીર્થંકર ભગવાનના મોક્ષ ગમનથી તેમના શાસનમાં પુરુષ પરંપરાગત ચાલેલ મોક્ષ ગમન માર્ગ :

શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનના નિર્વાણથી, તેમના શાસનમાં અસંખ્યાત પુરુષોની પાટ પરંપરા સુધી મોક્ષ-ગમન માર્ગ ચાલુ રહેલ છે. શ્રી અજિત નાથથી શ્રી નમિનાથના શાસનમાં, સંખ્યાતા પુરુષ પાટ પરંપરા સુધી-સાધુઓના સિદ્ધિ-ગમનરૂપ યુગાંતકૃત ભૂમિ ચાલુ રહી છે. શ્રી નેમનાથના શાસનમાં આઠ પુરુષપાટ પરંપરા સુધી, શ્રી પાર્શ્વનાથના શાસનમાં ચાર પુરુષપાટ પરંપરા સુધી અને શ્રી મહાવીર સ્વામીના શાસનમાં ત્રણ પુરુષ પરંપરા સુધી યુગાંતકૃત ભૂમિ ચાલી છે.

શ્રી મહાવીર તીર્થે ત્રણ પુરુષ પરંપરા ચાલેલ યુગાંતકૃત ભૂમિ (૧) શ્રી વીરભગવાન મોક્ષ ગમન (૨) શ્રી સુધર્મા સ્વામી શ્રી વીરનિર્વાણ પછી ૨૦ વરસે મોક્ષે ગયા (૩) શ્રી જંબુસ્વામી તે સુધર્મા સ્વામીની પાટે શ્રી વીર નિર્વાણ પછી ચોસઠ વર્ષે મોક્ષપદ પામ્યા.

આ રીતે શ્રી મહાવીર સ્વામીના શાસનમાં ત્રણ પુરુષપાટ પરંપરા યુગાંતકૃત ભૂમિ ચાલી છે.

પર્યાયાંતકૃત-ભૂમિકા સ્થાનક-૧૫૯

શ્રી તીર્થંકર ભગવંતને કેવળજ્ઞાન થયા પછી જ્યારે મોક્ષમાર્ગની શરૂઆત થાય અર્થાત્ કોઈ આત્મા મોક્ષે જાય ત્યાં સુધીના અંતરકાળને એટલે શ્રી જિન કેવળજ્ઞાનથી શ્રી જિન-તીર્થે પ્રથમ મોક્ષગમન વચ્ચેના અંતરકાળને પર્યાય અંતકૃત ભૂમિ કહેવાય છે.

૧૩૨ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનને તીર્થે, ભગવાનને કેવળજ્ઞાન થયા પછી અંતર મૂહૂર્તકાળે પર્યાય અંત-કૃત ભૂમિ ચાલુ થઈ. એટલે મોક્ષગમન ચાલુ થયેલ શ્રી ઋષભ દેવ ભગવાનના તીર્થે પ્રથમ માર્ગદેવા માતા મોક્ષે ગયા છે. શ્રી નેમિનાથને કેવળજ્ઞાન થયા પછી બે વરસે, શ્રી પાર્શ્વનાથને કેવળજ્ઞાન થયા પછી ત્રણ વરસે, શ્રી મહાવીર સ્વામીને કેવળજ્ઞાન થયા પછી ચાર વરસે મોક્ષ માર્ગની શરૂઆત થયેલ છે. અને શેષ ૨૦ જિનેને કેવળજ્ઞાન થયા પછી એક અગર બે દિવસના આંતરે મોક્ષગમન ચાલુ થવારૂપ પર્યાયઅંતકૃત ભૂમિકા ચાલુ થયેલ હતી.

આ અવસર્પિણી કાળની ચાલુ ચૌવીશીમાં પ્રથમ જિનના તીર્થે માર્ગદેવીમાતા પ્રથમ મોક્ષે ગયા છે અને શ્રી મહાવીર જિન શાસને છેલ્લા શ્રી જંબુસ્વામી મોક્ષે ગયા છે.

મોક્ષ-માર્ગ અને મોક્ષ વિનય સ્થાનક ૧૬૦-૧૬૧

મોક્ષ-માર્ગ— મોક્ષ પ્રાપ્ત થવાનો વિધિ-અથવા જેના આરાધનથી જીવ મોક્ષ પામે છે તે ધર્મ-મોક્ષ માર્ગ છે.

સુસાધુ સ્વરૂપ, નિર્દોષ ચારિત્રવંત મુનિ રૂપ, અથવા મુનિપણના ધર્મરૂપ મોક્ષ માર્ગ છે.

સમકિત સાથે બાર વ્રત ગ્રહણ કરી ધર્મ આરાધના કરતાં શ્રાવકરૂપ અથવા તો શ્રાવક દ્વારા સમકિત સહિત થતી વ્રત આરાધના અને દેવ-ગુરુ-ધર્મની થતી ભક્તિરૂપ મોક્ષ માર્ગ છે.

સમ્યગ દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રરૂપ રત્નત્રયીની આરાધનરૂપ મોક્ષ માર્ગ છે.

જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ અને ઔપચારિકપણુએ પાંચેની આચરણરૂપ વિનય મોક્ષ માર્ગ છે.

ગૃહસ્થપણામાં શ્રાવકના વ્રત અને ક્રિયા, મુની અવસ્થામાં મુનિના વ્રતો, ચરણ સિત્તરી અને કરણ સિત્તરીના આચરણરૂપ મોક્ષ વિનય કહ્યો છે. એ રીતે શ્રાવક ધર્મ અને સાધુ ધર્મના આચરણરૂપ વિનયને મોક્ષ માર્ગ કહેલ છે.

રત્નત્રયીની આરાધના અને પાંચ આચારોના આચરણરૂપ વિનય વડે થતી સુસાધુઓની ચારિત્ર સાધના અને સુશ્રાવકોની વ્રત ઉપાસનાને સર્વ ભગવંતોએ મોક્ષ માર્ગ કહેલ છે.

સુસાધુઓની સાધનામાં સમ્યગ દર્શન, જ્ઞાન સાથે સર્વ વિરતિ ચારિત્ર હોવાથી સાધુધર્મ એ મુખ્ય અને સર્વાંગી મોક્ષ માર્ગ છે અને શ્રાવકોની ધર્મ-ઉપાસનામાં સમ્યગ દર્શન જ્ઞાન સાથે દેશ વિરતિ ચારિત્ર હોવાથી શ્રાવક ધર્મ એ દેશથી મોક્ષ-માર્ગ છે.

પૂર્વ-પ્રવૃત્તિ સ્થાન-૧૬૨

પૂર્વ-પ્રવૃત્તિ-ચૌદ પૂર્વ શ્રુતતુ પઠન પાઠન કરવારૂપ પ્રવૃત્તિ.

શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનથી શ્રી કુંથુનાથ ભગવાન સુધી ૧૭ ભગવંતોના શાસનકાળમાં પૂર્વપ્રવૃત્તિ અસંખ્યાત કાળ સુધી ચાલી છે. શ્રી અરનાથથી શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન સુધીના છ ભગવંતોના શાસનકાળમાં સંખ્યાત કાળ સુધી ચૌદ પૂર્વની વાંચના, પૃચ્છના અને અનુજ્ઞાની પ્રવૃત્તિ ચાલુ

હતી. શ્રી મહાવીર ભગવાનના શાસનમાં એક હજાર વરસ સુધી પૂર્વ-શ્રુતની વાંચના, પૃચ્છના, પરાવર્તના અને અનુજ્ઞાની પ્રવૃત્તિ ચાલુ હતી.

એક પૂર્વ એક ગજ પુર ચડતી ચૌદે તેમ,
સોળતી ચડતી ગજપુર શાહી સર્વની એમ.

એક પૂર્વ લખવા માટે એક હાથીના વજન જેટલી શાહીની જરૂર પડે અને કુમથી ચૌદ પૂર્વ લખવા માટે બમણી બમણી શાહી ગણતાં, ચૌદે પૂર્વ લખવા માટેની શાહીનો જથ્થો ૧૬૩૮૩ હાથીના વજન બરાબર થાય છે.

પૂર્વ શ્રુત અતિ વિશાળ શ્રુત છે. જે લખી શકાય નહીં. જે ગુરુ પરંપરાએ મુખપાઠ દ્વારા ગ્રહણ કરાય છે, સંપ્રતિકાળે પૂર્વ પ્રવૃત્તિ નથી.

જ્ઞાન-તંતુઓની તીવ્ર અને અજબ ગ્રહણ શક્તિ ધરાવનાર એટલે શ્રુત જ્ઞાનાવરણીય કર્મના સાર ક્ષયોપશમ ધરાવનાર અને સારી ધારણા શક્તિ ધરાવનાર મુનિરાજ આ વિશાળ શ્રુત ધારણ કરી શકે છે. દરેક તીર્થંકર ભગવંતોના તીર્થમાં પૂર્વધારી મુનીઓની અદ્ય સંખ્યા હોવાનું એક કારણ એ છે કે વિશાળ પૂર્વ શ્રુતની યથાયોગ્ય વિશાળ ધારણા શક્તિ ધરાવનાર મુનીઓની સંખ્યા અદ્ય હોય છે.

૧૪ પૂર્વ અને પદ સંખ્યા

- ૧ ઉત્પાદ પ્રવાહ પૂર્વ-જેમાં એક કોડ પદ સંખ્યા છે અને સર્વ દ્રવ્યોના ઉત્પત્તિ સ્વરૂપ પ્રરૂપેલા છે.
- ૨ અગ્રાયણી પ્રવાહ-જેમાં ૯૬ લાખ પદો છે. અને સર્વ દ્રવ્યો અને સર્વ પર્યાયોના પ્રમાણ પ્રરૂપેલ છે.
- ૩ વીર્ય પ્રવાહ-જેમાં ૬૦ લાખ પદો છે. કર્મસહિત અને કર્મ રહિત જીવની શક્તિ તથા અજીવની શક્તિનું સ્વરૂપ પ્રરૂપેલ છે,
- ૪ અસ્તિ-નાસ્તિ-પ્રવાહ-જેમાં ૬૦ લાખ પદો છે, અસ્તિ-નાસ્તિ અને સદ-અસદ રૂપે વસ્તુનું સ્યાદવાદ શૈલીએ સ્વરૂપ પ્રરૂપેલ છે.
- ૫ જ્ઞાન-પ્રવાહ-જેમાં એક-ચુન એક કોડ પદો છે એટલે ૯૯૯૯૯૯૯૯ પદોમાં પાંચ જ્ઞાનોનું વિસ્તાર-પૂર્વકનું વર્ણન છે.
- ૬ સત્ય-પ્રવાહ-જેમાં ૧ કોડ અને ૬ પદો છે, તેમાં સત્ય, સંયમ અને વચન એ ત્રણ વસ્તુ સબંધી વર્ણનો વર્ણવેલા છે.
- ૭ આત્મ-પ્રવાહ-જેમાં ૨૬ કોડ પદો છે, તેમાં જીવદ્રવ્ય અતે નય દર્શનોનું પ્રતિપાદન છે.
- ૮ કર્મ-પ્રવાહ-જેમાં એક કોડ ૮૦ લાખ પદો છે, આઠે કર્મોના સ્વરૂપનું વિસ્તારપૂર્વક વર્ણન કરવામાં આવેલ છે.

૧૩૪ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

૯ પ્રત્યાખ્યાન-પ્રવાહ-જેમાં ૮૪ લાખ પદો છે, ત્યાગ કરવા યોગ્ય પદાર્થો સહિત પ્રત્યાખ્યાનના પ્રકારોનું તેમાં પ્રરૂપણ છે.

૧૦ વિદ્યા પ્રવાહ- જેમાં ૧ કોડ ૧૦ લાખ પદો છે, અનેક પ્રકારની ચમત્કારિક વિદ્યાઓ, મંત્રપાઠ અને પાઠ સિદ્ધિઓની વિદ્યાઓનું વર્ણન છે.

૧૧ કલ્યાણ પ્રવાહ- જેમાં ૨૬ કોડ પદો છે, સમ્યગ્ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારીત્રનું નિરૂપણ અને ફળપ્રાપ્તિની પરિગાથાઓનું ગુચ્છન છે.

૧૨ પ્રાણાયુ-પ્રવાહ- જેમાં એક કોડ ૫૬ લાખ પદથી (૧ કોડ ૫૬ લાખ) જીવ-પ્રાણ શરીર, અને આયુષ્ય વગેરેનું સવિસ્તર વર્ણન છે.

૧૩ ક્રિયાવિશાળ પ્રવાહ- જેમાં નવ કોડ પદો દ્વારા, પચ્ચીશ ક્રિયાઓના ભેદ અને પ્રભેદોનું વર્ણન છે.

૧૪ લોકખિંદુસાર પ્રવાહ- જેમાં સાડાબાર કોડ પદો છે. તેમાં સમસ્ત લોક વિષે રહેલ સારભૂત વસ્તુઓની સમાલોચના છે.

પૂર્વ વિચ્છેદકાળ અને શેષ શ્રુતપ્રવૃત્તિકાળ સ્થાનક-૧૬૩-૧૬૪

પૂર્વ-વિચ્છેદકાળ એટલે પૂર્વ શ્રુત સિવાયના શેષ સૂત્ર પ્રવૃત્તિકાળ.

શ્રી ઋષભદેવથી શ્રી કુંથુનાથ સુધીના ભગવંતોના તીર્થમાં પૂર્વ વિચ્છેદકાળ અસંખ્યાત કાળ પ્રમાણ જાણવો. શ્રી અરનાથથી શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનના તીર્થે પૂર્વ- વિચ્છેદ કાળ સંખ્યાત પ્રમાણ કાળ જાણવો. શ્રી મહાવીર સ્વામીના તીર્થમાં પૂર્વ વિચ્છેદ કાળ ૨૦ હજાર વરસનો કહ્યો છે. શ્રી મહાવીર ભગવાનનો શાસનકાળ ૨૧ હજાર વર્ષનો કહ્યો છે તેમાં પ્રથમના એક હજાર વર્ષ પૂર્વ-પ્રવૃત્તિ કાળના અને પછીના ૨૦ હજાર વર્ષ પૂર્વ વિચ્છેદ કાળના કહ્યા છે. હાલ પૂર્વ વિચ્છેદ કાળ પ્રવર્તે છે.

શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનના તીર્થે, કેટલાક આચાર્યોના મતે પૂર્વ- વિચ્છેદ નથી તે માટે વિકલ્પ સમજવો.

પૂર્વ વિચ્છેદ કાળમાં શેષ સૂત્ર પ્રવૃત્તિ હોય છે.

શ્રી જિન નિર્વાણ અંતરકાળ-સ્થાનક-૧૬૫

જિન અંતરકાળ એટલે જો જિન વચ્ચેનો સમય-ગાળો. એ અંતરકાળ. શ્રી જિન ભગવંતોના પરસ્પર અંતર કાળ ચાર પ્રકારે કહેલા છે:

(૧) એક જિન જન્મથી બીજા જિન જન્મ સુધી (૨) એક જિન જન્મથી બીજા જિનના નિર્વાણ સુધી (૩) એક જિનના નિર્વાણથી બીજા જિનના જન્મ સુધી (૪) એક જિનના નિર્વાણથી બીજા જિનના નિર્વાણ સુધી.

શ્રી જિનના પરસ્પર ચાર પ્રકારના અંતરકાળમાંથી અહીં ચોથા પ્રકારનાં અંતરકાળનું (એટલે નિર્વાણથી નિર્વાણ કાળ સુધીના અંતરકાળનું) વર્ણન દર્શાવેલ છે. ચોવીસ લગવંતો વરસે આવેલા તેવીશ અંતર કાળનું કુલ કાળમાન ૪૨૦૦૦ વર્ષ ન્યુન એક કોટાકોટી સાગરોપમ છે.

ગત ચોવીશના છેલ્લા તીર્થપતી શ્રી સંપ્રતિ લગવાનથી ચાલુ ચોવીશીના પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી આદીશ્વર લગવાનનો અંતરકાળ અઠ્ઠાર કોડાકોડી સાગરોપમ છે. અને ચરમ તીર્થંકર શ્રી મહાવીર લગવાનથી આવતી ચોવીશીમાં થનાર પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી પદ્મનાભ પ્રભુનો અંતર કાળ ચોરાશી હજાર વર્ષનો છે.

શ્રી મહાવીર લગવાન ચોથા આરાના ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ શેષ હતા ત્યારે નિર્વાણ પામ્યા અને આવતી ચોવીશીમાં શ્રી પદ્મનાભ લગવાન ત્રીજા આરાના ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ વ્યતિત થતાં જન્મ પામશે. સાત વરસને પાંચ માસ એ ગણતરીએ કોઈ ઠેકાણે વધારે અંતરકાળ ગણાવ્યો છે. તે રીતે ગણતાં શ્રી મહાવીર નિર્વાણથી શ્રી પદ્મનાભના જન્મકાળ સુધીનો અંતરકાળ ચોરાશી હજાર અને સાત વરસ અને પાંચ માસ બતાવેલ છે.

શ્રી આદિશ્વર લગવાનનું નિર્વાણ ત્રીજા આરાના અંતના ત્રણ વરસ સાડાઆઠ માસ બાકી રહેતા થએલ છે અને શ્રી વીર નિર્વાણ ચોથા આરાના ત્રણ વરસ સાડા આઠ માસ બાકી રહેતા થએલ છે એટલે શ્રી આદીનાથ નિર્વાણથી શ્રી મહાવીર નિર્વાણ ચોથા આરાના કાળમાન મુજબ બની રહે છે.

શ્રી ચોવીશે જિનના તેવીશ અંતરકાળ અનુક્રમે

(૧) ૫૦ લાખ કોડ સાગરોપમ (૨) ૩૦ લાખ કોડ સાગરોપમ (૩) ૧૦ લાખ કોડ સાગરોપમ (૪) નવ લાખ કોડ સાગરોપમ (૫) ૯૦ હજાર કોડ સાગરોપમ (૬) નવ હજાર કોડ સાગરોપમ (૭) ૯૦૦ કોડ સાગરોપમ (૮) ૯૦ કોડ સાગરોપમ (૯) નવકોડ સાગરોપમ (૧૦) એક કોડ સાગરોપમમાં ૧૦૦ સાગરોપમ ૬૬ લાખ અને ૨૬ હજાર વર્ષ ઓછા, એટલે ૬૬ લાખ ૬૬ હજાર અને ૬૦૦ સાગરોપમમાં ૬૬ લાખ અને ૨૬ હજાર વરસ ઓછા (૧૧) ૫૪ સાગરોપમ (૧૨) ૩૦ સાગરોપમ (૧૩) નવ સાગરોપમ (૧૪) ચાર સાગરોપમ (૧૫) ત્રણ સાગરોપમમાં ૦૧૧૧ પદ્યોપમ ઓછા (૧૬) ૦૧૧ પદ્યોપમ (૧૭) ૦૧ પદ્યોપમમાં ૧૦૦૦ કોડવર્ષ ઓછા (૧૮) ૧૦૦૦ કોડ વર્ષ (૧૯) ૫૪ લાખ વર્ષ (૨૦) છ લાખ વર્ષ (૨૧) પાંચ લાખ વર્ષ (૨૨) ૮૩૭૫૦ વર્ષ (૨૩) ૨૫૦ વર્ષ

શ્રી આદીનાથ નિર્વાણથી શ્રી મહાવીર નિર્વાણ સુધીમાં આવતા ૨૩ અંતરકાળનું કુલ અંતરમાન ૪૨૦૦૦ વરસ ઓછા એક કોટાકોટી સાગરોપમ કાળ છે. કોઈ કોઈ પુસ્તકોમાં નિર્વાણથી નિર્વાણ કાળના આંકડા ભ્રૂહા ભ્રૂહા આવેલા છે ત્યાં ત્યાં તે તે પુસ્તકોના લેખકની ગણતરીની ભૂલ અગર તે મુદ્રણદોષ છે તેમ સમજવું. સપ્તતિશતસ્થાન પ્રકરણ મૂળમાં અને સંસ્કૃતછાયામાં તથા ગુજરાતી અનુવાદમાં કુલ અંતરમાન કાળ ૪૨૦૦૦ વર્ષ ન્યુન એક કોટાકોટી સાગરોપમ બતાવેલ છે પણ ગુજરાતી અનુવાદમાં છૂટા છૂટા ૨૩ અંતરકાળની વીગતોમાં શ્રી શીતળનાથથી શ્રીયાંસનાથના અંતરકાળમાં અને શ્રી કુંથુનાથથી શ્રી અરનાથના નિર્વાણ અંતરકાળમાં ભૂલ રહેલી છે.

તે મુદ્રણદોષ હોય તેમ લાગે છે કારણ કે સંસ્કૃત છાયા અને ગુજરાતી અનુવાદ બંને શ્રી રૂઢી સાગર સુરિન્દરજીએ કરેલ છે એટલે સંસ્કૃત છાયા અને ગુજરાતી અનુવાદની વિગતમાં જે ફરક છે તે મુદ્રણદોષ જ હોઈ શકે. સપ્તતિ શત સ્થાન પ્રકરણ પાને ૨૦૭માં થયેલ મુદ્રણદોષ નિવારવા નીચે મુજબ સુધારીને વાંચવા વીનંતી છે.

“શ્રી શીતલનાથના નિર્વાણથી એક કરોડ ઉપર એકસો સાગરોપમાંથી છાસઠ લાખ છવીસ હજાર વર્ષ ઓછા” છપાયેલું છે ત્યાં સુધારીને શ્રી શીતલનાથના નિર્વાણથી એક કરોડ સાગરોપમમાંથી એકસો સાગરોપમ છાસઠ લાખ છવીસ હજાર વર્ષ ઓછા એમ વાંચવું.

અને શ્રી કુંથુનાથના નિર્વાણથી એક કરોડ વર્ષ બાકી પા પદ્યોપમ છપાયેલ છે તે એક હજાર કોડ વર્ષ બાકી પા પદ્યોપમ એમ સુધારીને વાંચવાથી મૂળ અને સંસ્કૃત છાયાને અતુરૂપ અંતરકાળ મળી રહે છે.

શ્રી જિન જીવ વર્ણન સ્થાનક-૧૬૬

ચાલુ અવસર્પિણી કાળમાં પરમસુખદાતા ચોવીશે ભગવંતોના શાસન કાળમાં ભાવિકાળમાં થનારા મહાભાગ્યશાળી જિન-જીવોનું વર્ણન.

શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનના સમયમાં પ્રભુના પૌત્ર મરીચિ, ભાવિ-જિન શ્રી મહાવીરના જીવ તરીકે પ્રસિધ્ધી પામેલ, સંપ્રતિ કાળે તે ચરમ તીર્થપતિ શ્રી મહાવીર દેવનું શાસન પ્રવર્તે છે.

શ્રી સુપાર્શ્વનાથના તીર્થમાં શ્રી વર્મારાજ, શ્રી શીતળનાથના તીર્થમાં શ્રી હરિષેણુ તથા શ્રી વિશ્વભુતી, શ્રી શ્રેયાંસનાથના તીર્થમાં શ્રી કેતુ, ત્રિપટ્ટ, મરૂભુતિ, અમિતતેજ અને ધન, શ્રી વાસુ-પૂજ્યના તીર્થમાં નંદન, નંદ, શંખ, સિદ્ધાર્થ અને શ્રી વર્મા શ્રી મુનિસુવ્રત તીર્થે રાવણુ અને નારદ ઋષી, શ્રી નેમનાથના તીર્થમાં કૃષ્ણુ, કૃષ્ણુની માતા દેવકી, બળદેવ અને બળલદ્રની માતા રોહીણી, શ્રી પાર્શ્વનાથના તીર્થમાં અંબડ, સત્યકી. તથા આનંદ અને શ્રી મહાવીર સ્વામીના તીર્થમાં શ્રેણિક-સુપાર્શ્વ, પોટિલ, ઉદ્દાયિ, શંખ, દહાણુ, શતક, રેવતી, અને સુલસા વિગેરેના જીવો ભાવિકાળે જિન-બનવાના હોવાથી તે દરેકને જિન-જીવ કહેલ છે.

ઉપર દર્શાવેલ જિન-જીવો વીશ સ્થાનક પદનું આરાધન કરીને શ્રી જિન-નામ કર્મનિકાચિત બાંધીને ભાવિકાળે અરિહંત પણે ઉત્પન્ન થઈ તીર્થની સ્થાપના કરી સિદ્ધ-પદ પામશે.

જંબુદ્વીપ ભરતક્ષેત્રમાં આવતી ચોવીશીમાં થનાર ચોવીશે જિન-ભગવંતો કેના જિન-જીવ હતાં અને અત્યારે તે જીવો ક્યાં છે તેની વીગત.

આવતી ચોવીશીના તીર્થકરોના નામ તેકેના જીવહતાં અને હાલ ક્યાં છે તે અનુક્રમે.

(૧)	શ્રી પદ્મનાભ મહાવીર પ્રભુલક્ષ્મી શ્રેણિક રાજાનો જીવ અત્યારે પહેલી નરકે છે.
(૨)	શ્રી સુરદેવ સુપાર્શ્વ શ્રાવકનો જીવ ત્રીજા દેવલોકમાં છે
(૩)	શ્રી સુપાર્શ્વ કોણિક પુત્ર ઉદ્દાયિ રાજાનો જીવ ત્રીજા દેવલોકમાં છે
(૪)	શ્રી સ્વયંપ્રભ પોટિલ શ્રાવકનો જીવ ચોથા દેવલોકમાં છે.

(૫) શ્રી સર્વાનુભૂતી	દ્રઢાયુનો જીવ	બીજા દેવલોકમાં છે.
(૬) શ્રી દેવશ્રુત	કાર્તિક શેઠનો જીવ	પેલા દેવલોકમાં છે.
(૭) શ્રી ઉદયપ્રભ	શંખ શ્રાવકનો જીવ	બારમા દેવલોકમાં છે.
(૮) શ્રી પેઢાળ જિન	આનંદ મુનીનો જીવ	પેલા દેવલોકે છે
(૯) શ્રી પોદ્દિલ	સુનંદનો જીવ	પાંચમા દેવલોકે છે
(૧૦) શ્રી શતક્રીતી	શતક શ્રાવકનો જીવ	ત્રીજી નરકે છે.
(૧૧) શ્રી સુવત	શ્રી દેવકી તે શ્રી કૃષ્ણની માતાનો જીવ	આઠમા દેવલોકે છે.
(૧૨) શ્રી અમમ	કૃષ્ણ વાસુદેવનો જીવ	ત્રીજી નરકે છે.
(૧૩) શ્રી નિષ્કપાય	સત્યકી મહાદેવ (રૂદ્ર)નો જીવ	પાંચમા દેવલોકે છે.
(૧૪) શ્રી નિષ્પુલાક	બળભદ્ર (કૃષ્ણના બંધુ)નો જીવ	છઠ્ઠે દેવલોકે છે.
(૧૫) શ્રી નિર્મમ	સુલસા શ્રાવિકોનો જીવ	પાંચમા દેવલોકે છે.
(૧૬) શ્રી ચિત્રગુપ્ત	બળભદ્રની માતા રોહીણીનો જીવ	બીજા દેવલોકે છે.
(૧૭) સમાધિ જિન	રેવતી શ્રાવિકાનો જીવ	બારમા દેવલોકે છે.
(૧૮) સંવર જિન	સતાલિનો જીવ	બારમા દેવલોકે છે.
(૧૯) શ્રી યશોધર	દ્વેપાયન ઋષિનો જીવ	અગ્નિકુમાર દેવ છે.
(૨૦) શ્રી વિજય	કરણનો જીવ	બારમા દેવલોકે છે.
(૨૧) શ્રી મલ્લ જિન	આઠમા નારદનો જીવ	પાંચમા દેવલોકે છે.
(૨૨) શ્રી દેવ જિન	અંબડ પરિવારકનો જીવ	બારમા દેવલોકે છે.
(૨૩) શ્રી અનંતવીર્ય	અમરકુમારનો જીવ	નવમે ઐવયેકે છે.
(૨૪) શ્રી ભદ્રંકર જિન	સ્વાતિ ખુદનો જીવ	સર્વાર્થ સિદ્ધમાં છે.

પાઠાંતર :- ચોવીશમાં શ્રી ભદ્રંકર જિનના જીવ હાલ સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાનમાં છે. તે દર્શાવેલ વિગતમાં વિકલ્પ અગર સંશય છે.

સર્વાર્થસિદ્ધ અનુત્તર વિમાનના દેવ જીવોને એકાવતારી કહેલા છે, જ્યારે શ્રી ભદ્રંકર જિન આવતી ચોવીશીમાં છેલ્લા ભગવંત થવાના હોઈ તેની કાળ-મર્યાદા ઘણી લાંબી છે. સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાનના દેવોનું આયુષ્ય ૩૩ સાગરોપમનું હોય છે જ્યારે ચોવીશમા ભદ્રંકર જિન શ્રી વીર નિર્વાણથી ૪૨ હજાર વર્ષ અધિક એક કોટાકોટી સાગરોપમ કાળે થનાર છે. તેથી શ્રી ભદ્રંકર જિનનો જીવ હાલ ક્યાં છે તે પ્રશ્ન ઊભો રહે છે તે વિકલ્પનો ખુલાસો જાણકાર મુની ભગવંતો પાસેથી મેળવવો અતિ જરૂરી છે.

રૂદ્ર સ્થાનક-૧૬૭

અતિ કઠીન તપસ્યા કરતાં હોવાથી રૂદ્ર નામે પ્રસિદ્ધ પામેલા અગીયાર અંગના ધારક અગીયાર રૂદ્રો કયા ભગવાનના તીર્થે થએલા છે તે અનુક્રમે-

શ્રી ઋષભદેવના તીર્થે ભીમાવલી, શ્રી અજિતનાથના તીર્થે જિતશત્રુ, શ્રી સુવિધિનાથના તીર્થે રૂદ્રનામે રૂદ્ર, શ્રી શીતળનાથના તીર્થે વૈશ્યાનળ, શ્રી શ્રેયાંસનાથના તીર્થે સુપ્રતિષ્ઠ, શ્રી વાસુ-
જિ. ૧૭

૧૩૮ ; શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

પૂજ્યના તીર્થે અચલ, શ્રી વિમળનાથના તીર્થે પુંડરીક, શ્રી અનંતનાથ તીર્થે અજિતધર, શ્રી ધર્મનાથ તીર્થે અજિતનાભ, શ્રી શાંતિનાથ તીર્થે પેઢાળ અને શ્રી મહાવીર જિન તીર્થે સત્યકી નામે કુલ ૧૧ રૂદ્રો થયા છે. દરેક રૂદ્રો સર્વ વિરતિ ધર્મ પામેલા હોય છે અને તદ્દલવે કે ભવાંતરે મોક્ષને પામનાર હોય છે. શ્રી વીર તીર્થે થએલ સત્યકી રૂદ્રનો જીવ આવતી ચોવીશીમાં ૧૩મા શ્રી નિષ્કયાય જિન બનશે.

દર્શન ઉત્પત્તિ સ્થાનક-૧૬૮

દર્શન-દૃષ્ટિ. નિયતદૃષ્ટિકોણ ધરાવનાર માનવ સમુદાય, દાર્શનિકોનો સમુહ અથવા નિયત દાર્શનિક માન્યતા તે દર્શન. તત્ સબંધી રચાયેલ શાસ્ત્રો તે દર્શનશાસ્ત્ર.

દૃષ્ટિકોણ અને માન્યતાને આધારે ઉત્પન્ન થતાં દર્શનો અનેક પ્રકારે હોય છે. તે દરેકમાં સાત દર્શન મુખ્ય ગણેલ છે.

(૧) જૈન દર્શન (૨) શૈવ દર્શન (૩) સાંખ્ય દર્શન (૪) વૈદાંતિક દર્શન (૫) નાસ્તિક દર્શન (૬) બૌદ્ધ દર્શન (૭) વૈશેષિક દર્શન.

ચાલુ અવસર્પિણી કાળના પેલા, બીજા અને ત્રીજા આરામાં યુગલિક કાળ પ્રવર્તતો હતો. યુગલિક કાળમાં અસિ-મસિ અને કૃષિના વ્યાપારો તેમજ કોઈપણ દર્શનનું ધર્મ-પ્રવર્તન હોય નહીં. તે યુગલિકકાળના અંતમાં, ત્રીજા આરાના અંતકાળે, પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી ઋષભદેવ થયાં, તેથી તેને આદીનાથ અને યુગાદિનાથ પણ કહેવાય છે. આ અવસર્પિણી કાળમાં શ્રી આદિનાથ ભગવાનથી પ્રથમ જૈન દર્શન ઉત્પન્ન થએલ છે અને ક્રમે ક્રમે કાળમળે, બદલાતી જતી માન્યતાના ધોરણે અને આધારે અન્ય અનેક દર્શનોની ઉત્પત્તિ થઈ, તેમાં સાત દર્શનોને મુખ્ય માનેલ હોઈ તે દર્શનો કયા કયા ભગવાનના તીર્થકાળમાં થયા તે અનુક્રમે દર્શાવેલ છે.

શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનને કૈવલ્યજ્ઞાન પ્રાપ્ત થતાં, શ્રી ઋષભદેવ ભગવાને જે પ્રથમ દર્શન સ્થાપ્યું તે જૈન દર્શન, શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનનો શાસન કાળ ૫૦ લાખ કોડ સાગરોપમ વર્ષનો હતો, તે સમય ગાળામાં અન્ય માન્યતાને આધારે શૈવદર્શન અને સાંખ્ય દર્શન ઉત્પન્ન થયાં એ રીતે શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનના શાસનકાળમાં ત્રણ દર્શન ઉત્પન્ન થયાં છે.

શ્રી શીતળનાથ ભગવાનના શાસનકાળમાં વૈદાંતિક દર્શન અને નાસ્તિક દર્શન એમ બે દર્શનની ઉત્પત્તિ થઈ છે. શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનના શાસનકાળમાં બૌદ્ધ-દર્શનની ઉત્પત્તિ થઈ છે. અને શ્રી મહાવીર સ્વામીના શાસનકાળમાં વૈશેષિક દર્શનની ઉત્પત્તિ થઈ છે. એ પ્રમાણે સાત મુખ્ય દર્શનોની ઉત્પત્તિ બાણવી.

જગત ઉપર માન્યતાના ધોરણે અને આધારે ઘણા દર્શનો પ્રવર્તતા હોય છે. પણ તે પ્રવર્તતા દરેક દર્શનો માન્યતાની પોકળતાએ એકના અનેક બની જળખુંદ ખુંદ પરપોટા પેઠે ઉપજીને નાશ પામે છે તેથી તે દર્શનોનો મુખ્ય ઉપરાંત સાતે દર્શનોમાં સમાવેશ થઈ શકે નહીં.

દર્શનોની મૂળ માન્યતામાં ચેતન અને જડ તત્વોનું જે રીતે નિરૂપણ થએલ હોય તે રીતે તે તે દર્શનના અનુયાયિ, ઉપાસક વર્ગની દૃષ્ટિ વિકસિત અગર સંકુચિત બને છે. અંધારણમાં

રોપાએલ ભાવ પ્રમાણે ઉપાસકો આંતરભાવ અને બાહ્યભાવની લાભ-હાની પામે છે, દરેક દર્શનો ભવનિસ્તારક કે આત્મનારક હોતા નથી, કારણે દરેક દર્શનોની માન્યતા અને માન્યતા પ્રમાણે દર્શન સાહિત્ય અલગ અલગ હોય છે. દર્શન અને દર્શનશાસ્ત્રોમાં આત્મભાવના સીંચાએલ (અમૃત) અમી પ્રમાણે દર્શનો આત્મલક્ષી અને આત્મતારક બને છે. સંપુર્ણ અનાત્મભાવી પણ દર્શનો હોય છે જે દર્શનો આત્મભાવ ભુલવવામાં અચેસર હોય છે કારણકે તે દર્શનોનું અંધારણુ અનાત્મભાવી હોય છે. સારાંશ એ છે કે દરેક દર્શનો સ્વ-સ્વ માન્યતાના મંદિરો છે. માન્યતા પ્રમાણે પ્રકાશ અને અંધકારના ધારક છે, માન્યતા પ્રમાણે ધર્મ અને અધર્મના પોષક છે. અને માન્યતા પ્રમાણે કર્તવ્ય અને અકર્તવ્ય સ્વીકારનાર છે. એ રીતે દરેક દર્શનો માન્યતા પ્રમાણે ફળદાયક બને છે.

હરકોઈ દરેક આત્મા સત્ય કે અસત્ય ગમે તે દર્શનનો ઉપાસક છે, તેથી જ વિચિક્ષણુ ઉપાસકો દર્શનદષ્ટિના ગુણ અને દોષોનું નિરીક્ષણુ કરીને દર્શનનો સ્વીકાર અથવા ત્યાગ કરે છે. પરિપક્વ નિરીક્ષણુદષ્ટિથી થતાં, દર્શન-પરિવર્તનો દ્વારા પ્રાચે ઉચિત-દર્શન પ્રાપ્ત થાય છે. સત્ય દર્શન ન પામે ત્યાં સુધી આત્માના દર્શન પરિવર્તનના ક્રમો ચાલુ જ હોય છે.

જૈન દર્શનની તાત્વિકતા શ્રી ઋષભદેવથી શ્રી મહાવીરદેવ સુધી એક સરખી ફેરફાર વગરની ચાલી આવી છે તેની નક્કરતામાં કશો પણ ફેરફાર કોટાકોટી સાગરોપમ કાળે પણ થયો નથી, તે તેના પ્રવર્તકોની સત્ય શોધ અને નિપુણ-નિરૂપણને આભારી છે.

અન્ય છ દર્શનોમાં ઘણા નાના મોટા ફેરફારો સાથે મૂળ આશયમાં (મૂળ માન્યતામાં) પણ ઘણા ફેરફારો થએલા છે.

શ્રી જિન તીર્થે અચ્છેરા સ્થાનક-૧૬૯

અનંતી અવસર્પિણી અને ઉત્સર્પિણી કાળ ગયે છતે જે આશ્ચર્યકારક બનાવો બને છે તેને અચ્છેરા કહેવાય છે.

ચાલુ અવસર્પિણી કાળમાં તેવા ૧૦ અચ્છેરા છે.

મોટા, નાના અને મધ્યમ શરીરની અવગાહનાવાળા કમથી બે ચાર અને ૧૦૮ ની સંખ્યાએક સમયમાં સિદ્ધિપદ પામે છે.

એ નિયમને અનુસરીને

પાંચસો ધનુષ્યના ઉત્કૃષ્ટ દેહમાનવાળા એક સમયમાં બે જીવો સિદ્ધ પદ-પામે.

બે હાથની જઘન્ય દેહ અવગાહનાવાળા એક સમયમાં ચાર જીવો સિદ્ધ-પદ પામે.

મધ્યમ દેહમાનવાળા એટલે પાંચસો ધનુષ્યથી ઓછા અને બે હાથથી વધારે દેહમાનવાળા એક સમયે ૧૦૮ જીવો સિદ્ધ-પદ પામે-એ નિયમ છે.

બ્યારે અહીં ઉત્કૃષ્ટ દેહમાનવાળા એટલે ૫૦૦ ધનુષ્ય દેહમાનવાળા ૧૦૮ સંખ્યામાં એક સમયે સિદ્ધ-પદ પામ્યા તે આશ્ચર્ય-અચ્છેરું છે.

૧૪૦ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

૧. ઉત્કૃષ્ટ દેહમાનવાળા-શ્રી ઋષભદેવ ભગવાન, ભગવાનના ૯૯ પુત્રો અને ભરત ચક્રવર્તીના ૮ પુત્રો-મળી-૧૦૮ ની સંખ્યામાં એક સમયે સિદ્ધિ-પદ પામ્યા તે પ્રથમ અચ્છેરાનો બનાવ ભગવાન ઋષભદેવના શાસનકાળે બનેલ છે.

૨. અસંયત પૂજા-અસંયતો પૂજાને યોગ્ય મનાયા તે બીજા અચ્છેરાનો બનાવ શ્રી શીતલનાથ ભગવાનના તીર્થંચુરછેદ કાળમાં બન્યો છે.

૩. હરિવંશ-ઉત્પત્તિ-પૂર્વભવે સખંધી વૈરીદેવ, હરિવર્ષ યુગલિક ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થયેલા યુગલને, હરિવર્ષ ક્ષેત્રમાંથી, ભરતક્ષેત્રમાં લાવી રાજ્યાસને ખેસાડયા, અને તેનાથી જે વંશ ચાલ્યો તે હરિવંશ કહેવાયો, હરિવર્ષ ક્ષેત્રના કે કોઈ પણ યુગલિક ક્ષેત્રના યુગલિકો ભરતક્ષેત્રમાં આવે નહીં. તે ભરતક્ષેત્રમાં આવ્યા અને તેઓથી ભરતક્ષેત્રમાં હરિવંશ ઉત્પન્ન થયો તે અચ્છેરારૂપ બનાવ છે તથા યુગલિકો સરલ સ્વભાવી હોઈ મરીને નરકે જાય નહીં પણ અહીં રાજ્ય કાર્યભારના પાપારંભે આ યુગલ મરીને નર્કગામી બન્યું છે તે પણ અચ્છેરારૂપ બનાવ છે. આ અચ્છેરાનો બનાવ શ્રી શીતલનાથ તીર્થે બનેલ છે.

૪. સ્ત્રી તીર્થંકર-દરેક તીર્થ પ્રવર્તક તીર્થંકર દેવો પુરૂષ-દેહધારી (પુરુષો જ) હોય છે. પણ-૧૯ મા શ્રી મલ્લિનાથ ભગવાન સ્ત્રી તીર્થંકર થયા છે એથા અચ્છેરાનો બનાવ શ્રી મલ્લિનાથ તીર્થે બન્યો છે.

તપક્રીધો માયા કરીજી મિત્ર શું રાખ્યો ભેદ,
મલ્લિ જિનેસર જાણજોજી તો પામ્યા સ્ત્રી-વેદ.

(માયાની સજ્જાય ઉદયરતન)

૫ અપરકંકા ગમન-ઘાતકીખંડના ભરતક્ષેત્રની અપરકંકા નગરીનો પદ્મોત્તર રાજા પાંડવપત્ની શ્રી દ્રૌપદીના રૂપની પ્રશંસા નારદના મુખેથી સાંભળીને, દેવસહાયે દ્રૌપદીતું અપહરણ કરીને અપરકંકા નગરીમાં લઈ ગયો. આ કારણથી દ્રૌપદીના શીલના રક્ષણ માટે, અને દ્રૌપદીને પાછી લાવવા માટે, શ્રી કૃષ્ણ વાસુદેવ ઘાતકીખંડના ભરતક્ષેત્રમાં ગયા અને અપરકંકા નગરીથી દ્રૌપદીને લઈ પાછા વળ્યા, તે સમયે ઘાતકી ખંડના ભરત ક્ષેત્રના કપિલ નામે વાસુદેવે, શ્રી મુનિસુવત જિનના મુખથી શ્રી કૃષ્ણ વાસુદેવ ઘાતકી ખંડમાં આવ્યા છે. તેવી વાત સાંભળીને, તેઓ શ્રી કૃષ્ણને (સમ-પદ અધિકારી વાસુદેવને) મળવા માટે ઉત્કંઠિત થયા, પરંતુ તે સમયે શ્રીકૃષ્ણ લવણ સમુદ્રમાં ઘણું દૂર પહોંચી ગયા હતા, તેથી મુલાકાતની શક્યતા ન જણાતા ઘાતકી ખંડના ભરતક્ષેત્રના વાસુદેવે સમુદ્ર કાંઠે રહીને, શંખનાદથી શ્રી કૃષ્ણના આગમનનો સત્કાર કર્યો. શ્રી કૃષ્ણે પણ વળતો શંખનાદ કરી, ખુશાલી વ્યક્ત કરી. આ રીતે એક ક્ષેત્રનો વાસુદેવ બીજા ક્ષેત્રમાં ન જાય છતાં શ્રી કૃષ્ણ ઘાતકી ખંડના ભરતક્ષેત્રમાં ગયાં તે અચ્છેરારૂપ બનાવ છે. તેમજ ખે વાસુદેવોના શંખનાદ ભેળા થાય નહીં, પરંતુ આ પ્રસંગે ભેળા થયાં તે અચ્છેરારૂપ બનાવ છે. અમરકંકા ગમન અચ્છેરું શ્રી નેમનાથ તીર્થે બનેલ છે.

૬ ગર્ભહરણ-સૌધર્મેન્દ્રની આજ્ઞાથી હરિણગમેષી દેવે શ્રી દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની કુક્ષીમાંથી ગર્ભ સ્વરૂપે રહેલા શ્રી મહાવીર પ્રભુનું અપહરણ કરી, શ્રી ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીની કુક્ષીમાં સ્થાપ્યો. તે છઠ્ઠા અરછેરાનો બનાવ શ્રી પાર્શ્વનાથના શાસન કાળમાં બન્યો છે. પણ શ્રી મહાવીરનું પોતાનું ગર્ભાવસ્થામાં અપહરણ થવાથી, શ્રી મહાવીરપ્રભુના સમયમાં બનેલો બનાવ ગણાય છે.

દરેક શ્રી તીર્થંકર ભગવંતોના જન્મ ઉચ્ચ ક્ષત્રિય કુળોમાં જ થાય છે. પરંતુ ભિક્ષુક એવા બ્રાહ્મણ કુળમાં કર્મોદય અનુસાર ગર્ભરૂપે રહેલા ભગવંતને હરિણગમેષી દેવે દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની કુક્ષીમાંથી લઈને ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીની કુક્ષીમાં સ્થાપ્યો તે અરછેરારૂપ બનાવ છે.

૭. કેવળી ઉપસર્ગ-કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી શ્રી તીર્થંકર ભગવંતોને કોઈ પણ ઉપસર્ગ ઉપજે જ નહીં, છતાં કેવળજ્ઞાની શ્રી મહાવીર દેવ ઉપર ગોશાળાએ તેને લેશ્યા મૂકી ઉપસર્ગ કર્યો તે સાતમું અરછેરુ શ્રી મહાવીર તીર્થે બનેલા છે.
૮. ચમરેન્દ્ર ઉત્પાત (૯) અભાવિત પર્ષદા, (૧૦) ચંદ્ર-સૂર્યનું સ્વવિમાને પૃથ્વી ઉપર આગમન, તે ત્રણ અરછેરા શ્રી મહાવીર તીર્થે બનેલા છે.

૬૩ શલાકા પુરુષ સ્થાનક-૧૭૦

શલાકા-રેખા, રેખા પુરુષ પ્રલાધા પુરુષ, ઉત્તમ પુરુષ

૨૪ તીર્થંકર ભગવંતો, ૧૨ ચક્રવર્તી રાજા, ૯ વાસુદેવ, ૯ બળદેવ અને ૯ પ્રતિ-વાસુદેવ મળી એક અવસર્પિણી કે ઉત્સર્પિણી કાળમાં ૬૩ શલાકા પુરુષો થાય છે.

ચાલુ અવસર્પિણી કાળના ૨૪ તીર્થંકરો અને ૧૨ ચક્રવર્તી રાજાઓના નામો અગાઉ આવી ગયેલાં છે જેથી ચાલુ અવસર્પિણી કાળમાં થયેલા વાસુ-દેવો બળદેવો તથા પ્રતિ વાસુદેવોના નામ નીચે સુજબ છે:

વાસુદેવ-ત્રણ ખંડના અધિપતિ જેને સાત રત્નો હોય છે.

(૧) ચક્ર (૨) ખડગ (૩) મણી (૪) સારંગધનુષ (૫) કૌમુદિકી ગદ્દા (૬) વનમાળા, (પુષ્પની એક ભાતની માળા) (૭) શંખ. દરેક વાસુદેવોને આ સાત રત્નો હોય છે.

બળદેવ-વાસુદેવની અપરમાતાથી જન્મેલા લાઈ, વાસુદેવ અને બળદેવનો અંધુપ્રેમ જગતમાં અન્નેડ ગણાય છે.

પ્રતિવાસુદેવ-ત્રણ ખંડ ઐધિપતિ, ત્રણ ખંડ પૃથ્વી સાધીને, વાસુદેવ સાથે લડાઈ લડતાં, પોતાને પ્રાપ્ત થયેલા ચક્રરત્ન વાસુદેવનો ઘાત કરવા, વાસુદેવ ઉપર છોડે છે પણ વાસુદેવના પુન્ય પ્રભાવે, ચક્ર વાસુદેવનો ઘાત ન કરતાં વાસુદેવના કર પર પ્રતિષ્ઠિત થાય છે. અને એ જ ચક્ર દ્વારા વાસુદેવ, પ્રતિવાસુદેવનો ઘાત કરે છે.

૧૪૨ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

પ્રતિ વાસુદેવોને પ્રાપ્ત થયેલ ચક્ર આ રીતે વાસુદેવોને મળે છે અને દરેક પ્રતિવાસુદેવો પોતાને પ્રાપ્ત થયેલા ચક્રથી જ ઉપર જણાવેલ રીતે પોતે પોતાનો ઘાત નોતરે છે.

નારદ-વાસુદેવ અને બળદેવના સમકાલીન પુરુષ, જેનો શલાકા પુરુષમાં સમાવેશ નથી. પણ વાસુદેવના સમકાલીન, અને ખ્યાતનામ બ્રહ્મચારી પુરુષ હોઈ તેઓના નામ નિર્દેશ અહીં આપ્યા છે.

૬૩ ની બદલે ૭૨ પુરુષોની સંખ્યા લઈએ ત્યારે નવ નારદના નામ તેમાં આવે છે.

કોનાતીર્થ થયા	વાસુદેવનાનામ	બળદેવના	પ્રતિવાસુદેવના	નારદનાનામ
શ્રી શ્રેયાંસનાથ તીર્થ	૧ ત્રિપદ્મ	અચળ	અચ્ચગ્રીવ	લીમ
શ્રી વાસુપૂજ્ય તીર્થ	૨ દ્વિપૃષ્ઠ	વિજય	તારક	મહાલીમ
શ્રી વિમળનાથ તીર્થ-	૩ સ્વયંભૂ	ભદ્ર	ભેરક	રૂદ્ર
શ્રી અનંતનાથ તીર્થ	૪ પુરુષોત્તમ	સુભદ્ર	મધુકૈટભ	મહારૂદ્ર
શ્રી ધર્મનાથ તીર્થ	૫ પુરુષસિંહ	સુદર્શન	નિશુલ	કાળ
શ્રી અરનાથ મલિનાથ આંતરે	૬ પુરુષ પુંડરીક	સુદર્શન(આનંદ) બળ		મહાકાળ
શ્રી અર-મલિ આંતરે	૭ દત્ત	નંદન	પ્રહલાદ	દુસુખ
શ્રી મુનિસુવ્રત-નમિ-આંતરે	૮ નારાયણ	રામ	રાવણ	નરમુખ
શ્રી નેમનાથ તીર્થ	૯ કૃષ્ણ	બળભદ્ર	જરાસંધ	અધોમુખ

આવતી ચોવીશીમાં થનારા ૬૩ શલાકા પુરુષોના નામ

અનાગત ચોવીશીના ૨૪ તીર્થંકર ભગવંતોના નામ અગાઉ આવી ગયા છે. આવતી ચોવીશીના ૧૨ ચક્રવર્તીઓના નામ

(૧) દ્વીર્ધંત (૨) શુદ્ધંત (૩) શુદ્ધંત (૪) શ્રીચંદ (૫) શ્રીભૂતિ (૬) શ્રીસોમ (૭) પદમ (૮) મહાપદમ (૯) દર્શન (૧૦) વિમલ (૧૧) અમલવાહન (૧૨) અરિષ્ટ

આવતી ચોવીશીના નવ વાસુદેવોના નામ-

(૧) નંદે (૨) નંદિમિત્ર (૩) સુંદરબાહુ (૪) મહાબાહુ (૫) અતિબળ (૬) મહાબળ (૭) બળ (૮) દ્વિપૃષ્ઠ (૯) ત્રિપૃષ્ઠ

આવતી ચોવીશીના નવ બળદેવોના નામ-

(૧) જ્યંત (૨) અજિત (૩) ધર્મ (૪) સુપ્રભ (૫) સુદર્શન (૬) આનંદ (૭) નંદન (૮) પદમ (૯) સંવર્ષણ.

આવતી ચોવીશીના નવ પ્રતિવાસુદેવોના નામો-

(૧) તિલક (૨) લોહજંઘ (૩) વજ્ર જંઘ (૪) કેશરી (૫) બળી (૬) પ્રહ્લાદ (૭) અપરાજિત (૮) ભીમ (૯) સુગ્રીવ

૬૩ શલાકા પુરુષોના દેહવર્ણ

તીર્થંકર ભગવંતોના દેહ પાંચે વર્ણના, ચક્રવર્તીના દેહ સુવર્ણ વર્ણ, વાસુદેવ તથા પ્રતિવાસુદેવોના દેહ શ્યામ અને બળદેવોના દેહવર્ણ ઉલ્લભ હોય છે.

૬૩ શલાકા પુરુષોની ગતિ

તીર્થંકર ભગવંતો મોક્ષપદ પામે છે. ચક્રવર્તી-મોક્ષ, દેવલોક અગર નરક ગતિ પામે છે. વાસુદેવો-પ્રતિવાસુદેવો- અવશ્ય નરકગામી હોય છે. બળદેવ પ્રાયે મોક્ષે જાય છે અગર દેવગતિ પામે છે.

ચાલુ ચોવીસીમાં થએલા ત્રેશઠ શલાકા પુરુષોનો અનુક્રમ કાળ પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી યુગાદિનાથ ઋષભદેવ ભગવાન થયાં અને પ્રથમ તીર્થંકરના તીર્થે પ્રથમ ચક્રવર્તી ભરત મહારાજ થયાં, પછી અજીતનાથ ભગવાન અને અજીતનાથ ભગવાનના તીર્થે બીજા સગર ચક્રવર્તી થયા છે તે પછી ત્રીજા શ્રી સંભવનાથથી દશામા શ્રી શીતળનાથ સુધીના આઠ તીર્થંકર ભગવંતો થયા છે. તે આઠ તીર્થંકર ભગવંતોના તીર્થે કે આંતરામાં કોઈ ચક્રવર્તી કે વાસુદેવો થયા નથી. ત્યાર પછી અગીયારમાં શ્રી ત્રેયાંસનાથ ભગવાનથી પત્રરમાં શ્રી ધર્મનાથ ભગવાન સુધીના પાંચ તીર્થંકર થયા છે તે પાંચે તીર્થંકરના જિનતીર્થે અનુક્રમે ત્રિપૃષ્ઠ, દ્વીપૃષ્ઠ-સ્વયંભુ-પુરુષોત્તમ અને પુરુષસિંહુ નામે પાંચ વાસુદેવો થયા છે. ત્યાર પછી શ્રી ધર્મનાથ અને શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનના અંતરકાળમાં પ્રથમ મધવા અને પછી સનતકુમાર નામે ત્રીજા અને ચોથા ચક્રવર્તી થયા છે. ત્યાર પછી શ્રી શાંતિનાથ, શ્રી કુંથુનાથ અને શ્રી અરનાથ નામે ૧૬-૧૭ અને ૧૮ મા તીર્થંકર તથા તેજ તીર્થંકર ભગવંતો ગૃહસ્થાવાસમાં પાંચમા, છઠ્ઠા અને સાતમા ચક્રવર્તી હતા. શ્રી અરનાથ અને શ્રી મલ્લિનાથના આંતરકાળમાં પહેલાં પુરુષ પુંડરિક નામે છઠ્ઠા વાસુદેવ થયા અને તે પછી એ જ ભગવંતોના આંતરકાળમાં સુભુમ નામે આઠમા ચક્રવર્તી થયા અને ત્યારપછી દત્ત નામે સાતમા વાસુદેવ પણ તે જ જિન અંતરકાળના છેવટના ભાગે થયા. તે પછી ૧૯માં શ્રી મલ્લિનાથ તીર્થંકર થયા. તેઓના તીર્થે કોઈ ચક્રી કે વાસુદેવો થયાં નથી. પછી શ્રી ૨૦ મા મુનિ સુવત તીર્થંકર થયા અને શ્રી મુની સુવત જિન તીર્થે પદમનામે નવમા ચક્રવર્તી થયા. અને શ્રી મુનિ સુવત અને શ્રી નમિનાથના આંતરામાં નારાયણ નામે (લક્ષ્મણ) આઠમા વાસુદેવ થયા. તે પછી ૨૧ મા શ્રી નમિનાથ ભગવાન થયા. અને શ્રી નમિનાથ જિન-તીર્થે હરિષેષુ નામે દસમા ચક્રવર્તી થયા. પછી શ્રી નમિનાથ અને શ્રી નેમનાથના આંતરકાળમાં જ્ય નામે અગીયારમા ચક્રવર્તી થયા. પછી ૨૨ મા શ્રી નેમનાથ તીર્થંકર થયા. શ્રી નેમનાથ જિન તીર્થે કૃષ્ણ નામના નવમા વાસુદેવ થયા. અને શ્રી પાર્શ્વનાથના આંતરામાં પ્રહ્લદત્ત નામે બારમા ચક્રવર્તી થયા. ત્યાર પછી ૨૩ મા શ્રી પાર્શ્વનાથ અને ૨૪ મા શ્રી મહાવીર સ્વામી તાર્થંકર થયાં. તેઓના તીર્થે કે આંતરામાં કોઈ ચક્રવર્તી કે વાસુદેવો પ્રથયાં નથી.

વાસુદેવ-પ્રતિવાસુદેવ અને બળદેવ સમકાલીન હોય છે.

ચાલુ અવસર્પિણી કાળમાં ત્રેસઠ શલાકા પુરુષોનો ઇતિહાસકોળ ત્રીજા આરાના છેવટના ભાગે યુગાદિદેવ શ્રી આદિનાથ ભગવાનના જન્મ સમયથી શરૂ થઈને ચરમ તીર્થપતિ શ્રી મહાવીર દેવનું ચોથા આરાના અંત ભાગે નિર્વાણ થતાં પૂરું થાય છે. તે એક કોટાકોટી સાગરોપમ કાળનો લાંબા ગાળાનો સમય ઇતિહાસ જૈન શાસ્ત્ર-ગ્રંથોમાં, અબાધિત રીતે હકીકતો, પ્રસંગો અને સમયની પુરવણી સાથે સચવાઈ રહ્યો છે. તે વિશ્વભરમાં ઇતિહાસ ક્ષેત્ર એ ભારતનો ઇતિહાસ દરેક દેશ કરતાં લાંબા ગાળાનો અને નક્કર સત્ય હકીકતોથી યુક્ત હોઈ ગૌરવ લેવા યોગ્ય છે. આવા લાંબા ગાળાનો ઇતિહાસ યથાર્થ રીતે સાચવી રાખવો એ ઘણું કઠીન કાર્ય હોવા છતાં, પરંપરાથી વહી આવતી સુંદર વ્યવસ્થા અને સાચા સાહિત્યપ્રેમથી યથાવત સચવાઈ રહ્યો છે તે ભારત દેશના અહોભાગ્ય છે. અને તેના જતન કરવાવાળા હરકોઈ પુણ્યાત્મા ધન્યવાદને પાત્ર છે.

શ્રમણ-સમુદાયની પઠન-પાઠન પરંપરાથી, તીર્થે તીર્થે દ્વાદશાંગી શ્રુતની રચના અને આદાન પ્રદાન દ્વારા જે પરાપૂર્વથી, શ્રી મહાવીર સ્વામીના તીર્થકાળમાં પણ સુંદર રીતે સચવાઈ રહેલ છે. અને એ એ રીતે દ્વાદશાંગી શ્રુત સાથે આદિ કાળના અકબંધ ઇતિહાસ સહિતનો શ્રુત ખજાનો ખૂબ જતનપૂર્વક જળવાઈ રહેલ છે.

દરેક તીર્થંકર ભગવાનોના તીર્થે દ્વાદશાંગી શ્રુતના પુનઃ પુનઃ સર્જનથી લાંબા કાળના સમયના ઘસારાથી ઇતિહાસની ટુટી ગએલી અને વિખુટી પડી ગએલી કડીઓનું શ્રમણ-સમુદાય દ્વારા સદાકાળ સંધાન થતું રહ્યું છે. લેખન પ્રવૃત્તિકાળમાં શ્રમણ સમુદાય દ્વારા પુષ્કળ સાહિત્ય સર્જન થએલ છે, શ્રી સુધમાં સ્વામીથી તે વર્તમાન સમય સુધીની પાટ પરંપરાએ સાહિત્ય-પ્રેમ, સાહિત્ય સર્જન અને સાહિત્યના જતન આજીવન ઉજમળ રીતે કરેલ છે. પડતા સમયમાં, પડતા પરિણામો અને ઘટતા બળતા કાળભાવમાં પણ જે શેષ શ્રુત સાહિત્ય ઉપલબ્ધ છે, તે મૂળ સ્વરૂપે, મતિકલ્પનાના કાઢવથી મુક્ત નિર્લેખ રીતે સચવાઈ રહ્યું છે તે પૂર્વના મહા-પુરુષોનો અનેય ઉપકાર છે.

જૈન સિવાયના અન્ય ઇતિહાસ ગ્રંથોમાં શ્રી ઋષભદેવ પ્રસુના કાળથી શ્રી મહાવીર સ્વામી સુધી થએલા શલાકા પુરુષો સબંધી હકીકતો કે ઉલ્લેખો પ્રાયે મળતા નથી. કોઈ કોઈ ઇતિહાસગ્રંથોમાં ઉપલક પણ ઉલ્લેખો હોય છે. તેમાં હકીકતોની વિકૃતિ અને સમયકાળના વરસોની બુદ્ધિ બુદ્ધિ સંખ્યા દર્શાવેલી હોય છે. તેથી તે ઐતિહાસિક પુરુષો જે સમયમાં થયા છે. તેના પાકા સમયનો નિર્ણય થઈ શકતો નથી.

શ્રી તીર્થંકરો, ચક્રવર્તી રાજાઓ, વાસુદેવો, બળદેવો અને પ્રતિવાસુદેવો મળી ૬૩ શલાકા પુરુષો પૈકી અમુક નામોનો જ ઉલ્લેખ અન્ય ઇતિહાસ ગ્રંથમાં પ્રાપ્ત થાય છે. શ્રી તીર્થંકર ભગવાનોના શ્રી આદિનાથ, શ્રી નેમિનાથ, શ્રી પાર્શ્વનાથ અને શ્રી મહાવીર સ્વામીના ફક્ત નામનિર્દેશ સાંપડે છે. તેઓની પ્રતિભા અને વ્યક્તિત્વનો યથાર્થ રીતનો ઉપાડ કોઈ અન્ય ઇતિહાસ ગ્રંથોમાં ઉપસેવો દેખાતો નથી. ૧૨ ચક્રવર્તી પૈકી ભરત, સગર, મધવા અને સનતકુમાર એ ચાર ચક્રવર્તી રાજાઓના નામ નિર્દેશ અન્ય ઇતિહાસ ગ્રંથોમાં મળી આવે છે. તેઓના જીવન પ્રસંગો

અને સમય કાળના ઉલ્લેખો પ્રાયે આલેખાયા નથી અને જે-જે ઉલ્લેખો આલેખાયેલા છે તે તે ઉલ્લેખો તે તે વ્યક્તિના વ્યક્તિત્વને અને કાળને ઉચિત રીતે અનુસરતા નથી. નવ વાસુદેવોમાં આઠમા અને નવમા વાસુદેવ શ્રી લક્ષ્મણ અને શ્રીકૃષ્ણ, તથા પ્રતિવાસુદેવ રાવણ અને જરાસંઘ માટે દર્શનશાસ્ત્રોમાં ઘણી રીતના અને ઘણા ઉલ્લેખો મળે છે. તેઓના જીવન વિષયક વિપુલ સાહિત્ય ઉપલબ્ધ છે. અનેક અંધકારોની અનેક અંધરચના હોવા છતાં, સંવાદિતાના અભાવે વિપુલ સાહિત્ય પણ વિસંવાદિતા વધારે છે. પ્રસંગોની ભિન્નતાથી અને સમયકાળના જુદા જુદા વર્ણનોથી, પાત્રોનો યથાર્થ પરિચય અને સમયની સાચી કાળમર્યાદા મળતી નથી.

નવમા ચક્રવર્તી પદમ રાજથી ખારમા બલ્લહત્ત ચક્રવર્તી અને આઠમા નવમા વાસુદેવ શ્રી લક્ષ્મણ અને શ્રીકૃષ્ણ ક્યારે થયા તેના સમય માટે જુદા જુદા ઇતિહાસકારોની જુદી જુદી માન્યતા છે. તે ચક્રવર્તીઓ અને વાસુદેવો જે જિન તીર્થે અથવા જે જિન આંતરે થયા છે તે કાળને અનુસરીને, કાળની ગણતરી કરવાથી તેઓનો સાચો સમયકાળ અને વ્યતીત વરસોની સાચી સંખ્યા સહેજે પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.

શ્રી જિન અંતરકાળના ચોક્કસ અને સાચા આંકડાઓ જૈન-શાસ્ત્રોમાં ઉપલબ્ધ છે. તેના આધારે શ્રી પદ્મ આદિ ચાર ચક્રવર્તી અને શ્રી લક્ષ્મણ અને શ્રી કૃષ્ણ એ બે વાસુદેવો સમંધી પ્રમાણિત અને પ્રમાણીક કાળ સમજી શકાય છે. જૈન શાસ્ત્રોમાં દર્શાવેલ જિન-નિર્વાણ અંતરકાળના આધારે છેલ્લા ચાર ચક્રવર્તી અને છેલ્લા બે વાસુદેવોનો સમયકાળ નીચે મુજબ છે.

નવમા પદ્મ ચક્રવર્તી શ્રી મુની સુવ્રત ભગવાનના તીર્થે થયા છે.

શ્રી પદ્મ ચક્રવર્તી શ્રી મુની સુવ્રત સ્વામીના સમકાલીન હોવાથી તેનો જીવન કાળ ૩૦૦૦૦ વરસ છે	
શ્રી મુનીસુવ્રત નિર્વાણકાળથી શ્રી મહાવીર નિર્વાણ અંતરકાળ	૧૧૮૪૦૦૦ વરસ છે
એટલે શ્રી પદ્મ ચક્રવર્તીનો જન્મ શ્રી વીર નિર્વાણ પૂર્વે	૧૨૧૪૦૦૦ વરસે છે
શ્રી પદ્મ ચક્રવર્તીનો જીવનકાળ વિરનિર્વાણ પૂર્વે ૧૨૧૪૦૦૦થી ૧૧૮૪૦૦૦ વરસનો છે.	

શ્રી લક્ષ્મણ વાસુદેવ શ્રી મુનીસુવ્રત અને શ્રી નમિનાથના આંતરે થયા છે.

શ્રી મુનીસુવ્રત સ્વામીથી શ્રી વીર નિર્વાણ અંતરકાળ ૧૧૮૪૦૦૦ વરસ છે.

શ્રી લક્ષ્મણને બંને જિન વચ્ચેના અંતરે થયેલા ગણીઓ તો શ્રી મુની સુવ્રત અને શ્રી નમિનાથના અંતરકાળના અરધા ભાગના ૩૦૦૦૦૦ (૩ લાખ) વરસ બાદ કરતાં શ્રી લક્ષ્મણનો જન્મ શ્રી વીર નિર્વાણ પૂર્વે ૮૮૪૦૦૦ વરસે છે. શ્રી લક્ષ્મણ શ્રી મુની સુવ્રત અને શ્રી નમિનાથના આંતરકાળે થયા હોવાથી મધ્ય આંતરકાળના આયુષ્યમાન ૨૦૦૦૦ વર્ષના હોવાથી શ્રી લક્ષ્મણનો જીવનકાળ શ્રી વીર નિર્વાણ પૂર્વે ૮૮૪૦૦૦ થી ૮૬૪૦૦૦ વરસ સુધીનો છે.

શ્રી હરિષેણ ચક્રવર્તી શ્રી નમિનાથ જિન તીર્થે થયાં છે.

શ્રી હરિષેણ ચક્રી નમિનાથ ભગવાનના સમકાલીન હોવાથી તેનું આયુષ્ય ૧૦૦૦૦ વરસ છે

શ્રી નમિનાથ અને શ્રી મહાવીર નિર્વાણ અંતરકાળ ૫૮૪૦૦૦ વરસ છે

એટલે શ્રી હરિષેણ ચક્રવર્તીનો જન્મ શ્રી વીર નિર્વાણ પૂર્વે ૫૯૪૦૦૦ વરસે છે

૧૪૬ : શ્રી જીનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

અને શ્રી હરિષેણ ચક્રવર્તીનો જીવનકાળ શ્રી વીર નિર્વાણ પૂર્વે ૫૯૪૦૦૦ થી ૫૮૪૦૦૦ વરસ સુધીનો છે.

શ્રી જ્ય ચક્રવર્તી શ્રી નમિનાથ અને શ્રી નેમનાથને આંતરે થયાં છે.

શ્રી નમિનાથ ભગવાનના નિર્વાણથી શ્રી વીર અંતરકાળ ૫૮૪૦૦૦ વરસ છે. જ્ય ચક્રવર્તી નમીનાથ અને શ્રી નેમનાથના મધ્ય અંતરે થયા માનીએ તો તે બે જિન અંતરના અરધા વરસો ૨૫૦૦૦૦ વરસો બાદ કરતાં શ્રી જ્ય ચક્રવર્તીનો જન્મ શ્રી વીર નિર્વાણ પૂર્વે ૩૩૪૦૦૦ વરસ પૂર્વે છે. શ્રી નમીનાથ અને શ્રી નેમનાથના મધ્ય અંતરના આયુષ્ય લગભગ ૫૦૦૦ વરસના છે એટલે શ્રી જ્ય ચક્રીનો જીવનકાળ શ્રી વીર નિર્વાણ પૂર્વે ૩૩૪૦૦૦ વરસથી ૩૨૯૦૦૦ વરસ સુધીનો છે.

શ્રી કૃષ્ણ વાસુદેવ નેમનાથના તીથે થયાં છે.

શ્રી કૃષ્ણ શ્રી નેમનાથના સમકાલીન હોવાથી તેઓનું આયુષ્ય ૧૦૦૦ વરસ છે શ્રી નેમનાથ અને શ્રી વીર અંતરકાળ ૮૪૦૦૦ વરસ છે એટલે શ્રી કૃષ્ણ વાસુદેવનો જન્મ શ્રી વીર નિર્વાણ પૂર્વે ૮૫૦૦૦ વરસે છે. અને શ્રી કૃષ્ણ વાસુદેવનો જીવનકાળ શ્રી વીર નિર્વાણ પૂર્વે ૮૫૦૦૦થી ૮૪૦૦૦ વરસ સુધીનો છે.

શ્રી બ્રહ્મહત્ત ચક્રી શ્રી નેમનાથ અને શ્રી પાર્શ્વનાથના અંતરે થયા છે શ્રી નેમનાથના નિર્વાણકાળથી શ્રી વીર નિર્વાણકાળ અંતર ૮૪૦૦૦ વરસ છે. શ્રી નેમનાથ અને શ્રી પાર્શ્વનાથના નિર્વાણ અંતરને મધ્યભાગે બે બ્રહ્મહત્ત ચક્રીનો જન્મ માનીએ તો શ્રી નેમનાથ અને શ્રી પાર્શ્વનાથ નિર્વાણ અંતરના અરધા ભાગે ૪૧૮૭૫ વરસ બાદ કરતાં શ્રી બ્રહ્મહત્ત ચક્રવર્તીનો જન્મ શ્રી વીર નિર્વાણ પૂર્વે ૪૨૧૨૫ વરસે છે. શ્રી નેમનાથ અને શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનના મધ્યઅંતરકાળના આયુષ ૭૦૦ વરસના છે તેથી શ્રી બ્રહ્મહત્ત ચક્રવર્તીનો જીવનકાળ શ્રી વીર નિર્વાણ પૂર્વે ૪૨૧૨૫ થી ૪૧૪૨૫ વરસ સુધીનો છે.

શ્રી જૈન સાહિત્યથી પ્રાપ્ત થતાં શ્રી જિન નિર્વાણ અંતર કાળની ચોક્કસ અંક સંખ્યાથી છેલ્લા ચાર ચક્રવર્તી અને બે વાસુદેવોના જીવનકાળ ક્યારે હતા ? તે કાળ આંકડાઓ સાથે બતાવેલ છે.

બે યથાતથ્ય આંકડાઓ દ્વારા નક્કી થયેલો યથાતથ્ય કાળ છે.

શ્રી જિન નિર્વાણ અંતર કાળમાં થયેલા ચક્રવર્તીઓનો અને વાસુદેવોનો ઉત્પત્તિકાળ બે જિન નિર્વાણકાળ વચ્ચેનો મધ્યકાળ માનીને તેઓના જીવનકાળની ગણતરી કરેલ છે. બે ઉપયુક્ત ચક્રવર્તીઓ વાસુદેવો મધ્યકાળની પહેલાના કાળમાં અગર તો મધ્યકાળ પછીના કાળમાં ઉત્પન્ન થયા હોય તો તેટલા કાળની વધઘટ સમજવી.

જ્યોતિષક દેવો

અઢી ક્રીપ પ્રમાણ માનવલોકમાં જેના દ્વારા દિવસ અને રાત્રી રૂપ વહેવારકાળ પ્રવર્તે છે તે જ્યોતિષક દેવોનો ચર અને સ્થીર બે પ્રકાર છે.

(૧) ચર-જ્યોતિષકદેવો- અવિરત રીતે પરિભ્રમણ કરતા જ્યોતિષક વિમાનોમાં વસતા દેવો ચર-જ્યોતિષી વિમાનોનું પરિભ્રમણ ક્ષેત્ર-અઠી દ્વીપ પ્રમાણુ નર-ક્ષેત્રની મર્યાદાવાળા ઊર્ધ્વ આકાશ ક્ષેત્રમાં હોય છે. તે વિમાનો સદાકાળ લોકસ્વભાવે જ ફરતા રહેતા હોવાથી ચર કહેવાય છે.

(૨) સ્થિર - જ્યોતિષીદેવો- જે જ્યોતિષક દેવોના વિમાનો જ્યાં હોય છે, ત્યાં જ રહે છે. જેને પરિભ્રમણ કરવાનું હોતું નથી- તે સ્થિર - જ્યોતિષક દેવોના વિમાનો અઠીદ્વીપ સિવાયના તીર્થા લોકના સર્વ દ્વીપો અને સમુદ્રોના ઉર્ધ્વ આકાશમાં સમભુતલાથી ૯૦૦ યોજન સુધીની ઉંચાઈમાં હોય છે.

ચર અને સ્થિર બંને જ્યોતિષી દેવોના ચંદ્ર-સૂર્ય-ગ્રહ - નક્ષત્ર અને તારા એમ પાંચ પ્રકાર છે.

અઠી-દ્વીપ પ્રમાણુ માનવ લોકના ઊર્ધ્વ આકાશમાં આવેલા પાંચે પ્રકારના જ્યોતિષી દેવોને શાસ્ત્રકાર ભગવંતોએ ચર કહેલા છે. ચર જ્યોતિષી દેવોના વિમાનો નિયત— ગતિથી પરિભ્રમણુ ચુકત હોય છે એટલે આધુનિક શિક્ષણની સૂર્ય સ્થિર હોવાની માન્યતા સર્વજ્ઞ- શાસ્ત્રને માન્ય નથી.

અઠીદ્વીપ - નરલોક ક્ષેત્રમાં ૧૩૨ ચંદ્ર અને ૧૩૨ સૂર્ય છે. તે દરેકને શાસ્ત્રકાર ભગવંતો એ ચર કહેલા છે. એક ચંદ્રના પરિવારમાં ૮૮ ગ્રહ, ૨૮ નક્ષત્ર અને ૬૬૯૭૫ કોટાકોટી તારાઓ છે. અઠીદ્વીપ ક્ષેત્રમાં આવેલ ચર ચંદ્રોનો પરિવાર પણ ચર છે. અઠીદ્વીપ ક્ષેત્રની બહારના જ્યોતિષી દેવોના પાંચે પ્રકારના વિમાનો સદાકાળ લોકસ્વભાવે જ સ્થિર હોય છે તેથી સ્થિર જ્યોતિષક કહેવાય છે

જ્યોતિષક દેવોના આયુષ્ય :

ચંદ્રનું ૧ પદ્યોપમ અને એકલાખ વરસ, સૂર્યનું ૧ પદ્યોપમ એક હજાર વરસ, ગ્રહોનું ૧ પદ્યોપમ, નક્ષત્રોનું ૦૧૧ પદ્યોપમ અને તારાઓનું ૦૧ પદ્યોપમ આયુષ્ય હોય છે. જ્યોતિષી દેવોના આયુષ્યથી જ્યોતિષી દેવીઓના આયુષ્ય અરથા ભાગે કહ્યાં છે.

ચંદ્ર અને સૂર્યના વિમાનો શાશ્વત છે.

જગતમાં ભવ ભ્રમણ કરતાં જીવોના ગર્ભજ-સમુર્ધ્ધિમ અને ઉપપાત ત્રણ પ્રકારે જન્મ હોય છે. મનુષ્યોનો જન્મ પ્રકાર ગર્ભજ છે તેથી તે માતાની કુક્ષીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. દેવોનો જન્મ પ્રકાર ઉપપાત છે એટલે પુષ્પશય્યામાં ઉત્પન્ન થાય છે. જ્યોતિષી દેવોના ઉત્પત્તિસ્થાન માટે નિયત ઉપપાત પુષ્પશય્યાઓ હોય છે. આયુષ્ય કાળ પૂર્ણ થતાં દેવોનો દેહ કર્પૂરની જેમ વિલીન થઈ જાય છે. વીખરાય જાય છે. એક દેવ કે દેવીનું ચ્યવન થતાં તેજ પુષ્પ શય્યામાં ખીજ દેવ કે દેવીનો દેહ ઉત્પન્ન થાય છે. જન્મ પામે છે. તે પ્રમાણુ દેવોની પરંપરા ચાલુ રહે છે. જ્યોતિષી દેવો આયુષ્ય ક્ષયે ચ્યવન પામે છે. પણ તેના રહેવાના સ્થાનો (વિમાનો) શાશ્વત હોય છે.

“ ચંદ્ર- સૂર્યના વિમાનો કાળાંતરે નાશ પામવાના છે. ” તેવી કોઈ માન્યતાને શાસ્ત્રકાર ભગવંતોની સંમતિ નથી. શાસ્ત્રકાર ભગવંતોએ ચંદ્ર સૂર્યના વિમાનોને શાશ્વત દર્શાવેલા છે. ગતિના ઘસારાથી ઘસાઈને, અથવા અન્યકોઈની અથડામણથી કે વિમાનોની સ્થિતિ પુરાણી થવાથી ચંદ્ર

સૂર્યના વિમાનોની ટૂટી પડવાની દર્શાવાતી ભીતીને નકારી કાઢી છે. શાસ્ત્રકાર ભગવંતો એ ચંદ્ર-સૂર્યના વિમાનો માટે શાશ્વત શબ્દ દ્વાખવીને તે વિમાનો ટૂટી પડવાની ભીતીને નકારેલી છે. શાશ્વત વસ્તુઓમાં ઘસારો પડતાં, જે પુદ્ગલ અણુઓના સ્કંધો ખૂટે છે. તેજ સમયે ઘસારો પૂરક નવા પુદ્ગલાણુઓના સ્કંધોની વર્ગિણાઓના તેમાં પ્રવેશ થાય છે તે વિમાનો સચિત્ત પૃથ્વીકાય હોવાથી, સદાકાળ એક સરખી નૂતન અવસ્થામાં જ રહે છે તેથીજ શાશ્વત વસ્તુઓની સ્થિતિ શાશ્વત બની રહે છે.

એક ચંદ્ર અને એક સૂર્ય હોવાની મર્યાદિત વાત એક મર્યાદિત ક્ષેત્ર માટે સાચી છે. હાલનું ભૂગોળ જ્ઞાન જે વિશ્વ વિસ્તાર દેખાડે છે તેટલા વિસ્તાર ક્ષેત્ર માટે બીજા ચંદ્ર કે બીજા સૂર્યની જરૂર નથી. આટલા વિસ્તાર ક્ષેત્રમાં એક ચંદ્ર એક સૂર્ય છે તે વાતને શાસ્ત્રનો પણ ટેકો મળે છે. જે ભૂગોળ જ્ઞાન વર્તમાન સમયે અભ્યાસક્રમમાં ચાલુ છે. તેના કરતાં માનવલોક અનેક ગણો મોટો હોવાથી તે મોટા વિશ્વમાં અનેક ચંદ્ર અને સૂર્ય છે. મનુષ્ય લોકક્ષેત્ર એટલું વિશાળ છે કે જેના આકાશ ક્ષેત્રમાં ૧૩૨ ચંદ્ર અને ૧૩૨ સૂર્યની પરિભ્રમણકક્ષાઓનો સમાવેશ થયેલો છે. એ દરેક પરિભ્રમણ- કક્ષાઓના ક્ષેત્રોના માપ સાથે મનુષ્ય ક્ષેત્રના ૧૦૧ વિભાગોના માપ તથા સમસ્ત મનુષ્ય ક્ષેત્રના સળંગ વિસ્તારના માપના ચોક્કસ ગણતરીપૂર્વકના પ્રમાણિત આંકો શાસ્ત્રોમાં દર્શાવેલ છે એ ચોક્કસ આંકડા દર્શાવનાર દાર્શનિકોના ગણિતજ્ઞાન અને ભૂગોળજ્ઞાનનો શાંત ચિત્તે વિચાર કરતાં, તે જ્ઞાનીઓના જ્ઞાન પ્રતિ શીર ઝુકી પડે છે. તેઓના વિશાળ ભૂગોળજ્ઞાનની સાથે, વર્તમાન વિશ્વભૂગોળની મુલવણી કરતાં અત્યારનું આપણું ભૂગોળ જ્ઞાન એટલું અદ્ય જણાય છે કે જે કુપમંડુકના કુપ જેટલું ક્ષેત્ર પણ ગણી શકાય નહીં કારણ કે એક ચંદ્ર-સૂર્યની પરિભ્રમણ કક્ષામાં આવતાં સમગ્ર વિસ્તાર ક્ષેત્રનું પૂરું ભૂગોળ-જ્ઞાન હાલ આપણી પાસે પ્રાપ્ત હોય એવું જણાતું નથી. નવા નવા જે પ્રદેશો શોધાય છે તે દરેક પ્રદેશો આ એક જ ચંદ્રસૂર્યની પરિભ્રમણ કક્ષામાં જ સમાયેલા છે અને હવે પછી પણ જે જે પ્રદેશો શોધાશે તે પણ આજ પરિભ્રમણ કક્ષાના પ્રદેશો હશે.

૧૩૨ ચંદ્ર અને તે ચંદ્રોનો ગ્રહાદિ ચંદ્ર પરિવાર તથા ૧૩૨ ચંદ્ર સૂર્યની જુદી જુદી પરિભ્રમણ કક્ષાનો અને પરિભ્રમણ કક્ષાના ક્ષેત્રોનો જેમાં સમાવેશ થાય છે તેવા વિશાળ મનુષ્ય-લોકનો સમગ્ર વિસ્તાર શાસ્ત્રકાર ભગવંતોએ ૪૫ લાખ યોજન દર્શાવેલ છે.

મેરૂ પર્વતની સમભ્રુતળા પૃથ્વીથી ૬૦૦ યોજન ઉંચાઈ સુધીના આકાશ ક્ષેત્રમાં ચંદ્ર જ્યોતિષી દેવોના વિમાનો રહેલા છે. તેમાં તારાઓના વિમાનો ૭૬૦ યોજન, સૂર્ય વિમાન ૮૦૦ યોજને, ચંદ્ર વિમાન ૮૮૦ યોજને, નક્ષત્રોના વિમાનો ૮૮૪ યોજને અને ગ્રહોના વિમાનો ૮૮૮થી ૬૦૦ યોજને સમભ્રુતલા પૃથ્વીથી જાંચા જીર્વા આકાશ ક્ષેત્રમાં રહેલા છે. તે દરેકના ભ્રમણ માર્ગ, ભ્રમણ માર્ગનો વિસ્તાર, તીવ્ર મંદ ગતિ ગોળ-લંબગોળ-સીધી કે વક્રગતિ, અને ભ્રમણ કાળના સમયની ગણતરીના પાકા હિસાબો વિગેરે દરેક વિગતો અને આંકડાઓ શાસ્ત્રોમાં ચોક્કસ રીતે દર્શાવેલા છે.

પર્વત, પૃથ્વી અને વિમાન આદિ શાશ્વત પદાર્થોના માપો શાસ્ત્રમાં પ્રમાણગુણ યોજનથી દર્શાવેલા છે.

ચંદ્રવિમાન ૫૬/૬૧ યોજન, સૂર્યવિમાન ૪૮/૬૧ યોજન, ગ્રહોનો વિમાનો બે ગાઉ, નક્ષત્રોના વિમાનો એક ગાઉ અને તારાઓના વિમાનો ૦૫ ગાઉ પ્રમાણાંશુલ માપે લાંબા-પહોળા છે અને લાંબાઈ-પહોળાઈના અરધા ભાગે ઊંચાઈ છે.

ઉત્સેઘાંશુલથી પ્રમાણાંશુલ ૪૦૦ ગણો લાંબો અને અઢી ગણો પહોળો છે. અઢી લાંબાઈના માપો માપવાના હોઈ ૪૦૦ ગણી લાંબાઈથી માપવાના છે. એટલે એક પ્રમાણાંશુલ યોજનના ૪૦૦ ઉત્સેઘાંશુલ યોજન અથવા ૧૬૦૦ ઉત્સેઘાંશુલ ગાઉ થાય છે. તે રીતે ચંદ્રવિમાનની લાંબાઈ પહોળાઈ ૧૪૬૮ $\frac{૧}{૨}$ ગાઉ, સૂર્ય વિમાનની ૧૨૫૬ $\frac{૧}{૨}$ ગાઉ, ગ્રહોના વિમાનોની ૮૦૦ ગાઉ નક્ષત્રોના વિમાનોની ૪૦૦ ગાઉ અને તારાઓના વિમાનોની લાંબાઈ-પહોળાઈ ૨૦૦ ઉત્સેઘાંશુલ ગાઉની છે અને વિસ્તારના અરધા ભાગે ઊંચાઈ છે.

સમભુતલા પૃથ્વીથી તારાઓના વિમાનો ૧૨,૬૪,૦૦૦ ગાઉ, સૂર્ય ૧૨,૮૦,૦૦૦ ગાઉ, ચંદ્ર ૧૪,૦૮,૦૦૦ ગાઉ, નક્ષત્રો ૧૪,૧૪,૪૦૦ ગાઉ અને ગ્રહોના વિમાનો ૧૪,૨૦,૮૦૦ ગાઉથી ૧૪,૪૦,૦૦૦ ઉત્સેઘાંશુલ ગાઉની ઊંચાઈએ આકાશ ક્ષેત્રમાં આવેલા છે.

ચંદ્રપરિવારમાં દર્શાવેલ તારાઓની સંખ્યા બે કોટાકોટી એટલે કોડ ગુણ્યા કોડથી ગણવામાં આવે તો વિમાનોના માપો ઉત્સેઘાંશુલ યોજનના માપે સમજવાનું કથન કહેલ છે.

શાસ્ત્રકાર ભગવંતોએ પૃથ્વીને વલયાકાર ગોળ અને સ્થિર કહેલ છે.

સમસ્ત તીર્થલોક પૃથ્વીમાં આવેલા અસંખ્ય દ્વીપો અને સમુદ્રોની મધ્યમાં એક લાખ યોજન વિસ્તાર ધરાવતો થાળી આકારે ગોળ જંબુદ્વીપ નામે દ્વીપ આવેલ છે. જે જંબુદ્વીપના ભરત ક્ષેત્ર નામના વિભાગના દર્શાવેલા છ ખંડ પૃથ્વીના અમુક પેટા વિભાગોમાં આધુનિક માનવલોક સમાયેલો છે. આ જંબુદ્વીપની ફરતા કંમે કંમે અસંખ્ય સમુદ્રો અને અસંખ્ય દ્વીપો આવેલા છે. જે દરેક એક ખીજને વલયાકારે વીંટાયેલા છે. જંબુદ્વીપ ફરતો વલયાકારે વીંટાયેલો લવણ સમુદ્ર બંને બાજુ બે-બે લાખ યોજનના વિસ્તારવાળો છે અને તે પછી આવતા દ્વીપો અને સમુદ્રો બમણા બમણા વિસ્તાર ધરાવે છે. આ સમસ્ત પૃથ્વી મંડળને તીર્થલોક અગર મધ્યલોક કહેવાય છે. જેનો સમસ્ત લાંબાઈ-પહોળાઈ વિસ્તાર એક રજ્જુ પ્રમાણ છે. સમભુતલાથી ઊર્ધ્વના ૬૦૦ યોજન અને અધોભૂમિના ૬૦૦ યોજન મળી કુલ ૧૮૦૦ યોજન તીર્થલોકની ઊંચાઈ (બડાઈ) છે અને એક રજ્જુ પ્રમાણ લાંબાઈ-પહોળાઈ છે. આ તીર્થલોકની નીચેના ભાગમાં સાત અધોલોક પાતાળ ભૂમિઓ ક્રમેક્રમે વધતા વધતાવિસ્તારવાળી આવેલ છે. છેલ્લી પાતાળ ભૂમી સાત રજ્જુ વિસ્તારવાળી છે. સમભુતલાથી નીચેના ૬૦૦ યોજન પ્રમાણના તીર્થલોકમાં વ્યંતરનિકાય અને જીવનપતિ નિકાયના દેવોના આવાસો-ભવનો છે. તેની નીચેના ભાગમાં નીચે, નીચે, સાત નારક પૃથ્વીઓમાં ૮૪ લાખ નરકાવાસો આવેલા છે. તીર્થલોકનો ઉપરનો ભાગ તે સ્વર્ગલોક અગર દેવલોક કહેવાય છે. સ્વર્ગલોક તીર્થલોક અને પાતાળલોક એ સમસ્ત વિદ્યના ઊર્ધ્વ તિર્યગ અને અધોભાગ છે. એ ત્રણે વિભાગ મળી સમસ્ત (લોક જગત) યૌદ રજ્જુ પ્રમાણ વિસ્તૃત છે.

ચૌદ રજ્જુ પ્રમાણ લોકના મધ્યભાગે તીર્થલોક આવેલ છે. જેમાં અસંખ્ય દ્વીપ સમુદ્રો વિદ્યમાન છે. તે બધામાં સર્વથી મધ્ય ભાગે અઢી દ્વીપ પ્રમાણનો નરલોક આવેલ છે- ઉપર્યુકત સમસ્ત તીર્થલોકના વિસ્તારની અપેક્ષાએ સૂર્યનું વિમાન (સૂર્ય-ભૂમિ) એક ખીન્દુ માત્ર જ છે. તેવા ખીન્દુરૂપ સૂર્યની આસપાસ વિરાટકાય પૃથ્વી ફરતી હોવાનો ખ્યાલ અતિ ખેલુદા લાગે છે. જેમજ મનુષ્ય ક્ષેત્ર જેટલા વિભાગની પૃથ્વીને સૂર્યની આસપાસ પણ ફરતી માની શકાય નહીં કારણ તીર્થલોકના અસંખ્ય દ્વીપ અને સમુદ્રોથી વલયાકારે વીંટાયેલ અઢીદ્વીપ પ્રમાણ માનવલોક છે, માનવલોક એ વલયાકારે વીંટળાઈને રહેલા દ્વીપ અને સમુદ્રોથી છૂટો પડેલો વિભાગ નથી પણ તીર્થલોકની સળંગ પૃથ્વી સાથે સંકળાયેલ ભાગ છે તે ખીન્દુ માત્ર સૂર્યની આસપાસ શા માટે ફરે ? તેને સૂર્યની આસપાસ ફરવાનું કોઈ કારણ નથી.

અઢી દ્વીપ પ્રમાણ માનવ લોકનો વિસ્તાર પણ એટલો બધો વીશાળ છે કે જે માનવક્ષેત્રમાં ૧૩૨ સૂર્ય અને તેના પરિભ્રમણ માર્ગોનો સમાવેશ થયેલો છે. માનવ લોકના ક્ષેત્ર વિસ્તારની તુલના એ સૂર્યનું ક્ષેત્ર તેના ભ્રમણ માર્ગ સાથે એક અદ્ય ક્ષેત્ર છે. અતિશય નાના સૂર્યની આસપાસ અતિ વિશાળ પ્રમાણને ધારણ કરતી માનવલોકની પૃથ્વી પ્રદીક્ષણા કરે નહીં તેમજ ફરી શકે પણ નહીં પરંતુ વિશાળ માનવલોક પ્રમાણ પૃથ્વીના ઊર્ધ્વ આકાશ ક્ષેત્રમાં સૂર્ય નિઃસંદેહ ભ્રમણ કરી શકે છે કારણકે સૂર્યનો પરિભ્રમણ માર્ગ તે માનવલોકની અપેક્ષાએ અતિશય અદ્ય ભાગ છે. અસંખ્ય દ્વીપ-સમુદ્ર પ્રમાણ તીર્થલોકના મધ્ય ભાગમાં રહેલ, અઢી દ્વીપ પ્રમાણ માનવલોકને તીર્થલોકથી છૂટો પડેલો ભાગ માની શકાય નહીં અને તીર્થલોકની સાથે સળંગ સંકળાયેલ માનવ-પૃથ્વી સૂર્યની આસપાસ ફરી શકે જ નહીં, તે માનવ પૃથ્વીના વિસ્તાર અને પૃથ્વીનું એક ખીન્દુ દ્વીપ તથા સમુદ્ર સાથેના જોડાણથી સહજ રીતે મુશ્કેલી વીના સમજી શકાય તેવી સાદી હકીકત છે. તે હકીકત સર્વ સર્વજ્ઞ દેવોએ સારી રીતે સમજાવેલ છે. સર્વ-સર્વજ્ઞ જિનેન્દ્ર ભગવંતોએ તીર્થ લોકની બરાબર મધ્યમાં આવેલ નરક્ષેત્રમાં પણ સર્વથી મધ્યભાગે રહેલ જંબુદ્વીપને થાળી આકારે ગોળ અને સ્થિર દેખેલ છે અને કહેલ છે. પછીના માનવલોકને વલયાકાર ગોળ અને સ્થિર યથાદૃષ્ટ તથા કહેલ છે.

માનવ લોકપ્રમાણની પૃથ્વીને વિરાટકાય તીર્થલોકની પૃથ્વીથી અલગ બનાવી, ગોળ-ગોળા રૂપ સૂર્યની આસપાસ ફરતી માનવી અને અખતરા દ્વારા તે બાબતને સિદ્ધ કરવાની કોશિષ કરવી તેને બાળ એણ સિવાય ખીન્દુ શું કહેવું ? તે સમજી શકાતું નથી.

પૃથ્વીની ગોળ ટુકડાની માન્યતામાં જ આ ભૂલોના મૂળ સમાયેલા છે. પ્રાથમિક અભ્યાસ કાળથી પૃથ્વી ફરતી હોવાના ખ્યાલને શાસ્ત્રોક્ત ભૂગોળજ્ઞાન દ્વારા દૂર કરી શકાશે અને તેમ થવાથી અન્ય ભૂગોળના દર્શન પ્રાપ્ત થશે.

પૃથ્વી દડા જેવી ગોળ તેમજ ફરતી અને ખીન્દુ દ્વીપ સમુદ્રોના સબંધ વગરની, એકલી અને પરિમિત-મર્યાદિત વિસ્તારની હોવાનું શિક્ષણ, અભ્યાસકાળની શરૂઆતથી મળતું હોવાથી વર્તમાનકાળના અભ્યાસીઓ પૃથ્વીને તે રીતે માને અને જુએ તે શક્ય છે. તે માન્યતા ભૂગોળના એકાંગી અભ્યાસનું પરિણામ છે.

માન્યતા સત્ય હોય કે અસત્ય હોય પણ દરેક માન્યતાને અનુરૂપ દલીલો અને સમર્થનોના ટેકા સાંપડેલા હોય છે એટલે ગવેષકોએ માન્યતાની સત્યતા પારખવા માટે માન્યતાના મૂળ સુધી પહોંચી માન્યતાના નક્કર કે ખોટાપણાને ખ્યાલ કરવો પડે છે. જે માન્યતાઓ પળે પળે પરિવર્તન પામતી હોય છે અને જેના સમર્થનના ઉભા કરેલા થાંભલાઓ પણ બદલાતા હોય છે. એવી અનિશ્ચિત માન્યતાના નિવારણ માટે સર્વજ્ઞ કથિત શાસ્ત્રોક્ત ભૂગોળ જ્ઞાનનું ઉત્તમ સાહિત્ય વિપુલ પ્રમાણમાં અત્યારે પણ મોજુદ છે જે સમજવાથી ભૂગોળ સંબંધી અનિશ્ચિત માન્યતાઓ દૂર થશે અને તેમ થતા સમર્થનના ટેકાઓ બદલવાની કોઈ જરૂર નહીં રહે.

લોકલોક પ્રકાશક ઝળહળતી સર્વજ્ઞ દશા પ્રાપ્ત કરી, ઉત્તમોત્તમ શ્રી જિનેન્દ્ર પ્રભુએ જે ભૂગોળ જ્ઞાન પ્રકાશેલ છે. તેને અક્ષરશઃ અનુસરીને જ નિઃશંક મહામુનિવરોએ જે ભૂગોળ સાહિત્યનું નિરૂપણ કરેલ છે. જેમાં સમસ્ત માનવલોક ક્ષેત્રના ખંડો, પ્રખંડો, ક્ષેત્રફળ, પરિધિ, પર્વતો-ચડો અને નદીઓના માન-પ્રમાણ સહિતની સંખ્યાના વર્ણનો તથા કાળબળથી વાતાવરણમાં ઉત્પન્ન થતાં નિશ્ચિત અને અનિશ્ચિત ભાવોના ક્ષેત્રાશ્રિત વર્ણનોની ભરપૂર હકીકતો વર્ણવેલી છે.

એકંદર અસંખ્ય દ્વીપ સમુદ્ર સ્વરૂપ તીર્થલોક અને તેમાં આવેલ અઢી દ્વીપ માનવલોક સંબંધી સંપૂર્ણ ભૂગોળ જ્ઞાન જેમાં સમાયેલ છે. તે બૃહત્ સંગ્રહણી અને ક્ષેત્ર સમાસ આદિ શાસ્ત્રોના શાસ્ત્રોક્ત ભૂગોળ જ્ઞાન પ્રત્યે દાખવેલી ઉપેક્ષા દૂર કરી, તેમાં યથાશક્તિ ચંચુપાત કરીને ભુલાયેલ ભૂગોળનું સાચું જ્ઞાન મેળવવા આગ્રહ ભરી વિનંતી છે.

ભૂગોળ અને ખગોળ સંબંધી અવનવા શોધખોળ-પ્રયોગો, પ્રવાસ અને પર્યટનો દ્વારા અનેક રીતના સંશોધનો અત્યારે ચાલે છે, તેનાથી મળતા અનુભવો અને ઊપજતા અનુમાનો દ્વારા એકત્ર થતી માહિતીઓ તે દરેક એકાંગી માહિતી હોય છે કારણ કે તેમાં એકદેશીય નિરીક્ષણ થતું હોય છે. નવા પ્રદેશોની શોધ તે તે પ્રદેશ પૂરતી હોય છે જે પૃથ્વી-પટનાં એક અદ્ય-અંશ સમાન છે. શોધાએલ નવો પ્રદેશ એ નવો પ્રદેશ નથી એ તો હંતો જ. જે હોવાનો ખ્યાલ નહોતો તે ખ્યાલ શોધ દ્વારા મળ્યો. દ્વીશાઓમાં આગળ વધવાના પ્રયોગો તે તે દ્વીશામાં એક કદમ આગળ ચાલ્યા સમાન છે કારણ કે દ્વીશાઓની-સીમાઓની સમાપ્તિ નથી. પરિભ્રમણ-પ્રવાસ કે પર્યટનો કદી પૂર્ણ-વિરામ પામી શકતા નથી. મહા-પ્રવાસીઓના પ્રવાસ મર્યાદિત હોય છે, સમસ્ત પૃથ્વી-તળ અને નભોમંડળ એટલું વિશાળ છે કે આજના મર્યાદિત ૧૦૦ વર્ષ સરેરાશ લગભગના અદ્ય આયુ ધરાવતા માનવીની સમસ્ત જિંદગીનો પ્રવાસ ફક્ત પ્રવાસના પગરણ (શરૂઆત) સમાન છે. યાત્રિક વાહનોના ઝડપી-પ્રવાસ કે ઉડ્ડયનોની ગતિથી ભૂતળ કે ગગન-મંડળના માપ માપી શકાય તેમ નથી. ઉત્સેધાંશુના માપે (ચાલુ) સોળસોગાઉના માપ ધરાવતા એક યોજનના હિસાબે પિસ્તાળીશ લાખ યોજન એટલે ૭ અબજ અને ૨૦ કરોડ ગાઉ લાંબો અને પહોળાઈમાં થાળો આકારે ગોળ અઢી દ્વીપ પ્રમાણે માનવલોક છે. સાત અબજ અને ૨૦ કોડ ગાઉ લાંબો અને પહોળો થાળી આકારે ગોળ પ્રમાણે અઢી દ્વીપ માનવલોક છે અને નભોમંડળમાં નિરખાતી નિહારીકા જે તીર્થલોકના ઉપરના અબ્રહામે આકાશમાં ચૌદલાખ ચાલીશ હજાર ગાઉ દૂર જાયે રહેલી છે.

૧૫૨ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યૈત દર્શન

માનવીઓના અનુભવોની નોંધથી અથવા અનુમાનોના પ્રુઆધારોથી ઓળખાયેલ ભૂગોળ અને ખગોળ જ્ઞાન તે તે રીતે અતિ પરિસીમિત જ્ઞાન છે. છદ્મસ્થ માનવ પ્રયત્નો કે અનુમાનો દ્વારા તેનો તાગ પામી શકાય તેમ નથી. તે રીતે પ્રાપ્ત થયેલ સીમિત ભૂગોળ કે ખગોળ જ્ઞાનના નિષ્કર્ષોને સર્વજ્ઞ કથિત ભૂગોળ અને ખગોળ જ્ઞાનના આધારે જે તપાસવામાં આવે તો જે તે સત્ય નિષ્કર્ષ હશે તો તે ભૂગોળ ખગોળના વર્ણનોમાં ચોક્કસ સ્થાન પામશે અન્યથા વૈજ્ઞાનિકો દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલી ભૂગોળ-ખગોળની માહિતીઓની પોકળતાનો ચથાર્થ ખ્યાલ પામી શકાશે.

ભૂગોળ તથા ખગોળ સંબંધી દરેક વિગતોથી ભરપૂર સર્વજ્ઞ -કથિત અનેક ગ્રંથો અત્યારે પણ મોજુદ છે. સાચું વિશ્વ-દર્શન પામવા માટે તે ગ્રંથોનો અભ્યાસ અતિ જરૂરી છે.

આ રહ્યાં તે ગ્રંથો :-

{ જંબૂદ્વીપ. પ્રજ્ઞપ્તિ, સૂર્યપ્રજ્ઞપ્તિ જ્યૈતિષકરંડક, જીવાભિગમ
{ બૃહત્ સ ગ્રહણી, ક્ષેત્રસમાસ, લઘુ સંગ્રહણી.

આ પુસ્તકમાં દર્શાવેલ દરેક બાબતો ભવભીરૂ પૂર્વાચાર્ય ભગવંતોએ રચેલ શાસ્ત્ર-ગ્રંથોના પર્યાલોચન અને જ્ઞાની ગુરુની દોરવણીથી યથામતિ વર્ણવી છે. છતાં તેમાં મતિદોષ, અજ્ઞાનતા અને પ્રમાદને કારણે તથા શ્રુત અભ્યાસની અદ્વપજ્ઞતાના કારણે, જે કોઈ ક્ષતિઓ રહી ગઈ હોય અથવા મતિમંદતાથી જે કોઈ વિપરીત લખાયું હોય તે બદલ ક્ષમા ચાહું છું.

ચિર-સંચિત્ત પાવ-પણાસણીઈ ભવ-સય-સહસ્સ મહણીએ,
ચલવીસ-જિણુ વિણિગ્યયકહાઈ વોલંતુ મે દિવહા.

લાખો ભવોના સંચિત્ત થયેલા પાપ સમૂહોનો નાશ કરનાર,
સાચા સ્વાધ્યાય રૂપ અને અનુપમ નિર્જરા રૂપ-

શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવાનના જીવનચરિત્રોના પરિશીલનમાં, ધર્મકથાઓના શ્રવણ-ચિંતવનમાં અને સમ્યગતત્ત્વ ચર્ચામાં મારાં જીવનના દિવસો પસાર થાયો.

ચાલુ અવસર્પિણી કાળાના ચોવીશ તીર્થંકર ભગવંતોના કુલ-ભવ અને પૂર્વ-ભવ-પૂર્વનર ભવ સમ્બંધી સ્થાનો

પૂર્વ-ભવ

ચાલુ ચોવીશી તીર્થંકર નામ	૧ ભવ સંખ્યા	૨ પૂર્વ-ભવ ક્ષેત્ર	૩ પૂર્વ ભવ ક્ષેત્ર	૪ પૂર્વ-ભવ ક્ષેત્રદીશા	૫ પૂર્વ-ભવ વિજ્ય
૧ શ્રી ઋષભદેવ	૧૩	જંબુકીપ	પૂર્વ મહાવિદેહ	શીતા નદીથી ઉત્તર	પુષ્કલાવતી
૨ શ્રી અજીતનાથ	૩	"	"	શીતાથી દક્ષિણ	વચ્છાવિજ્ય
૩ શ્રી સંભવનાથ	૩	"	"	"	રમણિય "
૪ શ્રી અભિનંદન	૩	"	"	"	મંગલાવતી ,,
૫ શ્રી સુમતિનાથ	૩	ઘાતકીકીપ	"	શીતાથી ઉત્તર	પુષ્કલાવતી
૬ શ્રી પદ્મપ્રભ	૩	"	"	શીતાથી દક્ષિણ	વચ્છાવિજ્ય
૭ શ્રી સુપાર્શ્વનાથ	૩	"	"	"	રમણિય "
૮ શ્રી ચંદ્રપ્રભ	૭	"	"	"	મંગલાવતી ,,
૯ શ્રી સુવિધિનાથ	૩	પુષ્કરવરકીપ	"	શીતાથી ઉત્તર	પુષ્કલાવતી
૧૦ શ્રી શીતળનાથ	૩	"	"	શીતાથી દક્ષિણ	વચ્છાવિજ્ય
૧૧ શ્રી શ્રેયાંસનાથ	૩	"	"	"	રમણિય "
૧૨ શ્રી વાસુપૂજ્ય	૩	"	"	"	મંગલાવતી,,
૧૩ શ્રી વિમલનાથ	૩	ઘાતકીકીપ	ભરતક્ષેત્ર	મેરૂથી દક્ષીણ	ભરત
૧૪ શ્રી અનંતનાથ	૩	"	ઐરાવતક્ષેત્ર	મેરૂથી ઉત્તર	ઐરવત
૧૫ શ્રી ધર્મનાથ	૩	"	ભરતક્ષેત્ર	મેરૂથી દક્ષિણ	ભરત
૧૬ શ્રી શાંતિનાથ	૧૨	જંબુકીપ	પૂર્વમહાવિદેહ	શીતાથી ઉત્તર	પુષ્કલાવતી
૧૭ શ્રી કુંથુનાથ	૩	"	"	"	આવર્તવિજ્ય
૧૮ શ્રી અરનાથ	૩	"	"	શીતાથી દક્ષિણ	વચ્છાવિજ્ય
૧૯ શ્રી મલિલનાથ	૩	"	પશ્ચિમહાવિદેહ	શીતોદાથી દક્ષિણ	સલિલાવતી
૨૦ શ્રી સુનિસુવ્રત	૯	"	ભરતક્ષેત્ર	મેરૂથી દક્ષિણ	ભરત
૨૧ શ્રી નમિનાથ	૩	"	"	"	ભરત
૨૨ શ્રી નેમનાથ	૯	"	"	"	"
૨૩ શ્રી પાર્શ્વનાથ	૧૦	"	"	"	"
૨૪ શ્રી વર્ધમાન	૨૭	"	"	"	"

પાઠાંતર : ૧ આદીનાથ ૮-૮
 ૮ પુષ્પદંત ૩
 ૨૨ અરિષ્ટનેમિ ૨૦-૩
 ૨૪ મહાવીરસ્વામી

૬ પૂર્વ-લવ નગરી	૭ પૂર્વ-લવ નામ	૮ પૂર્વ-લવ ગુરુ	૯ પૂર્વ-દેવ લવ	૧૦ પૂર્વ-દેવલવ આચુબ્ય
૧ પુંડરિક ગીણી	વજનાલ	વજસેન	સર્વાર્થ સિદ્ધ	૩૩ સાગરોપમ
૨ સુશીમા નગરી	વિમલવાહન	અરિહમન	વિજયવિમાન	૩૩ - ,,
૩ શુભાપુરી	વિપુલબળ	સંબ્રાન્ત	૭મે ઐવેયક	૨૬ - ,,
૪ રત્નસંચયા	મહાબળ	વિમલવાહન	જયંતવિમાન	૩૩ - ,,
૫ પુંડરીક ગીણી	પુરૂષસિંહ	સીમંધર	,,	૩૩ - ,,
૬ સુશીમા નગરી	અપરાજીત	પિહિતાશ્રવ	નવ ઐવેયક	૩૧ - ,,
૭ શુભાપુરી	નંદિષેણુ	અરિહમન	૬-ઐવેયક	૨૮ ,,
૮ રત્નસંચયા	પદમ	યુગધંર	વિજયવિમાન	૩૩ ,,
૯ પુંડરીક ગીણી	મહાપદ્મ	સર્વજગાનંદ	આનતદેવલોક	૧૬ ,,
		,, જગદાનંદ		
૧૦ સુશીમાનગરી	પદ્મ	સસ્તાધ	પ્રાણુત ,,	૨૦ ,,
૧૧ શુભાપુરી	નલિનીગુહમ	વજ્રહત્ત	અચ્યુત ,,	૨૨ ,,
૧૨ રત્નસંચયા	પદ્મોત્તર	વજનાલ	પ્રાણુત ,,	૨૦ ,,
૧૩ મહાપુરી	પદ્મસેન	સર્વગુપ્ત	સરસ્વાર ,,	૧૮ ,,
૧૪ રિશાનગરી	પદ્મરથ	ચિત્રરથ	પ્રાણુત ,,	૨૦ ,,
૧૫ ભદ્રીલપુર	દ્વરરથ	વિમલવાહન	વિજયવિમાન	૩૨ - ,,
૧૬ પુંડરીકગીણી	મેધરથ	ધનરથ	સર્વાર્થસિદ્ધ	૩૩ - ,,
૧૭ ખડ્ગીપુરી	સિંહાવહ	સંવર	,,	૩૩ ,,
૧૮ સુશીમાપુરી	ધનપતિ	સાધુસંવર	,,	૩૩ ,,
૧૯ વિતશોકાનગર	વૈશ્રમણુ	વરધર્મ	જયંતવિમાન	૩૩ ,,
૨૦ ચંપાનગરી	શ્રીવર્મા	સુનંદ	અપરાજીત	૩૩ ,,
૨૧ કૌશાંબીપુરી	સિદ્ધાર્થ	નંદ	પ્રાણુત	૨૦ ,,
૨૨ રાજગૃહી	સુપ્રતિષ્ઠ	અતિયશ	અપરાજીત	૩૩ ,,
૨૩ અચોધ્યા	આનંદ	દામોદર	પ્રાણુત	૨૦ ,,
૨૪ અહિછત્રા	નંદન	પોટીલાચાર્ય	,,	૨૦ ,,

પાઠાંતર :

૪ ધર્મસિંહ, ૫ સુગ્રીવ અતિબળ, ૬ ધર્મમિત્ર, ૭ સુદંરબાહુ, ૧૧ ક્ષીન્ન, ૧૨ ધંદ્રદિન્ન ૧૩ સુહર, ૧૪ મહેન્દ્ર, ૧૫ સિંહરથ, ૧૭ રૂપી, ૧૮ સુદર્શન, ૧૯ નંદન, ૨૨ શંખ, ૨૩ સુદર્શન

૧૧ માસ-પક્ષ તીર્થી	૧૨ નક્ષત્ર	૧૩ રાશિ	૧૪ ગર્ભસ્થિતી માસ-દિવસ	૧૫ જન્મ-દેશ
૧ અષાઠ વદી-૪	ઉત્તરઘાઠા	ધન	૯-૪	કેશલ દેશ
૨ વૈશાખ સુદી-૧૩	રોહિણી	વૃષભ	૮-૨૫	"
૩ ફાગણ સુદી-૮	મૃગશીર્ષ	મિથુન	૯-૬	કુલાણુ-,,
૪ વૈશાખ સુદી-૪	પૂનર્વસુ	"	૮-૨૮	કેશલ દેશ
૫ શ્રાવણ સુદી-૨	મઘા	સિંહ	૯-૬	" "
૬ મહા વદી-૬	ચિત્રા	કન્યા	૯-૬	વત્સ
૭ ભાદરવા વદી-૮	વિશાખા	તુલા	૯-૧૯	કાશી-,,
૮ ચૈત્ર વદ-૫	અનુરાધા	વૃશ્ચિક	૯-૭	પૂર્વ-,,
૯ ફાગણ વદ-૯	મૂળ	ધન	૮-૨૬	કેશલ ,,
૧૦ વૈશાખ વદી-૬	પૂર્વાષાઠા	"	૯-૬	મલય ,,
૧૧ જ્યેષ્ઠ વદી-૬	શ્રવણ	મકર	૯-૬	કાશી-,,
૧૨ જ્યેષ્ઠ સુદી-૯	શતભિષા	કુંભ	૮-૨૦	અંગ ,,
૧૩ વૈશાક સુ-૧૨	ઉત્તર ભાદ્રપદ	મીન	૮-૨૧	પંચાલ-,,
૧૪ શ્રાવણ વ-૭	રેવતી	"	૯-૬	કેશલ ,,
૧૫ વૈશાખ સુ-૭	પુષ્ય	કર્ક	૮-૨૬	ઉત્તરકેશલ
૧૬ ભાદરવા વ-૭	ભરણી	મેષ	૯-૬	કુરૂ ,,
૧૭ શ્રાવણ વદી-૯	કૃતિકા	વૃષભ	૯-૫	" "
૧૮ ફાગણ સુદી-૨	રેવતી	મીન	૯-૮	" "
૧૯ ફાગણ સુદી-૪	અશ્વિની	મેષ	૯-૭	વિદેહ ,,
૨૦ શ્રાવણ સુ-૧૫	શ્રવણ	મકર	૯-૮	મગધ ,,
૨૧ આસો સુ-૧૫	અશ્વિની	મેષ	૯-૮	વિદેહ-,,
૨૨ કારતક વ-૧૨	ચિત્રા	કન્યા	૯-૮	કુશાવર્ત-,,
૨૩ ચૈત્ર વ-૪	વિશાખા	તુલા	૯-૬	કાશી-,,
૨૪ અષાઠ સુ-૬	ઉત્તરાશ્વિની	કન્યા	૯-૭	પૂર્વ-,,

१६ जन्मनगरी	१७ माताना नाम	१८ पिताना नाम	१९ मातागति	२० पितागति
१ अयोध्या	मातृदेवा	नालिराज	भोक्ष	नागकुमार
२ ”	विजया	जितशत्रु	”	धशानदेवलोक
३ श्रावस्ती	सेना	जितारी	”	”
४ अयोध्या	सिधार्था	संवर	”	”
५ ”	मंगणा	मेघरथ	”	”
६ केशांभी	सुशीमा	श्रीधर	”	”
७ काशी	पृथ्वी	सुप्रतिष्ठ	”	”
८ अंद्रपुरी	लक्ष्मणा	मंडासेन	”	”
९ काकंदी	रामा	सुग्रीव	सनतकुमारदेवलोक	सनतकुमार
१० लहीलकर	नंदा	दंडरथ	”	”
११ सिंहुपुर	विष्णु	विष्णुराज	”	”
१२ अंपा	जया	वसुपूज्य	”	”
१३ कांपिठ्यपुर	श्यामा	कृतवर्मा	”	”
१४ अयोध्या	सुयशा	सिंहुसेन	”	”
१५ रत्नपुर	सुप्रता	भानु	”	”
१६ उस्तिनापुर	अचिरा	विश्वसेन	”	”
१७ ”	श्री	सुर	देवलोक माण्डेन्द्र	माण्डेन्द्रदेवलोक
१८ ”	देवी	सुदर्शन	”	”
१९ मिथिला	प्रभावती	कुंल	”	”
२० राजगुडी	पद्मावती	सुमित्र	”	”
२१ मिथिला	वप्रा	विजय	”	”
२२ सौरीपुर	शीवा	समुद्रविजय	”	”
२३ काशी	वामा	अश्वसेन	”	”
२४ क्षत्रियकुंड	त्रिशला	सिधार्था	”	”

पाठांतर : २० राजगुड

१६-१७-१८

उस्तिनापुर=राजपुर

१९ भथुरा-२१ भथुरा

२४ आरभे
देवलोक

२४ आरभे
देवलोक

૨૧ જન્મ તીથી	૨૨ લાંછન	૨૩ દેહવર્ણ	૨૪ દેહમાન ઉત્સેઘાંશુલ	૨૫ દેહમાન પ્રમાણાંશુલ અંશુલ-અંશ
૧ ચૈત્ર વ-૮	વૃષભ	સુવર્ણ	૫૦૦ ધનુષ્ય	૧૨૦-૦
૨ મહા સુ-૮	હાથી	"	૪૫૦ "	૧૦૮-૦
૩ માગસર-સુ૧૪	અશ્વ	"	૪૦૦ "	૯૬-૦
૪ મહા સુ-૨	કપિ	"	૩૫૦ "	૮૪-૦
૫ વૈશાખ ,, સુ-૮	સારસ	"	૩૦૦ "	૭૨-૦
૬ કાર્તિક વ-૧૨	લાલકમળ	રક્ત	૨૫૦ "	૬૦-૦
૭ જેઠ સુ-૧૨	સ્વસ્તિક	સુવર્ણ	૨૦૦ "	૪૮-૦
૮ પોષ વ-૧૨	ચંદ્ર	પ્રવેંત	૧૫૦ "	૩૬-૦
૯ માગસર વ-૫	મગર	પ્રવેંત	૧૦૦ "	૨૪-૦
૧૦ મહા વ-૧૨	શ્રીવત્સ	સુવર્ણ	૯૦ "	૨૧-૩૦
૧૧ ફાગણ વ-૧૨	ગેડો	"	૮૦ "	૧૯-૧૦
૧૨ ફાગણ વ-૧૪	મહિષ	રક્ત	૭૦ "	૧૬-૪૦
૧૩ મહા સુ-૩	વરાહ	સુવર્ણ	૬૦ "	૧૪-૨૦
૧૪ વૈશાખ વ-૧૩	સિંચાણો	"	૫૦ "	૧૨-૦
૧૫ મહા સુ-૩	વજ્ર	"	૪૫ "	૧૦-૪૦
૧૬ જેઠ વ-૧૩	મૃગ	"	૪૦ "	૯-૩૦
૧૭ વૈશાખ વ-૧૪	છાગ	"	૩૫ "	૮-૨૦
૧૮ માગસર સુ-૧૦	નંદાવર્ત (સાથીયો)	"	૩૦ "	૭-૧૦
૧૯ માગસર સુ-૧૧	કુંભ	નીલ	૨૫ "	૬-૦
૨૦ જેઠ વ-૮	કચ્છપ	શ્યામ	૨૦ "	૪-૪૦
૨૧ શ્રાવણ વ-૮	નીલકમળ	સુવર્ણ	૧૫ "	૩-૩૦
૨૨ શ્રાવણ સુ-૫	શંખ	શ્યામ	૧૦ "	૨-૨૦
૨૩ પોષ વ-૧૦	સર્પ	નીલ	૯-હાથ	૦-૨૭
૨૪ ચૈત્ર સુ-૧૩	સિંહ	સુવર્ણ	૭-હાથ	૦-૨૧

૧૯ કળશ

૨૬	૨૭	૨૮	૨૯	૩૦
કુમાર અવસ્થા કાળ	પુત્ર-પરિવાર	રાજ્ય કાળ લાખ પૂર્વ પૂર્વાંગ	માસ-તીથી	દીક્ષા-તપ
૧ ૨૦ લાખ પૂર્વ	૧૦૦	૬૩- ૦	ચૈત્ર વ-૮	છટું
૨ ૧૮ " "	"	૫૩- ૧ "	મહા-વ-૬	"
૩ ૧૫ " "	૩	૪૪- ૪ "	માગસર સુ-૧૫	"
૪ ૧૨૧ " "	૩	૩૬૧- ૮ "	મહા-સુ-૧૨	"
૫ ૧૦ " "	૩	૨૬- ૧૨ "	વૈશાખ વ-૬	એકલક્ત
૬ ૭૧ " "	૧૩	૨૧૧- ૧૬ "	કારતક વ-૧૩	છટું
૭ ૫- " "	૧૭	૧૪- ૨૦ "	જેઠ સુ-૧૩	"
૮ ૨૧ " "	૧૮	૬૧- ૨૪ "	પોસ-વ-૧૩	"
૯ ૫૦ હજાર પૂર્વ	૧૬	૦૧ ૨૮ "	માગસર-વ-૬	"
૧૦ ૨૫ હજાર પૂર્વ	-૨	૫૦ હજાર પૂર્વ -૦-	મહા-વ-૧૨	"
૧૧ ૨૧ લાખ વરસ	૧૨	૪૨ લાખ વરસ	ફાગુ વ-૧૩	"
૧૨ ૧૮ " "	૬૬	રાજ્યકાળ નથી	ફાગુ વ-૧૫	ઉપવાસ
૧૩ ૧૫ " "	"	૩૦ લાખ વરસ	મહા-સુ-૪	છટું
૧૪ ૭૧ " "	૮૮	૧૫- " "	વૈશાખ વ-૧૪	"
૧૫ ૨૧ " "	૧૬	૫- " "	મહા-સુ-૧૩	"
૧૬ ૨૫ હજાર વર્ષ	૧,૫૦,૦૦૦૦૦	૫૦ હજાર "	જેઠ-વ-૧૪	"
૧૭ ૨૩૭૫૦ વર્ષ	"	૪૭૫૦૦ "	વૈશાખ વ-૫	"
૧૮ ૨૧૦૦૦ "	૧૨૫૦૦૦૦૦	૪૨૦૦૦ "	માગસર સુ-૧૧	"
૧૯ ૧૦૦ "	અવિવાહીત	રાજ્યકાળ નથી	માગસર સુ-૧૧	અકુંભ
૨૦ ૭૫૦૦ "	૧૧	૧૫૦૦૦ વરસ	ફાગુ સુ-૧૨	છટું
૨૧ ૨૫૦૦ "	"	૫૦૦૦ વરસ	અષાઢ-વ-૬	"
૨૨ ૩૦૦ "	અવિવાહીત	રાજ્યકાળ નથી	શ્રાવણ-સુ-૬	"
૨૩ ૩૦- "	"	" "	પોષ વ-૧૧	અકુંભ
૨૪ ૩૦- "	એક પુત્રી	" "	માગસર-વ-૧૦	છટું

૨-૧૩-૨૧-૨૩

સંખ્યા દર્શાવેલ નથી

ખાઠાંતર ૧૬-૧૭-૧૮ ચક્રવર્તી રાજ રાજ્ય કાળનો અરધા ભાગે

૩૧ વ્રત શિખીકા	૩૨ સહદીક્ષા	૩૩ વ્રતનગર	૩૪ દીક્ષાવન	૩૫ વ્રતવેળા	૩૬ પારણાનગર
૧ સુદર્શના	૪૦૦૦	જન્મસ્થળ	સિદ્ધાર્થ વન	અપરાન્હ કાળ	હસ્તિનાપુર
૨ સુપ્રભા	૧૦૦૦	"	સહસામ્ર વન	"	અયોધ્યા
૩ સિદ્ધાર્થ	"	"	"	"	સાવત્થિ
૪ અર્થસિદ્ધા	"	"	"	"	અયોધ્યા
૫ અભયંકરા	"	"	"	પૂર્વાન્હ કાળે	વિજયપુર
૬ નિવૃત્તિકરા	"	"	"	અપરાન્હ કાળ	બ્રહ્મસ્થળ
૭ મનોહરા-	"	"	"	"	પાડલીખંડ
૮ મનોરમિકા	"	"	"	"	પદ્મખંડ
૯ સુરપ્રભા	"	"	"	"	પ્રવેતપુર
૧૦ શુક્રપ્રભા-	"	"	"	"	રિષ્ટપુર
૧૧ વિમલ પ્રભા	"	"	"	પૂર્વાન્હ કાળે	સિદ્ધાર્થપુર
૧૨ પૃથ્વી	૬૦૦	"	વિરામગેહ વન	અપરાન્હ કાળ	મહાપુર
૧૩ દેવ દિવ્યા	૧૦૦૦	"	સહસામ્ર વન	"	ધાન્યકટક
૧૪ સાગરદત્તા	"	"	"	"	વર્ધમાનપુર
૧૫ નાગદત્તા	"	"	વપ્રગાવન	"	સોમનસપુર
૧૫ સર્વાથા	"	"	સહસામ્રવન	"	મંદરપુર
૧૭ વિજ્યા	"	"	"	"	ચક્રપુર
૧૮ વૈજ્યંતી	"	"	"	"	રાજપુર
૧૯ જ્યંતી	૩૦૦	"	"	પૂર્વાન્હ કાળે	મિથિલા
૨૦ અપરાજિતા	૧૦૦૦	"	નિલગુહાવન	અપરાન્હ કાળ	રાજગૃહ
૨૧ દેવકુરૂ	"	"	સહસામ્રવન	"	વીરપુર
૨૨ દવારવતી	"	દવારિકા	"	પૂર્વાન્હ કાળે	દ્વારામતી
૨૩ વિશાળા	૩૦૦	જન્મનગર	આશ્રમપદવન	"	કૌપકટકનગર
૨૪ ચંદ્રપ્રભા	એકાકી	"	જ્ઞાનખંડવન	અપરાન્હ કાળ	કોલ્લાગ સત્રીવેશ

૨૨ ઉત્તરાકુરા

૧૩ ધાન્ય કુંડ

૬ ઉદ્યોત પુર

૨૩ કૌલકૃત નગર

૩૭ પ્રથમ ભીક્ષા દાતા	૩૮	૩૯ જિન-તીર્થ ઉત્કૃષ્ટતપ	૪૦ છદમસ્થકાળ	૪૧ જ્ઞાન
દાતાના નામ	દાતાની ગતિ			માસ-તીર્થી
૧ શ્રયાંસકુમાર	ભોક્ષ	બારમાસ	૧૦૦૦ વરસ	ફાગણ-૧-૧૧
૨ બ્રહ્મદત્ત	"	આઠ માસ	૧૨ "	પોષ-સુ-૧૧
૩ સુરેન્દ્રદત્ત	"	"	૧૪ "	કાર્તિક-૧-૫
૪ ધન્દદત્ત	"	"	૧૮ "	પોષ-સુ-૧૪
૫ પદ્મ	"	"	૨૦ "	ચૈત્ર સુ-૧૧
૬ સોમદેવ	"	"	૬ માસ	ચૈત્ર-સુ-૧૫
૭ માહીન્દ	"	"	૯ માસ	ફાગણ ૧-૬
૮ સોમદત્ત	"	"	૩ માસ	ફાગણ ૧ ૭
૯ પુષ્પ	તેજભવે અગર	"	૪ માસ	કાર્તિક સુ-૩
૧૦ પુનર્વસુ	ત્રીજે ભવે ભોક્ષ	"	૩ માસ	પોષ-૧-૧૪
૧૧ નંદ	"	"	૨ માસ	મહા-૧-૧૫
૧૨ સુનંદ	"	"	૧ માસ	મહા-સુ-૨
૧૩ જય	"	"	૨ માસ	પોષ-સુ-૬
૧૪ વિજય	"	"	૩ વરસ	વૈશાખ ૧-૧૪
૧૫ ધર્મસિંહ	"	"	૨ વરસ	પોષ સુ-૧૫
૧૬ સુમિત્રા	"	"	૧ વરસ	પોષ સુ-૯
૧૭ વ્યાધ્રસિંહ	"	"	૧૬ વરસ	ચૈત્ર સુ-૩
૧૮ અપરાજીત	"	"	૩ વરસ	કાર્તિક સુ-૧૨
૧૯ વિશ્વસેન	"	"	૧ અહોરાત્રી	માગસર સુ-૧૧
૨૦ બ્રહ્મદત્ત	"	"	૧૧ માસ	ફાગણ ૧-૧૨
૨૧ દિન	"	"	૬ માસ	માગસર સુ-૧૧
૨૨ વરદિન	"	"	૫૪ દિવસ	આસો ૧-૧૫
૨૩ ધન્યવાણિક	"	"	૮૪ દિવસ	ચૈત્ર ૧-૪
૨૪ બહુલ બ્રાહ્મણ	"	છ માસ	૧૨ વરસ અને ૬૧ માસ	વૈશાખ સુ-૧૦

માઠાંતર

૧૬ એક પ્ર ૨૨

૪૨	૪૩	૪૪	૪૫	૪૬
જ્ઞાન નગરી	જ્ઞાન ઉદ્યાન	જ્ઞાન વૃક્ષ	જ્ઞાનતપ	સમવસરણુ વિસ્તાર
૧ પુરિપતાળ નગર	શકટમુખ ઉદ્યાન	વટ વૃક્ષ	અકુંમ	૪૮ ગાઉ
૨ જન્મ નગરે	દીક્ષા ઉદ્યાનમાં	સસપણુ	છકું	૪૬
૩ "	"	શાલ	"	૪૪
૪ "	"	પ્રિયાલ	"	૪૨
૫ "	"	પ્રિયંગુ	"	૪૦
૬ "	"	છત્રામ	"	૩૮
૭ "	"	શિરિષ	"	૩૬
૮ "	"	નાગ	"	૩૪
૯ "	"	મદ્ધિ	"	૩૨
૧૦ "	"	પિલંગુ	"	૩૦
૧૧ "	"	તિંદુક	"	૨૮
૧૨ "	"	પાડલ	ચૈથલકત	૨૬
૧૩ "	"	જંગુ	છકું	૨૪
૧૪ "	"	અશ્વસ્થ	"	૨૨
૧૫ "	"	દ્ધિપણુ	"	૨૦
૧૬ "	"	નંદી	"	૧૮
૧૭ "	"	તિલક	"	૧૬
૧૮ "	"	આમ્ર	"	૧૪
૧૯ "	"	અશોક	અકુંમ	૧૨
૨૦ "	"	ચંપક	છકું	૧૦
૨૧ "	"	ખકુલ	"	૮
૨૨ ગીરનાર પર્વત	"	વેતસ	અકુંમ	૬
૨૩ જન્મ-નગરે	"	ઘાતકી	અકુંમ	૫
૨૪ ભૂમિકા નગરી બહાર	રૂઝુ વાલીકા નદી કીનારે	શાલ	છકું	૪ ગાઉ

પાઠાંતર :

૫ પ્રિયંગુ=રાયણુ
 ૬ છત્રાલ=છત્રાકાર
 ૮ નાગવૃક્ષ=નાગકેસર
 ૧૪ અશ્વસ્થ=પીપળા
 ૨૩ ઘાતકી=ઘાવડી

૪૭ તીર્થ ંચુચ્છેદ કાળ	૪૮ પ્રથમ ગણધરના નામ	૪૯ મુખ્ય સાધવી પ્રવર્તીની નામ	૫૦ શ્રીજિન-લકત રાજાઓનાનામ	૫૧ યક્ષના નામ
૧	પુંડરીક	બ્રાહ્મી	ભરત ચક્રવર્તી	ગોમુખ
૨	સિંહસેન	કાલ્યુની	સગર "	મહાયક્ષ
૩	ચારુદત્ત	શ્યામા	મૃગસેન રાજા	ત્રીમુખ
૪	વજ્રનાભ	અજિતા	મિત્રવીર્ય "	ઈશ્વર
૫	અમરગણિ	કાશ્યપી	સત્યવીર્ય "	તુંબરૂ
૬	સુઘોત	રતિ	અણ્ણતસેન	કુસુમ
૭	વિદલ્	સોમા	દ્વાન વીર્ય "	માતાંગ
૮	દિત્ત	સુમના	મધવા	વિજય
૯	વૃષભ	વારૂણી	યુદ્ધવીર્ય	અજિત
૧૦ ૦૧ પદ્યોપમ	નંદ	સુયશા	સિમંધર	બ્રહ્મ
૧૧ ૦૧૧ "	કૌસ્તુભ	ધારણી	ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવ	મનૂજ
૧૨ ૦૧ "	સુભુમ	ધરણી	દિવપૃષ્ઠ "	સુસ્કુમાર
૧૩ ૦૧૧ "	મન્દર	ધરા	સ્વયંભુ "	ષણ્ણમુખ
૧૪ ૦૧ "	યશોધર	પદ્મા	પુરુષોત્તમ "	પાતાલ
૧૫ ૦૧ "	અરિષ્ટ	શીવા	પુરુષસિંહ "	કિન્નર
૧૬	અકાચુદ્ધ	શ્રુતિ	કુણ્ણક	ગરૂડ
૧૭	શાંખ	દામિની	કુબેર	ગંધર્વ
૧૮	કુલ	રક્ષિકા	સુભૂમ	યક્ષેન્દ્ર
૧૯	લિષજ	બંધુમતી	અણ્ણત	કુબર
૨૦	મલિલ	પુષ્પાવતી	વિજય	વરૂણ
૨૧	શુલ	અનિલા	હરિષેણ ચક્રવર્તી	ભૂકુટી
૨૨	વરદત્ત	યક્ષદત્તા	કૃષ્ણ વાસુદેવ	ગોમેઘ
૨૩	આર્ય દિત્ત	પુષ્પચૂલા	પ્રસેનણ્ણત	પાર્શ્વ
૨૪	ઈન્દ્ર ભુતી	ચંદનખાલા	શ્રેણીક	માતાંગ

પાઠાંતર : કુલ-૨૧૧૧ પદ્યોપમ

૯-થી ૧૫ સુધી વરાહ મણિ

૧૧ પદ્યોપમ.

૦૧ પદ્યોપમ છે ન્યાં

૧ પદ્યોપમ સમજવું

૩ મિત્રસેન-

અમિતસેન

૪ યક્ષેસ

૧૧ ઈશ્વર

૨૩ વામન

ચોવીસે ભગવંતના સાધુ સમુદાય સંખંધી સાધ્વી સમુદાય; શ્રાવક સમુદાય-સંખંધી,

૫૨ યક્ષિણીના નામ	૫૩ સર્વ જિનના ગણુધર સંખ્યા	૫૪ સર્વ જિનની મુની સંખ્યા લાખ હજાર	૫૫ સાધ્વી સંખ્યા લાખ હજાર	૫૬ શ્રાવક સંખ્યા લાખ હજાર
૧ ચક્રેશ્વરી	૮૪	૦ ૮૪	૩-૦	૩-૦૫
૨ અજિતા	૯૫	૧-૦	૩-૩૦	૨-૯૮
૩ દુરિતારી	૧૦૨	૨-૦	૩-૩૬	૨-૯૩
૪ કાળી	૧૧૬	૩-૦	૬-૩૦	૨-૮૮
૫ મહાકાળી	૧૦૦	૩-૨૦	૫-૩૦	૨-૮૧
૬ અછુતા અચ્યુતા	૧૦૭	૩-૩૦	૪-૨૦	૨-૭૬
૭ શાંતા	૯૫	૩-૦	૪-૩૦	૨-૫૭
૮ જવાલા	૯૩	૨-૫૦	૩-૮૦	૨-૫૦
૯ સુતારિકા	૮૮	૨-૦	૧-૨૦	૨-૨૬
૧૦ અશોકા	૮૧	૧-૦	૧૦૦૦૦૬	૨-૮૯
૧૧ શ્રીવત્સા	૭૬	૦-૮૪	૧-૩ હજાર	૨-૭૬
૧૨ ચંડા	૬૬	૦-૭૨	૧-૦	૨-૧૫
૧૩ વિજયા	૫૭	૦-૬૮	૧૦૦૮૦૦	૨-૦૮
૧૪ અંકુશા	૫૦	૦-૬૬	૬૨૦૦૦	૨-૦૬
૧૫ પ્રજ્ઞપ્તિ	૪૩	૦-૬૪	૬૨૪૦૦	૨-૦૪
૧૬ નિર્વાણી	૩૬	૦-૬૨	૬૧૬૦૦	૨-૬૦
૧૭ અછુપ્તા	૩૫	૦-૬૦	૬૦૬૦૦	૧-૭૯
૧૮ ધરણી	૩૩	૦-૫૦	૬૦૦૦૦	૧-૮૪
૧૯ વૈરૂચ્યા	૨૮	૦-૪૦	૫૫૦૦૦	૧-૮૩
૨૦ દર્યા	૧૮	૦-૩૦	૫૦૦૦૦	૧-૭૨
૨૧ ગાંધારી	૧૭	૦-૨૦	૪૧૦૦૦	૧-૭૦
૨૨ અંબા	૧૧	૦-૧૮	૪૦૦૦૦	૧-૬૯
૨૩ પદમાવતી	૧૦	૦-૧૬	૩૮૦૦૦	૧-૬૪
૨૪ સિદ્ધાચિકા	૧૧	૦-૧૪	૩૬૦૦૦	૧-૫૯
	૧૪૫૨	૨૮-૪૮૦૦૦	૪૪૪૬૪૦૬	૫૫૪૮૦૦૦

પાઠાંતર : ૧ પ્રતિચકા ૬ સુશ્યામા-અચ્યુતા

૮ ભુકુટિ ૧૧ માનુવી

૧૨ પ્રવરા ૧૩ વિદિતા

૧૫ કંદર્પો-પન્નગા

૧૭ બલા-બાલા-અચ્યુતા

૨૦ નરહતા-અચ્યુતા ૧૮ ધારણી

૫૭	૫૮	૫૯	૬૦	૬૧
શ્રાવિકા સંખ્યા લાખ હંબર	કેવળી સાધુ સંખ્યા	મનપર્યાવ જ્ઞાની સંખ્યા	અવધિજ્ઞાની સંખ્યા	પૂર્વધારી મુની સંખ્યા
૧ ૫-૫૪	૨૦ હંબર	૧૨૭૫૦	૯૦૦૦	૪૭૫૦
૨ ૫-૪૫	૨૦ „	૧૨૫૦૦	૯૪૦૦	૩૭૨૦
૩ ૬-૩૬	૧૫ „	૨૨૧૫૦	૯૬૦૦	૨૧૫૦
૪ ૫-૨૭	૧૪ „	૧૧૬૫૦	૯૮૦૦	૧૫૦૦
૫ ૫-૧૬	૧૩ „	૧૦૪૫૦	૧૧૦૦૦	૨૪૦૦
૬ ૫-૦૫	૧૨ „	૧૦૩૦૦	૧૦૦૦૦	૨૩૦૦
૭ ૪-૯૩	૧૧ „	૯૧૫૦	૯૦૦૦	૨૦૩૦
૮ ૪-૯૧	૧૦ „	૮૦૦૦	૮૦૦૦	૨૦૦૦
૯ ૪-૭૧	૭૫૦૦	૭૫૦૦	૮૪૦૦	૧૫૦૦
૧૦ ૪-૫૮	૭૦૦૦	૭૫૦૦	૭૨૦૦	૧૪૦૦
૧૧ ૪-૪૮	૬૫૦૦	૬૦૦૦	૬૦૦૦	૧૩૦૦
૧૨ ૪-૩૬	૬૦૦૦	૬૦૦૦	૫૪૦૦	૧૨૦૦
૧૩ ૪-૨૪	૫૫૦૦	૫૫૦૦	૪૮૦૦	૧૧૦૦
૧૪ ૪-૧૪	૫૦૦૦	૫૦૦૦	૪૩૦૦	૧૧૦૦
૧૫ ૪-૧૩	૪૫૦૦	૪૫૦૦	૩૬૦૦	૧૦૦૦
૧૬ ૩-૯૩	૪૩૦૦	૪૦૦૦	૩૦૦૦	૯૦૦
૧૭ ૩-૮૧	૩૨૦૦	૩૩૪૦	૨૫૦૦	૮૦૦
૧૮ ૩-૭૨	૨૮૦૦	૨૫૫૧	૨૬૦૦	૬૭૦
૧૯ ૩-૭૦	૨૨૦૦	૧૭૫૦	૨૨૦૦	૬૧૦
૨૦ ૩-૫૦	૧૮૦૦	૧૫૦૦	૧૮૦૦	૬૬૮
૨૧ ૩-૪૮	૧૬૦૦	૧૨૫૦	૧૬૦૦	૫૦૦
૨૨ ૩-૩૬	૧૫૦૦	૧૦૦૦	૧૫૦૦	૪૦૦
૨૩ ૩-૩૯	૧૦૦૦	૭૫૦	૧૪૦૦	૩૫૦
૨૪ ૩-૧૮	૭૦૦	૫૦૦	૧૩૦૦	૩૦૦
<u>૧૦૫૩ ૮૦૦૦</u>	<u>૧૭૬૧૦૦</u>	<u>૧૪૫૫૯૧</u>	<u>૧૩૩૪૦૦</u>	<u>૩૩૯૯૮</u>

૬૨ વૈક્રિય લાભધી સુની સંખ્યા	૬૩ વાહિસુની સંખ્યા	૬૪ સામાન્ય સુની સંખ્યા	૬૫ સર્વાન્નિન કેવળી પર્યાય કાળ
૧ ૨૦૬૦૦	૧૨૬૫૦	૪૧૬૬	૧૦૦૦ વરસ ન્યુન ૧ લાખ પૂર્વ
૨ ૨૦૪૦૦	૧૨૪૦૦	૨૧૪૮૫	૧ પૂર્વાંગ ૧૨ વરસ ન્યુન ૧ લાખ પૂર્વ
૩ ૧૬૮૦૦	૧૨૦૦૦	૧૨૬૧૬૮	૪ ,, ૧૪ ,, ન્યુન ,, ,,
૪ ૧૬૦૦૦	૧૧૦૦૦	૨૩૨૬૩૪	૮ ,, ૧૮ ,, ન્યુન ,, ,,
૫ ૧૮૪૦૦	૧૦૪૫૦	૨૫૪૨૦૦	૧૨ ,, ૨૦ ,, ન્યુન ,, ,,
૬ ૧૬૧૦૮	૯૬૦૦	૨૬૬૫૮૫	૧૬ ,, ૬ માસ ન્યુન ,, ,,
૭ ૧૫૩૦૦	૮૪૦૦	૨૪૫૦૨૫	૨૦ ,, ૯ માસ ન્યુન ,, ,,
૮ ૧૪૦૦૦	૭૬૦૦	૨૦૦૩૦૭	૨૪ ,, ૩ માસ ન્યુન ,, ,,
૯ ૧૩૦૦૦	૬૦૦૦	૧૫૬૦૧૨	૨૮ ,, ૪ માસ ન્યુન ,, ,,
૧૦ ૧૨૦૦૦	૫૮૦૦	૫૯૦૧૬	૩ માસ ન્યુન ૨૫ હજાર પૂર્વ
૧૧ ૧૧૦૦૦	૫૦૦૦	૪૮૧૨૪	૨ માસ ન્યુન ૨૧ લાખ વરસ
૧૨ ૧૦૦૦૦	૪૭૦૦	૩૮૬૩૪	૧ માસ ન્યુન ૫૪ લાખ વરસ
૧૩ ૯૦૦૦	૩૨૦૦	૩૮૮૪૩	૨ માસ ન્યુન ૧૫ લાખ વરસ
૧૪ ૮૦૦૦	૩૨૦૦	૩૬૪૫૦	૩ વરસ ન્યુન ૭૧ લાખ વરસ
૧૫ ૭૦૦૦	૨૮૦૦	૪૦૬૫૭	૨ ,, ,, ૨૧ લાખ ,,
૧૬ ૬૦૦૦	૨૪૦૦	૪૧૪૬૪	૧ ,, ,, ૨૫ હજાર વર્ષ
૧૭ ૫૧૦૦	૨૦૦૦	૪૩૧૫૫	૧૬ વરસ ન્યુન ૨૩૭૫૦ વર્ષ
૧૮ ૭૩૦૦	૧૬૦૦	૩૨૫૦૬	૩ ,, ,, ૨૧૦૦૦ વર્ષ
૧૯ ૨૬૦૦	૧૪૦૦	૨૮૮૫૪	૧ અહોરાત્રી ન્યુન ૫૪૬૦૦ વર્ષ
૨૦ ૨૦૦૦	૧૨૦૦	૨૧૧૮૨	૧૧ માસ ન્યુન ૭૫૦૦ વર્ષ
૨૧ ૫૦૦૦	૧૦૦૦	૯૦૮૩	૬ માસ ન્યુન ૨૫૦૦ વર્ષ
૨૨ ૧૫૦૦	૮૦૦	૧૧૨૮૬	૫૪ દિવસ ન્યુન ૭૦૦ વરસ
૨૩ ૧૧૦૦	૬૦૦	૧૦૭૬૦	૮૪ દિવસ ન્યુન ૭૦ વરસ
૨૪ ૭૦૦	૪૦૦	૧૦૦૮૬	૬૧ માસ ઓછા ૩૦ વરસ
૨૪૫૨૦૮	૧૨૬૨૦૦	૧૬૮૬૦૫૧	

૬૬		૬૭		૬૮		૬૯		૭૦	
સર્વ જિન વ્રત કાળ		સર્વજિન આયુષ્ય કાળ		ગૃહ શાંતી બાપ		જિન-ગણ		ચોનીનામ	
૧	૧ લાખ પૂર્વ	૮૪ લાખ પૂર્વ		શુરુ	માનવ	નકુલ			
૨	૧ પૂર્વાંગ ન્યુન ૧ લાખ પૂર્વ	૭૨ " "		"	"	સર્પ			
૩	૪ " " ૧ " "	૬૦ " "		"	દેવ	"			
૪	૮ " " ૧ " "	૫૦ " "		"	"	છાગ			
૫	૧૨ " " ૧ " "	૪૦ " "		"	રાક્ષસ	મુષક			
૬	૧૬ " " ૧ " "	૩૦ " "		સૂર્ય	"	મહિષ			
૭	૨૦ " " ૧ " "	૨૦ " "		શુરુ	"	મૃગ			
૮	૨૪ " " ૧ " "	૧૦ " "		ચંદ્ર	દેવ	મૃગ			
૯	૨૮ " " ૧ લાખ પૂર્વ	૨ " "		શુક્ર	રાક્ષસ	વાનર			
૧૦	૨૫ હજાર પૂર્વ	૧ " "		શુરુ	માનવ	નકુળ			
૧૧	૨૧ લાખ વર્ષ	૮૪ લાખ વરસ		શુરુ	દેવ	વાનર			
૧૨	૫૪ લાખ વર્ષ	૭૨ " "		મંગળ	રાક્ષસ	અશ્વ			
૧૩	૧૫ લાખ વર્ષ	૬૦ " "		બુધ	માનવ	છાગ			
૧૪	૭૧ લાખ વર્ષ	૩૦ " "		"	દેવ	હસ્તિ			
૧૫	૨૧ લાખ વર્ષ	૧૦ " "		"	"	માંઝર			
૧૬	૨૫ હજાર વર્ષ	૧ " "		"	માનવ	હસ્તિ			
૧૭	૨૩૭૫૦ વર્ષ	૯૫ હજાર વર્ષ		"	રાક્ષસ	છાગ			
૧૮	૨૧૦૦૦ વર્ષ	૮૪ " "		"	દેવ	હસ્તિ			
૧૯	૫૪૬૦૦ વર્ષ	૫૫ " "		કેતુ	"	અશ્વ			
૨૦	૭૫૦૦ વર્ષ	૩૦ " "		શની	"	વાનર			
૨૧	૨૫૦૦ વર્ષ	૧૦ " "		બુધ	"	અશ્વ			
૨૨	૭૦૦ વર્ષ	૧૦૦૦ વર્ષ		રાહુ	રાક્ષસ	મહિષ			
૨૩	૭૦ વર્ષ	૧૦૦ વર્ષ		કેતુ	"	મૃગ			
૨૪	૪૨ વર્ષ	૭૨ વર્ષ		બુધ	માનવ	મહિષ			

ચોવીશે જિન નિર્વાણ કલ્યાણક સંખધી

૭૧ નિર્વાણ માસ-તીથી	૭૨ નિર્વાણ નક્ષત્ર	૭૩ નિર્વાણ રાશિ	૭૪ નિર્વાણ સ્થળ	૭૫ નિર્વાણ આસન
૧ મહા-વ ૧૩	અભિજીત	મકર	અષ્ટાપદ	પર્યકાસન
૨ ચૈત્ર સુ ૫	મૃગશિર્ષ	વૃષભ	સમેતશીખર	કાર્યોત્સર્ગ આસને
૩ ચૈત્ર સુ-૫	આદ્રા	મિથુન	"	"
૪ વૈશાક સુ-૮	પુષ્પ	કર્ક	"	"
૫ ચૈત્ર સુ-૬	પુનર્વસુ	કર્ક	"	"
૬ માગસર વ-૧૧	ચિત્રા	કન્યા	"	"
૭ દ્રાગણ વ-૭	અનુરાધા	વૃશ્ચિક	"	"
૮ ભાદરવા વ-૭	જ્યેષ્ઠા	વૃશ્ચિક	"	"
૯ ભાદરવા સુ-૬	મૂળ	ધન	"	"
૧૦ વૈશાખ વ-૨	પૂર્વાષાઠા	ધન	"	"
૧૧ શ્રાવણ વ-૩	ધનિષ્ઠા	કુંભ	"	"
૧૨ અષાઠ સુ-૧૪	ઉત્તર ભાદ્રપદ	મીન	ચંપાપુરી	"
૧૩ અષાઠવ -૭	રેવતી	મીન	સમેતશીખર	"
૧૪ ચૈત્ર સુ-૫	રેવતી	મીન	"	"
૧૫ જ્યેષ્ઠ સુ-૫	પુષ્પ	કર્ક	"	"
૧૬ જ્યેષ્ઠ વ-૧૩	ભરણી	મેષ	"	"
૧૭ વૈશાક વ-૧	કૃતિકા	વૃષભ	"	"
૧૮ માગસર સુ-૧૦	રેવતી	મીન	"	"
૧૯ દ્રાગણ સુ-૧૨	ભરણી	મેષ	"	"
૨૦ જ્યેષ્ઠ વ-૬	શ્રવણ	મકર	"	"
૨૧ વૈશાક વ-૧૦	અશ્વિની	મેષ	"	"
૨૨ અષાઠ સુ-૮	ચિત્રા	તુલા	ગીરનાર	પર્યકાસન
૨૩ શ્રાવણ સુ-૮	વિશાખા	તુલા	સમેતશીખર	કાર્યોત્સર્ગ આસને
૨૪ કારતક વ-૧૫	સ્વાતિ	તુલા	પાવાપુરી	પર્યકાસન

પાઠાંતર

૭-કન્યા

૭૬ નિર્વાણ તપ	૭૭ નિર્વાણ પરિવાર	૭૮ નિર્વાણ વેળા	૭૯ નિર્વાણ અંતર કાળ ૧ જિન નિર્વાણથી બીજા જિન નિર્વાણ સુધીનો કાળ નિર્વાણ અંતર કાળ
૧ છઉપવાસ	૧૦૦૦૦	પુર્વાન્હ કાળે	—
૨ મામખમણ	૧૦૦૦	"	૫૦ લાખ કોડ સાગરોપમ
૩ "	"	પશ્ચિમાન્હા કાળે	૩૦ લાખ કોડ "
૪ "	"	પુર્વાન્હ કાળે	૧૦ લાખ કોડ "
૫ "	"	"	૬ લાખ કોડ "
૬ "	૩૦૮	પશ્ચિમાન્હ કાળે	૬૦ હજાર કોડ સાગરોપમ
૭ "	૫૦૦	પુર્વાન્હ કાળે	૬ હજાર કોડ "
૮ "	૧૦૦૦	"	૬૦૦ કોડ સાગરોપમ
૯ "	"	પશ્ચિમાન્હ કાળે	૬૦ કોડ સાગરોપમ
૧૦ "	"	પુર્વાન્હ કાળે	૬ કોડ સાગરોપમ
૧૧ "	"	પુર્વાન્હ કાળે	૧ કોડ સાગરોપમાં ઓછા
૧૨ "	૬૦૦	પશ્ચિમાન્હ કાળે	ઓછા ૧૦૦ સાગર ૬૬ લાખ ૨૬ હજાર વર્ષ
૧૩ "	૬૦૦૦	પૂર્વ રાત્રીએ	૫૪ સાગરોપમ
૧૪ "	૭૦૦૦	"	૩૦ "
૧૫ "	૧૦૮	અપર રાત્રે	૬ "
૧૬ "	૬૦૦	પૂર્વ રાત્રીએ	૪ "
૧૭ "	૧૦૦૦	"	૩ સાગરોપમમાં ૦૧૧ પલ્લેપમ ઓછા
૧૮ "	"	અપર રાત્રે	૦૧૧ પલ્લેપમ
૧૯ "	૫૦૦	પૂર્વ રાત્રીએ	૦૧૧ પલ્લેપમમાં ઓછા ૧૦૦૦ કોડ વર્ષ
૨૦ "	૧૦૦૦	"	૧૦૦૦ કોડ વર્ષ
૨૧ "	"	"	૫૪ લાખ વર્ષ
૨૨ "	૫૩૬	અપર રાત્રે	૬ લાખ વર્ષ
૨૩ "	૩૩	પૂર્વ રાત્રીએ	૫ લાખ વર્ષ
૨૪ છકું	એકાકી	અપર રાત્રે	૮૩૭૫૦ વર્ષ

પાઠાંતર : શબ્દાર્થ : પુર્વાન્હ શ્રી ઋષભદેવથી શ્રી મહાવીર સુધી
 દ્વિસવના પેલા ભાગે ૨૪
 પશ્ચિમાન્હ : દ્વિસવના જિનના ૨૩ અંતરકાળનો કુલ
 પાછલા ભાગે અપર સમય
 રાત્રે : રાત્રીના છેલ્લા પહોરે ૪૨૦૦૦ વર્ષ ઓછા
 પૂર્વ રાત : રાત્રીના પેલા એક કોટાકોટી સાગરોપમ કાળ
 ભાગમાં છે.

જિનતીર્થે ભાવિમાં થનારા જિન-જીવ

૧૯૬ ચોવીશે જિન તીર્થે ક્રમાંકમાં દર્શાવ્યા મુજબના જિનશાસન ભવિષ્યમાં થનારા જિન જીવનું વર્ણન

૧ મરિચી-જિન જિવ પ્રસિદ્ધ થયો-જે મહાવીર નામે ૨૪ મા જિન થયા.

૨

૩

૪

૫

૬

૭ વર્મારાજ,

૮

૯

૧૦ હરિષેણુ, વિશ્વભુતિ.

૧૧ શ્રી કેતુ, ત્રિપષ્ટ, મરૂભૂતિ, અમિતતેજ,-ધન.

૧૨ નંદન, નંદ, શંખ, સિદ્ધાર્થ, વર્મા.

૧૩

૧૪

૧૫

૧૬

૧૭

૧૮

૧૯

૨૦ રાવણુ, નારદ.

૨૧

૨૨ શ્રીકૃષ્ણુ, કૃષ્ણના માતા દેવકી, બળભદ્ર અને બળભદ્રના માતા રૌહીણી.

૨૩ અંબડ, સત્યકી, આનંદ.

૨૪ શ્રેણિક, સુપાર્થ, પોટ્ટિલ, ઉદાયિ, શંખ, દઢાયુ, શતક, રેવતી, અને સુલસા.

ઉપર બતાવેલ તીર્થે કરના તીર્થમાં થએલા આ દરેક જિન-જીવો છે એટલે ભવિષ્યમાં જિન-ભગ-વંત થવાના છે.

૮૧ શ્રીજિનતિથે થએલા-૧૧ રૂદ્રના નામ	૮૨ દર્શન ઉત્પત્તિ	૮૩ શ્રી જિન તિથે થએલા ૧૦ આશ્ચર્યો (અરછેરો)
૧ ભીમાવલી	જૈન, શૈવ, અને સાંખ્ય	ઉષ્કૃષ્ટ દેહમાનવાળા-૧૦૮ નું એક સમયે સિદ્ધિ-ગમન
૨ જિતશત્રુ		
૩		
૪		
૫		
૬		
૭		
૮		
૯ રૂદ્રનામેરૂદ્ર		અસંચિત-પૂજા
૧૦ વિધાનલ	વેદાંતિક અને નાસ્તિક	હરિવંશ-ઉત્પત્તિ
૧૧ સુપ્રતિષ્ઠ		
૧૨ અચલ		
૧૩ પુંડરિક		
૧૪ અજિતધર		
૧૫ અજિતનાભ		
૧૬ પેઢાળ		
૧૭		
૧૮		
૧૯		સ્ત્રી-તીર્થ'કર
૨૦		
૨૧		
૨૨		ઘાતકીખંડે અપરકંકામાં કૃષ્ણનું ગમન
૨૩	બૌદ્ધ દર્શન વિશેષિક	મહાવીર ગર્ભ હરણુ
૨૪ સત્યકી		અમરેન્દ્ર ઉત્પાત્ત, પર્ષદા અભાવિતા, ચંદ્રસૂર્યનું મૂલવિમાને આવવું, કેવળી ઉપસર્ગ.

પાઠાંતર :

૨૩- શ્રી મહાવીરનું પોતાનું અપહરણ થયું હોવાથી-ગર્ભ-હરણુ અરછેરૂ મહાવીરના સમયમાં ગણાય છે પણ-તે સમયે શ્રી પાર્શ્વનાથનું શાસન ચાલુ હતું.

ચોવીશે ભગવંતના શાસન અધિષ્ઠાયક દેવો-યક્ષો-સંખંધો

નામ ૮૪	વર્ણ	વાહન	ભુજ	મુખ	નેત્ર	જમણા હાથમાં ધારણ કરેલ	ડાબા હાથમાં ધારણ કરેલ
૧ ગોમુખ	સુવર્ણ	હાથી	૪	૧	૨	વરહ, અક્ષમાળા,	બીજેર, પાશ,
૨ મહાયક્ષ	શ્યામ	,,	૮	૪	૨	વરહ અક્ષસુત્ર મુદ્દગર પાસ	બીજેર, અંકુશ, અભય, શક્તિ
૩ ત્રીમુખ	,,	મયુર	૬	૩	૩	નકુલ, અભય, ગદા,	બીજેર, અક્ષસૂત્ર, નાગ,
૪ ઇંધર	,,	ગજ	૪	૧	૨	બીજેર, અક્ષસૂત્ર,	અંકુશ, નકુલ,
૫ તુંબરૂ	પ્રવેત	ગરૂડ	૪	૧	૨	વરહ, શક્તિ,	ગદા, નાગપાશ,
૬ કુસુમ	નીલ	હરણ	૪	૧	૨	ફળ-અભય,	નકુલ, અક્ષસૂત્ર,
૭ માતંગ	,,	ગજ	૪	૧	૨	બિલ્વ,-પાશ,	નકુલ, અંકુશ,
૮ વિજય	હરિત	હંસ	૨	૧	૩	ચક્ર	મુદ્દગર,
૯ અજિત	પ્રવેત	કુર્મ	૪	૧	૨	માતુલીંગ, અક્ષસૂત્ર,	નકુલ, કુંત,
૧૦ બ્રહ્મા	,,	પંચાસન	૮	૪	૩	માતુલીંગ, પાશ, મુદ્દગર, અભય,	નકુલ, અંકુશ, ગદા, અક્ષસૂત્ર,
૧૧ મનૂજ	,,	વૃષભ	૪	૧	૩	માતુલીંગ, ગદા.	નકુલ, અક્ષસૂત્ર,
૧૨ સુરકુમાર	,,	હંસ	૪	૧	૨	માતુલીંગ બાણ	નકુલ, ધનુષ્ય,
૧૩ ષણ્મુખ	,,	મોર	૧૨	૬	૨	ફળ, ચક્ર, પાશ, બાણ, ખડગ અક્ષસૂત્ર.	નકુલ, ચક્ર, ધનુષ્ય, ફલક, અંકુશ, અભય,
૧૪ પાતાલ	રક્ત	મગર	૬	૩	૨	પંચ, પાશ, ખડ,	નકુલ, અક્ષસૂત્ર, ફલક,
૧૫ કિન્નર	,,	કુર્મ	૬	૩	૨	બીજેર, અભય-ગદા	નકુલ, અક્ષમાળા, પંચ,
૧૬ ગરૂડ	શ્યામ	વરાહ	૪	કોડ	૨	વરહ-પાશ,	માતુલીંગ, અંકુશ,
૧૭ ગંધર્વ	,,	હંસ	૪	૧	૨	વરહ, પાશ,	માતુલીંગ, અંકુશ,
૧૮ યક્ષેન્દ્ર	,,	શંખ	૧૨	૬	૩	બીજેર, બાણ, ખડગ, મુદ્દગર, પાશ, અભય,	નકુલ, ધનુષ, અંકુશ, ફલક, શુભ, અક્ષસૂત્ર,
૧૯ કુબર	નીલ	ગજ	૮	૪	૨	વરહ, પરશુ, અભય, શૂળ,	બીજેર, મુદ્દગર, શક્તિ, અક્ષસૂત્ર,
૨૦ વરૂણ	પ્રવેત	વૃષભ	૮	૪	૩	બીજેર, ગદા, શક્તિ, બાણ,	બકુલ, ધનુષ, પંચ, પરશુ,
૨૧ ભૃકુટી	સુવર્ણ	,,	૮	૪	૩	બીજેર, મુદ્દગર, શક્તિ, અભય,	નકુલ, પરશુ, વજ્ર, અક્ષસૂત્ર,
૨૨ ગોમ્વેધ	શ્યામ	પુરૂષ	૬	૩	૨	માતુલીંગ, પરશુ, ચક્ર.	નકુલ, શૂળ, શક્તિ,
૨૩ પાર્શ્વ	,,	કુર્મ	૪	ગજ મુખ	૨	માતુલીંગ-ગદા,	નકુલ-સર્પ,
૨૪ માતંગ	,,	ગજ	૨	૧	૨	નકુલ,	બીજ-પુરક,

૪ યક્ષેત્ર

૧૧ ઇંધર

૨૩ વામન

ચોવીશે ભગવાનના શાસન અધિષ્ઠાયિકા દેવીઓ-યક્ષણીઓ

૮૫	યક્ષિણીના નામ	વર્ણ	વાહન	ભૂજા	જમણા હાથમાં	ડાબા હાથમાં
૧	અકેશ્વરી	સુવર્ણ	ગરુડ	૮	રદખાણુચક્ર, પાશ,	ધનુષ, વજ્ર, ચક્ર, અંકુશ.
૨	અન્વિતા	ગૌર	ગો	૪	વરદ, પાશ,	બીજપુર, અંકુશ,
૩	હસ્તિારી	ગૌર	મેષ	,,	વરદ, અક્ષસૂત્ર,	ફળ, અભય,
૪	કાળી	શ્યામ	પન્નાસન	,,	વરદ, પાશ,	નાગ, અંકુશ,
૫	મહાકાળી	સુવર્ણ	,,	,,	વરદ, પાશ,	માતુલીંગ, અંકુશ,
૬	અછુતા, અચ્યુતા	શ્યામ	નર	,,	વરદ, ખાણુ,	ધનુષ, અભય,
૭	શાંતા	સુવર્ણ	ગજ	,,	વરદ, અક્ષસૂત્ર,	શૂળ, અભય,
૮	જવાલા	પીળો	વરાહ	,,	ખડગ, મુદ્દગર,	ફલક, પરશુ,
૯	સુતારિકા	ગૌર	વૃષભ	,,	વરદ, અક્ષસૂત્ર,	કળશ, અંકુશ,
૧૦	અશોકા	નીલ	પદ્મસાસન	,,	વરદ, પાશ,	ફલક, અંકુશ,
૧૧	શ્રીવત્સા	ગૌર	સિંહ	,,	વરદ, મુદ્દગર,	કળશ, અંકુશ,
૧૨	ચંડા	શ્યામ	અશ્વ	,,	વરદ, શક્તિ,	પુષ્પ-ગંધ
૧૩	વિજયા	હરિત	પદ્મસાસન	,,	ખાળ, પાશ,	ધનુષ્ય, નાગ,
૧૪	અંકુશા	ગૌર	,,	,,	ખડગ, પાશ,	ફલક, અંકુશ,
૧૫	પ્રસન્નિ	ગૌર	મત્સ્ય	,,	કમળ, અંકુશ,	પદ્મ, અભય,
૧૬	નિર્વાણી	સુવર્ણ	પદ્મસાસન	,,	પુસ્તક, કમળ,	કમંડલ, કમળ,
૧૭	અછુતા	સુવર્ણ	મથુર	,,	બીજપુરક, ચળ,	ભુષંડી, પદ્મ,
૧૮	ધરણી	નીલ	પદ્મસાસન	,,	માતુલીંગ, ઉત્પલ,	પદ્મ, અક્ષસૂત્ર,
૧૯	વૈર્યા	કૃષ્ણ	,,	,,	વરદ, અક્ષસૂત્ર,	બીજપુરક, શૂળ,
૨૦	દત્તા	કનક	ભદ્રાસન	,,	વરદ, અક્ષસૂત્ર,	બીજપુરક, શૂળ,
૨૧	ગાંધારી	પ્રવેત	હંસ	,,	વરદ, ખડગ,	બીજપુરક, કુંત
૨૨	અંબા	કનક	સિંહ	,,	આમ્રલુંખ, પાશ,	ચક્ર, અંકુશ,
૨૩	પન્નાવતી	કનક	કુર્કસર્પ	,,	પદ્મ, પાશ,	ફળ, અંકુશ,
૨૪	સિદ્ધધાયિકા	હરિત	સિંહ	,,	પુસ્તક, અભય,	બીજપુર, વીણા

પાઠાંતર : ૧ પ્રતિપકા

૬ સુશ્યામા-અચ્યુતા

૮ ભુકુટિ

૧૧ માનવી

૧૨ પ્રવરા

૧૩ વિહિતા ૧૫ કંદર્પો પન્નગા

૧૭ બલા-બાલા-અચ્યુતા

૨૦ નન્દતા - અચ્યુતા

૧૦ વરદ મુદ્દગર,

૧૬ પુસ્તક, ઉત્પલ,

૨૪ પદ્મ, પાશ,

૬ બીજેર અંકુશ

૧૧ પુષ્પ, ગદા,

પાંચ ભરલ પાંચ ઐશ્વત ૧૦ ક્ષેત્રે અતિત-વર્તમાન અને અનાગત ૩૦ ચોવીશીના

૮૬

ભગવંતના નિર્મળ નામો

૮૭

૧ જંબુદ્વીપ	ભરતક્ષેત્રે	ત્રણ	ચોવીશી	૨ જંબુદ્વીપ	ઐશ્વત ક્ષેત્રે	ત્રણ	ચોવીશી				
૧	૨	૩	૩	૧	૨	૩	૩				
અતીતે ચોવીશી	વર્તમાન-ચોવીશી	અનાગત	અતિત	વર્તમાન	અનાગત	અતિત	અનાગત				
ભગવંતના નામો	ભગવંતના નામો	ચોવીશીનામો	ભગવંતનામ	ભગવંતનામ	ભગવંતનાનામ	ભગવંતનાનામ	ભગવંતનાનામ				
૧ કેવળ નાણી	શ્રી ઋષભદેવ	શ્રી પદ્મનાભ	પંચરૂપ	ખાલચંદ્ર	સિદ્ધાર્થ	૨ નિર્વાણી	અજીતનાથ	સુરદેવ	જિનહર	શ્રી સુચંદ્ર	પુણ્યઘોષ
૨ સાગર	સંભવનાથ	સુપાર્થ	સંપુરિક	અગ્નિસેન	ચશઘોષ	૩ મહાજસ	અભિનંદન	સ્વયંપ્રભ	ઉચ્ચંતિક	નંદિષેણુ	નંદિષેણુ
૪ વિમળ	સુમાતનાથ	સર્વાનુભુતિ	અધિષ્ઠાયક	ઋષિદત્ત	સુમંગળ	૫ સર્વાનુભુતી	પદ્મપ્રભ	દેવભુત	અભિનંદન	વ્રતધર	વજ્રધર
૬ શ્રીધર	સુપાર્થનાથ	ઉદય	રત્નેશ	સોમચંદ	નિર્વાણુ	૭ શ્રીદત્ત	ચંદ્રપ્રભ	પેઢાળ	રામેશ્વર	દીર્ઘસેન	ધર્મધ્વજ
૮ દામોદર	સુવિધિનાથ	પોટિલ	અંગુષ્ઠમ	શતાયુષ	સિદ્ધસેન	૯ સુતોગ	શીતળનાથ	શતકીર્તી	વિનાશક	મહાસેન	મહાસેન
૧૦ શ્રી સ્વામી	શ્રેયાંસનાથ	સુવ્રત	આશેષ	શિવસુત	વીરમિત્ર	૧૧ મુનિસુવ્રત	વાસુપુજ્ય	અમમ	આશેષ	સ્વયંજળ	સત્યસેન
૧૨ સુમતિ	વિમલનાથ	નિષ્કયાય	શ્રી પદ્મ	સિંહસેન	શ્રી ચંદ્ર	૧૩ શીવગતિ	અનંતનાથ	નિષ્કયાય	શ્રી કુમાર	ઉપશાંત	મહેન્દ્ર
૧૪ અસ્તાંગ	ધર્મનાથ	નિષ્કયાય	શ્રી કુમાર	ગુપ્તસેન	સ્વયંજળ	૧૫ નમીશ્વર	શાંતિનાથ	નિષ્કયાય	સર્વશૈલ	મહાવિર્ય	સ્વયંજળ
૧૬ અનીલ	કુન્થુનાથ	ચિત્રગુપ્ત	પ્રભંજન	મહાવિર્ય	દેવસેન	૧૭ યશોધર	અરનાથ	સમાધિ	સૌભાગ્ય	પાર્થ	સુવ્રત
૧૮ કૃતાર્થ	મલિનાથ	સંવર	દિનકર	અભિધાન	જિનેન્દ્ર	૧૯ જિનેશ્વર	મુનીસુવ્રત	વૃત્તાધિ	દિનકર	મહાદેવ	સુપાર્થ
૨૦ શુદ્ધ મતિ	નમિનાથ	યશોધર	વૃત્તાધિ	મહાદેવ	સુપાર્થ	૨૧ શિવંકર	નેમનાથ	સિદ્ધિકર	દિનકર	શ્રીધર	સુકૌશળ
૨૨ સ્વંદન	પાર્થનાથ	વિજય	શારિરીક	શ્રીધર	અનંત	૨૩ સંપ્રતિ	મહાવીર	શારિરીક	સ્વામિકૌષ્ટ	સ્વામિકૌષ્ટ	અનંત
૨૪ સંપ્રતિ	મહાવીર	મલ્લ જિન	કલ્પદ્રુમ	સ્વામિકૌષ્ટ	વિમળ			શારિરીક	અગ્નિપ્રભ	અગ્નિદત્ત	અગ્નિ દત્ત

પાઠાંતર :

૧ આદીનાથ
૮ પુષ્પદંત
૨૪ વર્ધમાન

૨૪ ભદ્રકૃત

૧ ચંદ્રાનન
૨ સુવ્રત સુપંદ્ર
૧૬ સદાવીર્ય
૧૬ શ્યામકંબુ

૨ વિમળ
૧૧ રવિમિત્ર
૧૪ સિંહસેન
૨૩ અમૃત

उ घातकीअंउ		पूर्वलरते		त्रलुयोवीशी		४ घातकीअंउ		पश्चीम लरते उ योवीशी	
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
अतित	वर्तमान	अनागत	अतित	वर्तमान	अनागत	अतित	वर्तमान	अनागत	योवीशी नाम
१ रत्नप्रल	युगादिनाथ	सिध्धेनाथ	वृषभनाथ	विप्रवेन्दु	रत्नकेश				
२ अभित	सिध्धांत	सम्यग्नाथ	प्रियमित्र	करलुनाथ	यकडस्त				
३ संलव	मडेश	जिनेद्र	शांतनु	वृषभनाथ	सांकृत				
४ अकलंक	परमार्थ	संप्रति	सुभृदु	प्रियतेज	परमेश्वर				
५ यकस्वामी	समुध्धर	सर्वस्वामी	अतितजिन	विमर्शजिन	सुभूर्ति				
६ शुलंकर	लूधर	मुनिनाथ	अन्यकृत	प्रशम	मुद्रुतिक				
७ सत्यनाम	उद्योत	विशिष्टनाथ	कणाशत	चारित्र	निकेश				
८ सुंदरनाथ	आर्थव	अपरनाथ	सर्वजिन	प्रभाहित्य	प्रशस्तिक				
९ पुरंदर	अलय	अह्नशांति	प्रभुध	मंजुकेशी	निराडार				
१० स्वामी	अप्रकंप	पर्वतनाथ	प्रवृजिन	पीतवास	अभूर्ति				
११ देवदत्त	पदमनाल	कार्मिक	सौधर्म	सुररिपु	द्विजनाथ				
१२ वासवदत्त	पदमानंद	ध्यानवर	तपोहीप	द्वयानाथ	प्रवेतांग				
१३ श्रियांस	प्रियंकर	श्रीकल्प	वज्रसेन	सरस्वभूज	आज्ञनाथ				
१४ विश्वरूप	सुकृतनाथ	संवरनाथ	पुध्धिनाथ	जिनसिंदु	देवनाथ				
१५ तपस्तेज	लद्वेश्वर	स्वस्थनाथ	प्रभंध	रेपक जिन	वयाधिक				
१६ प्रतिभोध	मुनिचंद्र	आनंद	अजित	भाडु	पुणपनाथ				
१७ सिध्धार्थ	पांचमुष्टि	रविचंद्र	प्रमुष्ण	पटिल	नरनाथ				
१८ संयम	त्रीमुष्टि	प्रलवनाथ	पट्योपम	अयोग	प्रतिकृत				
१९ अचण	गांगीक	साम्निध्य	अर्कोपम	योगनाथ	भृगेन्द्रनाथ				
२० देवेन्द्रनाथ	प्रवलुव	सुकर्ण	तिष्ठित	कामरिपु	तपोनिधिक				
२१ प्रवरनाथ	सर्वांग	सुकर्मा	मृगनाल	अरण्यभाडु	अचण				
२२ विश्वसेन	अडमेन्द्र	अभम	देवेन्द्र	नेमिकनाथ	अरण्यक				
२३ मेघनंदन	धन्द्रदत्त	पार्थनाथ	प्रायच्छित	गर्लज्ञान	दृशानन				
२४ सर्वज्ञजिन	जिनपती	शाश्वतनाथ	शिवनाथ	अजित	शांतिक				

१५ स्वयंतेज

११ पदमनाथ

२३ पदमरथ

१ भेडुजिन

१६ नागेन्द्र

२ कपिलनाथ

२० निष्ठिनाथ

१७ भादि

२१ मृगनाथ

२२ देवेन्द्रनाथ

२३ पदमरथ

२४ शिवनाथ

૫ ઘાતકીખંડે			૬ ઘાતકીખંડે		
૧	૨	૩	૧	૨	૩
અતિત	વર્તમાન	અનાગત	અતિત	વર્તમાન	અનાગત
ચોવીશી-નામ	ચોવીશી નામ	ચોવીશી નામ	ચોવીશી નામ	ચોવીશી નામ	ચોવીશી નામ
૧ વજ્રસ્વામી	અપશ્ચિમ	વિજય પ્રભ	સુમેરૂક	ઉપાદિત	રવિન્દ્ર
૨ ઇન્દ્રચત્ન	પુષ્પદંત	નારાયણ	જિનકૃત	જિનસ્વામી	સુકુમાળ
૩ સૂર્ય સ્વામી	અહંત	સત્ય પ્રભ	ઋષિકેલી	સ્વમિત	પૃથ્વીવંત
૪ પુરૂરવ	સુચરિત્ર	મહામૃગેન્દ્ર	અશરમહ	ઈન્દ્રજિન	કુલપરોધા
૫ સ્વામીનાથ	સિદ્ધધાનંદ	ચિંતામણી	નિર્ધર્મ	પુષ્પક	ધર્મનાથ
૬ અવબોધ	નંદક	અસોગિન	કુટલિક	મંડિક	પ્રિયસોમ
૭ વિક્રમસેન	પ્રકૃપ	દેવમૃગેન્દ્ર	વર્ધમાન	પ્રહત	વારૂણ
૮ નિર્ધટિક	ઉદય	ઉપવાસિત	અમૃતેન્દ્ર	મદનસિંહ	અલિનંદન
૯ હરીન્દ્ર	રૂકમેન્દ્ર	પદપચંદ્ર	શંખાનંદ	હસ્તનિધિ	સર્વલાનુ
૧૦ પ્રતેરીક	કૃપાળુ	બોધકેન્દ્ર	કલ્યાણમત	ચંદ્રપાર્શ્વ	સદ્ગુણજિન
૧૧ નિર્વાણુ	પેઢાળ	ચિંતાહિક	હરિનાથ	અપ્રવબોધ	મૌઞિક
૧૨ ધર્મહેતુ	સિદ્ધધેશ્વર	ઉતરાહિક	બાહુસ્વામી	જનકાદિ	સુવર્ણકેતુ
૧૩ ચતુર્મુખ	અમૃતતેજ	અપાશિત	ભાર્ગવ	વિભૂરિક	સોમચંદ્ર
૧૪ જનકૃતેન્દ્ર	જિનેન્દ્ર	દેવજળ	સુભદ્ર	કમરીપીંડ	ક્ષેત્રાધિપ
૧૫ સ્વયંક	ભોગલી	તારક જિન	પ્રતિપ્રાપ્ત	સુવપિ	સોઢાતિક
૧૬ વિમળાદિન્ય	સર્વાર્થ	અબોધ	વિયોષિત	હરિવાસ	કર્મેષ્ટક
૧૭ દેવપ્રભ	મેધાનંદ	નાગેન્દ્ર	બ્રહ્મચારી	પ્રયમિત્ર	તમોરિપુ
૧૮ ધરણેન્દ્ર	નંદિકેશ	નિલોત્પલ	અસંખ્યાગતિ	ધર્મદેવ	દેવતામિત્ર
૧૯ તીર્થનાથ	હરનાથ	અપ્રકંપ	ચારિભેશ	ધર્મચંદ્ર	કૃતપાર્શ્વ
૨૦ ઉદયાનંદ	અધિષ્ટાયક	પુરોહિત	પારિણામિક	પ્રવાહિત	બહુનંદ
૨૧ સર્વાર્થ	શાંતિક	ઉભયેન્દ્ર	કંબોજ	નંદિનાથ	અધારિક
૨૨ ધાર્મિક	નંદિક	પાર્શ્વનાથ	વિધિનાથ	અશ્વામિક	નિકંબુ
૨૩ ક્ષેત્ર સ્વામી	કુંડપાર્શ્વ	નિર્વચસ	કૌશિક	પૂર્વનાથ	દૃષ્ટિસ્વામી
૨૪ હરિચંદ્ર	વિરોચન	વિયોષિત	ધર્મેશ	ચિત્રક	યક્ષેસજિન

પાઠાંતર ૧૦ નિર્વાણુ	૭૫ પદમરૂપ	૧૫ નારક	૨ દનકર	૨ જયનાથ	૨૨ નિકંબુ
૧૧ સૌરિ	૭૯ અકંહર		૧૪ વસુપ્રભ	૧૮ સિદ્ધધર્મ	
૧૪ અયોગિ			૧૫ પંચપાદ		
૧૫ વિક્રમેન્દ્ર			૨૦ પારિણામિક		
			૨૨ નિધિનાથ		

૭ પૂર્વકાર્ધે - ત્રણ-ચોવીશી			૮ પૂર્વકાર્ધે - પશ્ચિમ ભરતે ૩ ચોવીશી		
૧	૨	૩	૧	૨	૩
અતિત ચોવીશી જિનનામ	વર્તમાન ચોવીશી	અનાગત ચોવીશી	અતિત ચોવીશી જિનનામ	વર્તમાન ચોવીશી જિનનામ	અનાગત ચોવીશી જિનનામ
૧ શ્રીમદ્દગન	જગન્નાથ	વસંતધ્વજ	પદ્મચંદ્ર	પદ્મપદ	પ્રભાવક
૨ મૂર્તિસ્વામી	પ્રભાસ	ત્રિમાતુલ	રક્તાંગી	પ્રભાવક	વિનયેન્દ્ર
૩ નિરાગ	સરસ્વામી	અધટિત	અયોગિક	યોગેન્દ્ર	સુભાવ
૪ પ્રભાંબિત	ભરતેશ	ત્રિખંભ	સર્વાર્થ	બળનાથ	દિનકર
૫ પૃથ્વી	ધર્માનન	અચળ	ઋષિનાથ	સુષમાંગ	અગસ્તેય
૬ ચારિત્રનિધિ	વિખ્યાત	પ્રવાહિક	હરિભદ્ર	બલાતીત	ધનદ
૭ અપરાજીત	અવસાનક	ભૂમાનંદ	ગણાધિપ	મૃગાંક	પૌરવ
૮ સુખોદક	પ્રખોદક	ત્રિનયન	પારત્રિક	કલંબક	જિનહત
૯ બુધેશ	તપોનાથ	સિદ્ધાંત	બ્રહ્મનાથ	બ્રહ્મનાથ	પાર્શ્વનાથ
૧૦ વૈતાલિક	પાઠક	પ્રથગ	મુનીન્દ્ર	નિષેધક	મુનિસિંહ
૧૧ ત્રિમુષ્ટિક	ત્રિકર	ભદ્રેગ	દ્વીપક	પાપહર	આરિતક
૧૨ મુનિખોદ	શોગત	ગોસ્વામી	રાજર્ષિ	સુસ્વામી	ભવાનંદ
૧૩ તીર્થસ્વામી	શ્રીવશા	પ્રવાસિક	વિશાખ	મુક્તિચંદ્ર	નૃપનાથ
૧૪ ધર્માધિક	શ્રીસ્વામી	મંડલૌક	અચિંતીત	અપ્રાસિક	નારાયણ
૧૫ વમ્બેશ	સુકર્મેશ	મહાવસુ	રવિસ્વામી	નદિતટ	પ્રાથમાંક
૧૬ સમાધિ	કર્માતિક	ઉદ્ધયંતુ	મોમહત	મલધારી	ભૂપાત
૧૭ પ્રભુનાથ	અમલેદ	દર્દુરિક	જયસ્વામી	સુસંયમ	દ્રષ્ટોસુ
૧૮ અનાદિ	ધ્વજાંશિક	પ્રખોદ	મોક્ષનાથ	મલયસિંહ	ભવભીરક
૧૯ સર્વતીર્થ	પ્રસાદ	અભયાંક	અગ્નિભાનુ	અક્ષોભ	નંદનનાથ
૨૦ નિરૂપમ	વિપરીત	પ્રમોદ	ધનુષ્કાંગ	દેવધર	ભાગવ
૨૧ કુમારિક	મૃગાંક	દહારિક	રોમાંચિત	પ્રચરણ	પરાનસ્થુ
૨૨ વિહારાગ	કર્ણાલક	વ્રતસ્વામી	મુક્તિનાથ	આગમિક	કિલ્વીષાદ
૨૩ ધણેસર	ગજેન્દ્ર	નિધામ	પ્રસિદ્ધ	વિનીત	નવનાશિક
૨૪ વિકાસ	ધ્યાનજ્ઞ	ત્રિકર્મક	જિનેશ	રતાનંદ	ભરતેશ

૫૦- ૯ બુધેશ	૨ હૃદય	૫ અચળ	૧૯ શ્રંગભાનુ	૫ મગસ્તેય
૬૧ ૧૫ યમઘ્ન	૫ દિવનાથ	૬ વિદવાંસ	૨૦ અચનાથ	૭ દેવજિન
૭૨ ૧૭સપ્તહીર	૧૨ સાગર		૨૧ ધર્મજિન	૧૦ સર્વજિન
૮ ૨૩ ધરણેન્દ્ર	૧૪ અહમત			

८ पुष्करार्धे — पूर्व			१० पुष्करार्धे — पश्चिम	१० पुष्करार्धे — पश्चिम		
१	२	३	१	२	३	३
अतित	वर्तमान	अनागत	अतित	वर्तमान	अनागत	अनागत
योवाशी	योवाशी	योवाशी	योवाशी	योवाशी	योवाशी	योवाशी
जिन-नाम	जिन-नाम	जिन-नाम	जिन-नाम	जिन-नाम	जिन-नाम	जिन-नाम
१ कृतांत	निशामती	यशोधर	सुसंलव	गांगेय	अहोषित	
२ ओम्बरिक	अक्षपास	सुव्रत	पच्छाल	नलवशा	वृषल	
३ देवाहित्य	अचिंतकर	अलयधोष	पूर्वास	भजिन	विनयानंद	
४ अष्टनिधि	नयादि	निर्वाणुक	सौन्दर्य	ध्वजधिक	सुनिनाथ	
५ प्रयंड	पार्श्व पंडु	व्रतवसु	गेरिक	सुलद्र	धन्द्रक	
६ वेणुक	स्वर्णनाथ	अतिराज	त्रीविक्रम	स्वामीनाथ	यंद्रकेतु	
७ त्रिभानु	तपोनाथ	अश्वनाथ	नारसिंह	दितिक	ध्वजहित्य	
८ अह्लादि	पुष्पकेतु	अर्जुन	भृगवशु	नंदिधोष	वसुभोध	
९ प्रभांग	कर्मिक	तपयंद्र	सोमेश्वर	इपवीय	वसुकीर्ती	
१० विरोडित	यंद्रकेतु	शारीरिक	सुभानु	प्रजनाम	धर्मभोध	
११ अपापक	प्रहारिक	महसेन	अपापमल्ल	संतोष	देवांग	
१२ लोकोत्तर	वितराग	सुश्राव	विशोध	सुधर्मा	भरिचिक	
१३ जलधि	उद्योत	द्रढप्रहार	संजमिक	श्रीकृष्णादि	सुलव	
१४ विद्योतन	तपोधिक	अंशरिक	माधीन	वीरयंद्र	यशोधर	
१५ सुभेद्र	अतित	वृतातित	अश्वतेज	भोधानिक	गौतम	
१६ सुभाषित	भद्रदेव	तुंभर	विद्याधर	स्वेच्छ	सुनीशुद्ध	
१७ वत्सल	दामिक	सर्वशील	सुलोचन	कोपक्षय	प्रभोध	
१८ जिनाल	शिलाहित्य	प्रतिराज	भैरवनिधि	अकाम	शतानिक	
१९ तुषारिक	स्वस्तिक	जितेन्द्रिय	पुंडरिक	संतोषित	चारित्र	
२० भुवन	विश्वनाथ	तपादि	त्रिगणुं	शत्रुसेन	शतानंद	
२१ सुकालिक	शतक	रत्नाकर	माण्डिंह	क्षेत्रवात	वेदाश्वनाथ	
२२ देवाधिदेव	सहस्तादि	देवेश	सर्वांकल	दयानाथ	सुधानाथ	
२३ आकाशिक	तमोकिंत	दांछन	भुरिसर्वा	कीर्ती	ज्योतिमुष्	
२४ अंभिक	अह्लांक	प्रवेश	पुण्यांग	शुभनाम	सुर्याकनाथ	

पाठांतरः

८ धार्मिक
१७ वामिक

१२ सुश्रीव

२ कुण्डुश्री
१४ धातृक

३ लीमक

જ્યુદ્ધીપના ભરત ક્ષેત્રની આવતી (અનાગત) ચોવીશીના જિન નામ ૯૬
તે જિન જીવકાનો જીવ છે અને હાલ ગઈ ગતિમાં છે. તે વિગત

નામ	કોનો જીવ	અત્યારે ક્યાં છે
૧ શ્રી પદમનાભ	શ્રી વીરભક્ત શ્રેણિકરાજનો જીવ	પહેલી નરકે
૨ શ્રી સુરદેવ	સુપાર્થ શ્રાવકનો જીવ	ખીજા દેવલોકે
૩ શ્રી સુપાર્થ	કૌણિક પુત્ર ઉદાધિરાજનો જીવ	ત્રીજા દેવલોકે
૪ શ્રી સ્વયંપ્રભ	પોટ્ટીલ શ્રાવકનો જીવ	ચોથા દેવલોકે
૫ શ્રી સર્વાનુભૂતી	દ્રઠાયુનો જીવ	ખીજા દેવલોકે
૬ શ્રી દેવશ્રુત	કાર્તિક શેઠનો જીવ	પેલા દેવલોકે
૭ શ્રી ઉદયપ્રભ	શંખ શ્રાવિકાનો જીવ	ખારમા દેવલોકે
૮ શ્રી પેઠાજિન	આનંદ મુનીનો જીવ	પેલા દેવલોકે
૯ શ્રી પોટ્ટીલ	સુનંદા શ્રાવિકાનો જીવ	પાંચમાં દેવલોકે
૧૦ શ્રી શતકીર્તી	શતક શ્રાવકનો જીવ	ત્રીજા નરકે
૧૧ શ્રી સુમત	શ્રી દેવકી તે શ્રીકૃષ્ણની માતાનો જીવ	આઠમા દેવલોકે
૧૨ શ્રી અમમ	શ્રી કૃષ્ણ વાસુદેવનો	ત્રીજા નરકે
૧૩ શ્રી નિષ્કયાય	સત્યકી મહાદેવનો જીવ	પાંચમા દેવલોકે
૧૪ શ્રી નિષ્પુટાક	શ્રી બળભદ્ર ને કૃષ્ણના બંધુનો જીવ	છઠ્ઠા દેવલોકે
૧૫ શ્રી નિર્મમત્વ	સુલસા શ્રાવિકાનો જીવ	પાંચમા દેવલોકે
૧૬ શ્રી ચિત્રગુપ્ત	રોહિણી તે બળદેવના માતાનો જીવ	ખીજા દેવલોકે
૧૭ શ્રી સમાધિજન	રેવતી શ્રાવિકાનો જીવ	ખારમા દેવલોકે
૧૮ શ્રી સંવર જિન	સતાલિનો જીવ	ખારમા દેવલોકે
૧૯ શ્રી યશોધર	ક્રીપાયન ઋષિનો જીવ	અગ્નીકુમાર દેવ
૨૦ શ્રી વિજયજિન	કરણનો જીવ	ખારમા દેવલોકે
૨૧ શ્રી મલ્લજિન	આઠમા નારદનો જીવ	પાંચમા દેવલોકે
૨૨ શ્રી દેવજિન	અંબડ પરિપ્રાજ્ઞનો જીવ	ખારમા દેવલોકે
૨૩ શ્રી અનંનવિર્ય	અમરકુમારનો જીવ	નવમે ઔવેચક
૨૪ શ્રી ભદ્રંકરજિન	સ્વાતિ ખુદ્રનો જીવ	સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાનમાં

પાઠાંતર : ૨૨ વિમળ

૨૪ સર્વાર્થ સિદ્ધ સ્થાન માટે ગીતારથ ભગવંત પાસે ખુલાસો મેળવવો. અનુત્તર વિમાનોના દેવ જીવોને એકાવતારી જણાવેલા છે. જ્યારે શ્રી ભદ્રંકર જિન આવતી ચોવીશીમાં છેલ્લા ભગવંત થવાના હોઈ તેની કાળ-મર્યાદા ઘણી લાંબી હોઈ ક્યાં દેવ લોકમાં છે? તેનો ખુલાસો મેળવવો જરૂરી છે.

ભગવાનની શ્રીઅજીતનાથના સમયે ઉત્કૃષ્ટકાળે ૧૭૦ ક્ષેત્રે પાંચ મહાવિદેહના-૧૬૦
૯૭ વિજયમાં ૫ ભરત અને પાંચ ઐરવત ક્ષેત્રમાં મળી-૧૭૦

મહાવિદેહ ક્ષેત્રના ૩૨ વિજયના નામ	૧ જાંબુદ્રિપ મહાવિદેહ ૩૨ જિનના નામ	૨ ઘાતકીખંડ મહાવિદેહ જિનનામ	૩ પૂર્વ ઘાતકીખંડ પશ્ચિમ મહાવિદેહે ૩૨ જિનનામ
૧ કચ્છ	જયદેવ	વીરચંદ્ર	ધર્મદત્તા
૨ સુકચ્છ	કર્ણભદ્ર	વત્સસેન	ભુમીપતી
૩ મહાકચ્છ	લક્ષ્મીપતી	નીલકાંત	મેરૂદત્ત
૪ કચ્છાવતી	અનંતહર્ષ	સુજકેશી	સુમિત્ર
૫ આવર્ત	ગંગાધર	રૂક્મીક	શ્રીષેણનાથ
૬ મંગલાવર્ત	વિશાળચંદ્ર	ક્ષેમંકર	પ્રભાનંદ
૭ પુષ્કલા	પ્રિયંકર	મૃગાંકનાથ	પદમાકર
૮ પુષ્કલાવતી	અમરાદિત્ય	સુનિમૂર્તિ	મહાઘોષ
૯ વચ્છ	કૃષ્ણનાથ	વિમલનાથ	ચંદ્રપ્રભ
૧૦ સુવત્સ	શુભુ શુપ્ત	આગમિક	ભૂમીપાળ
૧૧ મહાવત્સ	પદમનાભ	નિષ્પાપનાથ(દત્તાનાથ)	સુમતિષેણ
૧૨ વાસાવતી	જળધર	વસુધરાધિપ	અચ્યુત
૧૩ રમ્ય	યુગાદિત્ય	માંદલનાથ	તીર્થપતી(તીર્થભૂતિ)
૧૪ રમ્યક	વરદત્તા	વનદેવ	લાલિતાંગ
૧૫ રમણિય	ચંદ્રકંતુ	ખળભદ્ર	અમરચંદ્ર
૧૬ મંગલાવતી	મહાકાય	અમ્રત વાહન	સમાધિનાથ
૧૭ પદમ	અમરકંતુ	પૂર્ણભદ્ર (સુનીચંદ્ર)	મૂનિચંદ્ર
૧૮ સુપદમ	અરણ્યવાસ	રેવાકત (રેવાકીત)	મહેન્દ્રનાથ
૧૯ મહાપદમ	હારહર	કલ્પશાખા	શશાંક
૨૦ પદમાવતી	રામન્દ્ર	નલીની દત્ત	જગદીશ્વર
૨૧ શંખ	શાંતદેવ	વિદ્યાપતિ	દેવેન્દ્રનાથ
૨૨ કુસુદાની	અનંતકૃત	સુપાર્શ્વ	શુણનાથ
૨૩ નલીન	ગજન્દ્ર	ભાનુનાથ	ઉદ્યોતનાથ
૨૪ નલીનાવતી	સાગરચંદ્ર	પ્રભંજન	નારાયણ
૨૫ વપ્રા	લક્ષ્મીચંદ્ર	વિશિષ્ટનાથ	કપિલનાથ
૨૬ સુવપ્ર	મહંશ્વર	જળપ્રભ	પ્રભાકર
૨૭ મહાવપ્ર	ઋષભદેવ	સુનિચંદ્ર	જિન દિક્ષિત
૨૮ વપ્રાવતી	સૌમ્યકાન્ત	ઋષિષામ	સકળનાથ
૨૯ વલ્ગુ	નેમિપ્રભ	કુડગદત્ત	શીલાહનાથ
૩૦ સુવલ્ગુ	અજિતભદ્ર	ભુતાનંદ	વજ્રધર
૩૧ ગંધિલ	મહીધર	મહાવીર	સહસ્ત્રાર
૩૨ ગંધિલાવતી	રાજેશ્વર	તીર્થેશ્વર	અશોકાખ્ય

ઉપકૃષ્ટ સંખ્યામાં ૧૭૦ ભગવંતો વિચરતાં હતાં તેના મંગલકારી પાપહર નામ પ ઐરવત

૪

પ ક્ષેત્રમાં મળી-૧૭૦

પુષ્કરાર્ધે પૂર્વ મહા- વિદેહે ઉર જિન નામ	પુષ્કરાર્ધે પશ્ચિમ મહા વિદેહે ઉર જિન નામ	પાંચ ભરત તથા પાંચ ઐરવત ક્ષેત્રે	૧૦ જિન નામ
૧ મધેવાહન	પ્રસનચંદ્ર	૧૬૦ પાંચ મહાવિદેહના	
૨ જીવરક્ષક	મહાસેન	૧ જંબુદ્વિમ ભરતક્ષેત્રે	અજીતનાથ
૩ મહાપુરુષ	વજ્રનાથ	૨ „ ઐરવતક્ષેત્રે	શીતળનાથ
૪ પાપહર	સુવર્ણબાહુ	૧ ઘાતકીખંડ પૂર્વ ભરતે	સિદ્ધાંતનાથ
૫ સૃગાંકનાથ	કુરુચંદ્ર	૧ „ પશ્ચિમભરતે	કરણનાથ
૬ સુરસિંહ	વજ્રવિચર	૧ ઘાતકીખંડ પૂર્વ ઐર- વતે	પુષ્પદત્ત
૭ જગતપૂજ્ય	વિમળચંદ્ર	૧ „ પશ્ચિમ ઐરવતે	જિનસ્વામી
૮ સુમતિનાથ	યશોધર	૧ પુષ્કરદ્વિમપૂર્વ ભરતે	પ્રભાસનાથ
૯ મહા મહેન્દ્ર	મહાબળ	૧ „ પશ્ચિમ ભરતે	પ્રભાવકનાથ
૧૦ અમર ભુતિ	વજ્રસેન	૧ „ પૂર્વ ઐરવતે	અક્ષપાસનાથ
૧૧ કુમારચંદ્ર	વિમળબ્રોધ	૧ „ પશ્ચિમ ઐરવતે	નવલશાનાથ
૧૨ વારિષેણુ	ભીમનાથ	૧૭૦	
૧૩ રમણનાથ	મેરૂપ્રભ		
૧૪ સ્વયંભુ	ભદ્રશુપ્ત		
૧૫ અચલનાથ	સુદેહસિંહ		
૧૬ મકરકેતુ	સુવ્રત		
૧૭ સિક્કધાર્થનાથ	હરિચંદ્ર		
૧૮ સકળનાથ	પ્રતિમાધર		
૧૯ વિજયદેવ	અતિશ્રેય		
૨૦ નરસિંહ	કનકકેતુ		
૨૧ શતાનંદ	અન્વિત વીર્ય		
૨૨ વૃંદારક	દ્વિશુભિત્ર		
૨૩ ચંદ્રાતપ	બ્રહ્મહત્ત		
૨૪ ચિત્રશુપ્ત (ચંદ્રશુપ્ત)	હિમકર (હિતકર)		
૨૫ દ્વરથ	વરૂણહત્ત		
૨૬ મહાયશા	યશકિર્તી		
૨૭ ઉખાંક	નાગેન્દ્ર		
૨૮ પ્રધુમ્નનાથ	મહેન્દ્ર		
૨૯ મહાતેજ	કૃતબ્રહ્મ		
૩૦ પુષ્પકેતુ	મહેન્દ્ર		
૩૧ કામદેવ	વર્ધમાન		
૩૨ અમરકેતુ	સુરેન્દ્ર દત્ત		

૧ નામ	૨ પિતાનામ	૩ માતાનામ	૪ પતિનામ
૧ સીમંધર	શ્રેયાંસ	સત્યકી	રૂક્મણી
૨ યુગમંધર	સુદદ	સુતારા	પ્રિયમંગલા
૩ બાહુ	સુગ્રીવ	વિજયા	મોહની
૪ સુબાહુ	નિષધ	સુનંદા	કિંપુરુષા
૫ સુખત	દેવસેન	દેવસેના	જયસેના
૬ સ્વયંપ્રભ	ચિત્રભુતી	સુમંગળા	પ્રિયસેના
૭ ઋષભામન	ક્રીતી	વીરસેના	જયાવંતી
૮ અનંતવીર્ષ	મૈથ	મંગલાવતી	વિજયા
૯ સુરપ્રભ	વિજય	વિજયાવતી	નંદસેના
૧૦ સુવિશાળ	નાગ	લદ્રા	વિમલા
૧૧ વ્રજધર	પદમરથ	સરસ્વતી	વિજયાવતી
૧૨ ચંદ્રાનન	વાદમીક	પદ્માવતી	લીલાવતી
૧૩ ચંદ્રબાહુ	દેવાનંદ	વિજયા	સુગંધા
૧૪ ભુજંગમ	માહાબળ	મહિમા	ગંધસેના
૧૫ ઈશ્વર	વ્રજસેન	જસેદદા	લદ્રાવતી
૧૬ નોમપ્રભુ	વીરરાજ	સેના	મોહની
૧૭ વીરસેન	ભાનુસેન	ગજગતિ	રાજસેના
૧૮ મહાભદ્ર	દેવરાજ	ઉમાદેવી	સુરિકાન્તા
૧૯ દેવયશ	સંવરભુતી	ગંધા	પદ્માવતી
૨૦ અજિતવીર્ય	રાજપાળ	કનીનિકા	રત્નમાળા
૧૯ ચંદ્રયશ		૧૬ સેમાં	

૫ લંછન	૬ ક્ષેત્ર	૭ વિજય	૮ નગરી
૧ વૃષભ	જ'ભુક્રીપમહાવિદેહ	પુષ્કલાવતી	પુ'ડરીકીણી
૨ ગજ	"	વપ્રા	વિજયા
૩ મૃગ	"	વચ્છા	સુશીમાપુર
૪ કપિ	"	નલીનાવતી	અયોધ્યા
૫ ભાનુ	ઘાતકીપૂર્વમહા.	પુષ્કલાવતી	પુ'ડરીકીણી
૬ શશી	"	વપ્રા	વિજયા
૭ સિંહ	"	વચ્છા	સુશીમા
૮ ગજ	"	નલીનાવતી	અયોધ્યા
૯ ચંદ્ર	ઘાતકીપશ્ચિમમહા.	પુષ્કલાવતી	પુ'ડરીકગીણી
૧૦ ભાનુ	"	વપ્રા	વિજયા
૧૧ શંખ	"	વચ્છા	સુશીમા
૧૨ વૃષભ	"	નલીનાવતી	અયોધ્યા
૧૩ કમળ	પુષ્કરપૂર્વ મહા.	પુષ્કલાવતી	પુ'ડરીકીણી
૧૪ કમળ	"	વપ્રા	વિજયા
૧૫ શશી	"	વચ્છા	સુશીમા
૧૬ સૂર્ય	"	નલીનાવતી	અયોધ્યા
૧૭ વૃષભ	પુષ્કરપશ્ચિમમહા.	પુષ્કલાવતી	પુ'ડરીકીણી
૧૮ ગજ	"	વપ્રા	વિજયા
૧૯ ચંદ્ર	"	વચ્છા	સુશીમા
૨૦ સ્વરિતક	"	નલીનાવતી	અયોધ્યા

ખાઠાંતર :

૪-૮-૧૨-૧૬ અને ૨૦ માં ભગવાનની નગરી વિતરોકા

૨૦ વીરહરનામ ભગવંત સંખંધી ખીજ સરખાં સ્થાનો

૯ ગણુધર સીમંધર સ્વામીને ૮૪ ગણુધર છે ખીજ ભગવંતોની ગણુધરની સંખ્યા મળી નથી આગમસાર સંગ્રહમાં દરેક ભગવંતને ૮૪ ગણુધર દર્શાવેલ છે.

૧૦ આયુષ્ય દરેકનું	૮૪ લાખ પૂર્વ
૧૧ દેહમાન	,, ૫૦૦ ધનુષ્ય
૧૧ ગુણુ	,, ૧૨ ગુણુ (અરિહંતના બાર ગુણુ)
૧૨ દેહવર્ણ	,, કંચન વર્ણ
૧૩ અતિશય	,, ૩૪ અતિશય
૧૪ વાણીગુણુ	,, ૩૫ વાણી ગુણુ
૧૫ પ્રાતિહાર્ય	,, આઠ પ્રાતિહાર્ય
૧૬ કેવળીસંખ્યા	,, ૧૦ લાખ
૧૭ સાધુસંખ્યા	,, ૧૦૦ કોડ
૧૮ ચ્યવન	,, કુંથુનાથ અરનાથ ભગવાનને આંતરે
૧૯ જન્મ	,, " " " "
૨૦ દીક્ષા	,, મુનિમુવત અને નમિનાથ આંતરે
૨૧ જ્ઞાન	,, " " " "
૨૨ નિર્વાણુ	,, આવતિ ચોવીશીમાં ઉદય નાથ અને પેઢાળજિન આંતરે થશે
૨૩ ચ્યવનતીથી	,, શ્રાવણુ-૫-૧
૨૪ જન્મતીથી	,, વૈશાક-૫-૧૦
૨૫ દીક્ષાતીથી	,, ક્રાગણુ સુ-૩
૨૬ જ્ઞાનતીથી	,, ચૈત્ર-સુ-૧૩
૨૭ નિર્વાણુતીથી	,, શ્રાવણુ સુ-૩ નાથશે
૨૮ ગૃહસ્થાવાસ	,, ૮૩ લાખ પૂર્વ
૨૯ દીક્ષા પર્યાય	,, ૧ લાખલપૂર્વ
૩૦ છદમસ્થ અવસ્થા	,, ૧૦૦૦ વરસ
૩૧ સાધ્વી સંખ્યા દરેકને	૧૦૦ કોડ
૩૨ શ્રાવક સંખ્યા	,, ૬૦૦ કોડ
૩૩ શ્રાવિકા સંખ્યા	,, ૬૦૦ કોડ
૩૪ દીક્ષા-વૃક્ષ	,, અશોક વૃક્ષ.

શ્રીજિન તીર્થે થએલ ચક્રવર્તી વાસુદેવ બળદેવ પ્રતિવાસુદેવના નામો

૧૨ ચક્રવર્તીના (૯૯) નામો ૯ વાસુદેવના નામો ૯ બળદેવના નામો ૯ પ્રતિવાસુદેવના નામો ૯ નારદના નામો

૧ ભરત - ૧ ભરત				
૨ સગર - ૨ સગર				
૩				
૪				
૫				
૬				
૭				
૮				
૯				
૧૦				
૧૧	૧ ત્રિપૃષ્ટ	૧ અચલ	૧ અશ્વઝીવ	ભીમ
૧૨	૨ દ્વિપૃષ્ટ	૨ વિજય	૨ તારક	મહાભીમ
૧૩	૩ સ્વયંભુ	૩ ભદ્ર	૩ મેરક	રૂદ્ર
૧૪	૪ પુરુષોત્તમ	૪ સુપ્રભ(સુભદ્ર)	૪ મધુકૈટભ	મહારૂદ્ર
૧૫	૫ પુરુષસિંહ	૫ સુદર્શન	૫ નિશુંભ	કાળ
૦ ૩ મધવા				
૦ ૪ સનતકુમાર				
૧૬ ૫ શાંતિનાથ				
૧૭ ૬ કુંચુનાથ				
૧૮ ૭ અરનાથ				
૦				
૦ ૮ સુભુમ	૬ પુરુષ પુંડરીક	૬ આનંદ	૬ બલિ	મહાકાળ
૦				
૧૯	૭ દત્ત	૭ નંદન	૭ પહલાદ	દુર્મુખ
૨૦ ૯ પદ્મ				
૦				
૨૧ ૧૦ હરિષેણુ	૮ નારાયણુ	૮ રામ	૮ રાવણુ	નરમુખ
૦ ૧૧ જય				
૨૨	૯ કૃષ્ણુ	૯ બળભદ્ર	૯ જરાસંધ	અધે મુખ
૦ ૧૨ ધ્રુવમહત				
૨૩				
૨૪				
વર્ણુ સુવર્ણુ	શ્યામ	ઉજવળ	શ્યામ	

જા'બુ દ્વિપ ભરત ક્ષેત્રે આવતી (અનાગત) ચોવીશીમાં થનાર ચક્રવર્તી વાસુદેવ પ્રતિવાસુદેવ
૧૦૦ અને બળદેવ ના નામ

અનાગત ચોવીશી ચક્રવર્તીના નામ	વાસુદેવના નામ	બળદેવના નામ	પ્રતિવાસુદેવના નામ
૧ દીર્ઘદંત	૧ નંદી	જયંત	તિલક
૨ ગુઢદંત	૨ નંદીમિત્ર	અજીત	લોહજંઘ
૩ શુધ્ધદંત	૩ સુંદરબાહુ	ધર્મ	વજ્રસંઘ
૪ શ્રીચંદ	૪ મહાબાહુ	સુપ્રભ	કેશરી
૫ શ્રીભુતિ	૫ અતિબળ	સુહર્શન	બળી
૬ શ્રીસોમ	૬ મહાબળ	આનંદ	પ્રહલાદ
૭ પદમ	૭ બળ	નંદન	અપરાજીત
૮ મહાપદમ	૮ દિવપૃષ્ઠ	પદમ	ભીમ
૯ દર્શન	૯ ત્રી પૃષ્ઠ	સંવર્ષણ	સુગ્રીવ
૧૦ વિમળ			
૧૧ અમલવાહન			
૧૨ અરિષ્ટ			

કલિકાળ સર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય પિરચિત ત્રિશષ્ટિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર આધારે ત્રેસઠ
૧૦૧ શલાકા પુરુષના નામ વિગેરે તેર સ્થાનકનો કોઠો

૧ નામ	૨ પદ્ધતી	૩ પિતા નામ	૪ માતા નામ	૫ નગરી	૬ વર્ણ
૧ ભરત	ચક્રવર્તી	ઋષભદેવ	સુમંગલા	અયોધ્યા	કંચન
૨ સગર	"	સુમિત્ર	ચશોમતિ	"	"
૩ અચળ	બળદેવ	પ્રભાપતિ	ભદ્રા	પોતનપુર	સક્ષેદ
૪ ત્રીપદ	વાસુદેવ	"	મૃગાવતિ	"	શ્યામ
૫ અશ્વત્થીવ	પ્રતિવાસુદેવ	મયુરશ્રીવ	નીલાંબના	રતનપુર	"
૬ વિજય	બળદેવ	બ્રહ્મ	સુભદ્રા	દ્રારિકા	સક્ષેદ
૭ દ્વિવપૃષ્ઠ	વાસુદેવ	"	ઉમાદેવી	"	શ્યામ
૮ તારક	પ્રતિવાસુદેવ	શ્રીધર	શ્રીમતી	વિજયપુર	"
૯ સુભદ્ર	બળદેવ	રૂદ્ર	સુપ્રભા	દ્રારિકા	સક્ષેદ
૧૦ સ્વયંભુ	વાસુદેવ	"	પૃથ્વી	દ્રારિકા	શ્યામ
૧૧ મેરક	પ્રતિવાસુદેવ	સમરકેસરી	સુદરી	નંદનપુર	શ્યામ
૧૨ સુપ્રમ	બળદેવ	સોમ	સ્તિગ્ધદર્શના	દ્રારિકા	સક્ષેદ
૧૩ પુરુષોત્તમ	વાસુદેવ	"	સુદર્શના	"	શ્યામ
૧૪ મધુ	પ્રતિવાસુદેવ	વિલાસ	ગુણવતી	પૃથ્વીપુર	"
૧૫ સુરદર્શન	બળદેવ	શિવ	વિજયા	અશ્વપુર	સક્ષેદ
૧૬ પુરુષસિંહ	વાસુદેવ	"	અમ્મકા	"	શ્યામ
૧૭ નિશુંભ	પ્રતિવાસુદેવ	૦	૦	હરિપુર	"
૧૮ મધવા	ચક્રવર્તી	સમૃદ્ધવિજય	ભદ્રા	શ્રાવસ્થ	કંચન
૧૯ સનતકુમાર	"	અશ્વસેન	સહદેવી	હરિતનાપુર	"
૨૦ શાંતિનાથ	"	વિશ્વસેન	અચિરા	"	"

૭ હેડમાન	૮ આયુષ્ય	૯ ગતિ	૧૦ આગતિ	૧૧ ગોત્ર	૧૨ કયાતીથ ^{૧૧} કરના સમયે
૧ ૫૦૦ ધનુષ્ય	૮૪લા-પૂર્વ	મોક્ષ	૦	કાશ્યપ	ઋષભદેવ
૨ ૪૫૦ ,,	૭૨ ,,	"	૦	"	અન્વિતનાથ
૩ ૮૦ ,,	૮૫ લાખ	"	અનુત્તર	ગૌતમ	શ્રેયાંસનાથ
૪ ૮૦ ,,	૮૪ લાખ	સાતમીનરક	મહાશુક	"	"
૫ ૮૦ ,,	૮૪ "	"	૦	૦	"
૬ ૭૦ ,,	૭૫ લાખ	મોક્ષ	અનુત્તર	ગૌતમ	વાસુપુન્ડ્ય
૭ ૭૦ ,,	૭૨ "	છકૂનારક	પ્રાણુત	"	"
૮ ૭૦ ,,	૭૨ "	"	૦	૦	"
૯ ૬૦ ધનુ	૬૫ લાખ	મોક્ષ	અનુત્તર	ગૌતમ	વિમળનાથ
૧૦ ૬૦ ,,	૬૦ "	છકૂનારક	અચ્યુત	"	"
૧૧ ૬૦ ,,	૬૦ "	"	૦	૦	"
૧૨ ૫૦ ધનુ	૫૫ લાખ	મોક્ષ	સહસ્રાર	ગૌતમ	અનંતનાથ
૧૩ ૫૦ ,,	૩૦ "	છકૂનારક	૦	"	"
૧૪ ૫૦ ,,	૩૦ "	"	૦	૦	"
૧૫ ૪૫ ધનુ	૧૭ લાખ	મોક્ષ	સહસ્રાર	ગૌતમ	ધર્મનાથ
૧૬ ૪૫ ,,	૧૦ "	છકૂનારક	ઈશાન	"	"
૧૭ ૪૫ ,,	૧૦ "	"	"	૦	"
૧૮ ૪૨૧૧ ધનુ	૫ લાખ	ત્રીજો દેવલોક	ત્રૈવેયક	કાશ્યપ	"
૧૯ ૪૧૧૧ ધનુ	૩ "	"	સૌધર્મ	"	"
૨૦ ૪૦ ,,	૧ "	મોક્ષ	સર્વાર્થસિદ્ધ	"	શાંતિનાથ પોતે

૧ નામ	૨ પદવી	૩ પિતા નામ	૪ માતા નામ	૫ નગરી	૬ વર્ણ
૨૧ કુંથુનાથ	ચક્રવર્તી	સુર	શ્રીમાતા	હસ્તિનાપુર	કંચન
૨૨ અરનાથ	"	સુદર્શન	દેવી	"	"
૨૩ આનંદ	બળદેવ	મહાશીર	વૈભવ્યંતી	ચક્રપુર	સફેદ
૨૪ પુરૂષપુંડરીક	વાસુદેવ	"	લક્ષ્મીવતી	"	શ્યામ
૨૫ બલિ	પ્રતિ-વાસુદેવ	મેઘનાદ	૦	અરિંજય	"
૨૬ સુભ્રમ	ચક્રવર્તી	કૃતવિર્ય	તારા	હસ્તિનાપુર	કચન
૨૭ નંદન	બળદેવ	અગ્નિ-સિંહ	જયંતી	વણારસી	સફેદ
૨૮ દત્ત	વાસુદેવ	"	શેષવતી	"	શ્યામ
૨૯ પ્રહલાદ	પ્રતિવાસુદેવ	૦	૦	સિંહપુર	"
૩૦ મહાપદમ	ચક્રવર્તી	પદમોત્તર	જ્વાલા	હસ્તિનાપુર	કંચન
૩૧ પદમ	બળદેવ	દસરથ	અપરાજિતા	અયોધ્યા	સફેદ
૩૨ લક્ષ્મણ	વાસુદેવ	"	સુમિત્રા	"	શ્યામ
૩૩ રાવણ	પ્રતિવાસુદેવ	રત્નશ્રવા	કૈકસી	લંકા	શ્યામ
૩૪ હરિષેણ	ચક્રવર્તી	મહાહરિ	મેરા	કાંપિલપુર	કંચન
૩૫ જય	"	વિજય	વપ્રા	રાજગ્રહી	"
૩૬ રામ	બળદેવ	વસુદેવ	રોહીણી	શૌધપુર	સફેદ
૩૭ કૃષ્ણ	વાસુદેવ	"	દેવકી	"	શ્યામ
૩૮ જરાસંધ	પ્રતિવાસુદેવ	જયદ્રથ	૦	રાજગૃહ	શ્યામ
૩૯ બ્રહ્મદત્ત	ચક્રવર્તી	બ્રહ્મ	ચુલની	કાંપીલપુર	કંચન

७	८	९	१०	११	१२
हेतुमान	आयुष्य	गति	आगत	गोत्र	क्या जिनना समये
२१ ३५ धनु	६५७७२	भोक्ष	सर्वाथसिद्ध	काश्यप	कुंथुनाथपोते
२२ ३० ,,	८४ ७७२	"	नवग्रवेयक	"	अरनाथपोते
२३ २६धनु	८५ ७७२	भोक्ष	सहस्रार	"	अरनाथना
२४ २६ ,,	६५ ७७२	छट्टीनारक	मछेन्द्र	"	निर्वाणुपथी
२५ २६ ,,	६५ ७७२	"	०	०	"
२६ २८धनु	६० ७७२	सातमीनारक	महाशुक	काश्यप	"
२७ २६धनु	६५ ७७२	भोक्ष	अहलोक	गौतम	"
२८ २६ ,,	५६ ७७२	पांचमीनारक	सौधर्म	"	"
२९ २६ ,,	५६ ७७२	"	०	०	"
३० २०धनु	३० ७७२	भोक्ष	अव्युत	काश्यप	मुनीसुवत
३१ १५धनु	१५०००	"	अहलोक	काश्यप	"
३२ १६ ,,	१२०००	शैथी नारक	द्वेलोक	"	"
३३ १६ ,,	१२०००	"	०	०	"
३४ १५ ,,	१००००	भोक्ष	सनतकुमार	काश्यप	नमिनाथ-२१
३५ १२ ,,	३०००	"	महाशुक	"	"
३६ १०धनु	१२००	"	"	"	नेमनाथ
३७ १०धनु	१०००	त्रीणनारक	"	"	"
३८ १०धनु	१०००	शैथीनारक	०	०	"
३९ ७ धनु	७००	सातमीनारक	सौधर्म	काश्यप	"

४०थी६३ इषलहेव आदि २४ तीर्थंकर लगवते।

આઠ પ્રકારના વ્યંતર દેવો સંબંધી વ્યંતરદેવોની ઉત્તર શ્રેણી અને દક્ષિણ શ્રેણી બે શ્રેણી છે
(૧) ઉત્તર શ્રેણી સંબંધી ૧૦૨

વ્યંતરદેવોના પ્રકાર	ધ્વજના નામ	શરીર વર્ણ	શરીર માન	ધ્વજ ચિહ્ન
૧ પિશાચ	મહાકાલેન્દ્ર	શ્યામ	૭ હાથ	કદંબવૃક્ષ
૨ ભૂત	પ્રતિરૂપેન્દ્ર	શ્યામ	”	સુલસ ”
૩ ચક્ષુ	મણિભદ્ર	શ્યામ	”	વડવૃક્ષ
૪ રાક્ષસ	મહાભીમેન્દ્ર	પ્રવેત	”	તાપસવિ
૫ કિન્નર	કિંપુરુષેન્દ્ર	શ્યામ	”	નાઉપકરણુ
૬ કિંપુરુષ	મરાપુરુષેન્દ્ર	પ્રવેત	”	ચંપકવૃક્ષ
૭ મહોરગ	મહાકાયેન્દ્ર	શ્યામ	”	નાગવૃક્ષ
૮ ગંધર્વ	ગીતયશેન્દ્ર	શ્યામ	”	તંબુરવૃક્ષ

દક્ષિણ શ્રેણી

૧ પિશાચ	કાલેન્દ્ર	શ્યામ	૭ હાથ	કદંબવૃક્ષ
૨ ભૂત	સ્વરૂપેન્દ્ર	શ્યામ	”	સુલસ ”
૩ ચક્ષુ	પૂર્ણભદ્ર	શ્યામ	”	વડવૃક્ષ
૪ રાક્ષસ	ભીમેન્દ્ર	પ્રવેત	”	તાપસ વિ.
૫ કિન્નર	કિન્નરેન્દ્ર	શ્યામ	”	નાઉપકરણુ
૬ કિંપુરુષ	સતપુરુષેન્દ્ર	પ્રવેત	”	ચંપકવૃક્ષ
૭ મહોરગ	અતિકાયેન્દ્ર	શ્યામ	”	નાગવૃક્ષ
૮ ગંધર્વ	ગીતરતિન્દ્ર	શ્યામ	”	તંબુરવૃક્ષ

ઉત્તર શ્રેણી સખંધી

અંગ રક્ષક દેવો	સામા નિક દેવો	દેવ ઉત્કૃષ્ટ આયુ	દેવી ઉત્કૃષ્ટ આયુ	દેવ-દેવી જ્ઞાન-આયુ
૧ ૧૬૦૦૦	૪૦૦૦	૧૫૯૫૦૫૫	૦૧૧ ૫૯૫	૧૦૦૦૦
૨ "	"	"	"	"
૩ "	"	"	"	"
૪ "	"	"	"	"
૫ "	"	"	"	"
૬ "	"	"	"	"
૭ "	"	"	"	"
૮ "	"	"	"	"

દક્ષિણ શ્રેણી સખંધી

૧ ૧૬૦૦૦	૪૦૦૦	૧૫૯૫૦૫૫	૦૧૧ ૫૯૫	૧૦૦૦૦
૨ "	"	"	"	"
૩ "	"	"	"	"
૪ "	"	"	"	"
૫ "	"	"	"	"
૬ "	"	"	"	"
૭ "	"	"	"	"
૮ "	"	"	"	"

વ્યંતર દેવોના રહેવાના સ્થાન, રત્નપ્રભા પુશ્વીના ઉપરના ૧૦૦૦ યોજનમાંથી ઉપરના-સો યોજન અને નીચેના સો યોજન છોડી મધ્યના ૮૦૦ યોજનમાં સો-સો યોજનના આઠ ભાગમાં આઠે વ્યંતર દેવોના સ્થાનો છે. જેમાં અસંખ્યાતા રમણીય ભુવનો છે. તેઓના મોટા નગરો લાખયોજન મધ્યમ નગરો ૩૩૬૮૪ યોજન, જ્ઞાન્ય નગરો—૫૨૬ યોજન છ કળા વિસ્તારના છે એટલે જંબુદ્વીપ મહાવિદેહ ક્ષેત્ર અને ભરતક્ષેત્ર સમ વિસ્તારવાળા છે.

૪. રાક્ષસના ધ્વજ ચિન્હમાં ખટવાંગનું ચિન્હ હોય છે- તે તાપસોનું ઉપકરણ છે.

૧૦૩

આઠ વ્યંતર દેવોના ૧૭૨ પેટા પ્રકાર

૧ પિશાચના ૧૫	૨ ભૂતના ૯	૩ યક્ષના ૧૩	૪ રાક્ષસના ૭
૧ કુબ્જાંડ	સ્વરૂપા	પૂર્ણભદ્ર	ભીમા
૨ પટકા	પ્રતિરૂપા	મણિભદ્ર	મહાભીમા
૩ બેષા	અનિરૂપા	સ્વેતભદ્ર	વિહના
૪ અન્ડિકા	ભૂતોત્તમા	હરિભદ્ર	વિનાયકા
૫ કાળ	સ્કંદિકા	સુમનોભદ્ર	જળરાક્ષસા
૬ મહાકાળા	મહા-સ્કંદિકા	વ્યતિપાતભદ્ર	રાક્ષસ-રાક્ષસ
૭ ચોક્ષા	મહાવેગા	સુભદ્ર	બ્રહ્મ-રાક્ષસા
૮ અચોક્ષા	પ્રતિજ્ઞા	સર્વતોભદ્ર	
૯ તાલપિશાચ	આકાશગા	મનુષ્યપક્ષા	
૧૦ સુખરપિશાચ		ધનાધિપતિ	
૧૧ અઘસ્તારકા		ધનહરા	
૧૨ દેહા		રૂપયક્ષા	
૧૩ મહાદેહા		યક્ષોત્તમા	
૧૪ તુદશ્રીકા			
૧૫ વન-પિશાચા			

૫ કિન્નરના ૧૦	૬ કિંપુરુષના ૧૦	૭ મહોરગના ૧૦	૮ ગંધર્વના ૧૨
૧ કિન્નરના	પુરુષા	ભુયંગા	હાહા
૨ કિપુરુષા	સત્પુરુષા	ભોગશાલિન	હુહુ
૩ કિંપુરુષોતમા	મહાપુરુષા	મહાકાયા	તુંબુરવ
૪ હૃદયંગમા	પુરુષવૃષભા	અતિકાયા	નારદા
૫ રૂપશાલિન	પુરુષોતમા	સ્કંધશાખીન	ઋષિ-વાહકા
૬ અનિંદિતા	અતિપુરુષા	મનોરમા	ભૂતવાહકા
૭ કિન્નરોતમા	મહાદેવા	મહાવેગા	કાઠંબા
૮ મનોરમા	મરૂતા	મહેશ્વાક્ષા	મહાકાદંબા
૯ રતિપ્રિયા	મેરૂપ્રભા	મેરૂકાન્તા	રૈવતા
૧૦ રતિશ્રેષ્ઠા	યશવંતા	ભાસ્વંત	વિશ્વાવસવ
			ગીતરતિ
			ગીતયશા

કલ્પોપન્ન દેવોની સામાજિક વ્યવસ્થા ૧૦ પ્રકારે હોય છે.

- (૧) ઈન્દ્ર- અધિપતિ- રાજા- (૨) સામાનિક-ઈન્દ્રસમાન પણ ઈન્દ્રના આજ્ઞાવર્તી
(૩) ત્રાયંસ્ત્રિશ-તેત્રીસની સંખ્યાથી મંત્રી અગર પુરોહિત વર્ગ (૪) પાર્ષદ-પર્ષદામાં બેસનાર પાર્ષદ ઈન્દ્રને મિત્ર જેવો હોય છે (૫) આત્મ રક્ષક-અંગ રક્ષક-(૬) લોકપાળ-આરક્ષક
(૭) સૈનિકાધિપતિ-સૈન્યનાનાયક (૮) પ્રકીર્ણક-પ્રબળજન. રૈવત (૯) સેવકવર્ગ (૧૦) કિલ્વષક-હલકુંકામ કરનાર- આ દસે પ્રકારની વ્યવસ્થા વૈમાનિક અને ભુવન પતિ નિકાયમાં હોય છે. વ્યંતર નિકાય અને જ્યોતિષકમાં લોકપાળ અને ત્રાયંસ્ત્રિશ એ બે પ્રકારના દેવો હોય છે.

આક પ્રકારના વાણુ વ્યંતર દેવો સંખ્યા-વાણુ વ્યંતર દેવોની ઉત્તરશ્રેણી અને દક્ષિણ શ્રેણી બે શ્રેણી છે

૧ વાણુવ્યંતર ઉત્તર શ્રેણી

૧૦૪

વાણુવ્યંતર દેવોના પ્રકાર	ઈન્દ્રના નામ	દેહ-માન	દેવનું ઉત્કૃષ્ટ આયુ	દેવીનું ઉત્કૃષ્ટ આયુ	દેવ-દેવીનું જ્યન્ય આયુ	અંગ રક્ષક દેવો	સામાનિક દેવો
૧ આણુપત્રી	સનિહિતઈન્દ્ર	૭ હાથ	૧૫૯૫૦૫૫૫	૧૦૧૫૯૫૦૫૫૫	૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦	૧૬૦૦૦	૪૦૦૦
૨ પાણુપત્રી	ઘાતાઈન્દ્ર	"	"	"	"	"	"
૫ ઋષિવાહી	ઋષીઈન્દ્ર	"	"	"	"	"	"
૪ ભૂતવાહી	ધૈશ્વરઈન્દ્ર	"	"	"	"	"	"
૫ કંઠિત	સુવચ્છઈન્દ્ર	"	"	"	"	"	"
૬ મહાકંઠિત	હસ્યઈન્દ્ર	"	"	"	"	"	"
૭ કૌહંડ	સ્વેતઈન્દ્ર	"	"	"	"	"	"
૮ પતંગ	પતંગઈન્દ્ર	"	"	"	"	"	"

દક્ષિણ શ્રેણી

૧ આણુપત્રી	સામાનેન્દ્ર	૭ હાથ	૧૫૯૫૦૫૫૫	૧૦૧૫૯૫૦૫૫૫	૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦	૧૬૦૦૦	૪૦૦૦
૨ પાણુપત્રી	વિઘાતાઈન્દ્ર	"	"	"	"	"	"
૩ ઋષિવાહી	ઋષિપાલેન્દ્ર	"	"	"	"	"	"
૪ ભૂતવાહી	મહેશ્વરઈન્દ્ર	"	"	"	"	"	"
૫ કંઠિત	વિશાલઈન્દ્ર	"	"	"	"	"	"
૬ મહાકંઠિત	હાસ્યરત્નીન્દ્ર	"	"	"	"	"	"
૭ કૌહંડ	મહાઈન્દ્ર	"	"	"	"	"	"
૮ પતંગ	પતંગપત્રીન્દ્ર	"	"	"	"	"	"

પાઠાંતર : ૩ એસીવાહી

વાણુવ્યંતર દેવોનો રહેવાના સ્થાન-રત્નપ્રભા પૃથ્વીની ઉપરના- ૧૦૦ યોજનમાં પેલા- ૧૦ અને છેલ્લા દસયોજન છાંડી મધ્યના ૮૦ યોજનમાં આકે પ્રકારના વાણુ વ્યંતરદેવો દસ દસ યોજન ક્ષેત્રમાં રહે છે તેઓના મનોહર અને રમણિય અસંખ્યાતા ભુવન છે

ભુવન પતિ-દેવ સંબંધી બે શ્રેણી ઉત્તરશ્રેણી તથા દક્ષિણ શ્રેણી
ભુવન પતિ ઉત્તર શ્રેણી ૧૦૫

દેવોના પ્રકાર	ઈન્દ્રનું નામ	ભુવન સંખ્યા લાખ	શરીર વર્ણ	શરીર માન	વચ્ચરંગ	ચિન્હ
૧ અસુરકુમાર	બલીન્દ્ર	૩૦	કૃષ્ણ	૭હાથ	રાતા	મુગટેચુડામણી
૨ નાગકુમાર	ભૂતાનેન્દ્ર	૪૦	ગૌર	"	લીલા	આભરણેસર્પ
૩ સુવર્ણકુમાર	વેણુદાલીન્દ્ર	૩૪	કનક	"	ઘોળા	" ગરૂડ
૪ વિદ્યુતકુમાર	હરિસહેન્દ્ર	૩૬	રક્ત	"	લીલા	" વજ્ર
૫ અગ્નિકુમાર	અગ્નિમાનવેન્દ્ર	૩૬	"	"	"	" કળશ
૬ ક્રીપકુમાર	વિશિષ્ટેન્દ્ર	૩૬	"	"	"	" સિંહ
૭ ઉદ્ધિકુમાર	જળપ્રભેન્દ્ર	૩૬	ગૌર	"	"	" અશ્વ
૮ દ્વિશિકુમાર	અમિતવાહેન્દ્ર	૩૬	કનક	"	ઘોળા	" હસ્તિ
૯ વાયુકુમાર	પ્રભંજનેન્દ્ર	૪૬	લીલા	"	સંધ્યારંગ	" મગર
૧૦ સ્તનિતકુમાર	મહાધોષેન્દ્ર	૩૬	કનક	"	ઘોળા	" સુંપુટ

ભુવન પતિ દક્ષિણ શ્રેણી

૧ અસુરકુમાર	અમરેન્દ્ર	૩૪	કૃષ્ણ	૭હાથ	રાતા	મુગટેચુડામણી
૨ નાગકુમાર	ધરણેન્દ્ર	૪૪	ગૌર	"	લીલા	આભરણુસર્પ
૩ સુવર્ણકુમાર	વેણુદેવેન્દ્ર	૩૮	કનક	"	ઘોળા	" ગરૂડ
૪ વિદ્યુતકુમાર	હારકંત્યેન્દ્ર	૪૦	રક્ત	"	લીલા	" વજ્ર
૫ અગ્નિકુમાર	અગ્નિશિષ્ટેન્દ્ર	૪૦	"	"	"	" કળશ
૬ ક્રીપકુમાર	પૂર્ણેન્દ્ર	૪૦	"	"	"	" સિંહ
૭ ઉદ્ધિકુમાર	જલકંનેન્દ્ર	૪૦	ગૌર	"	"	" અશ્વ
૮ દ્વિશિકુમાર	અમિતગતિન્દ્ર	૪૦	કનક	"	ઘોળા	" હસ્તિ
૯ વાયુકુમાર	વેલખેન્દ્ર	૫૦	લીલા	"	સંધ્યારંગ	" મગર
૧૧ સ્તનિતકુમાર	ધોષેન્દ્ર	૪૦	કનક	"	ઘોળા	" સુંપુટ

ભુવન પતિ ઉત્તર શ્રેણી

દેવનું આયુ ઉત્કૃષ્ટ	દેવ-દેવીનું આયુ જ્ઞાન્ય	અંગરક્ષક દેવો લાખ	સામાનિક દેવો	દેવોઓનું આયુષ્ય ઉત્કૃષ્ટ
૧ સાગરોપમ દેશેઉણખેપદ્યોપમ	૧૦૦૦૦ વરસ દસહજારવર્ષ	૨લાખ૪૦હજાર ૨૪ હજાર	૬૦૦૦૦ ૬૦૦૦	૪ પદ્યોપમ દેશેઉણખેપદ્યોપમ
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"

ભુવન પતિ દક્ષિણ શ્રેણી

૧ સાગરોપમ ૧૧૧ પદ્યોપમ	દસ હજારવર્ષ	૨લાખ૫૬હજાર ૨૪૦૦૦	૬૪૦૦૦ ૬૦૦૦	૩૧૧ પદ્યોપમ ૧૧૧ પદ્યોપમ
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"

ભુવનપતિ દેવોના રહેવાના સ્થાન, જંબુદ્વિપ, મેરૂની સમ- ભુતલા પૃથ્વીથી- રત્નપ્રભા પૃથ્વીનો ૧૮૦૦૦૦ જોજન પૃથ્વી પીંઠના ઉપર નીચેના એક એક હજાર યોજન છાંડીને એકલાખ અઠ્યોતેર હજાર યોજનમાં રત્નપ્રભા નારકીના તેર પાથડાના બાર આંતરમાં મધ્યદશ આંતરમાં ભુવનપતિ દેવોના ભુવન આવેલા છે.

બ્રહ્મ અંગ્રણિ લાખાંતરમા ભુવનપતિ દેવોનોકમ નીચે સુજ્ઞ દર્શાવેલ છે

(૧) અસુરકુમાર (૨) નાગકુમાર (૩) વિદ્યુત્કુમાર (૪) સુવર્ણકુમાર (૫) અગ્નિકુમાર
(૬) વાયુકુમાર (૭) સ્તનિતકુમાર (૮) ઉદ્ધિકુમાર (૯) દવીપકુમાર (૧૦) દિગકુમાર

કર્પૂર કાવ્ય કલ્લોલાદિ લાગ-૮ માંથી

પરમાધામી દેવોના સ્થાન

પહેલી નરકના બાર આંતરા પૈકી પેલા અને
 શ્લેષ્લા આંતરામાં તેઓના સ્થાન છે. તેઓ
 ત્રીજી નરકસુધી-નારક જીવોને વેદના કરવા માટે
 બચ છે એથી નીચેની નારક ભુમીમાં
 પરમાધામી કૃત-વેદનાઓ હોતી નથી
 પરમાધામી દેવોના ૧૫ પ્રકાર છે.

- ૧ અંબ
 - ૨ અંબરસી
 - ૩ શ્યામ
 - ૪ સંબધ
 - ૫ રૂદ્રસંભાર
 - ૬ ઉપરૂદ્ર
 - ૭ કાળ
 - ૮ મહાકાળ
 - ૯ અસિપત્ર
 - ૧૦ ધતુષ્યધાર
 - ૧૧ કુંભી
 - ૧૨ કાલુ
 - ૧૩ વૈતરણી
 - ૧૪ ખરસ્વર
 - ૧૫ મહાધોષ
- દેહમાન ૭ હાથ આયુષ્ય. ૧ પદ્યોપમ

રાત્રી દિવસ સંબંધી વહેવાર કાળ જેની ગતિ વડે પ્રવર્તે છે તે ચર-જ્યોતિષી-દેવો સંબંધી

અઢીક્રીપ ક્ષેત્રના-તીર્થલોક આકાશક્ષેત્રે ૯૦૦ યોજન ઉંચાઈ સુધીમાં આવેલ
જ્યોતિષી દેવ સંબંધી ૧૦૭

જ્યોતિષી દેવના પ્રકાર-	ચંદ્ર	સૂર્ય	અહ	નક્ષત્ર	તારા
એક ચંદ્ર પરિવારમાં	૧	૧	૮૮	૨૮	૬૬૯૭૫કોટકોટી
જંબુક્રીપમાં આવેલ સંખ્યા	૨	૨			
લવણ સમુદ્રમાં ,,	૪	૪			
ઘાતકી ખંડમાં ,,	૧૨	૧૨	ચંદ્રની	સંખ્યા પ્રમાણે	તેટલા ગુણુ
કોળો દધિમાં ,,	૪૨	૪૨			
પુષ્કરાર્ધદ્વિપમાં ,,	૭૨	૭૨			
અઢીક્રીપે કુલસંખ્યા	૧૩૨	૧૩૨	૧૩૨		
જ્યોતિષીદેવોનું દેહમાન	૭ હાથ	૭ હાથ	૭ હાથ	૭ હાથ	૭ હાથ
,, ઉત્પટ આયુષ્ય	૧૫૯૫૦૫૫	૧૫૯૫૦૫૫	૧૫૯૫૦૫૫	૦૧૫૯૫૦૫	૦૧૫૯૫૦૫
,, જ્ઞાન આયુષ્ય	અને ૧લાખ	અને ૧લાખ			
દેવીઓના આયુષ્ય- દેવના	વરસ	વરસ			
સમસ્તુતળા પૃથ્વીથીઉંચાઈ	૧/૪ પદ્ય	૧/૪ પદ્ય	૧/૪ પદ્ય	૧/૪ પદ્ય	૧/૮ પદ્ય
વિમાન લાંબા પહોળા	આયુષ્યથી	અડધા ભાગે			
,, ઉંચાઈ	૮૮૦ યોજન	૮૦૦ યોજન	૮-૮૮થી	૮૮૪ યોજન	૭૯૦ યોજન
વિમાનવાહકદેવોની સંખ્યા	૫૬/૬૧	૪૮/૬૧	૬૦૦ યોજન	એ ગાઉ	૦૧૧ ગાઉ
અંગરક્ષક દેવો.	યોજન	યોજન	અડધા ભાગે	એક ગાઉ	
સામાનિક દેવો	લાંબા પહોળા	વિસ્તારના			
પદવી-	૧૬૦૦૦	૧૬૦૦૦	૮૦૦૦	૪૦૦૦	૨૦૦૦
ચર-ક્ષેત્ર.	૧૬૦૦૦	૧૬૦૦૦	નથી	નથી	નથી
સ્થીર ક્ષેત્ર-	૪૦૦૦	૪૦૦૦	નથી	નથી	નથી
	ઈન્દ્ર	ઈન્દ્ર

નરલોક સિવાયના અર્થ પુષ્કરાર્ધમાં ૭૨ ચંદ્ર અને ૭૨ સૂર્ય સ્થીર પ્રકારના છે અને તે પછીના ક્રીપ સમુદ્રોમાં સ્થીર જ્યોતિષી છે

કર્પૂર કાવ્ય કલ્લોલાદિ
ભાગ-૮ ના આધારે

	૧	૨	૩
દેવલોકનામ	સૌધર્મ-	ઇશાન-	સનતકુમાર
પદવી-	ઇન્દ્ર	ઇન્દ્ર	ઇન્દ્ર
દેહમાન	૭ હાથ	૭ હાથ	૬ હાથ
શરીરવર્ણ	રક્ત-સૂવર્ણ	રક્ત-સૂવર્ણ	કમળ કેસર
મુગટ-સિન્હ	મૃગ-	પાડો	સુચર
ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય	૨ સાગરોપમ	૨ સાગરો-થીવધારે	૭ સાગરોપમ
જ્ઞાન-આયુષ્ય	૧ પદ્યોપમ	૧ પદ્યોપમથીવધુ	૨ સાગરોપમથી
પૃથ્વીપીઠયોજન-	૨૭૦૦	૨૭૦૦	૨૬૦૦
વિમાનસંખ્યા	૩૨ લાખ	૨૮ લાખ	૧૨ લાખ
વિમાનવર્ણ	પંચવર્ણ	પંચવર્ણ	લાલ-પીળાલીલા-વાદળી
વિમાનઉંચાઈ યોજન	૫૦૦	૫૦૦	૬૦૦
વિમાન-આધાર	ધનોદ્દધિ	ધનોદ્દધિ	ધનવાત
આત્મરક્ષક			
દેવો-લાખમાં	૩૩૬૦૦૦	૩૨૦૦૦૦	૨૮૮૦૦૦
સામાનિકદેવો	૮૪૦૦૦૦	૮૦૦૦૦	૭૨૦૦૦
પ્રતર સંખ્યા	૧૩	૧૩	૧૨
વિષય	કાયસેવી	કાયસેવી	સ્પર્શ સેવી

૪	૫	૬	૭
મહેન્દ્ર	બ્રહ્મ-	લાંતક	મહાશુક
ઈન્દ્ર	ઈન્દ્ર	ઈન્દ્ર	ઈન્દ્ર
૬ હાથ	૫ હાથ	૫ હાથ	૪ હાથ
કમળકેસર	કમળકેસર	સફેદ	સફેદ
સિંહ	છાગ	મેડક	અશ્વ
૭ સાગરોપમથી વધુ	૧૦ સાગર	૧૪ સાગર	૧૭ સાગર
૨ સાગરોપમથી વધુ	૭ સાગર	૧૦ સાગર	૧૪ સાગર
૨૬૦૦	૨૫૦૦	૨૫૦૦	૨૪૦૦
૮ લાખ	૪ લાખ	૫૦ હજાર	૪૦ હજાર
લાલ-પીળા-લીલા-વાદળી	લીલા-પીળા-વાદળી	૩ વર્ણુ લાલ-પીળા-વાદળી	પીળા-વાદળી
૬૦૦	૭૦૦	૭૦૦	૮૦૦
ધનવાત	ધનવાત	ધનવાત	ધનોદ્દિધિ
૨૮૦૦૦૦	૨૪૦૦૦૦	૨૦૦૦૦૦	૧૬૦૦૦૦
૭૦૦૦૦	૬૦૦૦૦	૫૦૦૦૦	૪૦૦૦૦
૧૨	૬	૫	૪
રૂપસેવી	રૂપસેવી	રૂપસેવી	શબ્દસેવી

૮ સરસ્વતી- ધન્દ્ર ૪ હાથ સફેદ હસ્તિ	૯ આણંત બે દેવલોકમાં ૩ હાથ સફેદ સર્પ	૧૦ પ્રાણુત એક ધન્દ્ર ૩ હાથ સફેદ ગેંડા	૧૧ આરણુ બેદેવલોકમાં ૩ હાથ સફેદ વૃષભ	૧૨ અન્યુત- ૧ ધન્દ્ર ૩ હાથ સફેદ મૃગ-વિગેરે વિવિધજલિ
૧૮ સાગર	૧૯ સાગર	૨૦ સાગર	૨૧ સાગર	૨૨ સાગર
૧૭ સાગર	૧૮ ,,	૧૯ ,,	૨૦ ,,	૨૧ ,,
૨૪૦૦	૨૩૦૦	૨૩૦૦	૨૩૦૦	૨૩૦૦ થોળન
૬૦૦૦	૪૦૦	૪૦૦	૩૦૦	૩૦૦
પીળા વાદળી	સફેદ	સફેદ	સફેદ	સફેદ
૮૦૦	૬૦૦	૬૦૦	૬૦૦	૬૦૦
ધનવાત	આકાશ	આકાશ	આકાશ	આકાશ
૧૨૦૦૦૦	૮૦૦૦૦	૮૦૦૦૦	૪૦૦૦૦	૪૦૦૦૦
૩૦૦૦૦	૨૦૦૦૦	૨૦૦૦૦	૧૦૦૦૦	૧૦૦૦૦
૪	૪	૪	૪	૪
શબ્દસેવી	મનસેવી	મનસેવી	મનસેવી	મનસેવી

દેવીઓની ઉત્પત્તિ બીજા ઇશાન દેવલોક સુધી છે. દરેક દેવીઓ કાયસેવી પ્રકારની હોય છે. પેલા બે દેવલોકની અપરિચ્છિતા દેવીઓ આઠમ દેવલોક સુધી જાય છે.

—આ રીતે દારેલી લીટી બે વિમાનોની ભેગી હકિકત દર્શાવે છે

૬૨ પ્રતરનીવિગત-પેલા-બીજા દેવલોકના મળીને-૧૩,	નવમા દેવ-લોકના ભેગામળી ૪૦૦ વીમાનો છે
ત્રીજા ચોથા દેવલોકના મળીને ૧૨,	અગિયાર તથા બારમા દેવલોકના ભેગામળી ૩૦૦ વીમાનો છે
પાંચમા દેવલોકના	૬
છઠ્ઠા ,,	૫
સાતમા ,,	૪
આઠમાં ,,	૪
નવ-દસ મળી	૪
અગિયાર બાર ,,	૪
નવગેવયકના --	૫૨
અનુતેર વિમાન--	૬
	૧
	૬૨

કર્પુર કાવ્ય હલ્લો લાહિ
ભાગ ૮ ના આધારે

કલ્યાતીત-દેવો; નવત્રૈવેયક તથા પાંચ અનુત્તર વિમાનના દેવો સંખ્યા

અનુક્રમ નામ	નવત્રૈવેયક દેહમાન વર્ણ	દેહ સંક્રેદ	આયુ ઉત્કૃષ્ટ સાગરોપમ	જન્મ વ્યવસ્થા	પૃથ્વી પીંડ પ્રતર	વૈ-૦ સંખ્યા	વીમાન ઉંચાઈ યોજન	વીમાન આધારે માન	રજ્જુ માન
૧ સુદર્શન	૨ હાથ	સંક્રેદ	૨૩	૨૨	૨૨૦૦ યોજન	૧	૧૧૧	૧૦૦૦	આકાશ
૨ સુપ્રતિબંધ	"	"	૨૪	૨૩	"	૧	"	"	"
૩ મનોરમ	"	"	૨૫	૨૪	"	૧	"	"	"
૪ સર્વભદ્ર	"	"	૨૬	૨૫	"	૧	૧૦૭	"	"
૫ વિશાલ	"	"	૨૭	૨૬	"	૧	"	"	"
૬ સૌમ્ય	"	"	૨૮	૨૭	"	૧	"	"	"
૭ સૌમનસ	"	"	૨૯	૨૮	"	૧	૧૦૦	"	"
૮ પ્રિયંકર	"	"	૩૦	૨૯	"	૧	"	"	"
૯ આદિત્ય.	"	"	૩૧	૩૦	"	૧	"	"	"
અનુત્તર વિમાન									
૧ વિજય	૧ હાથ	સંક્રેદ	૩૧ થી ૩૩	૩૧	૨૧૦૦ યોજન	દરેકનું	૧	૧૧૦૦ યોજન	આકાશ
૨ વિજયંત	"	"	"	"	"	મળીને	૧	"	"
૩ જયંત	"	"	"	"	"	૧	૧	"	"
૪ અપરાજિત	"	"	"	"	"		૧	"	"
૫ સર્વાર્થસિદ્ધ	"	"	૩૩	૩૩	"		૧	"	"

ત્રૈવેયક અનુત્તર અને સિદ્ધ શીલા મળી ૧ રજ્જુમાન

ત્રૈવેયક અને અનુત્તર વિમાનોના દરેક દેવો વિષય રહિત છે.
દરેક વીમાનો પ્રવેત રંગના છે

પાઠાંતર; ૨ સુપ્રતિબંધ
૪ સર્વભદ્ર
૬ સુમનસ
૭ સુમણસ

પાંચ અનુત્તર વિમાને પ્રહત સંગ્રહણિ ભાષાંતર કુંવરજીભાઈકૃતમાં ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ૩૨ થી ૩૩ સાગરોપમ જણાવેલ છે.

કર્પૂર કાવ્યકલ્પોલાહિ
ભાગ-૮ના આધારે

૧૧૦

ક્ષેત્રો-આશ્રયિ મનુષ્યોના શરીર-આયુષ્યાદિક

ક્ષેત્રોના નામ	જંબુ દ્વિપમાં	ઘાતકી ખંડમાં	પુષ્કર અર્ધમાં	દેહમાન	કાળમાન (કાળભાવ)	સંઘ ચલુ	કાય સ્થિતિ	પ્રાણ પતી	પર્યાયોની સ્થા	દે
૧ ભરતક્ષેત્ર	૧	૨	૨	કાળ પ્રમાણે	કાળ પ્રમાણે	૬	૭થી ૮ લવ	૧૦	૬થી ૬ લાખ	૬
૨ ઐરવત "	૧	૨	૨	કાળ પ્રમાણે	"	૬	"	"	"	"
૩ મરાવિદેહ "	૧	૨	૨	૫૦૦ ધનુષ્ય	૪ આરો	૬	"	"	"	"
૪ હિમવંતુ- "	૧	૨	૨	૧ ગાઉ	૩ આરો	૬	"	"	"	"
૫ ઐરણ્યવંત "	૧	૨	૨	૧ ગાઉ	૩ આરો	૬	"	"	"	"
૬ હરિવર્ષક્ષેત્ર	૧	૨	૨	૨ ગાઉ	૨ આરો	૬	"	"	"	"
૭ રમ્યક "	૧	૨	૨	૨ ગાઉ	૨ આરો	૬	"	"	"	"
૮ દેવકુરુ "	૧	૨	૨	૩ ગાઉ	૧ આરો	૬	"	"	"	"
૯ ઉત્તરકુરુ "	૧	૨	૨	૩ ગાઉ	૧ આરો	૬	"	"	"	"
૧૦ અંતર દ્વીપ કુલમનુષ્યક્ષેત્ર	૬ ૫૬	૧૮ ૦	૧૮ ૦	૮૦૦ ધનુષ્ય	ત્રીજા આરાના	૬	"	"	"	"
૧૧ સમુદ્ધિમ મનુષ્ય	દરેક	ક્ષેત્રમાં	હોય	અંગુલના અસંખ્યાત ભાગે	અંતનાભાવે ૦	છેવડું	૦	૭થી ૮ ૩ થી ૪	"	"

૩ પૂર કાવ્ય કલ્પોલાદિમાં દેવકુરુ ઉત્તરકુરુ માનવ દેહમાન જે-જે ગાઉ કોઠામાં દર્શાવેલ હતું પણ તે મુદ્રણ દોષ હશે તેના દેહમાન ૩ ગાઉ હોય છે તેથી અહીં તે પ્રમાણે સુધારીને લખેલ છે

કપૂર કાવ્ય કલ્પોલાદિ
લા ૮ માંથી

તિર્યંચ જીવોનો ૪૮ લેહ ઉત્કૃષ્ટ દેહમાન આયુ સ્વકાય સ્થિતિ પ્રાણ અને યોની

તિર્યંચ જીવોના લેહોના નામ	ઉત્કૃષ્ટ શરીરની ઉંચાઈ	આયુષ્ય ઉત્કૃષ્ટ	ઉત્કૃષ્ટ સ્વકાય સ્થિતિ	પ્રાણ	યોની
૧ પૃથ્વીકાય બાહર	અંગુલનો અસં ખ્યાત ભાગ	૨૨૦૦૦ વર્ષ	અસંખ્ય ઉત્સ- સર્પિણી અવસર્પિણી	શરીર શરીરખળ ધિશ્વાસોશ્વાસ અને આયુ	૭લાખ
૨ પૃથ્વીકાય સુક્ષ્મ	"	અંતમુહુર્ત	"	"	"
૩ અપકાયબાહર	"	૭૦૦૦ વર્ષ	"	ઉપરના ૪ પ્રાણ	૭લાખ
૪ " સુક્ષ્મ	"	અંતમૂહુર્ત	"	"	"
૫ તેલિકાય બાહર	"	ત્રણ અહોરાત્ર	"	"	૭લાખ
૬ " સુક્ષ્મ	"	અંતમૂહુર્ત	"	"	"
૭ વાયુકાય બાહર	"	૩૦૦૦ વર્ષ	"	"	૭લાખ
૮ " સુક્ષ્મ	"	અંતમુહુર્ત	"	"	"
૯ સાધારણ વનસ્પતિકાય બાહર	"	"	"	"	૧૪લાખ
૧૦ " સુક્ષ્મ	"	"	"	"	"
૧૧ પ્રત્યેકબાહર વનસ્પતિકાય	૧૦૦૦ યોજન અધિક	૧૦૦૦૦ વર્ષ	"	"	૧૦લાખ
૧૨ ખેસઈદ્રિય	૧૨ યોજન	બાર વર્ષ	સંખ્યાતવર્ષ	વચનખળ અને રસના ઈન્દ્રિય ખે વધારેકુલ-૬	૨લાખ

૧૩ તેઈંદ્રિય	ત્રણ ગાઉ	૪૯ દિવસ	સંખ્યાતવર્ષ	નાસીકાવધારે	૨લાખ
૧૪ ચઉરિંદ્રિય	૧ યોજન	છ માસ	"	કુલ ૭	૨લાખ
૧૫ પંચેન્દ્રિય જલચર	૧૦૦૦ યોજન	કોડપૂર્વ વર્ષ	૭થીંટ ભવ	ચક્ષુ વધારે કુલ ૮ ૧૦પ્રાણુ	૪લાખ
૧૬ ચતુષ્પદ	૬ ગાઉ	ત્રણપદયોપમ	"	૧૦ પ્રાણુ	૪લાખ
૧૭ ઉરપરિસર્પ	૧૦૦૦યોજન	પદયોપમના અસંખ્યાતભાગે	"	"	"
૧૮ ભુજપરિસર્પ	ગાઉ પૃથકત્વ	કોડપૂર્વ વર્ષ	"	"	"
૧૯ ખેચર	ધનુષ્યપૃથકત્વ	"	"	"	"
૨૦ જળચર સસુ	૧૦૦૦ યોજન	"	"	મનીવીના ૬ પ્રાણુ	"
૨૧ સ્થળચર ચતુષ્પદ	ગાઉપૃથકત્વ	૮૪૦૦૦ વર્ષ	"	"	"
૨૨ ઉરપરિ સર્પ	યોજન પૃથકત્વ	૫૩૦૦૦ વર્ષ	"	"	"
૨૩ ભુજપરિસર્પ	ધનુષ્યપૃથકત્વ	૪૨૦૦૦ વર્ષ	"	"	"
૨૪ ખેચર	"	૭૨૦૦૦ વર્ષ	"	"	"

૨૪-પર્યાપ્તા ૨૪ આપર્યાપ્તા કુલ-૪૮

૧૧ સ્થાવર-૧૩ ત્રસ/ ૨૪ પર્યાપ્તા ૨૪ અપર્યાપ્તા

૧૧ એકેન્દ્રિય ૩ વિગલેન્દ્રિય ૧૦ પંચેન્દ્રિય-૨૪ પર્યાપ્તથ ૨૪ આર્યાપ્તા/૪૮

નારકીના જીવોના ૧૪ લેહ ઉત્કૃષ્ટ પાંચ સ્થાનો
નારક પૃથ્વીના ગોત્ર

નામ ૧	દેહમાન ૨	આયુષ્ય ૩	સ્વકાયસ્થિતિ ૪	પ્રાણ ૫	ચોની ૬	ગોત્ર ૭
૧ ધમા	૭૧૧ ધનુષ ૬ અંગુલ	૧ સાગરોપમ	નથી	બધા-દસે	૪ લાખ	રત્નપ્રભા
૨ વંસા	૧૫૧૧ ધનુષ ૧૨ અંગુલ	૩ "	"			શકરાપ્રભા
૩ સેલા	૩૧૧ ધનુષ	૭ "	"			વાલુકાપ્રભા
૪ અંજન	૬૨૧૧ ધનુષ્ય	૧૦ "	"			પંકપ્રભા
૫ રિષ્ટા	૧૨૫ ધનુષ્ય	૧૭ "	"			ધુમ્રપ્રભા
૬ મધા	૨૫૦ ધનુષ્ય	૨૨ "	"			નમઃપ્રભા
૭ માધવતી	૫૦૦ ધનુષ્ય	૩૩ "	"			તમઃતમઃ પ્રભા

૭ પર્યાપ્તા

૭ અપર્યાપ્તા

૧૪

સાડી પરચીશ આર્થ દેશ

આર્થદેશના નામ	મુખ્ય નગરી	ગામોની સંખ્યા
૧ મગધ દેશ	રાજગૃહી	૬૬ લાખ
૨ અંગ "	ચંપાનગરી	૫ લાખ
૩ અંગ "	તામ્રલિપ્તી	૫૦ હજાર
૪ કલિંગ "	કાંચનપુર	૧ લાખ
૫ કાશી "	વાણારસી	૧ લાખ ૯૨ હજાર
૬ કોશલ "	સકેતનપુર	૯૯ હજાર
૭ કુરુ "	હરિતનાપુર	૮૭૩૨૫
૮ કુશાવર્ત "	સૌરીપુરી	૧૪૦૮૩
૯ પંચાલ "	કાપિલ્યપુર	૩ લાખ ૮૩ હજાર
૧૦ જંગલ "	અહિછત્રા	૧ લાખ ૪૫ હજાર
૧૧ સૌરાષ્ટ્ર "	દ્વારામતી	૬૮ લાખ ૫ હજાર
૧૨ વિદેહ "	મિથીલાનગરી	૮ હજાર
૧૩ વત્સ "	કૌશાંબીનગરી	૨૮ હજાર
૧૪ શાંડિલ "	નંદીપુર	૧૦ હજાર
૧૫ મલ્લય- "	ભદ્રીલાપુર	૭ લાખ
૧૬ મત્સ્ય "	વૈરાટપુર	૮૦ હજાર
૧૭ વરુણ "	અથ્યાપુરી	૨૪ હજાર
૧૮ દશાર્ણ "	મુક્તિકા વતી	૧૮ લાખ ૯૨ હજાર
૧૯ ચેદિ દેશ	શુક્તિકા વતી	૬૮૦૦૭
૨૦ સિંધુ સૌવીર "	વિતલય પતન	૬૮૫૦૦
૨૧ શુરસેન "	મથુરા નગરી	૬૮૦૦૦
૨૨ મંગ "	પાવાપુરી	૩૬૦૦૦
૨૩ માસ "	પુરિવ, દ્વા નગર	૧૪૨૫
૨૪ કુણ્ડાલ "	સાવત્થિનગરી	૬૩૦૫૩
૨૫ લાટ "	કોરીવર્ધનગર	૨૧ લાખ ૩ હજાર
૨૫ા કૈકય	પ્રવેતાંબિકા	૨૫૮

ॐ ओम् नमः

श्री सप्तति शत स्थान-निर्देश-काव्य

भंगल स्तुती

-दोहा-

हेवशु सु सढ धर्मना - धुरंधर जे धाम,
असिया उसा पांचने प्रेमे करुं प्रणाम... १
पांचे ते परमेशनी आला ओकसो आठ,
अंतरने उभाणवा- पढुं मंत्रना पाठ... २
सोम तिलक सूरीधरे प्रकरणुमां पीछान,
आपी छे आणेभीने सप्ततिशत जिन-स्थान... ३
भूण प्रमाणे भूलवी अनुपम तस अनुवाद,
सूरीश इद्धि सागरे आये छे आभाद... ४
इच्छु मुनिनी इच्छुता स्नेह अने सडकार,
रवीन्द्रसागरथी इडा लाध्या रस लंडार... ५
द्रष्टि कोणु हरेकथी उत्तम जिन धतिडास,
समन्या मुज्ज्ज सांपडे उर दर्शन उभास... ६
सुंदर रीते समजवा आपीने उपयोग,
काव्य विषे कंडारीने सङ्ग करुं संजोग... ७

- प्रकरणु-प्रवेश -

लव-अने-लवनी लयंकरता

चार गति संसारमां जन्म अने अवसान,
हेड-दशाना अंधने ओ लव रोग मडान... ८
त्रस स्थावरना साणुसे सपडाओला प्राणु,
त्रिविध ताप विटभना, मोटी लव मोकाणु... ९
लवतु भ्रमणु अनादीनुं पुंछ नडीं पकडाय,
आलु लवना आकडे करवट भदले काय... १०
अतीत ओह गणाय ना लाजे छे लगवत,
अंधि लेह थया पछी अंते आवे अंत... ११

૨ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

શુકલ પાક્ષિક સર્વનો નક્કી ભવ નિસ્તાર,
ભવ ગણના તેની બને નિયમ એ નિરધાર...૧૨
સંસારી સમક્રિતીનો અગણિત સંખ્યા આંક,
ગણતા તેહ ગણાય ના સઘળાના ભવ આંક...૧૩
તેથી રત્ન પુરુષ જે તીર્થંકર ચોવીશ,
તેની ભવ-સ્તવના કરે સોમ તિલક સૂરીશ...૧૪
સ્વીન્દ્રને હૃદયે ધરી રસ-લોહુપ સવાઈ,
આતમ રસ આરોગવા જિન ભવના ગીત ગાય...૧૫

✽

ચોવીશે જિન ભગવંતોની ભવ સંખ્યા

સવૈયા એકત્રીશી હંદ

સમક્રિતની શક્તિ સર્જને તેર ભવે શ્રી આદીનાથ,
સાત ભવે શ્રી ચંદ્ર પ્રભુ ને બાર ભવે શ્રી શાંતિનાથ;
નવ ભવથી ભવભ્રમણ નિવારે, શ્રી મુનિસુવ્રત નેમકુમાર,
દસ, સત્યાવીશ ભવ સંખ્યાથી પાસ અને વીરનો નિસ્તાર...૧

શેષ રહેલા સત્તર જિનવર ત્રણ ભવથી પામ્યા છે તીર,
તીર્થ પ્રવર્તકના પ્રણમીજે ભવ વિસામા રૂપ શરીર;
શ્રી મુનિસુવ્રત ચંદ્ર પ્રણુના ત્રણ ભવ છે પાઠાંતર પાઠ,
ભવ્યાદર્શ ભરેલા ભવથી ઠીક સવાઈ પામ્યા ઠાઠ...૨

✽

જિન ભવ અગાઉના પૂર્વના બે ભવોના તેર સ્થાનો

રાગ-ગઝલ

અઠીક્રીષે મનુજ ક્ષેત્રે ક્ષિતીજના આર્ય ખંડોમાં,
૧ ૨

વિવિધ દીશા વિજય નગરી રહેલી કર્મ ભૂમિમાં...૧
૩ ૪ ૫

પ્રવર્તિત ધર્મ દેશોમાં જનમ નૃપતિ કુળે ધારી,
ધરી શુભનામ કુશળતા ગૃહસ્થા વાસ સ્વીકારી...૨
૬

ધરીને રાજ્ય, ધુરાને વિજય ભેરી ખભાવી છે,

૭

ભુજા બળને નિપુણતાથી ધવલ કિર્તી ધરાવી છે...૩
પુરવ ભવના ત્રીજા ભવમાં સ્વીકારી સર્વ વિરતીને,
તપી તપ વીશ સ્થાનકના ગુરૂ સાનિધ્ય પામીને...૪

૮

અતિ ઉલસીત અંતરથી ધરી શ્રુત ક્ષાદશાંગીને,

૧૦

અને જિન-નામ શુભ બંધે નિકાચીતતા નીકાચીને...૫

૧૧

સફળતાના શીખર સાધી સફળ માનવ જીવન ક્ષીધું,
જરૂરીને જરૂર રાખી નકામાને તજી દીધું...૬
મરણનો નાશ કરવાને મરણનો સાથ પામીને,
સિધાવ્યા સ્વર્ગ વિમાને પૂરુ સુરાયુ ધારીને...૭

૧૨

૧૩

ચતુરવિશે જિનેન્દ્રોના પુરવભવ ઉભયના સ્થાનો,
ત્રયોદશ દાખવેલા છે બરાબર તેહ પીછાનો...૮

જિનેના નામ ને કામો જિનેના ભવ-બ્રમણ સ્થાનો
સદાયે ઉચ્ચ ગામી છે પ્રભુના સર્વ પ્રસ્થાનો...૯

થવા કટિબદ્ધ કદમોથી સવાઈ સર્જીતા સજવા,
પ્રભુ જીવન પ્રસંગોના પુરા પરિભાણ પારખવા...૧૦

✽

ચ્યવન કલ્યાણક

ચ્યવન સમય, માસ, તીથી, રાશી, નક્ષત્ર સ્થાન-૧૪-થી-૧૭

હરિગીત છંદ

સુરનું ભવાયુ પૂર્ણ હોતા મધ્ય-નિશા અનુસરી,

૧૪

શુભ માસ-તીથી રાશીને નક્ષત્રની શુભતા ધરી;

૧૫

૧૬

૧૭

નરલોક જનની કુક્ષી મધ્યે સંચરી સ્થાપન થતાં,
ત્રીલોકના સઘળા સ્થળે, આનંદ મંગલ ઉપજતા—૧

ચૌદ સુપન અને સુપન ફલાદેશ સ્થાન-૧૮ થી-૨૯

જિન જનની કુક્ષીમાં અનુપમ ગર્ભ સ્થિતી પામતાં,
જિન જનની ગર્ભ પ્રભાવથી ચઉદસ સુપન નિહાળતાં;

૪ : શ્રી જીનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

દેખી સુપન હરખી જનેતા જગીને પિયુને કહે,
ચૌદે સુપનની વાત દેખેલી, પિયુ પણ સફરકે—૨
૧૮

ત્યાં સ્વપ્ન ક્ષાસ્ત્રોના પ્રવિણુતમ પાઠકે બોલોવીને,
ને સ્વપ્નની સઘળી હકિકત તેહને સુણાવી છે;
કર બેડીને પાઠક કહે પૃથ્વી-પતીને પ્રેમથી,
આ રત્ન કુક્ષીથી થશે જિન-જન્મ કુશળ ક્ષેમથી—૩
હે રત્ન કુક્ષી ધન્ય તમને ધન્ય છે આ ધામને,
ને ધન્ય છે અહીંની ધરાને ધન્ય છે આ ગામને;
અરિહંતના અવતારની એ ઉચ્ચતમ આગાહીને,
૧૯

નિષ્ણાતના નિવેદને સાચી પ્રતિતી પામીને—૪
ધન ભાગ્ય પોતાના ગણીને શુકન અંથી બાંધતા,
ઉલસીત અંગે પાઠકોને પ્રેમથી સત્કારતા;
ઉમંગથી ધન રત્ન ને આભુષણો અર્પણુ કર્યાં,
મેવા મીઠાઈથી ભરેલા થાળ પણ સાથે ધર્યાં—૫

ગર્ભકાળ-સ્થિતિ સ્થાનક-૨૦

નવ માસથી છે ન્યૂન દશદીન કાળ એહ જઘન્યથી,
ઉત્કૃષ્ટ છે નવ માસ સ્થિતી અધિક દિવસ આઠથી;
પરિપકવ કાળે સુખદ ને બાધા વીના પ્રસુતિ બને,
આનંદ કાર્યો અવનવા વતી^૯ રહે ભૂ-મંડળે—૬

જન્મ કલ્યાણુક - સ્થાનક-૨૧ થી-૩૨

જન્મ-માસતીથી-સમય-નક્ષત્ર-રાશી-આરક-શેષ-આરક દેશ, નગર, માતા, પિતા,
માતાગતિ પિતાગતિ

છે ચ્યવન રાશી સમયને નક્ષત્રના નિર્દેશ જે,
૨૧ ૨૨ ૨૩

જિન જન્મના કલ્યાણુકે નિર્દેશ તેના તેજ છે;
છે માસ-પક્ષતીથી બુદ્ધા શુભયોગ બળને આદરી,
૨૪

જિન જન્મ સમયે સ્વચ્છ દ્વીશા પલ્લવિતા પાંગરી—૭
આદી પ્રભુનો જન્મ આરક છેક ત્રીજો બાણુવો,
તેવીશ પ્રભુનો ચતુર-આરક જન્મ-આરક બાણુવો;
શ્રી અજિત જિનનો જન્મ ચોથા મધ્ય આરે માનવો,
કમથી મહાવીર જન્મ આરક અંત ભાગે માનવો—૮
૨૫

તે જન્મ આરકની પ્રમાણે મોક્ષ આરક માનવા;
જીવન સમયને બાદ કરીને શેષ આરક કાઢવા;

જાંબુક દ્વીપે ભરત ક્ષેત્રે આર્ય દેશે ઉપજે,
૨૬
૨૭

સાડી પચીશે ધર્મ ભુમીના નગર નૃપતિ કુળે—૬
૨૮

માતા પિતાના પ્રેમને વાત્સલ્ય પુરા પામતાં,
૨૯ ૩૦

માતા પિતા પણ પુન્યશાળી સદ્ગતિને સાધતા;
જે આઠ માતા મોક્ષ પામે સોળ સ્વર્ગ ઉપજે,
૩૧

પિતા દરેકે દેવલોકે ભુવન વૈમાનીક બને...૧૦
૩૨

દ્વિગકુમારી દેવીના સ્થાન અને કાર્ય સ્થાન-૩૩-૩૪
ગજદંતને રૂચક ગીરીની દ્વિગકુમારી જાતની,
છપ્પન ગિરિ-વિહારીકા રૂપ મંજુષા લાવણ્યની;

૩૩
જન્મ સમયે જિનના દિગ્ દેવીઓ ઉત્સાહથી,
સંપૂર્ણ કાર્યો સાધતી શુભ વિધિને વિવેકથી...૧૧
૩૪

જિન જન્મ સમયે સુખદ જ્યોતિ જગતભરમાં સંભવે,
મૂછીંત સ્થાવર જગત પણ આનંદ અંગે અનુભવે;
જળ સ્થળ વને, રસ રૂપને, મીઠાશના પુર ઉમટે,
સુંદર સવાઈ સુખદ ક્ષણ છે વાયુ પણ સુખદ વહે...૧૨

*

ઈન્દ્ર અને ઈન્દ્રના કાર્યો-સ્થાન-૩૫-૩૬

-ત્રોટક દુમિલા-છંદ-

સુંદર તન અમરી, દિગ્ કુમરી, રૂપ રસ ઝરતી લાવણ્યવતી,
જિન-જન્મ સમયના કાર્યોને અતિ આદર ધારી અનુસરતી...૧
સુતિકાના કાર્ય સમાપ્ત કરી, સુરસુંદરી સંચરે નીજ ધરે,
ત્યાં સ્વર્ગાલયમાં ઈન્દ્રોના ઓચીંતા આસન કંપ ધરે...૨
ભુવન પતીની વીશ શ્રેણીના ને બત્રીશ વાણુને વ્યંતરના,
એ જ્યોતિષી દશ વીમાની આસન કંપે છે ઈન્દ્રોના...૩
૩૫

ચોસક ઇન્દ્રો ઉપયોગ ધરી જિન જન્મ સમયને પામીને,
 હર્ષિત સિંહાસનથી ઉઠી કરજેડી રહ્યા શીર નામીને...૪
 સ્વર્ગે-સ્વર્ગે સુઘોષાના સુઘોષિત ઘોષોઘોષ કરે,
 જિન-જન્મ સમયના સંકેતે એકત્રિત સુર સમુદાય બને...૫
 સૌધર્મેન્દ્રાદિ સુર-ગણો. ગુણાધીશના ગુણ-ગાન કરે,
 ભક્તિ ભરપુર ભરેલ દિલે સુર આવે છે જિન-માત ધરે...૬
 સંભાળી કર-સંપુટ ગ્રહી રૂપ પાંચ ધરી સૌધર્મ પતી,
 આનંદિત પાંડુક વન આવે, મુખ ખોલે જય જિન જગત્પતી...૭
 ઉત્તમ તીર્થોદ્ધક લાવીને ઔષધ - ચુરણ મેળાવીને,
 અડભાતિ કંચન કળશોથી અભિષેક કરે પ્રભુના અંગે...૮
 જિન જન્મ મહોત્સવ સરજીને દેવો આનંદે નાચે છે,
 ત્યાં બળદ બનીને શૃંગોથી સોહમ પ્રભુ અંગ પખાળે છે...૯
 દેવો દિલરંજનના દ્રશ્યે પ્રભુ ભક્તિમાં પલટાવે છે,
 મન તનના તારો સાંધીને સુર સંગીતને સરજાવે છે...૧૦
 સુર સુંદરી સુરલતા સરખી તન અંગ મરોડ અભિનયથી,
 સરજે છે નૃત્ય કળા નવલી ગાયે છે ગીત લલિત લયથી...૧૧
 સુરાધીશ પ્રભુને સંભાળી માતાની પાસે મૂકે છે,
 ભુલોની માફી માંગીને જિનવરના ચરણે ઝૂકે છે...૧૨
 અંગુઠે અમૃત વાહીને ધન-ધારાને વરસાવે છે,
 જિન ભક્તિ ભર્યાં હૃદયે દેવો નંદીસર ક્રીપે આવે છે...૧૩
 ઢોલક વાજાંત્રોની સાથે ભક્તિની ધુન મચાવે છે,
 રસરંગ સવાઈ રેલાવી સુરો સુરાલય બવે છે...૧૪

*

ગોત્ર અને વંશ સ્થાન ૩૭-૩૮

ભુજંગી છંદ

કરી ભક્તિ સુરો ગયા સ્વર્ગ ધામે, પ્રભુ તો પિતાના પુરા લાડ પામે,
 જનેતા પરિવારના પૂર્ણ પ્રેમે, રહે છે પ્રભુ તો પ્રતિદીન ક્ષેમે...૧
 હતા યુગલિકો વિના વંશ ગોત્રો, પ્રભુ આઠી જન્મે નહોતા સુસુત્રો,
 સુરેશે પ્રભુને દિધી ઇશુ સાંઠી પ્રભુનો બન્યો વંશ ઇક્વાકુ ત્યાંથી...૨
 હરિવર્ષના યુગલીકે વહેલો હરીવંશ તેનાથી ચાલુ થએલો,
 શરૂઆતથી આજ સુધી રહેલા, જિનેશો બધા બે જ વંશે થએલા...૩
 સુનીનાથ મુનિસુવત સ્વામી સાથે પ્રભુ નેમજી ગૌતમી ગોત્ર છાજે,
 અને કાશ્યપી ગોત્ર ખીજ જિનેન્દ્રો નમે નિત્ય ચરણ સુરેન્દ્રો નરેન્દ્રો...૪

અને એજ રીતે હરિવંશ, બેનો અને ઇક્ષ્વાકુ બીજા છે જિનેન્દ્રો;
૩૮
રૂડા વંશ ગોત્રી જિનો ચોવીશેને લલા લક્ષ્મિ લાવે સવાઈ ભજે છે...૫

*

શ્રીજિન-નામ નામના સામાન્ય વિશેષ અર્થ સ્થાનક ૩૯-થી-૪૧

ચોપાઈ છંદ

ગીરૂઆ ગોત્રો વિમળ વંશ, માનસ સરમાં શોભે હંસ,
ઋષભ આદિ ઉત્તમ નામ ગુણાલંકૃત નિર્મળ નામ...૧
૩૯

નામોની જેવા પરિણામ મહિમા નીધી મંગલ ધામ,
નામો મુજબ નીપજે અર્થ નામો માફક છે સામર્થ્ય...૨
૪૦

કોઈ લાંછનને સંયોગ અથવા માતા સુપન યોગ
કોઈ દોહદના દિલ-રંગ, નિપજે કોઈ કાર્ય પ્રસંગ...૩
સોનામાં સામેલ સુવાસ પ્રગટેલા છે નામ પ્રકાશ;
ભરપુર મહીમા લારૌભાર ઉત્તમ ગુણોના આગાર...૪
અર્થ અને ફલિતાર્થ ભરેલ સાર્થક છે સહુ નામ ઠરેલ;
પુનીત સુષુતાં-કાયા-કાન રંજીત જાપે રસના સ્થાન...૫
અભય અનોપમ સુખ આરામ નામે પામે દામ દમામ.
નામે દોહડગ દુઃખ તમામ નામે સીજે સઘળા કામ...૬
નામે સાંપડતા સન્માન નામે અંતર બાહ્ય નિધાન;
નામે નિપુણતા સદ્જ્ઞાન નામે નીપજે સુંદર ધ્યાન...૭
નામ સવાઈ રોકડ દામ ખરિદીતું પુરૂ કર કામ;
આ ભવમાં આપે ઉપયોગ પરભવમાં સુખનો સંજોગ...૮

*

જિન લંછન તથા ફણા અને ફણાના કારણ સ્થાન ૪૨-૪૩

-દોહા-

દક્ષિણ સ્થાળ દીપતું, જન્મ જાત નીશાન,
આકર્ષક આકારના, છે જિન લંછન સ્થાન...૧
પશુ પંખી પુષ્પાદિના, નિર્ધારિત નીશાન,
તે સંકેતે સાંપડે, પ્રતિમાની પીછાન...૨

૮ ; શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

ધારે લાંછન દેહ તો, નિર્લાંછન છે દ્વિલ,
લાંછન છે લક્ષણ રૂપે, રૂપાળા છે શીલ...૩
કાંમુદ્રા કાઉસગ્ગની, કાં પદમાસન કાયે,
સમતા રસના સ્ત્રોતથી, જિન મુદ્રા છલકાય...૪
અભય મુદ્રા અંગની, શસ્ત્રાયુધ રહિત,
સ્ત્રી આદિના સંગના, દુર્યુષ્ણ દોષ રહિત...૫
નહીં સાધક નહીં સાધના, નહીં જાપક જપ માળ,
નહીં યોગી યોગાસનો, નહીં નારી નહીં બાળ...૬
સર્વ રીતે સંપૂર્ણ જે, પરની નહીં જંજાળ;
આપ સ્વરૂપે સોપતા, જીવન ઝાક ઝમાળ...૭
પરમાત્મ પદના પુરા, પરમાંશો પામેલ;
પ્રતિમા પણ જિન-દેવની, આત્મ સ્વરૂપ સામેલ...૮
જેવું જળહળતુ હતું, જીવન બળ જિનરાજ;
તેવી પ્રતિમા તેમની, છે ભવ-નીર જહાજ...૯
સસમ શ્રી સુપાર્શ્વને તેવીશમાં શ્રી પાસ;
છત્ર ક્ષણથી યુક્ત છે જે પ્રભુ પ્રતિમા પાસ...૧૦
શક અને ધરણેન્દ્રના ઉલસિત ભક્તિ ભાવ,
છત્ર ધરે પ્રભુ મસ્તકે ધારીને સદ્ ભાવ...૧૧
તેથી ખીંબ સુપાસને એક પાંચ નવક્રેણુ;
શોભે છે શ્રી પાસને વધતી જે જે ક્રેણુ...૧૨

*

દેહ લક્ષણ- ગૃસ્થાવાસસ્થાન-દેહ વર્ણ- રૂપ અને બળ વર્ણન

સ્થાન-૪૪ થી-૪૮

સર્વેયા ત્રીશી-૭૬

એક સહસને આઠ સુલક્ષણ લક્ષણ લક્ષિત કાયા છે,

૪૪

અભ્યંતર લક્ષણ લક્ષાંકેા અગણિત આંક ગણાયા છે;
સમ્યગ્ મતિને શ્રુત ભરપુર જે જ્ઞાન ખજાનો ધારે છે,
પુરવ-દેવ ભવોપાર્ણત જે નિર્મળ અવધિ ધારે છે...૧

-૪૫-

રાતા ઘોળા પીળા લીલા કાળા રંગ પ્રકારે છે,
જિનવરના દેહો પચરંગી પાંચે રંગો ધારે છે;
૪૬

સઘળા દેવોના રૂપાણુ એકજ અંગુલ જે આવે,
તોપણ જિન ચરણાંગુલ પાસે તદ્દન તેજ વિહિન લાગે...૨
૪૭

બળ દેવોથી અધિક બળી છે વાસુદેવો તો બળમાં,
તેનાથી ચક્રી બળ બમણું શ્રેષ્ઠ ગણાયે સૃષ્ટિમાં;
ચક્રી ને ઈન્દ્રોના કૌવલ સાવ નમાલા લાગે છે,
જિનવરના તન બળની પાસે હીન અનંતા ભાગે છે...૩
૪૮

સઘળાયે સુલક્ષણુ લક્ષીત કલ્પતરૂ જિન કાયા છે,
ગૃહ જીવનમાં મતિ શ્રુત અવધિ ત્રણુ જ્ઞાને પંકાયા છે;
પચરંગી પંચામૃત કાયા પાવન પુષ્પ પરાગી છે,
અસીમરૂપ અનંત બળી પ્રભુ વિશ્વેશ્વર વડલાગી છે...૪

દેહમાન સ્થાન ઠટ થી પર

ઉત્સેધાંગુણુ-આત્માગુણુ અને પ્રમાણુાંગુલથી

વસંતતિલકા-૭૬

છે પાંચસો ધનુષ કાય યુગાદી સ્વામી,
૪૬

છે ન્યુન ન્યુન ઘટતી કમથી કહેલી,
છે છેવટે વીર વપુ કર સાત ધારી,
છે કાળની નિયત ગતીની એહ ચારી...૧

આત્માંગુલે વપુ શતાધિક વીશ જાણો,
૫૦

સ્વ-સ્વ જિનેશ તન અંગુલ માન માનો,
ગુહી રીતે નિયત માપ બતાવતા તે,
સરખા પ્રમાણુ દર્શિત પ્રમાંગુલો છે...૨
૫૧

જુદા પ્રકાર ત્રણુ, માન પ્રમાણુ સરખા,
છે રીત જુદી જ છતાંય જવાબ સાચા,
હીસાબની હાકકતા સરખી ખૂબી છે,
વિવિધ તાળ-કળની બધી કુંચીઓ છે...૩

૧૦ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શ

આહાર વિવાહ અને કુમારકાળ-સ્થાન પર થી ૫૪

નાના કરે જનની-પાન જિનેશ કેચારે
અંગુષ્ઠ-પાન કરતાં જિન શીશુ કાળે
ચૌવન વયે મધુર લોજન ઓઠનાદિ

૫૨

લેતા શ્રી આદીજિન કલપતરૂ કૃણાદિ...૪

શ્રી મલિલ નેમ પ્રભુએ નથી લગ્ન લીધા,
ખાવીશ લોગ ઉદયે ઘરવાસ માંડયા,

૫૩

કુમારકાળ જિનના જુદા જુદા છે,
૫૪

વંદે સવાઈ કર જોડી જિનો બધાને...૫

રાજ્યકાળ-ચક્રીકાળ સ્થાન ૫૫-૫૬

ચામર છંદ

મલિલનેમ પાસવીર વાસુ પૂજ્ય ખારમા,
નાકર્યો સ્વિકાર રાજ્ય કાજ બાણી કારમા,
ઓગણીશ રાજ્યની ધૂરા ધરે ધરાપતિ,
શાંતિકુંથુ અર પ્રભુ છ ખંડના અધિપતી...૧

જિનના જુદા જુદા જ રાજ્યકાળ બાણવા,
રાજ્યકાળ ચક્રીકાળ અર્ધ અર્ધ માનવા,

૫૫

૫૬

પાળતા પ્રજા સુરેખ સત્ય ન્યાય સાચવી
નષ્ટ કરી કષ્ટ રૂડી રાજ નીતી દાખવી...૨

લોકાંતિક દેવો અને સંવત્સરીદાન

સ્થાન ૫૭ - ૫૮

ન્યાયને નિતિ નિપૂણ નેક ટેક રાખતા,
કાળ ચાલતો રહે જ, વારના જતાં જતાં,
કૃષ્ણ રાજમાં રહેલ દેવ દેવલોકના,

૫૭

આવીને વદે નમીય પાય જિન દેવના...૩

સુર લોક આંતિકો વદે ધરી વિવેકને,
સ્વામી સમય છે થયો, હવે વહાયો તીર્થને,

સમયના સુખણુ દક્ષ, દક્ષપણુ દાખવી,
વરસી દાન આપતા સુયોગ્ય કાળ પારખી...૪

૫૮

એક કોડ આઠ લાખ નિત્ય તો પ્રભાતમાં,
જિન-દેવથી અપાય હેમ-દામ દાનમાં,
દીનતા હટાવી દૂર વિશ્વની સુવેગથી,
રૂણુ મુક્ત ભૂમી થાય નાથ થાય સંયમી, ૫

દાન લોગ નાશ છે ત્રિવિધ સ્થિતિ દ્રવ્યની,
દાન એજ શ્રેષ્ઠ, નાશ છેવટે ખને નકી,
વર્ષ મધ્ય અગ્ર ત્રીક ને અઠ્ઠાસી કોડતું,
એસીલાખ હેમદામ માપ થાય દાનતું...૬

દાન પામતાં દરેક ભવ્ય જીવ જાણવા
રોગ શોગ ને અપાય તેહના છૂટી જતા
છેવટે દરેક છેક મોક્ષ માર્ગ પામીને
પામતા સવાઈ શીવ ધન્ય જિન-દાનને...૭

દીક્ષા-કલ્યાણક સ્થાન-પદે થી ૭૩

દીક્ષા-માસ-તીથી—નક્ષત્ર-રાશિ વેળા-તપ-શિખીકા-સહદીક્ષા વ્રતનગર

વન-વૃક્ષ લોચ-વ્રતજ્ઞાન દેવદુષ્ય-દેવદુષ્ય સ્થિતિ

શોખરણી ૭૬

વહાવી ધન વર્ષા તરત તજતા રાજ્ય અહુને,
સખવી સંવેગે સમંરસ-ખળે આત્મ બળને,
થતાં રાશિ આદિ વ્યવન મુજબ દિવસભરમાં,
૫૯ ૬૦ ૬૧
રૂડા તિથિ-માસે વ્રત-તપ તપી કાય કસતાં...૧
૬૨ ૬૩

શિખિકા શોભાવી સપરિવારે નગર વનમાં,
૬૪ ૬૫ ૬૬

વ્રતાર્થીઓ સાથે વ્રત તરૂતળે લોચ કરતા,
૬૭ ૬૮ ૬૯

અઉજ્જાની સ્વામી દિવસ હોતા વ્રત ઉચરતા,
૭૦ ૭૧

દિધેલું દેવોએ પટકુળરૂડુ અંગ ધરતા...૨
૭૨

૧૨ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યૌત દર્શન

રહ્યું આ જીવન છે જિન સકળને વીર વીના,
૭૩
રહ્યું સ્કંધે રાજી ચરમ પ્રભુને તેર મહિના,
સમારંભાદિનાં બહુલ તંતુ દોર તોડી,
સવાઈ તન્મય છે સ્વપદ લીનતા ધ્યાન જોડી...૩

- દોહા - વ્રત - વચ -

વાસુપૂજ્ય મલ્લી પ્રભુ નેમ પાસ ને વીર,
પ્રથમ વચે વ્રત ધારતા ધર્મ ધુરંધર ધીર...૧
રાજ્ય રૂઢિને ભોગવી ઝોગણીશ અરિહંત,
સંકેલી સંસારને દ્વિતીય વચે દ્વિક્ષીત...૨

વ્રત-તપ

ઝોકાશન સુમતિ પ્રભુ વાસુ પૂજ્ય ઉપવાસ,
મલ્લિ પાસ જિણુંદને વ્રત તપ ત્રણ ઉપવાસ...૩
શેષ વિશ જિનેશને વ્રત તપ બે ઉપવાસ,
શીખીકાને છાંડીને ધારે વ્રત ઉલ્લાસ...૪

દીક્ષા-પરિવાર

૫૮ શત સાથે બારમા ત્રણશત મલ્લિ પાસ,
સાથે સંચમ આદરે વીર વીના સહવાસ...૫
દ્વિક્ષાથી પરિવાર છે આદી ચાર હબર,
શેષ પ્રભુના સાથમાં પ્રતિજિન એક હબર...૬

દિક્ષા-સ્થળ

દ્વારા પુરી નેમજી શેષ જન્મ-પુર સ્થાન,
નગરે દીક્ષા ધારતા બુદ્ધા તરૂ ઉદ્યાન...૭

લોચ-મુષ્ટિ

એક મુષ્ટિ ઝોછો કહ્યો આદી જિનનો લોચ,
તીર્થ-પતી તેવીશને પંચ મુષ્ટિ છે લોચ...૮

દેવદુષ્ય અને સ્થિતિ

દેવ દુષ્ય ઇન્દ્રો ધરે જિન અંગે ઉલ્લાસ,
આજીવન તેવીશને, વીર ત્રયોદશ માસ...૯
માસ તીથી ને શિખીકા-વન તરૂવરના નામ,
આપેલી છે ગદ્દમાં વિગત તેહ તમામ...૧૦

દીક્ષા તપના પારણા સંબંધી સ્થાન ૭૪ થી-૮૦

પારણા-દ્રવ્ય-સમય-નગર લિક્ષાદાતા-દાતાગતિ પંચદિવ્ય અને વસુધારા

સવૈયા એકત્રીશી ૭૬

સિધ્ધાનંદ રમણ રસ રમણિક દેહ વસેલા દેહાતીત,
મૌન મહાબળી મહીમાશાળી દીલ દિલાવર વ્રત દીક્ષીત;
અઠશત રાત દિવસને અંતે આદીશ્વર પામે આહાર,
ઈક્ષુ-રસના ઘટ નવાણુ વહોરાવે શ્રેયાંસ કુમાર...૧

અન્ય જિનેશો ઉજ્જવળ ક્ષીરના બીજે દિન પામ્યા આહાર,
૭૪ ૭૫

જુદા દેશ નગરને સ્થાનો જુદા લિક્ષાના દેનાર;
૭૬ ૭૭

આદીથી અષ્ટમ સુધીના મોક્ષ ગયા લિક્ષા દેનાર,
ષોડશ જિનના લીક્ષાદાતા મોક્ષ ગયા કે છે બનાર...૨

લીક્ષા દાતાના ભુવનમાં પરમાતમને પુન્ય પ્રલાવ;
પાંચ દિવ્ય દેવો પ્રગટાવે ધારીને ખૂબ ભક્તિ ભાવ;
૭૮

સુગંધીત જળ ધારા પુષ્પો વસ્ર અને વસુનો વરસાદ,
દેવ કુંદુલી અહો દાનના નભમંડળ ગાજે છે નાદ...૩

સાડાબાર કરોડ મુદ્રાઓ વસુધારામાં ધન વરસાદ,
૮૦

ભુવનને ભુતળ દીસે છે સરજેલા સોનાના સાજ;
ઉલ્લેચે છે આતમરામી અંતર ભૂમીના ભવ-કુપ,
આમાનુઆમે વિચરતા સંત સવાઈ સ્થિત-સ્વરૂપ...૪

છન્નસ્થ કાળ સંબંધી સ્થાનક ૮૧ થી ૮૬

છન્નસ્થ-તપ-વિહારભૂમી છન્નસ્થકાળ પ્રમાદકાળ અને ઉપસર્ગો

દોહા

તપ તપતા તીર્થકરો ધરતા વ્રત ને ધ્યાન,
કર્મ કઠીન દળ કાપતાં ભૂ-વિચરે ભગવાન...૧

જિન-તીર્થ-તપ-સ્થાન-૮૧

વરસી આદી તીરથે આઠ માસ બાવીશ,
છ માસી વીર શાસને તપ તીર્થ ચોવીશ...૨

જિન-અભિગ્રહો-સ્થાન-૮૨

બહુબહુ વિધ અભિગ્રહો શ્રી જિન જીવન કાળ,
વીર પ્રભુના છે વધુ વિશેષે વિશાળ...૩

૧૪ : શ્રી જીનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

જિન-વિહાર ભૂમી તથા છન્નસ્થકાળ સ્થાન-૮૩

આદીનાથ નેમી પ્રભુ પાસ મહાવીર ચાર,
ભૂમીઆર્ય અનાર્યમાં કીધાં છે વિહાર...૪
શેષ વીશ ચઉનાણીના આર્યભૂમી વિહાર, ૫
છન્નસ્થાવસ્થા પ્રધા જિનની ગુદી ધાર...૫

જિન-તપ સ્થાન-૮૪

કઠીન તપો કિસ્તારનો સહુના ઉત્ત્રપ્રકાર,
વીરનું તપ વિશેષથી અતિ ઉત્ત્ર અવધાર...૬

પ્રમાદકાળ સ્થાન-૮૫

સાંઠ ઘડી, અંતર મુસ્ત આદીને ચરમેશ,
પ્રમત્ત દશાને પામતા, અપ્રમત્ત બાવીશ...૭

ઉપસર્ગો-સ્થાન-૮૬

પાસ વીર પામેલ છે ઉપસર્ગો બહુ રીત,
બાકી જિન બાવીશ છે ઉપસર્ગોથી રહિત...૮

જ્ઞાન કલ્યાણક સ્થાન ૮૭ થી ૯૫

જ્ઞાન માસ-તીથી રાશી નક્ષત્ર ૮૭ થી ૯૬
જ્ઞાન માસ તીથી જુદા રાશીને નક્ષત્ર,
ચવન માફક સમજવા તત્ર પ્રમાણે અત્ર...૯

જ્ઞાન નગર સ્થાન-૯૦

પુરીમ તાળ પુરે, પ્રથમ નેમ ગિરિ ગિરનાર,
બાલિક ગામે વીરજી પામ્યા કેવળ સાર...૧૦
જન્મ નગર ઉદ્યાનમાં શેષ જિનો એકવીશ,
પરમજ્ઞાન પરમાતમા પામ્યા છે જગદીશ...૧૧

જ્ઞાન ઉદ્યાન સ્થાન-૯૨

વીર નદી રૂઝુ વાલિકા ઋષભ શકટ ઉદ્યાન,
દીક્ષાના ઉદ્યાનમાં શેષ જિનોને જ્ઞાન...૧૨

જ્ઞાન-વૃક્ષ-સ્થાન-૯૨ વૃક્ષ ઉંચાઈ સ્થાન-૯૩

જુદા નામે ધારતા જ્ઞાન વૃક્ષ સોહાય,
બાર ગુણ જિન-દેહથી જિંચા માન ગણાય...૧૩

વીર-વૃક્ષ વિશેષ છે. ઊંચુ ધનુ અગિયાર,
જ્ઞાન તરૂની સ્થાપના સમવસરજી નિરધાર...૧૪

જ્ઞાન-તપ-જ્ઞાનેવેળા સ્થાન ૯૪-૯૫

ઋષભ મલ્લિ નેમ ને અકૂમ તપથી પાસ,
તપ શ્રી વાસુ પુજ્યનો છે એકજ ઉપવાસ...૧૫
શેષ પ્રભુ છકૂતપ તપી પામ્યા કેવળ જ્ઞાન,
પૂર્વા-હે તેવીશ પ્રભુ દિનાંતે વીર જ્ઞાન...૧૬
સર્વ સવાઈ સંહરી ઘાતીની ઘટમાળ,
પ્રગટી સર્વ પ્રદેશમાં જ્યોતી જાકજમાળ...૧૭

અઢાર દોષ ત્યાગ સ્થાનક-૯૬

પ્લવંગમ છંદ [રાગ મેમાનો ઝો વ્હાલા પુનઃ પધારજો]

અંતર જામી અલવેસર અવધાર જો,
અવનીતળ અખિલેશ ખરા આધાર જો,
નિદોષિત નિરખ્યા નિરંજન આપને,
તરલિત તાકાતોથી તારણહાર જો....અંતરજામી ૧

અષ્ટાદશ દોષોના દોષિત દોષની,
નિવારી છે સઘળી યુમાયુમ જો,
બ્રહ્મ અનાહત બાંસુરીના નાદથી,
પરનાદોની ટાળી ધુમાધુમ જો...અંતરજામી ૨

કાર્મણ કુરૂક્ષેત્રાશ્રિત આંતર શત્રુના,
છેદેલા છે કુળ અને પરિવાર જો,
માતેલા અલમસ્ત નિરંકુશ દુષ્ટના,
એકજ ક્ષણમાં સરખ્યા છે સંહાર જો....અંતરજામી ૩

સદ્-આચાર ધરાના કુડા કંપનો,
નિવાર્યા ભૂ-કંપોના લણકાર જો,
સ્વ-પરિણામ પરિણતી ધારા પામીને,
ક્રીધા છે પર આલંબન પ્રતિકાર જો...અંતરજામી ૪

દોષો છે આતમ કોષોના દ્રવ્યની,
લુંટારૂ ટોળીના અગ્નિમ લંઠ જો,
આકંભણેને કલપાંતોના કાઠીયા,
દીધા સહુને દંડ-પ્રહાર પ્રચંડ જો...અંતરજામી ૫

૧૬ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

ભુંડો જે ભંડારી આત્મ કોષનો,
માલીક થઈને ઝેઠેલો મઝધાર જે,
વીર્ય વેગના એકજ વિક્રમ ઝાટકે,
સંહાર્યા શઠ પાંચે વિઘ્ન પ્રકાર જે...અંતરજામી ૬

આવરણોના જાળા જામેલા બધા,
તાંતુ માફક દૂર કર્યાં છે તમામ જે,
અગ્નિ ચાંપી અંકકડ અવત અંગમાં,
સર્વ વિરતી વિરલ દિવ્ય દમ્ભામ જે...અંતરજામી ૭

કામાગ્નિને છાંટી જ્ઞાન જળાંજલી,
સહજોધે કીધો છે શીત સલિલ જે,
હાસ્ય ષટક તો છાંડે સત્વર આંગણું,
કૌવત કરને દેખી ખીન દલીલ જે...અંતરજામી ૮

દિલ દયાના દ્રઢ આસનને દેખીને,
બંધ બની છે કુરતાની કરતાળ જે,
ષટકાયોના સર્વે પ્રાણી માત્રના,
પૃથ્વી-પટ પર એક તમે પ્રતિપાળ જે...અંતરજામી ૯

રાગદ્વેષ સર્પોના ઝેર નીચેવીને,
સમરસના સીંચ્યા છે સુધા-નીર જે,
દર્શન આવરણોને નિદ્રા વાદળા,
વિખેર્યા છે વાહી આત્મ સમીર જે...અંતરજામી ૧૦

સર્વ સવાઈ સ્વ-ભૂષણ ભુષિત બની,
દોષોના દેત્યોના ઝૂંધ્યા-શ્વાસ જે,
પોતાનું પોતાની પાસે રાખીને,
પર પરિભ્રુતીનો કીધો છે પરિહ્રૂસ જે...અંતરજામી ૧૧

પ્રભુને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થતાં સ્થાન-૯૭૩-૧૦૦ ચોત્રીશ અતિશય. પાંત્રીશ વાણીગુણ

આઠ પ્રાતિહાર્ય-તીર્થસ્થાપના

દોહા-

ચોત્રીશ અતિશય શોભતા વાણી ગુણ પાંત્રીશ,
જગમધ્યે જળકી રહ્યા જગવલ્લભ જગદીશ...૧

પ્રાતિહાર્યો આઠ છે ત્રણગઢ દ્વાદશ દ્વાર,
સમવસરણમાં દેશના સુણે પર્ષદા બાર...૨

ચોવીશે ભગવંતોના સમવસરણુ-વિસ્તાર
આદી અડતાળીશથી, ઝે ઝે કરતાં બાદ,
ષ્ટ ગાઉના ત્રીગડે, નમો નેમના પાદ...૩
પાંચ ગાઉ છે પાસનું, ચરમ જિનનું ચાર,
ચોવીશે જિનેશના, સમવસરણુ વિસ્તાર...૪

તીર્થ સ્થાપના. સ્થાનક-૧૦૦

તીર્થ સ્થાપના સ્થાપતા, પ્રથમ દેશના કાળ,
તેવીશે તીર્થ કરો, દુઃખહર દીન-દયાળ...૫
હેતાં ખીણ દેશના, વર્ધમાન મહાવીર,
સ્થાપે તીરથ સ્થાપના, તારક ભવ જળતીર...૬

તીર્થ પ્રવૃત્તિકાળ. સ્થાનક-૧૦૧

પેલા તીર્થનો માનવો, તીર્થ પ્રવૃત્તિ કાળ,
ખીણુ તીર્થ બને નહીં, ત્યાં સુધીનો કાળ...૭
તીર્થકાળ છે તે રીતે, પાર્શ્વસુધી પ્રખ્યાત,
વીરતીર્થ વિરછેદ છે, પંચમ આરક અંત...૮
દરેક દુષમ કાળમાં, ઉપજે નહીં અરિહંત,
કાળ દુષમતા દૂર થતાં, પુનઃ તીર્થ જળકંત...૯

તીર્થ વ્યુરછેદ કાળસ્થાનક-૧૦૨

નવથી પન્નર નાથના, તીર્થ તીર્થ વ્યુરછેદ,
તીર્થ વિરછેદે જાણવો, દ્વાદશાંગી વિરછેદ...૧૦
પોણા ત્રણ પલ્યોપમો, કોઈ મતે અગિયાર,
સાતે જિનના તીર્થને, કુલ વિરછેદ વિચાર...૧૧

ગણધર. સ્થાન-૧૦૩

શિષ્યો શ્રી જિન અંદ્રના, સાધુ ગણનાધાર,
દ્વાદશાંગીના સચિતા, ગણધર ગુણાગાર...૧૨

મુખ્ય પ્રવર્તિની-૧૦૪

શિષ્યા મુખ્ય પ્રવર્તિની સાધવીનો પરિવાર,
વહન કરે વિવેકથી જિનાણા અનુસાર...૧૩

૧૮ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

મુખ્ય શ્રાવક-શ્રાવિકા-સ્થાન ૧૦૫-૧૦૬

કાં શરૂઆતે મુખ્ય છે, કાં ગુણથી વિશેષ,
તેજન મુખ્ય ગણાય છે, ખીજા કંમમાં શેષ...૧૪

ગૃહસ્થ ધર્મે ગૌરવી, અવિચળ શ્રદ્ધા ધાર,
તે શ્રાવક તે શ્રાવિકા, અગ્રેસર અવધાર...૧૫

ભક્ત-રાજ સ્થાન-૧૦૭

રાજાઓ સહસાવધિ, પૂજે પ્રભુના પાય,
ભક્તિ ભાવ વિશેષથી, રાજા ભક્ત ગણાય...૧૬

શાસન અધિષ્ઠાયક-દેવ-દેવીઓ. સ્થાનક ૧૦૮-૧૦૯

વ્યંતર દેવ નિકાયના, ચક્ષ વર્ગના દેવ,
સ્વેચ્છાએ સ્વીકારતા, જિન-શાસનથી સેવ...૧૭

કોટાકોટી દેવતા, સહિત પર્ષદા બાર,
સાક્ષીભૂત બની રહે, સમવસરણ મોઝાર...૧૮

શાસન રક્ષક-રક્ષીકા, ભક્તિ ભાવ ભરપુર,
શાસન સેવા સર્વદા, સ્વીકારે મગર...૧૯

ચોવીશે ભગવંતોના ગણધર તથા ગણસંખ્યા સ્થાન-૧૧૦-૧૧૧

ચોવીસેના સામટા, ગણધર અતિ ગુણવંત,
ચઉદ્દશ શત બાવનકલાં, ગણ બેન્યૂન ગણવંત...૨૦ (૧૪૫૨ ૧૪૫૦)

સર્વ સાધુ પરિવાર-સ્થાન-૧૧૨

સર્વ પ્રભુના સાધુનો, પવિત્ર છે પરિવાર,
લાખ અઠ્યાવીસ ઉપરે, અડતાળીશ હજાર...૨૧ (૨૮૪૮૦૦૦)

સર્વ સાધવી સંખ્યા સ્થાન-૧૧૩

સાધવી સંખ્યા સામટી, લાખ ચુમ્માલીશ લેખ,
છેંતાળીશ હજારને, ચઉદશત ષટ ઉલ્લેખ...૨૨ (૪૪૪૬૪૦૬)

કુલ શ્રાવક સંખ્યા-સ્થાન-૧૧૪

છે પંચાવન લાખને, અડતાળીશ હજાર,
ચોવીશે જિણુંદના, શ્રાવકનો પરિવાર...૨૩ (૫૫૪૮૦૦૦)

શ્રાવિકા સંખ્યા સ્થાનક-૧૧૫

એક કરોડની ઉપરે, પાંચ લાક્ષ પ્રમાણ,
આડત્રીશ હજાર છે, શ્રાવિકા સુખણ...૨૪ (૧૦૫૩૮૦૦૦)

કેવળજ્ઞાની-સંખ્યા. સ્થાન-૧૧૬

એક લાખ છોતેર છે, સહસ્ર અને શત એક,
કેવળજ્ઞાની મુનીઓ, ચોવીસેના છેક...૨૫ (૧૭૬૧૦૦)

મનપર્યવજ્ઞાની સાધુ-સંખ્યા-સ્થાન-૧૧૭

એકજ લાખથી અધિક છે, પીસ્તાળીશ હજાર,
પંચ શતક એકાણુ છે. ચઉનાણી અણુગાર...૨૬ (૧૪૫૫૯૧)

અવધિજ્ઞાની સાધુ સંખ્યા-સ્થાન ૧૧૮

તેત્રીશ સહસ્રને આરશો, લાખ ઉપર એ લેખ,
અવધિજ્ઞાની સાધુની, સંખ્યાનો ઉલ્લેખ...૨૭ (૧૩૩૪૦૦)

પૂર્વધર મુની સંખ્યા-સ્થાન-૧૧૯

છે ચોત્રીશ હજારમાં, ઓછા બે અણુગાર,
ચઉદશ પૂર્વી મુનીવરો, ઉજ્જવળ શ્રુત અવતાર...૨૮ (૩૩૯૯૮)

વૈકિંચ લખિધર મુની સંખ્યા-સ્થાનક-૧૨૦

સંચમધર બે લાખને, પીસ્તાળીશ હજાર,
બે શત ઉપર આઠ છે, વૈકિંચ લખિધ સાર...૨૯ (૨૪૫૨૦૮)

વાહી મુની સંખ્યા-સ્થાનક-૧૨૧

એક જ લાખની ઉપરે, છે છવીશ હજાર,
બે શત વાહી મુનીઓ, વાહ પ્રવિણુ પરિવાર...૩૦ (૧૨૬૨૦૦)

સામાન્ય મુની સંખ્યા સ્થાનક-૧૨૨

ઓગણીશ છયાશી અને, શુન્ય એકાવન આંક,
સર્વ સાધુ સમુદાયમાં, સામાન્યત મુની આંક...૩૧ (૧૯૮૬૦૫૧)

અનુત્તરોપ પાતિ મુની સંખ્યા-સ્થાનક-૧૨૩

અનુત્તરોપ પાતિ મુની, સંખ્યાના સંખ્યાક,
ચોવીસે લગવંતના, પ્રાપ્ત નથી પૂર્ણાંક...૩૨

૨૦ : શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

પ્રકિર્ણક ગ્રંથ તથા પ્રત્યેક બુદ્ધ સંખ્યા સ્થાનક-૧૨૪-૧૨૫

ભુજંગીછંદ-

પ્રતિશિષ્ય માટે પ્રરૂપેલ સૂત્રો,
પયત્ના કહેવાય ઉપદેશ ગ્રંથો,
દરેકેય છે શિષ્ય પ્રત્યેક બુદ્ધો,
સમાક્રિત છે શિષ્ય ગ્રંથો પ્રબુદ્ધો...૧

આદેશ-સ્થાન-૧૨૬

નહીં આગમોમાં ગુંથાએલ વાણી,
પરાપૂર્વ સદ્ગુરૂથી જે પ્રમાણી,
જિનાદેશ તેવા જુજુઆ ઘણા છે,
અતિવાસ્તવિક તત્ત્વલર તીર્થ તીર્થે...૨

મુનીવ્રત સ્થાન-૧૨૭

પ્રભુ આદીને વીર તીર્થે મુનીના,
વ્રતો પાંચ છે, ચાર તીર્થે બીજના,
દિસે આંક ઘટતો, વ્રતો ના ઘટે છે,
ઘટેલી બીના પાંચમામાં મળે છે...૩

શ્રાવકના વ્રતો-સ્થાન-૧૨૮

વ્રતો શ્રાવકોના સહી તીર્થ સઘળા,
બરાબર બતાવેલ છે બાર સરખા,
ધર્મ જૈન નામે જીવન તે તપાસી,
ખુબીથી સવાઈ ધરો ખંત ખાસી...૪

સાધુ સાધવીના ઉપકરણ સ્થાન-૧૨૯

ચોપાઈ છંદ

સંયમ પાલન સુખે થાય, ધારણ કરતાં ધર્મ ધરાય,
ઉપકરણની મર્યાદીત, સંખ્યા તેથી છે અંકીત...૧

અંતર-મૂર્છા-અંશ અભાવ, સાધુજનના સંત સ્વભાવ,
પરિગ્રહ રૂપે પરિગ્રહત્યાગ, સાધુના ઉપકરણ તમામ...૨

ખાસા ધરવા એહ ખચીત, અણુગારો માટે ઉચીત,
સાધુ સાધવી ચૌદ પચીશ, ઉપકરણ દાખ્યા છે ઇશી...૩

ચારિત્ર સંખ્યા-સ્થાન-૧૩૦

પેલા છેલ્લા તીરથે સાર, ચારીત્રો છે પાંચ પ્રકાર,
ખાવીશો શાસન બે બાદ, ત્રણ ચારીત્રો નિર્વિવાદ...૪

તત્વ-પ્રકાશ. સ્થાન-૧૩૧

જીવાદિ નવતત્વ વિચાર, દેવ ગુરૂને ધર્મ પ્રકાર,
રત્નત્રયિના સમ આખ્યાન, સઘળા તીર્થે સરખા સ્થાન...૫

સામાયિક પ્રકાર. સ્થાન-૧૩૨

સામાયિક સમરસનો કુપ, એકાંતે છે આત્મ સ્વરૂપ,
દર્શન સામાયિક અંધાળ, દર્શનના ઉતારે ડાળ...૬

નેત્રોના વારે નુકશાન, દિવ્ય આપે છે દૃષ્ટિદાન,
શ્રુત સામાયિક સૂર્ય સમાન, દર્શાવે છે દીશા સ્થાન...૭

દર્શન-દ્રષ્ટિ, શ્રુત-પ્રકાશ, અંતર ભૂમીનો ઉભસ,
દ્રષ્ટિ ખુલે, દેખે દેદાર, સન્માર્ગે તેનો સંચાર...૮

સમજે તેની વાઘે શાન, પામે સાચી પંથ પીછાન,
પામે ચરણો પંથ પ્રવેશ, અદ્યગતિ કે હોય વિશેષ...૯

દેશથી ચાલે મંદર ચાલ, સર્વ વિરતી વેગ વિશાળ,
અરિહંતે દાખ્યા અધિકાર, સામાયિકના ચાર પ્રકાર...૧૦

પ્રતિકંભણ પ્રકાર-સ્થાન-૧૩૩

પ્રતિકંભણના પાંચ પ્રકાર, સામાયિક છે મુળાધાર,
આદિ-અંતે પાંચે હોય, ખાવીશ તીર્થે તો બે હોય...૧૧

રાત્રીલોજન ત્યાગતત-સ્થાનક-૧૩૪

રાત્રી લોજન દોષ મહાન, કરમાવે જિનો કરમાન,
મૂળ કે ઉત્તર ગુણુમાં સ્થાન, રાત્રી લોજન પ્રત્યાખ્યાન...૧૨

અસ્થિતકલ્પ અવસ્થિત કલ્પ સ્થાન ૧૩૫-૧૩૬

સ્થિતિ કલ્પ કહ્યાં દશ દાર, છ, અસ્થિત અવસ્થિત ચાર,
કાળબળે વધઘટ પામેલ દેવાધિદેવે દાખેલ...૧૩

કલ્પ શુદ્ધિ-સ્થાનક-૧૩૭

બદલે મુનિજનના મનભાવ, કાળબળે બદલાય સ્વભાવ
તેથી કલ્પ શુદ્ધિના સ્થાન, બદલાતા લાખ્યા લગવાન...૧૪

છ આવશ્યક-સ્થાન-૧૩૮

અવશ્ય દ્વાબ્યા ઉભયકાળ, પેલા છેલ્લા શાસન કાળ,
આવશ્યક આવીશ જિન-કાળ, કારણ-જોગ કરે ઉજ્જમાળ...૧૫

સાધુ સ્વભાવ-સ્થાન-૧૩૯

પેલા જિનના સાધુ સ્વભાવ, ધારે રૂઝુંને જડ-ભાવ,
વીરના વક અને જડ જાણુ, આવીશના રૂઝુંને પ્રાણ...૧૬

સત્તર ભેદે સંયમ-સ્થાન-૧૪૦

પાંચ વ્રતોના પાંચ પ્રકાર, પાંચે ઈન્દ્રિય-નિગ્રહ સાર,
દંડ કષાયોનો પ્રતિકાર, સત્તર સંયમ-ધર્મ પ્રકાર...૧૭

બે પ્રકારે, ચાર પ્રકારે ધર્મ-સ્થાન-૧૪૧

દુવિધ ચઉવિધ ધર્મ પ્રકાર, ઉપદેશ્યા અરિહંતે સાર,
આટોપીને ઉર અધર્મ, ધીરજધારી ધારો ધર્મ...૧૮

વસ્ત્ર વણુકથન-સ્થાન-૧૪૨

પ્રવેત અને આજ્ઞા અનુસાર, ધારે આઠી વીર પરિવાર,
આવીશ તીર્થે વસ્ત્ર વિચાર, જેવો જોગ તેવો સ્વીકાર...૧૯

ગૃહસ્થાવાસ કાળ અને કેવળીકાળ-સ્થાન-૧૪૩-૧૪૪

દીક્ષા પેલાનો જે કાળ, જિનનો તે ગૃહ-વાસી કાળ,
છન્નસ્થ સમય હોતા બાદ, બાકીનો તે કેવળ કાળ...૨૦

દીક્ષાકાળ અને અયુષ્યકાળ.

સ્થાન-૧૪૫-૧૪૬

દીક્ષાને જીવનનો કાળ, જુદા આંક તમામ નીહાળ,
ઉતરતા આંકોનો ખ્યાલ, વીના વાસુ મદિલ વ્રત કાળ...૨૧

નિર્વાણુ કલ્યાણુક

નિર્વાણુ-માસતિથી નક્ષત્ર-રાશી-સ્થાન ૧૪૭થી-૧૪૯

જુદા મુક્તિના દીન માસ, ખંતે દાખેલા છે ખાસ,
નિર્વાણુ નક્ષત્રોના નામ, જુદા રાશી નામ તમામ...૨૨

પ્રકરણમાં વિગતથી વાત, સમજાવી છે સહુ સંઘાત,
જિન જીવન બોલોની વાત, રસસર જાણો બની રાજિયાત...૨૩

નિર્વાણ સ્થળ-નિર્વાણ આસન. સ્થાન-૧૫૦-૧૫૧

અષ્ટાપદ આદી નિર્વાણ, ચંપા વાસુ પૂજ્ય ભગવાન,
રૈવતગીરી નેમકુમાર, વીર મુક્તિ પાવા-મોઝાર...૨૪

શેષ સમેત શીખર ભગવાન, ચોવીશેના મુક્તિ સ્થાન,
પદમાસન નેમ વિર આદીશ, ખીજા કાઉસગે સિદ્ધ...૨૫

મોક્ષ-અવગાહના સ્થાન-૧૫૨

મોક્ષાસનના ત્રીજે ભાગ, કાયાનો ખાલી અવકાશ,
તેથી હોય ત્રીભાગે ન્યુન, અવગાહનનું ક્ષેત્ર અન્યુત...૨૬

મોક્ષ-તપ-સ્થાન-૧૫૩

આદીધર જિન છ ઉપવાસ મુક્તિ-તપ છઠ્ઠ વીરનો ખાસ,
માસખમણ તપથી ખાવીશ, સિદ્ધાલય સિધ્યા ચોવીશ...૨૭

મોક્ષ પરિવાર-સ્થાન-૧૫૪

વીરવિભુ વિના પરિવાર,-ગુદા આંકે જિન અગિયાર,
બાર પ્રભુ પ્રત્યેક હજાર, સાથે સિદ્ધિ પામ્યા સાર...૨૮

મોક્ષવેળા-સ્થાન-૧૫૫

ચાર દિવસને અંતિમ પહોર, આઠ દિવસના પ્રથમ પહોર,
ચાર જિનો છેવટ નિશાંત, સિધ્યા આઠ નીશા શરૂઆત...૨૯

મોક્ષઆરક તથા શેષઆરક. સ્થાન-૧૫૬-૧૫૭

મોક્ષારક ત્રીજે આદીશ, ચોથો મોક્ષારક તેવીશ,
જન્મારકથી આયુ બાદ, શેષારક તે નિર્વિવાહ...૩૦

પાંચે કલ્યાણકના ઓલ, પૂર્વાચાર્યે તોળી તોલ,
આખ્યા છે સાચા અવદાત, અવલોકન શુદ્ધિ સંઘાત...૩૧

અંથોના મંથનના સાર, સમતિશત છે સ્થાનક દ્વાર,
ખાસ સવાઈ દિલ ઉમંગ, રસ પ્રગટ્યો છે અંગોઅંગ...૩૨

યુગાંતકૃત ભૂમિકા-સ્થાન-૧૫૮

-હરિગીત છંદ-

તીર્થેશના નિર્વાણથી ચાલેલ જેહ પરંપરા,
જે મોક્ષના માર્ગે વહે તે છે યુગાંતક ભૂમિકા;

૨૪ : શ્રી જીનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

અગણિત ને સંખ્યાત અષ્ટમ ચાર સુધી ઉતરતી,
ત્રણ પાટ વીર પરંપરા છેવટ સુધી ચાલુ રહી...૧

પર્યાય અંત કૃત ભૂમિકા-સ્થાન-૧૫૯

જિનજ્ઞાનથી જે પ્રથમ મોક્ષ ગમન સુધી અંતર રહે,
પર્યાય અંતકૃત ભૂમિકા તે કાળને જ્ઞાની કહે;

મોક્ષમાર્ગ સ્થાન ૧૬૦

શ્રાવક અને આજીવત ક્રિયા મુનિ અને મુનિ ધર્મ જે,
ત્રણરતનની આરાધના તે મુખ્ય મુક્તિ માર્ગ છે...૨

મોક્ષ વિનય-સ્થાન-૧૬૧

અરિહંતના આદેશનો સ્વીકાર તે સદ્વિનય છે,
ફરમાનની કુલ માળની સુવાસમાં પણ વિનય છે;
સુદેવ શુર ધર્મની સદ્ભક્તિ રૂપી વિનય છે,
પાંચે સદાચારોનું પાલન એહ મુક્તિ વિનય છે...૩

પૂર્વ શ્રુત પ્રવૃત્તિકાળ, સ્થાનક-૧૬૨

અગણિત વરસો રૂષભથી શ્રીકુંથુ તીર્થે ચાલતી,
અર-પાસના શાસન સુધી સંખ્યાત વરસો ચાલતી;
શ્રી વીર તીરથે જે સહસ્ર વરસો સુધી ચાલુ રહી,
ચોવીશ ધ્વજના શાસને એ પૂર્વ શ્રુતની પ્રવૃત્તિ...૪

પૂર્વ વિચ્છેદ કાળ સ્થાન-૧૬૩

અઉદસ પૂરવ વિચ્છેદનો કુંથુ સુધીના કાળમાં,
અગણિત કાળ કહેલ છે વિતેલ જે પૂર્વે વિના;
સંખ્યાત અરથી પાસ તીર્થે ચ્છેદ કાળ કહેલ છે,
વીસ સહસ્ર વરસો સંપ્રતિ વિચ્છેદ હાલ રહેલ છે...૫

શેષ શ્રુત-પ્રવૃત્તિ કાળ-સ્થાન-૧૬૪

શ્રુત પૂર્વના વિચ્છેદમાં શાસન સહી ચાલુ રહે,
બાકી રહેલા શ્રુતના આલંબને શાસન વહે
વિચ્છેદ કાળે પૂર્વના શેષ શ્રુત દ્વિપ પ્રકાશતા,
તે ધવલ શ્રુત ઉભાસમાં શાસન પ્રવર્તન ચાલતા...૬

જિન-નિર્વાણ અંતરકાળ-સ્થાન-૧૬૫

નિર્વાણથી નિર્વાણના અંતર સમય ઘટતા રહે,
ખાવીશ અંતર-કાળથી શરૂઆતનું અંતર વધે;
તેવીશ અંતરકાળમાં આરક ચતુર સમાય છે,
અંતિમ અંતર વીરનું અઢીસો વરસનું અલ્પ છે...૭

જિન તીર્થે જિન જીવ-સ્થાનક-૧૬૬

ભાવિ ખને જિનેશ જે તે જિન જીવો જાણવા,
વર્મા હરિષેણુ વિશ્વભુતિ તે વિગેરે માનવા;
સિદ્ધાર્થ રાવણુ નંદ નંદન શંખ આદિ રાજવી,
નારદ રૂપીને કૃષ્ણ સાથે કૃષ્ણ માતા દેવકી...૮

ખળદેવને રોહીણી અંબક સત્યકી આનંદ એ,
શ્રી પાર્શ્વના શાસન સુધીના દ્રવ્ય જિનના જીવ છે;
શ્રેણીકને સુપાસ પોટિલ શંખ ઉદાયિ સુલસા,
શતક દ્રઢાયુ રેવતી અંતિમ તીર્થે નવ જણા...૯

અગીયાર રૂદ્રો-સ્થાન-૧૬૭

એકંદરે અગિયાર રૂદ્રો કઠિન તપ કાયા કસે,
અગિયાર અંગે જ્ઞાત પ્રાયે : મોક્ષગામી તદ્ભવે;
રૂદ્રો કહ્યાં છે રૌદ્ર શબ્દોમાં રહેલા અર્થથી,
ચારિત્રધર છે શ્રુતધરો પુરા પ્રવિણ પરમાર્થથી...૧૦

સાત દર્શન ઉત્પત્તિ-સ્થાન-૧૬૮

યુગાદી દેવે પ્રથમ સ્થાપ્યું જૈન દર્શન જગતમાં,
કૃષિ આદિ પ્રવૃત્તિના પ્રણેતા આદ્ય છે એ યુગમાં;
તે રૂપલ પ્રભુના શાસને વર્ષો ઘણા વિતી જતાં,
કાળાંતરે શિવ-સાંખ્ય એ બે દર્શનો ઉત્પન્ન થતાં...૧૧

શીતળ પ્રભુના શાસને નાસ્તિક વેદાંતીક એ,
શાસન સમયના અંતકાળે દ્રષ્ટિ ભેદે ઉપજે;
શ્રી પાર્શ્વતીર્થે ખૌદ દર્શન અંતકાળે ઉપજે,
વૈશેષિકો શ્રી વીર તીર્થે, સાત દર્શન એ રીતે...૧૨

દશ અરછેરા-સ્થાન-૧૬૯

આશ્ચર્ય કારક જે ખનાવો નિયતકમ ઉલંઘીને,
કેવાય અરછેરા અનંતા કાળમાં કોઈ ખને;

ચોવીશીમાં ચાલુ બનાવો દસ બનેલા છે બધા,
છુટા છવાયા પાંચને છે પાંચ વીર તીથે બન્યા...૧૩

ત્રેસઠ શલાકા પુરૂષો-સ્થાન-૧૭૦

ચોવીશ અરિહંતો અને ષટખંડ છત્રાધિ પતી,
તે બાર ચક્રી વાસુદેવો નવ ભુધરવર ભુપતી;
બળદેવ નવ ને નવ પ્રબળ પ્રતિવાસુદેવો જે મળી,
તેસઠ શલાકા પુરૂષોની સર્વ સંખ્યા જાણવી...૧૪

નવ નારદ

નવ નારદો તે વિષ્ણુ ને પ્રતિ વિષ્ણુના કાળે થતાં,
સંપૂર્ણ ત્રિવિધ યોગથી જે શીયળ વ્રતને ધારતાં;
અરિહંતના ઉપાસકો છે અલ્પ સંસારી બધા,
ઉત્તમ પુરૂષો અંતમાં કાળાંતરે મોક્ષે જતાં...૧૫

-ઉપસંહાર-

જે સ્થાનકો દાખેલ છે શ્રી સોમ તિલક સુરીશ્વરે,
સમ્યગ્ પણે સુરેખ તે આળેખ આળેખેલ છે;
તીર્થંકરો ને તીર્થની માહિતીનો મેળાવડો,
દ્વિવ્યાંશ શાસનના ઉચીત દર્શાવતો છે હીવડો...૧૬

શ્રી જૈન શાસન જાણવા માટે જરૂરી વિગતો,
સંકલિત રીતે છે સમાવેલી બધીએ બાબતો;
ટુંકાણુમાં જે તારવી દાખેલ સ્થાન પ્રકાર છે,
તે અંતકર્તાનો અનુપમ ઉમદા ઉપકાર છે...૧૭

સ્વીન્દ્ર સાગરનો રૂડો સહકાર પુરો સાંપડ્યો,
ને પ્રેરણા પ્રીતિ ભરેલો હાથ મસ્તક સ્થાપીયો,
વિહારમાં દુરે છતાં અંતર નિકટ અવલોકતા,
તે શાંત-મુદ્રા યોગથી. સમ્યગ બની વિચારણા...૧૮

સમ્યક રીતે જિન બોલને-સમજી અને વિચારવા,
કોશિષ કીધી છે પુરી મન-ધારણા અવધારવા;
મતિદોષ બુદ્ધિમંદતા કે અલ્પ જ્ઞાનાભ્યાસથી,
ભૂલો થએલી હોય જે ચાહુ ક્ષમા ત્રી-યોગથી...૧૯

દેહાંત દુર્લભનો થતાં આઘાતના અતિરેકથી,
અંતર વ્યથા અતિઉપજી લીધી પ્રતિજ્ઞા ટેકથી;

અણખોલ જે જિનખોલનો અભ્યાસથી સંગ્રહ કરી,
મરનારના સન્માન શ્રેયાર્થે કૃતિ આ છે કરી...૨૦

કાયા અતિ કથળેલ ને સ્મૃતિ-બ્રંશની સંભાવના;
તો પણ હૃદયની ટેકને આશિષથી ગુરુદેવના;
નુતન પરામાં ભાવનગરે પાર્શ્વજિન સાનિધ્યથી,
લેખન અને આકાવ્યની બંને કૃતિ પુરી કીધી...૨૧

ભાગવતી માતા પ્રવજ્યા હાલ રિસાએલ છે,
ના દોષ તેમાં તેહનો સંસ્કાર ભૂલાએલ છે;
તે ભુલની ભુતાવળોને જિનજીવન અનુરાગથી,
નીવારવા કેશિષ છે જિન ખોલના પડકારથી...૨૨

અધ્યાત્મભાવ અભાવથી માનવ જીવનના મામલા,
રૂંધાય પ્રવાસોન્ધાસ વિના આહર્તી આખોલવા;
જે ધર્મક્ષેત્રે પ્રાણવાયુના પુરા સંચાર છે,
તે ધર્મ-ક્ષેત્ર પ્રવેશ માટે આ સવાઈ પ્રયાસ છે...૨૩

પરમ તારક શ્રી જિનેન્દ્ર દેવોના જીવન સબંધી તથા શ્રી જિન દર્શન સબંધી અનેક ખોલોની હકીકતોના વર્ણનો જેમાં વર્ણવાયેલા છે તે શ્રી " જિનેન્દ્રજીવન દર્શન " પુસ્તક માટે, કાંઈક લખાણની માંગણી થતાં, તે પુસ્તકને અનુરૂપ શ્રી જિન ભગવંતોએ ભાખેલી, ખાર ભાવનાનું લખાણ રજૂ કરી, ભાવના બળના પોષક બળોનું પોષણ મેળવી આનંદીત બનીએ છીએ.

શ્રી જિનેન્દ્ર જીવન દર્શન પુસ્તકમાં દર્શાવાયેલા આધ્યાત્મિક અને ઐતિહાસિક પ્રસંગોનું પુનઃ પુનઃ ચિંતન અને મનનથી આંતરભૂમિ વિશુદ્ધ બનશે અને સ્કુરાયમાન ચેતના અધિક અધિક ધર્મ-ભાવોને ધારણ કરશે તેવી અંતર-શ્રદ્ધા વ્યક્ત કરીએ છીએ.

સાધ્વીશ્રી દક્ષયશાશ્રીજી
સાધ્વીશ્રી મયણયશાશ્રીજી

-ખાર ભાવના-

આનંદ પૂર્ણ જીવન જીવવા માટે અને પ્રશમ સુખ પામવા માટે, ભાવનાના સ્વરૂપ-ભાવો સમજવા અતિ જરૂરી છે. અંતર-મુખ બનવા માટે અને આંતર શાંતિ ટકાવી રાખવા માટે શ્રી-જિનેન્દ્ર ભગવંતોએ ખાર ભાવના ઉપદેશેલ છે. જે ભાવનાઓ સજંગરીતે આત્મ સ્વરૂપ સમજવા માટેના જુદા જુદા દ્રષ્ટિકોણો છે. જે દરેક દ્રષ્ટિકોણો નિબનંદ મસ્તીથી ભરપુર છે. જે ભાવનાઓ ભાવવાથી જીવની અજ્ઞાન દશા અને રાગાદિ દોષો પાતળા બને છે. જે દ્વારા અધ્યવસાયો શુદ્ધ થતાં, આત્માને સંવરશક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે.

સંવર બળ તે કર્મોના થતાં આક્રમણને અટકાવનાર આત્મબળ છે. જે પાંચ સમિતિ, ત્રણ શુભિ, બાવીશ પરિસહ, દશવિધ ચતિધર્મ, બારલાવના અને પાંચ ચારિત્ર મળી સત્તાવન ભેદે છે. તે પૈકી બાર લાવનાઓ તે બાર પ્રકારની સંવર શક્તિ છે. આત્માના આત્મિક બળોની ઓળખાણ માટેના અનેક દ્રષ્ટિકોણોના આ બાર લાવનામાં સમાવેશ થયેલો છે. લેશ્યાઓથી લેપીત અધ્યવસાયોને નિર્લેપ બનાવનાર આત્મબળ તે લાવના-બળ છે. મૈત્રી આદિ ચારે લાવનાઓના ભાવો આ લાવનાઓમાં ભરપુર ભરેલા છે. આત્માને પરભાવ પ્રેરીત ભાવોથી બચાવનાર અને સ્વભાવનો સાચો જ્યાલ આપનાર બારે લાવનાઓ સંવરબળ ધારક ધર્મલાવનાઓ છે. કર્મોને અટકાવનાર અને કર્મોનો નાશ કરનાર આત્મબળને સંવરબળ અને નિર્જરા બળ કહેવાય છે.

આત્માની શક્તિ સળંગ હોવા છતાં, નીપજતા કાર્યના પ્રકારે તે સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષ કહેવાય છે. વિભાવદશામાં ખેંચી જતી લાવનાઓ તે પૌદ્ગલીક પરલાવનાઓ છે. જેનાથી કર્મ-આશ્રવો અને કર્મના બંધો નીપજે છે તે પરલાવનાઓના થતાં આક્રમણોને અટકાવવા માટે શ્રી જિન ભગવંતે સંવર બળ પ્રેરીત બાર લાવનાઓ દર્શાવેલી છે. દરેક ધર્મ લાવનાઓ એકબીજી લાવનાઓમાં અંતરગત રીતે રહેલી છે. જ્યારે જે લાવનાની પ્રબળતા દેખાય ત્યારે તે લાવના તે નામે કહેવાય છે. સંવર શક્તિરૂપ લાવનાઓ લાવવાથી આત્મા આત્માના સામર્થ્ય યોગને પ્રાપ્ત કરે છે.

૧ અનિત્ય લાવના

સંસારમાં નીપજતાં સર્વ સંજોગો નાશ પામનાર અનિત્ય પ્રકારના છે. રૂઢિ, સમૃદ્ધિ, કુટુંબ પરિવાર અને તે પ્રત્યે રાગ-દ્વેષાદિથી નીપજેલા અહંકારાદિ કષાયિક ભાવો દરેક અનિત્ય છે. તે અનિત્ય ભાવ પાછળ ઠોડતાં, શાશ્વત આત્માને અનિત્ય લાવના નિત્યનો નિરીક્ષક અને અનિત્યનો પરીક્ષક બનાવે છે.

૨ અશરણુ લાવના

આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિની વિડંબનાઓથી ભરપુર, અશરણુ જગતમાં જીવને કોઈ પણ શરણુ આપવા સમર્થ નથી ફક્ત જીવને સદ્ધર્મશરણુ એ જ સ્વશરણુ છે. તે સ્વ-શરણુ પ્રાપ્ત થતાં, અશરણુ દશા આપોઆપ દૂર થાય છે. સંસાર ભ્રમણમાં સ્પષ્ટ રીતે પ્રવર્તી રહેલ અશરણુ સ્થિતિનો સાચો ચિતાર જીવને અશરણુ લાવના લાવતા સાંપડે છે. જેનાથી જીવને ધર્મ-શરણુ રૂપ સ્વ-શરણુ પ્રાપ્ત કરવાના યોગ-બળ પ્રાપ્ત થાય છે. અને ક્રમે ક્રમે અશરણુ સ્થિતિનો અંત થાય છે.

૩ સંસાર લાવના

કાચી માટીના ઘડા જેવો દેહ, પાણીના પરપોટા સમાન આયુષ્ય, વીજળીના ચમકારા જેવી મિલકત અને પાકેલા વૃક્ષના ખરી પડતા પાન જેવા કુટુંબ પરિવાર વિગેરે ક્ષણિક અને નાશવંત છે. જીવને ભવ-ભ્રમણમાં પ્રાપ્ત થતાં સર્વે સંજોગો અને સંબંધો ક્ષણિક અને નાશવંત હોવાથી સંસાર લાવના જીવને સંસારની અસારતા સમજાવે છે.

ચાર ગતિ રૂપ સંસારની ચોરાશી લાખ જીવ્યોનીમાં જીવદેહ-પર્યાય બદલતો બદલતો, જન્મ મરણના ભયંકર દુઃખો ભોગવી રહ્યો છે. તેના સાચો ચિતાર જે કેવળ નાશવંત અને

અસાર છે. સંસાર ભાવના જીવને તે રીતે સંસારની અસારતા સમજાવે છે અને અનાદિ અસાર સંસારથી મુક્ત થવાના પ્રેરક સૂચનો પાઠવીને પૌદ્ગલીક પરવશતાના પરદાને ચીરીને, સારમાં સાર એવા આત્મતત્ત્વની ઝાંખી આપે છે—પ્રતીતિ કરાવે છે.

૪ એકત્વ ભાવતા

આત્મા દ્વારા ઉત્પન્ન થએલા કર્મ પરિણામોને આત્માએ પોતાને જ એકાકીપણે ભોગવવાના છે. એ રીતે પરભાવનાના બંધન પરિણામોને સમજાવતી એકત્વ ભાવના નિજત્વપણાની નીતિ સમજાવે છે. આત્માને એકાકી બનવાના બળ-ભાવ બતાવે છે. અસંખ્ય પ્રદેશી આત્મા એકત્વ-ભાવ ભાવવાથી સંસારીક દબાણની દીનતા દૂર કરીને, એકત્વ ભાવના બળે સર્વ પ્રદેશને પોતા-મય નીરખતો, એકાકી આત્મ-ખ્યાલના આત્મ ખમીર પામીને એકાકી આત્મ લક્ષી બને છે.

૫ અન્યત્વ ભાવના

પુષ્પ અને પરિમળ, તલ અને તેલ જેમ જુદા છે તેમ એકરૂપ દેખાતા જીવ અને દેહ પણ જુદા છે. તેવું ભેદ જ્ઞાન જીવને અન્યત્વ ભાવના સમજાવે છે.

સંસારના સંજોગો અને દેહભાવની અન્યત્વતા દર્શાવીને અન્યત્વભાવના અનિત્ય એવા અન્યત્વના ત્યાગ માટે આત્માને સુસજ્જ થવાના સાદ આપીને સદા બાગૃત રાખે છે.

૬ અશુચિ ભાવના

ચળકતી ચામડીના આવરણ નીચે, ગંધાતી સપ્ત ધાતુઓની ગંદકીથી ભરપુર, માનવની ઔદારિક કાયા કેવળ અશુચિના પીંડ રૂપ છે. તેવા અશુચિથી ભરપુર માનવ દેહમાં શુચિભાવ માની રહેલા મૂઠ જીવને કાયાની અશુચિના સાચા ખ્યાલો સમજાવીને અશુચિ ભાવના આત્માને આત્માનો શુચિતર સદ્ભાવ સમજાવે છે.

અશુચિના એટલા સમી કાયામાં શુચિ-આભાસ સેવી રહેલ આત્માને અશુચિભાવના શુચિતર આત્મ-ધર્મના સાધક બનવાના સ્પષ્ટ સંકેતો પુરા પાડે છે.

આશ્રવ ભાવના

ચાર ગતિ રૂપ સંસારના દરેક પ્રકારના ચણતરના મૂળ પાયારૂપ આશ્રવ તત્ત્વ છે. જેના દ્વારા આત્મ પ્રદેશી પ્રત્યે કર્મોનું આગમન થાય છે. તે ઈન્દ્રિયો, કષાય, અવ્રત, યોગ અને ક્રિયાઓ દરેક કર્મોને દાખલ થવા માટેના દ્વારો છે. આશ્રવ ભાવના કર્મ આગમનના દ્વારોને દેખાડે છે. આકંભણુખેર કર્મોના ઘસારાના બળાબળ સમજાવે છે અને કર્મ હોનારતથી આત્મ-શક્તિના થતાં અવમૂલ્યોનોના સાચા હિસાબો બતાવે છે

૮ સંવર ભાવના

કર્મોના થતાં ઘસારાને અટકાવનાર આત્મશક્તિ તે સંવર તત્ત્વ કહેવાય છે. કર્મોશ્રવોની પ્રવેશ બંધી કરનાર મજબુત બારણા સમાન સંવર તત્ત્વ છે. સંવરભાવના સંવરતત્ત્વના સળંગ બળવર્ણનોની વિગતો આત્માને સમજાવે છે. આશ્રવ વિરોધી વિજ્ય મોરચાના આલેખનોના

૩૦ : શ્રી જીનેન્દ્ર જીવન જ્યોત દર્શન

નકશાઓની નખરીખ સમજણ પુરી પાડે છે અને રણ મોરચે થતાં કર્મ આક્રમણને ખાળવા માટે. સતાવન સંવર યોધાઓના બળવર્ણનની ખીરૂદાવણી બોલતી સંવર ભાવના આત્માને સંત્રામ-વીર બનવાના ઉદ્દેશો સમજાવે છે.

૯ નિર્જરા ભાવના

નવા અને જુના, સતાગત અને ઉદ્યમાન દરેક જાતના કર્મોનો નાશ કરનાર આત્મબળ તે નિર્જરા તત્વ છે.

છ બાહ્ય અને છ અભ્યંતર મળી, આત્મામાં રહેલી બાર પ્રકારની અચિંત્ય તપ-તાકાત રૂપ નિર્જરા ભાવના કર્મ નિકંઠન કરવા માટે તબક્કાવાર તપ-તાકાતને સમજાવે છે. નિર્જરા ભાવના એ નિર્જરાબળ પ્રગટ કરવાની શ્રેષ્ઠ તાલીમ છે જેના દ્વારા આત્માનો નિર્જરા ગુણ પ્રગટ થાય છે.

૧૦ લોક સ્વભાવ ભાવના

ધર્મોસ્તિકાય, અધર્મોસ્તિકાય, આકાશોસ્તિકાય, પુદ્ગલોસ્તિકાય, જીવાસ્તિકાય અને કાળ એ ષડ્દ્રવ્યાત્મક જગતને, ચૌદરાજ લોક પ્રમાણ વિસ્તારમાં, કટિપર હાથ ટેકવી પહોળા પગ રાખી ઉલ્લેલ પુરુષ આકૃતિએ નિહાળી. અનાદિ અનંત ભાવે જગતના ભાવોની ભાવના ભાવવી તે લોક-સ્વભાવ ભાવના છે.

પગની પહોળાઈ સાત રજ્જુ, મધ્ય કટી પહોળાઈ એક રજ્જુ, કોણીના ભાગે પાંચ રજ્જુ અને મસ્તકના ભાગે એક રજ્જુ પહોળાઈ ધારણ કરતો અને ચૌદ રજ્જુ ઉંચાઈ ધરાવતો પુરુષાકૃતિ ધારણ કરતો લોક આકાર વિરાટકાય જીભી માનવ આકૃતિ જેવો છે. તે રીતે લોક સ્વભાવ ચીંતવતા, સર્વજ્ઞ કથીત ઉર્ધ્વલોક, અધોલોક અને તીર્થલોકના, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવથી દર્શન થાય છે જેથી જીવ જીવપણે અને અજીવ પણે સમજાય છે. જીવ જીવજગતનો અને અજીવ જગતનો જ્ઞાતા બને છે. પરભાવ અને પરક્ષેત્રને પરખતો જીવ સ્વભાવ અને સ્વક્ષેત્રનો અભિલાષી બને છે.

૧૧ બોધિદુર્લભ ભાવના

અનંતકાળ, અસંખ્યાત કાળ અને સંખ્યાત કાળની, લાંબી અને અને અતિલાંબી કાય સ્થિતિની કાળ મર્યાદાઓ પુરી કરીને, જીવ અતિલાંબા કાળે માનવ બને છે. માનવભવ મેળવ્યા પછીથી પણ જીવ ઈન્દ્રિયાધીન અને વિષયાસક્ત બનીને, પરભાવોની પાછળ દોડતો રહી, ફરી કાય-સ્થિતિના લાંબા કાળ સકંજામાં સપડાય જાય છે. અને એ રીતે વારંવાર માનવ બનીને માનવ ભવ હારી જાય છે. ચૌદરાજ લોક ક્ષેત્રના પ્રદેશે-પ્રદેશે, સમ અને વિષમ શ્રેણી વડે જન્મ મરણ પામી ચુકેલો જીવ ભવ-ભ્રમણમાં ઘણું ઘણું પામે છે અને ઘણું ઘણું ગુમાવે છે. રાજ્ય, રુદ્ધિ સ્ત્રી, પરિવાર વિગેરે ભવની યોગ્યતા મુજબ ભવોભવ ધારણ કરે છે અને તજે છે.

ભવભ્રમણ કરતાં જીવને આત્મિક ગુણના પ્રાયમિક એકડારૂપ સમ્યગ્ દર્શન ગુણની પ્રાપ્તિ અતિ દુર્લભ છે. અનંતાનુબંધી ચાર કષાયો અને દર્શન મોહનીય કર્મની ત્રણ પ્રકૃતિઓના ક્ષય, ઉપશમ અને ક્ષયોપશમથી જીવને તે તે પ્રકારના ક્ષાયીક-ઉપશમીક અને ક્ષાયોપશમીક દર્શન ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે. દર્શન ગુણ પ્રગટ થયે જીવ શુકલ પાક્ષીક બની તદ્દભવે, ત્રણ ભવે કે વધારેમ

વધારે અર્થ પુદ્ગલ પરાવર્તન કાળે અવશ્ય કર્મ મુક્ત બને છે. ઝોધિદુર્લભ ભાવના ભાવતા જીવના ઝોધિ-મૂળ નિર્મળ બને છે. જેથી જીવ જ્ઞાન-પંથ અને ચારિત્ર પંથના પ્રવાસમાં બળ અને વેગ મેળવે છે અને છેવટે મોક્ષ સુખનો ભોક્તા બને છે.

૧૨ ધર્મ સાધક અરિહંતાદિ દુર્લભ ભાવના

સમ્યગ્ દર્શન પ્રાપ્ત થતાં, આત્મા સદ્દેવ સદ્ગુરૂ અને સદ્દેવનો ગવેષક બને છે. સમકીત પામ્યાવિના જીવને સદ્દેવાદિ સર્વોચ્ચ સામગ્રી મળી શકતી નથી. અને મળે તો સમજાતી નથી.

અનંતકાળે સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત થતાં ધર્મસાધક અરિહંતાદિક તત્ત્વત્રયી પ્રાપ્ત થએલ છે. અને સદ્દેવ ગુરૂ ધર્મ પ્રત્યે સમ્યગ્ રૂચી પૂર્વકનો આદરભાવ ઉત્પન્ન થએલ છે તે અનંતકાળ પસાર થયે પ્રાપ્ત થએલ દુર્લભ પ્રસંગ છે.

એ રીતે ધર્મસાધક અરિહંતાદિ દુર્લભ ભાવના ભાવતા, ફેગટ ગએલા અનાદિ ભવોના અનાદિ કાળની જીવ ઝાંખી અનુભવે છે અને વર્તમાન જીવન સફળ રીતે આત્મ-સાધક બને તેવી પ્રેરણાઓ પામે છે.

શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવંતે દર્શાવેલ સંવર-બળ ધારક બાર ભાવનાઓના ભાવ-અને ઉદ્દેશ વગરની દરેક ભાવનાઓ પરભાવનાઓ છે જે-લવબંધનોને વધારનાર કુભાવનાઓ છે.

સંવર ભાવનાઓના ભૂતળ રૂપ અંતઃકરણ જેટલા અંશે દર્શન મોહના આવરણોથી રહિત હોય છે તેટલે અંશે ભાવનાબળ પ્રગટ અને સ્પષ્ટ બને છે.

અધિકાધીક ભાવનાબળ મેળવવા માટે અને કેળવવા માટે સમ્યગ્ સૂત્રાભ્યાસ અને સદ્ગુરૂ સાનિધ્ય એજ સફળ ઉપાય છે.

ભાવના દ્વારા ઉત્પન્ન થતાં સમ્યગ્ વિચારો એજ ચારિત્ર ધર્મનું મૂળ ખીજક છે. જે ક્રમે ક્રમે સમ્યગ્ ઉચ્ચાર અને સમ્યગ્ આચાર રૂપ ચારિત્ર ધર્મમાં પરિણમી જીવનને સમ્યગ્ અને સંપૂર્ણ બનાવે છે.

ભાવનાઓ ભાવવાથી આત્માઆત્મભાવ વાહી બની, લેપીત સુષુપ્ત દશાનો ત્યાગ કરી, તંદ્રાને તજીને જાગૃત બને છે. જાગૃત બનેલ આત્મા ભાવના બળ વડે ઈન્દ્રિયાદિ આશ્રય દ્વારાને સંવર બળની તાકાતે સુંદર સંવર સ્થાનો બનાવે છે, એ રીતે ભાવના બળનો વેગ વધતાં ભાવના રૂપ સંવર બળ સ્વાધ્યાય રૂપે પરિણમન પામીને નિર્જરારૂપ બની કર્મોનો નાશ કરે છે. વૃદ્ધિ પામતું ભાવના બળ સંવર અને નિર્જાબળની બેવડી કાર્યવાહી બજાવે છે તેથી જ શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવાને ભાવનાઓને ભવનાશીની કહેલ છે.

ભાવના ભાવમાં આગળ વધેલો આત્મા જ કરણ સિત્તરી અને ચરણ સિત્તરી રૂપ ચારીત્ર ધર્મનો ધારક બને છે. જે દ્વારા આત્મા આત્મ-શુદ્ધિ પામે છે. સંપૂર્ણ આત્મ શુદ્ધિ એજ આત્માની પરમ સંપદા છે. પરમ સંપદાની પ્રાપ્તિ એજ ભવનો નાશ છે. ભવનાશીની ભવના બળે, દરેક જીવો એ પરમ સંપદાને પામે.

એજ અભિલાષા

